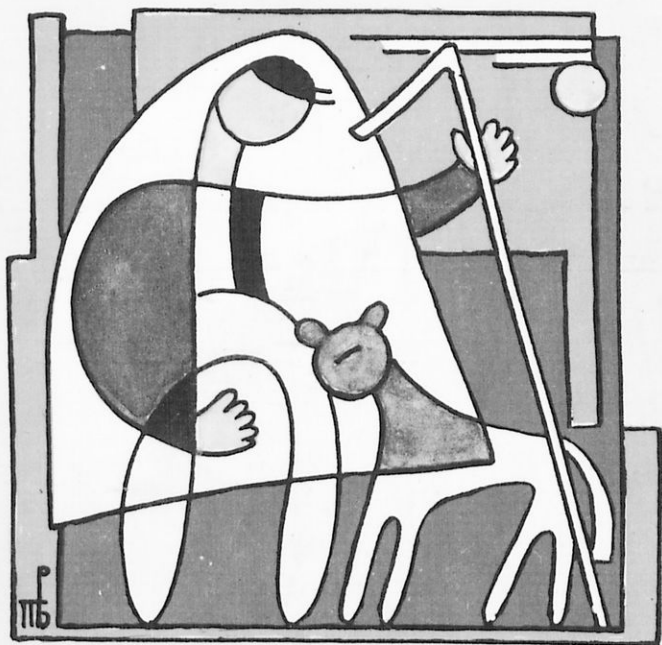

Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ, Δ. ΚΑΡΒΕΛΗΣ
Κ. ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ, Γ. ΠΑΓΑΝΟΣ

ΚΕΙΜΕΝΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ - ΑΘΗΝΑ 1981

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΣΤ 89 ΣΧΡ
Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ, Δ. ΚΑΡΒΕΛΗΣ
Κ. ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ, Γ. ΠΑΓΑΝΟΣ

Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας.

ΚΕΙΜΕΝΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ

Γ/Γ

Με απόφαση τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τὰ διδακτικά βιβλία τοῦ Δημοτικοῦ, Γυμνασίου καὶ Λυκείου τυπώνονται ἀπὸ τὸν Ὅργανισμό Ἐκδόσεως Διδακτικῶν Βιβλίων καὶ μοιράζονται ΔΩΡΕΑΝ.

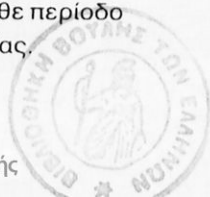
ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Μέ τό βιβλίο Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ΄ ολοκληρώνεται ή εργασία πού άρχισε στό ΚΕΜΕ τό 1976 μέ στόχο τήν αναμόρφωση καί τόν εκσυγχρονισμό του μαθήματος τών Νέων Έλληνικών στό Γυμνάσιο.

Τό βιβλίο αυτό σέ σύγκριση μέ τά αντίστοιχα Κείμενα Α΄ καί Β΄ παρουσιάζει άρκετά κοινά σημεία: επιλογή κειμένων μέ ποιοτικά αξιόλογο περιεχόμενο, συμβολή στη διδακτική διαδικασία, φροντίδα γιά τήν εικονογράφηση, πού σ' αυτό τό βιβλίο εμπλουτίζεται περισσότερο μέ ποικίλα ντοκουμέντα, όπως αυτόγραφα συγγραφέων, φωτογραφίες ή χαλκογραφίες εποχής, έξώφυλλα πρώτων εκδόσεων κ.ά. Η ουσιώδης διαφορά έγκειται στη διάταξη της ύλης, πού έδω έγινε μέ σειρά ιστορική - γραμματολογική καί όχι σέ θεματικές ένότητες. Έτσι τό βιβλίο διαιρείται σέ επτά μεγάλες περιόδους, όσες καί οι περίοδοι της λογοτεχνίας μας. Σέ κάθε περίοδο ή καί σέ κάθε τμήμα της στην περίπτωση πού ή περίοδος υποδιαιρείται, προτάσσεται μιά κατατοπιστική εισαγωγή γιά τήν εποχή, τά ρεύματα, τίς ιδέες, τά έργα, τά είδη, τά πρόσωπα καί ακολουθεί ή άνθολόγηση τών κειμένων. Μέ τόν τρόπο αυτό ό μαθητής τελειώνοντας τό Γυμνάσιο θά έχει αποκτήσει μιά ολοκληρωμένη ιδέα γιά τή λογοτεχνία, τήν ιστορική της εξέλιξη καί τούς κυριότερους εκπροσώπους της. Συνήθως ή περίοδος κλείνει μέ ένα δοκίμιο άμεσα ή έμμεσα σχετικό μέ αυτή καί μέ γενικές έρωτήσεις γιά έμπέδωση τών διδαχθέντων.

Σέ παράρτημα δίνονται όρισμένα έκλεκτά κείμενα από τήν παγκόσμια λογοτεχνία. Έπειδή ή διάταξη έγινε μέ σειρά ιστορική, τά βιογραφικά σημειώματα τών συγγραφέων μπήκαν στό τέλος. Στό τέλος ύπάρχει επίσης καί ένας άρκετά διεξοδικός συγκριτικός χρονολογικός πίνακας μέ τούς κυριότερους σταθμούς από τήν ελληνική λογοτεχνία, τήν ελληνική ιστορία καί τήν ξένη λογοτεχνία καί ιστορία.

Οί διδάσκοντες θά πρέπει νά επιμείνουν στά σημαντικότερα κείμενα της κάθε περιόδου φροντίζοντας ώστε νά σχηματίσουν οι μαθητές μιά όσο γίνεται πληρέστερη εικόνα γιά τήν κάθε περίοδο καί γιά τήν όλη διαδρομή της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας.

« Ἡ ἐπιλογή καί ἡ διδακτική ἐπεξεργασία τῶν κειμένων ἐγίνε μέ
τὴν ἐποπτεία τοῦ Προέδρου τοῦ ΚΕΜΕ κ. Ἀλεξ. Καρανικόλα.

Α. 'Από τά Δηροτικά μας τραγούδια

Σκηνή από λαϊκό πανηγύρι.

Μέ τόν ὅρο **Νεοελληνική Λογοτεχνία** ἐννοοῦμε τό σύνολο τῶν λογοτεχνικῶν ἔργων (γραπτῶν καί προφορικῶν) σέ γλῶσσα νεοελληνική. Γιά νά ἀνήκει συνεπῶς ἓνα ἔργο στή νεοελληνική λογοτεχνία πρέπει: πρῶτο, **νά εἶναι λογοτεχνικό**, δηλαδή νά ἔχει αἰσθητική ἀξία. Τέτοια ἀξία δίνει στό ἔργο ἡ φροντισμένη μορφή, μέ τήν ὁποία ἀπεικονίζεται τό πνευματικό καί ψυχικό περιεχόμενο τοῦ ἀνθρώπου (σκέψεις, ἐπιθυμίες, συναισθήματα κτλ.)· δεύτερο, **νά εἶναι νεοελληνικό**, νά χρησιμοποιεῖ δηλαδή ὡς ἐκφραστικό ὄργανο τή νεοελληνική γλῶσσα, ὅπως τήν ξερουμε ἀπό τή λαϊκή μας παραγωγή (δημοτικά τραγούδια, μῦθοι, παραμῦθια, παραδόσεις κτλ.) ἢ ἀπό τή λόγια ἐκείνη παραγωγή, πού χρησιμοποιεῖ ὅμως μιά γλῶσσα παρόμοια, στό τυπικό καί τή σύνταξη, μέ τή γλῶσσα τοῦ λαοῦ.

Μέ βάση τά στοιχεῖα αὐτά μπορούμε νά τοποθετήσουμε τίς ἀρχές τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας γύρω στόν 9ο αἰῶνα. Τήν ἐποχή αὐτή ἡ ἑλληνική γλῶσσα, ἀφοῦ πέρασε ἀπό ἓνα προπαρασκευαστικό στάδιο, πού κράτησε πολλούς αἰῶνες, εἶχε πιά διαμορφώσει τά κύρια χαρακτηριστικά της καί δέ διέφερε πολύ ἀπό τή σημερινή, τή νεοελληνική γλῶσσα. Τά πρῶτα μνημεῖα τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, πού διασώθηκαν σ' αὐτή τή γλῶσσα, εἶναι τά δημοτικά μας τραγούδια.

Τά δημοτικά μας τραγούδια

1. Προέλευση. Τά δημοτικά τραγούδια ἔχουν τή ρίζα τους στά ἀρχαῖα λαϊκά τραγούδια. Πολλά δέ διαφέρουν ἀπό ἐκεῖνα παρά μόνο στή γλῶσσα: π.χ. τό ἀρχαῖο λαϊκό τραγούδι, πού ἀναφέρεται σέ ἓνα ἔθιμο, **τά χελιδονίσματα**, καί ἀρχίζει μέ τό στίχο: *ἦλθε ἦλθε χελιδών*, ἔχει ἐπιζηήσει ὡς τίς μέρες μας μέ τά ἴδια λόγια: *ἦρθεν ἦρθε χελιδόνα*. "Ἐτσι χιλιάδες χρόνια ἡ λαϊκή ποίηση, ὅπως καί ὁλος ὁ λαϊκός πολιτισμός (παροιμίες, ἔθιμα, μῦθοι, παραμῦθια κτλ.) ἐκφράζουν μέ τόν ἴδιο τρόπο τή λαϊκή ψυχή.

2. Χαρακτηριστικά τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν. Τό δημοτικό τραγούδι, στή μορφή πού γίνεται πλάτιά γνωστό, δέν εἶναι δημιούργημα ἑνός ξεχωριστοῦ ἀτόμου· πλάθεται ἀπό τό λαό καί ἐκφράζει τούς πόθους καί τίς λαχτάρες, τά ἰδανικά καί τό πνεῦμα ἑνός λαοῦ. Ἡ ἀρχική σύλληψη του βέβαια γίνεται ἀπό ἓνα ἄτομο πού ἔχει τό χάρισμα τῆς στιχουργίας.

Στή συνέχεια όμως αυτό τό αυτοσχέδιο τραγούδι τό παίρνει ὁ λαός, το προσαρμόζει ἀδιάκοπα στήν καλαισθησία καί τίς διαθέσεις του, καί ξεχνιέται ἐντελῶς ὁ πρῶτος δημιουργός του. Αὐτός εἶναι ὁ λόγος πού τό δημοτικό τραγούδι δέ διασώζεται σέ μιά μόνο μορφή, ἀλλά σέ πολλές, ἀνάλογα μέ τόν τόπο, **παρλλαγές**.

Ἄλλο χαρακτηριστικό τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ εἶναι ὁ δεσμός του μέ τή μουσική καί τό χορό. Ἀκόμη καί σήμερα, πού τά δημοτικά τραγούδια καταγράφηκαν ὡς ποιήματα, παρατηροῦμε ὅτι ποτέ ὁ λαός, σέ ἓνα γλέντι ἤ στά πανηγύρια, δέν τά ἀπαγγέλλει· τά συνοδεύει μέ μουσική καί ἄλλοτε μέ μουσική καί χορό συγχρόνως [Δηλαδή ἄλλα τραγούδια τά τραγουδάει ὁ λαός, τήν ὥρα πού κάθεταί στο τραπέζι καί γλεντάει (**τῆς τάβλας**) ἤ τρινυρνῶ στούς δρόμους, καί ἄλλα τά τραγουδάει καθῶς χορεύει (**χορευτικά**)].

Ὡς ποιητικά δημιουργήματα τά δημοτικά τραγούδια ξεχωρίζουν γιά τήν τολμηρή σύλληψη τοῦ θέματος, τή ζωντανή καί παραστατική ἀπεικόνιση τῶν ἐξωτερικοῦ καί ἐσωτερικοῦ κόσμου, τήν ἀνάγλυφη πλαστικότητα τῶν εἰκόνων καί τήν πυκνότητα καί λιτότητα τοῦ λόγου. Εἰδικότερα, στά δημοτικά τραγούδια παρατηροῦμε τολμηρές **προσωποποιήσεις**: τά βουνά, τά δέντρα, τά ἄλογα, τά πουλιά, κάθε ἄψυχο καί ἔμψυχο μιλοῦν ὅπως οἱ ἄνθρωποι, συμπάσχουν καί παίρνουν μέρος στή δράση. Ὁ λόγος εἶναι **λιτός** καί **πυκνός**: ἀποφεύγονται συνήθως τά πολλά καί περιττά ἐπίθετα —προτιμῶνται τά ρήματα καί τά οὐσιαστικά. Ἀποκλείεται ἡ μακρά ὑπόταξη τῶν προτάσεων· κάθε στίχος ἤ δίστιχο ἔχει αὐτοτέλεια καί ὁλοκληρώνει ἓνα νόημα. Ἔτσι στά δημοτικά τραγούδια δέν παρατηρεῖται τό φαινόμενο τοῦ **διασκελισμοῦ**, ἡ συνέχιση δηλαδή τοῦ νοήματος σέ δυό ἢ περισσότερους στίχους, ὅπως στούς προσωπικούς ποιητές:

*Καλότυχοι οἱ νεκροί πού λησμονᾶνε
τήν πίκρα τῆς ζωῆς, ὄντας βυθίσει
ὁ ἥλιος...*

Λ. Μαβίλης, «Λήθη»

Τέλος παραλείπονται τά ἀσήμαντα καί ὅσα εὐκόλα ἐννοοῦνται, καί ἔτσι ἡ δράση προχωρεῖ μέ γοργότερο ρυθμό:

*Ἀρβανιτιά τήν πλάκωσε στοῦ Δημουλά τόν πύργο.
«Γιώργαινα, ρίξε τ' ἄρματα, δέν εἶναι ἐδῶ τό Σούλι...»*

Ἄλλη τεχνική, πού παρατηρεῖται συχνά στά δημοτικά τραγούδια εἶναι νά ἐπαναλαμβάνεται ἢ νά ὁλοκληρώνεται τό νόημα τοῦ πρώτου ἡμιστίχου στό δεύτερο:

Τό Μάη ἐπαντρεύτηκε, τό Μάη γυναίκα πήρε.

Νά κατακάτσει ὁ κουρνιαχτός, νά σηκωθεί ἡ ἀντάρα.

Ἐπίσης παρατηρεῖται

(1) ἡ χρήση στερεότυπων ἐκφράσεων, ὅπως: *τρία πουλάκια κάθονται, ἀκόμα ὁ λόγος ἔστεκε, πολύ τοῦ κακοφάνει*.

(2) τό θέμα τῶν **ἄσκοπων ἐρωτημάτων**:

Μὴν ὁ Καλύθας ἔρχεται, μὴν ὁ Λεβεντογιάννης;

(3) τό θέμα τοῦ **ἀδύνατου**:

*Ἄν τρέμουν τ' ἄγρια βουνά, νά τρέμει τό γιοφύρι
καὶ ἂν πέφτουν τ' ἄγρια πουλιά, νά πέφτουν οἱ διαβάτες.*

Ὁ πιό συνηθισμένος στίχος τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν εἶναι ὁ **ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος**.

3. Διαίρεση τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν. Τά δημοτικά τραγούδια μποροῦμε νά τά χωρίσουμε σέ τρεῖς κύκλους:

α. σ' αὐτά πού ἀναφέρονται σέ θρύλους, στοιχειά, δράκοντες, ἐξαφανίσεις καὶ ἀναγνωρίσεις κτλ. καὶ ὀνομάζονται **παραλογές**.

β. σ' αὐτά πού ἔχουν φανερό **ἱστορικό χαρακτήρα** ἢ **ἱστορική προέλευση** (ἀκριτικά, ἱστορικά, κλέφτικα)· καί

γ. σ' αὐτά πού ἀναφέρονται σέ διάφορες ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς (τραγούδια τῆς ἀγάπης, νυφιάτικα, νανουρίσματα, κάλαντα, παιδικά, βαϊτικά, ἀποκριάτικα καὶ λοιπά ἑορταστικά· τραγούδια τῆς ξενιτιάς, μοιρολόγια, γνωμικά, ἐπαγγελματικά, τῆς δουλειᾶς, σατιρικά).

Σήμερα δημοτικά τραγούδια σχεδόν δέ δημιουργοῦνται. Ἔσθησαν μαζί μέ τίς ἀπομονωμένες κλειστές κοινωνίες, πού εὐνοοῦσαν τή γέννησή τους. Τὴν τελευταία δημιουργική τους ἀνθιση τὴ γνώρισαν τὴν ἐποχὴ τῆς τουρκοκρατίας μέ τό κλέφτικο τραγούδι. Ἐντούτοις καί στίς μέρες μας δέν ἐκτοπίστηκαν ὁλότελα οὔτε, πολύ περισσότερο, ἀχρηστεύτηκαν· ἀντίθετα ἐξακολουθοῦν νά ζοῦν, νά συγκινοῦν καί νά προβάλλονται, γιατί ἀποτελοῦν τὴν πιό γνήσια ἐκφραση τῆς λαϊκῆς ψυχῆς.

Οι παραλογές είναι πολύστιχα άφηγηματικά τραγούδια. Μοιάζουν δηλαδή μέ μικρά έπη, όπως και τὰ άκριτικά, μέ τή διαφορά όμως ότι δέν έξυμνούν ήρωικά κατορθώματα, αλλά άφηγούνται τίς δραματικές κυρίως περιπέτειες τής ανθρώπινης ζωής μέ τόν τρόπο τών παραμυθιών. «Θά μπορούσε κανείς νά πει ότι μοιάζουν σάν μιά τεχνικά καμωμένη περίληψη ενός παραμυθιού, συχνά δραματικού, βαλμένη σέ στίχους», παρατηρεί σχετικά ό Κ. Θ. Δημαράς. Από τό χαρακτηριστικό αυτό φαίνεται ότι οι ύποθέσεις στίς παραλογές μπορεί νά είναι και τελείως πλαστές, φανταστικές. Κυρίως όμως οι ύποθέσεις αυτές άντλούνται από τρείς πηγές: α) από άρχαίους μύθους, νεώτερες παραδόσεις, δεισιδαιμονίες, μαγικές τελετές κτλ., όπως είναι του *Νεκρού Άδελφού*, του *Γεφυριού τής Άρτας* κ.ά.· β) από περιστατικά τής κοινωνικής ζωής, δηλαδή από κοινωνικά γεγονότα δραματικά και φοβερά (άτυχοι έρωτες, προσδοσίες, φόνοι, έκδικήσεις, ναυάγια πλοίων κτλ.)· και γ) από έθνικές και ιστορικές μνήμες πού αναφέρονται σέ πολέμους, σφαγές, λεηλασίες κτλ.

Οι παραλογές, έκτός από τὰ γενικά γνωρίσματα τεχνικής πού παρατηρούμε σέ όλα τὰ δημοτικά τραγούδια, έχουν δικά τους ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Τό κυριότερο γνώρισμα τής τεχνοτροπίας τους είναι ή δραματοποίηση τής άφήγησης. Αύτή πετυχαίνεται: α) μέ τή γρήγορη δράση (ό άφηγητής δέν έπιμένει σέ λεπτομέρειες, αλλά συνδέει μόνο τὰ κύρια έπεισόδια μεταξύ τους)· β) μέ τό διάλογο, πού μπαίνει στά καίρια ιδίως σημεία τής διήγησης. «Αν δέν υπάρχουν πραγματικά πρόσωπα, εισάγονται συμβατικά, κυρίως πουλιά. Μέ αυτό τόν τρόπο έχουμε καλύτερα αισθητικά αποτελέσματα.

Στήν προσωπική ποίηση ή παραλογή παίρνει τή μορφή τής **μπαλάντας** (βάλισμα).

Του γιοφυριού τής "Άρτας

Τό τραγούδι στηρίζεται στήν πανάρχαια δοξασία, πού είναι διαδεδομένη σέ πολλούς λαούς, ότι γιά νά στεριώσει ένα κτίσμα, πρέπει νά έντοιχιστεί στά θεμέλιά του ένα ζωντανό πλάσμα. Τέτοιες δοξασίες μās φέρνουν πίσω στήν έποχή τών άνθρωποθυσιών. -

Τό τραγούδι διασώθηκε σέ πολλές παραλλαγές. Στίς περισσότερες τό γεφύρι πού δέ στεριώνει είναι τής Άρτας. Σέ άλλες είναι τής Τρίχας, τής

Ἑλλάδας (Σπερχείου), τῆς Ἀλεξάνδρας, τῆς Μπαρμπαραίας, τοῦ Ρεθύμνου, τῆς Λάρισας, τῶν Ἀδάνων κτλ. ἀνάλογα μὲ τὴν περιοχή, ὅπου τραγουδιόταν τὸ τραγούδι.

Τὸ τραγούδι εἶχε πλατιά διάδοση ὄχι μόνο στὸν ἐλληνικὸ χῶρο ἀλλὰ καὶ σὲ ὅλες τὶς βαλκανικὲς καὶ κεντροευρωπαϊκὲς χῶρες.

ἀράντα πέντε μάστοροι κι ἐξήντα μαθητάδες,
γιοφύρι-ν-έθεμέλιωναν στῆς Ἄρτας τὸ ποτάμι.
Ὀλημερίς τὸ χτίζανε, τὸ βράδυ ἐγκρεμιζόταν.
Μοιριολογοῦν οἱ μάστοροι καὶ κλαῖν οἱ μαθητάδες:

- Ἀλίμονο στοὺς κόπους μας, κρίμα στίς δούλεψές μας,
ὀλημερίς νά χτίζουμε, τὸ βράδυ νά γκρεμιέται!
Πουλάκι ἐδιάβη κι ἔκατσε ἀντίκρυ στοῦ ποτάμι,
δέν ἐκελάηδε σάν πουλί, μὴδὲ σά χελιδόνι,
παρὰ ἐκελάηδε κι ἔλεγε, ἀνθρωπινὴ λαλίτσα:
- Ἄ δὲ στοιχειώσετε ἀνθρώπο, γιοφύρι δὲ στεριώνει·
καὶ μὴ στοιχειώσετε ὄρφανό, μὴ ξένο, μὴ διαβάτη,
παρὰ τοῦ πρωτομάστορα τὴν ὁμορφὴ γυναῖκα,
πὸρχεται ἀργά τ' ἀποταχύ καὶ πάρωρα τὸ γιόμα.

Τ' ἄκουσ' ὁ πρωτομάστορας καὶ τοῦ θανάτου πέφτει.
Πιάνει μηνάει τῆς λυγερῆς μὲ τὸ πουλί τ' ἀηδόνι:
Ἄργα ντυθεῖ, ἀργά ἀλλαχτεῖ, ἀργά νά πάει τὸ γιόμα,
ἀργά νά πάει καὶ νά διαβεῖ τῆς Ἄρτας τὸ γιοφύρι.
Καὶ τὸ πουλί παράκουσε κι ἄλλιώς ἐπῆγε κι εἶπε:

- Γοργά ντυσου, γοργά ἀλλαξε, γοργά νά πᾶς τὸ γιόμα,
γοργά νά πᾶς καὶ νά διαβεῖς τῆς Ἄρτας τὸ γιοφύρι.
Νά τηνε κι ἐξανάφανεν* ἀπὸ τὴν ἄσπρη στράτα.
Τὴν εἶδ' ὁ πρωτομάστορας, ραγίζεται ἡ καρδιά του.
Ἄπο μακριὰ τοὺς χαιρετᾷ κι ἀπὸ κοντὰ τοὺς λέει:
- Γεῖά σας, χαρά σας, μάστοροι κι ἐσεῖς οἱ μαθητάδες,
μά τί ἔχει ὁ πρωτομάστορας κι εἶναι βαργωμισμένος*;
- Τὸ δαχτυλίδι τόπεσε στὴν πρώτη τὴν καμάρα,
καὶ ποιός νά μπεῖ καὶ ποιός νά βγεῖ τὸ δαχτυλίδι νά ἔβρει;
- Μάστορα, μὴν πικραίνεσαι κι ἐγὼ νά πᾶ σ' τὸ φέρω,
ἐγὼ νά μπῶ, κι ἐγὼ νά βγῶ, τὸ δαχτυλίδι νά ἔβρω.

ἐξανάφανεν: φάνηκε νά ἔρχεται.

βαργωμισμένος: βαρυγνωμισμένος, λυπημένος.

- Μηδὲ καλὰ κατέβηκε, μηδὲ στή μέση ἐπῆγε·
- Τράβα, καλέ μ', τόν ἄλυσσο, τράβα τὴν ἄλυσίδα,
τί ὅλον τόν κόσμο ἀνάγειρα καί τίποτες δέν ἦβρα.
- “Ενας πιχάει* μέ τό μυστρί, κι ἄλλος μέ τόν ἀσθέστη,
παίρνει κι ὁ πρωτομάστορας καί ρίχνει μέγα λίθο.
- Ἀλίμονο στή μοίρα μας, κρίμα στό ριζικό μας!
Τρεῖς ἀδερφάδες ἤμαστε, κι οἱ τρεῖς κακογραμμένες,
ἢ μιὰ ἔχτισε τό Δούναβη, κι ἡ ἄλλη τόν Ἀφράτη*,
κι ἐγὼ ἡ πλιό στερνότερη τῆς Ἄρτας τό γιοφύρι.
Ὡς τρέμει τό καρυόφυλλο, νά τρέμει τό γιοφύρι,
κι ὡς πέφτουν τά δεντρόφυλλα, νά πέφτουν οἱ διαβάτες.
- Κόρη, τόν λόγον ἄλλαξε, κι ἄλλη κατὰρα δῶσε,
πόχεις μονάκριβο ἀδερφό, μή λάχει καί περάσει.
Καί αὐτὴ τόν λόγον ἄλλαξε, κι ἄλλη κατὰρα δίνει:
- Ἄν τρέμουν τ' ἄγρια βουνά, νά τρέμει τό γιοφύρι,
κι ἂν πέφτουν τ' ἄγρια πουλιά, νά πέφτουν οἱ διαβάτες,
τί ἔχω ἀδερφό στή ξενιτιά, μή λάχει καί περάσει.

Ἑρωτήσεις

1. Τό τραγούδι εἶναι χωρισμένο σέ τρεῖς σκηνές. Νά ἐπισημάνετε τίς εἰκόνες πού ἀπαρτίζουν τὴν καθεμιὰ.
2. Στό τραγούδι ἄλλα γεγονότα δίνονται μέ ἀφήγηση καί ἄλλα μέ διάλογο. Γιατί;
3. Νά βρεῖτε τὰ μαγικά στοιχεῖα πού ὑπάρχουν στό τραγούδι καί συντελοῦν στὴν ἐξέλιξη τοῦ δράματος.
4. Νά ἐπισημάνετε τὴ δραματικὴ σύγκρουση πού συντελεῖται στὴν ψυχὴ τῶν ἡρώων καί τὰ στάδια πού περνᾷ αὐτὴ.

πιχάει: ἐπιχέει, ρίχνει μέ τό μυστρί λάσπη.
Ἀφράτης: Εὐφράτης, ὁ ποταμός.

Τοῦ Κύρ Βοριά

Τραγοῦδια μέ τόν κύρ βοριά μάς σώθηκαν σέ τρεῖς τύπους: στόν πρῶτο ὁ βοριάς βυθίζει πλοῖο πού δέ λογάριασε τήν ὁρμή του· στό δεύτερο βυθίζει πλοῖο, γιατί ἕνας ἐβραῖος, πού τάχτηκε νά γίνει χριστιανός ἄν σωνόταν, ἄλλαξε γνώμη, ὅταν νόμισε πώς γλίτωσε ἀπό τόν κίνδυνο τοῦ ναυαγίου· στόν τρίτο τέλος τιμωρεῖται βοσκός πού ἀψήφισε καί περιφρόνησε τό βοριά.

Τά τραγοῦδια τοῦ κύρ βοριά εἶναι ἀπό τά πιά γνωστά. Τό δικό μας, πού ἀνήκει στόν πρῶτο τύπο, τό λέγαν καί γιά μοιρολόγι σέ μνημόσυ- να ναυτικῶν, πού πνίγηκαν σέ ναυάγιο.

κύρ Βοριάς παράγγειλε νοῦλω τῶν караβιώνε:
«Καράβια π' ἀρμενίζετε, κάτεργα* πού κινάτε,
ἐμπάτε στά λιμάνια σας, γιατί θέ νά φυσήξω,

ν' ἀσπρίσω κάμπους καί βουνά, νά κρυώσω κρυές βρυσοῦλες,
κι ὅσά 'βρω μεσοπέλαγος, στεριάς θέ νά τά ρίξω».
Κι ὅσα καράβια τ' ἄκουσαν, ὅλα λιμάνια πιάνουν,
τοῦ κύρ 'Αντριά τό κάτεργο μέσα βαθιά ἀρμενίζει.
«Δέ σέ φοβοῦμαι, κύρ Βοριά, φυσήσεις δέ φυσήσεις,
τί ἔχω καράβι ἀπό καρυά* καί τά κουπιά πυξάρι,
ἔχω κι ἀντένες προούντζινες* κι ἀτσάλενα κατάρτια,
ἔχω πανιά μεταξωτά, τῆς Προύσας τό μετᾶξι,
ἔχω καί карабόσκοινα ἀπό ξανθῆς μαλλάκια·
κι ἔχω καί ναῦτες διαλεχτούς, ὅλο ἄντρες τοῦ πολέμου,
κι ἔχω κι ἕνα ναυτόπουλο, πού τοῦς καιρούς γνωρίζει,
καί ἐκεῖ πού στήξω μία φορά τήν πλώρη, δέ γυρίζω».

«'Ανέβα, βρέ ναυτόπουλο, στό μεσιανό κατάρτι,
γιά νά διαλέξεις τόν καιρό, νά ἴδεις γιά τόν ἄερα».

Παιζογελῶντα ἀνέβαινε, κλαίοντας κατεβαίνει.

«Τό τί εἶδες, βρέ ναυτόπουλο, αὐτοῦ ψηλά πού πῆγες;

— Εἶδα τόν οὐρανό θολό καί τ' ἄστρα ματωμένα,
εἶδα τή μπόρα πού ἄστραψε καί τό φεγγάρι ἐχάθη,

κάτεργο: πολεμικό καράβι, κρατικό ἢ πειρατικό.

ἀπό καρυά: ἀπό ξύλο καρυδιάς.

ἀντένες μπρούντζινες: κεραίες πλοίου μπρούντζινες.

Καράβι λαϊκό.

καί στῆς Ἀπτάλειας τά βουνά ἀστραχαλάζι* πέφτει».
᾿Ωστε νά εἰπεῖ νά καλοεἰπεῖ, νά καλοκουβεντιάσει,
βαριά φουρτούνα πλάκωσε καί τό τιμόνι τρίζει,
ἀσπρογυαλίζει ἡ θάλασσα, σιουρίζουν τά κατάρτια,
σκώνονται κύματα βουνά, χορεύει τό καράβι,
σπιλιάδα* τοῦ ᾿ρθε ἀπό τή μιά, σπιλιάδα ἀπό τήν ἄλλη,

ἀστραχαλάζι: ἀστραπή καί χαλάζι.
σπιλιάδα: ριπή ἀνέμου ἢ κύμα.

σπιλιάδα από τὰ πλάγια του κι ἔξεσανίδωσέ το.
Γιόμισε ἡ θάλασσα πανιά, τό κύμα παλικάρια,
καί τό μικρό ναυτόπουλο σαράντα μίλια πάγει.

“Ὅλες οἱ μάνες κλαίγανε κι ὅλες παρηγοριούνται,
μά μιά μανούλα ἐνοῦ παιδιοῦ παρηγοριά δέν ἔχει.
Βάνει τίς πέτρες στήν ποδιά, τὰ τρόχαλα* στόν κόρφο,
πετροβολάει τή θάλασσα καί τροχαλάει* τό κύμα.
«Θάλασσα, πικροθάλασσα καί πικροκυματούσα,
πῶπνιξες τό παιδάκι μου, π' ἄλλο παιδί δέν ἔχω.
— Δέ φταίω ἡ δόλια θάλασσα, δέ φταίω ἐγώ τό κύμα,
μόν' φταίει ὁ πρωτομάστορας πού φτιάνει τὰ καράβια,
καί τὰ πελέκαγε φτενά* καί τὰ γυρίζει ὁ ἀέρας,
καί χάνω τὰ καράβια μου πού εἶναι δικά μ' στολίδια,
χάνω τὰ παλικάρια μου, ὅπου μέ τραγουδοῦνε».

Ἑρωτήσεις

1. Τό τραγούδι ἀποτελεῖται ἀπό τρεῖς ἐνότητες. Μέ βάση τὰ κυριότερα στοιχεῖα τους νά δώσετε ἕναν τίτλο γιά τήν καθεμιά.
2. Τό τραγούδι βασίζεται σέ μιά σύγκρουση. Ποιά εἶναι αὐτή καί τί ἐκπροσωπεῖ κάθε στοιχεῖο της;
3. Στό τραγούδι κυριαρχεῖ ὁ διάλογος. Ποιό εἶναι τό αἰσθητικό ἀποτέλεσμα πού δημιουργεῖ;
4. Νά ἀναγνωρίσετε στό τραγούδι τὰ χαρακτηριστικά τῶν παραλογῶν, μέ τή βοήθεια καί τοῦ εἰσαγωγικοῦ σημειώματος.
5. Νά συγκρίνετε τήν παραλογή μέ τούς στίχους 301-342 τοῦ ε τῆς Ὀδύσσειας καί νά βρεῖτε τίς ὁμοιότητες.

τρόχαλα: μικρές πέτρες.
τροχαλῶ: ρίχνω πέτρες.
φτενά: λεπτά, ἀδύνατα.

Ἀκριτικά

Τά γνήσια ἀκριτικά τραγούδια τά διακρίνει ἡρωική πνοή καί ἐπικός χαρακτήρας. Ἐξυμνοῦν τοὺς ἡρωισμούς καί τά κατορθώματα τῶν θρυλικῶν ἀκριτῶν, πού φρουροῦσαν τά σύνορα (ἄκρα) τοῦ Βυζαντίου, καί ἐξαίρουν τήν προσωπική λεβεντιά τους πού ξεπερνᾷ πολύ τά συνηθισμένα ἀνθρώπινα μέτρα, φτάνοντας τά ὅρια τοῦ ὑπερφυσικοῦ. (Βλέπε καί Κείμενα Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, τάξη Β΄, σελ. 315.)

Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ

Τό τραγούδι εἶναι κρητική παραλλαγή τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ. Τοποθετεῖται χρονολογικά στήν ἀκμή τῶν ἀκριτικῶν τραγουδιῶν (10ος καί 11ος αἰῶνας). Διαφέρει ἀπό ἄλλες παραλλαγές, γιατί σ' αὐτό ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ ἀποδίδεται σέ ἐνέδρα (χωσιά) τοῦ χάρου.

Διγενῆς ψυχομαχεῖ κι ἡ γῆ τότε τρομάσσει.
Βροντᾷ κι ἀστράφτει ὁ οὐρανός καί σειέτ' ὁ ἀπάνω κόσμος,
κι ὁ κάτω κόσμος ἄνοιξε καί τρίζουν τά θεμέλια,
κι ἡ πλάκα τὸν ἀνατρίχια πῶς θά τότε σκεπάσει,

πῶς θά σκεπάσει τὸν αἰτό τῆς γῆς τὸν ἀντρεωμένο.
Σπίτι δέν τὸν ἐσκέπαζε, σπήλιο δέν τὸν ἐχώρει,
τά ὄρη ἐδισκέλιζε, βουνοῦ κορφές ἐπῆδα,
χαράκι* ἄμαδολόγανε* καί ριζιμιά* ξεκούνειε.
Στό βίτσιμά* ἴπιανε πουλιά, στό πέταμα γεράκια,
στό γλάκιο* καί στό πῆδημα τά λάφια καί τ' ἀγρίμια*.

Ζηλεύει ὁ Χάρος μέ χωσιά*, μακρά τότε βιγλίζει*,
κι ἐλάβωσέ του τήν καρδιά καί τήν ψυχὴ του πήρε.

χαράκι: μεγάλη πέτρα.

ἄμαδολογῶ: παιζῶ ἀμάδες (παιγνίδι μέ μικρές πέτρες).

ριζιμιό: μεγάλος βράχος βαθιά ριζωμένος στή γῆ.

βίτσιμα: τίναγμα τοῦ κορμιοῦ πρὸς τά πάνω.

γλάκιο: τρέξιμο.

ἀγρίμι: ἐδῶ: ἀγριοκάτσικο.

χωσιά: ἐνέδρα.

βιγλίζω: παρατηρῶ ἀπό ψηλά, παραφυλάω.

Ερωτήσεις

1. Στο ψυχομαχητό του Διγενή συμπαραστέκεται και συμμετέχει όλη ή πλάση (γῆ, οὐρανός κτλ.). Τί δείχνουν αυτά και ποιό είναι τό αίσθητικό τους ἀποτέλεσμα;
2. Πῶς παρουσιάζεται ὁ Χάρος καί γιατί;
3. Πῶς κατατάσσονται τὰ ἀνιστορούμενα μέσα στό τραγούδι. Εἶναι δικαιολογημένη ἡ κατάταξη αὐτή;
4. Πῶς ἐναρμονίζεται στό τραγούδι ὁ θρῆνος καί ὁ ὕμνος;
5. Στό τραγούδι ἐναλλάσσονται βασικά τρεῖς χρόνοι ρημάτων (ἐνεστώτας, παρατατικός, ἀόριστος). Γιατί;

Ἱστορικά δημοτικά τραγούδια

Τά τραγούδια αὐτά ἔχουν θέμα τους κάποιο συγκεκριμένο γεγονός, ἐθνικό ἢ κοινωνικό (πολεμικές συγκρούσεις, πολιορκίες καί ἀλώσεις πόλεων, θανατηφόρες ἐπιδημίες, σεισμούς, ἐπιδρομές βαρβάρων, αἰχμαλωσίες, ἀρπαγές παιδιῶν ἢ γυναικῶν κτλ.). Ἐκτός ἀπό ἐλάχιστα, πού μιλᾶνε γιά εὐχάριστα περιστατικά, ὅλα τὰ ἄλλα ἐξιστοροῦν θλιβερά γεγονότα.

Στά ἱστορικά μποροῦμε νά κατατάξουμε καί τὰ σατιρικά πού ἔχουν πολιτικό χαρακτήρα. Τέτοια σατιρικά τραγούδια μᾶς παραδόθηκαν ἀκόμα ἀπό τή βυζαντινὴ ἐποχή. Ἐπίσης ἀπό μιά ἄποψη ἱστορικά εἶναι καί τὰ ἀκριτικά καί τὰ κλέφτικά. Σέ διάκριση ὅμως ἀπό αὐτά, τὰ καθαρὰ ἱστορικά ἀναφέρονται στίς λεπτομέρειες τοῦ γεγονότος πού ἐξιστοροῦν: δίνουν τόν τόπο, τό χρόνο, τίς ἰδιαιτέρους συνθήκες, τὰ πρόσωπα πού παίρνουν μέρος, τή διαδοχὴ τῶν περιστατικῶν κτλ.

Τό παλιότερο ἱστορικό τραγούδι εἶναι ἓνα ποντιακό μέ τίτλο: *Τοῦ Κωνσταντίνου Γαθῶ* (1118-1140). "Ἄλλα ἱστορικά τραγούδια εἶναι οἱ *θρῆνοι*. Τέτοιοι θρῆνοι εἶναι: *Τό κοῦρσος τῆς Ἀνδριανόπολης, τῆς Ἁγίας - Σοφίας, τῆς Τραπεζοῦντας, τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου* κ.ἄ. Εἶναι ἀλήθεια ἀξιοθαύμαστο, ὅπως λέει ὁ Ν.Πολίτης, ὅτι τὰ τραγούδια αὐτά γεννήθηκαν σέ ἐποχὴ πού τό ἔθνος, μετὰ τό πάρσιμο τῆς Πόλης, ἔχανε τὰ πάντα, καί ἀπό πούθενά δέ φαινόταν καμιά ἐλπίδα σωτηρίας. "Ὅμως ἀμέσως μετὰ τήν ἄλωση ἀναφερόντονται οἱ ἐλπίδες τοῦ ἔθνους ὅτι θά ξαναπάρουν οἱ Ἕλληνες μέ τό σπαθί ὅ,τι μέ σπαθί ἔχασαν.

Τῆς Ἁγίας - Σοφίας

ημαίνει ὁ Θεός, σημαίνει ἡ γῆς, σημαίνουν τὰ ἐπουράνια, σημαίνει κι ἡ ἁγία Σοφία, τό μέγα μοναστήρι, μέ τετρακόσια σήμαντρα κι ἐξηνταδυό καμπάνες, κάθε καμπάνα καί παπάς, κάθε παπάς καί διάκος.

Ψάλλει ζερβά ὁ βασιλιάς, δεξιά ὁ πατριάρχης, κι ἀπ' τήν πολλή τήν ψαλμουδιά ἐσειόντανε οἱ κολόνες. Νά μποῦνε στό χερουβικό καί νά 'θγει ὁ βασιλέας*, φωνή τούς ἤρθε ἐξ οὐρανοῦ κι ἀπ' ἀρχαγγέλου στόμα: «Πάψετε τό χερουβικό κι ἄς χαμηλώσουν τ' ἅγια, παπάδες πάρτε τὰ γιερά καί σεις κεριά σθησιτῆ, γιατί εἶναι θέλημα θεοῦ ἡ Πόλη νά τουρκέψει. Μόν' στεῖλτε λόγο στή Φραγκιά, νά 'ρτουνε τριά καράβια· τό 'να νά πάρει τό σταυρό καί τ' ἄλλο τό βαγγέλιο, τό τρίτο, τό καλύτερο, τήν ἅγια τράπεζά μας, μή μᾶς τήν πάρουν τὰ σκυλιά καί μᾶς τή μαγαρίσουν». Ἡ Δέσποινα τaráχτηκε κι ἐδάκρυσαν οἱ εἰκόνες. «Σώπασε, κυρά Δέσποινα, καί μή πολυδακρύξεις, πάλι μέ χρόνους, μέ καιρούς, πάλι δικά μας εἶναι».

Ἑρωτήσεις

1. Ὁ θρῆνος ἀρχίζει μέ μιά ἐπιβλητική ἡχητική εἰκόνα (στ. 1-2). Πῶς ἐκφράζεται καί πῶς δίνονται οἱ διαστάσεις της; Γιά νά ἀπαντήσετε, ἐξετάστε προσεκτικά τὰ ρήματα καί τὰ οὐσιαστικά πού τὰ συνοδεύουν.
2. Νά βρεῖτε τίς ὑπερβολές καί τὰ ἐξωλογικά στοιχεῖα τοῦ τραγουδιοῦ. Ποιός εἶναι ὁ ρόλος τους;
3. Νά συγκρίνετε τίς προστακτικές *πάψετε, πάρτε, σθησιτῆ* μέ τό παραινετικό ἄς *χαμηλώσουν*. Γιατί χρησιμοποιήθηκαν;
4. Στό τραγούδι δίνονται δυό χρησμοί. Τί ἐκφράζει ὁ καθένας; Μέ τήν ἀπάντηση θά δώσετε τόν κεντρικό πυρήνα τοῦ τραγουδιοῦ.
5. Ἡ ἐκκλησία δέν περιγράφεται. Παρόλα αὐτά οἱ διαστάσεις της δίνονται παραστατικά. Μέ ποιό τρόπο;

καί νά 'βγει ὁ βασιλέας: ἀπό τή φράση τοῦ «χερουβικοῦ ὕμνου» «ὡς τόν βασιλέα τῶν ὅλων ὑποδεξόμενοι», πού ψάλλεται, ὅταν πρόκειται νά βγοῦν τὰ ἅγια. Ἡ παράδοση ἀναφέρει ὅτι ἡ τελευταία λειτουργία στήν Ἁγία - Σοφία διακόπηκε, τή στιγμή πού ψαλλόταν ὁ χερουβικός ὕμνος.

Τό παιδομάζωμα

Από τα πρώτα ακόμη χρόνια της τουρκικής κατοχής οι Έλληνες ήταν υποχρεωμένοι, εκτός από τα εισοδήματα (για τα οποία πλήρωναν άβάσταχτους φόρους), να δηλώνουν τα άρσενικά παιδιά τους στα μητρώα που τηρούσαν οι δημογέροντες. Από τα παιδιά αυτά διάλεγαν οι κατακτητές τα πιο όμορφα και γερά, 6-7 ετών στα πρώτα χρόνια της σκλαβιάς και 10-15 ετών αργότερα, για να τα κάνουν γενίτσαρους. Στην αρχή η επιλογή γινόταν κάθε πέντε χρόνια, αργότερα όμως κάθε χρόνο. Οι στρατολόγοι —άξιωματικοί γενίτσαροι ή άλλοι ειδικοί υπάλληλοι— συμπεριφέρονταν με απερίγραπτη σκληρότητα. Από τους εύπορους αρπάζαν ολόκληρες περιουσίες, για να απαλλάξουν τα παιδιά τους, ενώ από τους φτωχούς παίρναν όχι μόνο ένα παιδί, όπως όριζε ο νόμος, αλλά περισσότερα και τα πουλούσαν για λογαριασμό τους. Από τη στρατολογία απαλλάσσονταν οι παντρεμένοι γι' αυτό πολλοί γονείς πάντρευαν τα παιδιά τους σε μικρή ηλικία (8 ή 10 χρόνων). Το παιδομάζωμα, που ήταν ο πιο φοβερός φόρος αίματος του Γένους, καταργήθηκε το 1632 από το σουλτάνο Μουράτ Δ'.

νάθεμά σε, βασιλιά, και τρισανάθεμά σε
μέ τό κακόν όποκάμες, και τό κακό που κάνεις.
Στέλνεις, δένεις τούς γέροντας, τούς πρώτους, τούς παπά-
δες,

νά μάσεις παιδομάζωμα, νά κάμεις γενιτσάρους.
Κλαϊν οι γονέοι τά παιδιά κι οι άδερφές τ' άδέρφια,
κλαίγω κι εγώ και καίγομαι και όσο ζω θά κλαίω,
πέρσι πήραν τό γιόκα μου, φέτο τόν άδερφό μου.

Ερωτήσεις

1. Ποιό είναι τό πρόσωπο που μιλάει και ποιά ή συναισθηματική του κατάσταση;
2. Νά εξετάσετε την επιλογή των λέξεων και τη σχέση που έχουν αυτές μεταξύ τους στους δυό πρώτους στίχους. Τί παρατηρείτε;
3. Νά εξηγήσετε πώς κλιμακώνεται ο πόνος και πού φτάνει στην κορύφωσή του;
4. Ποιά είναι ή διάρθρωση (δομή) του ποιήματος;

Του Δράμαλη

Τό τραγούδι αναφέρεται στή γνωστή έκστρατεία του Μαχμούτ πασά (Δράμαλη) εναντίον της Πελοποννήσου. Όπως είναι γνωστό ό τρομε-

ρός στρατός του Δράμαλη στο πέρασμά του από την Ἀνατολική Στερεά ως την ἀργολική πεδιάδα δὲ συνάντησε καμιά ἀντίσταση. Μόνο στοὺς Μύλους τῆς Λέρνης ὁ Κολοκοτρώνης μὲ τὰ παλικάρια του προσπάθησε νὰ ἀναχαιτίσει τὴν προέλασή του. Ἐπειδὴ ἦταν δύσκολη μιὰ κατὰ μέτωπο ἐπίθεση, οἱ Ἕλληνες βάλθηκαν νὰ καταστρέφουν ὅσα τρόφιμα μπόρεσαν καὶ ἔφεραν τὸ Δράμαλη σὲ δύσκολη κατάσταση. Προβλέποντας ὁ Κολοκοτρώνης ὅτι θὰ ἀναγκαστεῖ ὁ Δράμαλης ἀπὸ ἔλλειψη ἐφοδίων νὰ ὑποχωρήσει στὴν Κόρινθο, ἔστειλε τὸ Νικηταρὰ μὲ 2.500 ἄνδρες νὰ πιάσει τὰ στενὰ τῶν Δερβενακίων. Καὶ ὅταν στὶς 26 Ἰουλίου 1822 ὁ στρατὸς τοῦ Δράμαλη ἐπιχείρησε νὰ περάσει ἀπὸ τὰ στενὰ, ἔπαθε μεγάλη πανωλεθρία. Ὅσοι κατόρθωσαν νὰ φτάσουν στὴν Κόρινθο, ἀποδεκατίστηκαν ἀπὸ τίς στερήσεις καὶ τίς ἀρρώστιες, καὶ ὁ ἴδιος ὁ Δράμαλης πέθανε ἀπὸ τὴ λύπη του.

ύσα, μαῖστρο δροσερέ κι ἀέρα τοῦ πελάγου,
νὰ πᾶς τὰ χαιρετίσματα στοῦ Δράμαλη τὴ μάνα.
Τῆς Ρούμελης οἱ μπέηδες, τοῦ Δράμαλη οἱ ἀγάδες
στό Δερβενάκι κείτονται, στό χῶμα ξαπλωμένοι.

Στρῶμά 'χουνε τὴ μαύρη γῆς, προσκέφαλο λιθάρια
καί-γι' ἀπανωσκεπάσματα τοῦ φεγγαριοῦ τὴ λάμψη.

Κι ἓνα πουλάκι πέρασε καὶ τὸ συχνορωτᾶνε:

- «Πουλί πῶς πάει ὁ πόλεμος, τὸ κλέφτικο ντουφέκι;
— Μπροστά πάει ὁ Νικηταρὰς, πίσω ὁ Κολοκοτρώνης,
καὶ παραπίσω οἱ Ἕλληνες μὲ τὰ σπαθιά στὰ χέρια».

Γράμματα πᾶνε κι ἔρχονται στῶν μπέηδων τὰ σπίτια.
Κλαῖνε τ' ἀχούρια γι' ἄλογα καὶ τὰ τζαμιά γιὰ Τούρκους,
κλαῖνε μανοῦλες γιὰ παιδιὰ, γυναῖκες γιὰ τοὺς ἄντρες.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιοὶ στίχοι τονίζουν ιδιαίτερα τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς;
2. Τὸ ποίημα ἐκτός ἀπὸ τὸ ἥρωικὸ πνεῦμα διαπνέεται καὶ ἀπὸ εὐγένεια αἰσθημάτων. Μπορεῖτε νὰ ἐπισημάνετε τὰ στοιχεῖα πού δείχνουν αὐτὰ τὰ αἰσθήματα καὶ τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο ἐκφράζονται;
3. Τί φανερώνουν οἱ στίχοι:
— Μπροστά πάει... μὲ τὰ σπαθιά στὰ χέρια.

Μοιρολόγια

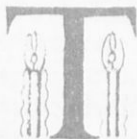
Τό ἔθιμο νά κλαῖνε οἱ ἄνθρωποι τά πρόσωπα πού ἔχασαν, καί ἰδιαίτερα τούς νέους, εἶναι παλιό ὅσο καί ὁ θάνατος. Ἔτσι στήν Ἰλιάδα ὁ Ἀχιλλέας θρηνεῖ τόν Πάτροκλο καί οἱ Τρῶες τόν Ἑκτορα. Ὁλος ἐκεῖνος ὁ ἀνθρώπινος πόνος, οἱ θρηνητικές κραυγές μπροστά στόν πεθαμένο πῆραν συγκεκριμένη μορφή στά θρηνητικά αὐτά τραγούδια πού τά ὀνομάζουμε **μοιρολόγια**.

Τά μοιρολόγια καταστάλαξαν στή μορφή πού τά ξέρουμε κυρίως κατά τήν ἐποχή τῆς Τουρκοκρατίας. Σήμερα τέτοια τραγούδια, ἀλλά σέ διαφορετικό μέτρο (ὄχτασύλλαβο ἰαμβικό), συναντοῦμε μόνο στή Μάνη. Πολύ σπάνια μπορεῖ κανεῖς νά ἀκούσει καί σ' ἄλλες περιοχές τῆς πατρίδας μας μοιρολόγια, σέ ἰαμβικό ὅμως δεκαπεντασύλλαβο.

Τά μοιρολόγια, ἀνάλογα μέ τό περιεχόμενό τους, μποροῦν νά καταταχτοῦν σέ διάφορες κατηγορίες. Ἔτσι ἔχουμε μοιρολόγια πού ἐκφράζουν τίς ἀρετές τοῦ νεκροῦ ἢ καί ἀλληγορικά, στά ὁποῖα ὁ νεκρός παρομοιάζεται μέ τόν ἥλιο, τή σελήνη, μέ ἄστρο, μέ δέντρο κτλ. Ἀλλά μιᾶνε γιά τό Χάρο καί τόν κάτω κόσμο: σ' αὐτά ὁ θάνατος περιγράφεται ὅχι σύμφωνα μέ τίς χριστιανικές ἀντιλήψεις, ἀλλά ὡς *ἀδικητής* καί *κουρσάρης* ἄσπλαχνος, καθάλα σέ κατάμαυρο ἄλογο. Ἀνάλογη εἶναι καί ἡ εἰκόνα τοῦ Ἀδῆ· θυμίζει τόν ἐφιαλτικό κάτω κόσμο τῶν ἀρχαίων, ὅπως μᾶς τόν περιγράφει ὁ Ἀχιλλέας στήν Ὀδύσεια.

Σέ ἄλλα μοιρολόγια ἐκφράζεται ἡ ματαιότητα τοῦ κόσμου· καλοτυχίζονται τά ἄψυχα καί κυρίως τά βουνά καί οἱ κάμποι, ἀναζητιέται τό ἀθάνατο νερό ἢ τό νερό τῆς Ἀρνησιᾶς, ἐκφράζεται ὁ πόνος γιά τούς ζωντανούς, τή μητέρα, τό παιδί πού ὀρφάνεψε κτλ. Τέλος ὁ θάνατος συσχετίζεται καί μέ τήν πίκρα τῆς ξενιτιάς καί πολλά τραγούδια μέ τέτοιο περιεχόμενο χρησιμοποιοῦνται ὡς μοιρολόγια.

1

ώρα, οὐρανέ μου, βρόντησε, τώρα, οὐρανέ μου, βρέξε,
ρίξε στούς κάμπους τή βροχή καί στά βουνά τό χιόνι,
στοῦ πικραμένου τήν αὐλή τρία γυαλιά φαρμάκι
τό 'να νά πίνει τήν αὐγή. τ' ἄλλο τό μεσημέρι,

τό τρίτο τό πικρότερο στό δείπνο, ὅταν δειπναεῖ.

2

ἶχα μιλιά στήν πόρτα μου καί δέντρο στήν αὐλή μου,
καί τέντα κατακόκκινη τό σπῖτι σκεπασμένο
καί κυπαρίσσι ὀλόχρυσο κι ἤμουν ἀκουμπισμένη,
εἶχα κι ἀσημοκάντηλο στό σπῖτι κρεμασμένο.

Τώρα ἡ μιλιά μαράθηκε, τό δέντρο ξεριζώθη

κι ἡ τέντα ἡ κατακόκκινη καὶ κείνη μαύρη ἐγίνη,
τό κυπαρίσσι τό χρυσό ἔπесе κι ἔτσακίστη,
τ' ἄσημοκάντηλο ἔσθησε, τό σπίτι δέ φωτάει.

3

ιά πές μου τί τοῦ ζήλεψες αὐτοῦ τοῦ κάτω κόσμου;
Εὐτοῦ βιολιά δέν παίζουνε, παιγνίδια δέ βαροῦνε,
εὐτοῦ συδυό* δέν κάθονται, συντρεῖς* δέν κουβεντιάζουν,
εἶναι κι οἱ νιοί ξαρμάτωτοι κι οἱ νιές ξεστολισμένες,
καὶ τῶν μονάδων τὰ παιδιὰ σά μῆλα ραβδισμένα*.

Ἑρωτήσεις

1. Σέ ποιές κατηγορίες μοιρολογιῶν ἀνήκουν τὰ τρία αὐτὰ τραγούδια;
2. Πῶς ἐκφράζεται ὁ πόνος στό κάθε τραγούδι;
3. Στό τραγούδι 2 νά συγκρίνετε πῶς ἔνιωθε ἡ χαροκαμένη πρὶν καὶ πῶς μετὰ ἀπὸ τό θάνατο τοῦ ἀγαπημένου της προσώπου.
4. Τί θέλει νά πετύχει στό τραγούδι 3 τό χαροκαμένο πρόσωπο περιγράφοντας τόν κάτω κόσμο;
5. Ποιό ἀπὸ τὰ τρία μοιρολόγια εἶναι ἀλληγορικό καὶ πῶς ἐκφράζεται ἡ ἀλληγορία του;

*συδυό, συντρεῖς: δυό δυό, τρεῖς τρεῖς μαζί.
ραβδισμένα: ριγμένα στή γῆ μέ ραβδί.*

Τά ἔμορφα τραγούδια μας, ἡ ἀναπνοή τῆς φυλῆς μας.

χω τὴν ἰδέα πῶς, ὅσο ἀποξενώνεται ἡ καρδιά μας ἀπὸ τὰ λαϊκὰ τραγούδια μας, τόσο περισσότερο φανερώνουμε πῶς ξεμακρυνόμαστε ἀπὸ τὴ ρίζα τῆς φυλῆς μας καὶ πῶς κρυώνει μέσα μας τὸ ζεστό καὶ καθαρό αἷμα ποὺ πήραμε ἀπὸ τοὺς πατεράδες μας. Γιά μᾶς τοὺς Ἕλληνες, ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς εἶναι ἐκεῖ μέσα, κι ἂν λιγοστεύει ἡ ὀρεξὴ μας κι ἡ δίψα μας νὰ πιοῦμε ἀπὸ αὐτὴ τὴ δροσερὴ νερομάνα, αὐτὸ θὰ πεῖ πῶς τὸ πνεῦμα μας εἶναι ἀρρωστημένο καὶ πασκίζουμε νὰ τὸ ζωογονήσουμε ψεύτικα, μέ βλαβερὰ καὶ ξενόφερτα πιотά, ποὺ συνεργοῦνε στὸ νὰ ξεφυλιστοῦμε μιὰν ὥρα ἀρχύτερα. καὶ νὰ μὴν ἀπομείνει ἀπάνω μας τίποτα ἀπὸ τὸν πνευματικὸ χαρακτήρα μας. Αὐτὰ τὰ φαρμακερὰ πιотά μᾶς τραβᾶνε σάν τὸν μπεκρη, που δεν ἔχει πιά ζωὴ μέσα του καὶ ποὺ θαρρεῖ πῶς θὰ ζωντανέψει πίνοντας καὶ μπεκρολογώντας, ἐνῶ, ἴσια ἴσια, σιγὰ σιγὰ τὸν φαρμακώνουνε, ὥς νὰ τὸν πεθάνουνε. Ἔτσι γίνεται καὶ μέ τὰ πνευματικὰ πιотά ποὺ λέγω. Μὰ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς διαθασμένους μας τὸ ἔχουνε γιὰ καύχημα τὸ ὅτι δὲν καταδέχονται νὰ ξεδιψάσουνε στὶς δικές μας δροσερές βρυσοῦλες, κι ὁλοένα πίνουνε ἀπὸ τὰ ξένα καὶ θολὰ βαλτόνερα, ποθώντας νὰ βγάλουνε ἀπὸ μέσα τους ὅ,τι δικό μας ἔχουνε καὶ νὰ διαλυθοῦνε, σάν κάποιοι καινούριοι βουδιστές, μέσα στὸ σκοτεινὸ χάος τῆς εὐρωπαϊκῆς πνευματικῆς νιρβάνας*.

Ἀνθρωπος ποὺ δὲ νιώθει στὰ κατὰβαθα τῆς καρδιᾶς του τὰ λαϊκὰ μας τραγούδια, δὲν εἶναι σέ θέση νὰ νιώσει ἀληθινὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Εἰκοσιένα. Μπορεῖ νὰ τὴν καταλαβαίνει σάν ἓνα πολιτικὸ καὶ ἱστορικὸ καθέκαστο, δηλαδὴ νὰ τὴν καταλαβαίνει ἀπὸ τὴν ὕλική μεριά, δὲ νιώθει ὅμως ἀπ' αὐτὴ τὸ «τιμιώτατον», δηλαδὴ τὴν πνευματικὴ φωτοχυσία τῆς, ποὺ τὴν κάνει αὐτὴ τὴν ἐπανάσταση ξεχωριστὴ ἀνάμεσα στὶς λογιῆς λογῆς ἐπαναστάσεις ποὺ γινήκανε.

Τὸ γένος τὸ δικό μας εἶναι πονεμένο, πιό πονεμένο ἀπ' ὅλα τὰ ἔθνη τῆς οἰκουμένης. Γιά τοῦτο. ὅ,τι κι ἂν κάνουμε, ἔχει μέσα του κάποια μεγάλη σφραγίδα, γιατί μέ τὸν πόνο ξεσκεπάζονται στὸν ἄνθρωπο τὰ μεγάλα μυστήρια τοῦ κόσμου, ἀν ἐκεῖνος που πονα εχει ἀνθρωπια καὶ

νιρβάνα: ἀπάθεια, ἐκμηδένιση.

πίστη. Τά τραγούδια τοῦ λαοῦ μας εἶναι ἀγνά ἀγριολούλουδα πού φυτρώσανε ἀπάνω στίς καθαρές καί βασανισμένες βραχόπετρες, ὅπου τίς δέρνει ὁ πόνος, μά πού φεγγοβολᾶνε σάν διαμάντια ἀπό τόν ἥλιο καί πού ξεπλένονται ἀπό τήν καθαρή βροχούλα.

Ἡ φτώχεια μᾶς ἔκανε νά ζοῦμε ἀπλή ζωή, μέ λιγοστά πράγματα, καί δέν μᾶς ἄφησε νά ξεμακρύνουμε ἀπό τή φυσική ζωή, ἀλλά μᾶς ἔκανε νά βυζαίνουμε ὀλοένα ἀπό τήν καθαρή βρυσούλα πού θρέφει μ' ἀληθινή θροφή τήν καρδιά τ' ἀνθρώπου. Σ' αὐτό συνέργησε καί τό καλό ἀγέρι πού ἔχει ἡ πατρίδα μας κι ἡ ἡμεράδα πού ἔχουνε τά βουνά κι οἱ θάλασσές της, ὥστε νά μᾶς φαίνεται σάν μάνα πονετικιά, πού μᾶς βαστᾶ ὀλοένα στήν ἀγκαλιά της.

Στά χρόνια τῆς σκλαβιάς οἱ ἄνθρωποι ἦτανε ἀγράμματοι καί ζοῦσανε στά βουνά, ἀφού πολλοί εἶχανε γιά σπίτια τίς σπηλιές καί τά στρουγκολίθια*. Πολιτείες δέν εἶχανε, εἶχανε μοναχά κάτι μικρά χωριά, τά περισσότερα μέ λίγα σπίτια τό καθένα. Μέ τούτη τήν ἀπλή ζωή πού περνοῦσανε εἶχανε καί ψυχὴ ἀπλή. Καί μήν πεῖ κανένας πῶς ἦτανε πονηροί, γιατί στούς τέτοιους φυσικούς ἀνθρώπους, ὁ ἀπό μέσα ἀνθρωπος εἶναι ἀπλός σάν τό μωρό, ἄς ἔχει καί πείσμα καί σκληρότητα, ἄς εἶναι καί φονιάς ἀκόμα. Τήν ἀγνότητα ἀπό τόν ἄνθρωπο τή βγάζει ἐκείνη ἡ παρά φύση κακία, πού φωλιάζει στή χαλασμένη καί στήν πολύξερη ψυχὴ, αὐτὴ τόν ξεραίνει καί τόν κάνει ἀναίσθητον.

Ἔκανα γνωριμία μέ ληστάδες καί μέ βουνίσσιους φονιάδες· καί, μ' ὅλα ταῦτα, στό βάθος τῆς καρδιάς τους ἦτανε ἀθῶοι, πιστεύανε εὐκολα σ' ὅ,τι τούς ἔλεγα, καί θαυμάζανε σάν τά μωρά τό 'να καί τ' ἄλλο, ταπεινοί οἱ κακόμοιροι, παρεκτός ὅσοι ἦτανε διαστρεμμένοι. Ἕνας ληστής, τόσο κολλήθηκε σέ μένα, πού δέν ἔκανε δίχως ἐμένα, ἔφταξε νά μέ φοβάται καί νά μ' ἀγαπᾶ μαζί, ἐπειδὴς ἦτανε γι' αὐτόν μεγάλο μυστήριο τό νά ζωγραφίζω μέ τό χέρι μου ἁγίους κι ἀνθρώπους καί δέντρα καί βουνά κι ὅλα ὅσα βρίσκονται στὸν κόσμο, ἐνῶ, στήν ἀρχή, τόν φοβόμουν αἰσθῶ.

Αὐτές οἱ ἀπλές ψυχές κι οἱ εὐκολόπιστες, ἀπ' ὅξω φαίνονται ἄγριες καί φοβερές. Τούς ἄλλους, τούς ψευτογλυκοπρόσωπους καί τούς ὑποκριτές νά φοβᾶσαι. Οἱ βουνίσιοι εἶναι οἱ νήπιοι πού λέγει τό Εὐαγγέλιο. Γιά τοῦτο ὁ ληστής γίνεται πιό εὐκολα ἅγιος, ἐνῶ ὁ χαλασμένος, ὁ πολύξερος, δέ γίνεται ποτέ, κι ἄς μήν ἔχει πειράξει κανέναν στά φανερά. Θυμῆσου τόν ληστή πού σταυρώθηκε μαζί μέ τόν Χριστό, πῶς ἔκλαψε γι' αὐτόν, ἐπειδὴς, ὅπως εἶπε, ἄδικα σταυρώθηκε ὁ Χριστός, ἐνῶ αὐτός

στρουγκολίθι: βραχοσπηλιά, πού τὴ χρησιμοποιοῦν οἱ βοσκοὶ γιὰ μαντρί, γιὰ στρούγκα.

κι ό σύντροφός του βασανίζόντανε δίκαια. Σέ τέτοιες ψυχές μπαίνει ό λόγος του Χριστού, γιατί ό Χριστός, πρίν άπ' όλα, ζητά άπλή καρδιά.

Λοιπόν οί τέτοιοι τσομπανάρεοι κάνανε τά πιό καλά τραγούδια καί τίς παροιμίες, κι ή γλώσσα τους έχει κάποιες χάρες πού δέν τίς έχει ή δική μας, ή γραμματισμένη, καί ζωγραφίσανε μοναστήρια καί ρημοκλησία, κι όλα όσα κάνανε είναι τά πιό άληθινά καί τά πιό άγνά. Καί τ' άξιωθήκανε αυτό από τήν άπλότητα πού είχανε, πού τούς έκανε νά μή βλέπουνε θολά καί ταραγμένα τόν κόσμο του Θεού, έπειδής δέν παραγεμίσανε τήν ψυχή τους μέ άφύσικα καί μέ πολύπλοκα πράγματα.

Στά τραγούδια πού κάνανε βλέπουμε κάποιαν άλήθεια καί μιάν έντέλεια, πού δέν τή φτάνουνε ποτές οί σπουδασμένοι ποιητάδες μέ τά πολύπλοκα έργαλεία τους. Γιατί οί άπλοί άνθρωποι είναι τ' άληθινά παιδιά τής φύσης κι έχουνε άνταπόκριση μαζί της, ένw οί άλλοι είναι τά προγόνια* της, κι ό,τι φτιάξουνε αυτά τ' άληθινά παιδιά της δέν είναι φτιαστό, αλλά είναι άληθινό καί καθαρό, σάν τά ίδια τά βουνά καί σάν τή θάλασσα καί σάν τόν άγέρα πού φυσά καί σάν τόν πρίνο πού φυτρώνει στο κράκουρο* καί σάν τό όρνιο πού κόβει βόλτες άπάνw από μιάν έρημη ράχη. Θαρρείς πώς καί τά ζαρκάδια καί τά πρόβατα κι οί πέρδικες καί τά δέντρα καί τ' άλλα φυσικά πλάσματα, θαρρείς πώς καί κείνα θά ταιριάζανε τέτοια τραγούδια, σάν κι αυτά πού κάνανε τουτοί οί άνθρωποι, άν είχανε λαλιά. Μήτε πένα πιάσανε στά χέρια τους, μηδέ χαρτί, μηδέ μελάνι. Από τήν καρδιά τους άνέθηκε στο στόμα, κι από τό στόμα βγήκε, όπως λαλεϊ τό πουλί, κι ύστερα μαθεύτηκε παντού, καί τό 'πανε οί κουκοί στα βουνά κι οί πέρδικες στα πλάγια. Κι από στόμα σε στόμα άπόμεινε στόν κόσμο καί τραγουδιέται, γενεές γενεών.

Τί θαυμαστό πράγμα νά αισθάνεται καί νά μιλά ό άνθρωπος σάν από μέρος όλων τών πλασμάτων! Άληθινά, νιώθεις πώς αυτή είναι μιá θεϊκή χάρη, πού του δόθηκε από τόν Θεό, πού τόν κατάστησε βασιλέα άπάνw σ' όλα. Ό Άδάμ πρωτοέβαλε άπάνw στο κάθε ζωo τ' όνομά του, κι ύστερ' άπάνw σ' όλα τά κτίσματα. Πρωτύτερα δέν είχανε όνόματα, δέν τά 'νιωθε κανένας πώς υπάρχουνε, παρεκτός του Θεού, ό ήλιος, τ' άστρα, ή μέρα, ή νύχτα, ή αύγή, τό βασίλειο, τά νερά, τ' άνθια, τά βουνά, τά σύννεφα κι όλη ή δόξα τής πλάσης.

Σάν ξεφυλίστηκε ό άνθρωπος, βγήκε από τόν φυσικόν δρόμο καί γίνθηκε γραφιάς, σάν κι έμās, κι άρχισε νά κάνει πράγματα φτιασιδωμένα, χωρίς εκείνη τή δροσιά καί τήν άγνή εύωδία.

προγόνοι: παιδί πού γεννήθηκε από προηγούμενο γάμο.

κράκουρο: βραχώδης τόπος.

Πρό ἑκατόν πενήντα, διακόσα χρόνια, ὅλη ἡ οἰκουμένη εἶχε πολλά σκολεῖα σέ κάθε χώρα, καί σπουδάζανε οἱ ἄνθρωποι. Σπουδάζανε καί καλά πράγματα, μά κοντά στά λίγα καλά μαθαίνανε περισσότερα κακά. Λοιπόν πονήρησε ὁ κόσμος κι ἔχασε τήν ἀρχαία ἀπλότητα. Μοναχά ἡ Ἑλλάδα εἶχε ἀπομείνει ἀγράμματη, περιζωσμένη ἀπό ἔθνη πού εἶχανε χάσει τήν παρθενική τούτη ἀπλότητα. Θαρροῦσε κανένας πώς ἦτανε μαντρωμένη μ' ἓναν φράχτη, γιά νά μή μποῦνε μέσα στόν Παράδεισό της τά πονηρά δαιμόνια. Οἱ ἄνθρωποι, ἐδῶ πέρα, ζούσανε σάν νά 'χανε χίλια χρόνια πίσω, στά χρόνια τοῦ Μεγ' - Ἀλέξαντρου καί τοῦ Χριστοῦ, σέ καιρό πού, δίπλα τους, ἡ Ἰταλία, ἡ Γαλλία καί τ' ἄλλα τά ἔθνη τῆς Εὐρώπης εἶχανε γίνει σχεδόν ὅπως εἶναι σήμερα. Καί μ' ὅλα ταῦτα, ἐδῶ πέρα, στά βουνά καί στίς κλεισοῦρες, πού ζούσανε ἄνθρωποι μισοάγριοι, ἀνθίζε ἀκατάλυτο τό ἀρχαῖο δέντρο τῆς Δωδώνης, καί λαλοῦσε ὁλοένα ἡ βρῦση που 'χε πιεῖ ὁ Ὅμηρος κι ὁ Τέρπανδρος κι ὁ Ἡσίοδος κι ὁ Ρωμανός ὁ Μελωδός κι ὁ Μηνᾶς ὁ Καλλικέλαδος*. Δίχως χαρτί καί δίχως μελάνι τραγουδιόντανε ὅσα τραγουδιοῦνται, τό πῶς ἔρχεται ὁ ἄνθρωπος στόν κόσμο, τό πῶς ἀγαπᾷ, τό πῶς πεθαίνει, τό πῶς μακαρίζεται.

Ποιά ἄλλη φυλή στόλισε τή ζωή της μέ τέτοια ἀμάραντα λουλούδια; Σέ ποιά χώρα τραγουδοῦσανε καί ψέλνανε ὅλοι, ἀπό τόν μικρόν ὡς τόν μέγalon; Ποῦ τεχνουργέσανε, σάν μέ κάποιο κοφτερό σμιλᾶρι, τέτοια τραγούδια παλικάριση, τέτοια ἐρωτικά, τέτοια νανουρίσματα, τέτοια μοιρολόγια, πού νά ραγίζει ἡ γῆς ἀπό τήν πίκρα; Πουθενά! Γιατί, ὅπως λέγει τό Εὐαγγέλιο, ἐκεῖνοι πού δέν πήγανε στό σκολεῖο, γινήκανε δασκάλοι σέ κείνους πού τό ξεσκολίσανε. Κανένας δέν ἤξερε νά γράψει τ' ὄνομά του σέ τοῦτον τόν παρθένον τόπο, κι ὥστόσο σάν μαγνήτης ἔσερνε τούς σπουδασμένους τῆς γῆς καί ζέσταινε τήν καρδιά τους πού 'χε παγώσει ἀπό τήν πολλή σπουδή, καί βρῖσκανε ξεκούραση κουβεντιάζοντας μέ τούς τσομπαναρέους οἱ κουρασμένοι κι οἱ φορτωμένοι τήν ταφόπετρα τῆς σοφίας καί τῆς ἐπιστήμης, κι ἀλλάζανε τά στενοβράκια τους μέ τήν παλιόκαπα, γιά ν' ἀπογευτοῦνε τήν ἀληθινή ζωή καί νά πιοῦνε ἀπό τίς βρυσοῦλες καί νά κοιμηθοῦνε στά σκληρά γιατάκια* τῶν κλεφτῶν.

Θαρρεῖς πώς ἡ πλάση εἶχε στερέψει στ' ἄλλα μέρη καί πῶς δέ γύριζε πιά μηδὲ ὁ ἥλιος, μηδὲ τό φεγγάρι, καί πῶς ἡ γῆς εἶχε γίνει ἓνας ξέρακας* καί πῶς μοναχά στή φτωχή τήν Ἑλλάδα βαστοῦσε ἀκόμα, σάν καί

Μηνᾶς ὁ Καλλικέλαδος: Ἀθηναῖος λόγιος καί ρήτορας (4ος μ.Χ. αἰ.).

γιατάκι: κατάλυμα.

ξέρακας: ξεραμένο, ἀπανθρακωμένο δέντρο (ἐδῶ: μεταφορικά).

πρώτα, ἡ βλογημένη τάξη τοῦ κόσμου. Ὁ φτωχός ὁ Λάζαρος καθότανε μακάριος στήν ἀγκαλία τοῦ Ἀβραάμ κι ὁ πλούσιος τόν παρακαλοῦσε νά πάγει νά τόν δροσίσει μέ τό βρεγμένο δάχτυλό του.

Ἄν αὐτό δέ λέγεται ζωή, τότε ποιά εἶναι ἡ ζωή; Ρωτῶ νά μάθω. Καί τό πιό παράξενο εἶναι πῶς ὁ πιό παμπάλαιος λαός, πού 'χε ζήσει χιλιάδες χρόνια πρίν ἀπό τούς ἄλλους, ὁ παππούς κι ὁ πρόπαππός τους, ἦτανε μπροστά τους ὁ πιό νιός, παλικάρι ἀπάνω στ' ἄνθος του, τριγυρισμένος ἀπό ψυχές μαραζιάρικες κι ἀγουρογερασμένες, ρουπάκι* καμένο ἀπό τ' ἀστροπελέκια, πού πέταγε καινούρια φύτρα καί χρυσοπρασίνιζε καί λουλούδιζε ἀνάμεσα σέ κλαριά ξερά, κι ἄς ἦτανε χτεσινά καί προχτεσινά φυτουργήματα.

Σέ ἀπορία βρίσκεται κανένας, τί νά πρωτοπεῖ γι' αὐτά τά τραγούδια τοῦ λαοῦ μας καί πῶς νά τά παινέψει καί πῶς νά τά περιεργαστεῖ, γιά νά κάνει τόν ἄλλον νά τά νιώσει. Μά ὅποιος τά νιώθει, τά νιώθει. Σ' ὅποιον δέν τά νιώθει, δέ φεῶ κανένας ἐξηγόρας. Εἶναι σάν τόν ἥλιο, σάν τό φεγγάρι, σάν τ' ἀστέρια, σάν τή χαρά τοῦ καλοκαιριοῦ. Ὅποιος δέν ἔχει ἥλιο στόν τόπο του, σάν νιώσει αὐτά τά τραγούδια, θά δεῖ τόν ἥλιο καί θά ζεσταθεῖ. Ὅποιος δέν ἔχει ἐλπίδα, μ' αὐτά θά παρηγορηθεῖ. Ὅποιος δέ βρίσκει μπάλαμο στόν πόνο του, θά γλυκαθεῖ. Ὅποιος δέ δροσίστηκε μέ τά μεγάλα ποτάμια, πού σηκώνουνε τίς ἀντάρες, ἄς ἔρθει νά δροσίστεῖ ἀπό τή βρυσούλα πού τρέχει καί κρυφοτραγουδᾷ, κρυμμένη στήν πλαγιά πού 'ναι φυτρωμένη μέ πρινάρια καί μέ σκίνα. Ὅποιος δέν ἐρωτεύτηκε, θάν ἐρωτευτεῖ. Μ' ἓναν λόγο, ὅποιος δέν εὐρῆκε καμιά γεύση στή ζωή, θά ζήσει μ' αὐτά τά τραγούδια. Μά, πρωτύτερα, πρέπει νά πετάξει ἀπό πάνω του τήν κακή συνήθεια νά ζητᾷ συννεφιασμένες φιλοσοφίες, γιά νά χωθεῖ στό σκοτάδι τους καί στόν λαθύρινθο, πού θαρρεῖ πῶς θά τόν βγάλει στό φῶς. Τό φῶς εἶναι μπροστά του, ἀπλό, καθαρό.

Ἐδῶ δέν ἔχει πολλά λόγια. Λίγα καί καλά. Μέ πέντε δέκα λιθάρια χτίζει ἓναν πύργο, μέ δυό τρία πουρνάρια κάνει ἓνα δάσος, μέ τρία λουλούδια μοσκοβολᾷ ὁ τόπος. Πεντ' ἐξι ἄνθρωποι πού κουβεντιάζουμε, ἓνα λημέρι ταμπουρωμένο μέ ξερολιθιά, δυό πουλιά πού πετᾶνε ἀπό πάνω, ἓνα μνημούρι πού 'ναι κοντά σ' ἓνα ρημοκλήσι, καί κάτι γίδια πού βοσκᾶνε, αὐτά φτάνουνε γιά νά νιώσεις ὅλη τήν πλάση. Γιατί ὁ οὐρανός κι ἡ γῆ καί τοῦτος ὁ κόσμος κι ὁ ἄλλος κι ὅλα τά πλάσματα, εἶναι παρόν. Δέ μιᾶνε μοναχά οἱ ἄνθρωποι, μιᾶνε καί τ' ἄρματά τους, τά τσαπράζα, τά βουνά, τ' ἄλογα, οἱ πέρδικες, τά ἔλατα, τά σκαθάρια, ὁ

ρουπάκι: ἀγριοβελανιδιά.

πεθαμένος από τό κιβούρι του, ὅλος ὁ κάτω κόσμος, οἱ ἅγιοι, τὰ νέφε-
λα. Ἀκόμα καί κείνα πού δέ μιᾶνε, καταλαβαίνεις πώς καί κείνα εἶναι
παρόν. Καί τὰ τωρινά καί τὰ περασμένα καί τὰ μακρινά καί τὰ κοντινά.
Ἔνα πράγμα θαυμαστό, πού δέν μπορεῖς νά ψάξεις καί νά βρεῖς ἀπό
ποῦ γίνεται!

Τρία λόγια λέγει τό τραγούδι κι ἀντιλαλοῦνε στήν ψυχή σου χιλιάδες
πράγματα. Ἄκου τοῦτα τά πέντε λόγια:

*Τ' ἀντρειωμένου τ' ἄρματα δέν πρέπει νά πουλιόνται,
μόν' πρέπει τους στήν ἐκκλησιά κι ἐκεῖ νά λειτουργιοῦνται.
Πρέπει νά κρέμονται ψηλά σέ πύργο ἀραχνιασμένο,
σκουριά νά τρώει τ' ἄρματα κι ἡ γῆς τόν ἀντρειωμένο.*

Εἶδες τί λιγολογία καί τί κάστρο ἀκατάλυτο! Καί τέτοιο μυστήριο!
Ὅλη ἡ οἰκουμένη θαρρεῖς πώς ἔχει στή μέση αὐτόν τόν πύργο. Καί
βλέπεις τίς παμπάλαιες πέτρες του καί τ' ἄρματα πού τά τρώγει ἡ σκου-
ριά, κρεμασμένα μέσα σέ κείνη τήν ἡσυχία, καί νιώθεις πώς περνᾶνε
χρόνια τῶν χρονῶν, πώς βγαίνει καί βασιλεύει ὁ ἥλιος καί τό φεγγάρι, κι
ἡ γῆς χειμωνιάζει καί καλοκαιριάζει, κι οἱ ἄνθρωποι γεννιοῦνται καί γερ-
νᾶνε, καί τ' ἄρματα κάθονται ὀλοένα κρεμασμένα, δίχως νά τά σιμώνει
κανένας, δίχως νά τά δεῖ κανένας, ἀραχνιασμένα. Κι ὁ πεθαμένος κεί-
τεται ξαπλωμένος στό κιβούρι του, σταυροχεριασμένος, μέ τό εἰκόνι-
σμα ἀπάνω στό στήθος του. Κι ἡ γῆς τόν τρώγει σιγά σιγά, κι ἡ σκουριά
τρώγει τ' ἄρματά του, μέρα καί νύχτα. Ὁ καιρός, ὁ φθονερός γέρος
πού ὀχτρεύεται ὅλα τά πράγματα, ζωντανά κι ἄψυχα, τά τρώγει ὅλα μέ
τό κοφτερό δόντι του, τόν ἀντρειωμένο, τ' ἄρματα, τόν πύργο.

Ἀλλά κοίταξε πόσο ἀδυνατίσε ὅλη τούτη ἡ βοухή ἐνέργεια μ' αὐτά
τά πολλά λόγια πού ἔγραψα, μπροστά στό τραγούδι πού ἔκανε αὐτός ὁ
βουνίσσιος, ὁ τσομπάνος, ὁ νήπιος, γιατί βρισκότανε ὁ ἴδιος μέσα σ' αὐ-
τό τό κυκλογύρισμα τοῦ κόσμου! Γι' αὐτό ἔχουνε ρίζες βαθιές τά λόγια
του, μέσα στά ἔγκατα τῆς γῆς καί μέσα στά ἔγκατα τοῦ καιροῦ. Καταλα-
βαίνεις πώς τά λόγια δέν εἶναι κούφια στολίδια, ἀλλά εἶναι σάν ἀκριβά
πετράδια, σάν ἀσήμι, σάν μάλαμα. Μαζί μέ τήν παλικάριά νιώθεις σε-
μνότητα, τρυφεράδα, πόνεση, φρονιμάδα, βαθύν στοχασμό, κι ὅλα εἶναι
καλά μετρημένα.

Τά πουλιά εἶναι πολύ συνηθισμένα στά τραγούδια μας. Αὐτά τά που-
λιά κάθονται καί κουβεντιάζουνε. Τρία πουλάκια κάθονται δῶ χάμω,
ἄλλα τρία πάρα πέρα, κι ὀλοένα τηρᾶνε ἀπό δῶ κι ἀπό κεῖ, καί κλαῖνε
γιά τίς συμφορές τῶν ἀνθρώπων καί χαίρουνται γιά τίς χαρές τους.
Ὅποτε βρεθῶ στά βουνά, κοιτάζω τά πουλιά πού μέ βλέποσνε ἀπό μα-
κριά, καθισμένα σ' ἓνα κλαράκι, εἶτε σέ μιά πέτρα, ἀγναντεύοντας μα-

κριά, καί θαρρῶ στ' ἀλήθεια πῶς κουβεντιάζουμε· καί, σάν σιμώσω, πε-
τάνε κουβεντιάζοντας καί πάνε νά καθήσουνε πάρα πέρα. Σάν νά 'ναι
μοιρολογίστρες, σάν νά 'ναι κάποιες ψυχές πού φυλάνε στά σταυρο-
δρόμια καί μαθαίνουνε τί γίνεται στόν κόσμο.

Τρεῖς περδικούλες κάθονται στήν ἄκρη στοῦ Καρβουνι.

Ἡ μιά τηράει τοῦ Φονιά, ἡ ἄλλη τηράει τή Λάστα,

ἡ τρίτη ἡ καλύτερη μοιρολογάει καί λέει:

«Ἀλέξη, κάτσε φρόνιμα, νά πᾶς νά προσκυνήσεις,

πέντε πασάδες ἔρχονται, μέσ στοῦ Φονιά θά βγούνε.»

«Ἐγώ σᾶς τό εἶπα μιά βολά, σᾶς τό εἶπα τρεῖς καί δέκα,

Τούρκους ἐγώ δέ σκιάζουμαι, πασάδες δέ φοθάμαι.»

Ἡ χαροκαμένη μάνα εἶναι καί κείνη πολυτραγουδισμένη.

*«Μάνα μέ τούς πολλούς ὕγιους, μέ τούς ἐννιά λεθέντες,
πῶς δέ γελᾷ τ' ἀχείλι σου, δέ χαίρετ' ἡ καρδιά σου;»*

«Πῶς νά γελᾷ τ' ἀχείλι μου, νά χαίρετ' ἡ καρδιά μου;

Τά δυό παιδιά μου φυλακή καί τ' ἄλλα δυό στρατιῶτες,

καί τ' ἄλλα δυό κλεφτόπουλα, κλέφτες καπετανέγοι.»

Ἐβγήκαν τ' ἀποσπάσματα καί κυνηγᾷ τούς κλέφτες,

καί συναπαντηθήκανε οἱ κλέφτες κι οἱ στρατιῶτες.

Ρίχνει ἀδερφός τόν ἀδερφό, ἡ μιά μεριά τήν ἄλλη,

κι ἔμειν' ἡ μάνα μοναχή, στόν τοῖχο ἀκουμπισμένη.

Ἄλλος μέγας καημός εἶναι ἡ ξενιτιά:

Ἡ ξενιτιά κι ἡ ἀρφανιά κι ἡ λύπη εἶναι τά τρία.

Κεῖνα τά τρία ζ' γιάσανε σ' ἓνα βαρύ στατέρι,*

βαρύτερ' εἶν' ἡ ξενιτιά, βαρύτερα τά ξένα.

.....

Γιά κοίταξε κι ἀκόμα ἓνα:

*Δέν εἶν' καί τοῦτο θάμασμα, παράξενο μεγάλο,
πού ζέψανε τόν Κωσταντή μέ τό βουβάλι ἀντάμα;*

Νά κουβαλᾷ τά μάρμαρα ἀπ' τό Μαρμαροχώρι,

νά φτιάξουν τήν Ἁγιά Σοφιά, τό μέγα μοναστήρι;

Ὅπου 'ναι λάσπες καί νερά, τραθάει τό βουβάλι,

κι ὅπου 'ναι λιανολίθαρα, τραθᾷ ὁ Κωσταντάκης.

Μιά Τουρκοπούλα ἀγνάντευε ἀπὲ τό παραθύρι,

τοῦ Κωσταντάκη μίλησε, τοῦ Κωσταντάκη λέει:

στατέρι: καντάρι, ζύγι.

«Ἀγάλια γάλια, Κωσταντή, μὴ σκάσεις τὸ βουβάλι!»
«Βουβάλια εἶν' στὸ βουκολεῖο κι ἄλλο βουβάλι παίρνουν,
ἐμέναν ἢ μανοῦλα μου πιά δέ μέ μετακάνει.»
«Γίνεσαι Τοῦρκος, Κωσταντή, νά πάρεις Τουρκοπούλα;
Νά προσκυνᾷς εἰς τὸ τζαμί, τὴν ἐκκλησιά ν' ἀφήσεις;»
«Κάλλιο νά δῶ τὸ αἷμα μου τῇ γῆς νά τὴν ποτίζει,
πὲρι μурτᾶτης νά γενῶ, τὴν πίστη μου ν' ἀλλάξω!»

Ἦκου κι ἓνα ἄλλο, ἀπὸ τὰ πιὸ ἔμορφα:

Τεμπέλης ἐκοιμότανε τρία χρόνια στὸ ραβδί του,
κι ἀνάμεσα στὰ τέσσερα λυγᾷ τὸ ραβδί του,
καί ξύπνησε, σηκώθηκε στῇ στάνη του νά πάει.
Ἀποζητᾷ τὰ πρόβατα, θυμήθηκε τὰ γίδια,
καί στὸ μαντρί του κίνησε, στῇ στάνη του νά πάει.
Στὸ δρόμον ὅπου πάγαινε ἀπάντησ' ἓνα λύκο,
καί τὸ γερόλυκα ρωτᾷ, ἀπὸ μακριὰ τοῦ λέει:
«Λύκο, μὴν εἶδες πρόβατα, μὴν εἶδες καί τὰ γίδια;»
Κι ὁ γερολύκος τοῦ μιλᾷ, κι ὁ γερολύκος λέει:
«Τὰ μοίρασαν καί τὰ 'φαγαν οἱ λύκοι μέ τοὺς κλέφτες.
Τὸν ὕπνο τὸν ἐχόρτασες, τὰ πρόβατά σου πάνε!»

Αὐτοὶ οἱ ποιητάδες πλουμίζανε πολλές φορές τὸ 'να καί τ' ἄλλο, ὅπως
κάνουνε οἱ ζωγράφοι στὰ κονίσματα:

«Ἀντώνη μου, τί σκέφτεσαι, τί βάζεις μέ τὸ νοῦ σου;»
Οὔλοι οἱ κλέφτες τρῶν ἄρνιά, τρῶνε παχιά κριάρια,
Ἀντώνης θέλει ἀπὸ μπουγά*, τριῶ χρονῶ δαμάλι,
πού 'χει σταυρό στὰ κέρατα, φεγγάρι στὰ καπούλια.

Ἦς ποῦμε κι ἓνα παραπονεμένο, ἀπὸ κεῖνα τὰ μαστορικά, πού 'ναι
κανωμένα μέ δέκα λόγια:

Ἐγώ, μάνα μ', κολάστηκα καί πάω κολασμένος.
Γιατί ἔκανα τὸν πόλεμο ἀντάμα μέ τοὺς κλέφτες,
κι οὔλοι τὰ δέναν τ' ἄλογα ὅς ριζιμιὸ λιθάρι,
κι ἐγὼ πῆγα καί τὸ 'δεσα σέ μαυρομάτας μνημα.
Κι ἔσκαψε μέ τὰ νύχια του, τὰ νυχποδόραρά του,
κι ἀκῶ τὴν κόρη καί βογγᾷ καί βαριαναστενάζει.
«Ποιός ἦτανε ὅπ' ἔδεσε τ' ἄλογο στὸ κεφάλι μ',
κι ἔσκαψε μέ τὸ πόδι του καί ξέχωσε τὸν τάφο;»

μπουγάς: ταῦρος.

“Ας βάλουμε τέλος μ’ ἓνα θαλασσινό τραγούδι, πού τό λέγανε οἱ γε-
μιτζήδες* τοῦ Μαρμαῶ:

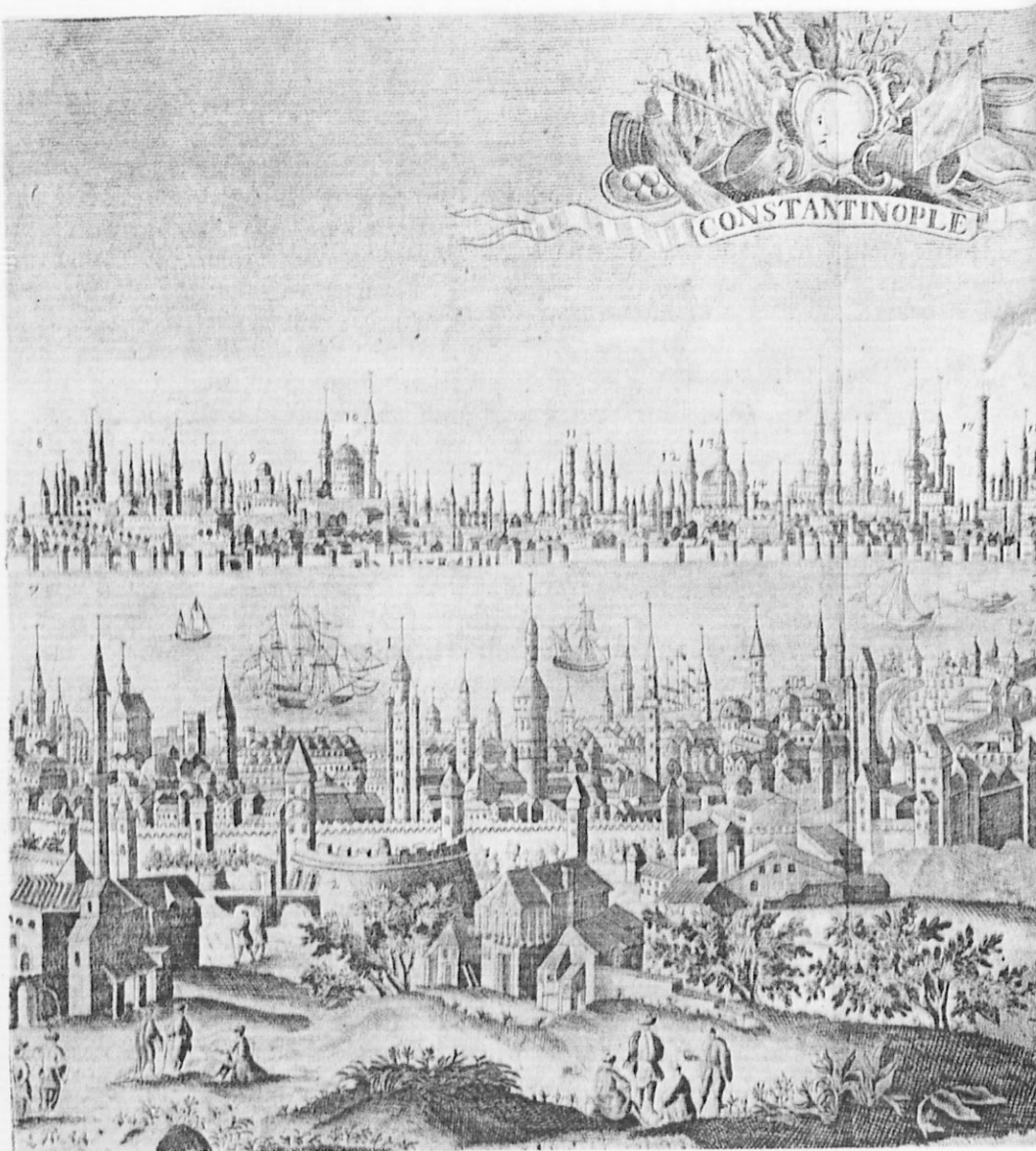
Σάν ποθάνω στά καράβια,
ρίξτε με μέσ στό γιαλό,
νά ’ρτ’ ὁ γρίπος νά καλάρει,
νά μέ βγάλει ζωντανό!

Μπορεῖ νά πιστέψει ἄνθρωπος πώς ἡ φυλή πού τραγουδοῦσε μέ τέ-
τοια λόγια κατάντησε νά τραγουδᾷ αὐτά τ’ ἀνάλατα καί κακορίζικα
πράγματα πού τραγουδᾷ σήμερα; Πάνε, χάνονται ὅλα τά καλά μας.
«Ἀπέσβετο ἄλλον ὕδωρ!»

Γενικές ἐρωτήσεις

1. Ἀπό ποιόν αἰῶνα ἀρχίζει ἡ Νεοελληνική Λογοτεχνία; Μέ ποιές
προϋποθέσεις ὀρίζουμε τήν ἀρχή της;
2. Ποιά εἶναι τά γενικά χαρακτηριστικά τῶν δημοτικῶν τραγου-
διῶν;
3. Τί κοινό ἔχουν οἱ παραλογές μέ τά ἀκριτικά τραγούδια καί σέ τί
διαφέρουν;
4. Σέ τί διαφέρουν τά ἀκριτικά δημοτικά τραγούδια ἀπό τό ἔπος τοῦ
Διγενῆ;
5. Νά συγκρίνετε τά ἱστορικά τραγούδια μέ τά κλέφτικα.
6. Γιατί ἀποφεύγεται ὁ διασκελισμός στά δημοτικά τραγούδια;
7. Ποιές κοινωνικές συνθήκες δημιούργησαν τά δημοτικά τρα-
γούδια;
8. Τί εἶναι τά ἄσκοπα ἐρωτήματα;
9. Συζητήστε τήν ἀποψη τοῦ Φώτη Κόντογλου: «Ὁ ἄνθρωπος πού
δέ νιώθει στά κατάβαθα τῆς καρδιάς του τά λαϊκά μας τραγού-
δια, δέν εἶναι σέ θέση νά νιώσει ἀληθινά τήν ἐπανάσταση τοῦ
Εἰκοσιένα».

γεμιτζής: ἔμπειρος ναυτικός, θαλασσόλυκος.

B.

**Ἡ λόγια παραγωγή
Πρώτη περίοδος
(1000-1600)**

*Ἡ Κωνσταντινούπολη.
Χαλκογραφία τοῦ 16ου-17ου
αἰώνα.*

1. Τό ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα

Τά τραγούδια τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου, τά ἀκριτικά, εἶχαν πλατιά διάδοση καί ἀγαπήθηκαν πολύ ἀπό τό λαό. Γι' αὐτό παρατηρεῖται μιά τάση γιά λόγια ἐπεξεργασία αὐτῶν τῶν τραγουδιῶν πού παίρνει τήν τελική της μορφή στό ἔπος τοῦ *Βασιλείου Διγενῆ Ἀκρίτα*. Μέ βάση δηλαδή τά ἀκριτικά τραγούδια κάποιος λόγιος ποιητής ἔγραψε ἕνα πολυστιχο ποίημα, ὅπου κατέγραψε συστηματικά ὁλόκληρη τή ζωή τοῦ ἥρωα καί ὄχι μόνο τίς διηγήσεις καί τούς θρύλους γύρω ἀπό τίς παλικαριές του. Ἡ ἀρχική μορφή τοῦ ἔπους γράφτηκε πιθανότατα στό πρῶτο μισό τοῦ 11ου αἰῶνα καί ἀποτελεῖ τό πρῶτο γραπτό μνημεῖο τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας. Ἀπό αὐτό ἀργότερα δημιουργήθηκαν καινούρια ἀκριτικά δημοτικά τραγούδια.

Τό ἔπος διαιρεῖται σέ ὀκτώ **λόγους** καί εἶναι γραμμένο σέ γλῶσσα ἀνάμεικτη, ὅπως φαίνεται ἀπό τό παρακάτω ἀπόσπασμα, πού ἀναφέρεται στή συνάντηση τοῦ Διγενῆ μέ τόν ἀρχηγό τῶν ἀπελατῶν, τό Φιλόπαππο:

*Ἄν καυχῇσθεις, νεώτερε, νά γίνεις ἀπελάτης,
τήν ράβδον ταύτην ἔπαρε καί κάτελθε εἰς βίγλαν,
καί ἂν νηστεῦσαι δύνασαι ἡμέρας δεκαπέντε,
μηδ' ὕπνον εἰς τά βλέφαρα λάβεις τῶν ὀφθαλμῶν σου,
καί μετά ταῦτα ἀπελθὼν λέοντας νά σκοτώσεις
καί πάντων τά δερμάτια ἂν φέρεις ἐδῶ πάντα,
καί πάλιν ἔάν δύνασαι εἰς βίγλαν νά κατέβεις,
ὅταν περνοῦν οἱ ἄρχοντες μετά πολλοῦ τοῦ πλήθους
ἔχοντας ἵμφην καί γαμβρόν νά ἔμβεις εἰς τό μέσον,
νά πάρεις ἵμφην καί γαμβρόν, ἐνθάδε νά ἐλθεῖτε,
ἢ νά πάρεις τήν νεόνυμφον, ἐδῶ νά τήνε φέρεις,
τότε, πληροφορηθῆτε, νά γίνεις ἀπελάτης.*

2. Προδρομικά

Στήν ἴδια περίπου ἀνάμεικτη γλῶσσα, ἀλλά σέ ἐντελῶς διαφορετικό κλίμα ἀπό τό ἥρωικό τοῦ ἔπους, εἶναι γραμμένα μερικά ποιήματα πού μᾶς παραδόθηκαν μέ τό ὄνομα τοῦ Θεόδωρου Πρόδρομου ἢ Πτωχοπρόδρομου, τά *Προδρομικά*. Γράφτηκαν στά ἑξῆς περίπου τοῦ 12ου αἰῶνα στήν

Κωνσταντινούπολη. Ἡρώας τους εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ποιητής πού διεκτραγωδεῖ τὰ βάσανά του στὸν αὐτοκράτορα καὶ ζητάει τὴν προστασία του. Χωρὶς νὰ ἔχουν μεγάλη λογοτεχνικὴ ἀξία, κινοῦν πολὺ ἔντονα τὸ ἐνδιαφέρον μας γιὰ τὴ λαϊκὴ θυμοσοφία τους, τὸν ἠθογραφικὸ πλοῦτο καὶ κυρίως γιὰ τὴ σάτιρά τους.

Σὲ ἓνα ποίημα ἀπεικονίζεται ἡ κατάντια τοῦ ἀνθρώπου τῶν γραμμάτων:

*Παῖδί μου, μάθε γράμματα, ἂν θέλεις νὰ φελέσεις·
βλέπεις τὸν δεῖνα, τέκνον μου; πεζὸς ἐπεριπάτει
καὶ τώρα βλέπεις γέγονεν χρυσοφτερνιστηράτος*,
ἀλογοτριπλοεντέλινος καὶ παχυμουλαράτος.
Καὶ ἔμαθον τὰ γραμματικά πλήν μετὰ κόπου πόσου·
ἀφοῦ δέ τάχα γέγονα γραμματικὸς τεχνίτης,
ἐπιθυμῶ καὶ τὸ ψωμί καὶ τοῦ ψωμιοῦ τὴν μάναν,
ὕβριζω τὰ γραμματικά, λέγω μετὰ δακρῶν:
ἀνάθεμα τὰ γράμματα, Χριστέ κι ὁπού τὰ θέλει.*

Σὲ ἄλλο ὁ Πτωχοπρόδρομος εἶναι καλόγερος καὶ γράφει **κατὰ ἡγουμένων**:

*Ἐκεῖνοι τὰ νομίσματα συνάγουσιν ἀπλήστως,
ἡμᾶς δὲ κατηχίζουσιν περὶ φιλαργυρίας.*

Ἄλλα ποιήματα διεκτραγωδοῦν τὰ βάσανα τῆς συζυγικῆς ζωῆς:

*Φοβοῦμαι γάρ τὸ στόμα της, φοβοῦμαι τὴν ὀργή της·
τὸ «κύρι, οὐκ ἔχεις προσοχήν», τὸ «κύρι, πῶς τὸ λέγεις;»*

.....
*ἔχεις με χρόνους δώδεκα ψυχροὺς καὶ ἀσβολωμένους·
οὐκ ἔβαλα ἀπὸ κόπου σου τατίκιν εἰς ποδάριν.*

Στὸ ἴδιο κλίμα θυμοσοφίας κινοῦνται καὶ οἱ στίχοι τοῦ **Μιχαὴλ Γλυκά** πού διαμαρτύρεται γιὰ τὴν ἀδίκη φυλάκισή του:

*Ἐλάτισεν ὁ γάιδaros καὶ δέρουσι τὸ σάγμα,
νά γίνει καλοπαίδευτον, ἄλλο νὰ μὴ λακτίσει.*

Τὴ διάθεση αὐτὴ τὴ βρίσκουμε ἀκόμη σὲ ἓνα-πλήθος ἄλλα σατιρικά, διδακτικά ἢ φυσιογνωστικά καὶ ἀλληγορικά στιχουργήματα, πού σημειώνουν τὴ μεταβολὴ στὶς ἀντιλήψεις τῶν ἀνθρώπων. Ὑπογραμμίζουν τὴν ἐμφάνιση τοῦ ἀστικοῦ πνεύματος πού γκρεμίζει τίς συμβατικότητες καὶ στρέφεται στὴ ζωὴ καὶ τὴ φύση, στὴν ἐλεύθερη σκέψη καὶ ἔκφραση.

Στὴν ἴδια ἐποχὴ (12ος αἰ.) ἀνήκει καὶ ὁ **Σπανέας**, ἓνα πᾶραινετικό ἠθο-

χρυσοφτερνιστηράτος: μέ χρυσὰ σπιρούνια.

πλαστικό ποίημα. Σ' αυτό ένας πατέρας διδάσκει στο γιό του τούς κανόνες συμπεριφοράς που πρέπει να ακολουθεῖ στη ζωή του:

*Μὴ προλαμβάνει ἡ γλῶσσα σου ποτέ τὸν λογισμόν σου,
πολλοὺς ἀπὸ συναρπαγῆς* ἀπώλεσεν ἡ γλῶσσα
γι' αὐτό, παιδί μου, πρόσεχε πρῶτον καλὰ καὶ οἰώπει,
καὶ τότε λάλει ὀλιγοστά καὶ μεμελετημένα...*

3. Ἡ Φραγκοκρατία (1204-1453)

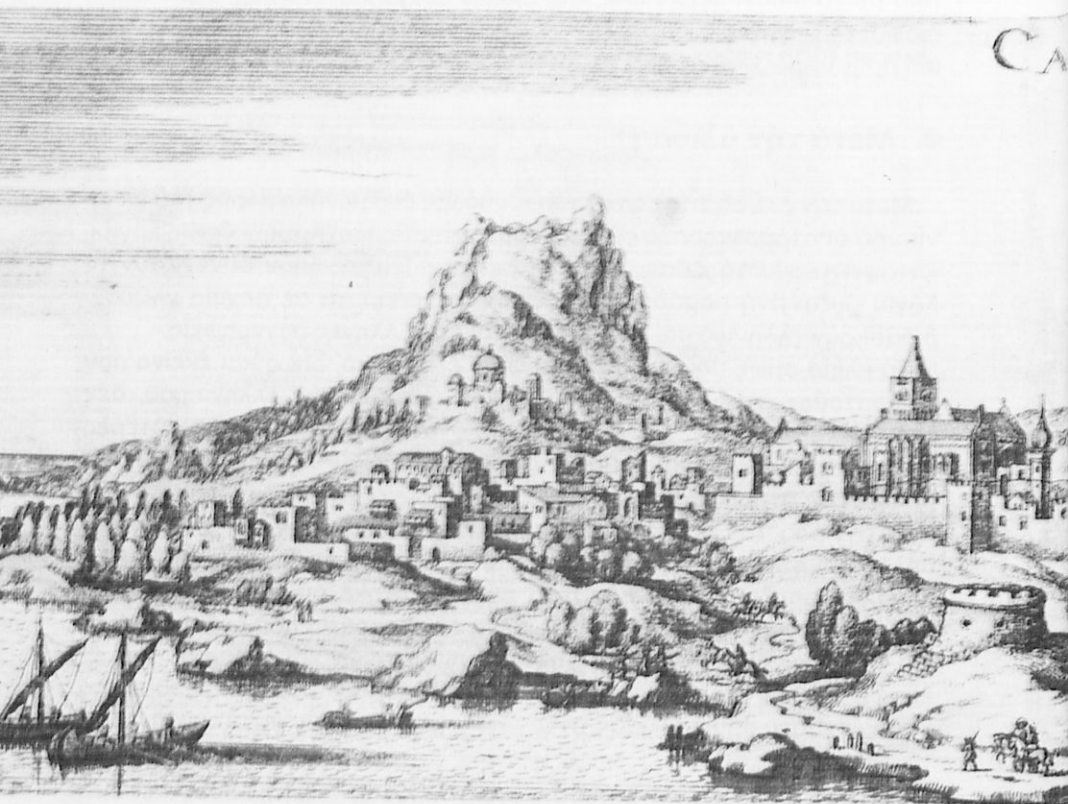
Ἡ περίοδος αὐτή, γράφει ὁ Λίνος Πολίτης, «ἔχει ἰδιαίτερη σημασία γιὰ τὴ λογοτεχνικὴ παραγωγή· ἡ ἐπιμείξια τῶν δύο πολιτισμῶν, τοῦ βυζαντινοῦ καὶ τοῦ δυτικοῦ, στάθηκε ἰδιαίτερα γόνιμη καὶ ἀποδοτικὴ». Ἔτσι δημιουργοῦνται λογοτεχνικά ἔργα μὲ χαρακτῆρα λαϊκό που συνδυάζουν τὸ ἀκριτικό μὲ τὸ ἵπποτικό πνεῦμα, ὅπως εἶναι τὰ **ἔμμετρα μυθιστορήματα** καὶ διάφορες **Διηγήσεις**. Μὲ τὰ ἔργα αὐτά καὶ ἄλλα μεταγενέστερα (τοῦ 16ου αἰ.) προετοιμάζεται ἡ ἀκμὴ τῆς Κρητικῆς Λογοτεχνίας (1600-1669).

4. Μετά τὴν ἄλωση

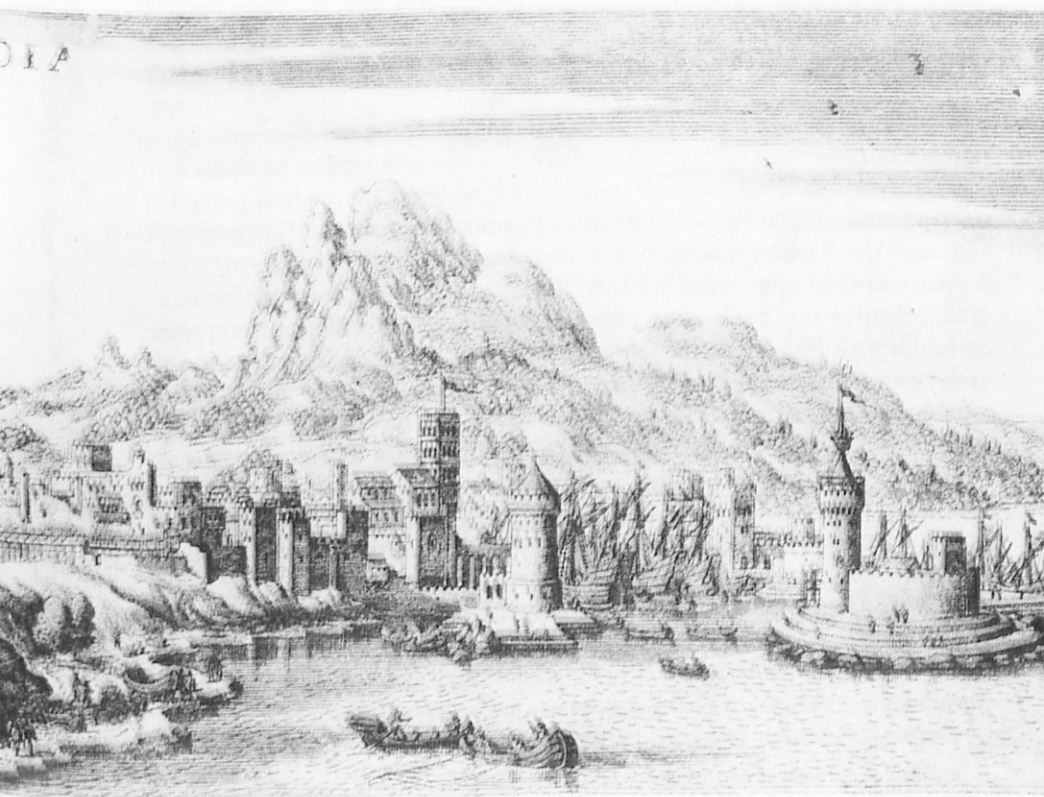
Μετά τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινούπολης ἓνα μεγάλο μέρος τοῦ ἑλληνισμοῦ ὑποτάσσεται στὸν Τοῦρκο δυνάστη. Πολλοὶ ὅμως, κυρίως λόγιοι, καταφεύγουν στὴ Δύση, προπάντων στὴν Ἰταλία, ὅπου συνεχίζουν τὴ λόγια βυζαντινὴ παράδοση: γράφουν ἐπιγράμματα σὲ ἀρχαία γλῶσσα, διδάσκουν ἑλληνικά καὶ ἐκδίδουν ἀρχαίους Ἑλληνες συγγραφεῖς.

Τὸ κλίμα ὅμως ποὺ ἐπικρατοῦσε στὸ ἐξωτερικό, ὅπως καὶ **ἐκεῖνο ποὺ ἐπικρατοῦσε** στὶς περιοχές τοῦ τουρκοκρατούμενου ἑλληνισμοῦ, δὲν ἦταν εὐνοϊκό γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς λογοτεχνίας. Πολὺ εὐνοϊκότερες συνθῆκες εἶχαν δημιουργηθεῖ στὶς περιοχές ποὺ ἐξακολουθοῦσαν νὰ βρίσκονται στὴν κατοχὴ τῶν Φράγκων καὶ τῶν Βενετῶν, ὅπως στὴν Κύπρο, τὴ Ρόδο, τὴν Κρήτη καὶ τὰ Ἐφτάνησα. Ἡ ξένη αὐτὴ κατοχὴ, παρὰ τὰ πολλὰ ἀρνητικὰ στοιχεῖα τῆς, εἶχε καὶ τίς θετικές ἐπιδράσεις τῆς: μὲ τὴ μεγάλη ἐμπορικὴ δραστηριότητα συσσωρεύτηκε σημαντικὸς πλοῦτος στὰ νησιά, δημιουργήθηκε μορφωμένη ἀριστοκρατία ποὺ ἐνδιαφέρθηκε γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν καὶ ἀκόμη οἱ συχνές ἐπαφές μὲ τὴν Ἰταλία εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ μεταδοθεῖ τὸ πνεῦμα τῆς Ἀναγέννησης ποὺ μπόλιασε τὴ λογοτεχνία μὲ καινούργια στοιχεῖα.

συναρπαγή: ἀπροσεξία, ἀπειροσκεψία ποὺ προέρχεται ἀπὸ βιασύνη.

Γ. Κρητική Λογοτεχνία 'Ο 17ος αιώνας

Χάνδακας (Ήράκλειο). Χαλκογραφία.

Ἡ ἀνθιση τῆς λογοτεχνίας πού παρατηρεῖται στὶς φραγκοκρατούμενες καὶ βενετοκρατούμενες περιοχές κορυφώνεται στὴν Κρήτη καὶ ἰδιαίτερα στὴν περίοδο ἀπὸ τὸ 1600 ὡς τὸ 1669. Καὶ αὐτὸ εἶναι φυσικὸ, γιατί ἡ Κρήτη εἶχε παλιά ποιητικὴ παράδοση· ἀπὸ τὸ 10ο ἀκόμα αἰῶνα καλλιεργεῖται ἐκεῖ μὲ ἐπιτυχία ἡ ἀκριτικὴ ποίηση καὶ ἓνα ἄλλο εἶδος τραγουδιῶν, τὰ **ριζίτικα**.

Τὸ καλλιεργημένο αὐτὸ ποιητικὸ ἔδαφος δέχεται καὶ ἀφομοιώνει δημιουργικὰ τὶς ξένες ἐπιρροές. Ἔτσι τὸ ἀνθρωπιστικὸ κλίμα τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, πού κρατοῦσε ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα ἀκόμη χρόνια, πλουτίζεται μὲ καινούρια στοιχεῖα, ὅπως εἶναι ἡ ἐξιδανίκευση τῆς γυναίκας, ἡ προβολὴ τοῦ ἔρωτα μέσα στὴν κοινωνικὴ ζωὴ καὶ κυρίως τὸ ἵπποτικὸ πνεῦμα, πού μπορεῖ νὰ ὀριστεῖ γενικὰ ὡς χρέος τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἑαυτό του. Γι' αὐτὸ, ἐνῶ τὰ περισσότερα ἔργα τῆς περιόδου αὐτῆς ἀκολουθοῦν κάποτε δυτικὸ πρότυπο, ἔχουν πῶς πλούσιο ἀνθρωπιστικὸ περιεχόμενο ἀπὸ αὐτά. Παράδειγμα ἡ *Βοσκοπούλα*, ἀλλὰ καὶ ἄλλα μεταγενέστερα ἔργα, πού ξεπερνᾶ τὸ πρότυπό του στὴν αἴσθηση τῆς φύσης καὶ τὴν ψυχικὴ ἀγνότητα.

Τὸ λογοτεχνικὸ εἶδος πού δίνει κυρίως τὴ βασικὴ φυσιογνωμία σὲ ὅλη τὴν κρητικὴ λογοτεχνία εἶναι τὸ **θέατρο**. Εἰσηγητὴς του εἶναι μιὰ μεγάλη ποιητικὴ μορφή, ὁ **Γεώργιος Χορτάτης**. Νεανικὸ ἔργο του θεωρεῖται ὁ *Γύπαρης ἢ Πανῶρια*, μιὰ ποιμενικὴ ἱλαροτραγωδία μὲ πολλὲς ἀρετὲς ἀλλὰ καὶ ἐλαττώματα, πού θὰ ἐκλείψουν στὸ σημαντικότερο ἔργο του, τὴν *Ἐρωφίλη* (βλέπε παρακάτω, σελ. 52). Ἀλλὰ ὁ Χορτάτης δὲν εἶναι μόνο ὁ συγγραφέας μιᾶς ἀπὸ τὶς πῶς σημαντικὲς τραγωδίες τοῦ κρητικοῦ θεάτρου, εἶναι καὶ ὁ ποιητὴς τῆς καλύτερης κωμωδίας, τοῦ *Κατσούρμπου* (1595-1600), πού ἔχει ὠραία κωμικὰ εὐρήματα καὶ γοητευτικὲς φανταστικὲς σκηνές. Μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα εἶναι γραμμένες καὶ δυὸ ἄλλες κωμωδίες, ὁ *Φορτουνάτος τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου Φόσκολου* (1665-66) καὶ ὁ *Στάθης* (1645), ἀγνωστοῦ ποιητῆ.

Τὸ πῶς ἄρτιο ὅμως καὶ τὸ πῶς ποιητικὸ ἔργο τοῦ κρητικοῦ θεάτρου εἶναι ἡ *θουσία τοῦ Ἀβραάμ* (1635) πού θεωρεῖται ὡς νεανικὸ ἔργο τοῦ **Βιτσέντζου Κορνάρου** (βλέπε παρακάτω, σελ. 48). Τὸ ἔργο αὐτὸ ἔχει ὅλες τὶς ἀρετὲς τῶν μεγάλων ἔργων: ὠραία σύνθεση, πλαστικότητα εἰκόνων, βαθιὰ ψυχολογικὴ ἀνάλυση προσώπων. Τὰ χαρίσματα αὐτὰ ὁ Κορνάρος τὰ τελειοποιεῖ στὰ ὠριμα χρόνια του (1640-1660) καὶ μᾶς δίνει τὸ ἀριστοῦργημα του, τὸν *Ἐρωτόκριτο*, πού εἶναι καὶ τὸ τελευταῖο καὶ σημαντικότερο ποίημα τῆς κρητικῆς ἀκμῆς. Μετὰ τὴν κατάληψη τῆς Κρήτης ἀπὸ τοὺς Τούρκους

κους (1669) ή άκμή αϋτή, πού ήταν καί άκμή τής νεοελληνικής 'Αναγέννησης, κόβεται άπότομα, γιά νά συνεχιστεϊ στίς άρχές του 19ου αιώνα μέ τήν 'Επτανησιακή Σχολή (Χριστόπουλος, Βηλαράς, Σολωμός).

Βοσκοπούλα

(άπόσπασμα)

Τό ποίημα είναι ποιμενικό είδύλλιο καί άποτελεϊται άπό 476 στίχους. "Ένας βοσκός συναντā στήν έξοχή μιā βοσκοπούλα καί θαμπώνεται άπό τήν όμορφιά της. 'Η άγάπη του συγκινεί τή νέα καί συμφωνοϋν νά άνταμώσουν μετά άπό ένα μήνα. Στο διάστημα όμως αϋτό άρρωσταίνει ό νέος καί όταν κατορθώνει τελικά νά γυρίσει, μαθαίνει άπό τόν πατέρα της ότι ή νέα έχει πεθάνει άπό τόν καημό της. 'Απαρηγόρητος φεύγει στά βουνά καί θρηνεί τόν άτυχο θάνατο τής αγαπημένης του. 'Η Βοσκοπούλα είχε μεγάλη διάδοση καί έγινε κτήμα του λαού όχι μόνο στήν Κρήτη αλλά καί σέ άλλα νησιά (Μήλο, Νάξο, Χίο, 'Εφτάνησα). Τό άπόσπασμα είναι ή άρχή του ποιήματος.

'μεγάλην έξοριά*, σ' ένα λαγκάδι,
μιάν ταχινήν* έπήγα στό κουράδι*,
σέ δέντρη, σέ λιθάδια, σέ ποτάμια,
σέ δροσερά καί τρυφερά καλάμια.

Μέσα στά δέντρη κείνα τ' άνθισμένα,
πού βόσκαν τά λαφάκια τά καημένα,
στή γή τή δροσερή, στά χορταράκια,
πού γλυκοκιλαδοϋσαν τά πουλάκια,

πανώρια λυγερή, πανώρια κόρη
ώσάν καλή καρδιά κι ώραία στά θώρη*,
έβλεπε* κάποια πρόβατα δικά τση*,
κι έλαμπε σάν τόν ήλιο ή όμορφιά τση.

έξοριά: έρημιά, μακρινό μέρος.

θώρη: θωριά, όψη.

βλέπω: προσέχω, έπιτηρώ.

ταχινή: πρωινό.

κουράδι: κοπάδι.

τση: της.

Ξανθά 'σαν τὰ μαλλιά τῇ κεφαλῇ τῃ,
καμάρι καὶ στολίδι τό κορμί τῃ,
κι ἡ φορεσιά, ποῦ φόρειεν, ἦτον ἄσπρη
κι ἔλαμπε σάν τόν οὐρανὸ μέ τ' ἄσπρη.

Η' ΒΟΣ ΚΟΠΟΥ' ΛΑ

ἡ ἀ' μορφή ἔτις ὁμομασμένη
Εἰς τύπον κ' εἰς φανερῶσιν τῶρα
μεωρὶ βαλμένη

Με' ἔξοδες τῶ ἀ' γενικῇ Νικολῇ
τῇ ἐκ Κρήτης
Δρυμκτιμὸς τὸ πικλῶτες
ὁ Α' ποκορωμῆτης

Κοντὰ εἰς τὸν φιλέλληνα Ἀντωνί τὸν Πινέλλη
Σιωθεμῆσι μορφα με' μετρημένα μέλη.

Ε' Ν Ε Τ Ι Η' Σ Ι Ν .

Ε' τει ἀπὸ Διόγονιαι. ϑ χ κ ζ'
Con Priuilegio.

Ἐξώφυλλο ἀπὸ τὴν πρώτη ἐκδοση τῆς
«Βοσκοπούλας».

Ἑρωτήσεις

1. Ὁ ποιητὴς κατορθώνει νὰ δημιουργήσῃ μιὰ εἰδυλλιακὴ ἀτμόσφαιρα. Μπορεῖτε

νά βρεῖτε μέ ποιές λέξεις ἢ εἰκόνες μᾶς δίνει τήν αἴσθηση τῆς φύσης καί τήν ὁμορφιά τῆς κόρης;

2. Οἱ δύο πρῶτες στροφές περιγράφουν τή φύση. Οἱ δύο τελευταῖες τήν ὁμορφιά τῆς κόρης. Ὑπάρχει καμία σχέση ἀνάμεσα στίς δύο αὐτές εἰκόνες;
3. Ποιό ἰδανικό τύπο ὁμορφιάς περιγράφει ὁ ποιητής καί μέ ποιά μέσα τό κατορθώνει;

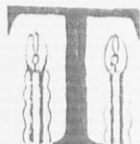
Βιτσέντζος Κορνάρος

Ἡ θυσία τοῦ Ἀβραάμ

(ἀπόσπασμα)

Ἡ θυσία τοῦ Ἀβραάμ ἔχει ὑπόθεση τό γνωστό ἐπεισόδιο τῆς Π. Διαθήκης. Ὅπως ἐκεῖ ἔτσι κι ἐδῶ ὁ Θεός, γιά νά δοκιμάσει τήν πίστη τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ παραγγέλλει μέ ἕναν ἄγγελο νά θυσιάσει τό μονάκριβο γιό του, τόν Ἰσαάκ. Ἀναπαραστάσεις τοῦ ἐπεισοδίου αὐτοῦ γίνονταν καί κατά τό μεσαίωνα (μεσαιωνικά μυστήρια), ὅμως ἐκεῖνες εἶχαν καθαρά θρησκευτικό χαρακτήρα καί τοὺς ἔλειπε τό δραματικό στοιχεῖο. Ὁ Κορνάρος ἀντίθετα κατορθώνει νά δώσει στό ἐπεισόδιο θεατρικό χαρακτήρα καί νά πλάσει γνήσιους ἀνθρώπινους τύπους: ὁ Ἀβραάμ παίρνει τήν ἀπόφασή του ὕστερα ἀπό ἐντονη ἐσωτερική πάλη· ἡ Σάρρα σπαράζει, ὅταν μαθαίνει τήν ἐντολή τοῦ Θεοῦ· ὁ Ἰσαάκ ξεσπᾷ σέ θρήνο. Ὅλα αὐτά δείχνουν ὅτι τό ἔργο δέν ἔχει τίποτε κοινό μέ τὰ μυστήρια, ἀλλά κινεῖται στό πνεῦμα τῆς Ἀναγέννησης, πού ἀπελευθέρωσε τόν ἄνθρωπο πνευματικά καί ἠθικά.

Τό ἀπόσπασμα εἶναι ἀπό τή σκηνή, ὅπου ὁ Ἀβραάμ ξυπνᾷ τόν Ἰσαάκ λέγοντάς του ὅτι θά πᾶνε νά κάνουν θυσία σ' ἕνα περιβόλι μακριά.

ΙΣΑΑΚ

ἰς εἶν' ἐπά; τίς μου μιλεῖ; τίς μέ κουνεῖ; ἄς μ' ἀφήσει·
νυστάζω καί ζαλίζομαι, κι ἤρθε νά μέ ξυπνήσει.

ΑΒΡΑΑΜ

Ξύπνησε, κανακάρη* μου, κι ἐγώ 'μαι ὅπου σέ κράζω·
δουλειά σέ θέλω βιαστική, γιά κείνο σέ σπουδάζω*.

κανακάρης: χαϊδεμένος, μοναχογιός.
σπουδάζω: πιέζω κάποιον νά βιαστεῖ.

ΙΣΑΑΚ

Μή μέ ξυπνήσεις καί ἄσι με, ὕπνο γλυκύν κοιμοῦμαι,
νύκτα 'ν' πολλή, κι ἄς θέσομε*, καλέ, ν' ἀναπαγοῦμε.
Μή μέ ξυπνᾶς, νά μέ χαρεῖς, νά ζήσεις, ἀφεντάκη*,
μή μέ πειράξεις, ἄφης με νά κοιμηθῶ δαμάκι*.

ΑΒΡΑΑΜ

Θωρῶ καί πλιά παρά ποτέ ὁ ὕπνος τό ζαλίζει·
τάχα γροικᾷ τό τέλος του, γιαῦτος παραμανίζει*;
Ξύπνησε, τό παιδάκι μου, νά πᾶμ' εἰς περιθόλι,
θυσία θέ νά κάμομε σήμερο πού 'ναι σκόλη.

ΙΣΑΑΚ

"Ωφου, ἀφεντάκη μου γλυκύ, κι ἄς μέ 'θελες ἀφήσει
καί μέ τήν ὥρα τοῦ σκολειοῦ ἐγώ 'θελα ξυπνήσει.

ΑΒΡΑΑΜ

Σάρρα, ἄμ κάμε προσευκή, δέηση στό Θεό μας
καί κάμε πέτρα τήν καρδιά στόν ἀπομισेमό* μας·
κι ἀνιμένε μας νά 'ρθομε, κι ἂν τύχη νά γυρίσω
ὁμάδι* μέ τόν 'Ισαάκ, νά σέ παρηγορήσω.

ΣΑΡΡΑ

Μέ τῆς καρδιάς τ' ἀπόκτυπο θέλω σᾶς ἀνιμένει*,
μ' ὅ,τι ἐγδοχή* στά σίδερα ἔχουν οἱ φλακισμένοι,
ὅπ' ἀνιμένουν τῇ φλακῆς τήν πόρτα νά κτυπήσει,
νά ἔμπει μέσα ὁ δήμιος, νά τοὺς πισταγκωνίσει,
νά τῶσε* δώσει θάνατον ἄγριον, ματωμένο,

ἄς θέσομε: ἄς ξαπλώσομε.

ἀφεντάκης: πατερούλης.

δαμάκι: λιγάκι.

παραμανίζω: θυμώνω, παραλογίζομαι.

ἀπομισेमός: ἀναχώρηση.

ὁμάδι: μαζί.

ἀνιμένω: περιμένω.

ἐγδοχή: ἐκδοχή, προσδοκία.

τῶσε: τοὺς.

μέ τέτοιους άντεροσπασμούς* σήμερον άνιμένω·
μέ τέτοιον άποκτυπημόν, όντα μου κατακρούσι*,
θέλ' άνιμένει τό πικρό μαντάτο νά μου ποϋσι.

ΑΒΡΑΑΜ

"Ελα νά πάμε, τέκνο μου, μή στέκομε, νά ζήσεις,
νά ξεφαντώσεις σήμερο καί νά καλοκαρδίσεις.

ΙΣΑΑΚ

Ό λογισμός μου δέν μπορεί κι ό νοϋς νά τό γρικήσει,
γιά ποιά άφορμήν ή μάνα μου δέν ήρθε νά μέ ντύσει.
Έσύ ποτέ δέ μ' έντυσες, βαριέσαι τά κοπέλια,*
άμ έντυνέ με ή μάνα μου μέ χάχα καί γέλια.
Καί τώρα ποιά 'ν' ή άφορμή κι μάνα μου μ' άφήκε,
κι είδα την μέ βαριά καρδιά στην κάμαρα κι έμπήκε;

ΑΒΡΑΑΜ

Μας όρδινιάζει* τό φαητό πού θέ νά μάς έδώσει,
νά πάρομε στή στράτα μας ψωμί, κρασί καί βρώση.

ΙΣΑΑΚ

Καί πέ μου το, πατέρα μου, ποϋ μελετάς νά πάμε;
στό σπίτι δέ γυρίζομε άπονωρίς νά φάμε;

ΑΒΡΑΑΜ

Θυσίαν θέ νά κάμομε, κι είναι μακρά δαμάκι
εις ένα τόπον όμορφο, εισέ ψηλό βουνάκι·
γιά κείνο είν' ή μάνα σου σάν κακοκαρδισμένη,
γιατ' είπα της ξωμένομε*, καί μή μάς άνιμένει.

ΙΣΑΑΚ

Πήγαιν' όμπρός, πατέρα μου, κι έγώ άκλουθώ σου όπίσω,
μά θέ νά δώ τή μάνα μου, πρί παρά νά κινήσω.

άντεροσπασμός: σπασμός τών σπλάχνων, άγωνία.

κατακρούω: χτυπώ τήν πόρτα.

κοπέλι: παιδί.

όρδινιάζω: βάζω σέ τάξη, ταχτοποιώ.

ξωμένω: μένω όλη τήν ήμέρα.

ΣΑΡΡΑ

Παιδί μου, κανακάρη μου, θάρρος κι άπαντοχή μου,
παρηγοριά καί ζήση μου, άγωμε* στην εύκή μου.

ΙΣΑΑΚ

Μάνα, τά τόσα σου φιλιά σ' έγνοια πολλή μέ βάνου,
τά μάτια σου πού τρέχουσι καί δυό ποτάμια κάνου.
Ποιά πίκρα σ' εύρε ξαφνική καί κλαῖς καί δέν άρνεύγεις*
κι από τά νύχια ώς τήν κορφή όλον μέ πασπατεύγεις;

ΣΑΡΡΑ

Δέν έχω, γιέ μου, τίθοτις, μή γνοιόζεσαι, νά ζήσεις,
καλόκαρδος εις τό βουνί άμε νά προσκυνήσεις.

ΙΣΑΑΚ

Μάνα μου στην ξεφάντωση πά νά σου φέρω μῆλα
καί κλωναράκια τῷ δεντρῷ μέ μυρισμένα φύλλα·
ά λάχει καί άλλο τίποτας ὁμορφο, σου τό φέρνω,
κι ά μέ γυρέψει ὁ δάσκαλος, πέ του ταχιά* γιαγέρνω*.

ΣΑΡΡΑ

Τούτα τ' άπίδια μου 'χασιν από τά ψές δοσμένα
καί ξαργιτου· τά φύλαγα, παιδάκι μου, γιά σένα·
καί βάλε τα στο στήθος σου καί φάτα ὄντε διψάσεις·
ώσάν τό μέλ' εῖναι γλυκιά, πιάσ' νά τά δοκιμάσεις.

ΙΣΑΑΚ

Μάνα μου, γιατί λουκτουκιās* καί κλαῖς καί δέν άρνεύγεις
εῖντα κακό μου μελετās κι εῖντα μου προφητεύγεις;
Παράξενο μου φαίνεται, σ' έγνοια μεγάλη μπαίνω·
τάχ' άνεθαίνω τῷ βουνί, μά κάτω δέ γιαγέρνω*.

άγωμε: έδῶ: πήγαινε.

άρνεύγω: ήσυχάζω, ειρηνεύω.

ταχιά: γοργά.

γιαγιέρνω: επιστρέφω.

λουκτουκιῶ: θρηνῶ σπαρακτικά.

Ἑρωτήσεις

1. Πῶς κλιμακώνεται ἡ ψυχικὴ κατάσταση τοῦ Ἀβραάμ καὶ τῆς Σάρρας καὶ ποιῆς ἐπιπτώσεις ἔχουν σ' αὐτὴ οἱ ἀντιδράσεις τοῦ Ἰσαάκ;
2. Νά βρεῖτε στὴν τελευταία ἐνότητα τὰ στοιχεῖα ποὺ δείχνουν τὰ πνευματικὰ χαρίσματα τοῦ Ἰσαάκ.
3. Μὲ ποιοὺς ἐκφραστικοὺς τρόπους ἀποδίδει ὁ ποιητὴς τὴν ψυχικὴ κατάσταση τῆς Σάρρας;

Γεώργιος Χορτάτης

Ἑρωφίλη

(ἀπόσπασμα)

Ἡ Ἑρωφίλη εἶναι ἡ πιό παλιά καὶ πιό σημαντικὴ τραγωδία τοῦ κρητικοῦ θεάτρου. Γράφτηκε γύρω στὰ 1600 καὶ ἔχει ὡς πρότυπο μιὰ ἀντίστοιχη τραγωδία τῆς ἰταλικῆς Ἀναγέννησης, χωρὶς ὅμως τίς φρικαλεότητες τοῦ προτύπου της. Ἡ ὑπόθεσή της ξετυλίγεται στὴν προχριστιανικὴ ἐποχὴ σὲ μιὰ φανταστικὴ Αἴγυπτο, ποὺ ἔχει ὅμως ἑλληνικὸ χαρακτῆρα. Τὰ κύρια πρόσωπα τῆς τραγωδίας εἶναι: ὁ Φιλόγονος, βασιλιάς τῆς Μέμφιδας (Αἴγυπτου), ποὺ ἀνέβηκε στὸ θρόνο, ἀφοῦ σκότωσε τὸν ἀδελφό του· ἡ κόρη του Ἑρωφίλη· καὶ ὁ Πανάρετος, ἓνα ὀρφανὸ βασιλόπουλο, ποὺ τὸ πῆρε ὁ Φιλόγονος στὸ παλάτι καί, ὅταν μεγάλωσε, ἐκτιμώντας τὸ βασιλικὸ ἥθος καὶ τὴν παλικάριά του, τὸν διόρισε στρατηγὸ του. Ὁ Πανάρετος, μεγαλώνοντας μέσα στὸ παλάτι, ἐρωτεύεται τὴν Ἑρωφίλη καὶ τὴν παντρεύεται κρυφὰ ἀπὸ τὸν πατέρα της. Τὸ μαθαίνει ὅμως ὁ βασιλιάς καὶ ἔξω φρενῶν διατάζει νὰ ἀποκεφαλίσουν τὸν Πανάρετο καὶ προσφέρει ὡς γαμήλιο δῶρο στὴν Ἑρωφίλη τὸ κεφάλι καὶ τὴν καρδιά τοῦ ἀγαπημένου της. Ἡ Ἑρωφίλη δὲν ἀντέχει τὸ μεγάλο χτύπημα καὶ αὐτοκτονεῖ. Ὁ χορὸς τῶν νεανίδων ὀργισμένος ἀπὸ τὴ διπλὴ αὐτὴ συμφορὰ θανατώνει τὸν ἀπάνθρωπο βασιλιά δοπατώντας τον.

Ἡ τραγωδία αὐτὴ ἔχει πέντε πράξεις καὶ τέσσερα ἰντερμέδια*. Στὸ ἀπόσπασμά μας, ποὺ εἶναι τὸ πρῶτο μέρος ἀπὸ τὸ χορικὸ τῆς Δ' πράξης, ὁ χορὸς ὕμνει τὸν ἥλιο.

ἰντερμέδια: ἐμβόλιμα τραγούδια μὲ δική τους ὑπόθεση, ἄσχετη μὲ τὴν ὑπόθεση τῆς τραγωδίας.

ΧΟΡΟΣ

κτίνα τ' οὐρανοῦ χαριτωμένη,
 ἀπού* μέ τή φωτιά σου τή μεγάλη
 σ' ὅλη χαρίζεις φῶς τήν Οἰκουμένη,
 τόν οὐρανό στολίζει σ' μία κι εἰς ἄλλη
 μερά* κι ὅλη τή γῆ ἡ πορπατηξιά σου,
 δίχως ποτέ τή στράταν τση νά σφάλει.
 Κι ὄντα* μᾶς ἐμακραίνεις τή θωριά σου,
 μέ χιόνια καί βροχές τή γῆ ποτίζεις,
 γιά νά μπορού νά ζιοῦν τά πλάσματά σου.
 Καί πάλι σά σιμώσεις κι ἀρχινήσεις
 τά χιόνια νά σκορπᾶς καί νά ζεσταίνεις
 τόν κόσμο, ὅλη τή γῆ μ' ἄθους* γεμίζεις,
 τά φύτρ' ἀναγαλλιᾶς, καρπούς πληθαίνεις,
 μεστώνεις πωρικά*, γεννᾶς λιθάρια
 πολλῶ λογιῶ, κι εἰς δόξα πάντα μένεις.
 Διαμάντια καί ρουμπιά*, μαργαριτάρια
 κι ὅλες τσί πέτρες τς ἄλλες μοναχός σου
 πῶς κάνεις, ὅλοι βλέπομε καθάρια.
 Τά* δέ θωρεῖ στή γῆ ποτέ τό φῶς σου,
 μά βρίσκονται στά βάθη φυλαμένα,
 κι ὅσα κι ἂν εἶν' ὀμπρός τῶν ἁμματιῶ σου,
 γῆ* ἐσύ τά κάνεις ὅλα, γῆ ἀπό σένα
 θρέφονται, καί κρατιοῦνται, καί πληθαίνου,
 καί νά χαθεῖ ποτέ μπορεῖ κιανένα;

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά εἶναι ἡ βασική ἰδέα πού κυριαρχεῖ στό χορικό;
2. Στό χορικό κάθε τρίστιχο (**τερτσίνα**) ἀπαρτίζει καί μία ἐνότητα, πού ὕμνει τόν ἥλιο. Μπορεῖτε νά ἐπισημάνετε ποιά ἰδιότητα τοῦ ἡλίου ὕμνεῖται σέ κάθε ἐνότητα καί μέ ποιές εἰκόνες ἐκφράζεται;

ἀπού: ὅπου, πού.

μερά: μεριά.

ὄντα: ὅταν.

ἄθους: ἀνθούς.

πωρικά: ὀπωρικά, λαχανικά.

ρουμπιά: ρουμπίνια.

τά: ὅσα.

γῆ: ἡ.

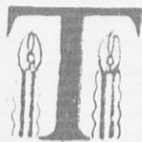
Ἑρωτόκριτος

(ἀποσπάσματα)

Ὁ Ἑρωτόκριτος εἶναι πολυστίχο ἀφηγηματικό ποίημα. Ὁ ποιητής του μέσα σέ 10.000 περίπου στίχους ἐξιστορεῖ τίς φάσεις πού πέρασε ἡ ἀγάπη δυο νέων, τῆς Ἀρετούσας καί τοῦ Ἑρωτόκριτου, ὥσπου νά καταλήξει στό εὐτυχισμένο τέλος, τό γάμο. Κατά τήν ἐξιστόρηση αὐτή δίνεται ἡ εὐκαιρία στόν ποιητή νά ἀφηγηθεῖ καί τίς «ταραχές τῶν ἀρμάτων» καί «τοῇ φιλίας τίς χάρες». Ἡ βασιλοπούλα Ἀρετούσα ἀγάπησε ἓνα ἀπό τά ἀρχοντοπούλα τοῦ παλατιοῦ, τόν Ἑρωτόκριτο. Ἡ κοινωνική ὅμως διαφορά ἐμποδίζει τό γάμο καί ὁ Ἑρωτόκριτος ἐξορίζεται. Πρίν φύγει ὁ νέος ἀρραβωνιάζεται μυστικά μέ τήν Ἀρετούσα καί ὀρκίζονται αἰώνια ἀγάπη καί πίστη. Ὁ βασιλιάς θέλει νά παντρεύει τήν κόρη του μέ τό ρηγόπουλο τοῦ Βυζαντίου, ἀλλά ἡ Ἀρετούσα ἀρνιέται, καί ὁ πατέρας τῆς τήν κλείνει σέ μιᾶ σκοτεινῇ φυλακῇ μαζί μέ τή νένα πού τήν ἀνάθρεψε.

Στόν τρίτο χρόνο ἀπάνω ὁ βασιλιάς τῶν Βλάχων εἰσβάλλει στό βασίλειο τοῦ Ἡράκλῃ καί προκαλεῖ καταστροφές. Ὁ Ἑρωτόκριτος μεταμορφωμένος σέ Σαρακηνό σπεύδει νά βοηθήσει τό βασιλιά, τόν σώζει ἀπό βέβαιη αἰχμαλωσία καί ἀλλάζει τήν πορεία τοῦ πολέμου. Οἱ δυο βασιλιάδες ἀποφασίζουν νά κριθεῖ ἡ τύχη τοῦ πολέμου μέ μονομαχία. Διαλέγονται ἀπό τοὺς Βλάχους ὁ Ἀριστος, ἀνεψιός τοῦ βασιλιά Βλαντίστρατου, καί ἀπό τοὺς Ἀθηναίους ὁ Ἑρωτόκριτος (μεταμορφωμένος πάντα). Στήν ἄγρια καί σκληρή πάλη (κονταροχτύπημα, ξιφομαχία) σκοτώνεται ὁ Ἀριστος, ἀλλά καί ὁ Ἑρωτόκριτος πληγώνεται βαριά. Οἱ ἐχθροὶ νικημένοι ἀποχωροῦν.

Γιά τίς ὑπηρεσίες τοῦ Ἑρωτόκριτου ὁ βασιλιάς προτείνει νά τοῦ χαρίσει τό μισό βασίλειο. Ὁ Ἑρωτόκριτος ὅμως δέχεται καί ζητάει σέ γάμο τήν Ἀρετούσα. Αὐτὴ ἀρνιέται. Ὅταν ὅμως φανερώνεται ποίος εἶναι, παντρεύονται μέ τή συγκατάθεση τοῦ βασιλιά καί τῇ χαρᾷ ὅλων.

1
οὔ κύκλου τὰ γυρίσματα*, π' ἀνεβοκατεβαίνου,
καί τοῦ τροχοῦ, π' ὥρες ψηλά κι ὥρες στά βάθη πηαίνου
μέ τοῦ καιροῦ τ' ἀλλάματα, π' ἀναπαημό δέν ἔχου,
μά στό καλό κι εἰς τό κακό περιπατοῦν καί τρέχου,

τοῦ κύκλου τὰ γυρίσματα: οἱ μεταβολές τῆς τύχης.

καὶ τῶν ἁρμάτων οἱ ταραχές, ὄχθητες καὶ τὰ βάρη,
τοῦ ἔρωτα οἱ μπόρεςες* καὶ τῇ φιλιᾷ ἡ χάρη,
αὐτάνα μ' ἐκινήσασι τῇ σήμερον ἡμέρα
ν' ἀναθιβάλλω* καὶ νά πῶ τὰ κάμαν καὶ τὰ φέρα
σ' μιάν κόρη κι ἕναν ἄγγουρο*, πού μπερδευτῆκα ὁμάδι
σέ μιὰ φιλιάν ἀμάλαγη* μέ δίχως ἀσκημάδι·

(Α, στιχ. 1-10)

2

Η Ἦρχισε κι ἐμεγάλωνε τό δροσερό κλωνάρι,
κι ἐπλήθαινε στήν ὁμορφιά, στή γνώση καὶ στή χάρη·
ἐγίνηκε τῆς ἡλικιᾶς, παντόθες ἐγροικῆθη,
πῶς γιά νά τό 'χουν θάμασμα στόν κόσμον ἐγεννήθη·
καί τ' ὄνομά τζη τό γλυκύ τό λέγαν Ἀρετούσα,
οἱ ὁμορφιές τς ἦσαν πολλές, τὰ κάλλη τς ἦσαν πλούσα·
χαριτωμένο θηλυκό τήν ἤκαμεν ἡ φύση,
κι ἴσια τζη δέν εὐρίσκετο σ' Ἀνατολή καὶ Δύση·
μ' ὅλες τσί χάρες κι ἀρετές ἦτονε στολισμένη,
εὐγενική καὶ τακτική*, πολλά χαριτωμένη·

(Α,στιχ. 57-66)

3

Η Ἦτονε δεκοκτώ χρονῶ, μά 'χε γερόντου γνώση,
τά λόγια ντου 'σανε θροφή κι ἡ ἀρμηνειά* ντου βρώση·
καί τ' ὄνομα τοῦ νιούτσικου Ρωτόκριτο τό λέγα,
ἦτονε τς ἀρετῆς πηγὴ καὶ τς ἀρχοντιᾶς ἡ φλέγα*
κι ὅλες τσί χάρες, πού οὐρανός καὶ τ' ἄστρον ἐγεννήσα,
μ' ὅλες τόν ἐμοιράνασι, μ' ὅλες τόν ἐστολίσα.

(Α, στιχ. 79-84)

οἱ μπόρεςες: ἡ δύναμη.
ἀναθιβάλλω: θυμοῦμαι.
ἄγγουρος: νέος ἄντρας.
ἀμάλαγος: ἄγνός, ἀμόλυντος.
τακτικός: μέ τάξη, συνετός.
ἀρμηνειά: συμβουλή.
βρώση: τροφή.
φλέγα: φλέβα.

Κι ἀγάλι ἀγάλι ἡ πεθυμιά μ' ἔθανε μέσ στα βάθη
 κι ἤκαμε ρίζες καὶ κλαδιά, βλαστοὺς καὶ φύλλα κι ἄνθη (...)
 Τό σιγανό μέ τόν καιρό προθυμερόν* ἐγίνει
 κι ἤθανε ὁ ἔρωτας κουρφά* τὰ ξύλα στό καμίνι.

Κι ὥσάν ἀπό μικρόν αὐγό μικρόν πουλὶν ἐθγαίνει,
 τρεμουλιασμένο κι ἄφαντο*, καὶ μέ καιρό πληθαίνει,
 κάνει κορμί, κάνει φτερά, καθ' ὥρα μεγαλώνει
 καὶ πορπατεῖ, χαμοπετᾷ καὶ φτερουγοξαπλώνει,
 κι ἀπ' ἄφαντο κι ἀπό μικρό, πού 'τον ὄντεν ἐφάνει,
 κορμί, φτερά καὶ δύναμη καὶ μεγαλότη* κάνει,
 τό ἴδιο γίνει κι εἰς ἐμέ στήν ἀπραγή* μου νιότη...

(Α, σιχ. 301-313)

Λέει του: Ἐγὼ δέν τό 'θελα νά πάεις εἰς τὰ ξένα,
 οὐδέ μακρά νά ξοριστεῖς ποτέ δίχως μ' ἐμένα,
 μά ὅπου βρεθεῖς νά 'μαι κι ἐγώ, κι ὅπου κι ἂν πᾶς νά μ' ἔχεις
 σύντροφο, καὶ τῇ γνώμῃ μου καλά τήνε κατέχεις*.

Μ' ἀπείς* κι ὀρίζεις κι ἔτσι θές στή χώρα ν' ἀπομείνω,
 νά σ' ἀλαφρώσω μέ γραφές τό λογισμόν αὐτεῖνο,
 τάσσω* σου κι ὄλον τόν καιρό ἄλλο νά μή γυρέψω,
 μά σ' ὅ,τι μάθω σ' ὅ,τι δῶ μαντάτο νά σοῦ πέψω*,
 καὶ κατὰ πῶς τὰ πράματα ἀλλάσσουν καὶ περνοῦσι,
 τὰ γράμματά μου νά 'ρχονται νά σοῦ τό μολογοῦσι*·
 κι ἄμε, καὶ μήν πρिकाίνεσαι, θώρειε καλά ἴντα* κάνεις,
 μή βάνεις λογισμοὺς κακοὺς, κι ἄδικα ν' ἀποθάνεις,
 καὶ μέ καιρόν οἱ δυσκολιές ὀλπίζω νά τελειώσω,

προθυμερόν: πρόθυμα.

κουρφά: κρυφά.

ἄφαντος: ἀφανής, ἀσήμαντος.

μεγαλότης: μέγεθος.

ἀπραγος: ἀνήμερος.

κατέχω: ξέρω.

ἀπείς: ἀφοῦ.

τάσσω: ὑπόσχομαι.

πέψω (τοῦ ρ. πέμπω): στέλνω.

μολογῶ: μηνῶ, πληροφορῶ.

ἴντα: τί.

Θεόφιλος: Ἐρωτόκριτος καί Ἀρετούσα.

νά πάψουσιν οἱ ταραχές καί τ' ἄγρια νά μερώσου·
γιατί εἶδαμε τά βάσανα εἰσέ πολλούς κι ἐπάφα.
τό καλοκαίρι δροσερό καί τό χειμῶνα κάφα.

(Γ, στιχ. 1667-1682)

Ἑρωτήσεις

1. Στό ἀπόσπασμα 1 ὁ ποιητής ὀρίζει τό θέμα του. Ποιό εἶναι αὐτό;
2. Πῶς χαρακτηρίζει ὁ ποιητής τήν ἀγάπη τῶν δυό νέων;
3. Στά ἀποσπάσματα 2 καί 3 ἔχουμε τό χαρακτηρισμό τῆς Ἀρετούσας καί τοῦ Ἑρωτόκριτου. Ποιά γνωρίσματά τους τονίζει ὁ ποιητής καί μέ ποιές ἐκφράσεις;
4. Στό ἀπόσπασμα 4 ὁ ποιητής παρουσιάζει τήν ἐξέλιξη τῆς ἀγάπης. Νά παρακολουθήσετε τά στάδια τῆς καί νά ἐπισημάνετε τά ἐκφραστικά μέσα, μέ τά ὁποῖα ἀπεικονίζεται.
5. Στό ἀπόσπασμα 5 μιλάει ὁ φίλος τοῦ Ἑρωτόκριτου, ὁ Πολύδωρος. Ποιά εἶναι τά αἰσθητά του καί ποιοί στίχοι κυρίως τά ἐκφράζουν;

Τό ἀπόσπασμα αὐτό δείχνει τήν τελευταία φάση τῆς μονομαχίας μεταξύ Ἀριστου καί Ἑρωτόκριτου.

Κεῖνοι πού στέκουν καί θωροῦ τήν ἀναπνιά κρατίζου,
τό στόμα εἶναι σωπαστό, τά μάτια δέ σφαλίζου.
Δέ στρέφονται νά δοῦν ἄλλου, τούτη ἡ δουλειά ἡ μεγάλη
δέν τοὺς ἀφήνει νά θωροῦ σέ μία μερά οὐδ' εἰς ἄλλη,
μόνον ἐκεῖ πού πολεμοῦν οἱ δράκοντες αὐτοῖνοι·
στόν κόσμον ἄλλος πόλεμος σάν τοῦτο δέν ἐγίνη.
Ἄριστος, πού ἔχε πεθυμιά τέλος νά δεῖ στή μάχη,
κι εἰς ἔτοιο κίντυνο βαρὺ δέν τό ἔλιπε νά λάχει,
ἤριξε τό σκουτάριν του, καί μ' ἓνα κι ἄλλο χέρι,
σφίγγει, σηκώνει τό σπαθί, τό κοφτερό μαχαίρι,
καί κατεβάζει κοπανιά, στήν κεφαλὴ ξαμώνει*,
ἔς δύο μέσα κόψειν ἤθελε τό σιδερόν ἄμόνι.
Σύννεται ὀπίσω ὁ Ρῶκριτος καί βάνει ὀμπρός νά δώσει
εἰς τό σκουτάρι* ἡ κοπανιά, νά μὴ τότε λαβῶσει·
σά νά ἔχεν εἶσται κέρινο, τέτοιας λογῆς διαβαίνει,
στόν κάμπο πέφτει τό μισό, τ' ἄλλο μισό πομένει,

Ξαμώνω: ζυγώνω.

σκουτάρι: ἀσπίδα.

καί κατεβαίνει στό λαιμό τ' ἀλόγου, 'ς δυό τό κόβγει,
μπλιό δέν ἐγύρευε ἄχερα μηδέ ταγή* νά τρώγει.
'Ο Ρώκριτος ὡσάν αἰτός ἀπό τή σέλα θγαίνει,
πεζέφνει, καί τόν "Αριστον ἤστεκε κι ἀνιμένει.
'Εκεῖνος πάλι, νά θωρεῖ πεζόν ἔτοιον ὀχθρόν του,
γιά τά πρεπά* τῆς ἀντρείας πεζέφν' ἐκ τ' ἀλογόν του.
'Εμάνισε παρά ποτέ κι ὡς λιόντας ἀγριεύγει,
καί λέει τοῦ Ρωτόκριτου:

ΑΡΙΣΤΟΣ

Ἡ μέρα μᾶς μισεύγει,
καί γιά ντροπή μου τό κρατῶ, νά σοῦ τό μολοήσω,
τόση ὦρα νά σέ πολεμῶ, καί νά μή σέ νικήσω·
περμάζωξε τήν ἀντρεία, βάλε τή δύναμή σου,
λέω σου δά παρά ποτέ βαρίσκω, καί βλεπίσου*.

ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

Μή βιασθεῖς, λέει ὁ Ρώκριτος, κι ἡ μέρα πρίν βραδιάσει
ἕνας μας θέ νά σκοτωθεῖ, κι ὁ Ρήγας του νά χάσει,
κι ἀκόμη ὁ ἥλιος εἶν' ψηλά, καί πρίχου* χαμηλώσει,
γῆ* αὐτό γῆ τοῦτο τό σπαθί τό τέλος θέλει δώσει.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά εἶναι ἡ ψυχική κατάσταση τῶν θεατῶν καί τῶν δυό ἀντιπάλων (τοῦ "Αριστου καί τοῦ Ἑρωτόκριτου); Νά ἐπισημάνετε τά χωρία πού τή φανερώνουν.
2. Νά χαρακτηρίσετε τό ἦθος τοῦ Ἑρωτόκριτου καί τοῦ "Αριστου. Ποιές ὁμοιότητες καί διαφορές βρίσκετε;
3. Ὁ στίχος:
"Αριστος πού 'χε πεθυμιά τέλος νά δεῖ στή μάχη
εἶναι σημαδιακός γιά τήν ἐκβαση τῆς μονομαχίας. Γιατί;
4. Ποιές ἀπερισκεψίες τοῦ "Αριστου ἔδωσαν τή νίκη στόν Ἑρωτόκριτο;
5. Προσέξτε τήν τεχνική τοῦ στίχου. Ποιές ὁμοιότητες βρίσκετε μέ τό στίχο τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν:

ταγή: βρόμη.

πρεπά: αὐτά πού πρέπει, ἡ τιμή τοῦ πολεμιστοῦ.

βλεπίσου: φυλάξου.

πρίχου: προτοῦ.

γῆ: ἡ.

Γενικές ἐρωτήσεις

1. Ποῦ ὀφείλεται ἡ ἀνάπτυξη τῆς λογοτεχνίας στίς βενετοκρατούμενες περιοχές;
2. Ἐξετάστε τὰ θέματα μέ τὰ ὁποῖα καταπιάνονται στήν περίοδο αὐτή οἱ λογοτέχνες. Σέ τί διαφέρουν ἀπό τὰ θέματα τῆς προηγούμενης περιόδου καί γιατί;
3. Ὑστερα ἀπό τὰ ἀρχαῖα χρόνια τό θέατρο ξαναγυρίζει στήν Ἑλλάδα τόν 17ο αἰώνα. Ποιές ἦταν οἱ συνθήκες πού εὐνόησαν τήν ἀνάπτυξή του;
4. Ποιός ἦταν ὁ μεγαλύτερος θεατρικός συγγραφέας στήν περίοδο τῆς Κρητικῆς Λογοτεχνίας καί ποιὰ τὰ ἔργα του;
5. Ποιές διαφορές παρουσιάζουν τὰ δυό θεατρικά ἔργα, ἡ *Ἐρωφίλη* καί ἡ *Θυσία τοῦ Ἀβραάμ*. Μπορεῖτε ἀπό τὰ ἀποσπάσματα πού διαβάσατε νά ἐπισημάνετε μερικές διαφορές;
6. Τί κοινό ἔχουν τὰ δημιουργήματα τῆς Κρητικῆς λογοτεχνίας μέ τὰ δημοτικά τραγούδια;
7. Πῶς περιγράφεται ἡ φύση στή *Βοσκοπούλα* καί στήν *Ἐρωφίλη*; Διαβάστε ξανά τὰ ἀποσπάσματα πού ὑπάρχουν στό βιβλίο σας.
8. Ὁ *Ἐρωτόκριτος* εἶναι ἔπος ἢ ἀφηγηματικό ποίημα; Δικαιολογήστε τήν ἀπάντησή σας.

Δ. Νεοελληνικός Διαφωτισμός

Άδαμάντιος Κοραΐς (Έθνικό. Ιστορικό Μουσείο).

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ (1669-1820)

Μέ τον όρο **διαφωτισμός*** έννοοῦμε τή μεγάλη πνευματική κίνηση πού ξεκίνησε κυρίως από τήν Ἀγγλία καί τή Γαλλία τό 17ο αἰ. καί κορυφώθηκε στά μισά τοῦ 18ου αἰ. Οἱ διαφωτιστές πίστευαν ὅτι ἡ σκέψη μέ τήν κατάλληλη μάθηση (φωτισμό), ἀπαλλαγμένη από τίς προλήψεις, θά χάριζε στόν ἄνθρωπο τήν πραγματική εὐτυχία. Πολιτικές συνέπειες τῆς κινήσεως αὐτῆς ἦταν ἡ Ἀμερικανική Ἀνεξαρτησία (1776) καί ἡ Γαλλική Ἐπανάσταση (1779).

Ὁ διαφωτισμός εἶχε τόν ἀντίκτυπό του καί στόν ἑλληνικό χῶρο. Τό 17ο καί 18ο αἰ. Ἕλληνες ἀπό τίς βενετοκρατούμενες καί τουρκοκρατούμενες περιοχές σπουδάζουν στή Δύση καί μεταλαμπαδεύουν τά **φῶτα** στήν πατρίδα τους. Ἡ περίοδος **1669-1820** ὀνομάζεται **νεοελληνικός διαφωτισμός**. Παρατηρεῖται τότε έντονο ένδιαφέρον γιά τά πνευματικά ζητήματα, μεταφράζονται ξένα βιβλία, ἐκδίδονται οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, γράφονται πρωτότυπα ἔργα, ἰδρύονται σχολεῖα καί εἰσάγονται νέες μέθοδοι διδασκαλίας. Ἡ πνευματική ἀφύπνιση τοῦ Γένους ὀδηγεῖ τελικά στήν Ἐπανάσταση τοῦ 1821. Ὁ νεοελληνικός διαφωτισμός ὑποδιαιρεῖται σέ δύο ὑποπερίοδους: ἡ πρώτη ἀπό τό **1669-1774**, ὁπότε μέ τή συνθήκη τοῦ **Κιουτσούκ - Καϊναρτζή** ἡ Ρωσία ἀναλαμβάνει τήν προστασία τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν τῆς Τουρκίας· ἡ δεύτερη ἀπό τό **1774-1820**, πού παρουσιάζει έντονότερη πνευματική κίνηση.

Κατά τήν πρώτη περίοδο στό βενετοκρατούμενο ἑλληνισμό ἀναπτύχθηκε ἡ έντεχνη πεζογραφία καί συγκεκριμένα ἡ **ἐκκλησιαστική ρητορική**. Πρῶτοι ἀνέλαβαν τό φωτισμό τοῦ Γένους οἱ ἐκκλησιαστικοί ρήτορες, τοὺς ὁποίους ὁ λαός ὀνόμασε **διδασκάλους τοῦ Γένους**. Τά κηρύγματα τους σέ ἀπλή γλῶσσα βρίσκουν ἀπήχηση στό λαό καί ἀφυπνίζουν τήν ἔθνική συνείδηση. Σημαντική θέση ἀνάμεσά τους κατέχουν ὁ **Φραγκίσκος Σκούφος**, πού ἔδρασε κυρίως στά Ἐπτάνησα καί ὁ διάδοχός του **Ἡλίας Μηνιάτης**. Στόν τουρκοκρατούμενο πάλι ἑλληνισμό ἡ πνευματική κίνηση συγκεντρώνεται γύρω ἀπό τό Πατριαρχεῖο καί τοὺς **Φαναριῶτες***. Οἱ Φαναριῶτες ένδιαφέρονται γιά τήν ἐκπαίδευση καί ἀσχολοῦνται μέ τήν πολιτική. Κατέχουν τήν ἐξουσία στίς παραδουνάβιες χῶρες,

Διαφωτισμός: Οἱ κυριότεροι ἐκπρόσωποι τοῦ εὐρωπαϊκοῦ διαφωτισμοῦ ἦταν ὁ **Λόκ**, ὁ **Βολταῖρος**, ὁ **Μοντεσκιέ**, οἱ ἐγκυκλοπαιδιστές **Νταλαμπέρ**, **Ντιντερ**, ὁ **Ρουσό** κ.ἄ.

Ἀπό τό Φανάρι: συνοικία τῆς Πόλης, ὅπου βρίσκεται τό Πατριαρχεῖο.

οπουδάζουν στη Δύση και μέ την ποικίλη τους δράση εργάζονται για την πνευματική αφύπνιση του υπόδουλου ελληνισμού. Γράφουν όμως σέ αρχαίζουσα γλώσσα. Έδω πρέπει νά αναφέρουμε ότι και ό ελληνισμός της διασποράς, πού ζει και δρᾷ στίς πλούσιες ελληνικές παροικίες του έξωτερικού, μοχθεί γιά τόν ἴδιο σκοπό.

Στήν πρώτη περίοδο του νεοελληνικού διαφωτισμοῦ ἀνήκει καί ό **Κοσμάς ό Αἰτωλός**, πού ἀγωνίστηκε νά διαδώσει τήν παιδεία καί νά ἀφύπνισι τήν ἔθνική συνείδηση του Γένους. Στά κυρύγματά του χρησιμοποίησε τή λαϊκή γλώσσα.

Στή δεύτερη περίοδο ἐπικρατεῖ μιᾶ τάση γιά κριτική καί πνευματική καλλιέργεια. Ἡ ἐπίδραση τῶν Φαναριωτῶν ἐξασθενίζει καί οἱ σχέσεις μέ τή Γαλλία γίνονται πυκνότερες. Στή ρητορική διακρίνονται οἱ Κερκυραῖοι **Εὐγένιος Βούλγαρης** καί **Νικηφόρος Θεοτόκης**. Αὐτή τήν ἐποχή δημιουργήθηκε καί τό πρόβλημα σέ ποιά γλώσσα ἔπρεπε νά μεταφράζονται τά ξένα βιβλία. Οἱ ἀρχαῖοι **(Νεόφυτος Δούκας, Παναγιώτης Κοδρικᾶς καί Ἀθανάσιος Πάριος)** προτιμοῦσαν τήν ἀρχαίζουσα καί οἱ δημοτικιστές **(Ἰώσηπος Μοισιόδακας, Δημήτριος Καταρτζής)** τή δημοτική. Σημαντικότερη φυσιογνωμία ἦταν ό **Καταρτζής**, ό όποῖος ἔγραψε δοκίμια γιά τή γλώσσα καί μετέφρασε ξένα βιβλία. Μέ αὐτόν ἀρχίζει οὐσιαστικά ἡ ἱστορία του δημοτικισμοῦ.

Στόν **κύκλο του Καταρτζή** ἀνήκουν οἱ **Γρηγόριος Κωνσταντᾶς** καί **Δαυινῆλ Φιλιππίδης**, οἱ συγγραφεῖς τῆς *Γεωγραφίας Νεωτερικῆς*. Μαθητής ἐπίσης του Καταρτζή ἦταν καί ό **Ρήγας**, ό όποῖος δέχτηκε ὅλα τά ρεύματα τῆς ἐποχῆς του. Πρέπει νά αναφέρουμε ἐδῶ καί ἓνα ἀξιόλογο βιβλίό πού κυκλοφόρησε τό 1806, τήν *Ἑλληνική Νομαρχία*. Εἶναι ἓνα διαφωτιστικό πολιτικό δοκίμιο, πού ἀπηχεῖ τίς φιλελεύθερες καί δημοκρατικές ἰδέες τῆς ἐποχῆς του. Στόν ἴδιο κύκλο, ἀνήκει καί ό **Ἀθανάσιος Χριστόπουλος** ἀπό τήν Καστοριά. Ό **Χριστόπουλος** καί ό **Βηλαράς** θεωροῦνται πρόδρομοι του Σολωμοῦ. Αὐτή τήν περίοδο στά Ἑπτάνησα ζοῦν οἱ προσολωμικοί ποιητές· κυριότερος ἐκπρόσωπός τους εἶναι ό **Ἀντώνιος Μαρτελάος**.

Τέλος, κορυφαῖος ἐκπρόσωπος του νεοελληνικού διαφωτισμοῦ εἶναι ό **Ἀδαμάντιος Κοραῆς**. Στή γλωσσική διαμάχη πῆρε τή μέση θέση· ἐπιζήτησε τό γλωσσικό καλλωπισμό τῆς λαϊκῆς γλώσσας. Σημαντική προσφορά του γιά τήν πνευματική ἀναγέννηση του ἔθνους ἦταν οἱ ἐκδόσεις του τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, πού κυκλοφόρησαν στή σειρά *Ἑλληνική Βιβλιοθήκη*. Φιλόλογος μέ εὐρωπαϊκό κύρος συμπεριέλαβε στίς ἐκδόσεις αὐτές μακρά προλεγόμενα, ὅπου ἐκθέτει τίς γλωσσικές, παιδαγωγικές καί πολιτικές του θέσεις.

Τά Δίκαια τοῦ Ἀνθρώπου

Ὁ Ρήγας ἐμπνευσμένος ἀπό τίς ιδέες τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως συνέλαβε ἕνα ἐθνικοαπελευθερωτικό σχέδιο γιά ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Βαλκανικῆς. Μὲ τὸ πνεῦμα αὐτό συνέταξε τὸ ἐπαναστατικό του μανιφέστο, πού περιελάμβανε τὰ Δίκαια τοῦ Ἀνθρώπου, τὸ Σύνταγμα καὶ τὸ Θούριο. Διαβάζουμε τὰ δέκα πρῶτα ἄρθρα ἀπὸ τὰ Δίκαια τοῦ Ἀνθρώπου:

Ἄρθρον 1. — Ὁ σκοπὸς ὁποῦ ἀπ' ἀρχῆς κόσμου οἱ ἄνθρωποι ἐσυμμάχωθησαν ἀπὸ τὰ δάση τὴν πρώτην φοράν, διὰ νὰ κατοικήσουν ὅλοι μαζί, κτίζοντες χώρας καὶ πόλεις, εἶναι διὰ νὰ συμβοηθῶνται καὶ νὰ ζῶσιν εὐτυχισμένοι, καὶ ὄχι νὰ συναντιτρώγονται ἢ νὰ ρουφᾷ τὸ αἷμα τοὺς ἕνας.*

Τότε ἔκαμαν βασιλέα διὰ νὰ ἀγρυπνεῖ εἰς τὰ συμφέροντά των, διὰ νὰ εἶναι βέβαιοι εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν φυσικῶν δικαίων, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχει τὴν ἄδειαν νὰ τοὺς τὰ ἀφαιρέσει κανένας ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἄρθρον 2. — Αὐτὰ τὰ Φυσικά Δίκαια εἶναι: πρῶτον, τὸ νὰ εἴμεθα ὅλοι ἴσοι καὶ ὄχι ὁ ἕνας κατώτερος ἀπὸ τὸν ἄλλον· δεύτερον, νὰ εἴμεθα ἐλεύθεροι καὶ ὄχι ὁ ἕνας σκλάβος τοῦ ἀλλοινοῦ· τρίτον, νὰ εἴμεθα σίγουροι εἰς τὴν ζωὴν μας, καὶ κανένας νὰ μὴν ἡμπορεῖ νὰ μᾶς τὴν πάρει ἀδίκως καὶ κατὰ τὴν φαντασίαν· καὶ τέταρτον, τὰ κτήματα ὁποῦ ἔχομεν κανένας νὰ μὴν ἡμπορεῖ νὰ μᾶς ἐγγίξει ἀλλ' εἶναι ἰδικά μας καὶ τῶν κληρονόμων μας.

Ἄρθρον 3. — Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, Χριστιανοὶ καὶ Τούρκοι, κατὰ φυσικόν λόγον εἶναι ἴσοι. Ὅταν πταίσει τινάς, ὁποιασδήποτε καταστάσεως, ὁ Νόμος εἶναι ὁ αὐτός διὰ τὸ πταῖσμα καὶ ἀμετάβλητος· ἤγουν δὲν παιδεύεται* ὁ πλούσιος ὀλιγότερον καὶ ὁ πτωχὸς περισσότερον διὰ τὸ αὐτὸ σφάλμα, ἀλλ' ἴσια-ἴσια.*

Ἄρθρον 4. — Ὁ Νόμος εἶναι ἐκείνη ἡ ἐλευθέρα ἀπόφασις, ὁποῦ μὲ τὴν συγκατάθεσιν ὅλου τοῦ λαοῦ ἐγίνεν· ἤγουν, ὅλοι θέλομεν ὅτι ὁ φονεὺς νὰ φονεύεται· αὐτὸς λέγεται Νόμος, καὶ εἶναι ὁ ἴδιος διὰ ὅλους*

χώρα: κομόπολη, πόλη.

ἤγουν: δηλαδή.

παιδεύω: τιμωρῶ.

μας εἰς τό νά παιδεύσει. Καί πάλιν ἄλλος, ὁποῦ ὑπερασπίζεται· ἡγουν ὅλοι θέλομεν νά ἐξουσιάζομεν τά ὑποστατικά μας, κανέννας λοιπόν δέν ἔχει τήν ἄδειαν νά μᾶς πάρει δυναστικῶς* τίποτε· αὐτός εἶναι Νόμος, ἐπειδὴ μοναχοί μας τόν δεχόμεθα καί τόν θέλομεν. Ὁ Νόμος ἔχει πάντοτε νά προστάξει ὅ,τι πρᾶγμα εἶναι δίκαιον καί ὠφέλιμον εἰς τήν συγκοινωνίαν τῆς ζωῆς μας καί νά ἐμποδίζει ἐκεῖνο ὁποῦ μᾶς βλάπτει.

"*Ἀρθρον 5.* — "Ὅλοι οἱ συμπολιταὶ ἡμποροῦν νά ἔμβουν εἰς ἀξίας* καί δημόσια ὀφφίκια*. Τά ἐλεύθερα γένη δέν γνωρίζουν καμμίαν ἀξίαν προτιμῆσεως εἰς τὰς ἐκλογάς των, παρά τήν φρόνησιν καί τήν προκοπήν· ἡγουν, καθένας, ὅταν εἶναι ἄξιος καί προκομμένος διὰ μίαν δημοσίαν δούλευσιν*, ἡμπορεῖ νά τήν ἀποκτήσει. Ἐξ ἐναντίας δέ, μὴν ὄντας ἄξιος, ἀλλά χυδαῖος, δέν πρέπει νά τῷ δοθεῖ διότι, μὴν ἡξεύροντας πῶς νά τήν ἐκτελέσει, προσκρούει καί βλάπτει τό κοινόν μέ τήν ἀμάθειαν καί τήν ἀνεπιδεξιότητά του.

"*Ἀρθρον 6.* — Ἡ Ἐλευθερία εἶναι ἐκείνη ἡ δύναμις ὁποῦ ἔχει ὁ ἄνθρωπος εἰς τό νά κάμει ὅλον ἐκεῖνο, ὁποῦ δέν βλάπτει εἰς τὰ δίκαια τῶν γειτόνων του. Αὕτῃ ἔχει ὡς θεμέλιον τήν φύσιν, διατί φυσικά ἀγαπῶμεν νά εἴμεθα ἐλεύθεροι· ἔχει ὡς κανόνα τήν δικαιοσύνην, διατί ἡ δικαία ἐλευθερία εἶναι καλή· ἔχει ὡς φύλακα τόν Νόμον, διατί αὐτός προσδιορίζει, ἕως ποῦ πρέπει νά εἴμεθα ἐλεύθεροι. Τό ἠθικόν σύνορον τῆς Ἐλευθερίας εἶναι τοῦτο τό ρητόν: *Μὴν κάμεις εἰς τόν ἄλλον ἐκεῖνο ὁποῦ δέν θέλεις νά σέ κάμουν.*

"*Ἀρθρον 7.* — Τό δίκαιον τοῦ νά φανερώνομεν τήν γνώμην μας καί τοὺς συλλογισμούς μας, τόσον μέ τήν τυπογραφίαν, ὅσον καί μέ ἄλλον τρόπον· τό δίκαιον τοῦ νά συναθροίζομεθα εἰρηνικῶς· ἡ ἐλευθερία κάθε εἵδους θρησκείας, Χριστιανισμοῦ, Τουρκισμοῦ, Ἰουδαϊσμοῦ καί τά λοιπά, δέν εἶναι ἐμποδισμένα εἰς τήν παροῦσαν διοίκησιν.

"Ὅταν ἐμποδίζονται αὐτά τὰ δίκαια, εἶναι φανερόν πῶς προέρχεται τοῦτο ἀπό Τυραννίαν, ἢ πῶς εἶναι ἀκόμη ἐνθύμησις τοῦ ἐξοστρακισθέντος Δεσποτισμοῦ, ὁποῦ ἀπεδιώξαμεν.

"*Ἀρθρον 8.* — Ἡ σιγουρότης* εἶναι ἐκείνη ἡ διαφέντευσις*, ὁποῦ δι-

δυναστικῶς: βία.

ἀξία: τιμητικὴ θέση.

δημόσια ὀφφίκια: δημόσια ἀξιώματα.

Μὴ κάμεις... κάμουν: μετάφρ. τῆς φράσης τῆς Ἀγίας Γραφῆς: ὁ σὺ μισεῖς ἐτέρῳ μὴ ποιήσεις.

δούλευσις: ὑπηρεσία.

σιγουρότης: ἀσφάλεια.

διαφέντευσις: ὑπεράσπισις.

Θαν. Παγώνη: Ρηγας.

δεται από όλον τό ἔθνος καί τόν λαόν εἰς τόν κάθε ἄνθρωπον διά τήν φύλαξιν τοῦ ὑποκειμένου του, τῶν δικαίων του καί τῶν ὑποστατικῶν του· ἤγουν, ὅταν βλάψει τινάς ἓνα μόνον ἄνθρωπον, ἢ πάρει ἀδίκως τίποτες ἀπ' αὐτόν, ὅλος ὁ λαός πρέπει νά σηκωθεί κατ' ἐπάνω ἐκείνου τοῦ δυνάστου καί νά τόν ἀποδιώξει.

Ἄρθρον 9. — Ὁ Νόμος ἔχει χρέος νά διαφεντεύει* τήν κοινήν ἐλευθερίαν ὅλου τοῦ ἔθνους καί ἐκείνην τοῦ κάθε ἀνθρώπου, κατοίκου εἰς ταύτην τήν αὐτοκρατορίαν, ἐναντίον τῆς καταθλίψεως* καί τῆς δυναστείας* τῶν διοικητῶν· ὅταν αὐτοί διοικοῦν καλῶς, νά τοὺς διαφεντεύει· εἰ δέ κακῶς, νά τοὺς ἀποβάλλει.

Ἄρθρον 10. — Κανένας ἄνθρωπος νά μήν ἐγκαλεῖται* εἰς κριτήριον*, νά μή φυλακώνεται κατ' ἄλλον τρόπον, παρά καθὼς διορίζει ὁ Νόμος·

διαφεντεύω: ὑπερασπίζω.

κατάθλιψις: καταπίεση.

δυναστεία: βία.

ἐγκαλοῦμαι: καταγγέλλομαι.

κριτήριον: δικαστήριο.

ήγουν, όταν πταίσει ο άνθρωπος και όχι κατά την φαντασίαν και θέλησιν του κριτού. Κάθε κάτοικος όμως, όταν κραχθεῖ εἰς τὴν κρίσιν, ἢ κατὰ νόμον πιασθεῖ ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας τοῦ κριτηρίου, πρέπει νὰ ὑποταχθεῖ εὐθύς καὶ νὰ πηγαίνει νὰ κριθεῖ· διατί, ἂν ἀντισταθεῖ καὶ δὲν θέλει νὰ πηγαίνει εἰς τὴν κρίσιν, γίνεται πταίστης· καὶ ἀρκετόν σφάλμα εἶναι, ὅταν ὁ Νόμος κρᾶζει κανέναν ἄνθρωπον καὶ ἐκεῖνος ἀντιστέκεται μέ τὸ κακόν καὶ δὲν ὑπακούει νὰ πηγαίνει, ὄντας σίγουρος, ὅτι δὲν παιδεύεται, ἂν εἶναι ἀθῶος.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά εἶναι τὰ φυσικά δίκαια; (Νὰ τὰ ὀνομάσετε χρησιμοποιώντας μιά λέξη γιὰ τό καθένα.
2. Ποιές εἶναι οἱ ἀτομικές ἐλευθερίες; (Νὰ τίς ὀνομάσετε χρησιμοποιώντας μιά λέξη ἢ μιά φράση γιὰ καθεμιά).
3. Νὰ ἀναπτύξετε τό περιεχόμενο τοῦ ἀρθροῦ 5.
4. Νὰ δώσετε σύντομους τίτλους στά ἄρθρα 1,9 καὶ 10.

Θεοῖς ἐχρόνους σὺν ἡμῶν,
σὺν ἡμῶν παρῶν.

Εὐχὴ καὶ εὐχὴ
καὶ εὐχὴ καὶ εὐχὴ

Αὐτόγραφο τοῦ Ρήγα.

Ἀπό τῆς Διδαχῆς

Ξεχωριστή θέση στό νεοελληνικό διαφωτισμό ἔχει ὁ Κοσμάς ὁ Αἰτωλός, ἔθναπόστολος καί ἅγιος. Ἀφιέρωσε τή ζωή του νά τριγυρνάει τήν Ἑλλάδα ἀπό χωριό σέ χωριό καί νά κηρύττει, νά διδάσκει, νά συμβουλεύει προσπαθώντας νά ξυπνήσει τῆς συνειδήσεις, γιά τήν ἀνύψωση τοῦ λαοῦ καί γιά τήν ἀπελευθέρωση τοῦ Γένους. Οἱ περιοδεῖες του κράτησαν εἴκοσι περίπου χρόνια (1760-1779). Στίς διδαχές του ἔδινε σημαντική θέση στήν παιδεία καί συνετέλεσε νά ἱδρυθοῦν ἀμέτρητα σχολεῖα. Γιά τή σημασία πού ἔδινε στά γράμματα, μιλοῦν τά παρακάτω ἀποσπάσματα.

χετε σχολεῖον ἐδῶ εἰς τήν χώραν σας νά διαβάζουν τά παιδια; —Δέν ἔχομεν, ἅγιε τοῦ Θεοῦ. —Νά μαζευτεῖτε ὅλοι σας νά κάμετε ἓνα σχολεῖον καλόν, νά βάλετε καί ἐπιτρόπους νά τό κυβερνοῦν, νά βάνουν διδάσκαλον νά μανθάνουν ὅλα τά παιδιὰ γράμματα, πλούσια καί φτωχά.

Καλύτερον, ἀδελφέ μου, νά ἔχεις ἑλληνικόν σχολεῖον εἰς τήν χώραν σου, παρά νά ἔχεις βρύσες καί ποτάμια· διότι οἱ βρύσες ποτίζουν τό σῶμα, τά σχολεῖα ὅμως ποτίζουν τήν ψυχήν. Καί ὡσάν μάθεις τό παιδί σου γράμματα, τότε λέγεται ἄνθρωπος.

Διά τοῦτο πρέπει νά στερεώνετε σχολεῖα ἑλληνικά νά φωτίζονται οἱ ἄνθρωποι· διότι διαβάζοντας τά ἑλληνικά, τά ἡῦρα ὁπού λαμπρύνουν καί φωτίζουν τόν νοῦν τοῦ μαθητοῦ ἀνθρώπου. Καθώς φωτίζει ὁ ἥλιος τήν γῆν ὅταν εἶναι ξαστεριά καί βλέπουν τά ὀμμάτια μακριά, ἔτσι βλέπει καί ὁ νοῦς τά μέλλοντα· ἀπεικάζουν* ὅλα τά καλά καί τά κακά, φυλάγονται ἀπό κάθε λογῆς κακόν καί ἁμαρτίαν. Διότι τό σχολεῖον ἀνοίγει τήν ἐκκλησίαν. Τό σχολεῖον φωτίζει τούς ἀνθρώπους.

Ἑρωτήσεις

1. Νά βρεῖτε τῆς φράσεις πού δείχνουν τήν ἰδέα πού ἔχει γιά τήν παιδεία ὁ Κοσμάς ὁ Αἰτωλός.
2. Γιατί ἡ δράση τοῦ Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ ἀνήκει στήν κίνηση πού ὀνομάζουμε Διαφωτισμό;

ἀπεικάζουν: ἀντιλαμβάνονται

Γεωγραφία Νεωτερική (Τό Πήλιο)

"Ένα από τὰ σημαντικότερα βιβλία τοῦ νεοελληνικοῦ διαφωτισμοῦ εἶναι ἡ Γεωγραφία Νεωτερική*, γραμμένη ἀπὸ τοὺς ἐξαδελφούς Δ. Φιλιππίδη καὶ Γρηγ. Κωνσταντᾶ καὶ προορισμένη γιὰ σχολικὴ χρῆση. Οἱ συγγραφεῖς τοῦ βιβλίου ἀνῆκαν στὸν κύκλο τοῦ Δημητρίου Καταρτζῆ καὶ ἐργάστηκαν γιὰ τὴ διάδοση τῆς παιδείας στὸ ὑπόδουλο Γένος.

"Ὅλες οἱ ἑλληνικὲς Γεωγραφίες ποὺ τυπώθηκαν τὸ 18ο αἰ. περιγράφουν τὸ χῶρο σὲ συνάρτηση πάντοτε μὲ τὸν ἄνθρωπο. Οἱ δύο συγγραφεῖς, ἐκτὸς ἀπὸ ξένα βοηθήματα, βασίστηκαν σὲ πληροφορίες ποὺ συγκέντρωσαν καθὼς καὶ στὴν ἐμπειρία τοὺς ἀπὸ προσωπικὲς παρατηρήσεις. Ἔτσι γιὰ τὴν ἰδιαίτερή τους πατρίδα π.χ., τὴ Μαγνησία, δίνουν περισσότερες πληροφορίες. Ὁ Κ. Θ. Δημαρᾶς χαρακτήρισε τὸ βιβλίο: «κείμενο φωτεινὸ, σχεδὸν ἰσάξιο νὰ συγκριθεῖ μὲ τὸ Ὑπόμνημα τοῦ Κοραῆ καὶ σχεδὸν ἰσότιμο μὲ τὴ Νομαρχία».

Ηχερσόννησος αὐτὴ εἶναι τὸ Πήλιο ὄρος τὸ πολυθρύλητο εἰς τοὺς ποιητάς, βουνὸ ὄχι τόσο ὑψηλὸ, μήτε κορυφούμενο κωνικῶς εἰς ὕψος, ἀμὴ ἐκτεταμένον κατὰ μᾶκρος ὡσάν χτένι. Αἱ ἄκρες του εἶναι κατάπυκνες ἀπὸ δένδρα μεγάλα ὅλο ὀξιές (φηγούς)· παρακάτω εἶναι στολισμένον καὶ μὲ ἄλλα διάφορα δένδρα, μάλιστα μὲ μεγάλους πλατάνους, καὶ καστανιές ἀπὸ τές ὁποῖες εἰς μερικά μέρη εἶναι δάση ὀλόκληρα· τὰ κάστανα ὅμως δέν εἶναι τόσο καλά. Ποτίζεται ἀπὸ πλῆθος νερά εἰς τόσον ὅπου δέν εὐρίσκεται ἐκτασὴ μιᾶς ὥρας ὅπου νά μὴν ἔχει νερό. Πλέο παρακάτω εἶναι κατάφυτο ἀπὸ δένδρα διάφορα, κερασιές, μηλιές, ἀπιδιές, δαμασκηνιές, καρυδιές, συκές, ἀμπέλια, καὶ ἄλλα, μάλιστα ἀπὸ συκαμινές*.

Μέσα εἰς αὐτὰ τὰ κάρπιμα καὶ ἐπικερδῆ δάση φωλεύουν 24 χωριά, διὰ τὰ ὁποῖα θέλομεν εἰπεῖ παρακάτω κομμάτι πλατύτερα, μὲ τὸ νά εἶναι πατρίδα μας, καὶ ἔχομεν ὀλίγη ἰδέα αὐτῆς, καὶ χρὲος νά εἰποῦμεν ἐκεῖνο ὅπου ἡξεύρομεν διὰ νά τὸ μάθουν καὶ ἄλλοι ὅπου δέν τὸ ἡξεύρουν, πρὸς τούτοις νά δώσωμεν καὶ παράδειγμα εἰς τοὺς λοιποὺς λογιστάτους* μας· ἂν μᾶς μιμηθoῦν καὶ ἄλλοι, καὶ περιγράψῃ καθένας τὸν τό-

Νεωτερική: σύγχρονη.

συκαμινιά: μουριά.

λογιότατος: ἐδῶ: μορφωμένος.

πο όπου ἐγεννήθηκε, ὄχι μαθηματικῶς μήτε μέ ἀκρίβεια γεωγραφική, διορίζοντας δηλαδή μήκη καί πλάτη —ἐπειδὴ αὐτό ἡ δυστυχία τοῦ ἔθνους μας δέν τό συγχωρεῖ ἀκόμη— ὄχι λέγω μαθηματικῶς καί γεωγραφικῶς, ἀμὴ διηγηματικῶς, ἱστορῶντας καθένας τί χώρες καί χωριά ἔχει ὁ τόπος του, τί διοίκηση, πόσες ψυχές κάθε χωριό, τί ἀνθρώπους, τί ἦθη, τί θρησκεία, τί δένδρα, τί εἰσοδήματα, τί ζῶα, ποιά θάλασσα τόν γειτονεῦει, μέ ποιά ἄλλη ἐπαρχία συνορεύει, λέγοντας ἀφιλοπροσώπως ὅ,τι ἀξιέπαινο, ἢ ἀξιοκατηγόρητο ἔχουν οἱ συμπατριῶται του, καί τ. καί τ. αὐτό ἂν φιλοτιμηθοῦν αὐτήν τήν καλή καί ἐπαινετή φιλοτιμία καί τό κάμουν ὅλοι, νά όπου ἀποχτοῦμεν καί ἡμεῖς μιά χωρογραφία τοῦ τόπου μας, πράγμα ἀναγκαιότατο, καί ὠφελιμότατο εἰς ὅλους, καί ἂν ὄχι μέ τόση πολυμάθεια καί ἀκρίβεια, μά ποιοῦ ἔθνος ἐστάθηκε στήν ἀρχή, ἢ στήν παλιγγενεσία* του σοφός· ὁ χρόνος καλυτερεύει ὅλα, καί φθάνει μόνο νά ἀρχίσει ἓνα ἔθνος νά ἀγαπᾷ νά μαθαίνει νά περιεργάζεται, νά ἐξετάζει καί νά μὴν καταφρονεῖ ἐκεῖνα όπου εἶναι εὐκόλα νά μάθει.

Μέσα εἰς τὰ πυκνότερα δάση εἶναι τὰ χωριά, γεμάτα καί αὐτά ἀπό νερά ψυχρότατα, καί καθαρότατα. Τά χωριά αὐτά εἶναι καθὼς εἶπαμεν 24 καί μερικοὶ μαχαλάδες*, χωριά καί αὐτοὶ μικρότερα καί ὑποκείμενα εἰς ἄλλα μεγαλύτερα.

Αὐτά τὰ χωριά διαίρουνται εἰς βακούφια*, καί εἰς χάσια*. Τὰ βακούφια εἶναι 14 χωρὶς τοὺς μαχαλάδες τους, τὰ ὅποια ἔχουν μιά διοίκηση ξεχωριστή, καί ὑπέκινται ὅλα εἰς τὴ Μακρινίτζα, τό μεγαλύτερο, τό ὁποῖο τό γνωρίζουν ὡς μητρόπολή τους, ἔχοντας καί καθένα ξεχωριστὰ τοὺς προεστούς του. Αὐτό τό πρωτεῖο τό εἶχε προτύτερα ἓνα ἄλλο χωριό όπου ὀνομάζεται Ἀργαλαστή, καί αὐτό ἀκόμη καί ἔως τώρα εἶναι γραμμένο εἰς τοὺς βασιλικούς κώδικας.

Ἡ διοίκηση αὐτῶν τῶν βακουφιῶν ἐκ φύσεως καί καθ' ἑαυτὴν εἶναι καλή, ὡσάν όπου αὐτά ἐξαρτῶνται ἀμέσως ἀπὸ τὴν Πόλην, καί ἔχουν πάντοτε προστάτας δυνατούς. Τοῦρκος δέν ἔχει ἐξουσία νά ἔμβει εἰς αὐτά καί νά ἐνεργήσῃ τὴ θηριώδη βαρβαρότητά του. Κτίζουν ἐκκλησίες ὅταν θέλουν. Τὰ δόσιμά* τους εἶναι προσδιορισμένα* καί πολλὰ

συγχωρῶ: ἐπιτρέπω.

ἀμὴ: ἀλλά (συνδ. ἀντιθ.).

παλιγγενεσία: ἀναγέννηση.

μαχαλάς: συνοικία, ἐνορία (λέξ. τουρκ.).

βακούφια: ἐκκλησιαστικά κτήματα.

χάσια: δημόσια κτήματα.

ὡσάν όπου: ἐπειδὴ.

τό δόσιμο: ὁ φόρος.

προσδιορισμένος: κανονισμένος, ὁρισμένος.

έλαφρά, ώσάν όπου τό δέκατο μόνο πληρώνουν, καί μία ποσότητα διορισμένη χαρατζοχαρτιών*, τά όποία κοντά όπου τά παίρνουν μέ τήν τιμή όπου τά παίρνουν εις τήν Κωνσταντινούπολη, είναι καί όλίγα, καί μόλις φθάνουν εις τούς άνδρας.

Τά κοινά όπου άφοροῦν γενικώς όλα τά βακούφια, διοικούνται σχεδόν από τούς προεστούς τής Μακρινίτζας, τά μερικά από τούς προεστούς τής κάθε χώρας, οί όποιοί έξαρτώνται από τούς Μακρινιτζιώτας, άλλοι περισσότερο καί άλλοι όλιγότερο κατά τήν αξιότητα καί άναξιότητά τους. Παίρνουν έναν μπουσταντζή* από τήν Κωνσταντινούπολη, τόν όπου τόν βαστοῦν εις τήν Μακρινίτζα, καί δι' αὐτοῦ ένεργοῦν τέσ δουλειές τους, παιδεύουν τούς άτάκτους, καί βαστοῦν τήν άριστοκρατία τους.

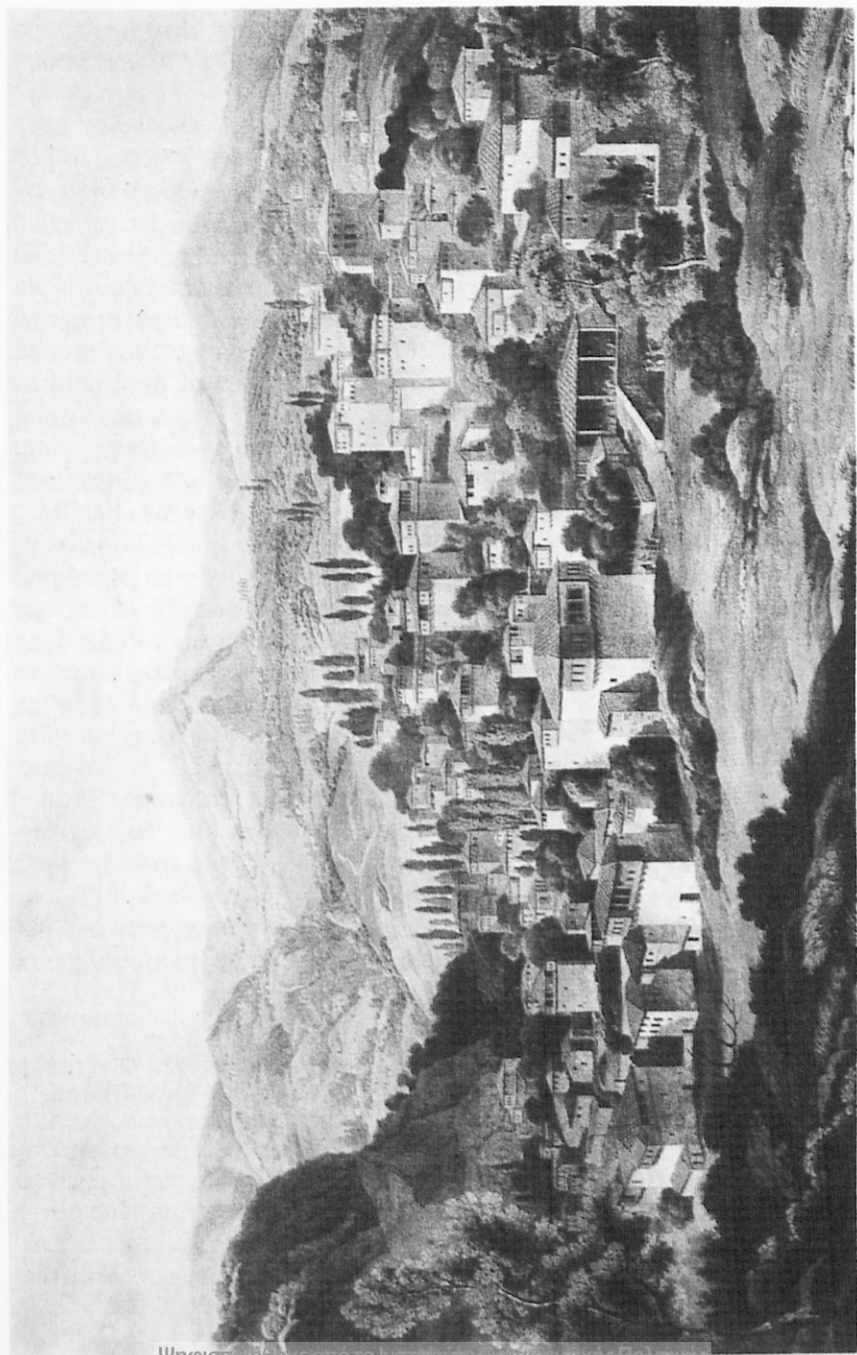
Αὐτός ό μπουσταντζής έχει καί άλλους όλίγους μαζί του σά δούλους του, καί άπ' αὐτούς παίρνουν τά έπίλοιπα βακούφια διά ζαπτζήδες* τους· έτzi λοιπόν διοικούμενοι οί βακουφιώται, ήμποροῦσαν νά είναι εύτυχέστεροι καί από εκείνους όπου είναι ύποκειμένοι εις Εὐρωπείκες διοικήσεις, αλλά φευ! ή άμάθεια, καί τά άκόλουθά της, αί κακίες καί άναξιότητες τών προεστών τούς κάμνουν καί αὐτούς μέ τά τόσα τους προνόμια νά είναι δυστυχεῖς ώσάν τούς λοιπούς ύπηκόους τής Τουρκίας· διά τί τά άλλα χωριά φωνάζοντας καθημερινά πώς κατατρώνονται από τούς Μακρινιτζιώτας, οί Μακρινιτζιώται βάνοντας τά δυνατά τους πάντοτε νά τά ταπεινώνουν, καί κατατρέχοντας καί ξεχωριστά ένας τόν άλλον μοναχοί τους διά τά πρωτεῖα, γίνονται δυστυχεῖς όλοι, αὐτοί εύρισκόμενοι πάντοτε εις άλληλομαχίες όπου καί καμιά φορά καί σκοτώνονται, εκείνα τυραννόμενα τρόπον τινά άπ' αὐτούς. Καί μέ αὐτά τί θά κατορθώσουν τέλος πάντων; Θά χάσουν τά προνόμιά τους, καί θά φέρουν τήν πατρίδα τους εις τήν κατάσταση τών γειτόνων τους. "Αν οδηγούνταν από τόν όρθό λόγο, άν ήταν τό πρώτο τους κινητήριο τό κοινό συμφέρο, τό όποίο είναι άληθινά καί τό ίδιο τοῦ καθενός, έπρεπε νά είναι οί πλέο εύτυχισμένοι άνθρωποι τής Τουρκίας, καί ήμποροῦσαν νά κάμουν πολλά καλά εις τόν τόπο τους· έπειδή ή φύση τούς έπρόβλεψε μέ έναν τόπο όπου δέν έχουν νά προσκλαυθοῦν* τίποτες δι' αὐτόν, ή τύχη μέ μία έλευθερία, μέ τόσα προνόμια όπου οί γειτονές τους τούς ζηλεύουν, καί τούς μακαρίζουν· μά όλα αὐτά τά καλά τής φύσεως καί

χαρατζοχαρτί: ή άπόδειξη τοῦ κεφαλικοῦ φόρου (χαράτσι).

μπουσταντζής: Τουρκος άξιωματούχος, υπεύθυνος γιά τήν είσπραξη τών φόρων.

ζαπτζής: χωροφύλακας.

προσκλαίγομαι: παραπονοῦμαι, κλαίγομαι.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Η Πορταριά του Πηλίου σε χαλκογραφία του 1819 - 1821.

τῆς τύχης χάνονται μέσα εἰς τό χάος τῆς ἀμαθείας τους, καί τῶν παθῶν τους ὅπου ἀπ' αὐτήν προέρχονται, καταραμένης μητρός κοσμοφθόρα γεννήματα.

Τά χάσια ὅπου εἶναι ὀλιγότερα δέν συστήνουν ὅλα ἕνᾳ σῶμα καθώς τά βακούφια· ἐπειδὴ κάθε ἕνᾳ ἔχει ξεχωριστά τόν ἐδικό του προστάτη, καί εἶναι δεμένα ἄλλα ἄλλου, καί ἄλλα ἄλλου. Οἱ προστάται τους δέν δείχνουν εἰς αὐτά καμιά υπεράσπιση καθώς οἱ τῶν βακουφίων, καί εἶναι ἀκολούθως ὑποκείμενα εἰς πολλά κακά, καί ξέφραγα, διὰ νά εἰπῶ ἔτζι, εἰς τό νά ἐμβαίνει κάθε ἕνας νά ἐξασκεῖ τή θηριότητά του. Τούτων τά δοσίματα δέν εἶναι διορισμένα, ἀμή κρέμονται ἀπό τή φαντασία τῶν ἀκορέστων Τούρκων, οἱ ὅποιοι τά ἐπιφορτίζουν κατὰ τούς καιρούς καί τά θελήματά τους ὅσα θέλουν. Εἰς αὐτά ἀκόμη δέν εἶναι ἡ ἐλευθερία ὅπου εἶναι εἰς τά βακούφια διὰ νά κτίσουν ἐκκλησίες, ἢ νά ἐπισκευάσουν χαλασμένες, καί νά φορέσουν ὅ,τι θέλουν, καί νά μὴν πολυλογῶ, δοκιμάζουν ὅλη τὴν αὐστηρότητα τῆς τυραννίας τῶν κρατούντων.

Μ' ὅλον τοῦτο ἂν οἱ προεστοὶ τοῦ κάθε χωριοῦ ἦταν κομμάτι προκομμενέστεροι καί πρακτικότεροι, πλέο σύμφωνοι, πλέο φιλοπάτριδες, καί ὀλιγότερο φίλαυτοί*, ἤμποροῦσαν καί αὐτά νά ἔχουν σχεδόν τὴν ἀνάπαυση τῶν βακουφίων, ὡσάν ὅπου εἶναι εἰς τόν ἴδιο τόπο, καί ἀνακατωμένα μέ αὐτά, καί κατὰ μέρος ἔχουν τά ἴδια προνόμια, ἔξω ἀπὸ τό νά κτίζουν ἐκκλησίες, καί τά δοσίματα ὅπου εἶναι ἀπροσδιόριστα, τά ὅποια καί αὐτά ἤμποροῦσαν νά τά φέρουν εἰς καλύτερη κατάσταση, ἂν ἦταν ἄξιοι καί σύμφωνοι τόσο καί ὅλων τῶν χασίων μαζί, καί ξεχωριστά τοῦ καθενός.

Αὐτά λοιπόν μὴν ἔχοντας ὅλα μαζί ἕνα σύστημα, ἀμή καθένα ξεχωριστά τό δικό του, ἔχουν καί τή διοίκησή τους ξεχωριστή τό καθένα, ἢ ὅποια τό ὅλον εἶναι σχεδόν ἡ αὐτὴ καί ἀναμεταξύ τους καί μέ τά βακούφια, ὡσάν ὅπου καί αὐτά μισθωτοὺς Τούρκους παίρνουν διὰ ζαπτιῆδες, καί ἀπὸ τούς προεστοὺς κρέμεται ἡ κυβέρνηση τῶν πραγμάτων. Ἡ διοίκησις λοιπόν συνοπτικότερα τέτοια εἶναι.

Ἑρωτήσεις

1. Μέ ποιά μέθοδο συμβουλευοὺν οἱ συγγραφεῖς τούς μορφωμένους νά γράψουν βιβλία Γεωγραφίας; Γιά ποῖο σκοπό;
2. Ποιά προνόμια εἶχαν τά βακούφια; Ποιές ἄλλες περιοχές εἶχαν προνόμια κατὰ τὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας;
3. Ποιές πληροφορίες γιὰ τούς προεστοὺς δίνουν οἱ συγγραφεῖς;
4. «Ἄν ὁδηγοῦνταν ἀπὸ τόν ὀρθό λόγο... εἰς τόν τόπο τους»: στό χωρίο αὐτό

φίλαυτοι: ἐγωιστές.

διατυπώνεται μία βασική άποψη του διαφωτισμού. Να αναπτύξετε τό περιεχόμενό του.

5. Έκτός από τή Γεωγραφία διαβάσατε καί άλλα κείμενα τής περιόδου αυτής γραμμένα σέ άπλή γλώσσα· ποιό από τά κείμενα αυτά πλησιάζει περισσότερο τή δημοτική;

Άνώνυμος ό "Έλλην

Νά έλευθερωθούμε μόνοι μας (Άπόσπασμα από τήν "Ελληνική Νομαρχία)

Ξέρουμε από τή Νεώτερη Ιστορία μας ότι ή Έπανάσταση του '21 αποφασίστηκε, όταν οι "Έλληνες κατάλαθαν από τήν Ιστορική τους πείρα ότι δέν έπρεπε νά περιμένουν ξένη βοήθεια. Αυτή τήν πολιτική, νά σηριχθεί δηλαδή τό "Έθνος στίς δικές του δυνάμεις, έκφράζει στο άπόσπασμα ό άνώνυμος συγγραφέας τής "Ελληνικής Νομαρχίας.

σως, τέλος πάντων, προσμένετε νά μās δώσει τήν έλευθερίαν κανένας από τούς άλλογενείς* δυνάστας*; "Ω Θεέ μου! Έως πότε, ώ "Έλληνες, νά πλανώμεθα τόσον άστοχάστως; Διατί νά μήν στρέψομεν καί μίαν φοράν τούς όφθαλμούς μας εις τά άπελθόντα, διά νά καταλάβομεν εύκολότερα καί τά μέλλοντα;

Ποίος άγνοεί, ότι ό κύριος στοχασμός τών άλλογενών δυνάστων είναι εις τό νά προσπαθήσουν νά κάμουν τό ίδιον των όφελος μέ τήν ζημίαν τών άλλων;

Καί ποίος στοχαστικός άνθρωπος ήμπορεί νά πιστεύσει, ότι όποιος από τούς άλλογενείς δυνάστας ήθελε κατατροπώσει τόν όθωμανόν, ήθελε μās αφήσει έλευθέρους; "Ω, άπάτη έπιζήμιος! Μήν είσθε, άδελφοί μου, τόσον εύκολόπιστοι. Αναγνώσετε τήν Ιστορίαν καί μάθατε, ότι οί Ρωμαίοι έταξαν τών "Ελλήνων καί διαυθέντευσιν* καί έλευθερίαν, άλλ' άφοϋ έμβήκαν εις τήν "Ελλάδα, εύθύς τήν εκήρυξαν έπαρχίαν τους. "Ιδετε καί τά τωρινά παραδείγματα, όπου ή πολυποίκιλος στροφή τής γαλλικής στάσεως μās παρασταίνει. Ό δυνάστης των μέ ταξίματα μεγάλα καί μέ τοιαύτα μέσα, άπόκτησεν όσα κατά τό παρόν έχει*, καί

άλλογενής: ξένος.

δυνάστης: τύραννος.

"Ιδετε... έχει: τό νόημα είναι ότι ό Ναπολέων έκανε κατακτητικούς πολέμους μέ τό πρόσχημα ότι άπελευθέρωνε τούς λαούς από τήν παλιά διοίκηση.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΟΜΑΡΧΙΑ

Ἡ τοι Λόγος Περί
Ἐλευθερίας.

Διὸ ἀνοδινύεται, πόσον ἔστι καλὸν ἡ Νομαρ-
χία. Διότι καὶ ἀπὸ τῆς λοιπῆς, ὅτι εἰς αὐτὴν μόνον
φυλάσσεται ἡ Ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου, τὴν εἰς
Ἐλευθερίαν ὁπόσον μεγάλων πατορθωμάτων αὐτὸς
πρόβλεπεν, ὅτι ταχιστα ἡ Ἑλλάς πρέπει νὰ εὐεργί-
σηται ἀλλήλους της, τοῖσι ἐστὶν ὅταν αἱ ἐνέπιπτον
μὴ τῆς σήμερον τῆς ἐρύλας τοῦ δουλοκρατοῦ ὅποιος
αὐτοὶ ἐκείνη ἐπὶ μίλλει νὰ τὴν ἐλευθερώσῃ.

Συντεθεῖς τε καὶ Τύποις ἐκδοθεῖς ἰδίως
ἀναλώμασι πρὸς ὠφέλειαν τῶν Ἑλλήνων

ΠΑΡΑ
ΑΝΟΝΙΜΟΙ ΤΟΥ ἙΛΛΗΝΟΣ

Ἐν Ἰταλίᾳ. 1806.

Ἐξώφυλλο ἀπὸ τὴν 1η ἔκδοσιν τῆς Ἑλληνικῆς Νομαρχίας.

πῶς ἐσεῖς νομίζετε νὰ σᾶς δοθεῖ ἡ ἐλευθερία ἀπὸ τοὺς ἀλλογενεῖς;
Πῶς νὰ μὴν εἰπεῖ τινάς, ὅτι ὄνειρεύεσθε ἔξυπνοι; Καὶ εἰς τί, παρακαλῶ
σας, θεμελιώνετε τὰς ἐλπίδας σας; Εἰς τὴν ἀρετὴν τῶν ἀλλογενῶν δυ-
νάστων ἴσως; Ἐλπίζετε νὰ κινηθοῦν εἰς σπλάγχχνος ἐκεῖνοι διὰ τὰς δυσ-
τυχίας τὰς ἰδικὰς μας;

Δέν ἡξεύρετε, ὦ Ἕλληνες, ὅτι ἡ ἀρετὴ τὴν σήμερον δέν εὐρίσκεται εἰς τοὺς θρόνους; Δέν ἡξεύρετε, ὅτι οἱ Ἕλληνες μισοῦνται δοῦλοι, ἐπειδὴ ἤθελε τοὺς φθονήσει* ἐλευθέρους κάθε μεγάλη δυναστεία* ἀπὸ τὰς παρούσας τῶν ἀλλογενῶν; Ἀλλά, τέλος πάντων, ὑποθέτοντας κα- νένα ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς δυνάστας ὅπως οὖν* φιλέλληνα, δέν ἡξεύρετε, ὅτι μόνος του δέν ἠμπορεῖ νά κάμει τό οὐδέν, καί ὅτι οἱ ἐπίτροποί του ἢ εἶναι ἐχθροί μας, ἢ εἶναι ἀδιάφοροι, ἢ, τέλος πάντων, ἄσωτοι καί διεφ- θαρμένοι τὰ ἤθη; Τί στοχάζεσθε, τέλος πάντων, ἂν ἡ Ἑλλάς ἐλευθερω- θεῖ ἀπὸ τόν ὀθωμανικόν ζυγόν διὰ χειρὸς ἄλλου δυνάστου, νά γίνει ἀληθῶς εὐτυχής; Ὡ ἀλήθεια, ἀλήθεια! Διατί δέν ἀπομακραίνεις τοιαύ- την ἀπάτην ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας; Διατί δέν τοὺς μανθάνεις, ὅτι ὅσοι πα- τῶσιν εἰς θρόνον εἶναι ὅλοι τύραννοι;

Ἑρωτήσεις

1. Μὲ ποιά ἐπιχειρήματα προσπαθεῖ ὁ συγγραφέας νά πείσει τοὺς Ἕλληνες ὅτι δέν πρέπει νά περιμένουν τὴν ἐλευθερίαν ἀπὸ τοὺς ξένους;
2. Ποιό δημοτικὸ τραγούδι ἐκφράζει τὴν προσδοκίαν ξένης βοήθειας γιὰ τὴν ἀποτίναξη τοῦ ὀθωμανικοῦ ζυγοῦ;
3. «Οἱ Ἕλληνες μισοῦνται δοῦλοι, ἐπειδὴ ἤθελε τοὺς φθονήσει ἐλευθέρους κά- θε μεγάλη δυναστεία...». Ποιὸ εἶναι τὸ νόημα τῆς φράσης; Ἀπὸ ποιῆς μεγά- λες δυνάμεις ἐκφράζεται ὁ μισελληνισμὸς τὴν περίοδο αὕτη καί γιατί;
4. Ὁ συγγραφέας ἐπηρεάζεται ἀπὸ τίς φιλελεύθερες καί δημοκρατικές ιδέες τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως; σέ ποιά σημεῖα τοῦ ἀποσπάσματος φαίνεται αὐτό;

ἤθελε τοὺς φθονήσει: θὰ τοὺς φθονοῦσε.
δυναστεία: κυριαρχία, κράτος.
ὅπως οὖν: σχετικῶς.

Ὁ Παπα-Τρέχας

Ὁ Παπατρέχας εἶναι ἓνα αὐτοτελές ἀφήγημα τοῦ Κοραῆ ποῦ τό συμπεριέλαβε στά Προλεγόμενα τῆς Ἰλιάδας. Χαίρεται ὁ ἀναγνώστης τίς ἀφηγηματικές ἱκανότητες τοῦ Κοραῆ σ' αὐτό τό κείμενο καί τή λογοτεχνική του χάρη. Μέ τή συμπαθῆ μορφή τοῦ Ἑλλῆνα ἱερέα ὁ Κοραΐς καταπιάνεται γιά ἄλλη μιά φορά μέ τό θέμα τῆς παιδείας τοῦ ἐθνους, ποῦ μέ τόση ἀφοσίωση καί συνέπεια ὑπηρέτησε. Τό παρακάτω ἀπόσπασμα εἶναι ἀπό τά Προλεγόμενα τῆς ραψωδίας Α.

Η συναναστροφή μου εἶναι μέ τόν Ἐφημέριον τοῦ χωρίου, ἄνδρα, ὅστις παρά τ' ἄλλα του πολλά προτερήματα καυχᾶται, καί ὅτι εἰς ὅλην τήν νῆσον δέν εὐρίσκεται Παπᾶς νά ἀναγινώσκη παρ' αὐτόν ἐγρηγορώτερα τά καθίσματα τοῦ ψαλτηρίου. Εἰς τῆς ἐορτῆς τῶν Χριστουγέννων τόν ὀρθρον, τόν συνέβη νά πτερνισθῇ εἰς τήν ἀνάγνωσιν τόσον σφοδρά, ὥστε νά σθέσῃ τήν λαμπάδα. Ὅταν τήν ἄναψαν, συλλογιζόμενος πόσον ἔχασε καιρόν εἰς τήν μεταξύ σκοτίαν, ἐπροτίμησε νά πηδῇ ψαλμόν ὀλόκληρον, τόν μακρότερον, παρά τό ὄνειδος νά μακρύνῃ τόν καιρόν τῆς ἀναγνώσεως ὑπέρ τό σύνηθες.

Δέν ἐξεύρω, ἂν διά τήν ταχυτάτην ταύτην ἀνάγνωσιν, ἢ διά τήν φυσικήν ἡμῶν τῶν Χίων κλίσιν εἰς τά σκωπτικά* παρωνύμια, ὁ Βολισσινός Ἐφημέριος ὀνομάζεται ἀπό τούς πολίτας τῆς Χίου Παπα Τρέχας· καί τό παρωνύμιον ἤρесе τόσον εἰς τόν παρονομαζόμενον, ὥστε δέν σ' ἀκούει πλέον ἐάν τόν καλέσῃς μέ τό κύριόν του ὄνομα.

Καυχᾶται πρὸς τούτοις καί εἰς ἐξηκοντατέσσαρα ταξίδια, καί φαντάζεται ἑαυτόν ὡς ἄλλον Ὀδυσσεά, ἀπό τόν ὁποῖον τοῦτο μόνον διαφέρει ὅτι τά ἔκαμεν εἰς αὐτά τῆς νήσου τά ἐξηκοντατέσσαρα χωρία, χωρίς κίνδυνον κανένα τῆς θαλάσσης.

Διά νά σέ δώσω, φίλε, μικρόν παράδειγμα τῆς ὁποίας ἀπέκτησεν ἀπό τά ταξίδια πολυπειρίας, ἐπέρασεν ἐδῶ πρό μηνῶν Ἀγγλος τις περιηγητής, μέ σκοπόν νά ἀνακαλύψῃ κανέν ὑπόμνημα τῆς εἰς Βολισσόν διατριβῆς* τοῦ Ὁμήρου εἶχε σιμά καί δύο του μικρά παιδάρια. Μόλις τ'

σκωπτικός: κοροϊδευτικός, σατιρικός.

διατριβή: ἐδῶ διαμονή.

ἄκουσεν ὁ Παπα Τρέχας νά συλλαλῶσι μέ τόν πατέρα των, καί μ' ἐρώτησεν ἑκστατικός:

— Ποίαν γλῶσσαν λαλοῦσι;

— Τήν Ἀγγλικήν, τόν ἀπεκρίθη· καί ἡ ἑκστασίς του ἐγένινεν ἀπολίθωσις.

Δέν ἐμπόρει νά χωρήσῃ τοῦ Βολισσινοῦ Ὀδυσσέως ἡ κεφαλή, πῶς τόσον νεαρά παιδάρια ἦτο δυνατόν νά λαλῶσι γλῶσσαν εἰς αὐτόν ἄγνωστον. Δέν ἐξεύρω πλέον, ποίαν γλῶσσαν, καί εἰς ποίαν ἡλικίαν, κατ' αὐτόν, ἔπρεπε νά λαλῶσι τῶν Ἀγγλων τά τέκνα. Εἶμαι βέβαιος, ὅτι γελᾶς τήν ὥραν ταύτην διὰ τήν ἀπορίαν τοῦ Παπα Τρέχα ἀλλά τί ἤθελες κάμει, ἐάν παρῶν παρόντος ἤκουες αὐτολεξεῖ ἀπό τό στόμα του τοὺς λόγους τοῦτους:

— Τά διαβολόπουλα, τόσον μικρά νά μιλοῦν ἐγγλέζικα!

Γέλα, φίλε, ὅσον θέλῃς, ἀλλά πρόσεχε μή καταφρονήσῃς διὰ τοῦτο τόν σεβάσμιον Παπα Τρέχαν. Ναί! σεβάσμιος ἀληθῶς εἶναι, ὥς σε τό λέγω. Μ' ὅλην ταύτην τήν ἀπλότητα, δέν ἐμπορεῖς νά στοχασθῇς πόσον εἶναι φιλόανθρωπος ὁ καλός οὗτος ἱερεὺς, πόσον φροντίζει διὰ τήν χρηστοθήθειαν τοῦ μικροῦ του ποιμνίου, μέ ποίαν ψυχῆς διάθεσιν παρηγορεῖ τοὺς ἐνορίτας εἰς τὰς δυστυχίας αὐτῶν, καί τοὺς συμβουλεῖ, ὅταν εὐτυχῶσι, νά ἔχῃσι πρόνοιαν τῶν δυστυχοῦντων.

Ἡ ἀρετὴ δέν εἶναι εἰς αὐτόν γέννημα παιδείας, ἐπειδὴ παιδεῖαν δέν ἔλαθε· δέν εἶναι καρπὸς τῆς ἀσκήσεως, ἐπειδὴ κανένα κόπον δέν δοκίμαζει εἰς τήν γύμνασιν αὐτῆς· ἀλλ' ἐφυτεύθη οὐρανοκατέβατος εἰς τήν ψυχὴν του. Λυπεῖται πολλάκις διὰ τήν στέρησιν τῆς παιδείας· καί διὰ νά ἀναπληρώσῃ ὅ,τι δέν ἔκαμαν οἱ γονεῖς του εἰς αὐτόν, ἔπεμψε τόν υἱόν του εἰς τήν πόλιν νά μάθῃ τήν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, καί ν' ἀκούσῃ τὰ μαθήματα τοῦ διδασκάλου Σελεπῆ*. Εἶναι ἀνεκδιήγητος τὴν ὁποίαν ἐδοκίμασε χαράν, ὅταν ἔμαθεν ὅτι ὁ Ὅμηρος ἐδιάτριψεν εἰς τήν Βολισσόν, καί ὅτι ἀσχολοῦμαι εἰς τήν ἑκδοσιν αὐτοῦ. Τοῦτο μόνον μέ ἐρώτησεν, ἂν ὁ Ὅμηρος ἦτο χριστιανός:

— Ἀδύνατον ἦτο, τόν εἶπα, ἐπειδὴ ἔζη χρόνους ἑννεακοσίους σχεδόν πρό Χριστοῦ.

Τί μέ ἀπεκρίθη εἰς τοῦτο;

— Ὁ θεός εἶναι καλὸς πατέρας· ποίησιν δέ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τό στερέωμα.

Μέ τό πρῶτο ἐνόει φανερά ὁ φιλόανθρωπος Παπᾶς, ὅτι ὁ θεὸς δέν θέλει καταδικάσειν τόν Ὅμηρον, διότι ἐγεννήθη τόσον ἀρχύτερα τοῦ

Σελεπῆς: Πρόκειται γιὰ τόν Ἰω. Τσελεπή, πού καταγόταν ἀπὸ τὴν Ἰκαρία καὶ ἦταν διευθυντὴς τῆς Σχολῆς Χίου (1812-1815).

Χριστοῦ· τοῦ δευτέρου προσμένω ἀπό τήν ἀγχίνοιάν* σου τήν ἐξηγησιν. Ποίαν εἶπέ με, συγγένειαν ἔχει τοῦ Ὁμήρου ἢ ποιήσις μέ τήν θαυμαζομένην ἀπό τόν Δαυίδ ποιήσιν τοῦ κόσμου; Εἰς πολλάς τοιαύτας ἀπορίας μέ βάλλει καθημέραν, προσαρμολύων τοῦ ψαλτηρίου ρητά εἰς πραγμάτων περιστάσεις, ὅπου ὁ ἰδικός μου νοῦς δέν βλέπει καμμίαν προσαρμογήν.

Μέ ἐρώτησε προχθές, ἄν τυπώνεται γρήγορα ὁ Ὅμηρος. Ἀφοῦ ἤκουσε τάς δυσκολίας πρῶτον τῆς συντάξεως τῶν σχολίων, ἔπειτα καί τῆς δαπάνης τοῦ τύπου:

— Διά τήν σύνταξιν, μέ εἶπε, δέν εἶμαι καλός νά κρίνω τῆς δαπάνης ὅμως τό πρᾶγμα μέ φαίνεται εὐκολώτατον.

— Πῶς Δέσποτά μου;

— Ἔχομεν, ἀπεκρίθη, τόσους ἀρχιερεῖς, τούς ὁποίους δέν λείπει μήτε πλοῦτος, μήτε ζῆλος ὑπέρ τῆς παιδείας τοῦ ἔθνους. Ἄν ὁ ἀείμνηστος τῆς Θεσσαλονίκης ἀρχιερεὺς Εὐστάθιος* ἐδαπάνησεν, ὡς μέ λέγεις, χρήματα πολλά, νά συνάξῃ τά ἀναγκαῖα βιβλία, καί ὅλην αὐτοῦ τήν ζωήν, νά ἀπανθίσῃ ἀπ' αὐτά τάς χρειαζομένας εἰς τόν Ὅμηρον ἐξηγήσεις, εἶναι ἀναμφίβολον, ὅτι, ἄν γράψῃς περί τοῦ σκοποῦ σου πρὸς τόν ἅγιον..., τόν ἅγιον..., τόν ἅγιον... (ἀπαριθμήσας ὀκτώ ἢ δέκα ἀπό τούς ἐγκρίτους ἡμῶν ἀρχιερεῖς), θέλουν σέ γνωρίσιν χάριν*, ἐπειδὴ τούς διδεις ἀφορμὴν νά δεῖξωσι πόσον ἡ παιδεία τοῦ γένους εἶναι πρᾶγμα ἱερὸν εἰς τήν πανιερότητά των.

— Πολλοὺς, ἀπεκρίθην, ἀπ' ὅσους ὠνόμασες ἐγνώρισα προσωπικῶς, ἀληθῶς ἄνδρας ἱερούς καί σεβασμίους, μηδ' ἀμφιβάλλω περί τῆς εἰς τά καλὰ προθυμίας των· ἀλλ' ὅμως ἀποστρέφομαι νά κάμω τώρα ὅ,τι δέν ἔκαμα τήν περασμένην ὅλην μου ζωὴν· ἢ θέλεις, Δέσποτά μου, διὰ δεκαπέντε μηνῶν εἰς τήν Βολισσὸν διατριβὴν νά κατασταθῶ ψωμοζήτητης;

— Ἄλλ' ἐάν εἰς τοῦτο, μέ λέγει, ἀντιπαθῆς, δέν θέλεις, ἐλπίζω, ἀποστραφῇ τήν ἰδικήν μου βοήθειαν.

Εἰς τά ἀπροσδόκητα ταῦτα λόγια, φίλε, ὀλίγον ἔλειψε νά πάθω τήν ὁποίαν αὐτός ἔπαθεν ἐκπληξιν, ὅταν ἤκουσε τοῦ Ἀγγλου τά τέκνα λαλοῦντα τήν Ἀγγλικὴν γλῶσσαν· διότι εἰς τήν πολυδάπανον ἔκδοσιν τοῦ Ὁμήρου ποίαν ἀπό τῆς Βολισσοῦ τόν Ἐφημέριον ἔπρεπε τις νά ἐλπίζῃ βοήθειαν; Χωρὶς νά δώσῃ προσοχὴν εἰς τήν ἐκπληξίν μου, μέ προβάλλει

ἀγχίνοια: εὐτροφία, ἐξυπνάδα.

Εὐστάθιος: ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης (12ος αἰ. μ.Χ.). Ἐγραψε, ἐκτός ἀπὸ ἄλλα, καί σχόλια στὰ ὁμηρικὰ ἔπη μέ τίτλο: *Παρεκβολαὶ εἰς τήν Ὁμήρου Ἰλιάδα*.

θέλουν σέ γνωρίσιν χάριν: θά σοῦ χρωστοῦν εὐγνωμοσύνη.

ὁ καλὸς οὗτος Παπᾶς δύο γρόσια.

— Ταῦτα, λέγει, ἔλαθα σήμερον ἀπὸ στεφάνωμα, ταῦτα μόνα ἔχω, ταῦτα σέ δίδω· πλειότερα ἂν εἶχα, πλειότερα μετὰ χαρᾶς ἤθελα σέ δώσειν, διὰ νά τυπωθῇ τοῦ συμπατριώτου ἡμῶν Ὁμήρου ἡ ποίησις, τὸν ὁποῖον ἐπεθύμουν νά ἐξεύρω εἰς ποῖαν κατάστασιν εὐρίσκεται εἰς τὸν ἄλλον κόσμον. Πλὴν ὁ θεὸς εἶναι καλὸς πατέρας· ποιήσιν δέ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τό στερέωμα.

Μαντεύω τώρα, φίλε, τὴν περιεργίαν σου νά μάθης πῶς ἐφέρθη εἰς τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην συνεισφοράν τοῦ καλοῦ Παπα· τὴν ἔλαθα, ἀσπαζόμενος μέ δακρυμένους τοὺς ὀφθαλμούς τὴν πλουσίαν τοῦ πένητος ἱερέως χεῖρα, ὅχι μόνον διὰ νά μὴ λυπήσω, μέ τὴν ἄκαιρον παραίτησιν, τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ ψυχὴν, ἀλλὰ ὅτι καί μ' ἐφάνη νόστιμον νά ὀνομάσω τὴν ἔκδοσιν ταύτην τοῦ Ὁμήρου, «Βολισσινὴν ἔκδοσιν», ἐπειδὴ καί εἰς τὴν Βολισσὸν ὑπέμεινα τοὺς κόπους της, καί ἀπὸ τὴν πτωχὴν ταύτην Βολισσὸν ἔλαθα τὴν πρώτην βοήθειαν τῆς ἐκδόσεως.

Ἄκουσε ἄλλο θαυμαστότερον. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου εἶναι τόσον ὀλίγοι τὸν ἀριθμόν, ὥστε ἡ πολλὰ μικρά των ἐκκλησία ἐμπορεῖ νά χωρέσῃ τριπλασίους αὐτῶν· μ' ὅλον τοῦτο τινές ἀπὸ τοὺς προεστώτας, οἱ πλουσιώτεροι, ἐπεθύμησαν νά πλατύνωσι τὴν οἰκοδομήν. Ἐκοινώνησαν τὴν γνώμην αὐτῶν εἰς τὸν Ἐφημέριον, καί οὗτος τοὺς ἐσυμβούλευσε νά συναθροίσωσι πρῶτον τὴν χρειαζομένην δαπάνην, διὰ νά τελέσωσι κατ' αὐτὴν καί τό ἔργον. Ἀφοῦ ἔμαθε συναγμένα τὰ ἀργύρια ὁ σεβάσμιος οὗτος Παπᾶς, μίαν τῶν Κυριακῶν, μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς λειτουργίας, τοὺς εἶπε:

— Τέκνα μου, ὁ θεὸς δὲν κατοικεῖ εἰς πέτρας καί ξύλα, ἀλλ' εἰς τὰς ψυχὰς τῶν καλῶν χριστιανῶν. Τῆς ἐκκλησίας τό μέγεθος βλέπετε ὅτι δὲν εἴμεθα ἀρκετοί νά τό γεμίσωμεν. Ἀπὸ σᾶς οἱ περισσότεροι δὲν ἐξεύρουν μήτε νά ἀναγινώσκωσι, μήτε νά γράφωσι· πράγμα ἀσυγκρίτως ἀρεστότερον εἰς τὸν θεόν ἡθέλαμεν πράξειν, βάλλοντες εἰς τόκον τὰ συναγμένα ἀργύρια, διὰ νά πληρώνεται ἀπ' αὐτόν ἐτησίως διδάσκαλος γραφῆς καί ἀναγνώσεως, καί τό περισσεῦον νά μοιράζεται εἰς τοὺς πτωχοὺς ἀδελφούς μας, ὅσων ἡ πτωχεία δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα ἀργίας, καί μέ τοῦτον τὸν τρόπον νά ἐλευθερωθῶμεν καί ἀπὸ τό ὄνειδος ὅτι μόνοι ἡμεῖς εἰς ὅλην τὴν νῆσον ἀγαπῶμεν τὴν ψωμοζητίαν.

Τί λέγεις εἰς τοῦτο, φίλε; Δέν σέ φαίνεται ὁ ταπεινὸς ἱερεὺς τῆς Βολισσοῦ φρονιμώτερος καί θεοσεβέστερος τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ, ὅστις ἔκοψε τὰ σιτηρέσια τῶν διδασκάλων, διὰ νά οἰκοδομῇ λαμπράς ἐκκλησίας;

Ἀφήνω ἄλλα πολλὰ καί θαυμαστά τῆς ἀρετῆς τοῦ ἱερέως τούτου

δείγματα, φοβούμενος τό υπέρμετρον μάκρος τῆς ἐπιστολῆς, καί ἀρκοῦμαι εἰς ἓν ἀκόμη, τό ὁποῖον μέ φαίνεται ἀσυγχώρητον νά σιωπήσω. Ἦκουσεν ὅτι ἱερεῖς τις, εἰδήμων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐπεριήρχετο τήν νῆσον, ζητῶν νά ἐμβῇ εἰς καμμίαν ἐκκλησίαν Ἐφημέριος. Τί κάμνει ὁ καλός σου Παπα Τρέχας; Τρέχει πρὸς αὐτόν νά τόν προβάλλῃ νά δεχθῇ αὐτ' αὐτοῦ τήν ἐφημερίαν τῆς Βολισσοῦ. Μόλις ἔμαθαν οἱ ταλαίπαυροι Βολισσινοὶ τό ἀπροσδόκητον εἰς αὐτοὺς μέγα δυστύχημα τοῦτο, κι ἔτρεξαν ἄνδρες καί γυναῖκες μέ δάκρυα παρακαλοῦντές με νά τό ἐμποδίσω. Ἀφήνω σε, φίλε, νά στοχασθῇς πόσῃ ἀπορίᾳ ἐπροξένησεν εἰς ἐμέ τόν μεσίτην τό κίνημα τοῦτο τοῦ ἱερέως, καί μάλιστα ὅταν, ἐρωτήσας αὐτόν διὰ τί ἀπεφάσισε νά παραιτηθῇ τήν ἐφημερίαν, ἔλαβα ταύτην ἀπόκρισιν:

— Ἐγώ, τέκνον, εἶμαι ἀγράμματος· τόν ὁποῖον ἐπιθυμῶ νά βάλω εἰς τόπον μου ἐφημέριον, εἶμαι βέβαιος, ὅτι εἶναι ἐπιτηδειότερος παρ' ἐμέ νά διδάσκῃ καί νά κυβερνᾷ τὰς ψυχὰς τῶν καλῶν μου τούτων χωρικῶν.

Εἰς τοιαύτην γενναίαν ἀπόκρισιν τί εἶχα ν' ἀνταποκριθῶ; Συνέκλαυσα κ' ἐγώ μέ τούς Βολισσινοὺς, καί ἐπρόσμενα μέ λύπην τῆς ψυχῆς μου τήν στέρησιν τοῦ καλοῦ τούτου ἱερέως, τήν ὁποίαν καί ἠθέλαμεν πάθειν, ἐάν οἱ κάτοικοι τῶν Θυμιανῶν δέν ἐπρόφθαναν νά λάβωσι τόν λόγιον ἱερέα εἰς ἐφημέριον, καί ν' ἀφήσωσι πάλιν εἰς ἡμᾶς τόν ἰδικόν μας. Τοῦ θαυμαστοῦ ἡμῶν Παπα τό ἔργον τοῦτο, δέν τό κρίνεις, φίλε, ὡς ἐγώ, ἀληθῶς Σωκρατικόν;

Ἑρωτήσεις

1. Ὁ Κοραῆς δίνει μέ τόν Παπατρέχα τό πρότυπο τοῦ ἀγαθοῦ ἱερέα στό ἔθνος του· ποιές ἀρετές του τονίζει;
2. Ποιές πράξεις τοῦ ἱερέα ἐκφράζουν τήν ἀγάπην του γιά τήν παιδεία καί ποιές τό ἠθικό του ἀνάστημα; (Νά βρεῖτε καί νά σχολιάσετε τά σχετικά χωρία).
3. Στό κείμενο αὐτό ὁ Κοραῆς χρησιμοποιεῖ μέ τή μορφή ἐπιστολῆς τήν ἀφήγησιν, τό διάλογο καί τό σχόλιο. Τί πετυχαίνει μέ αὐτά τά μέσα;

Ὁ Ξένος

Οἱ στίχοι εἶναι ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ ποίημα Σύρε, γραφὴ μου στὸ καλὸ.

Ξένος δὲ στοχάζεται καὶ δὲ λαμπροφοράει*,
τί 'ναι σέ λύπη χωρισμοῦ, τ' ἀχείλι δὲ γελάει.
Ὁ Ξένος γκιώνης γίνεται, καὶ σ' ἔρημιές φωλιάζει,
τὸ ὦχ, τὸ ἄχ νυχτημερίς λυπητερά φωνάζει.

Ὁ Ξένος ἔρημο πουλί, δίχως φωλιά καὶ ταίρι,
ἀπὸ τὸ δέντρο στὸ κλαρί τίς νύχτες παραδέρει.
Ὁ Ξένος ξένα περπατάει, τηράει καὶ βλέπει ξένα,
τὸ φίλο πού γνωρίζεται γυρεύει στὰ χαμένα.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιὲς ὁμοιότητες μέ τὸ δημοτικὸ τραγούδι βλέπετε στὸ ἀπόσπασμα;
2. Πῶς ὀνομάζεται ἡ ὁμοιοκαταληξία τοῦ ποιήματος καὶ σέ ποιά ἄλλα ποιητικὰ κείμενα τῇ συναντήσατε;

Ἐπίγραμμα στή βρύση τοῦ ἱατροῦ Τσαπραζλῆ

Σέ ὁμορφες τοποθεσίες τῶν ἐξοχῶν ὑπάρχουν βρύσες, συνήθως μαρμάρινες, πού ἔγιναν μέ δαπάνες ἰδιωτῶν, γιὰ νά δροσιζοῦνται καὶ νά ξεκουράζονται οἱ περαστικοί. Πολλές τέτοιες βρύσες ἔχουν ἐπιγραφές.

Πίνε, διαβάτη, χορταστά τὸ καθαρό νερό μου.
Κάθου, ξαπόστασε κοντά στή ρίζα τῶν δεντρῶν μου.
Ὁ Τσαπραζλῆς μ' ἀνάστησε καὶ μ' ἔχει παραγγεῖλει
νά θεραπεύω δροσερή τὸ διψασμένο ἀχείλι,

καθὼς ὄχ τὸν Ἀσκληπιό κι ἐκεῖνος ἔχει μάθει,
γιὰ νά γιαιτρεύει τοῦ κορμιοῦ τοὺς πόνους καὶ τὰ πάθη.

λαμπροφωρῶ: φωρῶ γιορτινά, καινούρια ρούχα.
γκιώνης: νυχτοπούλι μέ θρηνητικὴ φωνή.

Ἑρωτήσεις

1. Μὲ ποῖό τρόπο συνδέει ὁ Βηλαρᾶς τὴν προσφορά τῆς βρύσης μὲ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἰδρυτῆ της; Γιατί κάνει αὐτό τὸ συσχετισμὸ;
2. Ποιά εἶναι τὰ χαρακτηριστικὰ ἐνὸς ἐπιγράμματος;

Ἀθανάσιος Χριστόπουλος

Φίλε Στέφανε...

Ὁ Χριστόπουλος ἔγραψε ἐλαφρά καὶ κομψὰ ποιήματα γιὰ τὸν ἔρωτα καὶ τὸ κρασί, στὰ ὁποῖα μιμεῖται τὰ ἀνακρεόντεια* ποιήματα τῶν βυζαντινῶν χρόνων. Παρόμοια ποιήματα ἔγραφαν πολλοὶ Εὐρωπαῖοι ποιητές, ὅπως οἱ Ἱταλοὶ Μεταστάσιο καὶ Μόντι, ὁ Γάλλος Ἀντρέ Σενιέ κ.ἄ. Ἡ κίνηση αὕτη ὀνομάζεται ἀνακρεοντισμὸς καὶ ἐντάσσεται στὴ λογοτεχνικὴ σχολή τοῦ ἀρκαδισμοῦ*. Τὸ παρακάτω ποίημα ἀνήκει στὰ βακχικὰ τοῦ Χριστόπουλου.

ἴλε Στέφανε*, νά ζήσεις
πού διδάχνεις ὅτ' ἡ φύσις
δέν τό θέλει τό κενό.

Μά τή μόνη μας φιλία
(ἡ ἀλήθεια εἶναι μία)
μετ' ἐσένα συμφωνῶ.
Νά μὴν εἶν' κενό στήν φύσιν,
νά μὴ 'ν' ᾄδω εἰς τὴν κτίσιν,
νά μὴ τύχει πουθενά.

ἀνακρεόντεια ποιήματα: ἀποδόθηκαν ἐσφαλμένα στὸν Ἰωνα ποιητὴ τοῦ 6ου αἰ. π.Χ. Ἀνακρέοντα.

ἀρκαδισμὸς ἢ Ἀρκαδία: μὲ τὸ φιλολογικὸ αὐτὸ ὄρο ἐννοοῦμε μιά σχολή λογοτεχνικὴ πού πῆρε τὸ ὄνομά της ἀπὸ μιά κατεχοχὴ ποιμενικὴ περιοχὴ τῆς Ἑλλάδας. Ἰδανικὸ της εἶναι ἡ ἐπιστροφή στὴ φυσικότητα καὶ ἀπλότητα. Ἡ κίνηση ἐμφανίστηκε στήν Ἱταλία καὶ εἶχε διαδοθεῖ στήν Εὐρώπῃ τὴν περίοδο τοῦ διαφωτισμοῦ.

φίλε Στέφανε: Εἶναι ὁ Στέφανος Δούγκας φυσικομαθηματικὸς καὶ φιλόσοφος, ὁ ὁποῖος ἦταν φίλος τοῦ Χριστόπουλου. Ὁ Δούγκας εἶχε γράψῃ μιά μελέτη, ὅπου ὑποστήριζε τὴ θεωρία ὅτι δέν ὑπάρχει κενό στὴ φύση. Καὶ ὁ Χριστόπουλος ἔγραψε μὲ τὸ ἴδιο θέμα, μιά πραγματεία, γιὰ νά ἀντικρούει τίς ἀπόψεις τοῦ Δούγκα.

Οἱ βαρέλες νά 'ν' γεμάτες,
νά γεμίζουν τέσ κανάτες
μέ κρασί παντοτεινά.
Νά 'ν' γεμάτα τά κροντήρια,
οἱ γαβάθες*, τά ποτήρια,
τά λαήνια, τά σταμνιά,
τά ἀνώγια, τά κατώγια,
τά βαθύτατα χαμόγια
καί ἡ κόχ' ἡ καθεμιά.

Ἑρωτήσεις

1. Ὁ ποιητής κατορθώνει νά δώσει ἓνα εὐθυμο καί εἰρωνικό τόνο στό ποίημα χρησιμοποιώντας μιὰ ἀντίθεση· ποιά εἶναι αὕτη;
2. Δικαιολογήστε τή φράση τῆς εἰσαγωγῆς «ἐλαφρά καί κομψά ποιήματα» ἀπό τό περιεχόμενο καί τή μορφή τοῦ ποιήματος.

γαβάθα: ξύλινο ἢ πήλινο ποτήρι, καυκί.

Γενικές έρωτήσεις

1. Τί έννοοῦμε μέ τόν ὄρο διαφωτισμός;
2. Ποιοί εἶναι οἱ κυριότεροι ἐκπρόσωποι του στήν Εὐρώπη;
3. Ποιά εἶναι τά χρονικά ὅρια τοῦ νεοελληνικοῦ διαφωτισμοῦ καί σέ ποιές περιόδους ὑποδιαιροῦνται;
4. Ποιό εἶδος λόγου ἀναπτύσσεται στίς βενετοκρατούμενες περιοχές καί ποιοί εἶναι οἱ ἀντιπρόσωποι του; Ποιά γλώσσα χρησιμοποιοῦν καί ποιά ἐπίδραση ἔχουν στό λαό;
5. Σέ ποιές περιοχές ἀναπτύσσουν τή δράση τους οἱ Φαναριῶτες καί σέ ποιά γλώσσα γράφουν τά βιβλία τους;
6. Ποιά εἶναι τά χαρακτηριστικά τῆς δεύτερης περιόδου τοῦ νεοελληνικοῦ διαφωτισμοῦ;
7. Ποιό πρόβλημα σχετικά μέ τή γλώσσα τῶν μεταφράσεων δημιουργεῖται τήν περίοδο αὐτή καί ποιές τάσεις ἐμφανίζονται;
8. Ὁ Καταρτζής καί ὁ κύκλος του.
9. Ποιά κείμενα περιελάμβανε τό μανιφέστο τοῦ Ρήγα;
10. Μέ ποιά κείμενα μπορεῖ νά συγκριθεῖ ἡ *Ἑλληνική Νομαρχία*;
11. Ποιός εἶναι ὁ κυριότερος ἐκπρόσωπος τοῦ νεοελληνικοῦ διαφωτισμοῦ καί ποιά θέση πήρε στό γλωσσικό ζήτημα;

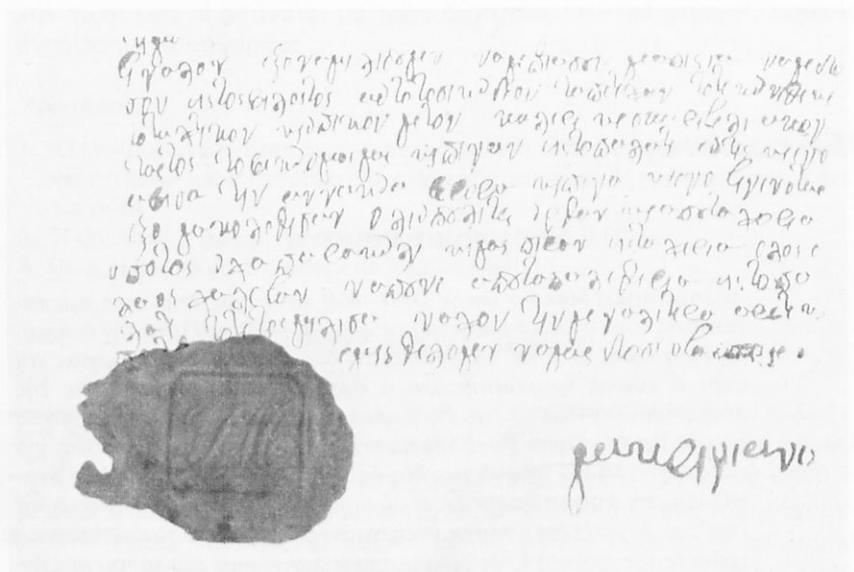

Ε.

‘Ο 19ος αιώνας ως τό 1880

- α. ‘Απομνημονεύματα**
- β. ‘Επτανησιακή Σχολή**
- γ. Φαναριώτες καί Ρομαντική
Σχολή τῶν ‘Αθηνῶν**

Ὁ δέκατος ἑνατος αἰώνας εἶναι ὁ πῶς σημαντικός γιά τό ἔθνος μας, γιατί περιλαμβάνει τόν ἀγώνα τοῦ Εἰκοσιένα, πού ἔφερε τήν ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδας. Ἀπό λογοτεχνική ἄποψη εἶναι τό ἴδιο σημαντικός, γιατί περιλαμβάνει ἀντίστοιχα τήν πνευματική ἀναγέννηση τοῦ τόπου. Θά ἐξετάσουμε στόν αἰώνα αὐτό: α) τά **Ἀπομνημονεύματα** καί τούς συγγραφείς τους β) **τήν Ἑπτανησιακή Σχολή** καί γ) **τή Ρομαντική Σχολή τῶν Ἀθηνῶν**. Σταματᾶμε στό 1880, πού εἶναι ἕνας σταθμός τῆς λογοτεχνίας μας, γιατί τότε ἐμφανίζεται ἡ Νέα Ἀθηναϊκή Σχολή.

Αὐτόγραφο τοῦ Μακρυγιάννη.

α. Τά Ἀπομνημονεύματα

Τά Ἀπομνημονεύματα εἶναι ἱστορική διήγηση ἢ ἔκθεση γεγονότων πού ὁ συγγραφέας τους τά ἐξῆσε ὡς αὐτόπτης μάρτυρας ἢ πῆρε κι ὁ

Ίδιος μέρος σ' αὐτά. Εἶναι φανερό λοιπόν ὅτι τὰ ἀπομνημονεύματα ἔχουν προσωπικό χαρακτήρα καί γι' αὐτό δέν εἶναι Ἱστορία ἀλλά μόνον ἱστορική πηγή, πού βοηθάει στή μελέτη καί τήν κατανόηση τῶν γεγονότων. Τή λογοτεχνία ἐνδιαφέρουν τὰ ἀπομνημονεύματα πού εἶναι γραμμένα μέ ζωντανό ἀφηγηματικό τρόπο. Ἀπό τήν ἀποψη αὐτή τὰ πιό ἀξιόλογα εἶναι τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ **Κολοκοτρώνη** (σέ καταγραφή Γεωργίου Τερτσέτη), τοῦ **Κασομούλη** καί προπαντός τοῦ **Μακρυγιάννη**. Ἔτσι θά ἀφήσουμε τούς ἄλλους ἀπομνημονευματογράφους (Περραιβό, Ξάνθο, Σκουζέ, Βάμβα, Φωτάκη, Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανό κ.ἄ.) καί θά δώσουμε ἀποσπάσματα μόνο ἀπό αὐτούς τούς τρεῖς. Εἶναι βέβαια αὐτονόητο ὅτι ὅλα τὰ ἀπομνημονεύματα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἀναφέρονται στόν ἀγῶνα τοῦ Εἰκοσιένα καί στήν κατάσταση πρὶν καί μετὰ ἀπ' αὐτόν.

Μακρυγιάννης

Ἀπομνημονεύματα

Ὁ στρατηγός Μακρυγιάννης (1797-1864) εἶναι ἓνας ἀπό τούς πρωταγωνιστές τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ μας ἀγῶνα. Ἀλλά καί μετὰ τήν ἀπελευθέρωση ἐξακολούθησε νά ἀγωνίζεται ἐναντίον τῆς ἀπολυταρχίας καί εἶναι ὁ κύριος ἐμπνευστής καί ὁ ἀρχηγός τοῦ κινήματος τῆς 3ης Σεπτεμβρίου 1843, πού εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα νά ἀποκτήσει ἡ Ἑλλάδα τό πρῶτο της σύνταγμα (1844). Σέ ἡλικία 33 ἐτῶν μαθαίνει γράμματα, γιά νά γράφει «τό βίο του», ὅπως λέει ὁ ἴδιος. Τά χειρόγραφά του τὰ ἀνακάλυψε, τὰ ἀποκατέστησε μέ πολύ κόπο, τὰ σχολίασε καί τὰ ἐξέδωσε (1907) ὁ λογοτέχνης Γιάννης Βλαχογιάννης. Ἀργότερα αὐτό τό ἔργο τράβηξε τήν προσοχή τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων τοῦ τόπου μας ὄχι μόνο γιά τίς ἱστορικές πληροφορίες πού περιέχει καί γιά τόν ἀγνό πατριωτισμό πού τό διαπνέει, ἀλλά καί γιατί φανερώνει ἕνα πηγαίο καί δυνατό πεζογραφικό ταλέντο μέ πολλές ἀφηγηματικές ἀρετές. Τό ἀπλό καί ἀνεπιτήδευτο ὕφος του θεωρήθηκε ὑποδειγματικό καί πολλοί ἀπό τούς πιό ἀξιόλογους λογοτέχνες μας, μέ πρῶτο τό Σεφέρη, ἀναγνωρίζουν τό Μακρυγιάννη γιά δάσκαλό τους. Καί εἶναι πραγματικά, γιατί ὁ Μακρυγιάννης ἀποτελεῖ τήν καθαρότερη ἐκφραση τῆς ψυχῆς τοῦ λαοῦ μας.

[Ἡ ἀπάντηση στοῦ Δεριγνύ]

Εκεῖ ὁπού ἔφκιανα τίς θέσες εἰς τοὺς Μύλους ἦρθε ὁ Ντερνύς* νά μέ ἰδεῖ. Μοῦ λέγει: «Τί κάνεις αὐτοῦ; Αὐτές οἱ θέσες εἶναι ἀδύνατες· τί πόλεμον θά κάμετε μέ τόν Μπραῖμη αὐτοῦ; — Τοῦ λέγω, εἶναι ἀδύνατες οἱ θέσες κι ἐμεῖς, ὅμως εἶναι δυνατός ὁ Θεός ὁπού μᾶς προστατεύει· καί θά δεῖξομεν τήν τύχη μας σ' αὐτές τίς θέσες τίς ἀδύνατες. Κι ἂν εἴμαστε ὀλίγοι εἰς τό πλῆθος τοῦ Μπραῖμη, παρηγοριόμαστε μ' ἓναν τρόπο, ὅτι ἡ τύχη μᾶς ἔχει τοὺς Ἕλληνες πάντοτε ὀλίγους. Ὅτι ἀρχή καί τέλος, παλαιόθεν καί ὡς τώρα, ὅλα τά θερία πολεμοῦν νά μᾶς φᾶνε καί δέν μποροῦνε· τρῶνε ἀπό μᾶς καί μένει καί μαγιά. Καί οἱ ὀλίγοι ἀποφασίζουν νά πεθάνουν· κι ὅταν κάνουν αὐτήνη τήν ἀπόφασιν, λίγες φορές χάνουν καί πολλές κερδαίνουν. Ἡ θέση ὁπού εἴμαστε σήμερα ἐδῶ εἶναι τοιαύτη· καί θά ἰδοῦμεν τήν τύχη μας οἱ ἀδύνατοι μέ τοὺς δυνατούς. — «Τρέ μπιέν»*, λέγει κι ἀναχώρησε ὁ ναύαρχος.

Ἑρωτήσεις

1. Ὁ Μακρυγιάννης ἦταν ἀγράμματος. Ὡστόσο αὐτή ἡ ἀπάντησή του φανερώ-
νει ὅτι ξέρει καλά τό νόημα τῆς ἐλληνικῆς ἱστορίας. Σέ ποιές φράσεις φαίνε-
ται αὐτό;
2. Τί σημαίνει ἡ φράση «τρῶνε ἀπό μᾶς καί μένει καί μαγιά»;
3. Ποιά ἐλληνική ἀρετή ἐξαίρεται κυρίως ἐδῶ;

[Εἶστε πολλά ὀλίγοι]

Εκατza νά φάγω ψωμί. Ἦρθαν τέσσεροι ἀξιωματικοί Γάλλοι μ' ἀνθρώπους ἀπό τή φεργάδα νά πάρουνε μέσα τίς τουλοῦμ-
πες* καί τ' ἄλλα τους τά πράγματα, νά μή χαθοῦνε ὁπού θ' ἄνοιγε ὁ πόλεμος. Κράτησα τοὺς ἀξιωματικούς καί φάγαμεν μαζί. Μοῦ λένε: «Εἶστε πολλά ὀλίγοι κι αὐτῆνοι πολλοί, οἱ Τοῦρκοι, καί ταχτικοί*· κι αὐτήνη ἡ θέση εἶναι ἀδύνατη. Ἐχει καί κανό-
νια ὁ Μπραῖμης καί δέν θά βαστάξετε. — Τοὺς λέγω, ὅταν σηκώσαμεν τήν σημαία ἀναντίον τῆς τυραγνίας, ξέραμεν ὅτ' εἶναι πολλοί αὐτῆνοι

Ντερνύς: Ὁ φιλέλληνας Γάλλος ναύαρχος Δεριγνύ.

Τρέ μπιέν: πολύ καλά (Γαλλ.)

τουλούμπα: ἡ ἀντλία, τρόμπα.

ταχτικοί: ἐκπαιδευμένοι, ὀργανωμένοι.

καί μαθητικοί* κι ἔχουν καί κανόνια κι ὅλα τὰ μέσα· ἐμεῖς ἀπ' οὐλα εἴμα-
στε ἀδύνατοι· ὁμως ὁ Θεός φυλάγει καί τοὺς ἀδύνατους· κι ἂν πεθάνο-
μεν, πεθαίνομεν διὰ τὴν πατρίδα μας, διὰ τὴν θρησκεία μας, καί πολε-
μοῦμεν ὅσο μπορούμεν ἀναντίον τῆς τυραγνίας· κι ὁ Θεός βοηθός. Αὐ-
τός ὁ θάνατος εἶναι γλυκός, ὅτι κανένας δέν θά γένει ἄθάνατος· κι
ὅταν ὁ Χάρος θά ῥθει νά μᾶς πάρει, ὅταν θέλει, ἄρρωστους καί δυστυ-
χεῖς, καλύτερα σήμερα νά πεθαίνομεν». Μέ φίλησε ἓνας ἀπ' αὐτοὺς καί
τόν φίλησα κι ἐγώ. Ὑστερα φύγαν.

Ἑρωτήσεις

1. Ποῦ βασιζέται ἡ γνώμη τῶν Γάλλων ἀξιωματικῶν καί ποῦ βασιζει ὁ Μακρυγιάννης τῇ δικῇ του γνώμῃ;
2. Ποιά εἶναι τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Μακρυγιάννη;
3. Τό περιστατικό αὐτό, καθὼς καί τό προηγούμενο, ἐγίνε κατὰ τὴν ὁχύρωση τῶν Μύλων τῆς Λέρνης, κοντὰ στοῦ Ἄργος, πρὶν ἀπὸ τὴ μάχη. Δικαιώθηκε ὁ Μακρυγιάννης ἀπὸ τό ἀποτέλεσμα τῆς μάχης;

[Τό τραγούδι]

ὅτε ἔκατζε ὁ Γκούρας καὶ οἱ ἄλλοι καὶ φάγαμεν ψωμί· τραγου-
δήσαμεν κι ἐγλεντήσαμεν. Μὲ περικάλεσε* ὁ Γκούρας κι ὁ Πα-
πακώστας νά τραγουδήσω· ὅτ' εἴχαμεν τόσον καιρόν ὁπού δέν
εἴχαμεν τραγουδήσει —τόσον καιρόν, ὁπού* μᾶς ἔβαλαν οἱ
'διοτελεῖς* καὶ 'γγιχτήκαμεν* διὰ νά κάνουν τοὺς κακοὺς τους
· Τραγουδοῦσα καλά. Τότε λέγω ἓνα τραγούδι:

Ὁ ἥλιος ἐβασίλεψε

“Ελληνά μου, βασίλεψε καὶ τό Φεγγάρι ἐχάθη
κι ὁ καθαρὸς Αὐγερινὸς ποῦ πάει κοντά τὴν Πούλια,
τά τέσσερα κουβέντιαζαν καὶ κρυφοκουβεντιάζουν.
Γυρίζει ὁ ἥλιος καὶ τοὺς λέει, γυρίζει καὶ τοὺς κρένει:
«Ἐφές ὁπού βασίλεψα πίσω ἀπὸ μιὰ ραχούλα,

μαθητικοί: εξασκημένοι.

περικάλεσε: παρακάλεσε (ιδιωμ.)

ΟΠΟΥ: Έδω: από τότε πού...

'διοτελεῖς: ἰδιοτελεῖς, συμφεροντολόγοι.

᾿γγιχτήκαμεν: ᾿γγιχτήκαμε, κακοκαρδιστήκαμε.

ἄκ' ἄσ' αὖ γυναῖκα κλάματα κι ἀντρῶν τὰ μοιργιολόγια
γι' αὐτὰ τὰ ῥωικά κορμιά στὸν κάμπο ξαπλωμένα,
καί μέσ' στὸ αἷμα τὸ πολὺ εἶν' ὅλα βουτημένα.
Γιὰ τὴν πατρίδα πήγανε στὸν Ἄδη τὰ καημένα.

Ὁ μαῦρος ὁ Γκούρας ἀναστέναξε καί μοῦ λέγει· «Ἀδελφέ Μακρυγιάννη, σέ καλὸ νὰ τὸ κάμει ὁ Θεός· ἄλλη φορά δὲν τραγουδήσες τόσο παραπονεμένα. Αὐτὸ τὸ τραγούδι σέ καλὸ νὰ μᾶς βγεῖ. — Εἶχα κέφι, τοῦ εἶπα, ὁπού δὲν τραγουδήσαμεν τόσον καιρόν». Ὅτι εἰς τὰρδιά* πάντοτες γλεντούσαμεν. Ἄρχισε ὁ πόλεμος κι ἄναψε ὁ ντουφεκισμός πολὺ. Πῆρα τοὺς ἀνθρώπους μου, πῆγα ἐκεῖ, καθὼς ἤμουν διορισμένος· καί στάθηκα καμπόσο καί πολεμήσαμεν. Ἦφερα ἀπόξω γύρα τὰ πόστα.* Πῆγα εἰς τὸ κονάκι* μας ὅ,τι ἔπαιρνε νὰ βασιλέψει τὸ φεγγάρι, νὰ βγάλω τὸν πεζό* διὰ τὴν κυβέρνησιν. Ἐρχονται μοῦ λένε: «Τρέξε, σκοτώθη ὁ Γκούρας εἰς τὸ πόστο του. Ἐρίξε ἀναντίον τῶν Τούρκων· ἀπάνω εἰς τὴν φωτιά τὸν βάρεσαν εἰς τὸν ἀμήλιγγα* καί δὲν μίλησε τελείως». Πῆγα, τὸν πῆραμεν εἰς τὸν ὦμο καί τὸν βάλαμε σ' ἓνα μπουντρούμι. Τὸν συγύρισε ἡ φαμελιά του καί τὸν χῶσαμεν.

Ἑρωτήσεις

1. Νὰ βρεῖτε τίς ἐνότητες τοῦ ἀποσπάσματος καί νὰ δώσετε ἓνα σύντομο τίτλο σέ κάθε ἐνότητα.
2. Τὰ περιστατικά γίνονται πάνω στὴν πολιορκημένη Ἀκρόπολη τῶν Ἀθηνῶν. Πόσες καί ποιές διαφορετικές συναισθηματικές καταστάσεις τοῦ Μακρυγιάννη βλέπουμε στὸ ἀπόσπασμα;
3. Ὁ Μακρυγιάννης, ὅπως βλέπουμε, «συνθέτει» δημοτικὰ τραγούδια. Μᾶς βοηθᾷ αὐτὸ νὰ καταλάβουμε πῶς γεννιέται ἓνα δημοτικὸ τραγούδι;
4. Στὰ δημοτικὰ τραγούδια ὑπάρχουν ὀρισμένοι «κοινοὶ τόποι», σταθερὰ μοτίβα, στὰ ὁποῖα ὁ δημιουργὸς προσθέτει τὰ νέα στοιχεῖα. Ποιοὶ εἶναι ἐδῶ οἱ κοινοὶ τόποι καί ποιά τὰ νέα στοιχεῖα;

τὰρδιά: τὰ ὀρδιά (ἐν. τὸ ὀρδί), τὰ προσωρινὰ στρατιωτικὰ καταλύματα.

πόστο: ἐπικαίρη θέση.

κονάκι: κατοικία. Ἐδῶ: τόπος προσωρινῆς διαμονῆς.

τὸν πεζό: τὸν πεζοπόρο, ταχυδρόμο.

ἀμήλιγγα: μηλίγγι, μυαλό.

[Στό πανηγύρι τ' Ἀγιαννιοῦ]

γίνα ὡς δεκατέσσερων χρονῶν καί πῆγα εἰς ἓναν πατριώτη μου εἰς Ντεσφίνα. Ἦταν γιορτὴ καὶ παγγύρι τ' Ἀγιαννιοῦ. Πήγαμεν εἰς τὸ παγγύρι· μῶδωσε τὸ ντουφέκι του νὰ τὸ βαστῶ. Ἐγὼ θέλησα νὰ τὸ ρίξω, ἐτζακίστη. Τότε μ' ἔπιασε σέ ὅλον τὸν κόσμον ὁμπρός καὶ μέ πέθανε εἰς τὸ ξύλο. Δέν μ' ἔβλαβε τὸ ξύλο τόσο, περισσότερο ἢ ντροπὴ τοῦ κόσμου. Τότε ὅλοι τρῶγαν καὶ πίναν καὶ ἐγὼ ἔκλαιγα. Αὐτὸ τὸ παράπονον δέν ἡῦρα ἄλλον κριτὴ νὰ τὸ εἰπῶ νὰ μέ δικιώσει, ἔκρινα εὐλογον νὰ προστρέξω εἰς τὸν Ἅγιαννην, ὅτι εἰς τὸ σπίτι τοῦ μῶγινε αὐτήνη ἡ ζημία καὶ ἡ ἀτιμία. Μπαίνω τὴν νύχτα μέσα εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ καὶ κλειῶ τὴν πόρτα κι ἀρχινῶ τὰ κλάματα μέ μεγάλες φωνές καὶ μετάνοιες· τ' εἶναι αὐτὸ ὁπούγινε σ' ἐμένα, γομάρει εἶμαι νὰ μέ δέρνουν; Καὶ τὸν περικαλῶ νὰ μοῦ δώσει ἄρματα καλά κι ἀσημένια καὶ δεκαπέντε πουγγιά χρήματα καὶ ἐγὼ θά τοῦ φκιάσω ἓνα μεγάλο καντήλι ἀσημένιον. Μέ τίς πολλές φωνές κάμαμεν τίς συμφωνίες μέ τὸν ἅγιον.

Ἑρωτήσεις

1. Νὰ σχολιάσετε τὴ φράση: «Δέ μ' ἔβλαθεν... ντροπὴ τοῦ κόσμου».
2. Σέ ποῖο τόνο μιλάει ὁ Μακρυγιάννης στὸν Ἅγιο;
3. Ὁ τόνος αὐτός δείχνει ἀσέβεια ἢ βαθιὰ πίστη; Νὰ δικαιολογήσετε τὴ γνώμη σας.

[Τὰ ἀγάλματα]

Ἰχα δυὸ ἀγάλματα περίφημα, μιά γυναίκα κι ἓνα βασιλόπουλο, ἴδια· φαίνονταν οἱ φλέβες, τόση ἐντέλειαν εἶχαν. Ὅταν χάλασαν τὸν Πόρο, τὰ ἔχαν πάρει κάτι στρατιῶτες, καὶ στ' Ἄργος θὰ τὰ πουλοῦσαν τῶν Εὐρωπαίων· χίλια τάλαρα γύρευαν... Πῆρα τοὺς στρατιῶτες, τοὺς μίλησα: «Αὐτά, καὶ δέκα χιλιάδες τάλαρα νὰ σᾶς δώσουνε, νὰ μὴν τὸ καταδεχτεῖτε νὰ βγοῦν ἀπὸ τὴν πατρίδα μας. Γι' αὐτὰ πολεμήσαμε».

Ἑρωτήσεις

1. Ποιὸ εἶναι τὸ νόημα τῆς φράσης «γι' αὐτὰ πολεμήσαμε»;

[Είμαστε στο έμεϊς...]

Κι ὅσα σημειῶνω τὰ σημειῶνω γιατί δέν ὑποφέρνω νά βλέπω τό ἄδικον νά πνίγει τό δίκιον. Διά κείνο ξμαθα γράμματα εἰς τὰ γεράματα καί κάνω αὐτό τό γράψιμον τό ἀπελέκητο, ὅτι δέν εἶχα τόν τρόπον ὄντας παιδί νά σπουδάξω· ἤμουν φτωχός κι ἔκανα τόν ὑπηρέτη καί τιμάρεα ἄλογα κι ἄλλες πληθος δουλειές ἔκανα, νά βγάλω τό πατρικό μου χρέος, ὁπού μᾶς χρέωσαν οἱ χαραμῆδες* καί νά ζήσω κι ἐγώ σέ τούτην τήν κοινωνίαν, ὅσο ἔχω τ' ἀμανέτι* τοῦ Θεοῦ εἰς τό σῶμα μου. Κι ἰ φοῦ ὁ Θεός θέλησε νά κάμει νεκρανάσταση εἰς τήν πατρίδα μου, νά τήν λευτερώσει ἀπό τήν τυραγνίαν τῶν Τούρκων, ἀξίωσε κι ἐμένα νά δουλέψω κατά δύναμη λιγότερο ἀπό τό χερότερον πατριώτη μου Ἑλληνα. Γράφουν σοφοί ἄντρες πολλοί, γράφουν τυπογράφοι ντόπιοι καί ξένοι διαβασμένοι γιά τήν Ἑλλάδα — ἔνα πράμα μόνον μέ παρακίνησε κι ἐμένα νά γράψω, ὅτι τούτην τήν πατρίδα τήν ἔχομεν ὅλοι μαζί καί σοφοί κι ἀμαθεῖς καί πλούσιοι καί φτωχοί καί πολιτικοί καί στρατιωτικοί καί οἱ πλέον μικρότεροι ἀνθρωποῖ ὅσοι ἀγωνιστήκαμεν, ἀναλόγως ὁ καθείς, ἔχομεν νά ζήσομεν ἐδῶ. Τό λοιπόν δουλέψαμεν ὅλοι μαζί, νά τήν φυλάμεν κι ὅλοι μαζί καί νά μήν λέγει οὔτε ὁ δυνατός «ἐγώ», οὔτε ὁ ἀδύνατος. Ξέρετε πότε νά λέγει ὁ καθείς «ἐγώ»; Ὅταν ἀγωνιστεῖ μόνος του καί φκιάσει ἢ χαλάσει, νά λέγει ἐγώ· ὅταν ὅμως ἀγωνίζονται πολλοί καί φκιάνουν, τότε νά λένε «ἐμεῖς». Εἴμαστε εἰς τό «ἐμεῖς» καί ὄχι εἰς τό «ἐγώ». Καί εἰς τό ἐξῆς νά μάθομεν γνώση, ἂν θέλομεν νά φκιάσομεν χωριόν, νά ζήσομεν ὅλοι μαζί. Ἐγραψα γυμνή τήν ἀλήθεια, νά ἰδοῦνε ὅλοι οἱ Ἕλληνες ν' ἀγωνίζονται διά τήν πατρίδα τους, διά τήν θρησκείαν τους, νά ἰδοῦνε καί τὰ παιδιά μου καί νά λένε: «Ἐχομεν ἀγῶνες πατρικούς, ἔχομεν θυσίες», ἂν εἶναι ἀγῶνες καί θυσίες. Καί νά μπαίνουν σέ φιλοτιμίαν καί νά ἐργάζονται εἰς τό καλό τῆς πατρίδας τους, τῆς θρησκείας καί τῆς κοινωνίας.

Ἑρωτήσεις

1. Μέ τό ἀπόσπασμα αὐτό τελειώνει ὁ Μακρυγιάννης τὰ Ἀπομνημονεύματα. Ποιοί εἶναι οἱ λόγοι πού τόν κάνουν νά μάθει γράμματα στά γεράματα καί ποιοί εἶναι τό μήνυμα πού ἔχει νά μεταδώσει; Νά βρεῖτε τίς σχετικές φράσεις.
2. Τί σημαίνει ἡ φράση «εἴμαστε στο έμεῖς καί ὄχι στο έγώ»;

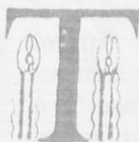
χαραμῆδες: αὐτοί πού τρῶνε ἄδικα τό βίος τοῦ ἄλλου.

ἀμανέτι (καί ἀμανάτι): ἐνέχυρο γιά τήν εξασφάλιση ἐνός χρέους. Τό νόημα εἶναι ὅτι ὁ Θεός μᾶς ἔδωσε τή ζωή γιά νά κάνουμε τό χρέος μας.

Ἀπομνημονεύματα

Τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ Κολοκοτρώνη ὑπάρχουν χάρη στὸν Ἑφτανησιώτη λογοτέχνη Γεώργιο Τερτσέτη. Οἱ δύο ἄνδρες εἶχαν συνδεθεῖ ἀπὸ τὴ γνωστὴ δίκη (1834), ὅταν ἡ βαυαρικὴ ἀντιβασιλεία θέλησε γιὰ πολιτικούς λόγους νὰ καταδικάσει σὲ θάνατο τὸ Γέρο τοῦ Μοριά καὶ ὁ Τερτσέτης, πού ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς δικαστές, ἀρνήθηκε νὰ ὑπογράψει τὴ θανατικὴ καταδίκη. Μετὰ τὴν ἀμνηστευσή του (1836) ὁ Κολοκοτρώνης πείθεται ἀπὸ τὸν Τερτσέτη νὰ ἀφηγηθεῖ τὰ ἀπομνημονεύματά του καὶ ἀρχίζει ἔτσι ἡ «Διήγησις συμβάντων τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς ἀπὸ τὰ 1770 ἕως τὰ 1836». Ὁ Κολοκοτρώνης ὑπαγορεύει καὶ ὁ Τερτσέτης γράφει. Ἀπὸ τὸ ἔργο αὐτὸ δίνουμε παρακάτω δύο χαρακτηριστικὰ ἀποσπάσματα. Τὸ πρῶτο ἀναφέρεται στὸ πέσιμο τοῦ Μεσολογγίου. Τὸ δεῦτερο περιέχει γενικὲς σκέψεις τοῦ Κολοκοτρώνη σχετικὰ μὲ τὴν ἑναρξη τοῦ ἀγώνα.

[Τὸ Μισολόγγι ἐχάθη]

Τὴν ἡμέραν τῶν Βαΐων ἔκαμαν γιουρούσι στὸ Μισολόγγι* οἱ ἥρωες τοῦ Μισολογγίου, σὲ τόσες χιλιάδες ἀσκέρι, σὲ τόσα κανόνια, χαντάκια, καθαλαριά, ἐγλίτῳσαν 2000, καὶ τὸ γυναικόπαιδο ἐγίνε θύμα. Μᾶς ἦρθε εἰδησις, μεγάλη Τετράδῃ, εἰς τὸ δειλινό, πού εἶχε παύσει ἡ Συνέλευσις, καὶ εἴμεθα εἰς κἀτι ἴσκιους. Μᾶς ἦλθε εἰδησις ὅτι τὸ Μισολόγγι ἐχάθη. Ἔτσι ἐβάλαμεν τὰ μαῦρα ὅλοι, μισὴ ὥρα ἐστάθη σιωπὴ πού δέν ἔκρινε κανέναν, ἀλλ' ἐμέτρασε καθένας μὲ τὸν νοῦν του τὸν ἀφανισμόν μας. Βλέποντας ἐγὼ τὴν σιωπὴν, ἐσηκώθηκα εἰς τὸ πόδι, καὶ τοὺς ὁμίλησα λόγια διὰ νὰ ἐμψυχωθοῦν. Τοὺς εἶπα ὅτι τὸ Μισολόγγι ἐχάθη ἐνδόξως, καὶ θὰ μείνει αἰῶνας αἰῶνων ἡ ἀνδρεία. Ἐάν βάλομεν τὰ μαῦρα καὶ ὀκνεύσομεν, θὰ πάρομεν τὸ ἀνάθεμα καὶ θὰ πάρομεν τὸ ἀμάρτημα τῶν ἀδυνάτων ὄλων. Μὲ ἀπεκρίθησαν: «Τί νὰ κάμομεν τώρα, Κολοκοτρώνη;» «Τί νὰ κάμομεν;» τοὺς λέγω. «Τὴν αὐγὴν νὰ κάμομεν συνέλευσιν, νὰ ἀποφασίσομεν κυβένησιν πέντε, ἕξι, ὀκτὼ ἄτομα διὰ νὰ μᾶς κυβερνήσουν, καὶ νὰ διαλέξομεν καὶ ἄτομα νὰ ἀποφασίσουν νὰ ἀνταποκρίνονται μὲ τὰ ἐξωτερικά (πού

γιουρούσι στὸ Μισολόγγι: πρόκειται γιὰ τὴν Ἑξοδο (10 Ἀπριλίου 1826).

Θ. Βρυζάκης: *Ανάπηρος του Άγώνα.*

τότε ήτο περασμένος καί ό μινίστρος* Κάνιγγ* εϊς τήν Κωνσταντινούπολιν), ή επιτροπή τής συνελέουσας διά τά έξωτερικά νά δίδει λόγον εϊς τήν Κυβέρνησιν, καί εϊς τόν λαόν, καί ήμεϊς οί άλλοι νά σκορπίσομεν εϊς τές έπαρχίες καί νά πιάσομεν γενικώς τά άρματα, ώς τά πρωτοπιάσαμεν εϊς τήν Έπανάστασιν».

Έρωτήσεις

1. Μέ ποϊό τρόπο συμπυκνώνει ό Κολοκοτρώνης τήν άπήχηση πού εϊχε ή εϊδηση γιά τό πέσιμο του Μεσολογιοΰ;
2. Πώς άντιδρά ό Κολοκοτρώνης καί ποιές πλευρές τής προσωπικότητάς του φανερώνει ή άντίδρασή του;

[Ό κόσμος μās έλεγε τρελούς...]

κόσμος μās έλεγε τρελούς. Έμεϊς άν δέν εϊμεθα τρελοί δέν έκάναμεν τήν έπανάστασιν, διατί ήθέλαμεν συλλογισθεϊ πρώτον διά πολεμοφόδια, καθαλαρία μας, πυροβολικό μας, πυριτοθήκες μας, τά μαγαζιά μας, ήθέλαμεν λογαριάσει τήν δύναμιν τήν έδική μας, τήν τούρκικη δύναμη. Τώρα όπου ένικήσαμεν, όπου έτελειώσαμεν μέ καλά τόν πόλεμό μας, μακαριζόμεθα, έπαινόμεθα. Άν δέν ευτυχούσαμεν ήθέλαμεν τρώγει κατάρες, αναθέματα. Όμοιάζομεν σάν νά εϊναι εϊς ένα λιμένα πενήντα εξήντα καράβια φορτωμένα, ένα από αυτά ξεκόβει, κάνει πανιά, πηγαίνει εϊς τήν δουλειά του μέ μία μεγάλη φορτούνα, μέ μεγάλο άνεμο, πηγαίνει, πουλει, κερδίζει, γυρίζει όπίσω σών. Τότε ακούς όλα τά έπίλοιπα καράβια καί λέγουν : «Ίδου άνθρωπος, ιδου παλικάρια, ιδου φρόνιμος καί όχι σάν έμεϊς όπου καθόμεθα έτσι δειλοί, χαϊμένοι» καί κατηγορούνται οί καπεταναίοι ως άνάξιοι. Άν δέν ευδοκιμούσε τό καράβι ήθελε εϊποΰν: «Μά τί τρελός νά σηκωθεϊ μέ τέτοια φορτούνα, μέ τέτοιο άνεμο! νά χαθεϊ ό παλιάνθρωπος, έπηρε τόν κόσμο εϊς τό λαϊμό του».

Έ άρχηγία ενός στρατεύματος έλληνικοΰ ήτον μία τυραννία, διατί έκαμνε καί τόν άρχηγό, καί τόν κριτή* καί τόν φροντιστή, καί νά του φεύγουν κάθε ήμέρα καί πάλιν νά έρχονται, νά βαστάει ένα στρατόπεδον μέ ψέματα, μέ κολακειές, μέ παραμύθια, νά του λείπουν καί ζωοτραφίες καί πολεμοφόδια, καί νά μήν ακούν καί νά φωνάζει ό άρχηγός,

μινίστρος: ύπουργός.

Κάνιγγ: Ύπουργός Έξωτερικών τής Άγγλίας καί γνωστός φιλέλληνας.

κριτής: δικαστής.

ἐνῶ εἰς τὴν Εὐρώπῃν ὁ ἀρχιστράτηγος διατάσσει τοὺς στρατηγούς, οἱ στρατηγοὶ τοὺς συνταγματάρχας, οἱ συνταγματάρχαι τοὺς ταγματάρχας καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἔκανε τὸ σχέδιό του καὶ ξεμπέρδευε. Νὰ μοῦ δώσει ὁ Βελιγκτῶν* 40.000 στράτευμα, τὸ ἐδιοικοῦσα· ἀλλ' αὐτουνοῦ νὰ τοῦ δώσουν 500 Ἕλληνας δὲν ἤμποροῦσε οὔτε μιά ὥρα νὰ τοὺς διοικήσει. Κάθε Ἕλληνας εἶχε τὰ καπρίτσια του καὶ ἔπρεπε γιὰ νὰ κάμει κανεὶς δουλειὰ μέ αὐτούς, ἄλλον νὰ φοβερίζει, ἄλλον νὰ κολακεύει, κατὰ τοὺς ἀνθρώπους.

Ἑρωτήσεις

1. Μέ βάση αὐτὸ τὸ κείμενο νὰ βρεῖτε τίς δυσκολίες πού παρουσίαζε ὁ ἐλληνικὸς ἀπελευθερωτικὸς ἀγῶνας.
2. Γιατί ὁ κόσμος «τοὺς ἔλεγε τρελοὺς»; Δέχεται αὐτὸν τὸ χαρακτηρισμὸ ὁ Κολοκοτρώνης;
3. Ἔχει νὰ ἐπιδείξει ἄλλες παρόμοιες «τρέλες» ἡ ἐλληνικὴ ἱστορία; Ποὺ ἔχουν τὴ βάση τους;
4. Πρέπει ὅλα καὶ πάντοτε νὰ τὰ μετράει κανεὶς μέ τὴν ψυχρὴ λογικὴ; Νὰ ἀπαντήσετε ἀφοῦ συγκρίνετε τὸ κείμενο μέ τὰ δύο πρῶτα κείμενα τοῦ Μακρυγιάννη.

Νικόλαος Κασομούλης

Ἀπὸ τὰ Στρατιωτικὰ ἐνθυμήματα

Τὸ ἔργο τοῦ Κασομούλη «Ἐνθυμήματα στρατιωτικὰ τῆς Ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1833» ἐκδόθηκε τὸ 1940 σὲ τρεῖς τόμους μέ ἐπιμέλεια, εἰσαγωγή καὶ σημειώσεις τοῦ Γιάννη Βλαχογιάννη. Ἀπὸ τὸ ἔργο αὐτὸ δίνουμε ἓνα ἀπόσπασμα σχετικὸ μέ τὴν πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου. Ὁ Κασομούλης ἦταν μέσα στοῦ πολιορκημένου Μεσολογγίου καὶ ἔζησε ὅλες τίς ὥρες τῆς ἀγωνίας καὶ τοῦ ἀγῶνα του. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ μαρτυρία του ἔχει ἰδιαίτερη ἀξία.

μέραν παρ' ἡμέραν αὐξάνουσα ἡ πείνα, ἔπεσαν καὶ ἡ πρόληψις καὶ ὅλα* τοῦ νὰ τρῶγουν ἀκάθαρτα, καὶ ἄρχισαν ἀναφανδὸν πλέον νὰ σφάζουν ἄλογα, μουλάρια καὶ γαῖδούρια καὶ ἀκόμη νὰ τὰ πουλοῦν μία λίρα τὴν ὁκά οἱ ἰδιοκτῆται των —καὶ ποῦ νὰ προφτάσουν; Τρεῖς ἡμέρες ἀπέρασαν καὶ ἐτελειώσαν καὶ αὐτὰ τὰ ζῶα.

καὶ ὅλα: ἀκόμα καί.

Βελιγκτῶν: Οὐέλινκτων. Ἄγγλος στρατηγὸς πού νίκησε τὸ Ναπολέοντα.

...Ὁ συνεργάτης τοῦ κ. Γ. Μεσθενέα, τυπογράφου, καθήμενος εἰς τὴν οἰκίαν μας, ἔσφαξε καὶ ἔφαγεν μίαν γάταν, καὶ ἔβαλεν καὶ τὸν ψυχολιόν τοῦ Στορνάρη καὶ ἐσκότωσεν ἄλλη μίαν. Τοῦτος ὑπέμνησε* εἰς τοὺς ἄλλους νὰ πράξουν τὸ ἴδιον καὶ εἰς ὀλίγες ἡμέρες γάτα δὲν ἔμεινεν. Ὁ Ἄγιο-μαυρίτης ἱατρός Στεφανίτης ἐμαγεύρευσεν τὸν σκύλον τοῦ μέ λάδι, ἀπὸ τὸ ὅποιον εἶχαμεν ἀρκετόν καὶ ἐπαινοῦσεν τὸ φαγί του ὅτι ἦτον τὸ πλέον νοστιμότερον. Οἱ στρατιῶται πλέον αὐθαδίασαν καὶ ἄρπαζαν ὅποιονδήποτε σκύλον ἢ γάταν ἐβρισκαν εἰς τὸν δρόμον.

... Ἀρχίσαμεν περὶ τὰς 15 Μαρτίου, τὶς πικραλῆθρες, χορτάρη τῆς θαλάσσης· τὸ ἐθράζαμεν πέντε φορές ἕως ὅτου ἐβγαίνεν ἡ πικράδα, καὶ τὸ ἐτρώγαμεν μέ ξίδι καὶ λάδι ὡσάν σαλάτα. Ἐδόθησαν καὶ εἰς τοὺς ποντικούς, πλὴν ἦτο εὐτυχῆς ὅστις ἐδύνατο νὰ πιάσει ἕναν. Βατράχους δὲν εἶχαμεν, κατὰ δυστυχίαν. Ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τῆς θροφῆς αὖξαναν αἱ ἀσθενεῖαι, πονόστομος καὶ ἀρθρίτις.

Εἰς τοιαύτην κατάστασιν εὕρισκόμεσθην ὅταν μᾶς ἔφθασεν τὸ γράμμα τῶν ἀπεσταλμένων μας εἰς Ναύπλιον* νὰ βαστάξωμεν 12 ἡμέρες καὶ νὰ φάγομεν ἐνανάγκη ἕνας τὸν ἄλλον. Μέ αὐτὴν τὴν κατάστασιν ἐπολέμησαν οἱ ἀθάνατοι τῆς Κλείσσοθας* 13 ὥρες. Μετὰ πέντε ἡμέρες ἀπὸ τὴν μάχην τῆς Κλείσσοθας, ἀρχίσαντες οἱ Τοῦρκοι νὰ μᾶς κτυποῦν, ἐπαυλάμβανον τὸ «τί κάθεστε, τί περιμένετε καὶ δὲν παραδίδεσθε;» Ἐκεῖνος εἰς τὸν ὅποιον εἶχεν εἰπεῖ ὁ Γιάννης Βαϊρακτάρης ὅτι ἕως ὅτου ἀκούγει τὰ γαϊδούρια ὅτι ἀγκαρίζουν, συνθήκην νὰ μὴ ἐλπίζει, ἀρχισε νὰ τὸν καλεῖ καὶ νὰ τὸν λέγει.

— Ὡρὲ καπετάν Γιάννη, οὔτε γαϊδούρια ἀκούγομεν, οὔτε σκυλιά· τί τὰ ἐκάμετε; Ἰδέτε τὴν κατάστασίν σας. Εἴσθε φίλοι μας καὶ εἴσθε παλικάρια, καὶ σᾶς θέλομεν τὸ καλόν: Παραδοθεῖτε νὰ γλιτώσετε! Εἰδὲ*, αὐτοῦ θά ἀναλύσετε* ὅλοι, καὶ ἄλλο διάφορον* δὲν ἔχετε.

— Πόσες φορές προσκυνᾷς τὴν ἡμέραν, ὦρὲ Τοῦρκε; τὸν λέγει ὁ Βαϊρακτάρης.

— Πέντε, ἀποκρίνεται ὁ Τοῦρκος.

Ὑπέμνησε: ἐδῶ: ὑπέδειξε μέ τὸ παράδειγμά του.

Ναύπλιο: Στὸ Ναύπλιο βρισκόταν ἡ κυβέρνησις.

Κλείσσοθα: Νησακί στὴ λινοθάλασσα τοῦ Μεσολογγίου, προπύργιο τῆς ἁμυνας στὴ διάρκεια τῆς Β' πολιορκίας. Ἐδῶ ἀναφέρεται στὴν ἀντίστασι τῆς φρουρᾶς τῆς Κλείσσοθας κατὰ τὴν 25ῃ Μαρτίου 1826, ὅπου ἀπέκρουσε ἑντεκα συνολικά τουρκοαιγυπτιακὲς ἐπιθέσεις.

εἰδὲ: διαφορετικά.

θά ἀναλύσετε: θά λιώσετε.

διάφορο: κέρδος.

— Πρόσθεσε, λέγει, καί ἄλλες δύο, καί παρακάλει τόν Θεόν νά μὴ φθάσωμεν εἰς ἐκείνην τὴν ὥραν.

— Διατί; ἐρωτᾷ ὁ Τοῦρκος.

— Ἐτυχε, τόν λέγει ὁ Βαῖρακτάρης, καμίαν φοράν νά ἴδεις πῶς θερίζουν οἱ ἐργάται εἰς τὰ χωράφια τ' ἀστάχια;

— Ναί, ἀποκρίνεται.

— Καθὼς ἐκεῖνοι ἐμβαίνουν μέ τὰ δρεπάνια, λέγει καί ἐβγαίνουν θερίζοντας ἀπὸ τὴν μίαν ἄκραν ἕως τὴν ἄλλην, ἔτσι θὰ σᾶς κάμομεν καί ἡμεῖς —καί αὐτό ὅπου λέγεις, δέν γίνεται.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά εἶναι ἡ κατάσταση στό Μεσολόγγι;
2. Πῶς προσπαθοῦν οἱ Τοῦρκοι νά τὴν ἐκμεταλλευτοῦν;
3. Τί δείχνει ἡ ἀπάντηση τοῦ Ἑλληνα;
4. Νά διαβάσετε καί νά συσχετίσετε τοὺς Ἑλεῦθερους Πολιορκημένους (Β,1) τοῦ Σολωμοῦ μέ αὐτό τό ἀπόσπασμα.

Παλιά Ζάκυνθος (Γεννάδειος Βιβλιοθήκη).

β. Ἡ Ἑπτανησιακὴ Σχολή

Τὰ Ἑπτάνησα δὲ γνώρισαν ποτὲ τουρκικὴ κατοχή. Ἐμειναν ὁμως γιὰ πολλοὺς αἰῶνες κάτω ἀπὸ τοὺς Ἑνετοὺς κυρίως ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς Γάλλους, τοὺς Ἀγγλοὺς καὶ —γιὰ ἓνα μικρὸ διάστημα— τοὺς Ρώσους. Εἶχαν ἔτσι τὴ δυνατότητα νὰ ἔρθουν σὲ ἄμεση ἐπαφή μὲ τὸν εὐρωπαϊκὸ πολιτισμὸ καὶ ἰδιαίτερα μὲ τὸν ἰταλικὸ καὶ νὰ ἀναπτύξουν μιὰ ἐντελῶς ξεχωριστὴ πνευματικὴ δραστηριότητα, πού ἐκδηλώθηκε τόσο στὴ μουσικὴ καὶ στὴ ζωγραφικὴ, ὅσο καὶ στὴ λογοτεχνία. Οἱ λογοτέχνες πού ἐκφράζουν αὐτὴ τὴ δραστηριότητα παρουσιάζουν ὀρισμένα κοινὰ χαρακτηριστικὰ στὰ θέματα καὶ στὸ ὕφος, πού δείχνουν κοινὲς τάσεις καὶ ἀναζητήσεις καὶ πού μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ τοὺς κατατάξουμε στὴν ἴδια **σχολή**, ὅπως λέμε. (Σχολὴ στὴ λογοτεχνία, ὅπως καὶ στίς ἄλλες τέχνες, ὀνομάζεται ἓνα σύνολο καλλιτεχνῶν οἱ ὁποῖοι παρουσιάζουν κοινὰ χαρακτηριστικὰ, στὰ θέματα καὶ στὴν τεχνοτροπία.) Ἐτσι ἡ λογοτεχνικὴ παραγωγὴ τῶν Ἑπτανήσων στὴ διάρκεια τοῦ δέκατου ἑνατοῦ αἰῶνα εἶναι γνωστὴ στὴν Ἱστορίᾳ τῆς λογοτεχνίας μας μὲ τὸ ὄνομα **Ἑπτανησιακὴ Σχολή**.

Σὲ κάθε σχολή, εἴτε γιὰ λογοτεχνία πρόκειται εἴτε γιὰ ἄλλη τέχνη, ὑπάρχει συνήθως ἓνας ἡγέτης, ἓνας «δάσκαλος», αὐτὸς δηλαδὴ πού

ἀποτελεῖ τή βάση καί τήν ἀνώτερη ἐκφραση τῆς σχολῆς καί πού ἡ τέχνη του χρησιμεύει ὡς πρότυπο. Γιά τήν Ἑπτανησιακή Σχολή ἡγέτης εἶναι ὁ **Διονύσιος Σολωμός**. Μέ κέντρο λοιπόν τό Σολωμό μπορούμε νά διακρίνουμε τούς Ἑφτανησιῶτες λογοτέχνες σέ α) **προσολωμικούς**, πού ἀνήκουν στό Διαφωτισμό, ζοῦν πρὶν ἀπὸ τό Σολωμό καί προετοιμάζουν κατὰ κάποιο τρόπο τό δρόμο του, ὅπως εἶναι ὁ **Ἀντώνιος Μαρτελάος**, ὁ **Νικόλαος Κουτούζης** κ.ἄ. β) **σολωμικούς**, πού εἶναι σύγχρονοι ἢ καί μεταγενέστεροι ἀπὸ τό Σολωμό καί πού ἔχοντας αὐτόν γιά πρότυπο προσπαθοῦν νά ἀκολουθήσουν τό δρόμο του. Αὐτοὶ ἀπαρτίζουν τήν κυρίως Ἑπτανησιακή Σχολή καί εἶναι ὁ **Ἀντώνιος Μάτσης**, ὁ **Γεώργιος Τερτσέτης**, ὁ **Ἰούλιος Τυπάλδος**, ὁ **Ἰάκωβος Πολυλάς**, ὁ **Γεράσιμος Μαρκοράς**, ὁ **Γεώργιος Καλοσγούρος** κ.ἄ. ὡς τό **Λορέντζο Μαβίλη**. Καί γ) **ἐξωσολωμικούς**, δηλαδή λογοτέχνες πού, ἂν καί εἶναι Ἑφτανησιῶτες καί ἀνήκουν στήν ἴδια ἐποχή, βρίσκονται ἔξω ἀπὸ τήν ἐπίδραση τοῦ Σολωμοῦ. Τέτοιοι λογοτέχνες εἶναι ὁ **Ἀνδρέας Κάλβος**, ὁ **Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης** καί —λιγότερο— ὁ **Ἀνδρέας Λασκαράτος**.

Ἡ Ἑπτανησιακή Σχολή καλλιεργεῖ βασικά τήν ποίηση, λυρική, ἐπικο-λυρική καί σατιρική. Ἡ πεζογραφία τῆς εἶναι σχετικὰ φτωχή καί περιορίζεται κυρίως στό κριτικό δοκίμιο. Γιά τή συμβολή τῆς στό θέατρο πρέπει νά ἀναφέρουμε τό *Βασιλικό* τοῦ **Α. Μάτση**, γραμμένο τό 1830, πού εἶναι τό πρῶτο θεατρικό μας ἔργο μέ κοινωνικό περιεχόμενο. Τά θέματα τῆς Ἑπτανησιακῆς Σχολῆς στήν ποίηση εἶναι ἡ **πατρίδα**, γιά τήν ὁποία οἱ Ἑφτανήσιοι λογοτέχνες ἐκφράζουν τή λατρεία καί τήν ἀφοσίωσή τους, ἡ **φύση**, γιά τήν ὁποία ἐκδηλώνουν τήν ἀγάπη καί τό θαυμασμό τους καί ὁ **ἔρωτας** στήν πιό ἀγνή κι ἐξευγενισμένη μορφή του. Αὐτά συνιστοῦν τό περιεχόμενο. Γιά τή μορφή τό πρῶτο καί κύριο γνώρισμα εἶναι ἡ **δημοτική γλώσσα**, τήν ὁποία οἱ Ἑφτανησιῶτες λογοτέχνες ὄχι μόνο υἱοθετοῦν καί καλλιεργοῦν, ἀλλά καί θεωρητικά τήν ὑποστηρίζουν μέ διάφορες μελέτες, ἄρθρα, διαλόγους συνεχίζοντας τό πιό προοδευτικό ρεῦμα τοῦ Διαφωτισμοῦ. Ἐπίσης οἱ Ἑφτανησιῶτες ποιητές εἶναι **ὀλιγογράφοι** σέ σχέση μέ τούς Φαναριώτες καί τούς Ἀθηναίους ρομαντικούς καί ἐπεξεργάζονται μέ ἰδιαίτερη φροντίδα τό στίχο τους ἐπιδιώκοντας νά δώσουν στό ποίημα ὅσο γίνεται πιό ἄψογη μορφή μέ ἀπλότητα, εὐλικρίνεια, μουσικότητα καί χωρίς ρητορικές ἐξάρσεις. Ἡ εὐγένεια καί ἡ πνευματικότητα χαρακτηρίζουν γενικά τήν ποιότητα τοῦ ἔργου τους.

Διονύσιος Σολωμός

Ἐκ τοῦ Ὕμνου εἰς τὴν Ἑλευθερίαν

Στροφές 87-96

Τὸν Ὕμνον εἰς τὴν Ἑλευθερίαν, ὅπως ξέρουμε, τὸν ἔγραψε ὁ Σολωμός τὸ 1823 σὲ ἡλικία 25 ἐτῶν. Εἶναι ἓνα μεγάλο ποίημα ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ 158 τετράστιχες στροφές. Σ' αὐτὸ ὁ Σολωμός: α) Χαιρετίζει τὴν ἀναγεννημένη καὶ ἀγωνιζόμενη ἐλληνικὴ ἑλευθερία, β) Κάνει μιὰ ἀναδρομὴ στὸ παρελθόν καὶ εἰκονίζει τὴν κατάστασιν τῆς ἑλευθερίας - Ἑλλάδας στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς. γ) Μιλάει γιὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ γιὰ τὸν ἀντίκτυπὸ τῆς στὸ ἐσωτερικὸ καὶ στὸ ἐξωτερικόν. δ) Ἀνασυν-

θέτει ποιητικά τὰ σημαντικότερα γεγονότα πού συνέβησαν στά δύο
 πρώτα ἔτη τῆς ἐπαναστάσεως: Τριπολιτσά, Κόρινθος, Μεσολόγγι,
 ἀπαγχονισμός Γρηγορίου Ε', πυρπόληση τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδας. ε)
 Καλεῖ τοὺς "Ἕλληνες νά διώξουν τή διχόνοια καί νά ὁμονοήσουν, ἐνώ
 συγχρόνως καλεῖ τοὺς χριστιανούς ἡγέμονες τῆς Εὐρώπης νά βοηθή-
 σουν τοὺς ἀγωνιζόμενους ὁμόθρησκους "Ἕλληνες. Τό ἀπόσπασμα ἀνα-
 φέρεται στήν Α' πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου καί συγκεκριμένα στήν
 ἀποτυχημένη τουρκική ἐπίθεση τήν ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων τοῦ
 1822.

88

Πῆγες* εἰς τό Μεσολόγγι
 τήν ἡμέρα τοῦ Χριστοῦ
 μέρα πού ἄνθισαν οἱ λόγκοι
 γιά τό τέκνο τοῦ Θεοῦ.

92

Ἀγρικαίει τήν ψαλμωδία
 ὁπού ἐδίδαξεν αὐτή·
 βλέπει τή φωταγωγία
 στούς Ἀγίους ἐμπρός χυτή.

89

Σοῦ ἦλθε ἐμπρός λαμποκοπώντας
 ἡ θρησκεία μ' ἓνα σταυρό,
 καί τό δάκτυλο κινώντας
 ὅπου ἀνεῖ* τόν οὐρανό,

93

Ποιοί εἶν' αὐτοί πού πλησιάζουν
 μέ πολλή ποδοβολή,
 κι ἄρματ', ἄρματα ταραάζουν;
 Ἐπετάχτηκες ἐσύ.

90

σ' αὐτό, ἐφώναξε, τό χῶμα
 στάσου ὁλόρθη, Ἐλευθεριά·
 καί φιλώντας σου τό στόμα
 μπαίνει* μέσ στήν ἐκκλησιά.

94

"Α! τό φῶς πού σέ στολίζει,
 σάν ἡλίου φεγγοβολή,
 καί μακρόθεν σπινθηρίζει,
 δέν εἶναι, ὄχι, ἀπό τήν γῆ.

91

Εἰς τήν τράπεζα σιμώνει,
 καί τό σύγνεφο τό ἀχνό
 γύρω γύρω τῆς πυκνώνει
 πού σκορπάει τό θυμιατό.

95

Λάμπιν ἔχει ὅλη φλογώδη
 χεῖλος, μέτωπο, ὀφθαλμός·
 φῶς τό χέρι, φῶς τό πόδι,
 κι ὅλα γύρω σου εἶναι φῶς.

πῆγες: τό ὑποκείμενο εἶναι ἐοῦ, ἡ ἐλευθερία.

ἀνεῖ: ἀνοίγει.

μπαίνει: τό ὑποκείμενο τῶν ρημάτων ἔως καί τή στρ. 92 εἶναι ἡ θρησκεία.

Τό σπαθί σου ἀντισηκώνεις,
τρία πατήματα πατᾶς,
σάν τόν πύργο μεγαλώνεις,
καί εἰς τό τέταρτο κτυπᾶς.

Ἀπ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά
καί σάν πρῶτα ἀνδρειωμένη
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά!

Ἑρωτήσεις

1. Νά παρακολουθήσετε λεπτομερειακά τίς εἰκόνες τοῦ ἀποσπάσματος.
2. Ποιές ζωντανές μορφές συναντιῶνται στίς τέσσερις πρῶτες στροφές τοῦ ἀποσπάσματος καί τί θέλει νά δείξει ὁ ποιητής μέ αὐτή τή συνάντηση;
3. Στό ὅλο εἰκονοπλαστικό σύστημα ὑπάρχει μιὰ ζωηρή ἀντίθεση ἀτμόσφαιρας. Ποιά εἶναι αὐτή καί πῶς δημιουργεῖται;
4. Στίς στροφές 94 καί 95 κεντρική θέση κατέχει ἡ λέξη φῶς πού συνοδεύεται καί ἀπό λέξεις μέ παρεμφερή σημασία. Τί ἀποτέλεσμα πετυχαίνει μέ τόν τρόπο αὐτό ὁ ποιητής;
5. Νά συγκρίνετε τή στροφή 96 μέ τήν πρώτη στροφή τοῦ Ἑθνικοῦ μας Ὕμνου. Τί ὁμοιότητες παρουσιάζει;

Ἡ σκιά τοῦ Ὀμήρου

Τό ποίημα ἀνήκει στή ζακυνθινή περίοδο τοῦ Σολωμοῦ (1818-28) καί ἔχει σωθεῖ ἀποσπασματικά. Ὁ Σολωμός καί σέ ἄλλα ποιήματά του ἀναφέρει τόν Ὀμηρο (ὁ ὁδηγός, ὡδή στή σελήνη). Μετέφρασε μάλιστα καί μερικούς στίχους ἀπό τό Σ τῆς Ἰλιάδας.

λαμπε ἀχνά τό φεγγαράκι, —εἰρήνην
ὅλην, ὅλη τή φύση ἀκίνητοῦσε,
καί μέσα ἀπό τήν ἔρημη τήν κλίνη
τ' ἀηδόني τὰ παράπονα ἀρχινοῦσε·

τριγύρω γύρω ἡ νυχτική γαλήνη
τή γλυκύτατη κλάψα ἠχολογοῦσε·
ἀπάντεχα* βαθύς ὕπνος μέ πιάνει
κι ὀμπροστά μου ἕνας γέροντας μοῦ ἐφάνη.

Ἐλευθεριά: Τή στροφή αὐτή ἐπαναλαμβάνει ὁ ποιητής κάθε φορά πού ἀλλάζει θεματική ἐνότητα.
ἀπάντεχα: ἀναπάντεχα, ἀπρόσμενα.

Στό ἀκρογιάλι ἀναπαύοιτον* ὁ γέρος·
στά παλιά τά ροῦχα τά σχισμένα
γλυκά γλυκά τό φύσημα τοῦ ἀέρος
τ' ἀριά μαλλιά του ἐσκόρπαιε τ' ἀσπρισμένα
κι αὐτός εἰς τό πολυάστρον τοῦ αἰθέρος
τά μάτια ἐστριφογύριζε σθησμένα*·
ἀγάλι ἄγάλι* ἀσηκώθη ἀπό χάμου
καί ὥσάν νά 'χε τό φῶς του ἦλθε κοντά μου.

Ἑρωτήσεις

1. Νά προσέξετε τήν εἰκόνα τῆς νύχτας. Τί εἶδους ἀτμόσφαιρα δημιουργεῖ ὁ ποιητής καί μέ ποιά τεχνικά μέσα τό κατορθώνει;
2. Ποιές εἶναι οἱ ἐπιμέρους εἰκόνες πού συνθέτουν τή συνολική εἰκόνα τοῦ ὀνείρου τοῦ ποιητή;
3. Τί σημαίνει ὁ τελευταῖος στίχος;
4. Νά συγκρίνετε τή μορφή τοῦ ποιήματος μέ τό ποίημα τοῦ Σολωμοῦ *Ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς* (Κεῖμ. Νεοελ. Λογοτ. Β, σελ. 139). Τί κοινό ἔχουν;

Ἀπό τοὺς Ἐλεύθερους Πολιορκημένους

Σχεδιάσμα Β, Ἀπόσπασμα 1.

Οἱ Ἐλεύθεροι Πολιορκημένοι εἶναι ἓνα μεγαλόπνοο ποίημα, πού ἀπασχολοῦσε τόν ποιητὴ κοντά εἴκοσι χρόνια καί πού ἔμεινε τελικά ἀποσπασματικό. Ἡ ἀφετηρία καί ἡ βάση του βρίσκεται στήν ἡρωική ἀντίσταση καί θυσία τῶν Μεσολογγιτῶν καί εἶναι γραμμένο σέ τρεῖς διαφορετικές μορφές, τρία σχεδιάσματα. Τό ποίημα τελικά γίνεται ἓνας ὅμιλος τοῦ ἀνθρώπου, πού κρατᾷ ζωντανή τή θέλησή του γιά ἀντίσταση καί γιά ἀγῶνα. Ὅσο ὁ ἀνθρώπος, προσηλωμένος στό χρέος του, ἐξακολουθεῖ νά ἀντιστέκεται, νά ἀγωνίζεται καί νά εἶναι ἑτοιμος γιά θυσία, μένει ἐλεύθερος, ἀκόμη κι ἂν εἶναι πολιορκημένος ἀπό χίλιους ἐχθρούς.

ἀναπαύοιτον: ἀναπαυόταν (ιδίωμ.)

σθησμένα: κατά τήν παράδοση ὁ Ὅμηρος ἦταν τυφλός.

ἀγάλι ἀγάλι: σιγά σιγά.

κρα τοῦ τάφου σιωπῇ στὸν κάμπο* βασιλεύει·
λαλεῖ πουλί, παίρνει σπυρί, κι ἡ μάνα τό ζηλεύει.
Τά μάτια ἡ πείνα ἐμαύρισε· στά μάτια ἡ μάνα μνέει*·
στέκει ὁ Σουλιώτης* ὁ καλὸς παράμερα, καί κλαίει·

«Ἐρμο τουφέκι σκοτεινό, τί σ' ἔχω 'γὼ στό χέρι;
ὁπού σύ μου 'γινες βαρὺ, κι ὁ Ἀγαρηνός* τό ξέρει.»

Ἑρωτήσεις

1. Ὁ ποιητής δέ μιλάει γιὰ τὴν πείνα. Τὴ δείχνει. Πῶς;
2. Ποιό εἶναι τὸ παράπονο τοῦ Σουλιώτη καὶ ποῦ ὀφείλεται;
3. Ποιὸς εἶναι ὁ τόνος ποῦ κυριαρχεῖ στό ἀπόσπασμα;

μικρὸν προφίτις ερρεξε δὲ κορεσιὰ τα ματια,
ὡς οὐκ κριθισεν ποτισμεν τὰ ριμασεν' ἰπυ.
ὡς γὰρ τὰ πύδιατα Καλὴ, ἡ ἀνγωπὶν μεγαλὴ,
κρεκτὸν λυδα-εργανὸν τρυτὸν σπυγὰ ὁ ἡλιος
σερμα-εργανὸν δὲ ἰπυ γὰρ ταυ φυττω παλιν
οὐρφο-εργανὸν ὡς ἡ ἀνγωπὶν ἀνταρμεν.

Δ. Σολωμός.

Αὐτοῖογραφο τοῦ Διον. Σολωμοῦ.

κάμπο: τοῦ Μεσολογγίου.

μνέει: ὀρκίζεται.

Σουλιώτης: ὅπως εἶναι γνωστό, στό Μεσολόγγι εἶχαν κλειστῇ καὶ Σουλιώτες.

Ἀγαρηνός: Τούρκος.

Αἰεὺχαί

Ἡ ὥδῃ ἀνήκει στὰ Λυρικά (Παρίσι 1826) καὶ γράφτηκε τὸ 1825. Τὸ ἔτος αὐτὸ εἶναι κρίσιμο γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ἐπανάσταση. Ὁ Ἱμπραῖμ ἐρημώνει τὴν Πελοπόννησο καὶ σκορπίζει τὸν πανικό, ἐνῶ παράλληλα, στὸ διπλωματικὸ τομέα, κορυφώνεται ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας γιὰ τὴν ἐπιρροή στὴν Ἑλλάδα. Τελικὰ οἱ Ἕλληνες πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ στρέφονται πρὸς τὴν Ἀγγλία καὶ ὑπογράφουν ἔγγραφο (24 Ἰουλίου 1825) μὲ τὸ ὁποῖο ζητοῦν ἐπίσημα τὴν ἀγγλικὴ προστασία. Ἐναντίον τῆς προστασίας αὐτῆς καὶ κάθε ἄλλης «προστασίας» ἐκδηλώνεται μὲ πάθος σ' αὐτὴ τὴν ὥδῃ τοῦ ὁ Κάλβος.

- α. Τῆς θαλάσσης καλύτερα
φουσκωμένα τὰ κύματα
νά πνίξουν τὴν πατρίδα μου
ὡσάν ἀπελπισμένην
ἔρημον βάρκαν·
- β. Στὴν στεριάν, στὰ νησιά
καλύτερα μιά φλόγα
νά ἰδῶ παντοῦ χυμένην
τρῶγουσαν πόλεις, δάση,
λαοὺς καὶ ἐλπίδας·
- γ. Καλύτερα, καλύτερα
διασκορπισμένοι οἱ Ἕλληνες
νά τρέχωσι τὸν κόσμον
μὲ ἔξαπλωμένην χεῖρα
ψωμοζητοῦντες·
- δ. Παρὰ προστάτας νά ἔχωμεν.
Μέ ποτέ δέν ἐθάμβωσαν
πλοῦτη ἢ μεγάλα ὀνόματα
μέ ποτέ δέν ἐθάμβωσαν
σκήπτρων ἀκτίνες.
- ε. Ἄν ὁπότεν πεθαίνει
πονηρὸς βασιλεὺς
ἔσθην' ἡ νύκτα ἐν' ἄστρον
ἤθελον μείνει ὀλίγα
οὐράνια φῶτα.
- στ. Τὸ χέρι ὁποῦ προσφέρετε
ὡς προστασίας σημεῖον
εἰς ξένον ἔθνος, ἔπνιξε
καὶ πνίγει τοὺς λαοὺς σας
πάλαι, καὶ ἀκόμα.
- ζ. Πόσοι πατέρες δίδουσιν
ὄχι ψωμί, φιλήματα
στά πεινασμένα τέκνα τους
ἐνῶ λάμπουν στὰ χεῖλη σας
χρυσὰ ποτήρια!
- η. Ὄταν ὑπὸ τὰ σκήπτρα σας
νέους λαοὺς καλεῖτε
νέους ἰδρώτας θέλετε
ἐσεῖς διὰ νά πληρώσετε
πλουσιοπαρόχως,

- θ. τὰ ξίφη ὅπου φυλάγουσι
τὰ τρέμοντα βασιλείᾳ σας
τὰ ξίφη ὅπου τρομάζουσι τὴν
ἀρετὴν
καὶ σφάζουσι τοὺς λειτουργ-
γοὺς της.
- ιδ. Ὅταν τὸ δένδρον νέον
ἐθασάνιζον οἱ ἄνεμοι
τότε βοήθειαν ἤθελεν·
ἐνδυναμώθη τώρα
φθάνει ἡ ἰσχὺς του.
- ι. Θέλετε θησαυροὺς
πολλοὺς διὰ ν' ἀγοράσητε
κρότους χειρῶν* καὶ ἐπαίνους
καὶ τ' ἄπιστον θυμίαμα
τῆς κολακείας.
- ιε. Τὸ ξίφος σφίγγατ', Ἕλληνες
τὰ ὀμμάτια σας σηκώσατε
ἰδοὺ εἰς τοὺς οὐρανοὺς
προστάτης ὁ Θεός
μόνος σᾶς εἶναι.
- ια. Ἡμεῖς διὰ τὸν σταυρόν
ἀνδρεῖως ὑπερμαχόμεθα
καὶ σεῖς ἐβοηθήσατε
κρυφὰ τοὺς πολεμοῦντας
σταυρόν κι ἀλήθειαν.
- ιστ. Καὶ ἂν ὁ Θεός καὶ τ' ἄρματα
μᾶς λείψωσι, καλύτερα
πάλιν νὰ χρεμετήσωσι
στόν Κιθαιρώνα Τούρκων
ἄγριαι φοράδες,
- ιβ. Διὰ νὰ θεμελιώσητε
τὴν τυραννίαν τιμᾶτε
τὸν σταυρόν εἰς τὰς πόλεις σας
καὶ αὐτόν ἐπολεμήσατε
εἰς τὴν Ἑλλάδα.
- ιζ. παρὰ... Ἐ, ὅσον εἶναι
τυφλὴ καὶ σκληροτέρα
ἢ τυραννίς, τοσοῦτον
ταχυτέρως* ἀνοίγονται
σωτήριοι θύραι.
- ιγ. Καὶ τώρα εἰς προστασίαν μας
τὰ χέρια σας ἀπλώνετε!
τραβήξετέ τα ὀπίσω·
βλέπει ὁ Θεός καὶ ἀστράπτει
διὰ τοὺς πανούργους.
- ιη. Δέν μέ θαμβώνει πάθος
κανένα· ἐγὼ τὴν λύραν
κτυπάω, καὶ ὀλόρθος στέκομαι
σιμὰ εἰς τοῦ μνήματός μου
τ' ἀνοικτόν στόμα.

Ἑρωτήσεις

1. Νά βρεῖτε τίς ἐνότητες τῆς ὁδῆς καὶ νὰ ἀποδώσετε σύντομα τὸ περιεχόμενο τῆς καθεμιάς.
2. Τὸ ποίημα ἐπιγράφεται *εὐχαί*. Γιατί;
3. Ἀφοῦ ἐπισημάνετε στό ποίημα τίς εὐχές τοῦ ποιητῆ (ἀποδίδονται μέ τὸ συγκριτικὸ ἐπίρρημα «καλύτερα») νά βρεῖτε: α) Ποιοὶ εἶναι οἱ δύο ὅροι τῆς

κρότους χειρῶν: χειροκροτήματα.

χρεμετίζω: χλιμιντρίζω.

ταχυτέρως: ταχύτερα.

- συγκρίσεως κάθε φορά. β) Πώς εκφράζεται ὁ πρῶτος καὶ πῶς ὁ δεύτερος ὅρος τῆς συγκρίσεως. γ) Ποιό εἶναι τὸ νόημα ὅλων τῶν εὐχῶν.
4. Ἡ ποίηση γενικά καὶ ἡ ποίηση τοῦ Κάλθου εἰδικότερα εἶναι βασικά εἰκονοπλαστική. Μὲ βάση τίς εἰκόνες νά βρεῖτε πῶς παρουσιάζει ὁ ποιητής τοὺς ξένους ἡγεμόνες.
 5. Τί προτρέπει ὁ ποιητής τοὺς Ἕλληνες;
 6. Νά ἀναλύσετε τὴ στροφή ιζ. Πῶς συνδέεται μέ τὸ ποίημα;
 7. Συμφωνεῖτε γενικά μέ τίς θέσεις τοῦ ποιητῆ;
 8. Πῶς παρουσιάζεται ὁ Κάλθος στίς στροφές πού μιλάει ἄμεσα γιά τόν ἑαυτό του καὶ ποιά εἰκόνα σχηματίζετε ἐσεῖς γι' αὐτόν ἀπό ὅλη τὴν ὥδή;
 9. Ἔργασία: Νά διαβάσετε ἄλλη μιὰ ὥδή τοῦ Κάλθου καὶ νά σημειώσετε τίς παρατηρήσεις σας: α) γιά τὴ γλώσσα β) γιά τὴ στροφή γ) γιά τὴ θέση τοῦ ἐπιθέτου.

Εἰς τὸν ἱερὸν λόχον.

αἶ' μὴ βρέξῃ σὸς	αἶ' τὸ δροσίον πάντοτε
τὸ δύνανον, καὶ ὁ ἀέρας	μὲ τ' ἀργυρὰ τῆς δαίρας
συχνοὶς αἶ' μὴ θεωρῶσιν	ἢ ροδοπέταλον πορπ.
τὸ χῶμα τὸ μακάριον	καὶ αὐτοῦ αἶ' ξεφυτρύνουν
σὺν ὅσῃ διασάτῃ.	αἰῶνια τ' ἄνθι.

Αὐτόγραφο τοῦ Α. Κάλθου.

Α. Γιαλλινᾶς: Κρεμαστή - Κέρκυρα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἀπό τόν Ὀρκο

Ὁ Ὀρκος εἶναι ἓνα μεγάλο ποίημα (1110 στίχοι), πού πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1875. Ὑπόθεσή του εἶναι ἡ κρητική ἐπανάσταση τοῦ 1866 καί τό ὀλοκαύτωμα τοῦ Ἀρκαδιοῦ. Κεντρικά πρόσωπα, ὁ Μάνθος καί ἡ Εὐδοκία, δύο νέοι πού πρόκειται νά παντρευτοῦν, μά πού ἡ ἐπανάσταση τούς χωρίζει. Ὁ Μάνθος παίρνει μέρος στόν ἀγώνα, ἐνῶ ἡ Εὐδοκία καταφεύγει στήν ἐλεύθερη Ἑλλάδα. Ἡ ἀγάπη γιά τήν πατρίδα, ὁ ἔρωτας, ἡ θυσία συνθέτουν τή δραματική πλοκή τοῦ ποιήματος πού ὁ Παλαμάς χαρακτήρισε ἄσμα ἁσμάτων τοῦ σύγχρονου ἡρωισμού. Παρά τόν ἐπικό του χαρακτήρα ὁμοῦς ὁ Ὀρκος ἔχει καί ὁμορφα λυρικά κομμάτια, ὅπως τό ἀπόσπασμα πού ἀκολουθεῖ.

ἔχε νυχτώσει. Τ' οὐρανοῦ βαθύτατη μαυρίλα
τῇ χλόῃ τοῦ κάμπου ἐσκέπαζε καί τοῦ βουνοῦ τά φύλλα·
μαυρολογοῦσαν τά νερά κι οἱ βράχοι τῆς θαλάσσης·
ἄστρο χλομό δέν ἔφεγγε στήν ἐρημιά τῆς πλάσης·

καί μόνον ἔκανε, κρυφά περνώντας τό φεγγάρι
μιάν ἄκρη ἀπό τά σύννεφα λάμψη ἀργυρή νά πάρει.
Φωνή δέν ἄκουες· πούπετα* δέν ἔβλεπες διαβάτη·
εἶχε τόν ὕπνο ἀποδεχτεῖ καλύβι καί παλάτι·
δέν ἐσπαρνοῦσαν* τά πουλιά, πού σύσκοτα εἶχαν βάλει,
σκέπη θερμή, τήν ἴδια τους φτερούγα στό κεφάλι·
ἦταν τό χόρτο, τό κλαρί κι ὁ ἀνθός τήν ὥρα ἐκείνη
τοῦ μαμουδιοῦ προσκέφαλο, τῆς πεταλούδας κλίνη·
τ' ἀρνί στή μάντρα ἐπλάγιαζε, τ' ἀγρίμι στή μονιά* του.
Ὅλα τά πλάσματα, Θεέ, στόν ἴσκιο σου ἀποκάτου.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά γενική εἰκόνα καί ποιά ἀτμόσφαιρα δημιουργεῖ ὁ ποιητής σ' αὐτό τό ἀπόσπασμα;
2. Μέ ποιές ἐπιμέρους εἰκόνες δημιουργεῖ ὁ ποιητής τή γενική εἰκόνα καί τήν ἀτμόσφαιρα;
3. Μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι στόν τελευταῖο στίχο συμπυκνώνεται ὅλο τό περιεχόμενο τοῦ ἀποσπάσματος;

πούπετα: πουθενά.

ἐσπαρνοῦσαν: σπαρταροῦσαν.

μονιά: φωλιά ἀγρίων ζώων.

Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης

Ἀπὸ τὸν Φωτεινὸ

Ὁ Φωτεινός (1879) εἶναι τὸ τελευταῖο καὶ ὠριμότερο ἔργο τοῦ Βαλαωρίτη, ποὺ ὅμως ὁ θάνατος δὲν τὸν ἄφησε νὰ τὸ τελειώσει. Ἡ ὑπόθεσίς του βασίζεται σὲ ἓνα ἐπεισόδιο τοῦ 1357 στὴ φραγκοκρατούμενη Λευκάδα, ποὺ ὁ ποιητὴς τὸ ἀναπλάθει ἐλεύθερα: Ὁ Φωτεινός, ἐβδομητάρης ἀγρότης, παλιὸς κλέφτης καὶ πολέμαρχος, πετροβολεῖ καὶ πληγώνει τὰ σκυλιὰ τοῦ αὐθέντη τῆς Λευκάδας Γρατσιανοῦ Τζώρτζη, γιατί τοῦ χαλᾶνε τὰ σπαρτά. Οἱ συνοδοὶ τοῦ ἄρχοντα τὸν συλλαμβάνουν καὶ τὸν χτυποῦν ἀλύπητα. Τὸ ἐθνικὸ φιλότιμο τοῦ γέρου πληγώνεται καὶ ἀρνεῖται νὰ ζητήσῃ συγχώρεση. Στὴν περήφανη στάση του ἀνήκει καὶ τὸ ἀπόσπασμα ποὺ δίνουμε. Μετὰ τὸ ἐπεισόδιο αὐτὸ καὶ τὴν τιμωρία του, ὁ Φωτεινός ἐτοιμάζει τὴν ἐπανάσταση. Τὸ ποίημα, ποὺ εἶναι χωρι-

ομένο σέ τρία μέρη (ἄσματα), «ἔχει χαρακτήρα ἑλληνικό καί ἱστορικό» (Γ. Σαββίδης) καί τονίζει τήν ἀσυμβίβαστη πάλη τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐναντίον τῆς ξένης κυριαρχίας.

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

ν ἐξεράθη τό κλαρί, πάντα χλωρή εἶν' ἡ ρίζα.
Καί μένει πάντα ζωντανό, ἡ ρόβι* φάγ' ἡ βρίζα*,
αὐτό τό βόδι τό μανό*, π' ὅσο βαθιά ρουχνίζει*
τόσο εὐκολα μυγιάζεται κι ἀνεμοστροβιλίζει,
καί πού τό κράζουνε Λαό. Θά σπάσει τό καρίκι*
καί θά προβάλει μέ φτερά μιά μέρα τό σκουλήκι.
Τότε, πουλί τό σερπετό, ποιός ξέρει πού θά φτάσει!...

ΤΖΩΡΤΖΗΣ

Δεῖξε μου αὐτό τό λείψανο πού θά βρικολακιάσει!

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

Ἐγώ... ὁ φτωχός ὁ Φωτεινός, ὁ γέρος ὁ ξεσκλιάρης*,
πού ρίχνω ἐδῶ τό σπόρο μου γιά νά μοῦ τότε πάρεις.
Ἐγώ πού μέ τόν ἴδρωτα τά χρώματα ζυμώνω
γιά νά τρώγει ἄλλος τό ψωμί. Πού τρέχω καί κεντρώνω*
τήν ἀγριλίδα τοῦ βουνοῦ καί πού δέν ἔχω λάδι
ν' ἀνάφτω τό καντήλι μου καί ζῶ μέσα στὸν ἄδη.
Ἐγώ πού μέ τά νύχια μου ἀναποδογυρίζω
τό λόγγο καί τά ριζιμιά*, γιά νά σᾶς τά στολίζω
μέ κλήματα πού δέν τρυγῶ, καί πού ποτέ δέν ἔχω
λίγο κρασί κεφαλιακό* τῇ γλώσσα μου νά βρέχω.
Ἐγώ ὁ φτωχός ὁ μυλωνάς, πού ζῶ σ' αἰώνια ζάλη

ρόβι: ρόβη ἢ ὄροβος, φυτό κτηνοτροφικό.

βρίζα: οἰκαλη.

βόδι μανό: τεμπέλικο, ὀκνηρό.

ρουχνίζει: ξεφυσάει, ρουθουνίζει.

καρίκι: σκληρό τσόφλι. Ἐδῶ: τό κουκούλι τοῦ μεταξοσκώληκα.

ξεσκλιάρης: κουρελής.

κεντρώνω: μπολιάζω.

ριζιμιά: πέτρες βαθιά ριζωμένες.

κρασί κεφαλιακό: τό κρασί πού βγαίνει πρώτο τό καθαρό.

καί παίρνω κέρδο, πλερωμή, προσφάγι τήν πασπάλη*.
Πού δέν όρίζω τό παιδί, πού πάντα ζω μέ τρόμο,
καί πού δέ βρίσκω έδω στή γή γιά νά μέ κρίνει νόμο.
Αυτός, αυτός είν' ό Λαός. Τ' άψυχο τό κουφάρι
αυτό 'ναι τό καματερό*, τό ψόφιο τό κριάρι...
Μή ρίξεις άλλο φόρτωμα στήν έρμη του τήν πλάτη...

ΤΖΩΡΤΖΗΣ

Συμμαζώξε τή γλώσσα σου τή φιδινή, χωριάτη,
μή μου ξανάφτεις τή χολή. Γονάτισε μπροστά μου
καί ζήτησε συχώρεση γιά τά λαγωνικά* μου...
Δέ θές, άντάρτη, δέν άκούς;...

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

Καλύτερα τό βρόχο*
παρά τά γόνата στή γή... "Αρα... κατάρα τό 'χω...
θά 'φηναν λάκκωμα βαθύ, καί θά 'τουν μέγα κρίμα
τιμή νά θάψω κι όνομα μέσα σ' αυτό τό μνήμα.

*Νοιώτω για σέ σαλεύδα μου,
στα' σφαίρα χαλασμέ!...*

Α. Βαλαωρίτης

Αυτόγραφο του 'Αρ. Βαλαωρίτη.

πασπάλη: ή άχνη του άλευριού, ή σκόνη καί μεταφ. κάτι έλάχιστο.
καματερό: βόδι που όργώνει.
λαγωνικά: κυνηγετικά σκυλιά.
βρόχος: θηλιά.

Ἑρωτήσεις

1. Στό απόσπασμα πού εἶδαμε ὁ Φωτεινός ταυτίζεται μέ τό λαό. Ποιές εἶναι κατά τόν ποιητή οἱ συνθήκες ζωῆς τοῦ λαοῦ τῆς Λευκάδας κάτω ἀπό τό καθεστώς τῆς ξένης φεουδαρχίας; Νά ἀπαντήσετε ἀφού ἐπισημάνετε στό κείμενο τίς σχετικές ἀντιθετικές εἰκόνες καί τίς μεταφορικές ἐκφράσεις.
2. Τί πιστεῦει ὁ ποιητής γιά τό λαό καί μέ ποιοῦ τρόπο ἐκφράζει αὐτή τήν πεποίθησή του;
3. Πῶς παρουσιάζεται ὁ χαρακτήρας τοῦ Φωτεινοῦ; Νά ἀπαντήσετε στηρίζοντας τοὺς χαρακτηρισμοὺς σας στίς πράξεις καί στά λόγια του.
4. Τό ποίημα ἀπό τεχνική ἀποψη ἔχει ὁρισμένες ὁμοιότητες μέ τόν Ἑρωτόκριτο καί μέ τό Δημοτικό τραγούδι. Ποιές εἶναι αὐτές;

Ἀντώνιος Μάτεσης

Ἀπό τό Βασιλικό

ἽΟ Βασιλικός εἶναι θεατρικό ἔργο· Ἐνα «ἔξοχο νεοελληνικό ἔργο», ὅπως τό χαρακτήρισε ὁ ἱστορικός τοῦ θεάτρου μας Γιάννης Σιδέρης. Γράφτηκε στή Ζάκυνθο στά 1830, ἀλλά ἡ δράση του τοποθετεῖται στά 1712. Τά Ἐφτάνησα βρίσκονταν τότε κάτω ἀπό τήν κυριαρχία τῶν Ἑνετῶν καί τό κοινωνικό τους σύστημα ἦταν τό φεουδαρχικό. Ἐκπρόσωπός του στό ἔργο μας ὁ ἄρχοντας Δάρειος Ρονκάλας. Περήφανος ἐκφραστής τῆς οἰκογενειακῆς καί κοινωνικῆς του ὑπεροχῆς, ἐξουσιάζει μέ τή δύναμη καί τή βία καί ὑπερασπίζεται τά συμφέροντά του μέ σκληρότητα. Φτάνει μάλιστα στό σημεῖο νά θέλει νά κλείσει τήν κόρη του Γαρουφαλιά σέ μοναστήρι, γιά νά μή ἀναγκαστεῖ νά τῆς δώσει προίκα. Ἡ ὅλη του στάση καί ἡ συγκεκριμένη του ἀπόφαση τόν φέρνουν σέ ἀνοιχτή ἀντίθεση μέ τό γιό του Δραγανίγο, νέο μέ προοδευτικές καί ἀνθρωπιστικές ἰδέες τῆς ἐποχῆς του. Δύο ἰδεολογίες καί δύο ἠθικές ἔρχονται ἔτσι σέ σύγκρουση, στήν ὁποία νικοῦν τελικά οἱ νέες ἰδέες. Βέβαια, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Ἀγγελος Τερζάκης, ὁ Μάτεσης «προβάλλει ἰδέες τοῦ καιροῦ του σέ μιᾶ ἐποχῇ παλιότερη, γιά νά δώσει στό ἔργο δραματική δύναμη· ἀλλά καί γιά τήν ἐποχῇ τοῦ Μάτεσης, οἱ ἰδέες αὐτές, δομένες μάλιστα ἀπό ἕναν ἀριστοκράτη, ὅπως ἦταν ὁ Μάτεσης, εἶναι

***Σημείωση:** Γιά τήν ἐπιτυχία τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ τοῦ θεατρικοῦ ἀποσπάσματος εἶναι προτιμότερο οἱ μαθητές νά ἔχουν προπαρασκευαστεῖ στήν ἀνάγνωσή του.

«ἐπαναστατικά προοδευτικές». Αύτες οἱ ἰδέες σέ συνδυασμό μέ τήν ἀφογή δομή τοῦ ἔργου, τή σφιχτοδεμένη δράση του πού προχωρεῖ κλιμακωτά πρὸς τήν κορύφωση, τοὺς ζωντανούς χαρακτήρες καί τή φυσική γλώσσα δίνουν στό Βασιλικό μιὰ ἀπὸ τίς πρῶτες θέσεις στοῦ νεοελληνικοῦ δραματολόγιου. Τό ἔργο χωρίζεται σέ πέντε πράξεις καί κάθε πράξη ἀποτελεῖται ἀπὸ σκηνές.

ΠΡΑΞΗ ΠΕΜΠΤΗ

Σκηνή δευτέρα

Ρονκάλινα καί αὐτός

PΟΝΚΑΛΑΙΝΑ — Σάν εἶδα πού ἄργησες ἐβγήκα — ἐδῶ εἶμαι. Ἀκόμη δέν ἡσύχασες! Δέν σου φθάνει; Τί ἔχεις καί τόσο ἀδημονᾷς;

ΔΑΡΕΙΟΣ — Ἀδημονᾷ; Ὀνειρεύεσαι. Ἐσυλλογόμεν μὲ τὶ τρόπο νά σᾶς κάμω νά βάλτε μυαλό κι ἐσέ καί τόν υἱό σου καί τήν θυγατέρα σου. Θά ἀκούσουμε τώρα τί θά ἔβγει ἀπὸ τό τρούπιό του κεφάλι. Ἔκαμα νά τοῦ μιλήσω νά εἰσασθε καί οἱ δύο παρῶν.

ΡΟΝΚΑΛΑΙΝΑ — Συχνά τοῦ κάνεις παρόμοια κραξίματα ὅχι διὰ ἄλλο παρὰ διὰ νά τόν ὀνειδίζεις*, διατί πάντα κάνεις τό ἐνάντιο ἀπ' ὅ,τι σοῦ πεῖ. Μά κάνε* μὴν τονέ πιάνεις μὲ τό κακό καί μὴν τόν ἀκοῦς. Εἶναι νέος καί μπορεῖ νά σφάλλει. Ὀρμήνεψέ τον. Ὅχι νά τόν ἀποπαίρνεις καί νά τόν βρίξεις.

ΔΑΡΕΙΟΣ — Νά τόν ὀρμηνεύσω; Τό ἀστόχησες πῶς εἶναι γεννημένος ἀπὸ σέ καί εἶναι ὀλόφτυστος ἢ ἀναθεματισμένη; Ἀλλά ἐγώ τώρα ἀλημονάω ὅλα τὰ περασμένα. Ἡ ὑπόθεση διὰ τήν ὁποία θά σᾶς μιλήσω ἀγγιάει* κι ἐσέ, κι ἐκεῖνον, ὅχι λιγότερο ἀπὸ μέ, καί διὰ τοῦτο νά λάβετε κάνε εἰς τούτην τήν περίσταση λίγη γνώση νά μὴν ἀντισταθεῖτε εἰς τή θέλησή μου.

ΡΟΝΚΑΛΑΙΝΑ — Ἐμέ εἶναι τοῦ κακοῦ* νά τὰ λές. Δέν εἶμαι πάντα πρόθυμη εἰς ὅ,τι μοῦ πεῖς; Ἐπειτα τί ἀξίζουσ εἰς ἐμέ οἱ ἀντίστασες;

ΔΑΡΕΙΟΣ — Τό καλό, τό ξέρω, δέν ἀξίζεις νά τό κάμεις, μά ἀξίζεις καί βάνεσαι ἐπιταυτοῦ νά τό ἐμποδᾷς. Μάλιστα εἰς τὰ πράματα τῆς φαμελιάς*... Σῶπα τώρα, διατί ἐπλάκωσε ὁ Δραγανίγος, κι ἔχε γνώση.

ὀνειδίζω: κοροιδεύω.

κάνε: τουλάχιστον.

ἀγγιάει: ἀφορᾷ.

τοῦ κακοῦ: τοῦ κάκου, ἄδικα, μάταια.

φαμελιά: οἰκογένεια.

Δραγανίγος καὶ αὐτοί.

ΔΡΑΓΑΝΙΓΟΣ — Ἐδῶ εἶμαι, τί ὀρίζεις;

ΔΑΡΕΙΟΣ — Ἀφοῦ σ' ἔκραξα, κάτι θά ὀρίζω. (Ὀλίγο θυμωμένος.) Κάθισε.

ΡΟΝΚΑΛΑΙΝΑ — Ἀρχίνησες;

ΔΡΑΓΑΝΙΓΟΣ — Ὅπως προστάξεις! (Κάθονται ὅλοι.)

ΔΑΡΕΙΟΣ — Σῶπα! (Τῆς γυναικός του.) Ἀκούετε μέ προσοχή. Ὅσα κατ' ἀρχάς θά σοῦ πῶ (στρεφόμενος πρὸς τὸν υἱὸν του) πρέπει νά τά γνωρίζεις, ἀλλὰ εἶναι χρεῖα* νά σοῦ τά ξαναθυμίσω. — Τό σπίτι μας, ἡ φαμελιά* μας, εἶναι μία ἀπό τές παλαιότερες τούτου τοῦ νησιοῦ, κι ἔχει ἀκόμη ὅλη τήν πιθανότητα, ὡς ἔχουμε πατροπαράδῳ, πῶς καί οἱ προπάτορές μας, πού ἤλθαν εἰς τοῦτον τὸν τόπον, ἦταν καί αὐτοὶ ἀπό τές παλαιότερες φαμελιές τοῦ τόπου τους. Ὡστε ὄχι μονάχα δέν ἡξεύρουμε πότε ἡ φαμελιά μας ἄρχισε νά εἶναι ἀπό τές ἀρχοντικές, ἀμμή* δέν ἡξεύρουμε πότε δέν ἦτον. Ἀπὸ τό ἄλλο μέρος τό ἀρχοντικό αἶμα (μέ ἔμφαση) ποτέ δέν ἐμαγαρίστηκε μέ τοῦ χυδαίου λαοῦ, διατί εἰς τές παντρεῖες τους οἱ προπάτορες ἐζήτησαν πάντα τό αἶμα διὰ πρῶτο προτέρημα τῆς νύμφης, καί δέν ἐνώθηκαν εἰς γάμον ποτέ παρά μέ ὁμοίους τους, πιστοὶ εἰς τὸν παλαιὸν λόγον «βουῦρλο μέ βουῦρλο, σπάρτο μέ σπάρτο». Καί πολλές φορές ἔλαβαν γυναῖκες πού τές ἔλειπαν ἄλλα προτερήματα, πού κάνουν ἐπιθυμητὴ μία νύμφη, ἀλλὰ ποτέ τό αἶμα.

ΔΡΑΓΑΝΙΓΟΣ — Ἦγουν* τές ἔλειπε ἡ φρόνηση, ἡ ἐξυπνάδα, ἡ καλὴ ἀνατροφή, ἡ καλοσύνη, ἡ εὐμορφία...(Μέ χαμόγελο.)

ΔΑΡΕΙΟΣ — Βέβαια κανεῖς δέν ἐπιθυμᾷς γυναῖκα πού νά τῆς λείπουν ὅλα αὐτά τά προτερήματα. Ἄλλ' ὅταν δέν εἶχαν νά διαλέξουν, δέν ἐστάθηκαν μεγαλόψυχοι ἄν τὴν ἐπροτίμησαν παρά νά μαγαρίσουν τό αἶμα τους;

ΡΟΝΚΑΛΑΙΝΑ — Ναί, μά ὅξω ἀπὸ τό προικιό, διατί πολλοὶ ἐπῆραν γρίες μ' ἓνα δόντι, σάν ἐμέ τώρα, διὰ νά πάρουν πολλά προικιά. Μά λέει ὁ παλαιὸς λόγος «καλά εἶν' τά χίλια πέρπερα* κι ἡ κακοειδὴ* γυναῖκα — τά χίλια πέρπερα πετοῦν, κι ἡ κακοειδὴ ἀπομένει».

ΔΑΡΕΙΟΣ — (Δίχως νά προσέξει εἰς τά λόγια τῆς γυναικός του.) Καί δέν

χρεῖα: ἀνάγκη.

ἀμμή: ἀλλὰ (ιδιωμ.).

ἡγουν: δηλαδή.

πέρπερα: εἶδος νομίσματος.

κακοειδὴ: κακόμορφη.

πρέπει νά τούς εἶμαστε ἐμεῖς καί οἱ μεταγενέστεροί μας ὑπόχρεοι, πού μᾶς τό ἐφύλαξαν καθαρό, καί ἡμποροῦμε νά βαστοῦμε ψηλά τό κεφάλι, διατί δέν ἔχουμε γραμμένη στό πρόσωπο τούτην τήν ἐντροπή; (Κτυπώντας μέ τήν παλάμη του τό πρόσωπόν του.)

ΔΡΑΓΑΝΙΓΟΣ — Ἐγώ δέν ἔχω διά...

ΔΑΡΕΙΟΣ — Τί δέν ἔχεις; Δέν εἶναι χρεῖα νά μοῦ ἀρχινᾷς...

ΡΟΝΚΑΛΑΙΝΑ — Μά τούτη τήν μεγαλοψυχιά δέν τήν ἔλαβες τοῦ λόγου σου.

ΔΑΡΕΙΟΣ — Σώπα.

ΡΟΝΚΑΛΑΙΝΑ — Πού κάθε λίγο ἔχεις νά κάμεις μέ τό προικίό μου.

ΔΑΡΕΙΟΣ — Σώπα.

ΡΟΝΚΑΛΑΙΝΑ — Μ' ὅλον πού δέν ἦτον λίγο διά ἐκείνους τούς χρόνους.

ΔΑΡΕΙΟΣ — Σώπα, σοῦ λέω.

ΡΟΝΚΑΛΑΙΝΑ — Καί πού μ' ἔκραζες πάντα πανούκλα.

ΔΑΡΕΙΟΣ — Ἀκοῦς; Νά σωπάσεις.

ΡΟΝΚΑΛΑΙΝΑ — Μ' ὅλον πού δέν ἐπέρναα στά νιάτα μου διά ἄσχημη. Τώρα ἐγέρασα.

ΔΑΡΕΙΟΣ — Θέλεις, λέω, ἢ δέν θέλεις νά σωπάσεις καί ν' ἀκοῦς; (Μέ θυμό.)

ΡΟΝΚΑΛΑΙΝΑ — Μά ἂν δέν χρειάζομαι παρά διά νά στέκω βουθή σάν περουκοκεφάλη*, ἄφησέ με νά φύγω.

ΔΑΡΕΙΟΣ — Στάσου αὐτοῦ, βουβαίνου καί ἄκουε. Καθώς δέν ἐμαγάρισαν ποτέ τό αἷμα τους, ἔτσι ἐβάσταξαν πάντα ἀλώθιαστη* τήν ὑπόληψή τους. Τήν παραμικρή ὕβρη, τήν παραμικρή προσβολή, πού τούς ἐγίνε, τήν ἐκδικήθησαν πάντα εἰς τρόπον πού ἔμεινε ὁ τρόμος τῆς ἐκδίκησης καί εἰς τούς μεταγενέστερους τοῦ ὕβριστή, καί δέν ἄφησαν ποτέ, πού νά μήν δεῖξουν τά δόντια τους εἰς ὅλες τές περιστάσεις, πού ὑποπτεύθηκαν μήν τούς πάρουν διά δειλοῦς.

ΔΡΑΓΑΝΙΓΟΣ — Ἄκουσα μάλιστα μία φορά, καί ἂν δέν σφάλω ἀπό τό στόμα σου, μίαν διήγηση πού βεβαιώνει αὐτό. Τοῦ πάππου μου τοῦ ἐφάνη πώς ἕνας πτωχός ἄνθρωπος — ὁ ὅποιος φαίνεται ὅτι ἦτον μεθυσμένος — τοῦ ἔδωσε ἕνα φάσκελο, καί ὁ καλός μου πάππος ἐδιόρισε* τούς δούλους του καί ἐμβασάν ἐκείνον τόν δυστυχῆ εἰς τό κατώι μας καί τοῦ ἐξεβόλιασαν* τά δάκτυλα. Εἶχε ὁ ἄθλιος πεντέξι ἀνήλικα, πού

περουκοκεφάλη: ξύλο πού κρεμοῦσαν τήν περούκα.

ἀλώθιαστη: ἀκηλιδωτή, καθαρή.

ἐδιόρισε: διέταξε.

ἐξεβόλιασαν: ἐξάρθρωσαν.

ἐπρόσμεναν ἀπὸ τὴν ἐργασίαν τῶν χειρῶν του νά φάνε ψωμί. — Ὁ Θεός νά μᾶς συγχωρέσει. Ὅμως ἂν ὀρίζεις νά μοῦ εἰπείς τίποτε, ὡς φαίνεται νά μ' ἔκραξες, πρέπει πρὶν ὑπάγομεν ἐμπρός νά εἴμασθε σύμφωνοι. Ἐγὼ τὴν ὑπόληψη τῶν ἀνθρώπων τὴν θεμελιῶνω εἰς τές καλές πράξεις καὶ ὄχι...

ΔΑΡΕΙΟΣ — Καί τί καλύτερη πράξη ἀπὸ τό νά παιδέψεις ἐκείνους πού σέ βλάπτουν;

ΔΡΑΓΑΝΙΓΟΣ — Ἀλλά δέν πρέπει...

ΔΑΡΕΙΟΣ — Δέν ἡξέρεις τί λές.

ΡΟΝΚΑΛΑΙΝΑ — Μά διατί δέν τόν ἀφήνεις κι ἐκείνον νά σοῦ μιλήσει;

ΔΑΡΕΙΟΣ — Ἐσέ σοῦ λέω νά μὴ βγάνεις ἄχνα, ἀκοῦς; (Τῆς γυναικός του.) Κι ἐσέ (τοῦ υἱοῦ του) δέν ἔχω χρεία ἀπὸ τές μωροσοφίες* σου. Δέν σ' ἔκραξα νά μέ συμβουλευσεις, διατί τό μυαλό σου, καί νά γεράσεις, θά εἶναι πάντα ἀνεπιτήδαιο* διὰ συμβουλή. Σ' ἔκραξα νά σοῦ φανερώσω μίαν ὑπόθεση τοῦ σπιτιοῦ μας, διὰ τὴν μοναχὴ αἰτία πού, διὰ δυστυχία μου, κάνεις μέρος τῆς φαμελιάς μου. Διὰ τοῦτο μὴν παραγληγορέψεις νά δίνεις τὴν γνώμη σου.

ΡΟΝΚΑΛΑΙΝΑ — Ἐγέραςε πάντα ὁ ἴδιος.

ΔΑΡΕΙΟΣ — Ἡ μεγάλη μου ὑπομονή, γρία, σ' ἐπαραθάρρεψε. (Μέ θυμό.)

ΟΝΚΑΛΑΙΝΑ — Ἀφοῦ μ' ἐστύλιωσες ἐδωπά, δέν μπορῶ νά στέκω σάν ξύλο.

ΔΑΡΕΙΟΣ — (Δίνοντάς της μία ματιά ἄγρια, ἀκολουθᾷ νά λέγει.) Λοιπὸν τό σπίτι ἐστάθη πάντα εὐγενικό καί τιμημένο, ἀλλά δέν ἐπρώτεψε πάντα εἰς τὰ πλοῦτη, καί αὐτό διὰ νά μὴν ξεπέσει ἀπὸ τὴν παλαιή του ὑπόληψη. Τὰ βάσανα ἐμίκρυναν εἰς διάφορους καιροὺς τό ἔχει τῆς φαμελιάς, μερικοὶ ἀπὸ τοὺς προπάτορές μας τό ἀξησαν* πάλι, ἀλλὰ βάσανα τό ἐμίκρυναν, καί ἐγώ, μπορῶ νά παινεθῶ, πὼς μπερδεμένος πάντα μέ βάσανα ὄχι μόνον δέν ὀλιγόστευσα τό εἶναι της, ἀλλὰ μάλιστα τό ἐπέρσευσα. Ἐξαναπῆρα μέ τὴν κρίση πολὺ πρᾶμα κοντισιονάδο* καί ὅλο τό ξένο, πού ἦτον εἰς τὰ τέσσερά μας μετόχια τό ἐπῆρα, ἄλλο μέ τό καλό, καί ἄλλο μέ τό κακό. Διὰ νά 'πιτύχω, ἐχρειάσθηκε νά μεταχειρισθῶ ὅλην μου τὴν προκοπὴ καί σχεδὸν ὅλη τὴ δύναμη τῆς ὑπόληψής μου. Ἦσουν μέγας καὶ πλατύς, μά δέν ἡδυνήθηκες μήτε εἰς τούτους τοὺς ὕστερους χρόνους, πού ἀρχινοῦν στήν ἡλικία μου νά μέ βαραίνουν οἱ κόποι

μωροσοφίες: ἀνοησίες πού δείχνουν γιά σοφίες.

ἀνεπιτήδαιο: ἀκατάλληλο.

ἀξησαν: αὐξήσαν, μεγάλωσαν.

κοντισιονάδο: ἐδῶ: κανονισμένο μέ παλιές συμφωνίες.

κι οί ἔγνοιες, νά μοῦ δώσεις τήν παραμικρή βοήθεια. Μόνον ἡ αὐγή καί τό βράδυ σ' εὐρίσκει πάντα νά φυλλολογᾷς*. Θά ἰδῶ, δύστυχε, τί καρπό θά λάβεις ἀπ' αὐτά τά φυλλολοῖσματα! Μά τί; Δέν τονέ βλέπω ἀπό τώρα; Δέν βλέπω πού ὅλοι σέ περιγελοῦν κι ἐμπρός σου; Δέν σέ ἐρώτησε προχθές ὁ ἐξάδελφός σου, σάν νά 'θε' ἦσουν μικρό παιδί, ἂν ἐμέτρησες ἀκόμη τά ἄστρα, κι ἐσύ δέν ἔλαβες μήτε καρδιά* νά τοῦ ἀποκριθεῖς;

ΔΡΑΓΑΝΙΓΟΣ — Ποῖος ἀποκρένεται τῶν γαῖδουριῶν, ὅταν γκαρίζουν, παρά μόνον τ' ἄλλα γαῖδούρια;

ΔΑΡΕΙΟΣ — Μά σύ, ἂν δέν μοιάζεις τῶν γαῖδουριῶν στό γκάρισμα, τούς μοιάζεις στήν ὑπομονή, καί αὐτό μέ κάνει νά προβλέπω εἰς τί βαθμό ταπεινώσης θά καταντήσῃ τό σπίτι ἀφ' οὗ ἐγώ τ' ἀπαρτήσω, ἐπειδὴ ὁ γιός μου κάνει παντοίους τρόπους νά τοῦ χαλάσῃ τήν ὑπόληψή του, νά γκρεμίσει ἀπό τά θεμέλια τό παλαιότατο κτίριο, πού ἐγώ ἐστερέωσα περισσότερο καί εὐπρέπιστα.

ΔΡΑΓΑΝΙΓΟΣ — Φανέρωσέ μου, παρακαλῶ, τί κάνω, πού νά βλάβῃ τήν ὑπόληψη τοῦ σπιτιοῦ μας;

ΡΟΝΚΑΛΑΙΝΑ — Καλέ δέ μοῦ λές τί κακά κάνει, πού ἀρχίνησες νά τόν ψάλλεις καί δέν ἔχεις καί παμό;

ΔΑΡΕΙΟΣ — (Τῆς γυναικός του.) Σώπα σύ καί δέν ἡξέρεις τί σοῦ γένεται. (Τοῦ υἱοῦ του.) "Ἄν ἀρχίνασ νά μετρήσω τά σφάλματά σου, τὰ ἄπρεπά σου φερσίματα, ἔβλεπες πῶς εἶναι ἀλογάριαστα. Φθάνει σου τώρα μόνο νά σοῦ πῶ, πῶς δέν θέλεις νά μοῦ δώσεις καμιά βοήθεια εἰς τές ὑπόθεσές μας.

ΔΡΑΓΑΝΙΓΟΣ — Πολλές φορές ἐδοκίμασα, ἀλλ' ὅ,τι κάμω τό λέγεις κακά γεναμένο, καί κάνεις τό ἐναντίον.

ΔΑΡΕΙΟΣ — Τό λέω κακά γεναμένο, διατί εἶναι κακά. Κάνω τό ἐνάντιο, διατί τό ἐνάντιο πρέπει νά κάμω. Καί τοῦτο προέρχεται διατί δέν καταδέχεσαι νά πράξεις καθὼς πράζω ἐγώ.

ΔΡΑΓΑΝΙΓΟΣ — Δέν ἤμπορῶ νά πράξω ἀλλέως ἀπ' ὅ,τι ὁ νοῦς μου καί ἡ καρδιά μου μοῦ ὑπαγορεύουν.

ΔΑΡΕΙΟΣ — Καί ἡ καρδιά σου καί ὁ νοῦς σου περισσότερο εἶναι στρεβλά καί στρεβλά σοῦ καλαναρχοῦν*, καί ἂν ἤθελες νά παίρνεις ἐμέ διά ξόμπλο* δέν ἦτον χαϊμένη ἡ ἐλπίδα νά διορθωθοῦν. Μά ἂν δέν παίρνεις

φυλλολογᾷς: φυλλομετρᾷς, διαβάζεις.

καρδιά: θάρρος.

καλαναρχοῦν: κανοναρχοῦν, ὑπαγορεύουν.

ξέμπλο: παράδειγμα.

μήτε ποτέ μέ ζέση κανένα πράγμα πού σου διορίσω; "Αν δέν σου παραγγέλλω τό παραμικρό καί νά βαλθεῖς μέ πόθο νά τό τελειώσεις; "Αν ὅ,τι σου πῶ τό ἀλησμονᾶς; Δέν σου ἐπαράγγειλα νά εὖρεις τόν βαφία καί νά τόν κάμεις νά μάς δώσει τό ὑποστατικό* του; Τό ἐματαθυμήθηκες;

ΔΡΑΓΑΝΙΓΟΣ — Μάλιστα, ἐπῆγα εὐθύς καί ἐπάσχισα μέ κάθε τρόπο νά τόν καταπείσω, ἀλλά δέν ἠμπόρεσα.

ΔΑΡΕΙΟΣ — Βολετό νά μήν ἡῦρες ἐκεῖ, πού ὅλη μέρα φυλλολογᾶς, κανένα ρητόρεμα νά τόν καταπείσεις. "Ε! ντροπή σου. "Εγώ δέν καταδέχουμαι νά τόν εὖρω, οὔτε νά τόν κράξω εἰς τό σπίτι, ἀφοῦ μία καί δύο τό ἀρνήθηκε τοῦ παραστάτη μου καί σ' ἄφησα κι ἐσέ νά πᾶς νά τόν εὖρεις πρὶν πάρω ἄλλα μέτρα, διὰ νά σέ ἰδῶ τί ξέρεις νά κάμεις, ἀλλίως ἤθελε ἰδεῖς ἂν δύο μου λόγια ἔφθαναν ἢ ὄχι νά τόν καταπείσουν.

ΔΡΑΓΑΝΙΓΟΣ — Λοιπόν, κράξε τον κι ἡ ἀφεντιά σου, σέ παρακαλῶ...

ΔΑΡΕΙΟΣ — Ἀποφάσισα νά μεταχειρισθῶ μία ρητορική, πού εἶναι ἀλάθευτη, ἐπρόσταξα νά τοῦ ξεκωλώσουν* καί ἀμπέλι καί λιοστάσι, καί νά τοῦ γκρεμίσουν καί τό καλύβι. Πῶς σου φαίνεται; (Χαμογελώντας.)

ΔΡΑΓΑΝΙΓΟΣ — Κρίμα μεγάλο εἰς ἓνα φτωχόν ἄνθρωπον. Σέ παρακαλῶ μήν τό κάμεις.

ΔΑΡΕΙΟΣ — Ποῖος τοῦ λέει νά μή μοῦ τό δώσει; Νά τοῦ τό πλερώσω!

ΔΡΑΓΑΝΙΓΟΣ — Δέν τό κάνει ὁ δύστηχος διὰ νά μήν τό λάβουμε ἐμεῖς. "Αν κανένας πλούσιος, πού νά 'χει μετόχια καί ὑποστατικά πολλά, ἤθελε ἀρνηθεῖ νά δώσει ἓνα κομμάτι ὑποστατικό μακρά ἀπό τά μετόχια του, καί πού ἴσως δέν ἐγνώριζε τήν τοποθεσία πού εὐρίσκετο, ἠμποροῦσες νά πεῖς πῶς ἀρνεῖται νά τό δώσει διὰ νά μή σου κάμει μίαν χάρη, καθὼς ὅλη μέρα οἱ ἄρχοντες ἀνάμεσόν τους πράζουν. Ἀλλά ὁ δύστηχος ὁ βαφίας τοῦτο τό μικρό ὑποστατικό τοῦ ἀπόκτησε ὁ πατέρας του, καί δέν ἔχει ἄλλο ἀπὸ αὐτό. «Ἐχω εὐχαρίστηση», μοῦ ἔλεγε, «τόν τρυγητή νά πηγαίνω κι ἐγώ μέ τήν φαμελιά μου διὰ λίγες ἡμέρες εἰς ἐκεῖνο τό καλυθάκι διὰ νά τρώγω δύο σταφύλια καί νά ξεχλαιῖνω* ὀλίγο. Νά ἔλθει ἓνας τρυγητής καί νά μήν πάω καθὼς ἐσυνήθισα ἀπὸ παιδί, ἤθελε μοῦ δώσει πολλή πίκρα. Ὁ μαῦρος ὁ πατέρας μου μοῦ ἀπόκτησε ἐκεῖνο τό πραγματάκι κι ἐπιθυμῶ νά τ' ἀφήσω κι ἐγώ τῶν παιδιῶν μου. Πάλι παρεμπρός βλέπουμε». "Ετσι μοῦ ἔλεγε κι ἐγώ δέν εἶχα στόμα νά τοῦ πῶ τίποτες ἄλλο. Ἡ ἀφεντιά σου μία φορά δέν εὐχαριστήθηκες νά ξεκωλώ-

ὑποστατικό: ἀγρόκτημα.

ξεκωλώσουν: ξεριζώσουν.

τρυγητής: ὁ Σεπτέμβριος.

ξεχλαιῖνω: δροσιζομαι.

σεις μία ρίζα ἐλιά, πού ἦτον στὸν ὄχθον τοῦ ἀμπελιοῦ μας κι ἐπὶ τοῦ ἀμπέλι τοῦ γειτόνου μας, μ' ὅλον πού σοῦ ἔκαμε ἐκεῖνος τόσες παρακάλεσες, καί σοῦ ἔλεγε νά σοῦ τήν πλερώσει τό διπλό, καί νά πάρεις καί τὰ ξύλα.

ΔΑΡΕΙΟΣ — Βέβαια καί δέν εὐχαριστήθηκα, μάλιστα εἶπα τοῦ σέμπρου νά τήν κροπίσει καί νά τήν καλλιεργήσει διὰ νά φουντώσει, νά τοῦ πλακώσει τό ἀμπέλι περισσότερο.

ΔΡΑΓΑΝΙΓΟΣ — Κι ἔτσι πράζοντας παραπονεῖσαι διατί ὁ βαφίας δέν μᾶς δίνει τό ὑποστατικό τους;

ΔΑΡΕΙΟΣ — (Θυμωμένος.) Μά πῶς; Ἀστόχησες ἀπό τί φαμελιά γεννιέσαι ἐσύ, καί ποῖος εἶναι ὁ βαφίας; Δέν βάνεις καμία διαφορά ἀνάμεσα ἄρχοντες καί χυδαίους; Μποροῦν ἐκεῖνα, πού τοῦτοι κυριεύουν, νά ἔχουν στερεότητα; Μποροῦν νά μελετήσουν πατρογονικό τους; Τί πῶς; Καί αὐτοί καί τό ἔχει τους εἶναι καταγραμμένα εἰς κανένα κατάστιχο*; Καί δέν εἶναι ἀνακατωμένα καί συγχισμένα σάν εἰς τό χωράφι τ' ἀγριολάχανα; Ἀχ! μά πῶς ὅταν δέν γνωρίζεις τὰ πρῶτα πράγματα, πού πρέπει νά γνωρίζει ὁ καλογεννημένος, μπορεῖς ποτέ νά μιλήσεις ἢ νά πράξεις σωστά; Ὡ φαμελιά ἀμαγάριστη τοῦ Ρονκάλα! Καί πῶς θά ὑποφέρεις νά σέ παρρησιάζει* ἓνας τέτοιος ἀπόγονος, πού δέν γνωρίζει τὰ δικαιώματά σου, πού δέν θέλει νά σοῦ φυλάξει τήν ὑπόληψή σου!

Ἑρωτήσεις

1. Ποιές εἶναι οἱ ἀρχές στίς ὁποῖες πιστεύει ὁ ἄρχοντας καί πού ἔχουν αὐτές οἱ ἀρχές τήν προέλευσή τους καί τή βάση τους;
2. Ποιά εἶναι ἡ γνώμη τοῦ Δαρείου Ρονκάλα: α) γιά τούς ἄρχοντες β) γιά τό λαό γ) γιά τή γυναῖκα δ) γιά τή μόρφωση.
3. Ποιά ἔννοια ἔχουν οἱ λέξεις τιμή καί ὑπόληψη γιά τόν ἄρχοντα καί ποιά γιά τό γιό του;
4. Στό εἰσαγωγικό σημείωμα γράψαμε ὅτι συγκρούονται στό ἔργο δυό ἠθικές. Πῶς τό ἀντιλαμβάνεσθε τώρα αὐτό;
5. Στό εἰσαγωγικό σημείωμα γράψαμε ἐπίσης γιά «ζωντανούς χαρακτήρες». Μπορεῖτε τώρα νά αἰτιολογήσετε τό χαρακτηρισμό αὐτό ἀπό τόν τρόπο πού μιλοῦν καί συμπεριφέρονται τὰ πρόσωπα στή σκηνή;
6. Πῶς φαντάζεσθε ἐσεῖς τή σκηνική παρουσία τῶν προσώπων;

κατασπίχο: υπαινιγμός στο libro d' oro, τό χρυσοῦ βιβλίο στο ὁποῖο ἦταν γραμμένοι οἱ αριστοκράτες.

νά σέ παρρησιάζει: νά ἐμφανίζεται καί νά μιλάει γιά λογαριασμό σου.

Ὁ ἀδιάκριτος

Ὁ Λασκαράτος πιστεύει ὅτι ἡ στηλίτευση τῶν ἀτομικῶν ἐλαττωμάτων καί τῶν κοινωνικῶν ἀδυναμιῶν εἶναι ὠφέλιμη ὅπως ὠφέλιμη εἶναι καί ἡ ἐξύμνηση τῶν καλῶν πράξεων. Μὲ τὸ βιβλίο του Ἰδού ὁ ἀνθρωπισμός (Κεφαλλονιά 1886) παρουσιάζει —κατὰ τὸ πρότυπο τοῦ Θεόφραστου— μιά σειρά ἀπὸ ἀνθρώπινους χαρακτήρες προσπαθώντας νὰ εἰσδύσει στὸν ἐσωτερικὸ κόσμον τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τίς ἐξωτερικὲς ἐκδηλώσεις τῆς συμπεριφορᾶς του. Ἀπὸ τὸ βιβλίο αὐτὸ παρουσιάζουμε τὸν τύπον τοῦ ἀδιάκριτου.

ἀδιάκριτος ἀπαντώντας σε στὸ δρόμο, σοῦ παίρνει τὸ ἄνθος ὅπου βαστᾷ καί τὸ κάνει δικό του· ὑποθέτοντάς σου εὐχαρίστηση μεγάλη νὰ δώσεις τὸ ἄνθος σου εἰς ὑποκείμενον ὡς τὸ ἐδικόν του. Κατ' αὐτόν εἶν' ἐκεῖνη μία τιμὴ πού σοῦ κάνει. Ἄλλὰ μπορεῖ καί νὰ μὴν ἐννοεῖ μήτε τόσο· καί μόνον τοῦ ἀρέσει τὸ ἄνθος σου.

Ἐμβαίνει στὴ συναναστροφή μὲ πάταγον καί ἀρχίζει ὁμιλίαν ἀδιαφορώντας ἂν ἦταν πρωτύτερα ἀρχινημένη ἄλλη. Ἐνδέχεται δὲ νὰ φέρει ἐμπρός καί ὁμιλίες ἀνάρμοστες εἰς τὴν παρουσίαν μάλιστα Κυριῶν καί Δεσποινίδων.

Ἀντισκόβει* ἄλλους διὰ νὰ μιλήσει αὐτός. Ἄλλ' ἂν κανεῖς ἀντισκόψει αὐτόν, τὸν ἐπιπλήττει μὲ αὐστηρότητα.

Δέν εὐχαριστεῖται νὰ εἶναι μέλος τῆς συναναστροφῆς, ἀλλὰ θέλει νὰ κυριαρχεῖ ἀπάνου σ' ὅλους καί ὅλοι νὰ περιστρέφονται τριγύρω του.

Ἐπισκέφτεται τοὺς φίλους γέ στιγμές ὅπου τοὺς γνωρίζει ἐνασχολημένους εἰς ἐνδιαφέροντα πράγματά τους· καί παραπονεῖται μὲ πικρίαν ἂν δέν ἀφήσουνε τὴ δουλειά τους, διὰ νὰ καθίσουνε μὲ αὐτόν νὰ μιλήσουνε διὰ τὴν ψυχρά ἢ διὰ τὴ ζέστα τῆς ὥρας, διὰ τὰ φαγητά τῆς ἡμέρας· νὰ μένουνε κάθε τόσο ἄφωνοι νὰ κοιτάζονται· ν' ἀνασκαμνισθεῖ καί νὰ βαρεθθεῖ σέ πολλήωρα ἔπειτα ν' ἀσκωθεῖ νὰ φύγει.

Καλεσμένους σέ συμπόσιον τραβάει στὸ πιάτο του τὰ καλύτερα κομμάτια, ἀδιαφορώντας διὰ τὲς Κυρίες ὅπου τοῦ παρακάθονται.

Συνταξιδεύοντας μὲ ἄλλους, βγάνει καί καπνίζει, χωρὶς νὰ τόνε ἔγνοιᾷσιν ἂν ὁ καπνὸς ἐνοχλεῖ τοὺς συνταξιδιδῶτες του.

Εἰς τὸν περίπατο, σταματᾷ κάθε τόσα βήματα· ὑποχρεώνοντάς ἔτσι

* ἈΝΤΙΣΚΟΒΕΙ: διακόπτει

καί τό σύντροφό του νά σταματᾷ κι αὐτός, ἐναντίον εἰς τήν εὐχαρίστησή του καί χωρίς δίκιο.

Σέ βλέπει μέ ἄλλους καί σοῦ κάνει ἐρώτησες ἄκαιρες στές ὁποῖες ὄχι μόνο δέν ἔμπορεῖς νά ἀποκριθεῖς, ἀλλά καί αὐτές οἱ ἴδιες ἐρώτησές του σέ στενοχωροῦν καί σέ πνίγουνε.

Σέ ξέρει γιά τās Ἀθήνας; σέ παρακαλεῖ νάν τοῦ πάρεις μία μικρή παραγγελία. Καί σοῦ στέλνει μία κάσα ροζόλια* γιά τόν δεῖνα Τμηματάρχη καί ἓνα μπότι ξίδι γιά τή δεῖνα Κυρία.

Ἄν ξένος, καλένεται μόνος του ἢ ἐμμέσως σέ ὑποχρεώνει νά τόν φιλοξενήσεις διά ὀλίγες ἡμέρες... Μά τότε παίρνει κατοχή στό σπίτι σου καί δέν ἐνθυμεῖται πλέον νά ξεκολλήσει. «Ἡ Κυρία σου, φίλε μου, τοῦ λές τότε, πρέπει νά σέ ἀποζήτησε ἡ καημένη! Τήν ἀπαράτησες!...». Ἄλλ' αὐτός σοῦ ὑπόσχεται νά τῆς γράψει νά ῥθει!

Ὁ ἀδιάκριτος ἔχει χρεῖαν ἀπό μίαν ταχτικήν σειράν καλῶν καί ἀποτελεσματικῶν μαθημάτων. Ὅποιος τόν βοηθήσει στή μαθήτευσή του, ὠφελεῖ αὐτόν κι εὐεργετεῖ καί τήν κοινωνίαν.

Ἑρωτήσεις

1. Ποῦ βασίζεται ἡ περιγραφή τοῦ χαρακτήρα;
2. Ἀπό ποιές ἐξωτερικές ἐκδηλώσεις διακρίνει κανεῖς τόν ἀδιάκριτο;
3. Ποῦ νομίζετε ὅτι ὀφείλεται ἡ ἀδιακρισία του;
4. Νά παρατηρήσετε τή μέθοδο τοῦ Λασκαράτου. Μπορεῖτε μέ τήν ἴδια μέθοδο νά παρουσιάσετε κι ἐσεῖς ἓνα χαρακτήρα;

Λορέντζος Μαβίλης

Ἀφιέρωση

Ἀπό τὰ ποιήματα πού ἔγραψε ὁ Λ. Μαβίλης, τὰ περισσότερα εἶναι δεκαετράστιχα (σονέτα), στὰ ὁποῖα συνδυάζει τήν ἀγνή λυρική διάθε-

τό ροζόλι: κεφαλλονίτικο λικέρ.

ση μέ μία ὑπερβολική φροντίδα στήν ἐπιλογή τῶν λέξεων καί τήν πλαστική ἐπεξεργασία τοῦ στίχου.

έτα, Ἀγάπη, στά οὐράνια καί χαιρέτα
τῇ μάνα μου καί δείχ' τῆς τά φτωχά μου
τοῦτα τραγούδια κι ἐπείτα ἐδῶ χάμου
βλογημένα ἀπό αὐτήν ξανάφερέ τα·

μ' ἓνα χαμόγελό τῆς χρύσωνέ τα,
καί σάν πετράδια ἀτόφωτα*, σάν ἄμμου
χρυσοῦ κλωνιά χαρές καί βάσανά μου
θά γυαλίσουν μέσ στ' ἄτεχνα σονέτα.

Σάν ἀλκυόνα*, Ἀγάπη, μέ φτεροῦγες
ἀπλωμένες διαβαίνεις ἱριδένια*
κατάστρωτες μέ φῶς ἀνάνερες ροῦγες*.

Στῆς ζωῆς τ' ἄγριο πέλαο νεραϊδένια
χαρίζεις καλοσύνη, ὅθε φωλιάζεις,
καί μ' ὄνειρα οὐρανοῦ τό ἀσπρογαλιάζεις*.

Ἑρωτήσεις

1. Νά μελετήσετε τίς δυό πρώτες στροφές καί ν' ἀπαντήσετε στά ἐξῆς ἐρωτήματα: α) Τί ζητάει ὁ ποιητής ἀπό τήν Ἀγάπη; β) Ποιά συνέπεια ἔχει αὐτό γιά τά τραγούδια του;
2. Πῶς παρουσιάζει ὁ ποιητής τήν Ἀγάπη στήν τρίτη καί πῶς στήν τέταρτη στροφή;
3. Νά τοποθετήσετε τίς λέξεις τῆς τρίτης στροφῆς στήν κανονική συντακτική τους σειρά.
4. Οἱ εἰκόνες καί ὀρισμένες λέξεις τῆς τρίτης καί τέταρτης στροφῆς μπορούμε νά ποῦμε ὅτι ἐκφράζουν ποιητικά τά πιό ἀγνά αἰσθήματα τοῦ ποιητῆ; Νά δικαιολογήσετε τήν ἀπάντησή σας.

ἀτόφωτος: αὐτόφωτος, αὐτός πού ἔχει, πού ἐκπέμπει δικό του φῶς.

ἀλκυόνα: θαλασσοπούλι.

ἱριδένιος: αὐτός πού ἔχει τά χρώματα τῆς ἱρίδας (τοῦ οὐράνιου τόξου).

ρούγα: δρόμος.

ἀσπρογαλιάζω: ἔχω χρώμα ὑπόλευκο (σχεδόν ἄσπρο)· ἐδῶ τὸ ρῆμα εἶναι ἐνεργητικό μεταβατικό· τό ἀσπρογαλιάζεις (ἐνν. τό πέλαο)· δίνεις στό ἄγριο πελαο τῆς ζωῆς μία ἀπόχρωση σχεδόν ἄσπρη μέ «ὄνειρα οὐρανοῦ».

Σολωμός

(ἀπόσπασμα)

Είναι μερικά —τυχαία καθώς φαίνεται— περιστατικά, πού έρχονται σέ όρισμένη στιγμή· νά συνειδητοποιήσουν κάτι πού από καιρό έχει ώριμάσει μέσα μας καί νά μās βοηθήσουν νά πάρουμε μιά γενναία απόφαση. Τέτοιο αποφασιστικό γεγονός στάθηκε γιά τό Σολωμό ή συνάντησή του μέ τόν Σπυρίδωνα

Τρικούπη. Είναι γνωστή, έχει πολλές φορές αναφερθεί καί πολλές φορές παρεξηγηθεί, είναι όμως μιά συνάντηση έξαιρετικά σημαντική, καί γι' αυτό θά τήν αναφέρουμε ξανά μέ δυό λόγια.

‘Ο Τρικούπης* έρχεται στή Ζάκυνθο καλεσμένος στά ‘Εφτάνησα από τό λόρδο Γκίλφορντ*, τόν έμπνευσμένον αυτόν έρασιτέχνη, πού όραματίστηκε ν’ αναστήσει τήν παλιά παιδεία στήν ‘Ελλάδα. Είχε δει στήν Κέρκυρα τίς *Rime improvvisate**, τά ιταλικά ποιήματα του Σολωμού πού του τύπωσαν οί φίλοι, καί ζήτησε στή Ζάκυνθο νά τόν γνωρίσει. Μίλησαν γιά τήν ποίηση, γιά τή γλώσσα, γιά χίλια δυό άλλα. ‘Ο Σολωμός του διάβασε τήν ιταλική του «Ώδή γιά πρώτη λειτουργία». ‘Ο Τρικούπης όμως έμεινε στοχαστικός καί σέ λίγο του είπε τά γνωστά λόγια: «‘Η ποιητική σας ιδιοφυΐα σās επιφυλάσσει μιά ώραία θέση στον ιταλικό Παρνασσό*. Όμως οί πρώτες θέσεις εκεί είναι κιόλας πιασμένες. ‘Ο έλληνικός Παρνασσός δέν έχει ακόμη τόν Δάντη* του». Κι όταν ό Σολωμός του αντίτεινε πώς δέν ξέρει καλά τά έλληνικά, ό Τρικούπης όχι λιγότερο εύστοχα του απάντησε: «‘Η γλώσσα πού βυζάζατε μέ τό μητρικό τό γάλα είναι τά έλληνικά. Είναι εύκολο νά τά ξαναφέρετε στή μνήμη σας». Πραγματικά οί δυό φίλοι άρχισαν νά μελετούν μαζί· σέ μιά βδομάδα ό Σολω-

Τρικούπης: είναι ό Σπυρίδων Τρικούπης (1788-1873) ό ιστορικός τής ‘Επαναστάσεως.

Γκίλφορντ: Υπάτος άρμοστής στά ‘Ιόνια νησιά (1766-1827). ‘Ιδρυσε τήν ‘Ιόνια ‘Ακαδημία. Φίλος του Τρικούπη καί του Καποδίστρια.

Rime improvvisate: στίχοι αυτοσχέδιοι· ιταλικά ποιήματα του Σολωμού (1822).

Παρνασσός: μεταφ. ή ποίηση (έπειδή ό Παρνασσός ήταν αφιερωμένος στον Απόλλωνα καί τίς Μούσες).

Δάντης: ‘Ο μεγαλύτερος ‘Ιταλός ποιητής (1265-1321). ‘Εγραψε τή *Θεία Κωμωδία*.

μός του διάβαζε την «Ξανθούλα» και ύστερα από λίγο άρχιζε νά γράφει τόν «Ύμνο».

Ἡ συνάντηση αὐτή, πού τήν ξέρουμε ἀπό τόν ἴδιο τόν Τρικούπη πολ-
λά χρόνια ἀργότερα, εἶναι ἐξαιρετικά σημαντική. Ὅχι πώς αὐτή στάθη-
κε ἡ ἀποκλειστική αἰτία γιά ν' ἀφιερῶθῃ ὁ Σολωμός στήν ἐλληνική
ποίησι, ὅπως εἶπαν μερικοί. Εἶναι ἀπολύτως ἐξακριβωμένο πώς ἀπό
πρὶν κιόλας εἶχε ἀρχίσει νά γράφει ποιήματα ἐλληνικά καί πώς εἶχε
στρέψῃ ὅλη του τή φροντίδα γιά νά μορφώσει μιὰ νεοελληνική γλώσσα
ποιητική. Οἱ μεταφράσεις του ἀπό τόν Μεταστάσιο*, ἄλλα ποιήματα, καί
πρὸ παντός, ἡ «Τρελή Μάνα» ξέρουμε πώς εἶχαν γραφτεῖ πρὶν.
Ἔτσι, καί τήν ἀντίρρηση τοῦ Σολωμοῦ πώς δέν ξέρεי τὰ ἐλληνικά πρέ-
πει νά τήν πάρουμε *cum grano salis**. Ὁ ἄνθρωπος πού ἔχει γράψῃ
κιόλας τὰ θαυμάσια ἐξάστιχα τῆς «Τρελῆς Μάνας» καί πού μέσα σέ μιὰ
βδομάδα στιχουργεῖ τήν «Ξανθούλα», δέν εἶναι βέβαια ἄνθρωπος πού
δέν ξέρει τή γλώσσα του. Μόνο πού τή γλώσσα αὐτὴ δέν τήν ἔχει πρό-
χειρη καί αὐθόρμητη —εἶναι μιὰ «μνήμη παλαιή, γλυκιά κι ἀστοχισμέ-
νη», πού τώρα μέ τήν παρότρυνση τοῦ Τρικούπη ξανάρχεται στή θύμη-
ση καί ξεχύνεται λεύτερη.

Ἄν ἐπέμεινα νά ἀναφέρω τῇ συνάντησι αὐτῇ, εἶναι γιατί ἔχει κάτι τό
ἐντελῶς συγκινητικό, πού κάνει κανέναν νά πιστεῦει πώς πίσω ἀπὸ τυ-
χαῖα —καθὼς φαίνεται— περιστατικά κλῶθει μιὰ μοῖρα τοὺς ἀόρατους
ἰστούς της. Ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς νέους πού συναντήθηκαν στὴ Ζάκυν-
θο ἀντιπροσωπεύει καί κάτι, ἔχει πίσω του μιὰ παράδοσι καί μιὰ ἱστορία
διαφορετική. Ὁ νεώτερος, ὁ Σολωμός, εἴκοσι πέντε χρονῶν, εἶναι ὁ
προικισμένος νέος, ὁ ποιητὴς μέ τήν εὐρωπαϊκὴ ἀνατροφή, πού ἔχει
πίσω του τὰ Ἐφτάνησα μέ τήν ταραγμένη τους ἱστορία τῶν τελευταίων
χρόνων καί μέ τὴ μακρόχρονη βενετοκρατία. Ὁ ἄλλος, μεγαλύτερος,
τριάντα πέντε χρονῶν, εἶναι γιὸς ἀγωνιστῆ ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι, ἔχει
σπουδάσει κι αὐτός στήν Εὐρώπη, στὸ Λονδίνο, ὑπότροφος τοῦ Γκίλ-
φορντ, ἔχει μελετήσει τὴν ποίησι κι ἔχει ἐκδῶσει κι ἓνα ποίημα στὸ
Παρίσι, τὸ «Δῆμο». Ἔχει κατέθει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς Ἐπανάστασις στήν
Ἑλλάδα κι ἔχει βρεθεῖ μέσ στὸν ἀγῶνα. Κι αὐτὸ εἶναι πού ἀντιπροσω-
πεύει τώρα. Ἐρχεται στὴ Ζάκυνθο σάν σταλμένος ἀπὸ τὴν ἀγωνιζόμενη
Ἑλλάδα νά φέρει τὸ μήνυμά της στὸν ποιητῆ: «ἡ Ἑλλάδα δέν ἔχει ἀκό-
μη τὸν Δάντη της». Δυὸ κόσμοι διαφορετικοί ἔρχονται σ' ἐπαφή. Κι ἡ
ἐπαφή αὐτὴ στάθηκε γόνιμη, ἦταν τὸ ἐξωτερικὸ κίνητρο πού ὤθησε τὸ

Μεταστάσιος: Ἰταλὸς ποιητῆς (1698-1782).

Cum grano salis: μέ κόκκο ἀλατιοῦ (φράσι λατινική).

μνήμη παλαιή γλυκιά κι ἀστοχισμένη: στίχος ἀπὸ τὸν *Κρητικὸ* τοῦ Σολωμοῦ.

Σολωμό νά υπερνικήσει καί τούς τελευταίους του δισταγμούς καί ν' αφιερωθεῖ ὁλόκληρος στήν υπόθεση τῆς Ἑλλάδας, νά τῆς χαρίσει τόν ποιητή πού εἶχε ἀνάγκη καί πού ζητοῦσε. Τό μέλλον τοῦ Σολωμοῦ εἶναι πιά καθορισμένο· θά γίνει Ἑλληνας ποιητής.

Ἡ Ἀθήνα τοῦ 1861.

γ. Οἱ Φαναριῶτες καί ἡ Ρομαντική Σχολή τῶν Ἀθηνῶν

Στά δύσκολα χρόνια πού ἀκολούθησαν τήν ἀπελευθέρωση, ἐγκαταστάθηκαν στήν πρωτεύουσα τοῦ νεαροῦ ἐλληνικοῦ κράτους οἱ λόγιοι τῆς Πόλης, τοῦ Φαναριοῦ, κι ἀποτελέσαν τή βάση τῆς πνευματικῆς ζωῆς του. Τήν ἐποχή αὐτή στήν Εὐρώπη — καί ἰδιαίτερα στή Γαλλία — ἀκμάζει ὁ **ρομαντισμός**. Ὁ ρομαντισμός εἶναι ἓνα πνευματικό κίνημα πού ἀρχίζει νά ἀναπτύσσεται κατά τά τέλη τοῦ 18ου αἰ. μέ τίς νέες συνθηκες ζωῆς πού εἶχαν δημιουργηθεῖ στήν Εὐρώπη. Ἀποτελεῖ ἔντονη ἀντίδραση α) στοῦ ὀρθολογιστικοῦ πνεύματος τοῦ διαφωτισμοῦ β) στόν κλασικισμό τῶν περασμένων αἰώνων, καί ἐκφράζει μιὰ νέα ἀντίληψη γιά τή ζωή καί γιά τήν τέχνη. Ἡ ἀντίληψη αὕτη συνίσταται στήν ἀπαλλαγή ἀπό τήν κυριαρχία τοῦ λογικοῦ καί στήν ἀντικατάστασή του ἀπό τή **φαντασία** καί τό **συναίσθημα**. "Εἶσι ὁ κανόνας, ἡ τάξη, τό μέτρο, ἡ ἀρμονία καί ἡ ἰσορροπία, πού διακρίνουν τήν κλασική (καί τήν κλασικιστική) τεχνοτροπία, ὑποχωροῦν, γιά νά παραχωρήσουν τή θέση τους στήν ἐλευθερία, τή θελημένη ἀκαταστασία, τόν ἐνθουσιασμό καί τό πάθος τοῦ ὑποκειμένου, τήν προσωπική δημιουργική ἐκφραση.

Ὁ ρομαντισμός δείχνει ἰδιαίτερη προτίμηση σέ ὀρισμένα θέματα (ὁ

Θεός, ή φύση, τό έγώ, ή έλευθερία, ή περιπέτεια) καί σέ όρισμένα «σκη- νικά» (τά έρείπια, τό φεγγάρι, ή βροχή, τό παρελθόν, τό τοπικό χρώμα). Τέλος καλλιιεργεί στίς ψυχές μιά μελαγχολία χωρίς συγκεκριμένο άντι- κείμενο άναφοράς. Γι' αυτό ό ρομαντισμός όνομάστηκε «άρρώστια του αιώνα». Λογοτεχνικά έμφανίζεται στή Γερμανία μέ τό **Γκαίτε** (Βέρθε- ρος), στήν Άγγλία μέ τό **Μπαίρον**, στήν Ίταλία μέ τόν **Μαντζόνι** καί στή Γαλλία μέ τό **Λαμαρτίνo** καί τόν **Ουγγώ**.

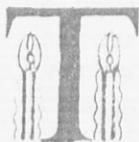
Οί Φαναριώτες έπηρεάζονται κυρίως από τό γαλλικό ρομαντισμό, πού τόν μεταφυτεύουν κακότεχνα στόν έλληνικό χώρο καί γίνονται έτσι οί δημιουργοί της λεγόμενης Ρομαντικής Σχολής τών Άθηνών. Κυρίότε- ροι έκπρόσωποι είναι οί άδελφοί **Άλέξανδρος** καί **Παναγιώτης Σούτσος** (ό **Όδοιπόρος** του Π. Σούτσου, ένα μεγάλο ποίημα μέ δραματική μορ- φή, γνώρισε μεγάλη έπιτυχία στήν εποχή του καί έγκαίνιασε τό ρομαν- τισμό στήν Ελλάδα), ό **Άλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής**, ό **Ήλιος Τανταλί- δης** (στήν Πόλη), ό Θεόδωρος **Όρφανίδης**, ό **Ίωάννης Καρασούτσας**, ό Γεώργιος Ζαλοκώστας, ό Δημοσθένης Βαλαβάνης, ό Δημήτριος Παπαρ- ρηγόπουλος, ό Σπυρίδων Βασιλειάδης καί τέλος, ό πιό δημοφιλής, ό **Άχιλλέας Παράσχος**. Αυτοί καί μερικοί άλλοι συνθέτουν τή Ρομαντική Σχολή τών Άθηνών ή τήν παλιά Άθηναϊκή Σχολή, όπως λέγεται, πού διαρκεί πενήντα χρόνια περίπου, δηλαδή από τήν άπελευθέρωση ως τό 1880.

Άν καί ό ρομαντισμός είναι ένα σπουδαίο κίνημα, πού άπελευθερώ- νει τόν άνθρωπο καί άνοίγει νέους όρίζοντες γιά τή σκέψη, στήν Ελλάδα δέν μπήκε σέ σωστή βάση καί δέν πήρε καλό δρόμο. Χαρακτηρίζεται από **ύπερβολές**, πού δέν ανταποκρίνονται σέ γνήσια ψυχική διάθεση καί πού έκφράζονται μέ τρόπο ρητορικό καί ψεύτικο, καί από τήν **καθα- ρεύουσα γλώσσα**, πού οί ρομαντικοί υίοθετούν καί ύποστηρίζουν. Όπως παρατηρεί ό Λίνος Πολίτης «σήμερα άπωθούν καί τά δυό». Μέ τόν τρόπο αυτό οί ρομαντικοί απέκοψαν τό έθνος από τή λαϊκή του βάση καί ήρθαν σέ αντίθεση τόσο μέ τήν Κρητική όσο καί μέ τήν Έπα- νησιακή Σχολή.

Έξίσου άσήμαντη μέ τήν ποίηση παρουσιάζεται καί ή πεζογραφία. Μετά τό 1850 έμφανίζονται έργα μέ κάποια άξία, όπως ό **Θάνος Βλέκας** (1855) του Παύλου Καλλιγá καί λίγο άργότερα ή **Πάπισσα Ίωάννα** του Έμμ. Ροΐδη, στήν όποία βλέπουμε περισσότερο τήν ειρωνεία καί τή σά- τιρα ενός σπινθηροβόλου πνεύματος. Τελευταία αξιόλογα έργα αυτής της περιόδου, πού έχει περισσότερο γραμματολογική παρά ποιητική άξία, είναι ή **Στρατιωτική ζωή έν Έλλάδι**, έργο άγνωστου συγγραφέα καί ό **Λουκής Λάρας** του Δημ. Βικέλα.

‘Η στρατιωτική ζωή ἐν Ἑλλάδι

Τό βιβλίον αὐτό πρωτοεκδόθηκε τό 1870. Ὁ ἄγνωστος συγγραφέας του, ὑπαξιωματικός τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἀφηγεῖται τίς ἐμπειρίες του καί τίς περιπέτειές του ἀπό τήν ἡμέρα πού ἦρθε στήν Ἀθήνα καί κατατάχθηκε μόνιμος ἐθελοντής. Ἡ ἀφήγηση γίνεται σέ πρῶτο πρόσωπο καί εἶναι γραμμένη μέ ἐλαφριά σατιρική διάθεση. Μαζί μέ τίς ἐμπειρίες του δίνει μιά γλαφυρή εἰκόνα γιά τή στρατιωτική κατάσταση ἀλλά καί γιά τά ἤθη τῆς ἐποχῆς γενικότερα. Ἔτσι τό βιβλίον γίνεται μιά μοναδική μαρτυρία γιά τήν κατάσταση τῆς Ἑλλάδας στά μέσα τοῦ περασμένου αἰώνα. Στό ἀποσπασμα παρακολουθοῦμε ἕνα ἐπεισόδιον ἀπό τήν καταδίωξη τῶν ληστών, πού τήν ἐποχή ἐκείνη ἦταν μιά ἀπό τίς πληγές τοῦ τόπου μας.

Τήν ἐπιούσαν* ἐν μέρος τοῦ ἀποσπάσματος ἔμεινεν εἰς τό χωρίον, διότι ὑπῆρχε φόβος τάς ἡμέρας ἐκείνας μή τό πατήσουν οἱ λησταί, καί οἱ ἐπίλοιποι, ἐνωθέντες μέ ἐπτά ἐπικουρικούς* χωροφύλακας, ἐξετελέσαμεν καί πάλιν παγάναν*. Ἀλλ’ ἦτο φαίνεται πεπρωμένον νά φθάνομεν πάντοτε ἀργά, καί νά εὐρίσκομεν πάντα ὅσα ἄφηνον οἱ λησταί εἰς τήν κρύπτην των, ἐκείνους ὅμως ὅχι· καθότι καί τήν ἡμέραν ἐκείνην ἀνεκαλύψαμεν ὅλημέριον*, εἰς τό ὅποιον πρό μιᾶς ἡμέρας εὐρίσκοντο, ὥς ἀπό πολλά σημεῖα ἐνόησαμεν.

Μετά τήν ἀνακάλυψιν αὐτήν, καταβαίνοντες ράχην βουνοῦ σκεπτικοί καί κατηφεῖς*, ἐστάθημεν αἴφνης ὅλοι, μαγευθέντες ἀπό φωνήν ἐνός τῶν ἀνδρῶν τοῦ ἀποσπάσματος, εἰπόντος,

«Γιά τους! γιά τους!»

Ἐμπροσθέν μας ἦτο ἄλλο βουνόν. Εἰς τήν κορυφήν αὐτοῦ, γυμνήν

τήν ἐπιούσαν: τήν ἐπόμενη μέρα.

ἐπικουρικός: βοηθητικός.

παγάνα: τρόπος κυνηγιοῦ ἢ καταδιώξεως. Οἱ στρατιῶτες ἢ οἱ κυνηγοί χωρίζονται σέ δεκαπέντε μέ εἴκοσι βήματα ἀπόσταση ὁ ἕνας ἀπό τόν ἄλλο καί προχωροῦν σέ δάσος, σέ βουνό ἢ σέ ἀνώμαλο ἔδαφος πού ὑποτίθεται ὅτι κρύβεται ὁ καταζητούμενος ἢ τό θῆραμα.

ὅλημέριον: λημέρι.

κατηφεῖς: κατσοφιασμένοι.

από δένδρα, δέκα περίπου φουστανελοφόροι όπλισμένοι έχόρευον, μη προσέχοντες ποσώς* εις ήμās. Παρατηρήσαμεν τούτο κατόπιν τής φωνής εκείνης του συντρόφου μας.

Ουδεμία άμφιβολία ύπήρχεν ότι οι χορευταί εκείνοι ήσαν λησταί. Φουστανελά, κάπα, φέσιον, καί όλα των τά φορέματα ήσαν κατάμαυρα. Καί εγώ, όστις ποτέ έως τότε δεν είχον ιδεί ληστήν, τούς εγνώρισα· άλλωστε καί φιλοσοφία μεγάλη δεν έχρειάζετο νά έννοήσai τις, ότι δέκα όπλοφόροι κατάμαυροι εις τήν κορυφήν βουνου γάμους δεν έόρταζον.

«Κρυφθεΐτε παιδιά! έμβειτε εις τά κλαδιά», είπεν ό ένωμοτάρχης των χωροφυλάκων.

Προτου νά κρυφθώμεν όμως οι λησταί μάς είδον. Έπαυσαν τότε τόν χορόν των, καί ήρχισε μεταξύ αυτών καί ήμών διάλογος άξιος των όμηρικων χρόνων. Έπί κλασικής γής κλασικά σκηναί.

«Χοῦ, χοῦ! τά κοράκια!» έλεγον οι λησταί.

«Γιά τήν καρμαγκιόλα σās έχω, έν από ένα», έλεγεν εις των χωροφυλάκων.

«Πόσα κεφάλια είσθε για τόν ντορβά*»;» έφώναζεν έρωτων ό μπαρμπα - Τζούγκας*.

«Σιωπή, στρατιώτα, σιωπή!» του έλεγεν ό Κοντοπερήφανος*, σφίγγων τούς γρόνθους. «Όταν είναι ό άποσπασματάρχης παρών οι στρατιώτα δεν όμιλουν. Εγώ θά τούς όμιλήσω».

Έθεσε τότε τάς χείρας δεξιά καί άριστερά του στόματος καί έζήτησε μέ μεγάλην φωνήν από τούς ληστές νά τῷ δείξουν τόν άρχηγόν των.

«Εγώ είμαι, ώρέ κοντοπιθαρo», είπε προβάς* άνθρωπος μικρόσωμος μέ φωνήν ισχνήν. «Κόπιασε νά μέ πιάσεις, αν σου σφίγγει».

Μεταξύ ήμών εύρίσκετο ό δεκανεύς Δούκας. Ό δεκανεύς αυτός ήτο ό πρώτος σκοπευτής εις τό Τάγμα μας. Εις τήν Χαλκίδα είχε ποτέ* κόψει από τήν μέσην όβελόν* διά τής σφαίρας του όπλου του, εις απόστασιν έπτακοσίων βημάτων. Τό όπλον του ήτο χαρακτόν τυφέκιον *μινιέ*, έξ εκείνων τά όποια τότε έθεωροῦντο ως τά άριστα, καί μέ τά όποια

ποσώς: καθόλου.

ντορβάς: μικρό σακί (Τουρκ. λ.).

μπαρμπα - Τζούγκας: μόνιμος στρατιώτης που τόν έλεγαν έτσι γιατί ήταν υπό ήλικιωμένος.

Κοντοπερήφανος: ψευδώνυμο που δίνει ό συγγραφέας στο λοχία που ήταν άρχηγός του άποσπάσματος.

προβάς: βγαίνοντας μπροστά (ρ. προβαίνω).

ποτέ: κάποτε.

όβελός: σουβλα, βέργα.

μόνον οἱ ὑπαξιωματικοί εἰς τόν ἑλληνικόν στρατόν ἦσαν ὀπλισμένοι. Καθ' ὃν καιρόν ὁ ὁμηρικὸς ἐκεῖνος διάλογος ἐγένετο, ὁ Δούκας ὀπισθεν δένδρου κρυπτόμενος, κάτι ἔκαμνε μέ τήν κάναν τοῦ ὅπλου του· νομίζω ὅτι τό ἔξεκένωσε καί πάλιν τό ἐγέμισεν. Ἀφοῦ ὁ λήσταρχος ὁμίλησε,

«Θά σοῦ δείξω», ἤκούσαμεν τόν Δούκαν νά λέγει, «πῶς κοπιάζομεν ἡμεῖς ἀπό τό 2ον Τάγμα», καί ἀμέσως μετά τοῦτο νά πυροβολεῖ.

Ἡ ἀπόστασις θά ἦτο τουλάχιστον ὀκτακοσίων μέτρων, καί ὅμως ἡ σφαῖρα τοῦ Δούκα εἰς τόν κενόν δέν ἔπρεσεν· ὑποθέτω τοῦτο, διότι εἶδον τοὺς ληστὰς ἀμέσως νά γίνωσιν ἐπίσης ἄφαντοι ὡς ὁ λαγῶς τῆς ἐνέδρας μας. Ἄν ὅλοι τοῦ ἀποσπάσματος ἤμεθα ὀπλισμένοι μέ χαρὰ κωτά μινιέ, καί ἂν ὑπῆρχον ἀκόμη μεταξύ μας πέντε ἐξ σκοπευταί ὡς ὁ Δούκας, οἱ λησταί, οἱ ὅποιοι οὔτε κάν ἐφαντάζοντο τότε ὅτι σφαῖρα τυφεκίου ἐδύνατο νά φθάσει τόσο μακράν, θά ἔδιδον ἐκείνην τήν ἡμέραν λόγον τῶν πράξεων των.

Πῶς εἰς τοσαύτην* ἀπόστασιν ἡ φωνή ἔφθανε καί ὁ σπουδαῖος ἐκεῖνος διάλογος ἐλάμβανε χώραν μεταξύ δύο ομάδων, τῶν ὁποίων ἑκατέρα ἐπεθύμει νά κόψει ὅλας τῆς ἄλλης τὰ κεφαλὰς, τοῦτο ἐξηγεῖται ἀπό τήν φύσιν τῶν θέσεων καί ἀπό τήν διεύθυνσιν τοῦ ἀνέμου. Ἀπέναντι τοῦ βουνοῦ τῶν ληστῶν ἦτον ἄλλο, ἐπὶ τῆς ράχης τοῦ ὁποίου εὕρισκόμεθα, καί ἐν τῷ μέσῳ κοιλάς στενῇ. Τῶν ληστῶν τό βουνόν ἦτο χαμηλότερον τοῦ ἰδικοῦ μας, καί ὁ ἄνεμος ἔπνεεν ἀπό μέρους των· ὥστε ἐκείνων ἡ φωνή ἔφθανεν εἰς ἡμᾶς καθαρά καί ἄνευ βραδύτητος· ἡμῶν ἡ φωνή ἔφθανεν ἐπίσης εἰς αὐτούς, πλην ἀργά καί ἴσως συγκεχυμένη. Ἄλλ' οἱ λησταί ἔχουν τό ἀκουστικόν τύμπανον μᾶλλον ἀπό τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους εὐαίσθητον.

Ἑρωτήσεις

1. Σέ πόσες καί ποιές διαφορετικές σκηνές ξετυλίγεται ἡ ἀφήγησις;
2. Γιατί ὁ συγγραφέας χαρακτηρίζει τό διάλογο ἄξιο τῶν ὁμηρικῶν χρόνων;
3. Ποιές πληροφορίες μᾶς δίνει τό κείμενο γιά τήν Ἑλλάδα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης;

τοσαύτη: τόσο μεγάλη.

Τό ξεστούπωμα

Μέ τό μικρό αὐτό διήγημα παρουσιάζουμε ἓνα δείγμα γραφῆς τοῦ Ροΐδη. Τό διήγημα εἶναι γραμμένο τό 1898. Παρόλο πού ἡ Νέα Ἀθηναϊκή Σχολή ἔχει ἤδη ἐπιβληθεῖ καί ἡ δημοτική γλώσσα ἔχει ἀρχίσει νά ἐπικρατεῖ στό λογοτεχνικό χώρο, ὁ Ροΐδης γράφει στήν καθαρεύουσα, πού τή χειρίζεται μέ πολλή φροντίδα καί φιλοκαλία.

ἥλιος ἐμεσουράνει κάθετος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἐνῶ ἀνηρχόμεν μετά ὁμηλικῶν δωδεκαετοῦς συμμαθητοῦ μου τόν ἀνήφορον, τόν ἄγοντα εἰς γείτονα τῆς Ἑρμουπόλεως ἐξοχήν, καλουμένην Πισκοπιό, ἥ, σχολαστικῶς, Ἐπισκοπεῖον. Ὡς πάντες γνωρίζουσι, τά βουνά τῆς Σύρου εἶναι γυμνότερα τοῦ Ἀδάμ, τό χόρτον εἶναι τελειῶς ἄγνωστον καί ἡ βλάστησις περιορίζεται εἰς ψωριώσας τινάς τό φθινόπωρον φασκομηλέας καί ἡλιοκαεῖς κατά τό θέρος ἀκάνθας.

Εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων βημάτων προηγεῖτο ἡμῶν, κατάξηρος κι ἐκεῖνος, ψωραλέος ὄνος, σύρων ἐπιπόνως* βαρέλαν ὕδατος, τοποθετημένην ἐπὶ εἰδούς διτρόχου χειραμάξης ὑπὸ τήν ὁδηγίαν γραίας χωρικής. Τό πρόσωπον αὐτῆς δέν ἐβλέπαμεν, ἀλλά μόνην τήν ράχιν, ἥτις* τοσοῦτον* εἶχε κυρτωθῇ ὑπὸ τό βάρος τῶν ἐτῶν καί τῶν μόχθων, ὥστε ἐσχημάτιζε ὀρθήν σχεδόν μέ τά σκέλη τῆς γωνίας.

Τόν ὄνον, τήν βαρέλαν καί τήν γραίαν εἶχαμεν ἀκολουθήσει μηχανικῶς, ἀπό τήν παρά τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου βρύσιν μέχρι τῆς ἐγγιζούσης κορυφῆς αὐτοῦ, ἀσθμαίνοντες* καί ἄφωνοι ἐκ τῆς ζέστης καί τοῦ

ἐπιπόνως: μέ κόπο.

ἥτις: ἡ ὁποία.

τοσοῦτον: τόσο πολύ.

ἀσθμαίνοντες: λαχανιασμένοι.

καμάτου*. Ὁ πυρακτωμένος κονιορτός* ἔκαιεν ὡς θερμὴ στάκτη τὰς πτέρνας τῶν ποδῶν μας, ἐνῷ ἐτύφλωνε τοὺς ὀφθαλμοὺς μας τῶν λευκῶν βράχων ἢ ἀκτινοβολία. Παντός εἵδους μυῖγαι ἐβόμβουν περὶ τὴν κεφαλὴν μας καὶ αἱ ἀκρίδες ἐπερίμεναν σχεδὸν νὰ τὰς πατήσωμεν, διὰ νὰ τιναχθῶσι δι' ἐνός πηδήματος εἰς μακρὰν ἀπόστασιν, ἀνοίγουσαι ὡς ριπίδιον* τὰ κόκκινα ἢ γαλανὰ των πετερά.

Ἡ γραῖα ἔσυρε πάντοτε τὸ καπίστρι, ὡς νὰ ἤθελε νὰ βοηθήσῃ τὴν ἐπίπονον πρόθασιν τοῦ ἀσθμαίνοντος ὑποζυγίου της· οἱ κακῶς προσηρμοσμένοι τροχοὶ ἔτριζαν πενθίμως καὶ τὸ ἐπ' αὐτῶν βαρέλιον ἐξηκολούθει νὰ ταλαντεύεται πρὸς δεξιὰν καὶ ἀριστεράν ὡς μεθυσμένος βρακάς*.

Κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ὁ μεσημβρινὸς δαίμων μοῦ ἐνεφύσησεν ἰδέαν, ἥτις μ' ἔκαμε νὰ γελάσω.

— Γιαννακό, ἐψιθύρισα εἰς τὸ ὠτίον τοῦ συντρόφου μου, δεικνύων διὰ τοῦ δακτύλου τὸ ἐκ στουπίου πῶμα τῆς βαρέλας· δὲν θά ἦτο νόστιμον ν' ἀνοίξωμεν τὴν βρύσιν;

Ἡ ἰδέα μου τόσον τοῦ ἤρεσε, ὥστε τὸν ἔκαμεν ἀμέσως νὰ λησμονήσῃ τὴν κούρασίν του· ἐπλησίασε ἐπὶ τῆς ἄκρας τῶν ποδῶν εἰς τὸ βαρέλι, ἔθεσε τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ ὑγροῦ σώματος, ἐστράφη τότε νὰ μέ κοιτάξῃ, ἐξέφραξε μετὰ ἐνθαρρυντικόν νεῦμα μοῦ τὴν ὀπὴν* καὶ τὸ νερόν ἐξεχύθη ὡς κρυστάλλινος κρουνός* ἐπὶ τῆς κονιορτώδους ἀτραποῦ.

Περιττόν νὰ εἶπω ὅτι, εὐθύς μετὰ τὸ πραξικόπημα, εὐρέθη καὶ πάλιν πλησίον μου ὁ Γιαννακός, ἢ ὅτι οἱ τέσσαρες πόδες μας ἦσαν ἔτοιμοι εἰς φυγὴν. Κατεσκοπεύαμεν τὴν γραῖαν, ἥτις ὅμως δὲν ἐστράφη, διὰ τὸν λόγον ὅτι ἦτο βαρήκοος ἢ δυστυχής.

Ἐφ' ὅσον ἐξηκολούθει ἡ χύσις, τὸ βῆμα τοῦ ὄνου ἀπέβαινε ταχύτερον· τὸ κενωθέν βαρέλι ἀντὶ νὰ βαρυταλαντεύεται ὡς μεθυσμένος, ἐχόρευεν εὐθύμως κατὰ τὰ ἀνωμαλίας τῆς ὁδοῦ μεταξύ τῶν δύο τροχῶν, οἵτινες ἀνακουφισθέντες κι ἐκεῖνοι ἀπὸ τὸ ὑπερβολικόν βάρος ἔπαυσαν νὰ τριζῶσιν ἀπαισίως. Μετ' ὀλίγον, ἀντὶ νὰ σύρεται ὁ ὄνος ὑπὸ τῆς γραΐας, ἤρχισε νὰ σύρῃ ἐκεῖνος τὴν γραῖαν. Τοῦτο ἦτο τόσον ἀσύ-

κάματος: κούραση.

κονιορτός: σκόνη.

ριπίδιο: βεντάλια.

πρόθασις: πορεία.

βρακάς: αὐτὸς ποὺ φοράει βράκα.

ὀπὴ: τρύπα.

κρουνός: ἑδῶ: ροή.

νηθες, ὥστε τήν ἔκαμε νά ὑποπτεύσῃ ὅτι κάτι ἑκτακτον εἶχε συμβῆ. Ἐσταμάτησε, ἀφῆκε τό κάρων νά προχωρήσῃ ἐν ἡ δύο βήματα καί εἶδε τήν ἄφρακτον τρύπαν, ἐκ τῆς ὁποίας ἀπέσταζαν αἱ τελευταῖαι ρανίδες* τοῦ τόσον ἐπιμόνως μετακομισθέντος ὕγρου. Τότε μόνον ἔστρεψε τήν κεφαλὴν καί μᾶς εἶδε καί εἶδομεν καί ἡμεῖς τό πρόσωπόν της. Ὁμοίαζεν ἑκατοντούτις, κάτισχνος*, ξηρά καί μαύρη ὡς μούμια τῆς Αἰγύπτου. Ἐπεριμέναμεν φωνάς, ὕβρεις, κατάρας ἢ καί πετροβόλημα. Οὐδέ λέξιν ὁμως μᾶς εἶπεν, ἀλλ' ἠρκέσθη νά στενάξῃ· ἀδύνατον ὁμως εἶναι νά λησμονήσω τό ἄφωνον παράπονον τοῦ βλέμματος αὐτῆς, ὅταν ἐπέρασεν ἔμπροσθέν μας ἐπιστρέφουσα νά μεταγεμίσῃ τό βαρέλι της εἰς τήν μακράν ἀπέχουσιν βρύσιν. Τόν Γιαννακόν ἔτυχε νά ἐπανίδω εἰς τήν Αἴγυπτον μετὰ εἴκοσιν ὅλα* ἔτη καί οὐδ' ἐκεῖνος τό εἶχε λησμονήσει.

Ἑρωτήσεις

1. Νά βρεῖτε στό κείμενο τίς εἰκόνες καί τή διαδοχική σειρά τους.
2. Μὲ ποιά ἐκφραστικά μέσα δίνει ὁ συγγραφέας α) τό τοπίο β) τή γριά γ) τή ζέστη.
3. Γιατί ὁ συγγραφέας καί ὁ φίλος του δέν ξεχνοῦν αὐτό τό περιστατικό; Ἡ παρουσία του στή μνήμη τους συνδέεται μέ τήν ἀντίδραση τῆς γριάς;
4. Νά διαβάσετε πάλι τά χαρακτηριστικά τοῦ κλασικοῦ δηγήματος πού διδαχτήκατε στή Β' τάξη (Κειμ. Νεοελλ. Λογ. Β, σελ. 100) καί νά τά ἐπαληθεύσετε στό συγκεκριμένο διήγημα.

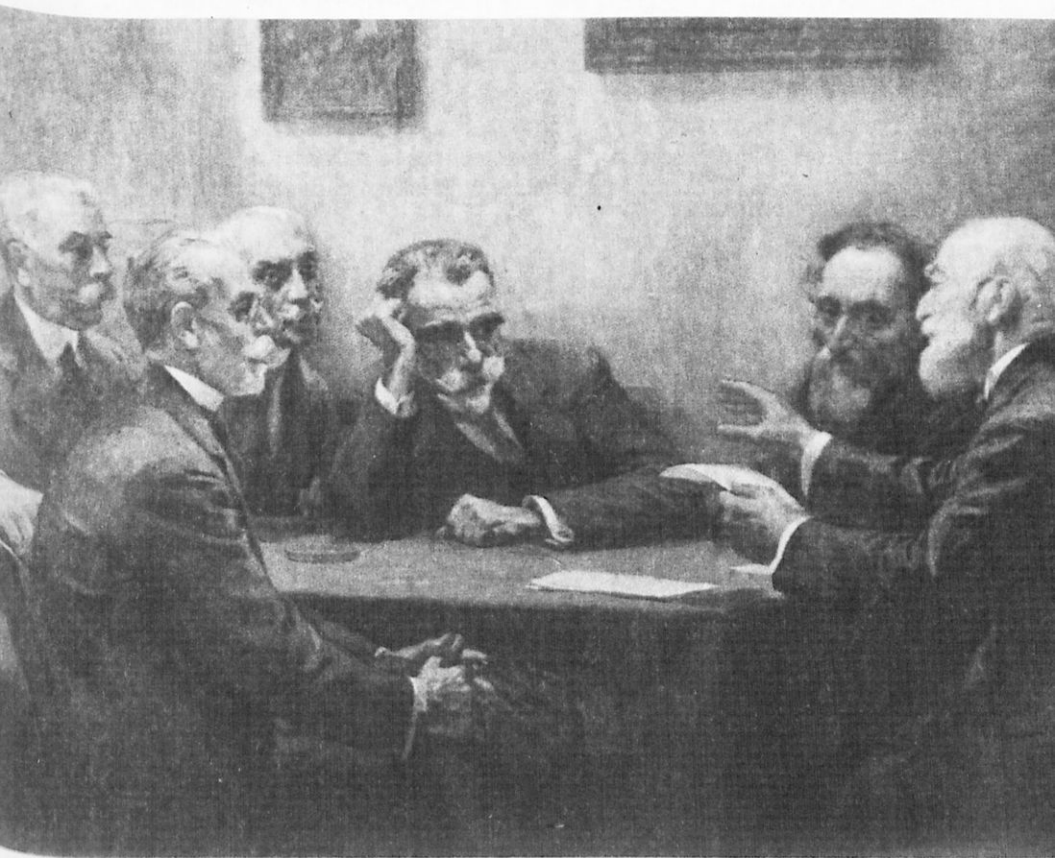
ρανίδες: σταγόνες.

κάτισχνος: ὑπερβολικά ἀδύνατος.

ὅλα: ὁλόκληρα.

Γενικές Έρωτήσεις

1. Τί ἐξετάσαμε γενικά στήν περίοδο αὐτή;
2. Γιατί ἡ περίοδος αὐτή τελειώνει τό 1880;
3. Τί εἶναι τὰ ἀπομνημονεύματα καί ποιά εἶναι ἡ σχέση τους μέ τήν Ἱστορία καί μέ τή λογοτεχνία;
4. Ποιοί εἶναι οἱ πιό γνωστοί ἀπομνημονευματογράφοι καί τί ξέρετε γι' αὐτούς καί γιά τό ἔργο τους;
5. Τί ὀνομάζουμε στή λογοτεχνία «σχολή» καί τί ἐννοοῦμε μέ τόν ὄρο Ἑπτανησιακή Σχολή;
6. Πῶς διαιροῦμε τήν Ἑπτανησιακή Σχολή;
7. Γιατί στά Ἑφτάνησα ἀναπτύχθηκε ἰδιαίτερα ἡ τέχνη;
8. Τί γνωρίζετε γιά τό Διονύσιο Σολωμό;
9. Ποιοί εἶναι οἱ κυριότεροι ἐκπρόσωποι τῆς Ἑπτανησιακῆς Σχολῆς;
10. Ποιά εἶναι τὰ βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα τῆς Ἑπτανησιακῆς Σχολῆς;
11. Νά ἀναφέρετε μερικά σπουδαῖα ἔργα λογοτεχνῶν τῆς Ἑπτανησιακῆς Σχολῆς.
12. Τί ξέρετε γιά τό κίνημα τοῦ ρομαντισμοῦ;
13. Τί εἶναι ἡ Ρομαντική Σχολή τῶν Ἀθηνῶν καί ποιοί εἶναι οἱ κυριότεροι ἐκπρόσωποί της στήν ποίηση καί στήν πεζογραφία;
14. Ποιά εἶναι τὰ χαρακτηριστικά τῆς Ρομαντικῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν;

Γ. Ροῖλός: *Οἱ ποιητές.*

Τό 1880 ή 'Αθήνα είναι τό μοναδικό μεγάλο πνευματικό κέντρο ὅλης τῆς 'Ελλάδας. Μετά τήν ἐπανάσταση, ὅπως εἶδαμε στό προηγούμενο εἰσαγωγικό σημείωμα, στήν ποίηση καί στήν πεζογραφία κυριάρχησε ὁ ρομαντισμός. Κατά τήν περίοδο ὅμως τοῦ 1880-1922 παρατηροῦνται σημαντικές ἀλλαγές στήν ἐθνική, πολιτική, κοινωνική καί πνευματική ζωή τῆς 'Ελλάδας, ἀπό τίς ὁποῖες οἱ σπουδαιότερες εἶναι οἱ ἑξῆς: 1) 'Ο Χαρ. Τρικούπης κι ὁ 'Ελευθ. Βενιζέλος προσπαθοῦν νά ὀργανώσουν ἐσωτερικά τό νέο ἑλληνικό κράτος. 2) 'Αναπτύσσεται τό ἐμπόριο καί ἡ βιομηχανία. 'Η ἀνάπτυξη αὐτή ἔχει ὡς συνέπεια τή μετακίνηση τοῦ πληθυσμοῦ ἀπό τίς ἀγροτικές περιοχές στίς πόλεις καί ἰδίως στήν 'Αθήνα, ὅπου οἱ συνθῆκες ζωῆς ἀλλάζουν. Γιά τοὺς πεζογράφους, ἐπομένως, προστίθεται νέο ὕλικό, ἀπ' ὅπου ἀντλοῦν τά θέματά τους. 3) 'Η 'Ελλάδα διπλασιάζεται. 'Υστερα ἀπό τήν ἡττα τοῦ 1897, τήν ἐπανάσταση στό Γουδί (1909), ἐπακολουθοῦν οἱ βαλκανικοὶ πόλεμοι (1912-13). Δυό ὅμως σημαντικά γεγονότα θά ἔχουν ὀδυνηρές ἐπιπτώσεις στήν πορεία τοῦ ἔθνους μας: ὁ ἐθνικός διχασμός κι ἡ μικρασιατική καταστροφή. 4) 'Εκτός ἀπό τήν ἐθνική παρατηρεῖται καί μιά σημαντική πνευματική ἀναγέννηση. Οἱ ποιητές στήν ἀρχή καί οἱ πεζογράφοι ἀργότερα ἐγκαταλείπουν τήν καθαρεύουσα καί χρησιμοποιοῦν τή δημοτική γλῶσσα. Πίστευαν πῶς δέν μπορεῖ νά υπάρξει πνευματική ἀναγέννηση τοῦ τόπου, ἂν ὁ λαός δέ μάθει νά μεταχειρίζεται σωστά τή γλῶσσα του. Σ' αὐτό τοὺς βοήθησε κι ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστήμης τῆς λαογραφίας ἀπό τό Ν. Γ. Πολίτη, πού ἔδειξε πῶς ὁ νεοελληνικός λαϊκός πολιτισμός εἶναι πλούσιος κι ἀνεκμετάλλετος ἀκόμη. Μέ πρωτοβουλία ἐπίσης τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ὁμίλου εἰσάγεται, γιά σύντομο ὅμως χρονικό διάστημα, ἡ δημοτική γλῶσσα στήν ἐκπαίδευση. 'Επικεφαλῆς τῆς μεγάλης αὐτῆς προσπάθειας γιά τήν πνευματική ἀναγέννηση τοῦ τόπου ἦταν ὁ ποιητής **Κωστής Παλαμᾶς** κι ὁ καθηγητής τῆς γλωσσολογίας στό Παρίσι **Γιάννης Ψυχάρης**, πού θά κάνει τήν ἐμφάνισή του μέ τό *Ταξίδι μου* (1888), ὑποστηρίζοντας μέ πάθος τή δημοτική γλῶσσα.

Παρακάτω θά δώσουμε μιά συνοπτική εἰκόνα γιά τήν εξέλιξη τῆς ποίησης, τῆς πεζογραφίας, τοῦ θεάτρου καί τῆς κριτικῆς.

α) Ποίηση. 'Η ποίηση ἐλευθερώνεται ἀπό τήν καθαρεύουσα καί τό ρομαντισμό. 'Ηγετική φυσιογνωμία αὐτῆς τῆς ἀλλαγῆς εἶναι ὁ Κωστής Πα-

λαμᾶς, πού μέ τήν ποιήσή του θά ἐκφράσει ὅλες τίς ἀνησυχίες καί τούς ὁρατισμούς τῆς γενιάς του καί θά γίνει ἡ ποιητική συνείδηση τῆς φυλῆς του. Παράλληλα ὅμως θά ἐκφράσει τή νοσταλγία του γιά τά παιδικά του χρόνια, θά τραγουδήσει τόν ἔρωτα καί θά διοχετεύσει τόν πόνο του γιά τίς οἰκογενειακές του συμφορές καί τήν ἀγάπη του γιά τή φύση.

Κατά τή χρονική περίοδο πού ἐξετάζουμε δυο κυρίως λογοτεχνικά ρεύματα κυριάρχησαν στήν ἐλληνική ποίηση, ἀφοῦ προηγουμένως ἀκμάσανε στήν Εὐρώπη: ὁ **παρνασσισμός** κι ὁ **συμβολισμός**.

Ὁ **παρνασσισμός** ἀναζητάει τήν ἔμπνευσή του στούς χαμένους πολιτισμούς τῆς ἀρχαιότητος καί ἰδίως στὸν ἀρχαῖο ἐλληνικό. Οἱ παρνασσικοί ποιητές ἀγαποῦν τόν ἡχηρό καί ρωμαλέο στίχο, ἐπιμένουν στήν πλαστική του ἐπεξεργασία καί τήν πλούσια ὁμοιοκαταληξία, προσπαθοῦν νά δώσουν στά ποιήματά τους τήν ὁμορφιά τοῦ ἀγάλματος. Ἀπό τά ποιήματά τους ὅμως αὐτά λείπει συνήθως ἡ ζωή κι ἡ ἀνθρώπινη τρυφερότητα. Τῇ σχολῇ τοῦ Παρνασσισμοῦ ἀκολούθησαν σέ πολλὰ τους ποιήματα ὁ Κ. Παλαμᾶς (κυρίως στή συλλογή του *Πατρίδες*), ὁ Ἄγγελος Σικελιανός, ὁ Κ. Βάρναλης καί κυρίως ὁ Ι. Γρυπάρης.

Ὁ **συμβολισμός** εἶναι ἀντίθετος μέ τίς ἀρχές τοῦ παρνασσισμοῦ. Βασικά του χαρακτηριστικά εἶναι:

1) Ἡ **μουσικότητα** τοῦ στίχου κι ἡ **ὑποβλητικότητα**. Κατά τούς συμβολιστές οἱ λέξεις ἔχουν ἀξία ὄχι μόνο γιά τό νόημά τους, ἀλλά καί ὡς ἤχοι. Μποροῦν ἐπομένως νά χρησιμεύσουν, μέ τήν κατάλληλη τοποθέτησή τους μέσα στό ποίημα, σέ μουσικούς συνδυασμούς. Τήν πραγματικότητα, ἐπίσης, (ἐξωτερική ἢ ἐσωτερική) δέν μπορούμε νά τήν περιγράψουμε μέ ἀκρίβεια, ἀλλά νά τήν ὑποβάλουμε συγκεχυμένα.

2) Ἡ συσχέτιση ἀνάμεσα στήν ψυχική κατάσταση τοῦ ποιητῆ καί τὰ πράγματα, πού γίνονται σύμβολα τῆς λύπης του, τῆς χαρᾶς του κτλ. Τῇ σχολῇ τοῦ συμβολισμοῦ ἀκολούθησαν ἡ ἐπηρεάστηκαν ἀπ' αὐτή κυρίως οἱ Κ. Χατζόπουλος, Γιάννης Καμπύσης, Λ. Πορφύρας, Ζ. Παπαντωνίου, Ἀπ. Μελαχροινός, Μ. Μαλακάσης (συμβολιστές, ἐπίσης, εἶναι καί οἱ ποιητές τῆς δεκαετίας τοῦ '20 μέ '30 Κ. Καρυωτάκης, Ν. Λαπαθιώτης, Τ. Ἄγρας, Μ. Παπανικολάου).

Παράλληλα, πρέπει νά σημειώσουμε πώς κι ἄλλοι ποιητές ἔγραψαν ἢ ἐντελῶς ἀνεξάρτητα ἀπό τόν Παλαμᾶ ἢ κάτω ἀπό τήν ἐπιρροή του. Ἐντελῶς διαφορετική ποίηση ἔγραψε ὁ **Κ. Π. Καβάφης**, πού ἦταν ἐγκατεστημένος στήν Ἀλεξάνδρεια. Ἔσπασε τά καθιερωμένα σχήματα στή

Φωτογραφία της γενιάς του '80.

γλώσσα, στο στίχο και στα θέματα κι επιβλήθηκε με τη λιτότητα των έκφραστικῶν του μέσων· ὁ **Ἄγγελος Σικελιανός**, πληθωρικός ὅπως κι ὁ Παλαμᾶς, ἀλλὰ γνήσια λυρικός, εἶναι βαθιά ποτισμένος ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐλληνική παράδοση καὶ τὴ λατρεία του στὴ φύση· ὁ **Νίκος Καζαντζάκης** ἐκφράζει τίς πνευματικές του ἀνησυχίες καταρχὴν μέ τραγωδίες, ἀργότερα μέ τὴ μεγάλη ποιητικὴ του σύνθεση *Ὁδύσσεια* καὶ τίς ταξιδιωτικές του ἐντυπώσεις, γιὰ νὰ καταλήξει, μετὰ τὴν Κατοχὴ στὴ συγγραφὴ μυθιστορημάτων. Ἄλλοι ποιητὲς αὐτῆς τῆς περιόδου εἶναι οἱ: Γ. Βιζυηνός, Ι. Πολέμης, Ἄρ. Προβελέγγιος (ταλαντεύονται ἀνάμεσα στὴν παλιά καὶ νέα Ἀθηναϊκὴ Σχολή), ὁ Κ. Κρυστάλλης, πού ἔχει ὡς πηγὴ του τὸ δημοτικὸ τραγούδι, ὁ Ἀλ. Πάλλης κι ὁ Ἀργ. Ἐφταλιώτης, πού ὑπηρέτησαν μὲ φανατισμὸ τὴν ὑπόθεση τοῦ δημοτικισμοῦ καὶ συνδέθηκαν φιλικὰ μέ τὸ Γ. Ψυχάρη.

β) Πεζογραφία. Ὅπως εἶδαμε, στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα ἀκμάζει τὸ ἱστορικὸ μυθιστόρημα. Πρὸς τὸ τέλος ὅμως τοῦ 19ου αἰῶνα (μετὰ τὸ 1880) καὶ τίς ἀρχές τοῦ 20οῦ, ἀρχίζει ἡ ἀκμὴ τοῦ **ἡθογραφικοῦ διηγήματος καὶ μυθιστορήματος**. Βασικοὶ λόγοι πού ὀδήγησαν στὴν ἀνάπτυξή τους ἦταν οἱ λαογραφικὲς ἐργασίες τοῦ Ν. Πολίτη, ἡ νατουραλιστικὴ πεζογραφία τῆς Δύσης, πού ἔπαιρνε τὰ θέματά της ἀπὸ τὴ σύγχρονη πραγματικότητα καὶ ἡ ἀποκατάσταση συνθηκῶν εἰρηνικῆς ζωῆς στὴν ἐλληνικὴ ὑπαιθρο. Μὲ τὰ διηγήματά τους αὐτὰ οἱ συγγραφεῖς ἀρχίζουν νὰ περιγράφουν τὴν ἀπλὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων τοῦ βουνοῦ, τοῦ κάμπου καὶ τῆς θάλασσας.

Κατὰ τὴ χρονικὴ περίοδο πού ἐξετάζουμε δυὸ λογοτεχνικὰ ρεύματα κυριάρχησαν στὴν ἐλληνικὴ πεζογραφία, ἀφοῦ προηγουμένως ἀκμάσανε στὴν Εὐρώπη, ὁ **ρεαλισμός** κι ὁ **νατουραλισμός**. Βασικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ρεαλισμοῦ εἶναι τὰ ἑξῆς: πιστὴ (ὄχι ὅμως καὶ φωτογραφικὴ, ὅπως γίνεται μέ τὸ νατουραλισμὸ) ἀπεικόνιση τῆς πραγματικότητος καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου τοῦ ἀνθρώπου· ὁ ρεαλιστὴς συγγραφεὺς προσπαθεῖ νὰ περιγράψει τὸν κόσμον, τὴ ζωὴ καὶ τὰ πράγματα, ὅπως ἀκριβῶς εἶναι στὴν πραγματικότητα. Ὅταν ἀπεικονίζει τὴν ἀπλοϊκὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων τῆς ὑπαιθρου, ἔχουμε τὸ **ἡθογραφικὸ** διήγημα ἢ μυθιστόρημα, ὅταν ἐπιμένει στὴν ἀνάλυση τῶν ψυχικῶν καταστάσεων, ἔχουμε τὸ **ψυχολογικὸ** διήγημα ἢ μυθιστόρημα κι ὅταν ἀναφέρεται στὰ κοινωνικὰ προβλήματα, ἔχουμε τὸ **κοινωνικὸ** διήγημα ἢ μυθιστόρημα. Ἀκραία περίπτωσις τοῦ ρεαλισμοῦ εἶναι ὁ **νατουραλισμός**. Κατατούς νατουραλιστὲς ὁ ἄνθρωπος, βασικά, διαμορφώνεται ἀπὸ τὴν κληρονομικότητα, τὴν ἐπίδρασις τοῦ περιβάλλοντος καὶ τίς περιστάσεις. Ὁ

καλλιτέχνης, έπομένως, πρέπει νά δίνει μιά πιστή εικόνα τής πραγματικότητας, όποια κι άν είναι αυτή, καί νά έπιμένει καί στίς πιό έπουσιώδεις λεπτομέρειες.

Άπό τούς Έλληνες πεζογράφους οί περισσότεροι ακολουθήσαν τίς άρχές του ρεαλισμού. Θεωρούνται σήμερα θεμελιωτές τής νεοελληνικής πεζογραφίας καί μέ τά διηγήματά τους μάς δίνουν μιά ζωντανή εικόνα άπό τή ζωή τών άπλών ανθρώπων τής έποχής τους. Οί πεζογράφοι αυτοί είναι οί Δημήτριος Βικέλας, Γεώργιος Βιζυηνός, Άλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Άλέξανδρος Μωραϊτίδης, Άνδρέας Καρκαβίτσας, Γιάννης Ψυχάρης, Άλέξανδρος Πάλλης, Άργύρης Έφταλιώτης, Γρηγόριος Ξενόπουλος, Ιωάννης Κονδυλάκης, Γιάννης Βλαχογιάννης, Χρήστος Χριστοβασίλης, Άντώνης Τραυλαντώνης, Μιχαήλ Μητσάκης, Κωνσταντίνος Χατζόπουλος, Κωνσταντίνος Θεοτόκης, Κώστας Παρορίτης, Παύλος Νιρβάνας, Κώστας Κρυστάλλης, Κωνσταντίνος Χριστομάνος, Δημοσθένης Βουτυράς, Ίων Δραγούμης, Πηνελόπη Δέλτα, Σπύρος Μελάς κ. ά.

γ) Θέατρο. Ή θεατρική παραγωγή δέν είναι έφάμιλλη μέ τήν ανάπτυξη τής ποίησης καί τής πεζογραφίας. Οί θεατρικοί συγγραφείς είναι φανερά έπηρεασμένοι άπό τό Νορβηγό θεατρικό συγγραφέα Έρρίκο Ίψεν καί τό νατουραλισμό. Θεατρικά έργα έγραψαν οί έξης: Δημήτριος Κορομηλάς, Δημήτριος Κόκκος, Γιάννης Καμπύσης, Γρηγόριος Ξενόπουλος, Παντελής Χόρν, Σπύρος Μελάς κ.ά.

δ) Κριτική. Έκτός άπό τόν ποιητή Κωστή Παλαμά, πού έγραψε αξιόλογες κριτικές μελέτες, σημαντικό ρόλο στήν πνευματική ζωή του τόπου διαδραμάτισαν μέ τό κριτικό τους έργο ό Φώτος Πολίτης καί ό Γιάννης Άποστολάκης.

Μεσολόγγι

Τό ποίημα είναι τό δεύτερο ἀπό τά δώδεκα σονέτα πού ἔχουν τό γενικό τίτλο Πατρίδες καί περιλαμβάνονται στό πρῶτο μέρος τῆς συλλογῆς 'Ασάλευτη ζωή. Στά σονέτα αὐτά ὁ ποιητής μᾶς μιλάει γιά τίς φυσικές καί πνευματικές του πατρίδες πού τόν διέπλασαν ἔτσι ὅπως εἶναι. Ἄν καί κάθε σονέτο ἔχει τή δική του αὐτοτέλεια, παρουσιάζουν τό κοινό στοιχεῖο ὅτι ἡ φύση καί ἡ ἱστορία σ' αὐτά μετατρέπονται σέ σύμβολα μέ τά ὁποῖα ἐκφράζεται ἡ ψυχὴ τοῦ ποιητῆ. Ἡ κίνηση αὐτὴ γίνεται ἀνοδικά, ἀπό τό τοπικό καί ὕλικό στό οἰκουμενικό καί πνευματικό. Ἀπό ἀποψη τεχνοτροπίας τά σονέτα σημαδεύουν τή στροφή τοῦ Παλαμᾶ στόν παρνασσιισμό μέ ἐξαίρεση τό Μεσολόγγι, πού κινεῖται πιο πολύ στό κλίμα τοῦ συμβολισμοῦ.

τῇ νησόσπαρτη λίμνη πού τό μαῖστράλι
ἀπό θαλασσινὴ δυναμωμένο ἀρμύρα
ταράζει πέρα τό φυκόστρωτο ἀκρογιάλι,
μ' ἔριξ' ἐκεῖ πεντάρφανο παιδάκι ἡ Μοῖρα.

Ἐκεῖ ὁ Βοριάς μέ τῇ Νοτιά, ἐκεῖ ἡ πλημμύρα
σέ μάχη μέ τῇ ρήχῃ* βρίσκεται μεγάλη·
μακριά, μέσ στοῦ πελάγου τόν καταποτήρα
τοῦ ἡλίου χάνεται τό ὑπέρλαμπρο κοράλλι.

Ἐκεῖ ἀπό τῆς τρίκορφης Βαράσσοβα* τά ὕψη,
σάν ἀπό πύργου δῶμα, δέσποινα ἡ Σελήνη
στά ὀλόστρωτα νερά τήν ὄψη της θά σκύψει·

μά τήν ἀθῶα ἐκεῖ παιδιάτικην εἰρήνην
καί πουθενά δέ γνώρισα· μόνο τῇ θλίψῃ·
καί τῇ σπῖθα τοῦ νοῦ πού μιά φωτιά ἔχει γίνει.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά εἶναι ἡ ψυχικὴ κατάσταση τοῦ ποιητῆ; Ποιές εἰκόνες τῇ συμβολίζουν;
2. Τί περίμενε νά βρεῖ ὁ ποιητής στό Μεσολόγγι; Πέτυχε νά τό βρεῖ; Ἄν ὄχι, γιατί; Ποιός εἶναι ὁ στίχος-κλειδί γιά τήν ἀπάντησή σας;

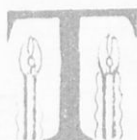
ρήχη: ἄμπωτη.

Βαράσσοβα: βουνό κοντά στό Μεσολόγγι.

3. Νά βρεῖτε τίς εἰκόνες τῆς ταραχῆς καί τῆς γαλήνης. Ἀντιστοιχοῦν στήν ψυχική κατάσταση τοῦ παιδιοῦ;
4. Τί ἐννοεῖ ὁ ποιητής μέ τόν τελευταῖο στίχο τοῦ ποιήματος;

Τό σπῖτι πού γεννήθηκα

Ὁ Παλαμᾶς συγκινήθηκε κυρίως ἀπό τή ζωή καί τίς περιπέτειες τοῦ ἑλληνισμοῦ καί ἀπό ἰδέες πού ἔχουν σχέση μέ πανανθρώπινα ἰδεώδη. Ἐκτός ὅμως ἀπό αὐτά τραγούδησε μέ λεπτό αἶσθημα προσωπικές του ἐμπειρίες, κυρίως τῆς παιδικῆς του ζωῆς. Τό ποίημά μας ἀνήκει στήν τελευταία αὐτή κατηγορία.

Ὁ σπῖτι πού γεννήθηκα, κι ἄς τό πατοῦν οἱ ξένοι,
στοιχειό εἶναι, καί μέ προσκαλεῖ, ψυχή, καί μέ προσμένει.

Τό σπῖτι πού γεννήθηκα ἴδιο, στήν ἴδια στράτα
στά μάτια μου ὅλο ὑψώνεται καί μ' ὅλα του τά νιάτα.

Τό σπῖτι, ἄς τοῦ νοθέψανε τό σχῆμα καί τό χρώμα·
καί ἀνόθευτο καί ἀχάλαστο, καί μέ προσμένει ἀκόμα!

Τῆς πόρτας του ἡ παλαική κορώνα ὦ! νά ἡ καμάρα!
Μόνο οἱ χορδές τῆς λείπουνε γιά νά γενεῖ κιθάρα,
νά συνοδέψει τοῦ σπιτιοῦ τ' ὀλόχαρο τραγούδι
πρός τό παιδί· γυρίζω ἀνθός, δροσιά, ξεπεταρούδι*,

πάω στή φωλιά, στή γάστρα* μου, στό πρῶί μου, στό μαγνήτη,
στή ζέστα τῆς μητέρας μου, στό πατρικό ἅγιο σπῖτι.

Ἄς ἦρθαν τά γεράματα κι ἄς κύλησαν οἱ χρόνοι·
ἀπ' τό ψιμύθρι* τοῦ ἀλλασμοῦ κι ἀπ' τοῦ χαμοῦ τή σκόνη

καί ἀπείραχτο κι ἀνέγγιχτο στή Μοῖρα ἀγνάντια στέκει
κι ἀπό τόν κῆπο του γιά μέ χλωρά στεφάνια πλέκει.

Τοῦ κάκου οἱ ἐγνοῖες, οἱ καιροί, πληγές καρδιῶν καί τόπων.
Τά μάτια μου ἄλλα, κι ἄλλα εἶναι τά μάτια τῶν ἀνθρώπων.

ξεπεταρούδι: πουλάκι πού μόλις ἀρχίζει νά πετᾷ· ἐδῶ: ξεπεταγμένο παλικάρακι.

γάστρα: γλάστρα.

ψιμύθρι: ψιμύθι, φτιασίδι.

Ἄπο τὴν ἰσκιερὴ ἔμπατή* στὴ φωτισμένη σάλα
μέ τ' ἀκριβὸ ρολοὶ χρυσό στὴν κρυσταλλένια γιάλα,

ὅλα βαλμένα ρυθμικά, γιορτιάτικα ντυμένα,
προσώπατα, ἀντικείμενα, μέ καρτεροῦν ἔμένα.

Στό πλάι τῆς δούλας τῆς πιστῆς ἡ ἀρχόντισσα γιαγιά μου
καί ἡ ρήγισσα τῆς προκοπῆς, ἡ μάνα μου, — ὦ χαρά μου! —

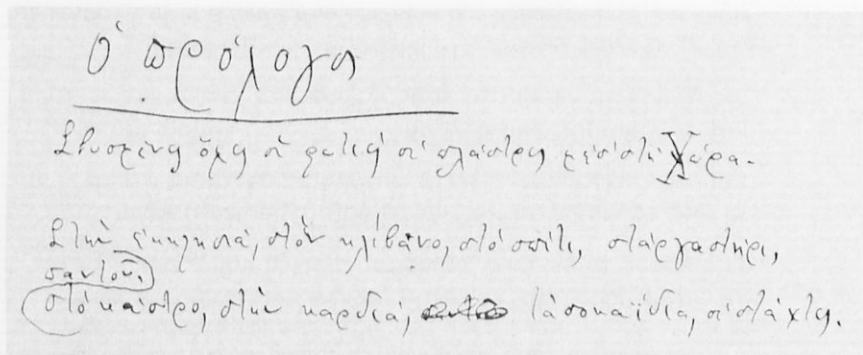
τό στερνογέννητο καρπό στὴν ἀγκαλιά, καί πέρα,
μπρός σέ χαρτιά, τό φάντασμα γνοιασμένο τοῦ πατέρα.

Καί μέσ ἀπ' τοὺς ἀνασασμούς τοῦ ρόδου καί τοῦ дуόσμου,
καί ἡ ρήγισσα τῆς προκοπῆς, ἡ μάνα μου, — ὦ χαρά μου! —

.....
Τό σπíti πού γεννήθηκα, κι ἄς τό πατοῦν οἱ ξένοι,
στοιχειό, καί σάν ἀπάτητο, μέ ζεῖ καί μέ προσμένει.

Ἑρωτήσεις

1. Γιατί ὁ ποιητὴς λέει ὅτι τό σπíti του παραμένει «ἀνόθευτο κι ἀχάλαστο», ἐνῶ ὅπωςδῆποτε μετὰ ἀπὸ τόσα χρόνια θά ἔχουν γίνει σημαντικές ἀλλαγές;
2. Τί κάνει τὸν ποιητὴ νά νομίζει πῶς τό σπíti του «τόν προσμένει ἀκόμη»;
3. Ἡ *καμάρα* τῆς πόρτας γίνεται στὰ μάτια τοῦ ποιητῆ *κιθάρα*. Τί εἶναι ἐκεῖνο πού ἐξωραίζει, πού «μεταμορφώνει» τό σπíti καί ὅ,τι ἔχει σχέση μέ αὐτό; Νά βρεῖτε κι ἄλλα παρόμοια παραδείγματα.
4. Νά ἐξετάσετε τὴ στιχουργικὴ τοῦ ποιήματος καί νά τὴ συγκρίνετε μέ τὴ στιχουργικὴ τοῦ Ἑρωτόκριτου.

Αὐτόγραφο τοῦ Κ. Παλαμά.

ἐμπατή: εἴσοδος.

Πατέρες (άπόσπασμα)

Μέσα στό ποιητικό έργο του ό Παλαμάς πολλές φορές παραγγέλλει στίς νέες γενιές νά συνεχίσουν τόν πνευματικό διαφωτισμό του λαού καί νά άγωνιστούν γιά τήν προκοπή του. Τούς συμβουλεύει νά κρατήσουν άπό τήν παράδοση ό,τι συμφωνεί μέ τίς άλλαγμένες κοινωνικές συνθήκες, καί νά γκρεμίσουν ό,τι έχει ξεπεραστεί καί έμποδιζει τήν πρόοδο.

αιδί, τό περιβόλι μου πού θά κληρονομήσεις,
όπως τό βρείς κι όπως τό δεις νά μήν τό παρατήσεις.
Σκάψε το άκόμα πιό βαθιά καί φράξε το πιό στέρεα
καί πλούτισε τή χλώρη* του καί πλάτηνε τή γή του,

κι άκλάδευτο, όπου μπλέκεται, νά τό βεργολογήσεις*,
καί νά του φέρεις τό νερό τό άγνό της βρυσομάνας,
κι άν άγαπάς τ' άνθρωπινά κι όσα άρρωστα δέν είναι,
ρίξε άγιασμό καί ξόρκισε τά ξωτικά, νά φύγουν,
καί τή ζωντάνια σπεΐρε του μ' όσα γερά, δροσάτα.
Γίνε όργοτόμος*, φυτευτής, διαφεντευτής*. Κι άν είναι
κι έρθουνε χρόνια δίσεχτα, πέσουν καιροί όργισμένοι,
κι όσα πουλιά μισέψουνε σκιασμένα, κι όσα δέντρα
γιά τίποτ' άλλο δέ φελάν παρά γιά μετερίζια,
μή φοβηθείς τό χαλασμό. Φωτιά! Τσεκούρι! Τράβα,
ξεσπέρμεψέ το, χέρσωσε τό περιβόλι, κόψ' το,
καί χτίσε κάστρο άπάνω του καί ταμπουρώσου μέσα
γιά πάλεμα, γιά μάτωμα, γιά τήν καινούρια γέννα,
π' όλο τήν περιμένουμε κι όλο κινάει γιά νά 'ρθει,
κι όλο συντρίμμι χάνεται στό γύρισμα τών κύκλων.

Έρωτήσεις

1. Τί συμβολίζει τό περιβόλι;
2. Νά βρείτε τίς κυριότερες κατά τή γνώμη σας συμβουλές του ποιητή καί νά έρμηνεύσετε τό περιεχόμενό τους.
3. Ποιά είναι ή καινούρια γέννα καί πιό τό γύρισμα τών κύκλων;
4. Ό ποιητής ένθαρρύνει κυρίως τούς διστακτικούς. "Αν Ξερατε ότι τό ποίημα

χλώρη: χλωρίδα.

βεργολογώ: κλαδεύω.

όργοτόμος: σκαφτιάς.

διαφεντευτής: ύπερασπιστής.

γράφτηκε μετά τις νίκες μας στους Βαλκανικούς πολέμους, μπορείτε να καταλάβετε μέ ποιά όνειρα καί πόθους του έθνους μας συνδέεται;

‘Ο Τάφος (άπόσπασμα)

‘Ο Τάφος άποτελείται άπό είκοσι τέσσερις ένότητες, «μοιρολόγια», καί είναι έμπνευσμένος άπό τό θάνατο του παιδιού του.

1

τό ταξίδι πού σέ πάει
ό μαῦρος καθαλάρης*,
κοίταξε άπ' τό χέρι του
τίποτε νά μήν πάρεις,

2

κι άν διψάσεις, μήν τό πιείς
άπό τόν κάτω κόσμο
τό νερό της άρνησιός*
φτωχό κομμένο δυόσμο!

3

Μήν τό πιείς, κι όλότελα
κι αιώνια μās ξεχάσεις·
βάλε τά σημάδια σου
τό δρόμο νά μή χάσεις,

4

κι όπως είσαι ανάλαφρο,
μικρό, σά χελιδόνι,
κι άρματα δέ σου βροντοῦν
παλικαριού στη ζώνη,

5

κοίταξε καί γέλασε
της νύχτας τό σουλτάνο*,
γλίστρησε σιγά κρυφά
καί πέταξ' έδω πάνω,

6

καί στό σπίτι τ' άραχνο*
γυρνώντας, ώ άκριθέ μας,
γίνε άεροφύσημα
καί γλυκοφίλησέ μας!

Έρωτήσεις

1. Τί έκφράζει ό πατέρας ποιητής μέ τις προτροπές πού άπευθύνει στό παιδί του;
2. Όλες οι προτροπές του ποιητή είναι παράλογες καί άπραγματοποίητες. Τί ρόλο παίζουν στην ψυχική κατάσταση του;
3. Γιατί ό ποιητής όνομάζει τό σπίτι του άραχνο;
4. Πώς τελικά παρηγοριέται ό πονεμένος πατέρας;
5. Νά έξετάσετε τη στιχουργική του ποιήματος.

ό μαῦρος καθαλάρης: ό Χάρος.
τό νερό της άρνησιός: τό νερό της λησμονιάς.
της νύχτας τό σουλτάνο: τό χάρο.
άραχνο: άραχνιασμένος, έρμημος, ρημαγμένος.

‘Ο Δωδεκάλογος του Γύφτου

(άποσπασμα)

Στό μακρόπνοο αυτό ποίημα ο Γύφτος συμβολίζει την ελληνική ψυχή (Π. Βλαστός), τόν άνθρωπο γενικά (Ι. Συκουτρής), την ελληνική ιδέα (Κ. Τσάτσος). ‘Ο ίδιος ο ποιητής λέει: «Ίσα ίσα γιατί σταμάτησα στο γύφτο, θά πει πώς είμαι κι ένας γύφτος· ή ψυχή μου είναι και τέτοια...». ‘Ο Γύφτος ξεκινώντας από την ιδέα νά ανανεώσει τη ζωή, γκρεμίζει όλες τις συμβατικές αξίες και τις κοινωνικές προλήψεις. ‘Η αδιάκοπη μεταβολή, ή αντικατάσταση του παλιού μέ τό καινούριο, ή αναδημιουργία του κόσμου όλου απασχολεί σοβαρά τόν ποιητή. Σημειώνουμε πώς τό ποίημα δημοσιεύτηκε τό 1907.

ουλεύτε τον ξανά τόν κόσμο στή φωτιά
καί τά καλά του ξανανθίστε καί τά κρίματα
χτυπώντας τον μέ τό σφυρί καί μέ τ' άμόνι!

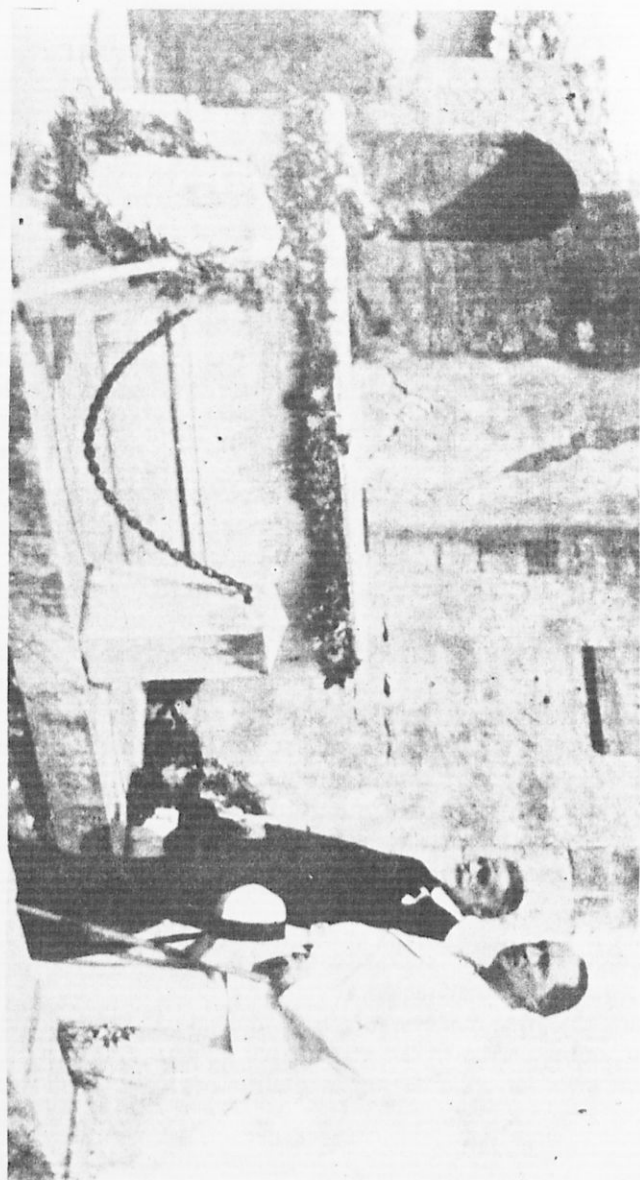
Περάστε άπάνου από τίς μάντρες τά μουλάρια σας,
πτερώστε τα σάν τά σκουπόξυλα,
όταν οί μάγισσες τά καθαλάνε!
‘Ο κόσμος άκομμάτιαστος καί άπέραντος!
“Όπου τελειώνουν οί στεριές,
τά πέλαγα άρχινάνε!

“Όσα βουνά κι άν άνεβεΐτε,
άπ' τίς κορφές τους θ' άγναντεΐτε άλλες κορφές,
ψηλότερες, μιάν άλλη πλάση ξελογιάστρα·
καί στήν κορφή σά φτάστε τήν κατάψηλη,
πάλε θά καταλάβετε πώς βρίσκεστε
σάν πρώτα κάτω άπ' όλα τ' άστρα.

‘Ερωτήσεις

1. Τί προτρέπει ο ποιητής καί πώς δικαιολογεΐ αυτή τήν προτροπή; Νά βρεΐτε τά σχετικά χωρία στό ποίημα.
2. Γιατί ο ποιητής διαλέγει τό γύφτο γιά σύμβολο; Τήν άπάντηση θά τή δώσετε, άν λάβετε ύπόψη τή ζωή του γύφτου.
3. Ποιό είναι τό νόημα τών τριών τελευταίων στίχων; Συνδυάστε το μέ τό στίχο 7.

Κοσμή Παγιάτση.

Ο Παλαμάς και ο Σικελιανός στον τάφο του Βαλαωρίτη.

Στόν Ἀκροκόρινθο

Σέ πολλά ποιήματα τοῦ Σικελιανοῦ ἡ παράδοση καί τὰ ἐπιτεύγματα τοῦ παρελθόντος σμίγουν μέ τήν παρούσα ζωή καί «μέ ὅλες τίς ἀνάσες τῆς ἑλληνικῆς γῆς» (Σεφέρης, *Δοκιμές*, σελ. 96). Ζοῦσε μέ τόση οἰκειότητα τήν ἑλληνική φύση, πού τήν ἀγγίζει — βουνά, μάρμαρα, ἀκρογιάλια— ὅπως ἕνας βοσκός ἀγγίζει τά γνώριμα ἀντικείμενα τῆς καλύβας του. Αὐτή τήν αἴσθηση μᾶς δίνει καί στό σονέτο του Στόν Ἀκροκόρινθο.

τόν Ἀκροκόρινθο ἐπεφτεν ἡ δύση
πυρώνοντας τό βράχο. Κι ευωδάτη
φυκιοῦ πνοή, ἀπ' τό πέλαο, εἶχε ἀρχίσει
νά μεθᾶ τό λιγνό βαρβάτο μου ἄτι...

Ἀφροί στό χαλινάρι· κι ἀπ' τό μάτι
τ' ἀσπράδι ὅλο φαινόταν· καί νά λύσει
τῇ φούχτα μου, ἀπ' τὰ γκέμια του γεμάτη,
πάλευε πρός τά πλάτη* νά χιμήσει...

Ἦτανε ἡ ὥρα; Ἦταν τά πλήθια μύρα;
Ἦταν βαθιά τοῦ πέλαγου ἡ ἀρμύρα;
ἡ ἀναπνοή ἡ ἀπόμακρη τοῦ δάσου;

Ἄ! λίγο ἀκόμα ἄν κράταε τό μελτέμι,
ἦξερα ἐγώ πῶς σφίγγεται τό γκέμι
καί τά πλευρά τοῦ μυθικοῦ Πηγάσου*!

Ἑρωτήσεις

1. Στό ποίημα, ἄλογο καί καθαλάρης ἐπηρεάζονται βαθιά ἀπό τή φύση. Μπορεῖτε νά δείξετε:
 - α. τί συγκεκριμένα τούς ἐπηρεάζει;

πλάτη (τά): ἐδῶ: τὰ οὐράνια.

Πήγασος: φτερωτό ἄλογο τοῦ Βελλεροφόντη. Σύμφωνα μέ τούς μεταγενέστερους μύθους ἦταν τό ἄλογο πού μετέφερε τούς ποιητές ψηλά πάνω ἀπό τή γῆ. Συμβολίζει δηλαδή τήν ποιητική ἐμπνευση.

- β. τή σταδιακή τους μεταμόρφωση;
γ. σέ τί τελικά μεταμορφώνονται;
2. Ἐξετάστε τίς ἐρωτηματικές προτάσεις στήν τρίτη στροφή. Δέχουν ἄγνοια; ἀπορία; ἤ τί ἄλλο;
 3. Ποιές στροφές ἀναφέρονται ἄμεσα στό ἄλογο; Ποιές στόν καθαλάρη; Ποιές καί στούς δυό μαζί;
 4. Ὑπάρχει σύνδεση τοῦ παλιοῦ μέ τό καινούριο; "Αν νάί, ποιά εἶναι αὐτή καί πῶς τήν πετυχαίνει ὁ ποιητής;
 5. Τί γενική αἴσθηση σᾶς προκαλεῖ τό ἀνέβασμα στόν Ἀκροκόρινθο μέ τό ἄλογο;

Τά γύρα μου

Τό ποίημα εἶναι ἡ ὄγδοη ἐνότητα ἀπό τό πολύστιχο λυρικό ποίημα Ἀλαφροϊσκιωτός, ὅπου ἀναπαρασταίνεται ὁ ἑλληνικός κόσμος, ὅπως τόν βλέπει ἓνας ὁραματιστής, ἓνας «ἀλαφροϊσκιωτός». Στήν ἐνότητα αὐτή ὑπάρχει μιᾷ βαθύτατη αἴσθηση τῆς φύσης, μιᾷ μυστική ἔνωση τοῦ ἀνθρώπου μαζί της, «τόσο πού νά γίνεται ἀπλά καί φυσικά οἰκείος ἀκόμη καί μέ τούς νεκρούς».

Πύρα στόν κάμπο, στά βουνά,
παντοῦ, ὁ ἄδρός* ἀργάτης*.
Δίπλα στ' ἀμπέλια ὁ πιστικός*
ἀγρύπναε κι ὁ δραγάτης*.

Ὅλουθε ὁ ἰδρωμέτωπος
κυβέρνηγε χωριάτης.

Μέ παραμόνευε ἡ εὐκή
τοῦ ζήτουλα στούς τράφους.
Γνώριμους ἔβλεπα νεκρούς
ἀπάνω ἀπό τούς τάφους.
Παντοῦ ὁ λαός· κι ἀνέβηκα
ὅσο ἀνεβαίνει ἡ μέρα,
γιά νά χαρῶ τό διάπλατο
τοῦ ἀπάνω κόσμου ἀγέρα.

ἄδρός: γεροδεμένος, τραχύς.
ἀργάτης: ἐργάτης.
πιστικός: μισθωτός βοσκός.
δραγάτης: ἀγροφύλακας.

Βουνά ξεσκάφτει τό τσαπί,
χτυπάει τό μελισσόχορτο,
ἀναπηδᾷ τό εὐώδισμα
στό λαγαρόν* αἰθέρα.

Παντοῦ ὁ λαός· καί λάτρεψα,
καί στή λαχτάρα μου εἶπα:
«Βάλε τό αὐτί στά χρώματα»·
καί φάνη μου πῶς ἡ καρδιά
τῆς γῆς βαριά ἀντιχτύπα.

Κι ἔβλεπα ἀπάνω ἀπ' τὴν κορφή,
βαθιά, τὴν πλάση πάσα,
τόν οὐρανόν ἀνάσαινα
καί δέ μοῦ ἀκούγονταν ἡ ἀνάσα.

Κάτου ζευγάρια ἀλάτρευαν*·
τ' ἄτια τ' ἀνεμοπόδα
στ' ἀλώνια — ἀπό τό πέταλο
καί τό στουρνάρι εὐώδα
σπιθοβολώντας — ἔλαμπαν·
οἱ ἀθεμονιές ἐβάραιναν·
νά ξαναμποῦνε ἐπάλευαν
στούς σβώλους τά σκουλήκια·
ἀνακοχλάανε στίς ἐλιές
μιά βράση τά τζίτζικια.

Ἔτρεμε ἡ χλόη ὁλούθενες.
Τό λυγερόν ἀγέρι
ἐσήμαινε αἰθερόρηχον
ψηλά τό μεσημέρι·
στίς λαγκαδιές ἐσειόντανε
σάν πόταμος ἡ φτέρη.

Ἄσωτο γύρα πέλαγο.
Τό αἰθέριο σημαντήρι
στήν πλώρα ἐχτύπα ἢ στό πανί
τό τρεχαντήρι,

λαγαρός: διαυγής, λαμπκαρισμένος·

ἀλατρεύω: ἀλετρεύω, ὀργώνω.

ἐχτύπαε στοῦ ψαρᾶ τ' αὐτί,
γού τοῦ πελάου τῇ στρώσῃ
κοιτώντας, ξάφνου ἓνα ἀλαφρό
ἀποκάρωμα* εἶχε νιώσει.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά γενική ἐντύπωση σᾶς προκαλεῖ τό ποιήμα; Τί συναισθήματα σᾶς γεννᾷ;
2. Τό ποιήμα ἔχει πλούσιο τό φυσιολατρικό στοιχεῖο. Τί τό ἰδιαίτερο παρατηρεῖτε στή φυσιολατρία αὐτή; Πῶς βλέπει τή φύση ὁ ποιητής;
3. Τί θέλει νά τονίσει ὁ ποιητής μέ τή φράση *παντοῦ ὁ λαός*;
4. Στό εἰσαγωγικό σημείωμα ἐπισημαίνεται ἡ μυστική ἔνωση τοῦ ἀνθρώπου μέ τή φύση. Μπορεῖτε νά βρεῖτε μέσα στό ποιήμα τούς στίχους πού τό δείχνουν αὐτό;
5. Ὁ ποιητής συνδέει τό περιορισμένο φυσικό τοπίο μέ ὅλο τό σύμπαν. Μέ ποιούς στίχους τό πετυχαίνει καί πῶς;

Τρεχαντήρα

αταμεσίς ἀνέμου ἡ τρεχαντήρα*,
μέ τά πανιά της τόξα τεντωμένα,
τοῦ δοιακιοῦ* τή στερνὴν ἐπῆρε γύρα
στά γαλανά βουνά τά γυμνωμένα...

Κι ὁ αἰθεροδρόμος βόγκος πού ἐπλημμύρα
στά ξάρτια, στά πρυμνήσια, στήν ἀντένα
— δελφίνια παρατρέχανε ὀλοένα —
τὴν ἔκρουε μέσ στό κύμα, ὀλόρτη λύρα!

Δίκοπη σπάθα ἐξέσκιζε ἡ καρίνα...
Κι ὁ ἀφρός στήν πρύμνα, χώριος σέ δυό κρίνα,
τῶν σταλιῶν* ἀνατίναζε τό σείστρο*...

ἀποκάρωμα: νάρκωση.

τρεχαντήρα: ἱστιοφόρο πλοῖο.

δοιάκι: τιμόνι (ἀρχ. οἶαξ).

σταλιά: στάλα, σταγόνα.

σειστόρο: κουδουνίστρα, ντέφι.

Σάν, μ' ένα «λάσκα*!» — ό ήλιος μεσουράνει —
στών Σαλώνων έμπήκε τό λιμάνι
μέ τόν καταμεσήμερο μαΐστρο!

Ερωτήσεις

1. Πώς άπεικονίζεται ή τρεχαντήρα στά διάφορα στάδια τής διαδρομής της, ώσπου νά φτάσει στό λιμάνι;
2. Νά βρεΐτε τΐς όπτικές καί άκουστικές εικόνες τοϋ ποιήματος.
3. Ποιές λέξεις δίνουν τΐς εικόνες αυτές; Είναι πετυχημένη ή έπιλογή τους; Γιατί;
4. Τό ποίημα φαίνεται καθαρά περιγραφικό. Έκφράζει όμως καί τή διάθεση τοϋ ποιητή. Μπορείτε, μέ τή βοήθεια καί τοϋ εισαγωγικού σημειώματος, νά τήν προσδιορίσετε;
5. Ό ποιητής ακολουθεΐ σέ γενικές γραμμές τήν παρνασσική τεχνοτροπία. Μπορείτε νά βρεΐτε τά κύρια γνωρίσματά της;
6. Νά συγκεντρώσετε τΐς μεταφορές πού χρησιμοποιεΐ ό ποιητής καί νά έξετάσετε τή λειτουργία τους μέσα στό ποίημα.

ἀπ' τὰ χαράματα τῷ Εἰκοσιοχίλ' τοῦ
Ὀκτώβρη τοῦ 1940, κι' αὐτὸ μὲ τὴ συντα-
χία τῷ αἰῶνι, εἴτε μίσαμε, εἴτε, αὖ-
ριο πρὶν δ' αὖ φέγγει πάντα ἀπ' ὅλο τοῦ πλοῦ
τὴν ὡ γηένειον φῶς σου, θά' βρισκόμεθα
στὰ σπλάχνα σου, ὦ Πηλέα, ἀδάκ-
τοι νεκροί!

Ἰ. Μουσελαίου

λάσκα: ναυτικό παράγγελμα (προστακτική τοῦ ρημ. λασκάρω: χαλαρώνω).

Στήν ποίηση του Χατζόπουλου κυριαρχεί ἡ μουσική διάθεση. Μὲ τὴν ἐπανάληψη τῆς ἴδιας ἢ τῶν ἰδίων λέξεων, μὲ τὴ συχνή χρήση τοῦ καί, μὲ τὴ θολή ἀτμόσφαιρα μέσα στὴν ὁποία τοποθετεῖ τίς ποιητικές του εἰκόνες, προσπαθεῖ νὰ ἐκφράσει τίς λεπτές καταστάσεις τῆς ψυχῆς του. Ἐνῶ στὴν πεζογραφία του — μὲ ἐξαίρεση κυρίως τὸ Φθινόπωρο — εἶναι ρεαλιστής καὶ παρουσιάζεται μὲ κοινωνικὲς ἀνησυχίες, στὴν ποίησή του ἐκφράζει τὸ κλίμα τοῦ συμβολισμοῦ.

Πέρασες καὶ εἶχες στὰ μαλλιά

Πέρασες καὶ εἶχες στὰ μαλλιά
ρόδα καὶ φῶς καὶ εἶχες στὸ χέρι
κρίνα λευκά καὶ στάχια ἀπ' τὸν ἀγρό·
καὶ σέ εἶδα καὶ εἶπα κι ἔφτασε
τό καλοκαίρι.

Μά ἦρθες καὶ σκόρπισες τὰ στάχια στὸ νερό,
τὰ ρόδα στὸν ἀέρα·
καὶ μ' ἓνα κρίνο στάθηκες, ὥχρῃ
σὰ φθινοπώρου μέρα.

Ἑρωτήσεις

1. Πῶς παρουσιάζεται ἡ γυναικεία μορφή στὴν πρώτη στροφή καὶ πῶς στὴ δευτέρη;
2. Ποιά εἶναι ἡ ψυχικὴ διάθεση τοῦ ποιητῆ σέ κάθε στροφή; (νὰ βασιστεῖτε στὴν ἀπάντηση ποὺ δώσατε στὴν πρώτη ἐρώτηση).
3. Νὰ δικαιολογήσετε τὴν ἀποψη ποὺ διατυπώνεται στὸ εἰσαγωγικὸ σημεῖωμα: Στὴν ποίηση τοῦ Χατζόπουλου κυριαρχεῖ ἡ μουσικὴ διάθεση.

Καὶ πάντα προσμένω

καὶ πάντα προσμένω
καὶ φτάνει ἡ αὐγή·
καὶ μένω ὁ πλεγμένος
κισσός στὴν πηγὴ.

Καί μου εἶσαι τό ρεῖθρο*
πού κλαίει σιγαλά
καί μου εἶσαι τό νέφος
πού φεύγει ψηλά.

Καί μου εἶσαι τό δάκρυ
πού στάζει θολό·
καί πάντα προσμένω,
μά δέ σέ καλῶ.

Ἑρωτήσεις

1. Μέ ποιές λέξεις καί μέ ποιά εἰκόνα δηλώνεται ἡ ἀναμονή τῆς πρώτης στροφῆς;
2. Νά μελετήσετε τά δίστιχα τῆς δεύτερης στροφῆς καί τό πρῶτο τῆς τρίτης. α) Τί εἶναι γιά τόν ποιητή τό πρόσωπο, στό ὅποιο ἀπευθύνεται; β) Ποιά κατάσταση τῆς ψυχῆς του ἐκφράζουν τά δίστιχα;
3. Κυριαρχεῖ καί σ' αὐτό τό ποίημα ἡ μουσική διάθεση;

Μιλτιάδης Μαλακάσης

Ὁ Τάκη Πλούμας

Τό ποίημα πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1926 στή β' ἔκδοση τῆς συλλογῆς Συντρίμματα. Ὁ Μαλακάσης, ὅπως ξέρουμε, γεννήθηκε στό Μεσολόγγι τό 1869. Ὁ Τάκη Πλούμας πρέπει νά πέθανε γύρω στά 1885, ἐξήντα περίπου χρόνια μετά τήν ἑλληνική ἐπανάσταση καί τοὺς ἀγῶνες τοῦ Μεσολογγίου. Ἡ ἥρωική, ἐπομένως, ἐποχή τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ '21 ἔχει ὀριστικά περάσει. Οἱ Μεσολογγίτες ζοῦν εἰρηνικά κι ἡ μόνη εὐκαιρία, γιά ν' οἰδέξουν τή λεβεντιά τους, εἶναι οἱ γιορτές καί τά πανηγύρια. Ἐνα τέτοιο πανηγύρι ἦταν καί τοῦ Ἁι - Συμιοῦ (Ἀγίου Συμεών), πού γίνεται κάθε χρόνο τῇ γιορτῇ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. Καί σήμερα ἀκόμη πολλοί ντύνονται ἀρματωμένοι καί πηγαίνουν στό μοναστήρι ἀπό τήν παραμονή. Τήν ἄλλη μέρα γυρίζουν στό Μεσολόγγι, μέ συνοδεία πολλῶν καθαλάρηδων. Οἱ ἀναμνήσεις λοιπόν τοῦ ποιητῆ εἶναι γεμάτες ἀπό τέτοιες εἰκόνες τῆς καθημερινῆς ἢ τῆς πανηγυριώτικης ζωῆς τῆς περιόχης τοῦ Μεσολογγίου.

ρεῖθρο: ρυάκι, αὐλάκι δρόμου.

τά παιδικά μου χρόνια, ό πιό μεγάλος
ἀξάδερφός μου μ' ἔπαιρνε μαζί
στά πανηγύρια, πού ἦτανε, παρ' ἄλλος*,
πρῶτος στήν ὁμορφιά καί στήν ὁρμη.

Τί ὠραῖος! τόν θυμοῦμαι ἀστροβολοῦσε*
καθάλα στό φαρί* του, βυσινιά
φέρμελη* χρυσοκέντητη ἐφοροῦσε,
γιορντάνια* ἀπό βενέτικα φλουριά*.

Τοῦ Καπετάν Πασᾶ φόραε τήν πάλα*
καί τό χαρμπί* τοῦ Μπότσαρη, καί δυό,
στοῦ σελαχιού* του ἀνάμεσα τή σπάλα,
πιστόλια ἀπό τ' Ἀλῆ τό θησαυρό.

Φουστανελίτσα φόραε ζυγιασμένη*
καί κάλτσες καί τσαρούχια φουντωτά,
παραγγελιά ἀπ' τά Γιάννενα φερμένη,
γαντζούδια* πρεβεζάνικα, ἀσημιά.

Ἔτσι σιαγμένος*, κι ἔχοντας στόν ὦμο
τό καριοφίλι*, χαίτη καί λουριά
στό χέρι του, ἐλαμπάδιζε* τό δρόμο,
χιμώντας ἀπ' τήν Πύλη* τήν πλατιά.

παρ' ἄλλος: περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλο.

ἀστροβολῶ: ἀκτινοβολῶ, λάμπω σάν ἀστέρι.

φαρί: (ἀραβική λέξη): ἄλογο πολεμικό ἢ γιά ἵππασία.

φέρμελη: γελέκι πού φοριέται μαζί μέ τή φουστανέλα.

γιορντάνια: περιδέραια, στολίδια.

φλουρί: χρυσό νόμισμα.

πάλα: σπαθί πλατύ καί κυρτό.

χαρμπί: διακοσμητικό μαχαίρι, πού κρέμεται στό σελάχι.

σελάχι: δερμάτινη ζώνη. Μπροστά ἔχει θήκες γιά ὅπλα, μαχαίρια κτλ.

ζυγιασμένη: σιαγμένη καλά.

γαντζούδια: κοσμήματα ἀπό πόρπες ἢ ἀλυσίδες.

σιαγμένος (τοῦ σιάζω): συγυρισμένος.

καριοφίλι: μακρύκανο τουφέκι.

λαμππαδίζω: περνῶ τό δρόμο σά λαμπάδα.

Πύλη: Βρίσκεται στό Β. τμήμα τῆς πόλης.

Κι ἐγώ, λίγο ξοπίσω του, ὅλο θάμπος,
στό γρήγορο ἀλογάκι μου κι ἐγώ,
δινόμουν νά τόν φτάνω. κι ἤμουν σάμπως
Νά 'χα φτερά κορμάκι ἀέρινο!

Κι ὡς τρέχαμε θυμᾶμαι τά κλεισμένα
στό τουνεζί* φεσάκι του σγουρά,
σκόρπια τριγύρα, φέγγανε σάν ἓνα
γνεφάκι* ἀπ' ἀναμμένη ἀθημωνιά.

Κι ὡς πύρωνεν ἀκόμα στή φευγάλα,
τρικυμισμένος κι ὅλος μέσ στό φῶς,
χρυσόχυτος μοῦ ἐφάνταζε καθάλα,
σάν τόν 'Αι - Γιώργη, λίγο πιό μικρός.

ὦ! τό λεβέντη τοῦ Μεσολογγιοῦ μας
τόν ἥλιο τῆς αὐγούλας μου ζωῆς!
Καί νά μετρῶ καί νά 'ναι ὁ Τάκη Πλούμας -
τριάντα τρία χρόνια μέσ στή γῆς...

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά στοιχεῖα μᾶς δίνει ὁ ποιητής στή στροφή 1 καί κατά τί διαφοροποιούνται οἱ στροφές 2-4, 5-8 καί 9;
2. Μέ ποιές εἰκόνες κατορθώνει ὁ ποιητής νά ζωντανέψει τή μορφή τοῦ Τάκη Πλούμα;
3. Πῶς ἐκφράζεται μέσα στό ποίημα ὁ θαυμασμός καί ἡ ἀγάπη τοῦ ποιητῆ γιά τόν Τάκη Πλούμα;

Ἰωάννης Γρυπάρης

Τό Μελέμι*

Στό ποίημα αὐτό, ποῦ ἀνήκει στή συλλογή Σκαρβαῖοι, μπορούμε νά παρακολουθήσουμε τήν τεχνιοτροπία τοῦ Παρνασσισμοῦ, ἀπό τήν ὁποία ἐπηρεάσθηκε ὁ ποιητής.

τουνεζί: तुνησιακό, κόκκινο.

γνεφάκι: συννεφάκι.

Μελέμι: Βόρειος ἢ βορειοδυτικός ἄνεμος (ἀρχ. οἱ ἐτησίαι). Τόν Αὐγουστο φυσοῦν πολύ δυνατά μελέμια.

δράσει* ὁ ἥλιος ὁ ἀψύς τ' ἀκόσιστο* χορτάρι,
στό κάμα* τό μεσημερνό ἀχνίζουν τά χαλίκια
καί πρίν τήν ὑστερνή δροσιά ἢ λάβρα* νά τοὺς πάρει
τήν ἀρμυρή τους μυρωδιά γύρω σκορποῦν τά φύκια.

Φωλιά καμίνι ἀφήνοντας καί τῆς στεριᾶς τ' ἀρείκια,*
παίρνουν τά φίδια, στό νερό, τίς σμυναριές* ζευγάρι
κι ὅπου διπλά καθρεφτιστά κοιμοῦνται τά καΐκια
μόνοι ἀνεμίζουν μάρμαρο τῇ θάλασσα οἱ γλάροι.

Ξάφνου κρυφός παροξυσμός*· τό κύμα λιανοτρέμει
κι ἀνάρια ἢ θάλασσα ἢ στρωτή στό σύγκρουο* μελανιάζει,
γιατί θεριό ἀπ' ἀνοιχτά πλακώνει, τό Μελέμι.

Στήν πρώτη ὁ γλάρος ρουφαλιά* ἀπό ψηλά χουγιάζει*
καί σπάνοντας μ' ἀφροδροσιά τό κύμα τό γεμάτο,
γυρνοῦν τά φίδια στή στεριά κι οἱ σμυναριές στὸν πάτο.

Ἑρωτήσεις

1. *μόνοι ἀνεμίζουν μάρμαρο τῇ θάλασσα οἱ γλάροι*
Νά ἀναλύσετε τήν εἰκόνα τοῦ στίχου.
2. Τό *Μελέμι* εἶναι μία θαλασσογραφία· ἀπό ποιές εἰκόνες ἀποτελεῖται;
3. Ποιά ἀντίθεση παρουσιάζουν μεταξύ τους;
4. Μέ ποιές λέξεις, φράσεις καί παρηχήσεις ἀποδίδει ὁ ποιητής: α) τήν ἀφόρητη ζέστη β) τῇ θαλασσοταραχῇ;
5. Οἱ παρνασσικοί ποιητές ἐπιζῶνουν κυρίως τήν τελειότητα στή μορφή. Ἔτσι ἡ τέχνη τους ἔχει κάποια ψυχρότητα, γιατί φαίνεται ἀπρόσωπη, χωρίς ὑποκείμενο. Ἀναγνωρίζετε αὐτά τά χαρακτηριστικά στό *Μελέμι*; Δικαιολογεῖστε τή γνώμη σας.

ἀδράσσω: ἀδράχνω, ἀρπάζω μέ δύναμη· ἐδῶ μετφ. φλογίζω, πυρπολῶ.

ἀκόσιστος: ἄκοπος, ἀθέριστος.

κάμα: ὑπερβολικὴ ζέστη, κάψα.

λάβρα: ἀφόρητη ζέστη, καύσωνας.

ἀρείκια: ρεΐκια, εἶδος θάμνων.

σμυναριά: σμέρνα, εἶδος ψαριοῦ ποὺ μοιάζει μέ χέλι.

κρυφός παροξυσμός: ἐδῶ μετφ. κρυφὴ ἀναταραχὴ.

σύγκρουο: ρίγος, ψυχρὸ ρεῦμα.

ρουφαλιά: δίνη, ρουφήχτρα.

χουγιάζω: φωνάζω ἀπὸ μακριὰ δυνατὰ, γιὰ νά διώξω τὰ ζῶα. Ἐδῶ μετφ.

Κ. Π. Καβάφης

Τό πρώτο σκαλί

Τὰ μισά περίπου ποιήματα τοῦ Καβάφη ἔχουν ἓναν τόνο διδακτικό. Στὴν κατηγορία αὐτὴ μποροῦμε νὰ κατατάξουμε καὶ τὸ Πρῶτο σκαλί. Σ' αὐτό ὁ ἔμπειρος ποιητὴς Θεόκριτος ἐνθαρρύνει ἓνα νέο ὁμότεχνό του.

Εἰς τὸν Θεόκριτο* παραπονιοῦνταν
μιά μέρα ὁ νέος ποιητὴς Εὐμένης*.
«Τώρα δύο χρόνια πέρασαν πού γράφω
κι ἓνα εἰδύλλιο* ἔκαμα μονάχα.
Τό μόνον ἄρτιόν μου ἔργον εἶναι.

Θεόκριτος: Βουκολικός ποιητής. Γεννήθηκε τὸ 305 περίπου π.Χ. στὶς Συρακοῦ-
σες καὶ ἔζησε ἀρκετὰ χρόνια στὴν Ἀλεξάνδρεια.

Εὐμένης: πρόκειται μάλλον γιὰ φανταστικό πρόσωπο.

εἰδύλλιο: μικρὸ ποιμενικό ποίημα.

Ἀλίμονον, εἰν' ὕψηλὴ τὸ βλέπω,
 πολὺ ὕψηλὴ τῆς Ποιήσεως ἢ σκάλα·
 κι ἀπ' τὸ σκαλί τὸ πρῶτο ἐδῶ πού εἰμαι
 ποτέ δέν θ' ἀνεβῶ ὁ δυστυχισμένος».

Εἶπ' ὁ Θεόκριτος· «Αὐτά τὰ λόγια
 ἀνάρμοστα καὶ βλασφημίες εἶναι.
 Κι ἂν εἶσαι στό σκαλί τὸ πρῶτο, πρέπει
 νά 'σαι ὑπερήφανος κι εὐτυχισμένος.
 Ἐδῶ πού ἔφθασες, λίγο δέν εἶναι
 τόσο πού ἔκαμες, μεγάλη δόξα.
 Κι αὐτό ἀκόμη τὸ σκαλί τὸ πρῶτο
 πολὺ ἀπὸ τὸν κοινὸ τὸν κόσμον ἀπέχει.
 Εἰς τὸ σκαλί γιὰ νά πατήσεις τοῦτο
 πρέπει μέ τὸ δικαίωμά σου νά 'σαι
 πολίτης εἰς τῶν ἰδεῶν τὴν πόλιν.
 Καὶ δύσκολο στὴν πόλιν ἐκείνην εἶναι
 καὶ σπάνιο νά σέ πολιτογραφήσουν.
 Στὴν ἀγορά της βρίσκεις Νομοθέτας
 πού δέν γελᾷ κανένας τυχοδιώκτης.
 Ἐδῶ πού ἔφθασες, λίγο δέν εἶναι
 τόσο πού ἔκαμες, μεγάλη δόξα».

Ἑρωτήσεις

1. Τί εἶναι ἐκεῖνο πού βασανίζει τὸ νέο ποιητὴ; Τί διαπιστώνει καὶ ἀπελπίζεται τόσο;
2. Μέ ποιά λόγια τὸν παρηγορεῖ ὁ Θεόκριτος; Τί τὸν συμβουλεύει νά προσέχει;
3. Γιατί εἶναι δύσκολο καὶ σπάνιο νά πολιτογραφηθεῖ κανεὶς *εἰς τῶν ἰδεῶν τὴν πόλιν*;
4. Σχολιάστε τοὺς δύο τελευταίους στίχους τοῦ ποιήματος.
5. Νά ἐξετάσετε τὴ δομὴ τοῦ ποιήματος καὶ τὴ διάρθρωση τῶν νοημάτων.
6. Νά συγκρίνετε τὴν τεχνικὴ τοῦ ποιήματος μέ τὴν τεχνικὴ ἑνὸς παραδοσιακοῦ καὶ ἑνὸς μοντέρνου ποιήματος.

Ὑπὲρ τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας* πολεμήσαντες

Τὸ ποίημα ἐγκωμιάζει τοὺς τελευταίους ὑπέρμαχους τῆς ἐλληνικῆς

Ἀχαϊκὴ Συμπολιτεία: ἡ τελευταία προσπάθεια τῶν ἐλληνικῶν πόλεων νά ἐνωθοῦν καὶ νά διαφυλάξουν τὴν ἀνεξαρτησίαν τους.

ελευθερίας στη Λευκόπειρα της Κορίνθου (146 π.Χ.). 'Ο ποιητής αποδίδει τό ποίημα σ' ένα φανταστικό πρόσωπο, τόν 'Αχαιό (109 π.Χ.), πού σχολιάζει τά γεγονότα τοῦ 146 π.Χ. 'Η βασιλεία τοῦ Λαθύρου «εἶναι κι αὐτή μιὰ ταραγμένη ἐποχή ἐξυτελισμοῦ, κατάντιας καί ἀνεξάντλητης ραδιουργίας, πού κορυφώνεται μέ τή φυγή τοῦ Πτολεμαίου ἀπό τήν 'Αλεξάνδρεια, ἐνῶ ἡ παντοδύναμη Ρώμη πυκνώνει τά δίχτυα τῆς γύρω ἀπό τό ἐλλεινὸ βασιλεῖο τῶν Λαγιδῶν» (Σεφέρης, Δοκιμές, 1962).

νδρεῖοι σεῖς πού πολεμήσατε καί πέσατ' εὐκλεῶς*.
τούς πανταχοῦ νικήσαντας* μὴ φοβηθέντες.
"Ἄμωμοι* σεῖς, ἂν ἔπταισαν ὁ Δίαιος* κι ὁ Κριτόλαος*.
"Όταν θά θέλουν οἱ "Ελληνες νά καυχηθοῦν,
«Τέτοιους βγάζει τό ἔθνος μας» θά λένε
γιά σᾶς. "Ετσι θαυμάσιος θά 'ναι ὁ ἔπαινός σας.

'Εγράφη ἐν 'Αλεξανδρείᾳ ὑπὸ 'Αχαιοῦ.
ἔβδομον ἔτος Πτολεμαίου, Λαθύρου.

Ἑρωτήσεις

1. Πῶς χαρακτηρίζει ὁ ποιητής τούς «ὑπὲρ τῆς 'Αχαϊκῆς Συμπολιτείας πολεμήσαντες»;
2. 'Ο ποιητής διαχωρίζει τὴ θέση τούς ἀπὸ τόν Δίαιο καί τόν Κριτόλαο. Γιατί;
3. Διαβάστε καί τό ποίημα Θερμοπύλες τοῦ Καβάφη. Τί κοινὸ παρατηρεῖτε;
4. Τό ποίημα εἶναι ἐπίγραμμα. Μπορεῖτε νά δώσετε τά στοιχεῖα του;

27 'Ιουνίου 1906, 2 μ.μ.

Τό ποίημα, ὅπως δείχνει κι ὁ τίτλος του, ἀναφέρεται σέ πραγματικό γεγονός. Νά προσέξετε ἰδιαίτερα πῶς α) ἡ ἀγωνία τοῦ κρεμασμένου

εὐκλεῶς: ἔνδοξα.

τούς πανταχοῦ νικήσαντας: ἐννοεῖ τούς Ρωμαίους.

ἄμωμοι: ἀψεγάδιαστοι.

Δίαιος καί Κριτόλαος: στρατηγοί.

παιδιού έναλλάσσεται μέ την αγωνία της μητέρας καί β) ὁ ποιητής παρουσιάζει τὸ γεγονός ρίχνοντας περισσότερο τὸ βάρος στοὺς θρήνους τῆς μητέρας.

άν τό 'φεραν νά τό κρεμάσουν	1
τό δεκαεφτά χρονῶ ἀθῶο παιδί,	2
ἤ μάνα του πού στήν κρεμάλα ἐκεῖ κοντά	3
σέρνονταν καί χτυπιοῦνταν μέσ στά χώματα	4
κάτω ἀπ' τόν μεσημεριανό, τόν ἄγριον ἥλιο	5
πότε οὐρλιαζε, καί κραύγαζε σά λύκος, σά θηρίο	6
καί πότε ἐξαντλημένη ἡ μάρτυσσα* μοιρολογοῦσε	7
«Δεκαεφτά χρόνια μονάχα μέ* τά 'ζησες παιδί μου».	8
Καί ὅταν τό ἀνέβασαν τήν σκάλα τῆς κρεμάλας	9
κι ἐπέρασάν το τό σκοινί καί τό 'πνιξαν	10
τό δεκαεφτά χρονῶ ἀθῶο παιδί,	11
κι ἐλεεινά κρεμνιοῦνταν στό κενόν,	12
μέ τοὺς σπασμούς τῆς μαύρης του ἀγωνίας	13
τό ἐφηβικόν ὠραῖα καμωμένο σῶμα,	14
ἤ μάνα ἡ μάρτυσσα κυλιόντανε στά χώματα	15
καί δέν μοιρολογοῦσε πιά γιά χρόνια τώρα·	16
«Δεκαεφτά μέρες μοναχά», μοιρολογοῦσε,	17
«δεκαεφτά μέρες μοναχά σέ χάρηκα παιδί μου».	18

Ἑρωτήσεις

1. Μέ ποιούς στίχους ἐκφράζεται ἡ ὀδύνη τῆς μάνας γιά τόν ἄδικο χαμό τοῦ γιου τῆς;
2. Πῶς κλιμακώνεται ἡ ὀδύνη τῆς μητέρας στοὺς στίχους 4 καί 15, 8 καί 17-18;
3. Στήν ποίηση τοῦ Καβάφη βρίσκουμε καί ἄλλες χαροκαμένες μητέρες. Εἶναι ἡ *Θέτις* στό ποίημα *Ἀπιστία* καί ἡ *Εὐραία* ἀρχόντισσα στό ποίημα *Ἀριστόβουλος*, πού ἐκφράζουν τήν ὀδύνη τους μέ δάκρυα καί φωνές, μέ βίαιες ἢ δραματικές χειρονομίες. Διαβάστε ὅσοι μπορεῖτε τά ποιήματα καί νά συγκρίνετε τή συμπεριφορά τῆς κάθε μάνας μπροστά στήν τραγωδία πού τίς βρῆκε. Ποιές ὁμοιότητες καί ποιές διαφορές βρῖσκετε;

Κ. Π. Καβάφης.

μάρτυσσα: μαρτύρισσα.

μέ: (ιδιωμ.) ἀντί μου.

Ἡ θάλασσα

Στό ποίημα, πού ἀποτελεῖ τόν πρόλογο στό βιβλίο Τό φῶς πού καίει, πλεονάζουν τά ρήματα, τά ὁποῖα ἐκφράζουν εὐχή (νά σ' ἀγναντεύω, νά μή χορταίνω κτλ.). Ὁ ποιητής δέν περιγράφει τί βλέπει μπροστά του, ἀλλά πῶς θά 'θελε νά βλέπει ὅ,τι ὑπάρχει γύρω του ἢ ἀπλώνεται μπροστά του. Ἡ ἐντονη αὐτή ψυχική διάθεση καθορίζει καί τόν τόνο τοῦ ποιήματος.

ά σ' ἀγναντεύω, θάλασσα, νά μή χορταίνω,
ἀπ' τό βουνό ψηλά
στρωτήν καί καταγάλην καί μέσα νά πλουταίνω
ἀπ' τὰ μαλάματά* σου τὰ πολλά.

Νά 'ναι χινοπωριάτικον ἀπομεσήμερ', ὄντας
μετ' ἄξαφνη νεροποντή
χιμάει μέσ' ἀπ' τὰ σύννεφα θαμπωτικά γελώντας
ἥλιος χωρίς μαντύ*.

Νά ταξιδεύουν στὸν ἀγέρα τὰ νησάκια, οἱ κάβοι*,
τ' ἀκρόγιαλα σά μεταξένιοι ἄχνοι
καί μέ τούς γλάρους συνοδιά κάποτ' ἓνα καράβι
ν' ἀνοίγουν νά τό παίρνουν οἱ οὐρανοί.

Ξανανιωμένα ἀπ' τό λουτρό νά ροβολᾶνε κάτου
τὴν κόκκινη πλαγιά χορευτικά
τά πεύκα, τὰ χρυσόπευκα, κι ἀνθός τοῦ μαλαμάτου*
νά στάζουν τὰ μαλλιά τους τὰ μυριστικά.

κι ἀντάμα τους νά σέρνουνε τό φωτεινό χορό τους
ὡς μέσα στό νερό

μάλαμα: χρυσάφι· ἐδῶ μεταφορικά.

μαντύ: μανδύας (μτφ.).

κάβος: ἀκρωτήριο.

τοῦ μαλαμάτου: ἀντί μαλάματος.

τά ἔρημικά χιονόσπιτα — κι αὐτά μέσ στ' ὄνειρό τους
νά τραγουδᾶνε, ἀξύπνητα καιρό.

Ἔτσι νά στέκω, θάλασσα, παντοτινὲ ἔρωτά μου,
μέ μάτια νά σέ χαίρομαι θολά
καί νά 'ναι τὰ μελλούμενα στήν ἄπλα σου μπροστά μου,
πίσω κι ἀλάργα βάσανα πολλά.

Ὡς νά μέ πάρεις κάποτε, μαργιόλα* σύ,
στούς κόρφους σου ἀψηλά τούς ἀνθισμένους
καί νά μέ πᾶς πολύ μακριά ἀπ' τή μαύρη τούτη Κόλαση,
μακριά πολύ κι ἀπό τούς μαύρους κολασμένους...

Ἑρωτήσεις

1. Ἀφοῦ μελετήσετε τό ποίημα νά καθορίσετε: α) Ἀπό ποῦ ἀντικρίζει ὁ ποιητής τή θάλασσα καί τί κυρίως ἔχει ὁλόγυρά του; β) Πότε ἀκριβῶς εὐχεται ν' ἀγναντεύει τή θάλασσα καί γιατί; γ) Τί ἄλλο, ἐκτός ἀπό τή θάλασσα, ἀπλώνεται μπροστά του ἢ εὐχεται νά βλέπει; δ) Κατά τί διαφέρουν οἱ τελευταῖες δυό στροφές ἀπό τίς προηγούμενες;
2. Πῶς θέλει ὁ ποιητής νά βλέπει ὅ,τι ὑπάρχει γύρω του ἢ ἀπλώνεται μπροστά του; Νά συγκεντρώσετε ὅλα τὰ ρήματα πού ἐκφράζουν εὐχή καί νά προσέξετε τί τό ἰδιαίτερο προσθέτουν στίς εἰκόνες πού συνθέτουν.

Νίκος Καζαντζάκης

Ὀδυσσεάς (ἀπόσπασμα)

Ὁ Ὀδυσσεάς εἶναι ἀπό τίς τραγωδίες τοῦ Καζαντζάκη, πού ἀντλοῦν τό θέμα τους ἀπό τήν ἀρχαία παράδοση. Σ' αὐτήν ὁ Καζαντζάκης πραγματεύεται τήν ἐπιστροφή τοῦ Ὀδυσσεά στήν Ἰθάκη καί τήν τιμωρία τῶν μνηστήρων. Στό ἀπόσπασμά μας ὁ Ὀδυσσεάς συναντιέται μέ τόν πιστό δοῦλο του Εὐμαῖο. Ταλαιπωρημένος καί ἀγνώριστος τοῦ λέει ὅτι εἶναι ὁ Δαίδαλος καί ὅτι ἔφυγε ἀπό τήν Κρήτη, γιατί ποθοῦσε νά γυρίσει στήν Ἑλλάδα. Στή συνέχεια ἀναφέρει ὅσα διαβάζετε πῶς κάτω.

μαργιόλα: πλανεύτρα.

υό μήνες πᾶνε πιά στῆς πλούσιας Πύλος
τ' ἄμμουδερά ἀκρογιάλια πού περνοῦσα
νοτιάς φυσοῦσε, ἔεσπασεν ἡ μπόρα
κι ἀπό τὰ μαῦρα νέφελα χυνόταν

βαριά νεροποντή — κι ὁλοῦθε ὁ μέγας
μᾶς τρογυρνοῦσε κεραυνός τοῦ Δία...

Στό φῶς μίας ἀστραπῆς βιγλίζω ἀπάντεχα
στή μέση τοῦ πελάγου τό Δυσσέα
γαλήνιος νά κρατάει σφιχτά τό δοιάκι,
κατάματα στυλῶνοντας τή μπόρα!

«— Δυσσέα!», τοῦ κράζω, «πᾶς γιά τήν πατρίδα;...

Πιά μέσ στῆς θεας τήν κλίνη δέ χωροῦσες;...»

Μ' αὐτός, μέ τό τιμόνι στήν παλάμη
καί τ' ἄρμυρά δαγκώνοντας μουστάκια
τήραε μπροστά, σκυφτός, καί δέν ἐστράφη!

Ερωτήσεις

1. Ὁ Ὀδυσσεύς, μέσα στή νεροποντή καί τούς κεραυνούς, «γαλήνιος», «κατάματα στυλῶνοντας τή μπόρα», «καί τ' ἄρμυρά δαγκώνοντας μουστάκια», δέν ἀπαντᾷ στήν ἐρώτηση, ἀλλά
τήραε μπροστά, σκυφτός, καί δέν ἐστράφη.
Τί θέλει νά δείξει ὁ ποιητής μέ τή στάση αὐτή τοῦ Ὀδυσσεύς;
2. Ὁ ποιητής δίνει παραστατικά τήν εἰκόνα τῆς μπόρας. Ποιά εἶναι ἡ λειτουργία τῆς μέσα στό ποίημα;
3. Νά ἐξετάσετε τή στιχουργική καί τή γλώσσα τοῦ ποιήματος. Τί παρατηρεῖτε;

Τό ξεκίνημα τοῦ Παλαμᾶ

Ἀπόσπασμα ἀπό τό Κεφ. 3 «Ἡ ὥρα τοῦ ὀρθρου»
Τοῦ βιβλίου *Κωστής Παλαμᾶς* (1966, β' ἔκδοσις).

Ἡ ὥρα τοῦ ὀρθρου

Ἐ τόν τίτλο «Πῶς πρωτομπήκα στή δημοσιότητα» ὁ Παλαμᾶς, μέ τήν αγιάτρευτη νοσταλγία του τῶν πρώτων χρόνων, κι ἄς ἦταν χρόνια τῆς ὀρφάνιας καί τῆς ὀδύνης, διηγίεται, ἀνάμεσα σ' ἄλλα, καί τ' ἀκόλουθα: «Στά 1870, λίγο πρωτύτερα ἢ λίγο ὑστερότερα, ἔβλεπε τό φῶς στήν Ἀθήνα τό περιοδικό «Ἐθνική Βιβλιοθήκη». Ἡ διεύθυνσή του, ὕστερα ἀπό ἄλλους προηγούμενους, εἶχε πέσει στά χέρια τοῦ Νικολάου Ματαράγκα, ἀδελφοῦ τοῦ Παναγιώτη, ποιητῆ κι ἐκεῖνου. Τά ἄγνωστα αὐτά σήμερα ὀνόματα ἐκινούσαν παλμούς μέσα στά βάθη τῶν ἐννιά ἢ δέκα μόλις ἐτῶν τῆς ἡλικίας μου, κάθε φορά πού ἔφτανε ἡ «Ἐθνική Βιβλιοθήκη», στό σπίτι πού ἤμαστε συνδρομηταί, ἡ ἔπεφταν στά μάτια μου στίχοι. Καί ὁ χειρότερος στιχοπλόκος μπορούσε νά μέ κρατήσῃ ἐκστατικό. Καί δέ θά εἶχα ἀκόμη ἀρχίσει νά στιχουργῶ. Προετοιμαζόμουν. Ἡ «Ἐθνική Βιβλιοθήκη» δημοσίευε στήν τελευταία σελίδα τῆς αἰνίγματα μέ τίς λύσεις καί τά ὀνόματα τῶν λυτῶν*. Μιά μέρα ἔπεσε στά μάτια μου ἓνα. Πνευματική ἀσχολία λογαριάζονταν ἡ λύση ἐνός αἰνίγματος. Νά λύσεις αἶνιγμα καί νά δημοσιευθεῖ τ' ὄνομά σου ἦτανε σά νά σέ βράβευε Ἀκαδημία. Φαντάσου λοιπόν τί λαμπρός οἰωνός* γιά μένα, ἓνα παιδάκι πού δέν εἶχε πατήσῃ τά δέκα χρόνια, νά λύσω ἓνα αἶνιγμα. Θυμοῦμαι, ἦτανε τό ἐξῆς: «Σκύρος - Σύρος - Κύρος». Ὁ ἀδερφός μου, πού ἀπό τότε εἶχε ἀρχίσει νά περιποιεῖται τή δόξα μου, ἔστειλε στήν «Ἐθνική Βιβλιοθήκη» τή λύση του μέ τ' ὄνομά μου. ὦ! ἡ συγκίνηση τῆς προσδοκίας καί τῆς ἀγωνίας. Ὁ Πετράρχης* τήν ἡμέρα πού θά τόν ἐστεφάνωναν στό Καπιτώλιο δέν θά τή στοχαζόταν ἔτσι. Καί τέλος πάντων ἀνέτειλ' ἡ ποθητή. Ἡ «Ἐθνική Βιβλιοθήκη» ἔφτασεν ἀπό τήν Ἀθήνα, τά αἰνίγματα μέ τούς λύτας των τά εἶχε, καί μέσα σ' αὐτά ἓνα ὄνομα: «Ἐκ Μεσολογγίου ὁ

λύτης (ἀπό τό λύω): αὐτός πού λύνει ἓνα πρόβλημα, αἶνιγμα κτλ.
οἰωνός: προμῆνυμα.

Πετράρχης (1304-1374): μεγάλος Ἰταλός ποιητής.

Κωνσταντίνος Μ. Παλαμᾶς»... Ἐσκυθα στά γράμματα τοῦ περιοδικοῦ μέ ἀπερίγραπτα χτυποκάρδια. Δέν τό πίστευα. Τά γράμματα, τυπωμένα, ἀπαρασάλευτα, παρ' ὅλη τους τή σιωπή μεγαλοφωνοῦσαν τοῦ κόσμου: «Κωνσταντίνος Μ. Παλαμᾶς». Ἦμουν ἐγώ. Καί αὐτό εἶναι τό πρῶτο, ἐξακριβωμένο πιά, παρουσίασμά μου στή δημοσιότητα». Ἀπό τά 1870 περίπου ἴσαμε τά 1943! Ἐβδομήντα τρία ὁλόκερα χρόνια, πού ἔφεραν τό μικροσκοπικό ἐκεῖνο φιλόδοξο λύτη τοῦ παλιοῦ αἰνίγματος στήν κορφή ἑνός βιβλιοσρωτοῦ, συνθεμένου γραμμῇ τή γραμμῇ καί σελίδα τή σελίδα μέ τή λαχτάρα του, μέ τό πάθος του, μέ τή σοφία του. Μέ τή λύση ἑνός αἰνίγματος πρωτομπήκε στή δημοσιότητα ὁ Κωστής Παλαμᾶς. Μά πόσα ἄλλα αἰνίγματα, τεράστια, δέν κατόρθωσε νά λύσει, σά γνήσιος πνευματικός ἄνθρωπος πού στάθηκε σ' ὅλες τίς μέρες του! Δυό χρόνια ἀργότερα, ἀπό τά 1872 καί πέρα, ἀρχίζει ἡ περίοδος τοῦ παιδιάτικου καί τοῦ ἐφηβικοῦ «παρασχιμοῦ*». Ὁ Παλαμᾶς παίρνει ἀγάλι ἀγάλι τή συνείδηση τοῦ στίχου καί τή συνείδηση τοῦ πεπρωμένου του μέσα στήν κούφια αἰσθηματολογία, τήν κούφια πολυρρημοσύνη*, τήν κούφια προγονοπληξία ἑνός τόπου πού ὕστερ' ἀπό κάμποσα χρόνια θ' ἀποκορύφωνε τό ξεστράτισμά του ἀπό τό φυσικό του δρόμο σ' ἕνα πόλεμο ἄθλιο, σάν τόν πόλεμο τοῦ Ἐνενήντα ἑφτά*. Ἰσαμε τό 1886 πού τυπώνεται ἡ πρώτη του ποιητική συλλογή, «Τά τραγούδια τῆς Πατρίδος μου», ὁ Παλαμᾶς ζεῖ τό κλίμα τῆς ἐποχῆς, μά κι ἀρχίζει νά νιώθει σύγκαιρα, πῶς χρέος του εἶναι ἡ ἄρνηση τῶν «ἀξιῶν» πού λατρεύονται ἀπό τό πολύ πλῆθος κι ἀπό τούς ἀνεδαφικά μορφωμένους ὁλόγυρά του καί τό ἄνοιγμα νέων δρόμων καί στήν κοινῇ εὐαισθησία, εἰδικότερα, καί στή νεοελληνική ποίηση, γενικότερα. Τό διάστημα τῶν δεκατέσσερων χρόνων, ἀπό τό 1872 ἴσαμε τό 1886, αὐτή ἡ «ῥα τοῦ ὄρθρου», εἶναι τό διάστημα τό πολυτιμότερο στήν ὅλη συγκρότηση τοῦ Παλαμᾶ. Ἡ καθαρεύουσα ἐξασκεῖ κάποια δυσκολοξεπέραστη γοητεία ἀπάνου του. Οἱ Παράσχοι, καί μάλιστα ὁ λαοφίλητος Ἀχιλλέας, οἱ Σοῦτσοι, καί περισσότερο ἀπό τόν Ἀλέξανδρο ὁ Παναγιώτης, οἱ Ραγκαβῆδες, κυριότατα ὁ πολύμαθος καί πολύμορφος Ἀλέξανδρος, οἱ πεισιθάνατοι* — ἐννοῶ τό Σπυρίδωνα Βασιλειάδη καί τό Δημήτριο Παπαρρηγόπουλο, ὁ σκονισμέ-

παρασχιμός: μίμηση τῆς ποίησης τοῦ Γ. καί Ἀχ. Παράσχου πού ἦταν ρομαντικοί ποιητές.

πολυρρημοσύνη: φλυαρία.

Ὁ Παλαμᾶς... ἐνενήντα ἑφτά: ὅλοι οἱ χαρακτηρισμοί ἀναφέρονται στοὺς ρομαντικούς ποιητές, πού ἐπηρέασαν τοὺς συγχρόνους τους.

πεισιθάνατος: αὐτός πού παρακινεῖ κάποιον σέ θάνατο (ἐννοεῖ τήν ποίησή τους πού μιλοῦσε ὅλο γιὰ τό θάνατο).

νος φωτοστέφανος πού μαρμαίρει* ὀλόγυρα στό κεφάλι τῶν σεβάσμιων εἰσηγητῶν τῶν πανεπιστημιακῶν διαγωνισμῶν*, αὐτῶν τῶν ἀτράνταχτων γιά πολύν καιρό προπύργιων τῆς νεοελληνικῆς δοκησιοσοφίας*, ἀκαλαισθησίας καί ἀσυναρτησίας, τό πνεῦμα τῆς μικροπολιτικῆς μεταφερμένο καί στήν περιοχὴ τοῦ πνευματικοῦ βίου — ὅλα τοῦτα καί πολλά ἄλλα παρόμοια, δείγματα μιᾶς μούχλας πού σαπίζει τίς ρίζες τῆς νεοελληνικῆς ψυχῆς, βγαλμένης μόλις πρὶν ἀπὸ λίγο καιρὸ ἀπὸ τοὺς καπνοὺς καί τὰ αἵματα τοῦ Ἀγῶνα καί ἄξιας νά χαρεῖ τὴ ζωντάνια της, τὰ ἔζησε στά γεμάτα ὁ Παλαμᾶς· καί γιὰ τοῦτο κάποια χνάρια τους ἀπόμειναν μέσα του σάν ἀγάπες δυσκολοξέχαστες καί σὰ φαρμακερές νοσταλγίες. Μά σύγκαιρα μιὰ νέα λογοτεχνικὴ συνειδηση παίρνει μορφὴ, μιὰ νέα γλῶσσα, παρθενικὴ, δροσάτη, ἀμόλευτη, ἡ γλῶσσα τοῦ ζωντανοῦ λαοῦ, πού δέν καταλαβαίνει τό στόμφο* καί τὴ μεγαληγορία* τῶν λογιότατων, μά κατέχει τὴν καθάρια αἴσθησι τοῦ ὁμορφου καί τοῦ ἀληθινοῦ, μιὰ γόνιμη ἄρνησι σέ ὅ,τι σάπιο καί ψεύτικο νόθευε καί κάρφωνε σέ ἀκίνητα ἐπίπεδα τὴν πορεία τῆς ἐθνικῆς ἐξέλιξης, ἄρχιζαν νά πλάθονται μέσα σέ κεῖνα τὰ παλιά ἑλληνικά νιάτα.

μαρμαίρει: ἀκτινοβολῶ.

διαγωνισμῶν: ἀπὸ τό 1850 τό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν προκήρυσσε κάθε χρόνο ποιετικὸ διαγωνισμό, πού τὸν ἀθλοθέτησε ὁ πλοῦσιος ὁμογενὴς Ἀμβρόσιος Ράλλης.

δοκησιοσοφία: τό νά νομίζει κάποιος τὸν ἑαυτὸ του σοφὸ (χωρὶς νά εἶναι).

στόμφος: πομπῶδες, ἐπιδεικτικὸ ὕφος.

μεγαληγορία: καυχησιολογία, κομπασμός.

Τό μόνον τῆς ζωῆς του ταξίδιον (ἀπόσπασμα)

Στό διήγημα ὁ μικρός Γιωργάκης, μαγεμένος ἀπό τίς διηγήσεις τοῦ παπποῦ του γιά βασιλοπούλες ποῦ «ἔχουν ἐξαιρετικὴν νινὰ ἀδυναμίαν εἰς τὰ ραφτόπουλα» πηγαίνει στὴν Πόλη νὰ μάθει τὴν τέχνη. Εἰδοποιεῖται ὅμως σὲ λίγο πῶς ὁ ἀγαπημένος του παππούς «παλεύει μὲ τὸν ἄγγελο» καὶ ἐπιστρέφει σὸ χωριό νὰ τὸν συμπαρασταθεῖ. Μὲ ἐκπληξη πληροφορεῖται ἀπὸ τὴν γιαγιά του πῶς «ὁ σουρτούκης, ὁ χουλούζης» παππούς — ὅπως τὸν ἀποκαλοῦσε ἡ γιαγιά — «ἔλιαζε τὴν κοιλιὰ του» πάνω στὴν Μπαῖρα!

Η Μπαῖρα εἶναι τό πρὸς βορρὰν τῆς οἰκίας τοῦ παπποῦ μέγα βραχῶδες ὕψωμα, ἐφ' οὗ* ἄλλοτε ἦτον ἐκτισμένη ἡ ἀκρόπολις τοῦ τόπου, νῦν* δὲ ὑψοῦται ἐπὶ τῶν πελασγικῶν αὐτῆς τειχῶν τό τουρκικὸν διοικητήριον καὶ οἰκίαι τινὲς τῶν ἐγκρίτων* ὁθωμανῶν, γραφικώτατον παρέχουσαι θέαμα ἐν τῇ ποικιλίᾳ τῶν χρωμάτων καὶ τῇ ἀνωμαλίᾳ τοῦ ρυθμοῦ αὐτῶν. Τὰ οἰκοδομήματα ταῦτα, προστατεύοντα τὴν μεσημβρινὴν τοῦ ὕψωματος πλευρὰν ἀπὸ τῶν βορείων καὶ τῶν ἀνατολικῶν ἀνέμων καὶ συγκεντροῦντα καὶ ἀντανακλῶντα τὰς ἐλευθέρας τοῦ ἡλιακοῦ φωτός ἀκτῖνας, παρέχουσι θαλπερόν* πρὸ αὐτῶν καταφύγιον καὶ κατ' αὐτὸν ἀκόμη τὸν χειμῶνα.

Ὁ παππούς, ὁσάκις ἐβαρύνετο* πλεον τὰ συναξάρια* τῆς γιαγιάς, ὑπεξέκλεπτεν ἑαυτὸν* ἐπιτηδεῖως καὶ ἀνερριχάτο* τὸ ἄναντες* ἐκεῖνο βράχωμα, ὅπως καθήση ἐπὶ τινὰς ὥρας ὑψηλὰ εἰς τὸν ἥλιον. Τὴν ἐκλογὴν τῆς θέσεως τὴν ἐδικαιολόγει διαβεβαιῶν ὁ παππούς, ὅτι μαζί μὲ τὸ θάλπος ἐκεῖ ἐπάνω ἀπελάμβανε καὶ τό μαγευτικὸν θέαμα τοῦ πανοράματος τῆς χώρας.

Ὅλος ὁ κόσμος ἐν τούτοις ἐγνώριζεν ὅτι ὁ παππούς ἀνέβαινε τόσον

ἐφ' οὗ: ὅπου.

νῦν: τώρα.

ἐγκριτος: προύχοντας.

θαλπερός: ζεστός.

βαρύνομαι: βαριέμαι.

συναξάρια: ἐδῶ βρισιές.

ὑπεξέκλεπτεν ἑαυτὸν: ξεφευγε.

ἀναρριχῶμαι: σκαφαλώνω.

ἀναντες: ἀνηφορικῶς.

ύψηλά, διότι ενεκα τῶν ρευματισμῶν τῆς ἡ γιαγιά μόνον αὐτοῦ ἐπάνω δέν ἤμποροῦσε νά ἀναβῇ διὰ νά τόν περιμαζεύσῃ.

Ἐκεῖ ἐπάνω λοιπόν, εἰς τό ὑψηλότετον μέρος τῆς ἀκροπόλεως, ἔσπευσα ν' ἀναβῶ, κι ἐκεῖ, ἐπὶ τῆς συνήθους, τῆς γνωστῆς αὐτοῦ θέσεως, εἶδον τόν παπποῦν καθήμενον εἰς τόν ἥλιον μέ τήν κουλουροειδῆ αὐτοῦ *σερβέταν** περί τήν κεφαλὴν, μέ τό λευκότετον αὐτοῦ ἐσώβρακον. Τό τσόχινόν του σαλιθάριον*, δέν ἐπέτρεπεν ἡ γιαγιά νά τό φορέσῃ εἰμὴ μόνον κατὰ τὰς ἑορτὰς καί τήν ἡμέραν τοῦ ὀνόματός της. Εἰς τὰς χεῖρας του ἐκράτει ὁ παππούς μίαν κάλτσαν — τῆς γιαγιάς ὑποθέτω — πλέκων αὐτήν μέ μεγάλας πυξίνας* βελόνας, τὰς ὁποίας τόσον ἐπιτηδεῖως ἤξευρε νά κατασκευάζῃ καί νά χειρίζηται. Ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἐνόμισα ὅτι ὄνειρεύομαι ἀκόμη.

Ἄλλ' ὑπὸ τούς σπεύδοντας πόδας μου κυλιόμενα τὰ χαλίκια καί τὰ χῶματα τοῦ ἀνωφεροῦς ἐδάφους προεκάλεσαν τήν προσοχὴν τοῦ γέροντος. Μόλις ἐσῆκωσε τό βλέμμα ἀπὸ τοῦ ἐργοχειρίου του καί μέ ἀνεγνώρισε:

*Γεωργάκη μου, ποιὰν ἀγαπᾷς
κι ὅλημερίς τὴν τραγουδᾷς;*

Αὐτό ἦτο τό δίστιχον, δι' οὐ μέ ὑπεδέχετο πάντοτε μέ ἀνοικτάς τὰς ἀγκάλας ὁ ἀγαθώτατος γέρων.

Αὐτό δέν ἦτο πλέον ἀπάτη. Δέν ἦτο φάντασμα. Ὁ παππούλης ἐβρόντηξε τόν ἄγγελον χαμαί καί τήν *ἐσκαπούλησεν!** — ἐσκέφθην κατ' ἐμαυτόν. — Τί χαρά! τί ἀγαλλίασις!...

— Ἐπῆγες εἰς τὴν Πόλην, ψυχὴ μου, εἶπεν ὁ παππούς, ὅταν ἐτελείωσαν αἱ περιπτύξεις καί τὰ φιλήματα καί ἐστέγνωσαν τὰ δάκρυά μου. Ἐπῆγες εἰς τὴν Πόλιν; Εἶδες πολὺν κόσμον;

— Naί, παππού. Εἶδα τὴν Σηλυβρία μέ τό Παραπόρτι* ἀψηλά ἀψηλά καί μέ κάτι μύλους πού ἔχουν φτερά καί γυρίζουν μέ τόν ἄνεμο.

— Ἄσ' τα αὐτά! εἶπεν ὁ παππούς. Ἐπέρασες ἀπὸ τῆ χώρα πού ψὴν' ὁ ἥλιος τό ψωμί; Καί εἶδες τούς Σκυλοκεφάλους;

— Ὅχι, παππού, δέν τούς εἶδα. Ποῦ εἶναι αὐτοὶ οἱ Σκυλοκεφαλοὶ;

— Naί, κομμάτι παρ' ἐδῶ ἀπὸ τὴν χώρα, πού ψὴν' ὁ ἥλιος τό ψωμί, εἶπεν ὁ παππούς, σημειῶν τό *παρ' ἐδῶ* εἰς τόν ὀρίζοντα διὰ δεικτικῆς χειρονομίας, ὡς κάμνουν οἱ γεωγράφοι, ὅσοι ἐπεσκέφθησαν τὰ μέρη περὶ ὧν διδάσκουσι.

σερβέτα: πετοῦτα.

σαλιθάριον: βράκα, σαλβάρι.

πύξινος: ἀπὸ ξύλο πύξου, ἀπὸ πυξάρι.

σκαπουλῶ: ξεφεύγω, γλιτώνω.

Σηλυβρία, Παραπόρτι: παλιές Πύλες τοῦ τειχόκαστρου τῆς Πόλης.

— 'Απ' ἐμπρός εἶναι ἄνθρωποι — ἐξηκολούθησεν ὁ παππούς — καί ἀπό πίσω σκύλοι. 'Απ' ἐμπρός μιλοῦν καί ἀπό πίσω γαυγίζουνε. 'Απ' ἐμπρός σέ καλοπιάνουν καί ἀπό πίσω σέ τρώνε! Γι' αὐτό, ψυχὴ μου, καλύτερα πού δέν ἐπῆγες.

— "ὦ! βέβαια καλύτερα! εἶπον ἐγώ. Καλύτερα πού δέν μ' ἔφαγαν κι ἐπῆγα στήν Πόλη μέ τό καῖκι. Νά ἴδεις δά, παππού, καί τή θάλασσα! "Ἔτσι ὡς πάνου γεμάτη νερό! καί μέσα στό νερό τά καῖκια. — Φοσσσο! φοσσσο! περπατοῦν μέ τά πανιά φουσκωμένα!

— "Ἀς τ' αὐτά! εἶπεν ὁ παππούς πάλιν. Ἐπέρασες ἀπό τῆς θάλασσας τόν ἀφαλό καί εἶδες τό νερό πού γυρίζει γύρω, γύρω, γύρω, σάν πού γυρίζ' ἡ γιαγιά σου ἡ Χατζήδενα τήν ἄρμη στήν *μπακίρα**, καί γίνεται μιά τρύπα μέσ στήν μέση;

— "Ὅχι, παππού, δέν τό εἶδα!

— "ὦχ! ψυχὴ μου, δέν εἶδες τίποτε λοιπόν!

— Καί πού εἶναι αὐτό, παππού;

— Αὐτό εἶναι, ἔτσι κομμάτι παρ' ἐδῶ, εἶπεν ὁ παππούς, δεικνύων εἰς τόν ὀρίζοντα διά τῆς χειρός — ἐκεῖ ὅπου εὐρίσκεται ἡ Φώκια, ἡ μάνα τ' Ἀλέξανδρου. Αὐτήν τήν εἶδες κἂν, τήν εἶδες;

— "Ὅχι, παππού, δέν τήν εἶδα!

— "Ἀχ! ψυχὴ μου, ἀνεστέναξε βαθύτερον ὁ παππούς, τίποτε δέν εἶδες, τίποτε!

— Καί πῶς εἶναι ἡ Φώκια, παππού;

— Νά ἔτσι, — εἶπεν ὁ παππούς χειρονομῶν οὕτως, ὡς ἐάν εἶχε τήν Φώκιαν ἐνώπιόν του καί μοί ὠριζεν ἀνατομικῶς τά μέλη της. — Ἀπό τόν ἀφαλό καί πάνου εἶναι ἡ ἐμορφότερη γυναίκα, ἀπό τόν ἀφαλό καί κάτω εἶναι τό φοβερότερο ψάρι. Κάθεται στόν πάτο τῆς θάλασσας. Μά κεῖ πού σκιαχθεῖ κανένα καράβι πού περνᾷ ἀπό πάνω, κάνει μιά χόπ! καί βγαίνει στήν ἐπιφάνεια, κάνει μιά χάπ! καί ἀρπάζει τό καράβι μέ τό χέρι της καί τό σταματᾷ. Ἀπέ*, φωνάζει τόν καπετάνιο καί τόν ἐρωτᾷ: Ἀλέξανδρος ὁ βασιλεὺς, ζεῖ καί βασιλεύει; τρεῖς φορές τόν ἐρωτᾷ, ψυχὴ μου, καί τρεῖς φορές ὁ καπετάνιος σάν τῆς εἰπεῖ πῶς ζεῖ καί βασιλεύει, τόν ἀφήνει καί πάγει στήν δουλειά του. Σάν τῆς εἰπεῖ πῶς δέν ζεῖ, τόν βουλᾷ καί τόν πνίγει.

Καί ἀναποδίσας τήν κάλτσαν τῆς γιαγιάς καί σείσας αὐτήν, ὥστε νά πέση τό ἐντός αὐτῆς κουθάριον, μοί ἔδειξε πῶς ναυαγοῦν τά πλοῖα ὁ παππούς, καί — γι' αὐτό, ἐπρόσθεσε, καλύτερα, ψυχὴ μου, πού δέν τήν εἶδες.

μπακίρα: χάλκινο δοχεῖο.

ἀπέ: ὕστερα, κατόπιν.

— “Ω, βέβαια καλύτερα, παππού! γιατί, πώς θά ἐπήγαινα στήν Πόλη σάν ἐπνιγόμενους; Νά ἴδεις δά, παππού, τί μεγάλη πού εἶναι ἡ Πόλη, καί τί λογῆς λογῆς ἄνθρωποι πού εἶν’ αὐτοῦ καί χανούμισσες καί βασιλοπούλ...”

— “Ἀσ’ τ’ αὐτά! διέκοψεν ὁ παππούς πάλιν, ὡς ἐάν ὠμίλουν περί πραγμάτων κοινῶν καί τετριμμένων. Εἶδες τόν τόπο, πού εἶναι οἱ ἄνθρωποι οἱ μαρμαρωμένοι;

— “Ὅχι, παππού, δέν τόν εἶδα!

— “Ἀάχ, ψυχή μου! Τίποτε δέν εἶδες στή ζωή σου, τίποτες!

— Καί πού εἶν’ αὐτό, παππού;

— Αὐτό, εἶπεν ὁ παππούς ὡς ἄνθρωπος συγκεντρῶν τήν μνήμην του, αὐτό εἶναι βαθιά μέσα σ’ ἓνα δάσος. Μέσα σ’ ἓνα σπήλαιο. Ἔτσι καθώς ἔμβεις, ἀπ’ αὐτήν τήν μεριά, βλέπεις ὅλους τοὺς ἀνθρώπους πού ἔγιναν μάρμαρα. Γιατί αὐτοῦ μέσα εἶναι μιά μάγισσα, πού ὅποιον διεῖ πῶς περνᾷ καί τόν ἀγαπήσει, τόν παραπλανᾷ νά ἔμβει αὐτοῦ μέσα καί τόν κάμνει μάρμαρο καί τόν ἔχει αὐτοῦ πέρα στημένο, γιά νά μή τῆς φύγει. Ὅποτε θέλει αὐτή, παίρνει τό ἀθάνατο νερό καί τοῦ στάζει τρεῖς κόμβους ἐπάνω στήν κορφή, καί ἐκεῖ στή στιγμή τό μάρμαρο μαλακώνει καί γίνεται ἄνθρωπος ἐμορφότερος ἀπό πρῶτα. Τότε κάθεται καί τρώγει καί πίνει καί διασκεδάζει μαζί του· σάν διασκεδάσει κι ὕστερα, μιά τόν βλέπει καλά καλά στά μάτια καί τόν κάμνει πάλι μάρμαρο. Γι’ αὐτό, ψυχή μου, καλύτερα πού δέν τήν εἶδες!

Ποτέ δέν ἀμφέβαλλον ὅτι ὁ παππούς μου ἦτο κοσμογυρισμένος ἄνθρωπος. Ἄλλ’ ὅπωςδὴποτε ἐπέστρεφον καί ἐγώ ἀπό τό μακρότερον — μετὰ τόν Ἅγιον Τάφον — ταξίδιον, ἀπό τήν Πόλιν. Εἶχον ἴδῃ τόσα καί τόσα πράγματα. Ἐνόμιζον λοιπόν ὅτι ἔφερον μετ’ ἑμαυτοῦ ἀφηγητικὴν ὕλην, ἱκανὴν νά ἀπασχολήσῃ ἐπὶ τινος τοῦλάχιστον ἡμέρας τήν προσοχήν, ἂν οὐχί τόν θαυμασμόν τοῦ γέροντος. Ἄλλ’ ὅτε τόν ἤκουσα νά προφέρῃ οὕτως ἀκαταδέκτως καί περιφρονητικῶς ἐκεῖνο τό «ἄσ’ τ’ αὐτά», νά διακόπτῃ τά σπουδαιότερά μου θέματα, ὡς ἐάν ἦσαν μηδέν δι’ αὐτόν, καί νά ἀντικαθιστᾷ ταῦτα δι’ ἰδίων τόσοσιν θαυμαστών, τόσοσιν ἀγνώστων εἰς ἐμέ διηγημάτων, ἔπτυξα* κατησχυμένος ὑπὸ τό μέγεθος τῆς ἀνεξαντλήτου κοσμογονίας αὐτοῦ καί δέν ἐτόλμησα πλέον νά εἶπω τίποτε.

Μετά πολλήν ὥραν σιωπῆς, καθ’ ἣν ἡσθανόμην τόν παπποῦν θριαμβεύοντα ἐπὶ τῆς ἀπειρίας μου, ὕψωσα ἐκ νέου τοὺς ὀφθαλμούς πρὸς αὐτόν.

— Πολλά ταξίδια θά ἔκαμες εἰς τήν ζωὴν σου, τῷ εἶπον. Καί ἐπρόφε-

ἐπτύξα (ρ. πτύσσω): ζάρωσα, μαζεύτηκα.

ρα τας λέξεις μετά θαυμασμοῦ, πολλῆς μετέχοντος τῆς κολακείας.

Ὁ παππούς ἐξαφνίσθη. Προφανῶς ἡ ἐρώτησις τῷ ἤλθεν ἀπροσδόκητος. Ἐπὶ τινὰς στιγμὰς μέ ἠτένισεν ὡς ἄνθρωπος σιγηλὰ διαμαρτυρόμενος κατὰ τινος συκοφαντίας. Εἶτα: — Ἐγώ; εἶπεν. Ἐγὼ ταξίδια; Ἡ γιαγιά σου ἢ Χατζήδενά!

Ἐν τῇ προφορᾷ τῶν λέξεων τούτων ὑπεννοεῖτο ὁλόκληρος ἱστορία. Ἐπειδὴ ὅμως ἐγὼ δέν ἔδειξα ὅτι ἐκατάλαβα τὴν σημασίαν αὐτῆς, ὁ παππούς προσέθηκεν τὴν ἱστορίαν χαμηλῇ τῇ φωνῇ:

— Μιά φορά — τότε δέν ἦτον ἀκόμη Χατζήδενά —, Ψυχὴ μου, τῆς λέγω, ἐτάχθηκα νά πάγω στὴν Σαρακηνοῦ, στό πανηγύρι. — «Νά πᾶς, βέβαια, νά πᾶς», λέγει αὐτῇ. «Ἐ, τί σέ θέλω δῶ πέρα; Τί σέ θέλω; Νά κάθεσαι νά μέ φυλάγεις;» — καὶ χαμηλώσας ἔτι μᾶλλον τὴν φωνήν, —

«ὁ τέτοιος καὶ τέτοιος καὶ τέτοιος», προσέθηκεν ὁ γέρων ἐκφραστικῶς. — Πολύ καλά, ἐξηκολούθησεν ἔπειτα. Σοῦ κάμνω, ψυχὴ μου, ὅλες τές ἐτοιμασίες. Ξουρίζουμαι, στολίζουμαι, σελώνω τ' ἄλογο, βάλω τὸ σταυρό μου νά καθαλικέψω — νά σου τὴν καὶ παρουσιάζεται.

— Καὶ χαμηλώσας τὴν φωνὴν οὕτως ὥστε μόλις ν' ἀκούεται ὁ παππούς:

— Μωρέ, πού νά πάθεις, πού νά δείξεις, ποῦ θά πᾶς; εἶπε, μιμούμενος τῆς γιαγιάς τὰ σχήματα. Ἐ; ποῦ θά πᾶς;

— Στὴν Παναγία, ψυχὴ μου, στὴν Σαρακηνοῦ.

— Μωρέ θ' ἀφήσεις τὴν ἀγελάδα νά πᾶς στὴν Παναγία; Μωρέ, τέτοια καὶ τέτοια, τὸ πανηγύρι τὸ συλλογιέσαι, καὶ τὴν ἀγελάδα, τὴν γκαστρωμένα τὴν ἀγελάδα δέν τὴν συλλογιέσαι; Πού εἶναι στὴν ἐβδομάδα τῆς, δέν τὴν συλλογιέσαι;

— Τώρα, θέλω νά τῆς συντύχω*, εἶπεν ὁ παππούς ἀναλαβὼν τὴν στάσιν του, μά πού δέν σ' ἀφήνει νά ῥθεις στὴν ἀράδα; Σάν εἶδα πού δέν τὰ βγάζω στό κεφάλι:

— Καλό, ψυχὴ μου, τῆς λέγω, ἐγώ — ἐβασκέστια*.

— Ἀμ' ὁ κόσμος, ὁ κόσμος τί θά πεῖ; Πού ἔκαμες ἐτοιμασίες κι ἀγόρασες τὰ κεριά καὶ τὸ λάδι καὶ τὸ θυμίαμα! Καὶ τ' ἄλογο τί θά πεῖ πού τὸ καλὶθωσες καὶ τὸ σέλωσες; Τ' ἄλογο θέλει δρόμο! εἶπεν ὁ παππούς κλείσας πρὸς ἐμέ ἐκφραστικῶς τὸν ὀφθαλμόν καὶ περιμένων νά τὸν ἐννοήσω. Καὶ περιμένων εἰς μάτην,

— Δέν καταλαμβάνεις; — ἀνεφώνησεν ἐπὶ τέλους — ὁ καθγὰς ἦταν γιὰ τὸ πάπλωμα! — Τὴν ἐσήκωσα, ψυχὴ μου, τὴν ἐκάθισα πάνω στ' ἄλογο, καὶ τὴν ἔστειλα στό πανηγύρι μέ τὸν ἀδελφὸ τῆς.

— Κ' ἐσύ, παππού;

συντύχω (συντυχαίνω: κουβεντιάζω, συναντῶ).

ἐβασκέστια: βαρέθηκα.

— 'Εγώ, ψυχή μου, ἐφύλαγα μέσ στόν στάβλο νά γεννήσει ἡ ἀγελάδα. Καί ἄφησε σύ, πού δέν ἐγέννησε, τό γδάρμα, προσέθηκεν ἔπειτα, ὡσάν νά ἔπταιε τό ζῶον διά τήν ἀποτυχίαν, μόνο μου ἐσήκωσε τ' *ὀγούρι** ἀπό τά ταξίδια, καί ὅσες φορές ἐκίνησ' ἀπό τότε γιά ταξίδι, ψυχή μου, βρέθηκεν ἐμπόδιο μέσ' στό δρόμο μου!

— Πῶς, παππού;

— Αἰ! εἶπεν ἐκεῖνος, ἀμηχανῶν πῶς νά συνδυάσῃ τά ὁδοιπορικά του ἀτυχήματα μέ τόν καθυστερήσαντα τοκετόν τῆς ἀγελάδος. Αὐτό κι ἐγώ δέν τό ξέρω. Μά, σάν εἶναι μέσα νεκατωμένη ἡ γιαγιά σου, ἡ Χατζήδευα, πᾶνε σύ πλιά νά 'βρεις λογαριασμό! Πῶς σοῦ τό κατέφερνε, ψυχή μου, πῶς σοῦ τό μαστόρευε — εἶναι νά χάσεις τό νοῦ σου! "Ὅσες φορές ἐτοιμάσθηκα νά ταξιδεύσω — πότε" ἐγεννοῦσε κάνα πράμα, πότε ξεπετοῦσε τό μελίτσι, πότε" ἄρρωστοῦσε κανένας, πότε ἤρχονταν *μουσαφίρης* — θαρρεῖς πού τά εἶχε παραγγεγμένα, ψυχή μου, ἴσα ἴσα τήν ὥρα πού ἔκαμνα τόν σταυρόν μου νά καθαλικέψω!

Τόσα χρόνια πανδρεμένος, ἐγώ ἔκαμνα τές ἐτοιμασίες κι ἐκείνη πηγαινε στό ταξίδι! "Ἐτσι στό Ραιδεστό· ἔτσι στή Σηλυβρία· ἔτσι στή Μήδεια· ἔτσι παντοῦ. "Ἐνα ταξίδι, ψυχή μου, αὐτό τό μελετοῦσα στά κρυφά, τό φύλαγα γιά λόγου μου. Καιρούς καί χρόνους ἐμάζευα τά μαδιά* καί τά ἔκρυβα ὅπου κι ὅπως ἤμποροῦσα. Σάν ἐμάζωξα πενήντα χιλιάδες γρόσια, τό βάλλω μιά μέρα στό *κέφι* καί φωνάζω τῇ γιαγιά σου — ὅταν τό εἶχα στό *κέφι* δέν τήν ἐγιόρταζα πολύ πολύ. — Τῆς λέγω, λοιπόν, ψυχή μου, ἔτσι δά μ' ἀπόφαση: — Χρυσή! ἐβάλθηκα νά πάγω σέ ταξίδι, κοίταξε μήν εἶναι κανένα πράμα ἐτοιμόγεννο ἢ ἄρρωστο ἢ χρειαζοῦμενο, καί κοίταξε μήν ἔμβει κανένας *μουσαφίρης* στό σπίτι, γιατί διές, τοῦ σπάζω τά πόδια του! Καί ὁ παππούς ἔκαμεν ὡς ἐάν ἐθαύμαζε τόν ἑαυτόν του πῶς τά ἐκατάφερε. Σέ ἤθελα, εἶπεν εἰτα πρός ἐμέ, νά τήν δεῖς πῶς τά ἐχρειάσθηκε! Τσιμουδιά δέν ἔβγαλε! Κι ἐγώ αὐτό ἤθελα. Στέλνω, ψυχή μου, στόν πνευματικό κι ἔρχεται κι ἐξομολογοῦμαι· φωνάζω τῇ γιαγιά σου μπροστά του καί τῆς γράφω ὅλο τόν βιὸν ἐπάνω της. Φωνάζω τούς χωριατούς καί παίρνω συγχώρεση ἀπό τόν καθένα, γιατί, διές, ψυχή μου τό ταξίδι εἶναι τό μακρύτερο ταξίδι τοῦ κόσμου, κι ἐμεῖς ἔχουμε ζωὴ καί θάνατο.

Τήν ἄλλη μέρα τραβῶ τό ἄλογο καί κάμνω τόν σταυρό μου νά καθαλικέψω. 'Ἡ γιαγιά σου — τότε δέν ἦτον ἀκόμη Χατζήδευα — ἔσκυψεν ἀπό τήν θύρα νά μέ διεῖ· κι ἐγώ τό εἶχα *τσατισμένο*· κοίταξε! Μιά νά μ' ἔβγαζε τίποτε στή μέση, τό 'παιρνεν ἡ εὐχή! 'Ἡ γιαγιά σου τό ἤξευρε·

ὀγούρι: γούρι, τυχερό.

μαδιά: χρήματα.

δέν εἶπε λόγο. Κι ἐγὼ αὐτὸ ἤθελα. Σάν ἔκαμα τό σταυρὸ μου νά καθαλι-
κέψω.

— "Ἐλα, Χρυσή, τῆς εἶπα, ἔχουμε ζωὴ καὶ θάνατο, συχώρα με καὶ
Θεὸς σχωρέσει σε! Ἐκεῖ, ψυχὴ μου, τὴν παίρνουν τὰ κλάματα, εἶπεν ὁ
παπποὺς τεταραγμένος, ὡς ἐάν συνέβαινε τό πράγμα ταύτην τὴν στιγ-
μὴν ἐνώπιόν του. Καὶ προσπαθῶν ὅσον τό ἐπ' αὐτῷ νά παραστήσῃ τὴν
μεγάλην τῆς συζύγου θλίψιν.

— "Ἀχ! ποὺ νά μὴν ἔσωνα! Ποὺ νά μὴν ἔδειχνα! εἶπεν ὁ παπποὺς μιζο-
κλαίων. Ἡ ἄτυχη! ἡ κακόμοιρη, ἡ ἀρίζικη"! ποὺ θά χάσω τό ταίρι μου,
τόν νοικοκύρη μου! τόν ἀφέντη μου!

Καὶ ἐκπεπληγμένος ἐκ τῶν κοσμητικῶν τούτων του ἐπιθέτων ὁ παπ-
πούς. — Αὐτό, ψυχὴ μου, εἶπε, δέν τό ἐπερίμενα. Ὁλος ὁ κόσμος νά
χαλοῦσε — τό εἶχα τσατισμένο. Μά σάν εἶδα τὴν γιαγιά σου, τὴ γυναῖκα
μου, νά κλαίει, ἐκόπησαν τὰ ἥπατά μου! Πῶς νά τὴν ἀφήσω νά πάγω
στήν ἄκρια τοῦ κόσμου!

— Εἶμαι ταμένος στὸν Ἅγιο Τάφο, τῆς λέγω, ψυχὴ μου· πῶς νά κάμω
τώρα; Σάν δέν πάγω θά κριματισθοῦμεν.

— Σάν εἶσαι ταμένος, νοικοκύρη μου, ἀνδρόγυνο δέν εἴμαστε; Ἐνα
πράγμα εἴμαστε: Εἴτε σύ ἐπῆγες, εἴτ' ἐγώ, τό ἴδιο πράμα κάνει.

Τὰ δάκρυα στὰ μάτια τῆς! εἶπεν ὁ παπποὺς, ἀλλάξας τὸν τόνον τῆς
φωνῆς του, τί νά πῶ; Τὴν ἀνεβάζω, ψυχὴ μου, στ' ἄλογο, καὶ τὴν στέλνω
στὸν Ἅγιο Τάφο μέ τὸν ἀδερφό τῆς.

Ἀπὸ τότε καὶ νά πάγει, εἶπεν ὁ παπποὺς κροτῶν τὰς παλάμας ὡς ἐάν
τὰς ἐξεσκόνιζεν — ἀπὸ τότε καὶ νά πάγει δέν ἐδοκίμασα νά ταξιδεύσω.

— Καὶ τὸν κόσμο ποὺ ἐγύρισες, παππού, τὰ μεγάλα ταξίδια ποὺ ἔκα-
μες, θά τὰ ἔκαμες, λοιπόν, πρὶν πάρεις τὴν γιαγιά; Ὅριστε;

Ὁ παπποὺς ἀνέλαβε πάλιν τὸ ἐργόχειρόν του· θλιθερόν μειδίαμα
ἐκάθητο ἐπὶ τῶν χειλέων του.

— Πρὶν μέ δώσουν στήν γιαγιά σου τὴ Χατζήδενα, εἶπε ταπεινώσας
τούς ὀφθαλμούς, δέν ἤμουν ἀγόρι.

— Ἀμ' τί, παππού, κορίτσι ἦσουν;

— Πές πῶς ἤμουν κορίτσι, ψυχὴ μου, εἶπεν ὁ παπποὺς μέ τὸ θλιβε-
ρόν του μειδίαμα, ἀφοῦ κι ἐγὼ τό θαρροῦσα πῶς ἤμουν, κι ὁ κόσμος
τό ἐπίστευεν.

Αἱ λέξεις μοὶ ἐνεποίησαν παράξενον ἐντύπωσιν. Ὁ παπποὺς ἐκράτει
εἰς τὰς χεῖρας του γυναικεῖον ἐργόχειρον· καὶ — μ' ὅλον τό λεβέντικόν
του ἀνάστημα — τό ἐπιμελῶς ἐξουρισμένον πρόσωπον, ὁ φιλαρέσκως
ἐπὶ τῶν ὀρίων τοῦ ἄνω χεῖλους ψαλιδισμένος μύσταξ, ἡ ὅλη τῆς μορφῆς

ἀρίζικος: ἄτυχος, κακορίζικος.

του ἔκφρασις μοί ἐφάνη τήν στιγμὴν ἐκείνην ἐνέχουσα πολὺ τὸ θηλυπρεπὲς καὶ γυναικεῖον.

— Ναί, ναί, ψυχὴ μου, εἶπεν ὁ παππούς, ἀναστενάξας καὶ γενόμενος σύννους*. Ἐσεῖς ζεῖτε σέ χρυσοὺς καιροὺς τώρα, σέ χρυσοὺς καιροὺς! Ταξιδεύετε, σ' ὅ,τι ὥρα θέλετε, σ' ὅποια χώρα θέλετε. Καὶ τὸ κάτω κάτω, ψυχὴ μου, ξέρετε τί εἶστε. Ἐμεῖς ἐζούσαμε σέ βίσεκτους καιροὺς, δυστυχημένους χρόνους! Οἱ μάνες μας ἐγονάτιζαν μπρὸς στές εἰκόνες, ψυχὴ μου, καὶ ἔκλαιον στὴν Παναγία ἢ νὰ τοὺς δώσει κορίτσι, ἢ νὰ σκοτώσει τὸ παιδί πού εἶχανε στὰ σπλάγχχνα τους, διὰ νὰ μὴ γεννηθεῖ ἀγόρι.

— Γιατί, παππού;

— Γιατί κάθε λίγο καὶ πολὺ, εἶπεν ὁ παππούς ὁλονέν σκυθρωπότερος, ἔβγαине, ψυχὴ μου, τὸ Γιαννιτσαριό — κάτι μεγάλοι καὶ φοβεροὶ Τουρκαλάδες, τ' ἀψηλά τὰ καθούκια μέ τὰ κόκκινα καθάδια*, — κι ἐγύριζαν ἀρματωμένοι στὰ χωριά, μέ τὸν *ἰμάμην** ἐμπρός, μέ τὸν *τσελάτη* καταπόδι, κι ἐμάζωναν τὰ εὐμορφότερα, τὰ ἐξυπνότερα χριστιανόπαιδα, ψυχὴ μου, καὶ τὰ τούρκευαν.

— Γιατί, παππού;

— Γιὰ νὰ τὰ κάμουν Γιαννιτσάρους, εἶπεν ὁ γέρων ἀγανακτῶν. Γιὰ νὰ τὰ κάμουν σάν τὸν ἑαυτὸ τους· νὰ ἔρχονται πίσω στὴ χώρα, σάν μεγαλώσουν καὶ ξεχάσουν πού εἶναι Ρωμιόπουλα νὰ σφάξουν τοὺς ἴδιους των γονεῖς πού τοὺς γέννησαν.

*Ἀνάθεμα τὴν ὥρα
τὴν πρώτην Ἀπριλιά,
πού βγήκε τὸ Ἰζάμι*
καὶ μάζωξε παιδιά!*

Ἐστενάξεν ἀπαγγεῖλας ὁ παππούς καὶ ἀπέμαξε* τὰ δάκρυά του.

— Γι' αὐτό, ἐξηκολούθησεν ἔπειτα, ὅταν ἐγεννήθηκα ἐγώ, ψυχὴ μου, καὶ μ' ἐθάπτισαν, μέ ἔβγαλαν *Γεωργιά*, πού θὰ πεῖ μοῦ ἔδωκαν θηλυκὸν ὄνομα, καὶ μαζί μέ τὸ ὄνομα, καθὼς ἔβγαζαν τότε Κωνσταντινιά καὶ Θανασία καὶ Δημήτρω ὅλο ἀρσενικά παιδιά, ψυχὴ μου, μέ θηλυκὸν ὄνομα — καὶ μαζί μέ τὸ ὄνομα, μ' ἐφόρεσαν καὶ κοριτσιίστικα ροῦχα.

σύννους: σκεφτικός.

καθούκι: ὀστρακο, ἐδῶ· ψηλὸ καπέλο.

καθάδι: χοντρό φόρεμα, εἶδος μανδύα.

ἰμάμης: μουσουλμάνος ἱερέας.

τσελάτης: δῆμιος.

ἰζάμι: ἀποστολή.

ἀπόμαξε (ἀπομάσσω: σφουγγίζω, σκουπίζω).

“Όσα χρονάκια πέρασαν, ψυχή μου, τόσες φορές από τήν θύρα του σπιτιού μας δέν έβγῆκα σάν καψοκόριτσο πού θάρρευα νά είμαι. Σάν ἔγινα καμιά δεκαριά χρονῶ, μέ πιάνει μίαν ἡμέρα — Θεός σχωρέσ’ το-νε — ὁ κύρης μου, μέ καθίζει στό σκαμνί, μέ κόφτει τές μεγάλες μου πλεξοῦδες, μου βγάξει τά φουστανέλια καί:

— Διές ἐδῶ, μέ λέγει, Γεωργιά, ἀπό σήμερο καί νά πάγει εἶσαι Γεώργης, εἶσαι ἀγόρι· ἀπό αὔριο καί νά πάγει εἶσαι ἄνδρας, ὁ ἄνδρας τῆς Χρυσῆς πού παίζετε κάθε ἴ-ῆρα τές κουκλές καί τά πεντόβολα.

Αὐτό ἦταν ὅλο κι ὅλο πού μέ εἶπε, καί μ’ ἐφόρεσε τ’ ἀγορίστικα ρούχα.

Τήν ἄλλη τήν ἡμέρα, ψυχή μου, ἤλθαν τά βιολιά καί τά λαγοῦτα, καί μ’ ἐπῆραν στήν ἐκκλησιά καί μ’ ἐστεφάνωσαν μέ τή γιαγιά σου.

— Πῶς, παππού; Ἐτσι μικρός πού ἦσουν;

— Ναί, ψυχή μου, εἶπεν ὁ παππούς συναπορῶν καί αὐτός. Ἀκόμα δέν ἔμαθα πῶς νά δένω τό καινούριο μου καθάδι, καί μ’ ἔδωσαν καί γυναίκα γιά νά κυβερνήσω! Μά — εἶπεν εἴτα συνωφρωμένος — ἔπρεπε νά γένει. Περισσότερον καιρό δέν ἤμπορούσαν νά μέ κρύψουν· καί τό φερμάνι* ἔλεγε, πῶς μόνον τοὺς ἀνύπανδρους νά παίρνουν οἱ Γιαννίτσαροι. Μ’ ἐπάνδρεψαν λοιπόν ἐν *πομπῇ καί παρατάξει*, καί ἔτοι, ψυχή μου, ἀντί νά μέ πάρει κανένας Γιαννίτσαρος — μ’ ἐπῆρεν ἡ γιαγιά σου.

— Καί πού θά πεῖ, λοιπόν, παππού, ἐσύ δέν ἔκαμες κανένα ταξίδι στή ζωῇ σου! Μῆτε πρίν πανδρευθεῖς, δέν ἐταξίδευες;

Ὁ παππούς ἐπὶ τινος στιγμῆς ἐφάνη ἀμυχανῶν πῶς πρέπει ν’ ἀπαντή-ση. Ἐπειτα χαμηλώσας αἰδημόνως* τό βλέμμα.

— Τί νά σέ πῶ, ψυχή μου, εἶπε. Πρίν πανδρευθῶ ἔκαμα ἓνα ταξίδι μά τί τά θέλεις — ἔμεινε κι αὐτό στή μέση. Ἐμειν’ ἀτέλειωτο...

— Πῶς, παππού; Πότε;

Ὁ γέρων παρήτησε τό ἐργόχειρόν του χαμαί, καί τείνας τό βλέμμα πρὸς τόν ὀρίζοντα ἐφαίνετο ἑνασχολῶν σιγηλά τοὺς ὀφθαλμούς του μέ τήν θεάν τῆς πρὸς ἡμῶν ἐκτεινομένης χωριογραφίας.

Ὁ οὐρανός ἦτον ἀνέφελος· ὁ ἥλιος χαμηλά εἰς τόν ὀρίζοντα· καί τό ὑψηλόν τῆς θέσεως, ἐφ’ ἧς εὕρισκόμεθα, παρεῖχεν εἰς τόν θεατὴν λίαν ἀχανές καί ὁμως εὐπερίληπτον πανόραμα(...)

Ὁ παππούς, ἀφοῦ ἐφ’ ἱκανὴν ὥραν ἐνησχολήθη μέ τό θέαμα τοῦτο, σιωπηλός καί ἀφηρημένος, ἐστήριξε τό βλέμμα ἐπὶ ἑνός τῶν ἀπωτέρων κωνοειδῶν χωμάτων εἰς τό βάθος τοῦ ὀρίζοντος, καί δεῖξας διὰ τοῦ δακτύλου,

φερμάνι καί φερμάνι: σουλτανικό διάταγμα.
αἰδημόνως: ντροπαλά.

— Τὴν βλέπεις, ψυχὴ μου, εἶπεν, ἐκείνην τὴν *τούμβα*;
— Ποιάν, παππού;
— Νά, ἐκείνην τὴν ἀψηλότερη, ἀπὸ ὅλες τὲς ἄλλες, πού φαίνεται ἐκεῖ πού τελειώνει τῆς γῆς τὸ πρόσωπο.

— Τὴν βλέπω· ἐγγίζει τὸν οὐρανὸ μέ τὴν κορφή της, παππού.
— “Α! χάκ! εἶπεν ὁ παππούς εὐχαριστημένος ἐκ τῆς ἀπαντήσεως. Ὁ οὐρανὸς ἀκουμβᾷ πάνου της. Δέν ἀκουμβᾷ;
— Ναί, παππού! Ἡ γῆς τελειώνει αὐτοῦ πέρα καὶ ἀρχίζει ὁ οὐρανός.
— “Α! χάκ! ἀνεφώνησεν ὁ γέρων ἐτι μᾶλλον εὐχαριστημένος. Εἴτα προσηλώσας ἐπ’ ἐμοῦ ὑπερήφανον βλέμμα — ὡς ἐκεῖ πέρα, εἶπε, μ’ ἐβάσταξε νά ταξιδέψω.

Καί ἐπρόφερε τὰς λέξεις μέ ὕψος τόσον ἐναβρυντικόν*, ὥστε δέν ἠννόησα εὐθύς, ἐάν τοῦ παπποῦ τοῦ ἐβάσταξε νά ταξιδέψῃ μέχρι τοῦ οὐρανοῦ, ἢ μέχρι τῆς *τούμβας*, ἐφ’ ἧς ἐφαίνετο ὁ οὐρανὸς στηριζόμενος.

Ὁ παππούς ἐξηκολούθησεν:

— Ἡ *τούμβα* φαίνεται ἀπὸ τὸ παράθυρό μας· ἀπὸ μικρὸ παιδί τὴν ἐθλεπα καὶ τὸ εἶχα ἓνα *μεράκι* — μιά μεγάλη ἐπιθυμία — νά ἦτανε βολετὸ νά πῆγαινα ἐκεῖ κάτω, ν’ ἀνέβω στὴν κορφή τῆς *τούμβας*, νά μῶθω εἰς τὰ οὐράνια. Μά ἔλα πού ἤμουνα κορίτσι! Πῶς νά βγῶ μέσα στοὺς δρόμους;

Σάν μ’ ἔκοψε ὁ κύρης μου τὰ μαλλιά καὶ μ’ ἔβαλε καθάδι, καὶ μ’ ἔκαμεν, ἔτσι διὰ μιᾶς, ἀγόρι — ἐκεῖνοι ἐψαλίδιζαν χαρτιά καὶ ἐπλεκαν τοῦ γάμου τὰ στεφάνια — ἐγώ, μιά κλωθογυρνῶ τὴν ἄκρην ἄκρη, καὶ βγαίνω στὴν αὐλή. Τό ταξίδι εἶχα στὸν νοῦ μου, καὶ μόνο τὸ ταξίδι.

Μετὰ τινα σιωπὴν, καθ’ ἣν ὁ παππούς ἐφαίνετο συγκεντρῶν τὰς ἀναμνήσεις του.

— “Ἐξω ἀπ’ τ’ ὀρνιθαριό, εἶπεν, ἦταν ἓνα ξύλο στημένο, μέ κάτι ξυλάκια σταυρωτά, πάνω σ’ αὐτὸ καρφωμένα, γιὰ νά πατοῦν οἱ ὀρνιθες ν’ ἀναβαίνουν στές φωλιές των. Τό εἶχα ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς στό μάτι. Θά τ’ ἀκουμβήσω στό γυαλί τοῦ οὐρανοῦ, ἔλεγα μέ τὸν νοῦ μου, σάν σκάλα, θ’ ἀνέβω, θά τρυπήσω μιά τρύπα — θά μῶθω μέσα. “Ἐτσι, ψυχὴ μου, σοῦ παίρνω τὸ ξύλο στὸν ὦμο, καί, σάν μέ διοῦν, ἄς μέ γράφουν.

Βγαίνω ἀπὸ τὴν αὐλή, στρίβω δεξιὰ καί — δρόμο! Ὁ κόσμος πού μ’ ἐθλεπε, ποῦ νά μέ γνωρίσει πῶς ἤμουν ἡ Γεωργιά ἡ θυγατέρα τοῦ Σύρμα! Ἦταν σάν νά ἦρθα πρώτη φορά στὸν κόσμο.

Ὡς καί ἡ Χρουσή ἡ γιαγιά σου, πού μέ εἶδεν ἔτσι μέ τὸ καθάδι μ’ ἔβαλε μπροστά μέ τὲς πέτρες. “Οχι τάχα πῶς μ’ ἐγνώρισε· μά ἔτσι τὰ
ἐναβρυντικός; περήφανος.

κατέτρεχεν από μιᾶς ἀρχῆς τ' ἀγόρια. Ἐγώ — δρόμο. Ἀπό τέτοιο ταξίδι ποιός μπορεί νά μ' ἐμποδίσει; Βγαίνω στους κήπους, μπαίνω στά χωράφια· περνῶ τόν ποταμό· τά μάτια καρφωμένα στήν *τούμβα* — καί δρόμο. Πάγω ἓνα μίλι, πάγω δυό. Μά — τί θαρρεῖς ψυχή μου; Ἡ *τούμβα*, ὅσο προχωρῶ, τραβιέται μακρύτερα! Ὁ οὐρανός, ὅσο κοντεύω, σηκώνεται τ' ἀψηλότερα! Ἄ! αὐτό, ψυχή μου, μ' ἔκοψε τά γόνατα! Κουρασμένος ἤμουν ἀπό πολύ πρωύτερα, μά δέν μ' ἀποφάνηκε παρά σάν εἶδα πώς ἡ ἄκρα τοῦ οὐρανοῦ ἐπήγαιν' ὁλονέν μακρύτερ' ἀπό τήν *τούμβαν*, πού ἐλογάριαζα νά τόν εὕρω. Τότε μοῦ ἐκόπηκε τό *χαβέσι**, καί ἔνωσα, πώς εἶμαι κουρασμένος, πώς πεινῶ, πώς τό ξύλο πού σηκώνω βαραίνει σάν μολύβι, πώς ἄρχισε νά βραδυάζει καί — τί τά θέλεις, ψυχή μου; — τότες ἐγύρισα πίσω καί ἀφήκα τό ταξίδι ἀτελειώτο!

— Γιατί διές, ἐπρόσθεσεν εἰτ' ἀμέσως ὁ γέρων, ἐσυλλογίσθηκα κοντά εἰς τ' ἄλλα καί τόν κύρη μου. Αὐτός — Θεός σχωρέσ' τονε — δέν ἔμοιαζε τήν γιαγιά σου τήν Χατζήδενα.

— Πῶς, παππού;

— Χμ! εἶπεν ἐκεῖνος ἐκφραστικῶς μειδιάσας. Ἡ γιαγιά σου, ψυχή μου, μπουμπουνίζει, μά δέν βρέχει. Ὁ κύρης μου ἔβρεχε, μά δέν ἐμπουμπουνίζει! Γι' αὐτό, ψυχή μου, ἐγύρισα πίσω. Ἦταν τό *μόνο ταξίδι τῆς ζωῆς μου*, ἐπρόσθεσεν εἰτα σύννους ὁ γέρων, μά — ἔμειν' ἀτελειώτο!

— Καί τά πράγματα πού εἶδες, παππού, καί ξεύρεις; — ἡρώτησα ἐγώ τότε ἐν μεγίστῃ ἀπορίᾳ. Στήν χώρα πού ψήν' ὁ ἥλιος τό ψωμί, ἐκεῖ κοντά πού ζοῦν οἱ Σκυλοκέφαλοι πότε ἐπῆγες, παππού;

— Ὡ! εἶπεν ἐκεῖνος τότε. Αὐτοῦ, ψυχή μου, δέν ἐπῆγα· μέ τ' ἀφηγήθηκεν ἡ γιαγιά μου, ὅταν μ' ἐμάθαινε νά πλέκω.

— Καί στῆς θάλασσας τόν ἀφαλό, παππού, πού βγαίν' ἡ Φώκια καί πιάνει τά καράβια καί τά ῥωτᾷ γιά τόν Ἀλέξανδρο τόν βασιλέα; Κι ἐκεῖ δέν ἐπῆγες;

— Ὅχι, ψυχή μου! κι αὐτό μ' ἀφηγήθηκ' ἡ γιαγιά μου.

— Καί τό σπήλαιον, παππού, πού εἶν' ἡ Μάγισσα πού μαρμαρώνει τούς ἀνθρώπους, κι ἐκεῖ δέν ἐπῆγες;

— Ὅχι, ψυχή μου! Ἡ γιαγιά μου μέ τ' ἀφηγήθηκ' ἡ γιαγιά μου.

Ἀπερίγραπτος εἶναι ἡ αὐξουσα ἔντασις τῆς ἀπογοητεύσεώς μου ἀνά πᾶσαν αὐτοῦ ἀπόκρισιν. Ὅλη λοιπόν ἡ μεγάλη ἐκείνη ἰδέα μου περί τῶν ταξιδίων τοῦ παπποῦ, ὅλη μου ἡ πρὸς αὐτόν ὑπόληψις καί ἐμπιστοσύνη διὰ τήν κοσμογνῶσιν καί πολυπειρίαν του περιωρίζετο ἔξαφνα εἰς τὰς διηγήσεις, δηλαδή τά παραμύθια, τά ὅποια ἤκουσεν ἀπό τήν μάμμην

χαβέσι: εὐχαρίστηση.

του, καθ' ὃν χρόνον εἶχε τὴν ἀφέλειαν νά πιστεύῃ ὁ πτωχός ὅτι ἦτο θηλυκοῦ καὶ οὐχὶ ἀρσενικοῦ γένους! Ἀπελπισία καὶ ἀγανάκτησις κατεῖχε τὴν καρδίαν μου.

— Καὶ τές βασιλοπούλες, παππού, καὶ αὐτές λοιπόν δέν τές εἶδες μέ τά μάτια σου; καὶ δέν ἔφαγες καὶ δέν ἔκουθέντιασες μαζί των;

— Ποιές βασιλοπούλες, ψυχὴ μου;

— Νά! αὐτές πού ἐρωτεύονται μέ τά ραφτόπουλα, καὶ ἀρρωστοῦν ἀπὸ τὴν ἀγάπη, καὶ στέλνουν τὸν πατέρα τους τὸν βασιλέα μέ τὴν κορῶνα, γὰ πάγει νά παρακαλέσει τὸν γαμβρό; Δέν θυμᾶσαι πού μέ τό ἄγερας; Δέν θυμᾶσαι τὴν χρυσόμαλλη Νεραίδα καὶ τὰ λευκονδύμενα νεραϊδόπουλα, πού τραγουδοῦν, παππού, καὶ γελοῦν καὶ χωρατεύουν, καὶ ράφτουν τά νυφιάτικα χωρὶς ραφή καὶ ράμμα;

— Ἀχ! ψυχὴ μου! εἶπεν ὁ γέρων τότε λυπημένος. Αὐτὸ τό ἄκουσα ἀπὸ τὴν γιαγιά μου, ὅταν μ' ἐμάθαινε νά κεντῶ καὶ νά ράφτω! Μά θαρρῶ, ψυχὴ μου, πὼς μὴδ' ἐκείνη δέν τό εἶδε μέ τά μάτια της!

Τοῦτο διέλυσε καὶ τὴν ἐλαχίστην μου πλάνην!...

Ἀλλὰ λοιπόν αἱ κακουχίαι καὶ τὰ βάσανα, ὅσα ὑπέστην, καὶ ὅσα ἔμελλον νά ὑποστῶ, μέ τὴν γλυκεῖαν ἐλπίδα νά ἐπιστρέψω ποτέ εἰς τό χωρίον μου μέ μίαν βασιλοπούλαν εἰς τό πλευρόν μου, ἐπῆγαιναν εἰς τὰ χαμένα; ἐπῆγαν διὰ τίποτε; Καλά, παππού! Ἄν μέ διεῖς καὶ σύ ποτέ νά ξαναπιάσω βελόνι, πές πὼς εἶμαι θηλυκός καὶ δέν τό ξεύρω!

Καὶ τὸν ἐνδιάθετον τοῦτον λόγον ἡτοιμαζόμενη νά προφέρω, ἐλέγχων συνάμα τὸν παππούν, διότι ἐγένινεν αἰτία νά ὑπάγω εἰς τὴν Πόλιν νά κακουχηθῶ ἐπὶ ματαίῳ. Ἄλλ' ὅτε, ὑψώσας τοὺς ὀφθαλμούς, εἶδον τὸν παππούν μέ τό ὄνειροπολοῦν αὐτοῦ βλέμμα διαρκῶς προσηλωμένον μακρὰν ἐπὶ τοῦ κωνοειδοῦς ἐκείνου χώματος, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου ἤλπισέ ποτε νά εἰσέλθῃ εἰς τὰ οὐράνια, δέν ἡξεύρω ποῖα μυστηριώδης δύναμις ἐδέσμευσε τὴν φωνὴν ἐπὶ τῆς γλώσσης μου.

Ὁ ἥλιος εἶχε κατέλθει πολὺ χαμηλότερα πρὸς τὴν δύσιν. Πᾶσα ὑπαρξίς, πᾶσα ἐκδηλώσις ζωῆς ἀπεσύρετο σιγαλὰ καὶ βραδέως πρὸς τὰ ἐνδοτέρω τῆς πόλεως.

Ἡ ἔκφρασις τῆς χωριογραφίας μοὶ ἐφάνη τώρα μελαγχολικωτέρα, θλιβερωτέρα. Ἡ καρδιά μου ἐταράχθη ἐκ νέου. Μεταξὺ τῆς φυσιογνωμίας τῆς σκηνῆς καὶ τῆς ἐκφράσεως τοῦ ὥχρου καὶ μαραμένου τοῦ παπποῦ προσώπου, ὅπως ἐφωτίζετο ὑπὸ τῶν τελευταίων τοῦ ἡλίου ἀκτίνων, ὑπῆρχε τόση ὁμοιότης, τόση στενὴ συγγένεια!...

Ὁ καημένος ὁ παππούς! ἐσκέφθην πρὸς ἑμαυτόν, ἐπάλαισέ κι ἐνίκησε τὸν ἄγγελον χωρὶς τῆς βοηθείας μου, ἀλλὰ ἐξηντλήθη καὶ ἀδυνάτησε τόσο πολὺ, πού, ἂν ξανακυλήσῃ, ἔτσι, καθὼς εἶναι, κανεὶς δέν τὸν γλυτώνει.

— “Άρχισε νά κάμνει κρύο, ψυχή μου — είπεν ό γέρων έξαφνα — έλα νά πᾶμε.

Τῷ έτεινα σιωπηλῶς τήν χεῖρα καί ύποστηρίζων αὐτόν ὅσον ἡδυνάμην, τόν συνῶδευσα εἰς τήν οἰκίαν του.

Τήν νύκτα ἐκείνην ἔκαμε τῷ ὄντι πολύ ψύχος. Τῇ δέ πρωΐᾳ τῆς ἐπιούσης παχεῖα πάχνη ἔκειτο λευκάζουσα ἐπὶ τῶν μεμαραμένων φύλλων τῶν καλυπτόντων τό ἔδαφος τοῦ κήπου μας. Μόλις ἀφυπνίσθην καί ἔδραμον εἰς τήν οἰκίαν τοῦ ἀγαπητοῦ μου πάππου. Ἄλλ’ ὁποία διαφορά ἀπό τῆς χθές μέχρι σήμερον! Πλήθος συγγενῶν καί οἰκεῖων συνωστίζοντο σοβαροί καί ἄφωνοι εἰς τήν αὐλήν, εἰς τό κατώγιον, εἰς τήν σάλαν τῆς γιαγιάς, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁποίας ἔκειτο μακρὺς ὁ παππούς. Ἐφαίνετο πῶς δέν ἐξύπνησεν ἀκόμη.

Βαθεῖα εἰρήνην ἐβασίλευεν ἐπὶ τῆς μορφῆς του. Μία ὑπερκόσμιος αἴγλη ἐν εἵδει μειδιάματος βαθμηδόν ἀποσθεννυμένου ἐπαιζε μέ τά χαρακτηριστικά τοῦ προσώπου του.

Ἡ γιαγιά μέ τās χεῖρας θηλυκωμένας περί τά γόνατά της, μέ τό ἀπελπισμένο της βλέμμα ἀπλανές ἐπὶ τῆς ὄψεως τοῦ παπποῦ, ἐκάθητο ὡχρά, βωθή, ἀκίνητος ὡς ἀπολιθωμένη παρά τό πλευρόν του. Ἡ ταλαίπωρος! Τί δέν θά ἔδιδεν ὅπως τόν ἐμποδίσῃ ἀπό τοῦτο τό ταξίδιον. Διότι τό μειδιάμα τοῦ παπποῦ ἦτον ἡ λάμψις, ἥν ἔσυρεν ὀπίσω της ἡ πρὸς τόν οὐρανόν ἀποδημοῦσα ψυχή του.

Διότι ὁ καημένος ὁ παππούς συνεπλήρωνεν ἀληθῶς τώρα τό μόνον τῆς ζωῆς του ταξίδιον.

(1884)

Ἑρωτήσεις

1. Ποιός εἶναι ὁ κόσμος τοῦ παπποῦ καί γιατί γοητεύει τό παιδί;
2. Γιατί ὁ παππούς θεωροῦσε ἀσήμαντα ὅσα τοῦ διηγόταν ὁ ἐγγονός του; Τί συμπεράσματα βγάζετε ἀπ’ αὐτό;
3. Ποιά εἶναι ἡ συναισθηματική σχέση ἀνάμεσα στόν παππού καί στό παιδί; Ὑπάρχει καί στήν ἐποχή μας μιά τέτοια σχέση;
4. Τί φανερώνουν οἱ στερεότυπες φράσεις τοῦ παπποῦ: ἄσ’ τα αὐτά καί: ἄχ! ψυχή μου, τίποτε δέν εἶδες, τίποτε! Ποιός ὁ ρόλος τους στήν ἐξέλιξη τοῦ διηγήματος;
5. Σέ πόσες ἐνότητες μπορούμε νά χωρίσουμε τό ἀπόσπασμα καί ποῖό τό περιεχόμενο καθεμιᾶς;
6. Παρατηρήστε τή γλώσσα τοῦ κειμένου. Τί διαπιστώνετε;

Τῆς Κοκκώνας τό σπίτι

Τό διήγημα «ἀνήκει στή σειρά τῶν παιδικῶν διηγημάτων τοῦ Παπαδιαμάντη, ἀλλά μέ τή μορφή τῆς ἀδικοθανάτισμένης Κοκκώνας καί τοῦ ἀτέλειωτου μοιραίου σπιτιοῦ της, πού ὑψωνόταν σάν μάρτυρας τραγικός τῆς τύχης της, παίρνει πλατύτερο περιεχόμενο» (Γ. Βαλέτας).

ἐν ἦτον ὁρόμος πλέον περαστικός εἰς ὅλον τό χωρίον. Ἀδύνατον νά μήν ἐπερνοῦσε κανεῖς ἀπ' ἐκεῖ, ὅστις* θά ἀνέβαινε εἰς τήν ἐπάνω ἐνορίαν ἢ ὅστις θά κατέβαινε εἰς τήν κάτω. Λιθόστρωτον ἀνηφορικόν ἀπό κάτω ἀπ' τῆς Σταματρίζαινας τό σπίτι ἕως ἐπάνω εἰς τόν ναόν τῆς Παναγίας τῆς Σαλονικιάς. Χίλια βήματα, κάθε βῆμα καί ἄσθμα*. Ἐφοῦσκωνεν, ἐκοντανάσαινε κανεῖς διά νά ἀναβῇ, ἐγλιστροῦσε διά νά καταβῇ!

Ἄμα ἐπάτει τις* εἰς τό λιθόστρωτον, ἀφοῦ ἄφηνεν ὀπίσω του τό μαγαζί τοῦ Καψοσπύρου, τό σπίτι τοῦ Καφτάνη καί τό παλιόσπιτον τοῦ γερο-Παγούρη μέ τήν τοιχογυρισμένην αὐλήν, εὐρίσκετο ἀπέναντι εἰς τό σπίτι τοῦ Χατζη - Παντελῆ μέ τόν αὐλόγυρον σύρριζα εἰς τόν βράχον. Κάτω ἔχασκε μέγας κρημνός, μονότονος, προκαλῶν σκοτοδίνην, σημειούμενος ἀπό ὀλίγους ἔρποντας θάμνους ἐδῶ κι ἐκεῖ, οἱ ὅποιοι θά ἐφαίνοντο εἰς τό σκότος τῆς νυκτός ἐκείνης ὡς νά ἦσαν κακοποιοί ψηλαφῶντες καί ἀναρριχώμενοι ἢ καί καλλικάντζαροι ἐλλοχεύοντες* καί

ὅστις: ὅποιος.

ἄσθμα: λαχάνιασμα.

τις: κάποιος, κανένας.

ἐλλοχεύοντες (ἐλλοχεύω: στήνω καρτέρι, παραμονεύω).

καραδοκοῦντες* ὥς νά ἔλθῃ ἡ ὥρα νά εἰσβάλλουν εἰς τὰς οἰκίας διὰ τῶν καπνοδόχων. Τό κῦμα ὑποκώφως ἐφλοίσβιζεν εἰς τὰ κράσπεδα τοῦ κρημνοῦ, ὥς ἀκούρατος βορρᾶς φυσῶν ἀπό προχθές, μαλακῶσας τήν ἐσπέραν ταύτην, ἐξήπλωνε τές ἀποθαλασσιές του ἕως τόν μεσημβρινόν τοῦτον μικρόν λιμένα, ὁ παγκρατής* χιονόμαλλος βασιλεὺς τοῦ χειμῶνος.

Ἀπό τό ἄλλο μέρος τοῦ δρόμου, ἀριστερά εἰς τόν ἀνερχόμενον, διπλα εἰς τό σπίτι τοῦ γερο-Παγοῦρη καί ἀντικρίζουσα μέ τό τοῦ Χατζῆ - Παντελῆ, ὑפוῦτο ἀτελειώτος οἰκοδομή, μέ τέσσαρας τοίχους ὀρθοῦς μέχρι τοῦ πατώματος, μέ τὰς ξυλῶσεις χασκούσας ἕως τῆς ὀροφῆς, μέ τήν στέγην καταρρέουσαν, μέ φαιούς καί φθειρομένους τοὺς τοίχους, τήν ὁποίαν ἡ ἐγκατάλειψις, ὁ ἄνεμος καί ἡ βροχή εἶχον καταστήσει ἐρείπιον καί χάλασμα. Τά παιδιά ὅσα κατήρχοντο τήν μεσημβρίαν ἀπό τό ἔν σχολεῖον καί ὅσα ἀνήρχοντο τήν ἐσπέραν ἀπό τό ἄλλο, διὰ νά ἀφήσωσι τὰ βιβλία εἰς τήν οἰκίαν, κλέψωσι τεμάχιον ἄρτου ἀπό τό ἐρμάριον καί τρέξωσιν ἀκράτητα, διὰ νά παίξωσιν εἰς τόν αἰγιαλόν*, τῆς ἐρριπτον ἀφθόνους πέτρας διὰ νά τήν ἐκδικηθῶσι τήν ἡμέραν δι' ὅσον τρόπον τοὺς ἐπροξένει, ὅταν ἐτύχαινε νά περάσωσιν.

Οἱ παπάδες, ὅταν ἐπέστρεφαν τήν παραμονήν τῶν Φῶτων ἐν σώματι ἀπό τήν οἰκίαν τοῦ δημάρχου μέ τοὺς σταυρούς καί τὰς φωτιστήρας των, ἀγιάζοντες οἰκίας, δρόμους καί μαγαζιά καί διώκοντες τοὺς καλλικαντζάρους, ἐλησμόνουν νά ρίψωσι μικράν σταγόνα ἀγιασμοῦ καί εἰς τήν ἄτυχον ἐγκαταλελειμμένην οἰκίαν, τήν ὁποίαν δέν εἶχε χαρῇ ὁ οἰκοκύρης, ὅστις τήν ἔκτισε, καί ἦτις* δέν εἶχεν ἀξίωθῃ ν' ἀπολαύσῃ τήν οἰκοκυράν της. Τοιαύτη οἰκία ἐπόμενον ἦτο νά γίνῃ κατοικητήριον τῶν φαντασμάτων, ἄσυλον ἴσως τῶν βρυκολάκων, καί ἴσως ὀρμητήριον καί τόπος συγκεντρώσεως τῶν τυράννων τῆς ὥρας ταύτης, τῶν καλλικαντζάρων.

Δέν εἶχεν ἀξίωθῃ ν' ἀπολαύσῃ τήν οἰκοκυράν της. Ὁ καπετάν Γιαννάκος ὁ Σურμαῆς, ἀνὴρ αἰσθηματικός καί γενναῖος, «μερακλῆς» ὅσον κανεῖς ἄλλος ἐκ τῶν συγχρόνων του, εἶχε γνωρίσει εἰς τό Σταυροδρόμι τῆς Κωνσταντινουπόλεως τήν Κοκκώνα Ἀννίκαν, ὡραίαν, ὑψηλήν, μέ χρυσόξανθα μαλλιά, λευκήν καί μέ χαρακτῆρας λεπτοτάτους. Ὁ πλοίαρχος ἡρραβωνίσθη ἐν τῇ βασιλευούσῃ καί κατῆλθε μέ τό καράβι εἰς τήν πατρίδα, ὅπου παρήγγειλε νά τοῦ κτίσουν, μέ σχέδιον κομψό καί

καραδοκοῦντες: περιμένοντας τήν κατάλληλη εὐκαιρία.

παγκρατής: κυρίαρχος.

αἰγιαλός: γιάλος.

ἦτις: ἡ ὁποία.

ἀσύνηθες ἕως τότε εἰς τὴν πολίχνην, τὴν μικρὰν ὠραίαν οἰκίαν, σκοπεύων μὲ τὸ πρῶτον ταξίδιον νὰ φέρῃ ἐπιπλα ἀπὸ τὴν Βενετίαν, διὰ νὰ εὐπρεπίσῃ, νὰ στολίσῃ τὴν νεόκτιστον οἰκίαν καὶ τὴν κάμῃ ἀξίαν τῆς ἀβρᾶς Κοκκῶνας, τὴν ὁποίαν ἐμελέτα νὰ φέρῃ ἀπὸ τὴν Πόλιν.

Ἄλλ' ἡ οἰκία δὲν ἔμελλε νὰ τελειώσῃ καὶ ἡ Κοκκῶνα δὲν ἔμελλε νὰ κατέλθῃ. Ἡ Κοκκῶνα, ὁκτὼ μῆνας μετὰ τὴν μνηστείαν, ἀπέθνησκε φθισικὴ εἰς τὸ Σταυροδρόμι, καὶ ἡ οἰκία ἔμεινεν ἀτελείωτος, ἔρημη καὶ ἄχαρη ἀνά τὸν λιθόστρωτον ἀνηφορικὸν δρόμον, σιμὰ εἰς τὸν κρημνῶδη βράχον. Ὡς ἀόρατος δὲ ἐπιγραφὴ ἐπὶ τοῦ μετώπου τῆς καταρρεούσης οἰκίας, ὡς ἀόριστος τραγικὴ εἰρωνεία ἐπὶ τῆς τύχης τῆς, ἔμενε τὸ ὄνομα «Τῆς Κοκκῶνας τὸ σπίτι».

Μνημούρια τοῦ Φερὶκ-κιοῖ κι ὁλόρθα κυπαρίσσια...

Ἔχασα τὴν ἀγάπῃ μου καὶ λαχταρῶ περίσσα.

Τὴν ἐσπέραν ἐκείνην, παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων τοῦ 185..., δύο παιδάκια κατήρχοντο μὲ ζωηρά βήματα τὸ λιθόστρωτον καὶ οἱ πόδες των, ἀσυνήθιστοι εἰς τὰ πέδιλα, τὰ ὁποῖα εἶχον φορέσει ἴσως ἐκτάκτως τὴν ἐσπέραν ἐκείνην, ἔκαμνον μέγα κρότον ἐπὶ τῶν πλακῶν τοῦ ἐδάφους. Ἀμφότεροι* ἐκράτουν ἐλαφρὰς ράβδους. Ὁ εἰς ἐκράτει φανὸν μὲ τὴν ἄλλην χεῖρα. Ἦτο ἐβδόμη ὥρα. Νύξ ἀστροφεγγῆς καὶ ψυχρά. Σφοδρὸς ἄνεμος κατήρχετο παγετώδης ἀπὸ τὰ χιονισμένα βουνά. Ὁ ἄνεμος ἔκαμνε τὰ σφικτοκλεισμένα παράθυρα καὶ τὰς κλειδομανδαλωμένας θύρας νὰ στενάζωσιν ὑπὸ τὴν ψυχρὰν πνοὴν του. Τὰ παιδία ἐμάλλωναν ὡς δύο γνήσιοι φίλοι.

— Ἐγὼ εἶδα π' σοῦ ὅωκε ἓνα εἰκοσιπενταράκι, βρέ Ἀγγελή, ἔλεγε τὸ ἔν.

— Ὅχι μὰ τὸ θεριό, ἔλεγε τὸ ἄλλο, μιά πεντάρὰ μοῦ ὅωκε. Νά τηνε. Καὶ ἐδείκνυε μεταξύ τῶν δακτύλων του μίαν πεντάραν.

— Ὅχι, ἐπέμενε τὸ ἄλλο, τὸ ὁποῖον ἐκράτει τὸ φανάριον. Τὸ εἶδα ἐγὼ πού ἦταν εἰκοσιπενταράκι· δέ μὲ γελᾷς.

— Ὅχι, βρέ Νάσο. Μιά πεντάρὰ, σοῦ λέω.

— Μ' ἀφήνεις νὰ σέ ψάξω;

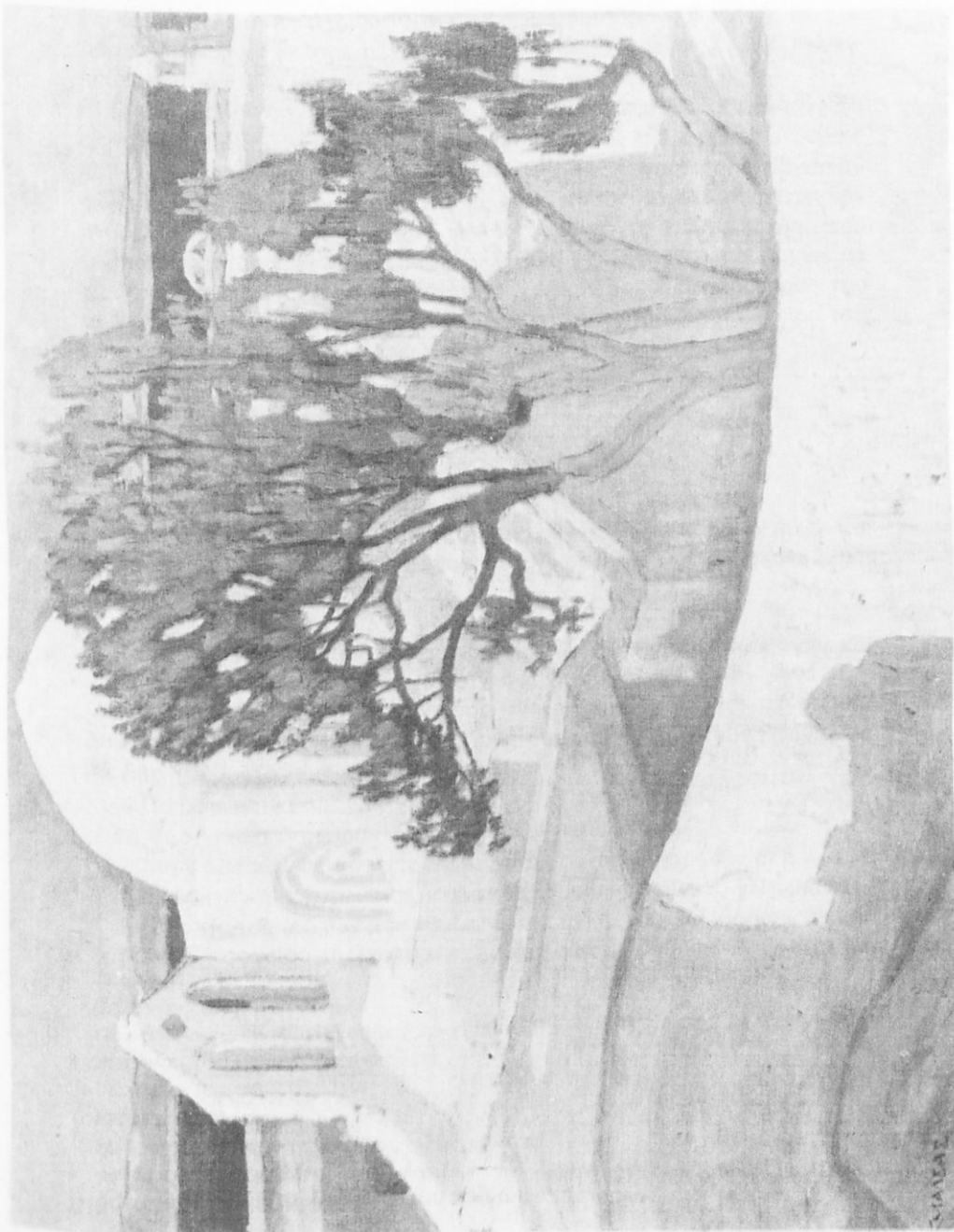
— Θά σ' πέσει τὸ φανάρι.

Διὰ μιᾶς ὁ Νάσος ἄφησε τὸ φανάρι κατὰ γῆς καὶ ἡτοιμάζετο νὰ ψάξῃ τὸν Ἀγγελήν. Εἶχον λάβει τὸ μέτρον, ἐπεὶ δὲ δὲν ἐνεπιστεύοντο ἀλλήλους* (ἦσαν δεκαετείς τὴν ἡλικίαν), εὐθύς ἅμα κατήρχοντο ἀπὸ ἐκάστην* τῶν οἰκῶν, ὅπου ἀνέβαινον κι ἐτραγουδοῦσαν τὰ Χριστούγεννα,

ἀμφότεροι: καὶ οἱ δύο.

ἀλλήλους: ὁ ἓνας τὸν ἄλλον.

ἕκαστος, ἡ, ον: καθένας, ἰά, να.

Κ. Μαλέας: *Παντάνασσα τῆς Νάξου.*

νά κάμνωσιν εὐθύς μερίδιον* πεντάρα καὶ πεντάρα καὶ κανεῖς ἐκ τῶν δύο νά μὴν εἶναι «κάσα» μέχρι τέλους τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἀλλά τὴν τελευταίαν φοράν ὁ Νάσος εἶχεν ὑποπτευθῇ τὸν Ἀγγελὴν.

Ἐν τῇ θέρμῃ τῆς λογομαχίας των, εἶχον λησμονήσει ὅτι ἐφθασαν ἤδη εἰς τὸ στενὸν τοῦ λιθοστρώτου, τοῦ ἄγοντος* εἰς τὴν ἐπάνω συνοικίαν, καὶ εὐρίσκοντο ὑποκάτω εἰς τὸ σπῖτι τῆς Κοκκῶνας, ὅπου ἐβγαίνουν φαντάσματα. Ἐκεῖ εἶχον σταματήσει, καὶ ὁ Νάσος ἤρχισε νά ψάχῃ τὸν Ἀγγελὴν. Ὁ Ἀγγελὴς, ἐνόσω ὁ ἄλλος ἠρεύνα* τὰ θυλάκια* τῆς περισκελίδος του, ἴστατο* ἀδιάφορος, ἀλλ' ἅμα ἡ χεὶρ ἀνήλθε καὶ ἤρχισε νά ψαύῃ τὸν κόλπον, ἐπιασεν ὁ ἴδιος τὸ γιλέκον του ἀριστερά πρὸς τὴν μέσῃν καὶ τὸ ἐσφιγγε μέ ὅλην τὴν δύναμίν του ἐμποδίζων τὴν χεῖρα τοῦ φίλου του νά φθάσῃ ἕως ἐκεῖ.

— Δέν μ' ἀφήνεις νά σέ ψάξω!

— Ἄφησέ με! Δέν ἔχω τίποτε.

— Εἶσαι ψεύτης!

Ὁ Ἀγγελὴς ὕψωσεν ἀπειλητικὴν χεῖρα.

— Εἶσαι ψεύτης καὶ κλέφτης!

Ἐλαφρὸς κόλαφος* ἠκούσθη καὶ συγχρόνως φωνὴ παραδόξου ὄντος μελανοῦ τὴν ὄψιν, μέ μαλλιά ἀνατσουτσουρωμένα*, μέ ἀλλόκοτα ράκη ὡς ἐνδυμασίαν, ἀντήχησε:

— Τί μαλῶνετε, βρέ;

Τὰ δύο παιδιὰ ἀφῆκαν συγχρόνως διπλὴν πεπνιγμένην κραυγὴν καὶ ἐδοκίμασαν νά τραπῶσιν εἰς φυγὴν ἀφήνοντα τὸ φανάριον κατὰ γῆς. Ἀλλά τὸ παράδοξον ὃν μέ τὸν πόδα ἀνέτρεψε τὸ φανάριον, τὸ ὅποιον ἐσθῆσεν εὐθύς, καὶ μέ τὰς δύο χεῖρας συνέλαβεν ἀπὸ τοὺς βραχίονας τὰ δύο τρέμοντα παιδιὰ.

— Ποιὸς εἶναι κάσα, βρέ;

Τὰ δύο παιδιὰ ἡσπαιρον* κι ἐδοκίμαζον νά φύγουν.

— Μὴ φοβᾶσθε, δέν σᾶς τρώω. Δώστε μου τοὺς παράδες σας, γιὰ νά μὴ μαλώσετε καὶ σκοτωθεῖτε. Καλὰ πού βρέθηκα καὶ σᾶς γλίτωσα.

Ἐψαξε τίς τσέπες τῶν δύο παιδιῶν καὶ συγχρόνως τὰ ἔσυρε πρὸς τὴν θύραν τοῦ ἰσογείου τῆς κατηρειπωμένης οἰκίας, ὅποθεν εἶχεν ἐξέλθει.

μερίδιον: ἐδῶ· μοιρασιά.

τοῦ ἄγοντος: πού ὀδηγοῦσε (ἄγω: ὀδηγῶ).

ἠρεύνα: ἐρευνοῦσε, ἔψαχνε.

θυλάκια: τσέπες.

ἴστατο: στεκόταν.

κόλαφος: ράπισμα, μπάτσος· ἐδῶ: κρότος.

ἀνατσουτσουρωμένα: ἀνακατεμένα.

ἡσπαιρον: σπαρταροῦσαν (ρ. ἀσπαίρω: σπαρταρῶ).

ὡς φαίνεται, τὸ παράδοξον ὄν. Ἐκεῖ ἔβαλε τὸν Νάσον ὑπὸ κράτησιν ὀπισθεν τῆς θύρας, ὡχύρωσε τὸ ἄνοιγμα μὲ τὸ ἴδιον σῶμα του καὶ ἔψαξεν ἐν ἀνέσει τὸν Ἀγγελὴν. Εὗρε δέκα πέντε ἢ εἴκοσι πεντάρες καὶ δεκάρες εἰς τὰ θυλάκιά του. Εἶτα* ἔψαξε τὸν Νάσον, εὗρεν ἄλλα τόσα καὶ εἰς αὐτοῦ τὸ θυλάκιον. Ἀκολουθῶς ἀπέπεμψε* τὰ δύο παιδιά.

— Πηγαίνετε τώρα καὶ μὴ φοβάσθε. Ἄλλη φορά νά μὴ μαλῶνετε.

Ὁ Γιάννης ὁ Παλούκας δὲν εἶχε πῶς νά μεθύσῃ καὶ πῶς νά ἐορτάσῃ τὰ Χριστοῦγεννα ἐκείνην τὴν χρονιά. Ἦτο συνήθως ἄεργος, καὶ οἱ τεμπέλικες μικροδουλειές, τὰς ὁποίας ἐξετέλει κάποτε, κουβαλῶν νερό μὲ τὴν στάμναν ἐκ τῆς οἰκίας, πότε ὑπηρετῶν τοὺς κηπουροὺς, τοὺς ἀλωνιστάς καὶ τοὺς ἐργάτας τῶν ἐλαιοτριβείων, πότε βοηθῶν τοὺς γριπάρηδες* εἰς τὴν ἀνέλκυσιν τοῦ μακροῦ ἀτελειώτου γρίπου* ἐπὶ τῆς μεγάλης ἄμμου εἰς τὸν αἰγιαλόν, δὲν τὸν εἶχαν «σηκώσει» κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο. Τί νά κάμῃ; Πῶς νά περάσῃ τέτοια χρονιάρα μέρα; Τί ἐσοφίσθῃ;

Τῆς Κοκκῶνας τὸ σπίτι, τὸ ὁποῖον ἐφοβοῦντο τὰ παιδιά τῆς πολίχνης* καὶ τὸ ὁποῖον δὲν ἀγίαζαν οἱ παπάδες, ὅταν κατήρχοντο ἀπὸ τὴν ἄνω συνοικίαν μὲ τοὺς σταυροὺς, ἦτο κατάλληλος σταθμός διὰ νά κρυβῇ κανεῖς καὶ νά περάσῃ ὡς καλλικάντζαρος, ἐπειδὴ τὸ ἐκαλοῦσαν οἱ μέρες, ἀφοῦ μάλιστα χάριν τῶν ἡμερῶν αὐτῶν θά τὸ ἔκαμνε καὶ ὁ Παλούκας. Ἀπ' ἐκεῖ θά ἐπερνοῦσαν ὅλα τὰ παιδιά τῆς κάτω ἐνορίας, δηλαδὴ τὰ δύο τρίτα τῶν παιδίων τοῦ χωρίου, εἰς τὸ γύρισμά των ἀπὸ τὴν ἐπάνω ἐνορίαν, ὅτε* θά εἶχαν ἱκανὰ κέρματα εἰς τὰ θυλάκιά των.

Ὁ Παλούκας δὲν ἐσκέφθη περισσότερον.

Ἐλαβε παλαιὸν σιδηροῦν τηγάνιον, ἐμουντζουρώθῃ ὅλος εἰς τὸ πρόσωπον — μετέθεσε δηλ. δύο μῆνας πρωιμώτερον τὴν ἀποκριάν — ἐφόρεσε παλαιὰ ράκη, τὰ ὁποῖα ἐπρομηθεύθῃ κάπου, καὶ ἀπελθὼν, ἅμα ἐνύκτωσεν, ἐξεκάρφωσεν ἀθορύβως τὰς παλαιάς σανίδας, τὰς σχηματίζουσας χιαστί* πρόχειρον φραγμόν εἰς τὸ ἰσόγειον τῆς ἐρήμου οἰκίας τῆς Κοκκῶνας, καὶ ἐχώθῃ μέσα. Μίαν ὥραν ὕστερον κατῆλθε διὰ τοῦ λιθοστρώτου ἢ πρώτη συνωρίς* τῶν ἀδόντων παιδίων, ὁ Νάσος καὶ ὁ

εἶτα: ἔπειτα.

ἀπέπεμψε: ἔδιωξε.

γριπάρηδες: αὐτοὶ ποὺ ψαρεύουν μὲ γρίπο.

γρίπος: ἀλιευτικὴ συσκευὴ παρόμοια μὲ τὴν τράτα.

πολίχνη: μικρὴ πόλη, χωριό.

ὅτε: ὅταν.

χιαστί: σὲ σχῆμα χί.

συνωρίς: ζευγάρι ἀπὸ ἄλογα ἢ πρόσωπα.

Ἀγγελῆς. Εἶδομεν πῶς ἦλθαν βολικά τὰ πράγματα, καί πῶς ὁ Παλούκας κατῴρθωσε μάλιστα νά περάσῃ ὡς εἰρηνευτὴς μεταξύ τῶν παιδίων ποὺ ἐμάλωναν.

Ἀφοῦ ὁ Νάσος καί ὁ Ἀγγελῆς ἐτράπησαν εἰς φυγὴν αἰσθανόμενοι φεῦγον τό ἔδαφος ὑπὸ τοὺς πόδας των, κατῆλθον ἄλλα παιδία, εἶτα ἄλλα. Ὁ Παλούκας ἤκουσε μακρόθεν τὸν κρότον τῶν βημάτων των, τὰς εὐθύμους φωνὰς των καὶ ἐψιθύριζε:

— Μᾶς ἔρχεται ἄλλη ζυγιά.

Ἡ τελευταία ζυγιά, ἣτις κατῆλθε, συνίστατο ἀπὸ τὸν Στάμον καὶ ἀπὸ τὸν Ἀργύρην, δύο φρονίμους παῖδας. Οὗτοι δὲν ἐμάλωναν, ἀλλ' ἔσχε-
διαζαν μεγαλοφῶνως τί νά κάμουν τὰ λεπτά ἐκεῖνα, ποῦ θὰ ἐμάζωναν ἐκείνην τὴν βραδιάν.

— Νά φτιάσωμε κι ἓνα σκερπανάκι, βρέ.

— Νά κόψουμε μιά λεύκα.

— Νά πάρουμε φλαμούρι, νά κάμουμε καράβι.

— Νά βγάλουμε ἀπὸ τὸν πεῦκο τ' Ἀλμπάνη τὴν καρίνα καὶ τὰ στραθό-
ζυλα.

— Ἐσύ θὰ εἶσαι μαραγκός, κι ἐγὼ πρωτομάστορας.

— Βρέ! Καλῶς τοὺς μαστόρους, ἠκούσθη ἔξαφνα μία φωνή.

Ὁ Παλούκας εἶχεν ἐξορμήσει τρίτην ἢ τετάρτην φοράν ἀπὸ τὴν κρύ-
πτην του. Ὁ Στάμος καὶ ὁ Ἀργύρης ἀφῆκαν πεπνιγμένην κραυγὴν καὶ
ἠθέλησαν νά φύγουν. Ἀλλ' ὁ Παλούκας ἐφήρμοσε τὴν μέθοδόν του καὶ
τοὺς ἐλήστευσε.

— Εἶναι ἄλλη ζυγιά; ἠρώτησεν εἶτα.

Τὰ παιδία τὸν ἐκοίταξαν μὲ ἀπλανῆ ὄμματα, ἀπολιθωμένα ἀπὸ τὸν
φόβον. Ἀλλ' ὁ Στάμος, ὅστις ἦτο δωδεκαετής καὶ ξυπνητός, ἐνόησεν
ἐν τῷ μεταξύ ὅτι δὲν ἦτο φάντασμα. Ὁ φόβος του ἐμετριάσθη καὶ μετέ-
δωκε θάρρος καὶ εἰς τὸν Ἀργύρην.

— Εἶναι ἡ ἄλλη ζυγιά; ἐπανέλαθεν ἀκαταλήπτως ὁ παράδοξος
ἄνθρωπος.

— Τί ζυγιά; ἠδυνήθη ν' ἀρθρώσῃ ὁ Στάμος.

— Εἶναι ἄλλα παιδία νά κατεβοῦν ἀπ' τὸν ἐπάνω μαχαλά;

— Δέν ξέρω, εἶπεν ὁ Στάμος.

Τὴν φοράν ταύτην ὁ Παλούκας εἶχεν ὀλιγωρήσει* νά σθήσῃ τὸν φα-
νόν, διότι ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε πείρας του ἐπέισθη, ὅτι δὲν θὰ τὸν ἀνε-
γνώριζαν τὰ παιδία. Ἀλλ' ὁ Στάμος τὸν ἐκοίταξε τόσο καλὰ, ὥστε

ὀλιγωρῶ: παραμελῶ.

«ἐγύριζε μέσ στο νοῦ του» ἄτι κάποιος ἦτο καί δέν ἀπείχε πολύ τοῦ νά τόν ἀναγνώριση.

— Πέστε μου, βρέ, ἄν εἶναι κι ἄλλη ζυγιά, ἐπέμεινεν ὁ Παλούκας.

— Δέν ξέρουμε, ἐπανέλαβεν ὁ Στάμος.

Τέλος ὁ Παλούκας ἀφῆκε τά παιδιά ἐλεύθερα.

Παρήλθον δέκα λεπτά τῆς ὥρας καί γενναῖον πετροβόλημα ἤρχισε νά δέρνην τήν στέγην, τās ξυλώσεις καί τās δοκοὺς τοῦ ἀφατνώτου* πατώματος τῆς ἐρήμου οἰκίας. Πολλοί λίθοι μέ ὑπόκωφον γδοῦπον*, διερχόμενοι διὰ τῶν δοκῶν καί ἄλλοι διὰ τῆς θύρας, ἐπιπτον εἰς τό ἔδαφος τοῦ ἰσογείου.

Στράτευμα παιδιῶν εἶχεν ἐξορμήσει ἀπό τό προαύλιον τοῦ ναοῦ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, τριακόσια ἢ τετρακόσια βήματα ἀπέχοντος, καί ἐξετέλει φοβερὰν ἔφοδον κατὰ τοῦ ἀσύλου τοῦ καλλικαντζάρου.

Τά πρῶτα ληστευθέντα παιδιά, ὁ Νάσος καί ὁ Ἀγγελῆς, ἀφοῦ ἔφθασαν ἀσθμαίνοντα εἰς τήν μικράν πλατεῖαν τήν ἐμπροσθεν τοῦ ναοῦ, μή ἔχοντα πλέον διὰ τί πρᾶγμα νά μαλώσουν, ἔκαμαν ἀγάπην. Μετά φιλικωτάτην δέ συζήτησιν ἐκ συμφώνου ἀπεφάνθησαν ὅτι τό παράδοξον ὄν, τό ὁποῖον τοὺς ἐπῆρε τά λεπτά, ἀφοῦ δέν τοὺς ἐπῆρεν οὔτε τήν φωνήν οὔτε τόν νοῦν των, θά εἰπῇ ὅτι δέν ἦτο φάντασμα οὔτε βρυκόλακας, καί ἀφοῦ δέν ἐδοκίμασε νά τοὺς φάγῃ, θά εἰπῇ ὅτι δέν ἦτο οὔτε καλλικαντζάρος. Τί ἄλλο θά ἦτο λοιπόν;

Θά ἦτο ἄνθρωπος, χωρίς ἄλλο.

Ἡ δευτέρα ζυγιά τῶν παιδιῶν ἔφθασε μετ' οὐ πολύ, εἴτα ἡ τρίτη καί ἡ τετάρτη. Ὅλα τά ὁμοιοπαθῆ παιδιά δέν ἤργησαν νά συνεννοηθοῦν ὁμοῦ. Τέλος ὁ Στάμος, ὅστις ἦτο τελευταῖος μετὰ τοῦ Ἀργύρη, ἐπρότεινε, καί ὅλοι ἐψήφισαν, νά ἐκτελέσωσι τακτικὴν νυκτερινὴν ἔφοδον κατὰ τῆς οἰκίας.

Ὁ Παλούκας τήν στιγμὴν ἐκείνην ἐδίσταζε καί εἶχεν ἀποφασίσει πλέον ν' ἀποσυρθῇ, ἀφοῦ εἶχε κάμει ἀρκετὴν λειάν, ὅση θά ἤρκει διὰ νά μεθύσῃ τήν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων, ὡς καί τήν ἡμέραν τῆς Παναγίας καί τήν τοῦ Ἀγίου Στεφάνου ἀκόμη. Ἐνῶ δέ ἦτο ἐτοιμος νά φύγῃ καί πάλιν ἔμενεν, ἐπῆλθεν ἡ πρώτη πυκνὴ χάλαζα τῶν λίθων.

— Νά, μιά ζυγιά! ἐφώνησε φιλέκδικος* ὁ Στάμος.

— Νά, μιά ζυγιά! ἐπανέλαβον ἐν χορῶ τὰ παιδιά.

Πέντε δευτερόλεπτα πρότερον, ἄν ἀπεφάσιζεν ὁ Παλούκας νά φύγῃ,

ἀφάτνωτος: χωρίς φατνώματα, σανιδώματα.

γδοῦπος: βρόντος.

φιλέκδικος: ἐκδικητικός.

θά ἦτο ἐκτός βολῆς. Δυστυχῶς ἦτο ἀργά τώρα.

Ἄπεφάσισε ν' ἀρπάξῃ μίαν σανίδα καί μεταχειριζόμενος αὐτὴν ὡς σπάθην ἄμα καί ὡς ἀσπίδα νά ἐκτελέσῃ ἔξοδον διασχίζων τὰς τάξεις τοῦ ἐχθροῦ. Ἀλλά δευτέρα ραγδαιότερα χάλαζα λίθων τὸν ἔκαμε νά ὀπισθοδρομήσῃ μέ δύο πληγὰς εἰς τὴν κνήμην καί εἰς τὸν βραχίονα.

— Νά, κι ἄλλη ζυγιά! ἐφώναξεν ἀδιάλλακτος ὁ Στάμος.

— Νά, κι ἄλλη ζυγιά! ἡλάλαζαν* τὰ παιδιά.

Ὁ Παλούκας ἐκόλλησεν εἰς τὴν ἐσωτέραν γωνίαν τοῦ ἰσογείου, στηρίζας τὰ νῶτα εἰς τὸν τεῖχον, ζαρωμένος ὑπὸ τινα δοκὸν τοῦ πατώματος σύρριζα εἰς τὸν τεῖχον βαλμένην. Ἀλλά κι ἐκεῖ μέγας λίθος κτυπήσας ἐπὶ τοῦ τοίχου ἐλόξευσε καί τὸν ἔπληξε μετὰ μετρίας βίας εἰς τὸν ὦμον.

— Βρέ! ἀπὸ σπόντα! ἐμουρμούρισε γελῶν ἀκουσίως ὁ Παλούκας.

Εὐτυχῶς δι' αὐτόν, οἱ ἐχθροὶ δέν ἀπεφάσισαν νά ἔλθωσιν ἔως τὴν θύραν τοῦ ἰσογείου. Λεῖψανον φόβου ὑπῆρχεν ἀκόμη, φαίνεται, εἰς τὸ βάθος τοῦ παιδικοῦ θράσους.

Τέλος, ἐπειδὴ ἡ μάχη παρετείνεται, ὁ Παλούκας, μετὰ φρόνιμον σκέψιν, ἀπεφάσισε ν' ἀναρριχθῇ* εἰς τὸν τοῖχον (ἐγνώριζε ποῦ ὑπῆρχαν ὀπαὶ ἀπὸ τὰ ἱκρία* καί τίς ξυλωσιῆς τῆς οἰκοδομῆς,) πατῶν ἀπὸ ὀπῆν εἰς ὀπῆν. Τό ἔκαμε ταχέως καί ἐπιτυχῶς, καί ἀφοῦ ἔφθασεν εἰς τὸ πάτωμα, ὁράτος εἰς τὸν ἐχθρόν ὀπισθεν λειψάνου ξυλοτοίχου, ἀποφασιστικῶς ἐπήδησεν ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ἐντὸς τοῦ ἐδάφους τῆς αὐλῆς τοῦ γέρο-Παγούρη.

Ἦταν ὡς δύο μπόγια ὑψηλά, ὄχι περισσότερον. Διότι τὸ ἔδαφος ἦτο ὑψηλότερον κατὰ τρεῖς ἢ τέσσαρας σπιθαμὰς ἔσωθεν τοῦ αὐλογύρου.

Ὁ Παλούκας ἔπεσε βαρὺς, ἐκτύπησεν εἰς τὸ γόνυ, ἀνετράπη, ἀνὰ φῶθῃ, ἔψαυσε τὰ μέλη του καί, βεβαιωθείς ὅτι δέν τοῦ εἶχε σπάσει κανέν κόκκαλον, ἐτράπη εἰς φυγὴν τρέχων πρὸς τὸ ἄλλο μέρος τοῦ αὐλογύρου, ὅπου ἤξευρεν ὅτι ὁ περιβολὸς ἐκλείετο ἀπὸ ἀπλοῦν φράκτην συγγενικῶν πρὸς αὐλὴν συγγενικῆς οἰκίας.

Ὁ γδοῦπος τῆς πτώσεώς του ἠκούσθη ἐκεῖθεν τοῦ τοίχου τῆς αὐλῆς.

Ὁ Στάμος ἐφώναξεν «ἐμπρός!» καί δοκιμάσας τὸν μάνδαλον τῆς θύρας τοῦ αὐλογύρου εἶδεν ὅτι ἡ θύρα ἦτο ἀνοικτὴ. Εἰσώρμησε πρῶτος καί τὰ παιδιά τὸν ἠκολούθησαν.

Ἡ πτώσις τοῦ Παλούκα συνωδεύθη ἐκτός τοῦ γδοῦπου τῆς καί ἀπὸ

ἡλάλαζον: φώναζαν δυνατὰ (ρ. ἀλαλάζω).

ἀναρριχῶμαι: σκαρφαλώνω.

ἱκρία: σκαλωσιές.

ἄλλον κρότον, κρότον μεταλλικόν. Λεπτὰ τοῦ εἶχαν πέσει ἀπὸ τὴν τσέπην.

Ὁ Παλούκας δὲν ἐγύρισεν ὀπίσω νὰ τὰ μαζέψῃ.

Ὁ Ἀγγελῆς, ἐν τῶν παιδίων, ἤκουσε ζωηρότατα τὸν μεταλλικόν κρότον, ἀγροίκησε πολὺ καλὰ τὸ μέρος εἰς τὸ ὁποῖον εἶχον πέσει τὰ κέρματα καὶ κύψας* ψηλαφῶν ἤρχισε νὰ τὰ μαζώνῃ μέ τὴν φούχταν ἐνῶ τὰ ἄλλα παιδιὰ ἔτρεχαν κατόπιν τοῦ φεύγοντος Παλούκα ρίπτοντα λίθους καὶ κρίζοντα:

— Νά, κι ἄλλη ζυγιά! Νά, κι ἄλλη ζυγιά!

Κρότος παραθύρου ἀνοιγομένου ἠκούσθη ἤδη εἰς τὸν οἰκίσκον τοῦ γερο-Παγούρη, ὅστις ἀκούσας τὴν ἀκατανόητον ἔφοδον τὴν γενομένην τὴν νύκτα ἐκείνην εἰς τὸν αὐλόγυρόν του ἤνοιξε τὸ παράθυρον καὶ ἠρώτα ἐκπληκτος:

— Τί εἶναι; Τί τρέχει;... Ποιός εἶναι;... Ποιοί εἶστε;... "Ε! δὲν ἀκοῦτε;

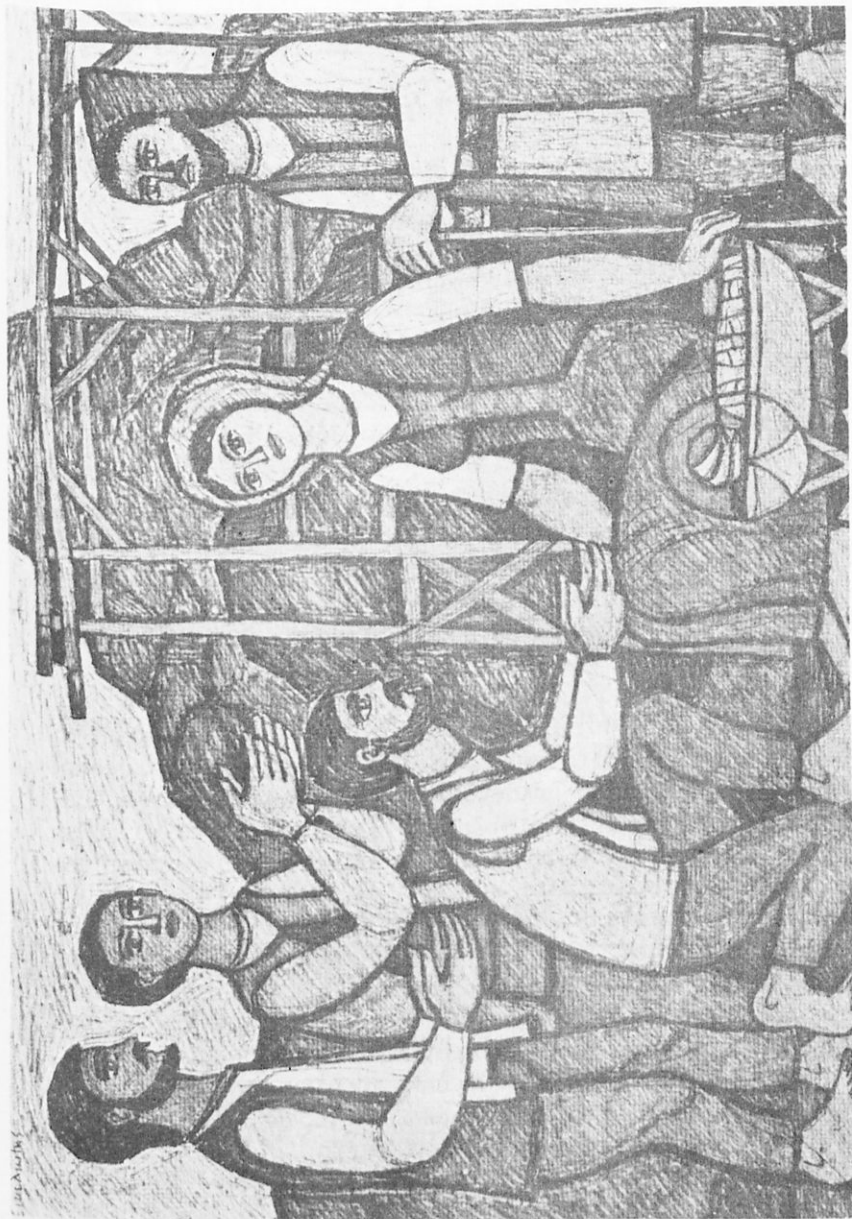
Ἐνῶ ὁ Ἀγγελῆς εἶχε μαζέψῃ ἤδη ὅλα τὰ λεπτὰ ὅσα ἡύρε καὶ ἔφευγεν ὀπίσω διὰ τῆς μεσημβρινῆς θύρας, τὰ ἄλλα παιδιὰ κατεδίωκον πέραν τοῦ βορεινοῦ φράκτου εἰς τὸν βρόντο τὸν Παλούκαν, ὅστις εἶχε γίνοι ἄφαντος ἤδη, ἐπαναλαμβάνοντα:

— Νά, κι ἄλλη ζυγιά! Νά, κι ἄλλη ζυγιά!

Ἑρωτήσεις

1. Νά βρεῖτε τίς κύριες σκηνές τοῦ διηγήματος καὶ τίς εἰκόνες ποὺ ἀπαρτίζουν τὴν καθημιά.
2. Στὸ διήγημα μεγάλο μέρος ἀφιερώνεται στὴν περιγραφή καὶ τὴν ἱστορία τοῦ σπιτιοῦ. Γιατί;.
3. Ποιὸν τύπο τῆς ἐποχῆς τοῦ Παπαδιαμάντη ἀντιπροσωπεύει ὁ Παλούκας;

κύψας: σκύβοντας (ρ. κύπτω).

Γ. Σικελιώτης: Γέννηση.

Ἄνθος τοῦ γιалоῦ

Σύμφωνα μέ τή λαϊκή ἀντίληψη μερικοί ἄνθρωποι διαθέτουν μιά μυστική δύναμη πού τοὺς κάνει νά βλέπουν τόν ἀόρατο κόσμο τῶν ἐξωτικῶν καί ἰδιαίτερα τίς νεράιδες. Εἶναι οἱ λεγόμενοι ἀλαφροϊκιωτοί. Οἱ ἀλαφροϊκιωτοί μποροῦν ἀκόμη νά ἀκοῦν μουσικούς ἤχους καί νά βλέπουν ἀντικείμενα καί φαινόμενα ἀπρόσιτα στίς αἰσθήσεις τῶν κοινῶν ἀνθρώπων. Τέτοιοι ἀλαφροϊκιωτοί ἀναφέρονται σέ πολλά ἔργα λογοτεχνῶν (στούς Ἐλευθέρους Πολιορκημένους τοῦ Σολωμοῦ, σέ διάφορα διηγήματα τοῦ Παπαδιαμάντη κτλ.). Στό διήγημά μας τέτοιοι ἀλαφροϊκιωτοί εἶναι ὁ Μάνος τοῦ Κορωνιοῦ. Ἀς παρακολουθήσουμε τί βλέπει.

Εἰς πολλές νύκτας κατά συνέχειαν ἐβλεπεν ὁ Μάνος τοῦ Κορωνιοῦ, ἐκεῖ πού ἔδενε τήν βάρκαν του κάθε βράδυ, κοντά στά κοτρόνια τοῦ ἀνατολικοῦ Γιαλοῦ, ἀνάμεσα εἰς δύο ὑψηλοῦς βράχους καί κάτω ἀπό ἓνα παλαιόν ἐρημόσπιτον κατηρειπωμένον — ἐκεῖ ἔστρωνε συνήθως τήν κάπα ἐπάνω στήν πλῶρη τῆς βάρκας κι ἐκοιμᾶτο χορευτόν καί νανουρισμένον ὕπνον, τρεῖς σπιθαμές ὑψηλότερ' ἀπό τό κύμα, θεωρῶν τά ἄστρα καί μελετῶν τήν Πούλιαν καί ὅλα τά μυστήρια τοῦ οὐρανοῦ — ἐβλεπε, λέγω, ἀνοικτά εἰς τό πέλαγος, ἔξω ἀπό τά δύο ἀνθισμένα νησάκια, τά φυλάττοντα ὡς σκοποῖ τό στόμιον τοῦ λιμένος, ἐν μελαγχολικόν φῶς — κανδήλι, φανόν, λαμπάδα ἢ ἄστρον πεσμένον — νά τρεμοφέγγῃ ἐκεῖ μακράν, εἰς τό βάθος τῆς μελανωμένης εἰκόνας, ἐπιπολῆς* εἰς τό κύμα, καί νά στέκῃ ἐπὶ ὥρας, φαινόμενον ὡς νά ἐπλεε, καί μένον ἀκίνητον.

Ὁ Μάνος τοῦ Κορωνιοῦ, λεμβοῦχος ψαράς, ἦτον ἀδύνατος στά μυαλά ὅπως καί πᾶς θνητός. Ἀρκετόν ἦτο ἤδη ὅπου ἔδενε τήν βάρκαν του κάθε βράδυ ἐκεῖ, δίπλα εἰς τοὺς δύο μαυρισμένους βράχους, κάτω ἀπό τό ἐρημόσπιτον ἐκεῖνο, τό ὁλόρθον ἄψυχον φάντασμα, τό ὁποῖον εἶχε φήμην ὅτι ἦτο στοιχειωμένον. Ἐκαλεῖτο κοινῶς τῆς Λουλούδως τό Καλύβι. Διατί; Κανείς δέν ἤξευρε. Ἦ, ἂν ὑπῆρχον ὀλίγα γραῖδια «λαδικά*», ἢ καί δύο τρεῖς γέροι γνωρίζοντες παλαιάς ἱστορίας εἰς τόν τόπον, ὁ Μάνος δέν ἔτυχεν εὐκαιρίας νά τοὺς ἐρωτήσῃ.

ἐπιπολῆς: (ἐπιρρ.) στήν κορυφή, στήν ἐπιφάνεια.
λαδικά: γριές φλύαρες καί κουτσομπόλες.

“Έβλεπε, βραδιές τώρα, τό παράδοξον εκείνο μεμακρυσμένον φῶς νά τρέμη καί νά φέγγη ἐκεῖ εἰς τό πέλαγος, ἐνῶ ἤξευρεν ὅτι δέν ἦτο ἐκεῖ κανεῖς φάρος.

Τί λοιπόν ἦτο τό φῶς ἐκεῖνο; Ἡσθάνετο ἐπιθυμίαν, ἐπειδὴ σχεδόν καθημερινῶς ἐπέρνα μέ τήν βάρκαν του ἀπό ἐκεῖνο τό πέραμα, ἀνάμεσα εἰς τά δύο χλοερά νησάκια, καί δέν ἔβλεπε κανένα ἵχνος ἐκεῖ τήν ἡμέραν, τό ὅποιον νά ἐξηγῇ τήν παρουσίαν τοῦ φωτός τήν νύκτα, νά πλεύσῃ τά μεσάνυχτα, διακόπτων τόν μακάριον ὕπνον του καί τοὺς ρεμβασμούς του πρὸς τ’ ἄστρα καί τήν Πούλιαν, νά φθάσῃ πρὸς τά ἐκεῖ, νά ἰδῇ τί εἶναι, καί ἐν ἀνάγκῃ νά τό κυνηγήσῃ τό μυστηριώδες ἐκεῖνο φέγγος. “Ὅθεν ὁ Μάνος, ἐπειδὴ ἦτο ἀσθενὴς ἄνθρωπος, καθὼς εἶπομεν, νέος εἰκοσαετής, ἐκάλεσεν ἐπίκουρον* καί τόν Γιαλὴν τῆς Φαφάνας, δέκα ἔτη μεγαλύτερόν του, ἀφοῦ τοῦ διηγῆθῃ τό νυκτερινόν ὄραμά του, διὰ νά τοῦ κάμῃ συντροφίαν εἰς τήν ἀσυνήθην ἐκδρομήν.

Ἐπῆγαν μίαν νύκτα, ὅταν ἡ σελήνη ἦτο ἐννέα ἡμερῶν κι ἔμελλε νά δύσῃ περί τήν μίαν μετὰ τά μεσάνυχτα. Τό φῶς ἐφαίνετο ἐκεῖ ἀκίνητον, ὡς καρφωμένον, ἐνῶ ὁ πύρινος κολοβὸς δίσκος κατέβαινεν ἡρέμα πρὸς δυσμὰς κι ἔμελλε νά κρυφθῇ ὀπίσω τοῦ βουνοῦ. “Ὅσον ἐπλεαν αὐτοί μέ τήν βάρκαν, τόσον τοὺς ἔφευγε, χωρὶς νά κινῆται ὀφθαλμοφανῶς, ὁ μυστηριώδης πυρσός. “Ἐβαλαν δύναμιν εἰς τά κωπιά, «ἐξεπλατίσθησαν», τό φῶς ἐμακρύνετο, ἐφαίνετο ἀπώτερον ὁλονέν. Ἦτο ἄφθαστον. Τέλος ἐγίνεν ἀφαντον ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς των.

Ὁ Μάνος, μαζί μέ τόν Φαφάναν, ἔκαμαν πολλοὺς σταυρούς. Ἀντήλλαξαν ὀλίγας λέξεις.

— Δέν εἶναι φανάρι, δέν εἶναι καῖκι, ὄχι.

— Καί τί εἶναι;

— Εἶναι...

Ὁ Γιαλὴς τῆς Φαφάνας δέν ἤξευρε τί νά εἴπῃ.

Τήν νύκτα τῆς τρίτης ἡμέρας, καί πάλιν δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας μετ’ αὐτήν, οἱ δύο ναυτίλοι ἐπεχείρησαν ἐκ νέου τήν ἐκδρομήν. Πάντοτε ἔβλεπον τήν μυστηριώδη λάμψιν νά χορεύῃ εἰς τά κύματα. Εἶτα, ὅσον ἐπλησίαζον αὐτοί, τόσον τό ὄραμα ἔφευγε. Καί τέλος ἐγίνετο ἀφαντον. Τί ἄρα ἦτο;

Εἰς μόνον γείτων εἶχε παρατηρήσει τὰς ἐπανελημμενας νυκτερινὰς ἐκδρομὰς τῶν δύο φίλων μέ τήν βάρκαν. Ὁ Λίμπος ὁ Κόκογιας, ἄνθρωπος πενηντάρης, εἶχε διαβάσει πολλὰ παλαιὰ βιβλία μέ τά ὀλίγα κολλυ-

ἐπίκουρος: βοηθός.

βογράμματα πού ἤξευρε, καί εἶχεν ὁμιλήσει μέ πολλές γραίας σοφάς, αἵτινες ὑπῆρξαν τό πάλοι. Ἐκάθητο ὅλην τήν νύκτα, ἀγρυπνῶν, σιμά εἰς τό παράθυρόν του, βλέπων πρός τήν θάλασσαν, καί πότε ἐδιάβαζε τά βιβλία του, πότε ἐρέμβαζε πρός τά ἄστρα καί πρός τά κύματα. Ἡ καλύβη του, ὅπου ἔρημος καί μόνος ἐκατοικοῦσε, ἔκειτο ὀλίγους βράχους παραπέρα ἀπό τό σπίτι τῆς Λουλούδως, ὅπου ἔδενε τήν βάρκαν του ὁ Μάνος, ἀνάμεσα εἰς τό σπίτι τῆς Βάσως τοῦ Ραγιαῖ καί τῆς Γκαβαλογίνας.

Μίαν νύκτα ὁ Κορωνιός καί ὁ ἔγγονος τῆς Φαφάνας ἠτοιμάζοντο νά λύσουν τήν βάρκαν καί νά κωπηλατήσουν, τετάρτην φοράν, διά νά κυνηγήσουν τό ἀσυλληπτον θῆραμά των. Ὁ Λίμπος ὁ Κόκογιας τοὺς εἶδεν, ἐξῆλθεν ἀπό τήν καλύβην του, φορῶν ἄσπρον σκουῖφον καί ράσον μακρύ, ὅπως συνήθιζε κατ' οἶκον, ἐπήδησε δύο τρεῖς βράχους πρός τά ἐκεῖ κι ἔφθασε παραπάνω ἀπό τό μέρος, ὅπου εὐρίσκοντο οἱ δύο φίλοι.

— Γιά πού, ἂν θέλει ὁ Θεός, παιδιά; τοὺς ἐφώναξεν. Εἶναι βραδιές τώρα πού τρέχετε ἔξω ἀπό τό λιμάνι, χωρίς νά γιαλεύετε*, χωρίς νά πυροφανίζετε* — καί τά ψάρια σας δέν εἶδαμε. Μήπως σᾶς ὀνειρέψε καί σκάφτετε πουθενά, γιά νά βρεῖτε τίποτε θησαυρό;

Ὁ Μάνος παρεκάλεσε τόν Κόκογιαν νά κατεβῇ παρακάτω καί νά ὁμιλῇ σιγανώτερα. Εἶτα δέν ἐδίστασε νά τοῦ διηγηθῇ τό ὄραμά του.

Ὁ Λίμπος ἤκουσε μετά προσοχῆς. Εἶτα ἐγέλασε:

— Ἄμ πού νά τά ξέρετε αὐτά ἐσεῖς οἱ νέοι, εἶπε, σείων σφοδρῶς τήν κεφαλὴν. Τόν παλαιόν καιρόν τέτοια πράγματα, σάν αὐτό πού εἶδες Μάνο, τά ἔβλεπαν ὅσοι ἦταν καθαροί, τώρα τά βλέπουν μόνον οἱ ἐλαφροῖσκιωτοι. Ἐγὼ δέν βλέπω τίποτ'α. Τό ἴδιο κι ὁ Γιαλῆς βλέπει αὐτό πού λές πὼς βλέπεις;

Ὁ Γιαλῆς ἠναγκάσθη μέ συστολὴν κατωτέραν τῆς ἡλικίας του νά ὁμολογήσῃ ὅτι δέν ἔβλεπε τό φῶς, περί οὗ ὁ λόγος, ἀλλ' ἐπειθέτο εἰς τήν διαβεβαίωσιν τοῦ Μάνου, ὅστις ἔλεγεν ὅτι τό βλέπει.

Ὁ Κόκογιας ἤρχισε τότε νά διηγῆται.

— Ἀκούστε νά σᾶς πῶ, παιδιά. Ἐγὼ πού μέ βλέπετε ἔφθασα τῇ μα-
νού* αὐτῆς τῆς Βάσως τῆς γειτόνισσας, καθὼς καί τῇ μάνα τῆς Γκαβα-
λογίνας, ἀκόμα κι ἄλλες γριές. Μοῦ εἶχαν διηγηθεῖ πολλά πρωτινά, πα-
λαικά πράματα, καθὼς κι αὐτό πού θά σᾶς πῶ τώρα:

«Βλέπετε αὐτό τό χάλασμα, τό καλύθι τῆς Λουλούδως, πού λένε πὼς εἶναι στοιχειωμένο; Ἐδῶ τόν παλαιόν καιρό ἐκατοικοῦσε μιὰ κόρη, ἡ Λουλούδω, ὅπου τήν εἶχαν ὀνοματίσει γιά τήν ἐμορφιά της — ἔλαμπε ὁ

γιαλεύω: ψαρεύω στό γιαλό.

πυροφανίζω: ψαρεύω μέ πυροφάνι.

ἔσ' ἀποσεσῆναι νῶμαι ἐξέχεται α'-
 νο' μίαν σπηλιάν, σέφυγα αὐτο' μίαν
 κουράσαν χιχέουσι δένδρω, καὶ ἔν'
 εἴ' ἔνι καὶ δυνάει βαλῶν γούρνα σχημ-
 ῶζε δειρ, ὅς' οὐδ' ἔσχατος οὐδὲν
 σά' ἔσ' ὅσον αὐτο' ἐξοστὰς μαγαρίδας,

Ἡμεῖς. πειραζομένης

Αυτόγραφο τοῦ Ἀλ. Παπαδιαμάντη.

ἥλιος, ἔλαμπε κι αὐτή — μαζί μέ τόν πατέρα της τόν γερο-Θερία — ἑλ-
 ληνικά τόν ἔλεγαν Θερέα — ὅπου ἐκνηγοῦσε ὅλους τοὺς Δράκους καί
 τὰ Στοιχειά μέ τήν ἀσημένια σαγίτα καί τὰ φαρμακωμένα βέλη. Ἐνα
 βασιλόπουλο ἀπό τὰ ξένα τήν ἀγάπησε τήν ὁμορφη Λουλούδω. Τῆς
 ἔδωκε τό δακτυλίδι του καί κίνησε νά πάει στό σεφέρι* καί τῆς ἔταξε μέ
 ὄρκον ὅτι, ἅμα νικήσει τοὺς βαρβάρους, τήν ἡμέρα πού θά γεννηθεῖ ὁ
 Χριστός, θά ἔλθει νά τήν στεφανωθεῖ.

Ἐπῆγε τό βασιλόπουλο. Ἐμεινεν ἡ Λουλούδω, ρίχνοντας τὰ δάκρυά
 της στό κύμα, στόν ἀέρα στέλλοντας τοὺς ἀναστεναγμούς της καί τήν
 προσευχή στά οὐράνια, νά βγεῖ νικητής τό βασιλόπουλο, νά ἔλθει ἡ
 μέρα πού θά γεννηθεῖ ὁ Χριστός, νά γυρίσει ὁ πιστικός* της νά τήν
 στεφανωθεῖ.

Ἐφτασεν ἡ μέρα πού ὁ Χριστός γεννᾶται. Ἡ Παναγία μέ ἀστραπτερό
 πρόσωπο, χωρίς πόνο, χωρίς βοήθεια, γέννησε τό Βρέφος μέσα στή
 σπηλιά, τό ἐσήκωσε, τό ἐσπαργάνωσε μέ χαρά καί τό ἔβαλε στό παχνί,

σεφέρι: ἐκοτρατεία.

πιστικός: ἐδῶ: ἀρραβωνιαστικός

γιά νά τό κοιμίσει. "Ένα βοϊδάκι κι ένα γαϊδουράκι εσίμωσαν τά χνότα τους στό παχνί καί φυσούσαν μαλακά νά ζεστάνουν τό Θεϊό Βρέφος. Νά, τώρα θά 'λθει τό βασιλόπουλο νά πάρει τήν Λουλούδω!

Ήλθαν οί βοσκοί, δύο γέροι μέ μακριά άσπρα μαλλιά, μέ τίς μαγκούρες τους, ένα βοσκόπουλο μέ τή φλογέρα του, θαμβωμένοι, ξαφνιασμένοι, κι έπεσαν καί προσκύνησαν τό Θεϊό Βρέφος. Εΐχαν ίδει τόν άγγελον άστραπόμορφον, μέ χρυσογάλανα λευκά φτερά, είχαν άκούσει τ' άγγελούδια πού έψαλλαν: Δόξα έν ύψίστοις Θεώ! "Εμειναν γονατιστοί. μ' έκστατικά μάτια, κάτω άπό τό παχνί, πολλήν ώρα, καί λάτρευαν άχώρταγα τό θάμα τό ούράνιο. Νά! τώρα θά 'λθει τό βασιλόπουλο νά πάρει τήν Λουλούδω!

"Εφθασαν κι οί τρεΐς Μάγοι, καθάλα στίς καμήλες τους. Εΐχαν χρυσές μίτρες στό κεφάλι, καί φορούσαν μακριές γούνες μέ πορφύρα κατακόκινη. Καί τ' άστεράκι, ένα λαμπρό χρυσό άστέρι, έχαμήλωσε καί έκάθισε στή σκεπή τής σπηλιάς κι έλαμπε μέ γλυκό ούράνιο φώς, πού παραμέριζε τής νυκτός τό σκοτάδι. Οί τρεΐς βασιλικοί γέροι ξεπέζευσαν άπ' τίς καμήλες τους, έμβηκαν στό σπήλαιο κι έπεσαν καί προσκύνησαν τό Παιδί. "Ανοιξαν τά πλούσια τά δισάκια τους, καί πρόσφεραν δώρα: χρυσόν καί λίθον καί σμύρναν.

— Νά! τώρα θά 'λθει τό βασιλόπουλο νά πάρει τήν Λουλούδω!

!Πέρασαν τά Χριστούγεννα, τελειώθηκε τό μυστήριο, έγινε ή σωτηρία καί τό βασιλόπουλο δέν ήλθε νά πάρει τήν Λουλούδω! Οί βάρβαροι είχαν πάρει σκλάβο τό βασιλόπουλο. Τό φουσάτο* του είχε νικήσει στήν άρχή, τά φλάμπουρά του είχαν κυριεύσει μέ άλαλαγμό τά κάστρα τών βαρβάρων. Τό βασιλόπουλο είχε χιμήξει μέ άκράτητην όρμη έπάνω στό μούστωμα* καί στή μέθη τής νίκης. Οί βάρβαροι μέ δόλο τό είχαν αιχμαλωτίσει!

Τά δάκρυα τής κόρης επίκραναν τό κύμα τ' άλμυρό, οί άναστεναγμοί της έδιαλύθηκαν στόν άέρα κι ή προσευχή της έπεσε πίσω στή γη, χωρίς νά φθάσει στό θρόνο του Μεγαλοδύναμου. "Ένα λουλουδάκι άόρατο, μοσχομυρισμένο, φύτρωσε άνάμεσα στους δύο αύτούς βράχους, όπου τό λέν "Ανθος του Γιαλου, αλλά μάτι δέν τό βλέπει. Καί τό βασιλόπουλο πού είχε πέσει στά χέρια τών βαρβάρων, παρεκάλεσε νά γίνει σπίθα, φωτιά του πελάγους, γιά νά φθάσει εγκαίρως, ως τήν ήμέρα πού γεννάται ό Χριστός, νά φυλάξει τόν όρκο του πού είχε δώσει στή Λουλούδω.

φουσάτο: στρατός.

μούστωμα: μεθύσι, ζάλη άπό μούστο.

Μερικοί λένε πώς τό "Άνθος τοῦ Γιαλοῦ ἔγινεν ἀνθός, ἀφρός τοῦ κύματος. Κι ἡ σπῖθα ἐκεῖνη, ἡ φωτιά τοῦ πελάγου πού εἶδες, Μάνο, εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ βασιλόπουλου, πού ἔλιωσε, σθῆσθηκε στά σίδερα τῆς σκλαβιάς καί κανεῖς δέν τὴν βλέπει πλέον, παρά μόνον ὅσοι ἦταν καθαροὶ τόν παλαιόν καιρόν καί οἱ ἐλαφροῖσκιωτοι στά χρόνια μας».

Ἑρωτήσεις

1. Στό διήγημα, ἐκεῖνο πού κυρίως μᾶς συγκινεῖ εἶναι ὁ *μῦθος*, ἡ *ἀνθρώπινη περιπέτεια* — σπουδαία ἢ ἀσήμαντη — καί ἡ *τέχνη τοῦ συγγραφέα*. Στό "Άνθος τοῦ γιαλοῦ" τί σᾶς συγκίνησε περισσότερο καί γιατί;
2. Κάθε συγκίνηση περνᾷ ἀπό μερικά στάδια, ὥσπου νά κορυφωθεῖ σέ κάποιο σημεῖο. Μπορεῖτε νά βρεῖτε τά χωρία πού δείχνουν αὐτὴ τὴν κλιμάκωση καί τὴν κορύφωση;
3. Ὁ Λάμπρος τοῦ Κόκογια καί λιγότερο ὁ Φαφάνας δέν ἀμφοῖ3ητοῦν τό φῶς πού ἔβλεπε ὁ Μάνος. Πῶς τό δικαιολογεῖ αὐτό ὁ συγγραφέας;
4. Ὁ διάλογος τοῦ Μάνου μέ τό Φαφάνα εἶναι πολὺ σύντομος. Τί πετυχαίνει ὁ συγγραφέας μέ αὐτό;
5. Γιατί ὁ Παπαδιαμάντης βάζει τὴ Λουλούδω νά περιμένει τό βασιλόπουλο τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων;
6. Ποῦ χρησιμοποιεῖ ὁ συγγραφέας τὴν καθαρεύουσα καί πού τὴ δημοτικὴ; Γιατί;
7. Ἡ ἀφήγηση τοῦ Λάμπρου ἀκολουθεῖ τὴν τεχνικὴ τοῦ παραμυθιοῦ. Μπορεῖτε νά ἐπισημάνετε μερικά χαρακτηριστικά της;

Ἄνδρέας Καρκαθίτσας

Ὁ Ζητιάνος (ἀπόσπασμα)

Ἡ ὑπόθεση τῆς νουβέλας αὐτῆς διαδραματίζεται σ' ἓνα χωριό τῆς Θεσσαλίας, τό Νυχτερέμι. Ὁ συγγραφέας ἀπεινώνει μέ ρεαλιστικὸ τρόπο τὴν ἀπελπιστικὴν κατάσταση τῶν κατοίκων τῆς ὑπαίθρου πού, μολονότι ἀπελευθερώθηκαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἐξακολουθοῦν νά παραμένουν ὑποταγμένοι στὸν πανίσχυρο μεγαλοτσιφλικὰ μπέη Ντεμῖς ἀγὰ καί νά ληστεύονται ἀπὸ κείνους πού περίμεναν βοήθεια: τοὺς εἰσπράκτορες καί τοὺς δικηγόρους. Τὴν ἄθλια αὐτὴν κατάστασιν ἐκμε-

ταλλεύεται μέ πονηριά ο γκραβαρίτης ζητιάνος Τζιριτόκωστας και καταληστεύει τίς χωριάτισσες πού βυθισμένες στήν πρόληψη και τή δεισιδαιμονία ζητούν τά θαυματοουργά του βότανα. Έτσι ό ζητιάνος κατορθώνει νά αναστατώσει ένα όλόκληρο χωριό, πού ζει στήν έξαθλίωση, τήν άμάθεια και τή δυστυχία.

Τζιριτόκωστας εγνώριζε πολύ καλά τή μαγική επιρροή πού έχουν στίς γυναίκες τά μυστήρια και τά σύμβολα. Από μακρινή παρατήρηση εγνώριζε πώς ό κόσμος αυτός, πού άνωθεν εστάλθηκαν οί ζητιάνοι νά τόν έκμεταλλεύονται μέ τήν πονηρία τους, έχει διάφορες αδυναμίες και μυριοπρόσωπες ανάγκες. "Έπρεπε λοιπόν κάθε ζητιάνος νά παίρνει τά μέτρα του, γιά νά κολακέψει τίς αδυναμίες αυτές, νά συμπληρώσει τίς ανάγκες, άν ήθελε νά κερδίσει χρήματα. "Έπρεπε νά μελετά πρώτ' από ψηλά τό άπέραντο βασίλειό του κι έπειτα νά κατεβαίνει σ' αυτό και ν' άρχίζει τό στάδιό του πάνοπλος και άπολέμητος. Γιά τούτο ό Τζιριτόκωστας δέν έπεριοριζόταν μόνον στής ζητιανιάς τά καμώματα. Γιά κάθε άνθρωπον είχε και ξεχωριστή μέθοδο ενεργείας. Σύμβουλό του είχε τό ναυτικό ρητό: «κάθε μακαράς* και τό ξυλοφήλι* του». "Ιχνηλατούσεν", εξέταζε κι εύρισκε τέλος τήν αδυναμιάν του καθενός. "Όπου έκαταλάβαινε πώς δέν ώφελουν οί χριστιανικές εύχές, έβανε σ' ενεργεία διαβολικά παραγγέλματα. "Όπου δέν ήμπορούσε ν' άπλώσει χέρι, άκόνιζε τή γλώσσα του. "Όταν δέν εύρισκε τούς έλεήμονες, ζητούσε τούς δεισιδαίμονες, τούς μωρούς. Είχε, ναι, στή γλώσσα του τό κλαψάριο και μονότονο ψυχολόγι· άλλ' είχε και στή σακκούλα του γαργαλιστικό τό φιδόχορτο, τό σερβικοβότανο, τό σιδερόχορτο και άλλα χίλια μύρια βότανα τής γής· είχε στόν νοϋ τά ξόρκια και στά μάτια τό βάσκαμα. Κι εγνώριζε πολύ καλά, πώς ή παραμικρή επιτυχία τούτων ήταν αρκετή νά συμπληρώσει ενός και δύο ταξιδιών έλεημοσύνες. Τό ήθος του ζητιάνου έγινε άμέσως σπουδαίο και σοβαρό. Τά καστανά μάτια του έπεφταν έδω κι εκεί ράθυμα, άφαιρεμένα, του άφαιρεμένου νοϋ, του πλανημένου στά υπερκόσμια πιστές εικόνες. Τά μαλλιά του κεφαλιού και τά ψαρά γένεια· ή έκφρασις του προσώπου και του σωματού ή στάσις και τών χειρών τά κινήματα· τά φορέματά του αυτά, τά ξεσχισμένα και ιδιότροπα, έρχόταν κι έπρόσθεταν τό προφητικό τους μεγαλειό στή μυστηριώδη και άκατανόητη δύναμη τών λόγων του. Δέν ήταν ό έξευτελισμένος ζητιάνος, ό

μακαράς: τροχαλία, καρούλι.

ξυλοφήλι: εξάρτημα του μακαρά.

ίχνηλατώ: άνιχνεύω.

ψειρής καί λιμασμένος, πού μέ κλαψάρικη φωνή ζητεῖ τὰ ξεροκόμματα καί τ' ἀποφάγια τῶν φτωχῶν. Ἦταν παντοδύναμος μάγος, πού ἐσυγκέντρωνε στά στιβαρά χέρια του δυνάμεις τῆς γῆς καί στοιχεῖα τοῦ αἰθέρος, ἄγνωστα στοὺς πολλοὺς θνητοὺς. Καί ἦταν ἱκανός ν' ἀλλάξει ὄχι μόνον τὴν τύχην, ἀλλὰ καί αὐτὴ τὴν φύση τῶν ὄντων.

Ἡ Κρουστάλλω, στὸ ἀνέλπιστον ἐκεῖνο ἡῦραμα*, πασίχαρη ἐκόλλησε κοντά του κι ἤθελεν ἀμέσως τώρα νὰ τὸ ἰδεῖ καί ν' ἀγοράσει τὸ βότανο, νὰ τὸ καταπιεῖ ἀμέσως, ἂν ἦταν εὐκολο· κι ἂν ἦταν δυνατόν, ν' ἀλλάξει τὸ ἔμβρυο πού εἶχε μέσα της, πρὶν τὸ βγάλει στὸν κόσμο.

— Ποῦ εἶναι το, νὰ τὸ ἰδῶ; ἐρώτησεν ἀνυπόμονη.

— Μά εἶναι ἀκριβό! εἶπεν ὁ Τζιριτόκωστας τονίζοντας τὴ λέξη.

— Ἀκριβό φτηνό, ἐγὼ τὸ θέλω! ἀπάντησε μ' ἐπιμονή ἡ Κρουστάλλω.

Ἐκαλοκάθησεν ἀνάμεσα στὶς γυναῖκες κατάχαμα. Ἔσυρε τὸ σακούλι του ἐμπρός, ἄνοιξε μέ τρεμάμενα καί ἀργokinητα χέρια τίς σοῦφρες του, θέλοντας νὰ κεντῇ ὅσον ἤμπορούσε περισσότερο τὴν ἀνυπομονησία τῶν γυναικῶν, κι ἔβγαλεν ἔξω ἓνα μικρὸ σακουλάκι. Ἐπειτα ἔλυσε μέ τὴν ἴδια πάντοτε ἀργητὰ τὸ σακουλάκι καί, μέ προφύλαξη μεγάλη, λές κι ἐπιανεν ἅγια λείψανα, ἔβγαλ' ἓνα ἓνα χαρτοδέματα μικρὰ μεγάλα καί τ' ἀπίθωσε κοντά του, φροντίζοντας ἀέρι νὰ μὴν τὰ βαρέσει καί ἥλιος νὰ μὴν τὰ ἰδεῖ.

— Ποιό εἶναι τὸ σερνικοβότανο; ἐξαναρώτησεν ἡ Κρουστάλλω.

Ἄλλ' ἐνῶ ἐτοιμαζόταν νὰ δείξει τὸ πολύτιμο βοτάνι στά διψασμένα μάτια τῆς χωριάτισσας, φωνὴ ὁλότρεμη ἀπὸ συγκίνηση καί χαρὰ τοῦ ἐμπόδισε τὸ κίνημα.

— Ἡῦρα! Τὸ ἡῦρα!... Ἡῦρα το καί δέν τ' ἀφήνω!...

Ἡ Παναγιώτα, τοῦ Παπαρρίζου ἡ κόρη, ὁλόρθη, ἀναμαλλιασμένη, μέ μάτια σπιθοβόλα καί ἀγγελολάμωτο πρόσωπον, ἐχοροπηδοῦσε κρατώντας ψηλά, στά ἐκπληχτὰ μάτια τῶν γυναικῶν ἐμπρός, ἓνα μαυροκόκκινον ἀραποσιτόκωνο*. Ἦταν ἐκεῖνος πού εἶχεν ἀσυνείδητα πάρει ἀπὸ τὸ κιουτσέκι* κι ἐξεφύλλιζε τόσην ὥρα μέ τὰ δάχτυλά της. Ἀλλὰ ὁ κόκκινος ἀραποσιτόκωνος εἶναι σπάνιος καί, σ' ἐκεῖνον πού τὸν εὔρει, ἂν εἶναι ἀνύπαντρος, προλέγει τὸ γρήγορο φθάσιμο λατρευτοῦ συντρόφου. Οἱ γυναῖκες γιὰ μιὰ στιγμή ἄφησαν τὰ βότανα τοῦ Τζιριτόκωστα κι ἔριξαν ὅλη τὴν προσοχή τοὺς στὴν ἀξιοζήλευτη παρθένα. Ὅρθες τὴν ἐπεριτριγύρισαν καί ἄπλωναν τὰ χέρια κι ἐψηλαφοῦσαν τὸν κῶνο μέ σεβασμό κι ἐπιθυμία μεγάλη, ἐνῶ ἡ Παναγιώτα, ζηλότυπη, ἤθελε νὰ

ἡῦραμα: εὐρημα.

ἀραποσιτόκωνος: ὁ κῶνος τοῦ καλαμποκιοῦ, ἡ κουτσούνα.

κιουτσέκι: ὑπόστεγο ἀπὸ καλάμια.

προφυλάξει τό σπάνιο ηῦρεμά της ἀπό κάθε ἀρπαχτική διάθεση "Ὅλες οἱ χωριάτισσες ἔδειχναν εὐχαρίστηση γιά τήν εὐτυχία τῆς παρθένας κι εὐχόνταν γρήγορα ν' ἀληθέψει ἡ καλοσημαδιά. Ἀπό τήν ἔκφραση ὅμως τῶν ματιῶν ἐφαινόταν πῶς ἄλλα ἔλεγαν καί ἄλλα ἐπίστευαν οἱ Καραγκούνισσες.

— Μωρέ μάτια μου! Ηῦρεμα πού τό 'καμε! ἐπιθύρυσεν ἡ Ἀννέτα, ἡ κόρη τοῦ Μπριρμπίλη, μέ παίξιμο τῶν χειλιῶν κωμικότατο. Ἐκείνη νά βρίσκει τούς κούνους* κι ἄλλη νά παίρνει τὸ ἀγαπητικούς της!...

— Δῶς' το, μαρή, νά σ' τό φυλάξω! εἶπεν ἡ παπαδιά στή θυγατέρα της, ὁλόχαρη κι ἐκείνη γιά τό ηῦρεμα τῆς κόρης.

— Μπά! ἔκαμεν ἡ Παναγιώτα δυσκολόπιστη. Δέν τό δίνω κανενοῦ!

Καί τό ἔκρυσεν μέ λαχτάρα, σάν φυλάργγυρος τόν θησαυρό του, μέσα στόν παρθενικόν κόρφο της.

Ὁ ζητιάνος ἀπό τή θέση του ἔβλεπε τήν ἀναστάτωση ἐκείνη τῶν γυναικῶν κι ἐγελοῦσε μακάριος. Τό ἐφευρετικό μυαλό του ἐσυλλογιζόταν πῶς καί ἀπ' αὐτό τό ηῦρεμα τῆς Παναγιώτας πολλά ἤμποροῦσε νά κερδίσει. Καί, ὅταν ἐκατάλαβε πῶς ἔπαυσε τῶν γυναικῶν ἡ συγκίνησις, ἐφώναξε μέ φωνή σοβαρή, πού ἔκαμε τίς γυναῖκες ὅλες νά συμμαζωχθοῦν πάλι περίγυρά του καί νά κρεμασθοῦν ἀπό τά χεῖλη του:

— Τό σερνικοβότανο; Ἐτοῦτο εἶναι!

Κι ἐμπρός στά θαμπωμένα μάτια τους ἐξεδίπλωσεν ἕνα ξερό σταχτερό χορταράκι. Ἀλλά σύνωρα*, πλαγιάζοντας πίσω ἀπό τήν Κρουστάλλω, ἐπιθύρυσεν, προφυλαχτικά δῆθεν, ἀλλ' ἀρκετά δυνατά, ὥστε ν' ἀκουσθεῖ ἀπ' ὅλον τόν ὅμιλο τῶν γυναικῶν, στό αὐτί τῆς Παναγιώτας:

— Ἐχω καί τ' ἀγαποχόρταρο!

Στόν λόγο καί τό διαπεραστικό βλέμμα του ἡ κόρη ἐκοκκίνισε σάν τή φωτιά καί ἀπιστομήθηκε κατὰ γῆς, ἀνάμεσα στά φουστάνια τῶν ἄλλων γυναικῶν, μέ νευρικό καί ἀκράτητο γέλιο. Ἀλλ' ἡ Ἀννέτα τοῦ Μπριρμπίλη, ψηλομελάχρινη καί πυρωμένη λεβεντονιά, τολμηρότερη ἐπρόβαλε κι ἐρώτησε δυνατά:

— Ἐχεις, ἀλήθεια, τό ἀγαποχόρταρο;

— Ναί, εἶπεν ὁ Τζιριτόκωστας μέ ἀκλόνητη βεβαιότητα. Ἐχω τ' ἀγαποχόρταρο, τὸ ἀγάπης τό βοτάνι, — π' ἄλλος τόπος δέν τό κάνει! Αὐτό πού τό 'χουν οἱ νεραῖδες καί τό φυλᾶν στό Μαυροβούνι, κάτω στό Μοριά, σέ μία σπηλιά δίκωχη - τρίκωχη, καί δέν μπορεῖ κανεὶς νά τό φτάσει, οὔτε νά ἰδεῖ πῶς φυτρώνει. Καί, γιά νά τό βρεῖς, πρέπει νά πιᾶσαι τρίμερο σκαντζοχεράκι, νά τό κλείσεις σέ φράχτη περίγυρα καλή.

κούνους: κῶνος.

σύνωρα: συγχρόνως, σύγκαιρα.

Ἡ μάνα του ἢ σκαντζοχερίνα, θέλοντας νά τό ἐλευθερώσει, θά περάσει κάμπους καί βουνά, λαγκάδια καί κράκουρα*, νά φέρει τό βοτάνι, νά τό βάλει στή φράχτη, ν' ἀνοίξει μοναχὴ της. Ἐκεῖ πρέπει νά εἶσαι κρυμμένος, καθώς θά ἔρθῃ ἡ σκαντζοχερίνα, νά τό πάρεις ἀπό τή μυτίτσα της πρὶν ἡγίξει τό χῶμα. Μ' ἐκεῖνο τότε ἀνοίγεις κλειδαριές καί σιδερόπορτες καί τήν καρδιά τοῦ καλοῦ σου καί τ' ἀγαπητικοῦ σου!

Ἡ Παναγιώτα μέσ' ἀπό τά φουστάνια τῶν γυναικῶν ἄκουε τήν παντοδυναμία τοῦ βοτάνου καί δέν ἐγελοῦσε πλέον. Ἡ καρδιά της ἐπαλλεγοργά καί ἴδρωτας ἐπερίλουζε τό σῶμα της καί ψηλά καυτερά, σάν ἀπό θερμοκαυτήρια, κεντήματα αἰσθανόταν στά μάγουλα καί τήν ἄκρη τῆς μύτης της. Λιποθυμίας συμπτώματα ἐθάραιναν ἀσφυχτικά τά ναρκωμένα μέλη της καί τῆς ἔφεραν βαθεῖς τετράβαθους ἀναστεναγμούς. Ἐπίμονος καί ἀπαιτητικός ἦρθε πάλι στό νοῦ της ὁ Χαδούλης, τοῦ Τρίκα ὁ γιός, κι ἔσβησε ἀμέσως τή χαρά πού τῆς ἔφερε τοῦ ἀραποσιτόκωνου τό εὐτυχισμένον ἡνῆρα.

Ὁ Χαδούλης ἦταν ἀρρεθωνιαστικός της πρὶν. Ὁ Παπαρρίζος καί ὁ Τρίκας, σέ στιγμή κρασοκατανύξεως κι αἰσθηματολογίας ἀκράτης, ἀποφάσισαν νά διατηρήσουν παντοτινὴ, στοὺς αἰῶνας νά τήν παραδώσουν ἀθάνατη καί ὀνομαστή τῇ φιλίᾳ τους. Καί, γιὰ τά τό κατωρθώσουν αὐτό, δέν εὐρῆκαν ἄλλο μέσον, παρά ν' ἀρρεθωνιάσουν τά παιδιὰ τους, πρὶν ἀκόμη ἀφήσουν καλά καλά τά σπάργανα. Ἡ κόρη μέ τό πρῶτο ψέλλισμα τῶν ὀνομάτων τῆς οἰκογενείας ἔμαθε νά ψελλίζει καί τοῦ ἀντρός της τ' ὄνομα. Πρὶν ἀκόμα αἰσθανθεῖ φόβο καί σεβασμό καί ἀγάπη στά πατρικά στήθη, γιὰ τά μεγάλα εὐεργήματα πού ἔκαναν μέ τή δύναμή τους στήν οἰκογένεια, τά αἰσθάνθηκε στὸν Χαδούλη, πού ἔμελλε νά γίνει ὁ εὐεργέτης καί ὁ δεσπότης της. Τά ἴδια αἰσθήματα ἐκράτησεν ἡ παρθένα στά στήθη της καί ὅταν ἀκόμη ἐμεγάλωσε. Ὁ Χαδούλης ὅμως οὔτε μικρός, οὔτε ὅταν ἐμεγάλωσεν αἰσθάνθηκε τίποτα ἀπ' αὐτά. Ὅταν ἐκατάλαβε πὼς ἔγινε στό χωριὸ ζηλευτός γαμπρός, ἐπάτησε τὸν ἀρρεθῶνα του δίχως δισταγμό. Λίγα δεμάτια σανοῦ, πού ἐπρόσθεσεν ὁ Μπιρμπίλης στήν ἀρχικὴ προίκα του, τὸν ἔπεισαν ἀμέσως ν' ἀρρεθωνιασθεῖ τήν Ἀννέτα.

Ἡ Παναγιώτα ἐπικράθηκε κατάκαρδα, ὅταν τό ἔμαθε. Περισσότερον ἐπικράθηκε γιὰ τήν προσβολή πού τῆς ἔγινε, παρά γιατί ἐματαιώθηκεν ἡ εὐτυχία της. Ἐφοβήθηκεν περισσότερο τήν κακογλωσσιὰ τῶν συντοπιτῶν της, τ' ἀνήλεα* πειράγματα τῆς ἀντιζήλου της, παρά πού ἔχανεν ἀγαπημένο πρόσωπο. Τό πάθημά της, ἀντὶ νά τήν καταβάλει καί νά

κράκουρα: βραχῶδης τόπος.

ἀνήλεα: ἀσπλαχνα, ἀπάνθρωπα.

τήν ἀποθαρρύνει, τήν ἔκαμε περισσότερο τολμηρή. Δέν εἶχεν ἄλλη σκέψη, παρά πῶς νά ξαναφέρει στά πρῶτα του βήματα τόν Χαδοῦλη. Καί τόσο εἶχε τά αἰσθήματα συγχυσμένα μέσα της, ὥστε δέν ἤμπορουσε νά διακρίνει ἂν ἐζητοῦσε τοῦτο γιά ν' ἀποχτήσῃ τόν ἀπιστον ἐραστήν ἢ γιά νά τιμωρήσῃ μισητήν ἀντίζηλο. Τώρα, μόλις εἶδε τόν Τζιριτόκωστα καί ἄκουσε τοῦ βοτάνου τήν ἀκατανίκητη δύναμη, αὐτήν τή σκέψη ἔφερε στόν νοῦ της. Ἦθελε νά εἶχε λίγο ἀπ' αὐτό, ἕνα φυλλαράκι μόνον, νά ποτίσῃ τόν Χαδοῦλη, νά τόν κάμει νά γυρίσῃ πίσω στήν πρώτη του ἀγάπη, νά μὴ τόν χάσῃ γιά τά λίγα τ' ἄχαρα. Ἀλλά ποιός ἤξεύρει πόσο θά τό πουλεῖ τό βοτάνι του ὁ ζητιάνος!...

Ὅμως ἐκεῖνος ἐδιαλαλοῦσεν ἕνα μέ τ' ἄλλο τά βότανά του, ἔλεγε τή χρήση καί τήν παντοδυναμία τῶς μέ τέχνη καί ὑψηλή πλαστικότητα λόγου. Καί οἱ γυναῖκες ὅλες, στριμωμένες περίγυρά του, ἄκουαν καί τόν ἐκοίταζαν κατάματα, χωρίς νά βγάνουν ἄχνα, χωρίς μιλιὰ.

Ἑρωτήσεις

1. Διαβάστε προσεκτικά τήν πρώτη παράγραφο τοῦ κειμένου καί ἀπαντήστε στίς ἀκόλουθες ἐρωτήσεις:
 - α. Γιατί ὁ ζητιάνος διάλεγε τά θύματά του ἀνάμεσα στίς γυναῖκες;
 - β. Ποιά μέσα χρησιμοποιοῦσε γιά νά τίς ἐξαπατήσῃ καί νά τίς ἐκμεταλλευτεῖ;
2. Τί ἐντύπωση προκαλεῖ ἡ ἀφήγηση τοῦ ζητιάνου γιά τό ἀγαποχόρταρο;
3. Σέ ποιό λογοτεχνικό ρεῦμα μπορεῖτε νά ἐντάξετε τό κείμενο; Δικαιολογήστε τήν ἀπάντησή σας.

Οί 'Αρχαῖοι

(Απόσπασμα από Τό ταξίδι μου)

Μέ τό βιβλίό του αὐτό ὁ Ψυχάρης ἀναγνωρίζεται ὡς ἡγέτης τοῦ δημοτικισμοῦ. Τό ταξίδι μου δέν εἶναι τόσο ἓνα λογοτεχνικό βιβλίο, ὅσο ἓνα κήρυγμα τῶν γλωσσικῶν ἀποφθεῶν τοῦ Ψυχάρη. Τό ἀπόσπασμα πού ἀκολουθεῖ εἶναι ἓνας ὕμνος γιά τήν Ἀθήνα καί τόν ἀρχαῖο πολιτισμό.

Ἐ μέ μέλει τώρα νά πεθάνω! Μέ φτάνει ἡ ζωῇ, ἀφοῦ εἶδα τήν Ἀθήνα. Ἐδῶ γεννήθηκε ὁ κόσμος. Ἐδῶ καί στή Ρώμη μορφώθηκε ἡ Εὐρώπη. Μικρός τόπος καί γέμισε τή γῆς. Ἀπό δῶ μᾶς ἦρθαν καί νοῦς καί σκέψη κι ἰδέες. Αὐτή μᾶς ἔκαμε ἀνθρώπους. Ἀθήνα τή λέν καί ποτές ὄνομα στόν κόσμο, μέ τόσο λίγες συλλαβές, δέ σήμανε τόσα. Φτάνει τ' ὄνομά της νά πεῖς καί τά λές ὅλα. Μέ σέβας τό χῶμα της νά πατήσεις, ἐσύ πού ἔρχεσαι σέ τέτοια χώρα· τόν οὐρανό πού βλέπεις, τόν ἐβλεπαν καί τότες οἱ μεγάλοι· τόν ὀρίζοντα πού κοιτάζεις μέ τόση χαρά, τόν κοίταζαν τά μάτια τους κάθε μέρα. Μέσα σ' αὐτή τήν ἀτμοσφαῖρα γεννιοῦνταν οἱ φωτερές ἰδέες, ἐβγαίνουν ποίηση καί φιλοσοφία. Ὅταν ἀνέβαιναν οἱ γενναῖοι στήν Ἀκρόπολη ἀπάνω, τήν ἴδια θάλασσα θωροῦσαν πού θωρεῖς τώρα καί σύ.

Μέ πόση χάρη, μέ πόση νοστιμάδα ἀράδιασε ἡ φύση τούς λόφους καί τά βουνάκια πού βλέπεις γύρω γύρω στήν Ἀθήνα. Τί ὠραία, τί χαδευτική μορφή κατόρθωσε νά τοῦς δώσει! Μέ τί γλύκα, μέ πόση ἀγάπη ζουγράφισε κάθε γραμμή. Μέ πόσο ρυθμό καί μέτρο, μέ πόση ἀρμονία ἔγλυψε τή γῆς, ἔστρωσε τά περιγιάλια καί στρογγύλλωσε τούς γιαλούς! Στόλισε τήν Ἀθήνα μέ τίς πιό χαριτωμένες, μέ τίς πιό ἀπαλές της ὁμορφιές. Τήν ἔκαμε μέ πόθο καί χαρά, τή συγκύρισε σάν παιδί της. Τά ἔχει ὅλα ταιριασμένα· ἐδῶ τ' ἀριστουργήματα τῆς τέχνης φαίνονται σά νά βγῆκαν ἀπό τό χῶμα, σά νά εἶναι τοῦ τόπου νεννήματα, ἀφοῦ καί τά

πλάσματα της φύσης έχουν τόση φαιδρότητα και τέχνη.

Αιώνια χώρα θά μείνεις — και μή σέ μελει! Μπορεί νά σέ καταπατήσουν οί βαρβάροι, μπορεί τά σκυλιά στόν Παρθενώνα σου νά χυθοῦν. "Ήσυχη νά εἶσαι! Θά καταστραφοῦν τά σκυλιά καί θά χαθοῦν οί βαρβάροι· μιά μέρα θά δέρνουνται καί θά κλαῖν τήν τόση τους τόλμη. Ἐσύ πάντα θά βασιλεύεις· ἐσύ θά στέκεσαι παντοτινά, γιατί ἐσένα πάντα σέ κοιτάζει ἡ γλαυκομάτα μεγάλη θεά, γιατί ἐσένα πάντα σέ προσέχει τό πελώριο μάτι τοῦ Δία!

Ἐδῶ ροῦσε λαός μοναδικός στήν ἱστορία. Ἄλλος δέ θά βρεθεῖ πού νά τοῦ μοιάξει· μπορούμε νά τό ἔχουμε κάυκημα καί δόξα, μόνον ὅτι καί μεις δέ θά τοῦ μοιάξουμε ποτές. Ὁ πιό πρόστυχος ἄνθρωπος ἐνιωθε μέσα του τί θά πεί τέχνη καί ποίηση, ἤξερε, χωρίς νά τοῦ τό μάθει κανείς, ποιό εἶναι τό καλό καί τ' ὠραῖο. Δέν εἶχε δάσκαλο παρά τή φύση. Γιά νά γίνουν ἔργα μεγάλα, δέ φτάνει ἕνας μόνο νά τά κάμει· χρειάζεται ἡ συνέργεια ὁλωνῶν· πρέπει νά τά καταλάβουν ὅλοι κι ὅλοι νά τ' ἀρέσουν. Καλλιτέχνης ἦταν ὁ λαός ὅλος. Σέ κάθε πέτρα χάραξε τήν ἰδέα του· ὁ νοῦς του μπῆκε σά βούλα μέσα σέ κάθε μάρμαρο, σέ κάθε στίχο. Στούς ναούς καί στά βιβλία, στοῦ Παρθενώνα τό μέτωπο καί τίς κολόνες, μᾶς ἄφησε τήν καλύτερή του διδαχή. Μᾶς ἔμαθε τί θά πεί εὐλικρίνεια καί τέχνη. Ψευτιές ἐδῶ δέν ἔχει· δέν ἔχει πολύπλοκες τεχνουργίες· βάλε μιά πέτρα ἀπάνω στήν ἄλλη καί βγῆκε ὁ Παρθενός. Πιό ἀπλά μέσα, πιό ἀπονήρευτοι τρόποι δέ γίνονται. Ὁ Ἀθηναῖος δέ γύρευε νά θαμπώσει τόν κόσμο, νά μᾶς γελάσει μέ τέχνες, μέ σοφίες καί μέ γύρους. Δέν ἦταν ὁ σκοπός τους νά φαντάξουν. Ἐνα μόνο κυνηγοῦσαν, πῶς νά ποῦν τήν ἰδέα τους, πῶς νά τήν παραστήσουν ἀπλά καί φυσικά, γιά νά τήν καταλάβει ὁ καθένας· δέν τοὺς ἔμελε γιά τίποτις ἄλλο, κι ἴσια ἴσια γιατί δέν εἶχαν ἄλλο σκοπό κατόρθωσαν κι εἶχαν τόση τέχνη.

Τήν Ἀκρόπολη τήν εἶδα ὅπως βέβαια δέν τήν εἶδε κανένας ξένος· γιά τοῦτο σᾶς μιῶ μέ τόση ζωηρότητα. Νά μάθετε τί τρέχει· ἴσως δέν τ' ἀποδείχνω, μά πολύ μ' ἀρέσουν οἱ ἀρχαῖοι. Τά πήγαμε πάντα καλά μαζί. Οἱ ἀρχαῖοι περήφανοι δέν εἶναι. Ὅταν ἤμουν παιδί στό σκολειό, δέ μ' ἔρχονταν τά λόγια τους· μέ φαίνονταν ὅλο πῶς οἱ ἀρχαῖοι ἄλλο τίποτις δέν ἦταν παρά ἕνα σωρό δασκάλοι· ἔτσι τό θαρροῦσα, ἴσως γιατί δασκάλοι μέ τοὺς παράδιδαν· τοὺς εἶχα γιά κατσούφηδες, μαχμούρηδες, σκολαστικούς ἀθρώπους, καί νά πῶ τό κάτω κάτω, βαρετούς μέ τό παραπάνω. Λαχταροῦσα πότε νά φέξουν οἱ διακοπές. Ὅταν πῆρα μοναχός μου νά τοὺς σπουδάξω, ἄλλαξα γνώμη μέ μιᾶς. Κατάλαβα πού πιό γελαστοί, πιό καλῆς ψυχῆς ἀθρώποι δέ γίνονται. Τοὺς ἔβαλα μέσά στήν καρδιά μου — κι ἀπό τότες τά πᾶμε λαμπρά. Ἀμα ἀδειάσω λίγη

ώρα τό χειμώνα, — όταν πέφτουν ὀξω τὰ χιόνια πηχτά πηχτά καί κάθουμαι ἤσυχα κοντά στή φωτιά μου, — πολύ μ' ἀρέσει νά κουβεντιάζω μέ τούς ἀρχαίους! Πιάνω ἓνα βιβλίο καί τὰ λέμε. Πόσα γέλια κάμνουμε μαζί! Πόση χαρά μέ περεχύνουν τὰ λόγια τους! Πόσο θυμώνω, ἅμα θυμώσουν· πόσο κλαίω, ἅμα δακρύνουν· πόσο μέ διασκεδάζουν τὰ παραμύθια τους καί πόσο μέ γλυκαίνει τήν ψυχή ἡ καλή τους, ἡ ψηλή τους φιλοσοφία καί ποίηση. Τά 'χουμε πολύ καλά μαζί. Δέν κάμνουν τόν περρήφανο· φτάνει νά τούς ἀγαπᾶς μέ τήν καρδιά σου, νά μήν τούς ἔχεις γιά σοφολογιότατους καί μέ πολλή καλοσύνη σέ ξεσκεπάζουν τίς ιδέες τους, σέ φανερώνουν τίς ὁμορφιές τους καί πιάνουν τὰ λόγια. Πολύ μ' ἀρέσουν οἱ ἀρχαῖοι! "Όλο πιθύμοῦσα ν' ἀνταμωθοῦμε καμιά μέρα...

Ἑρωτήσεις

1. Γιατί αἰσθάνεται τόσο μεγάλη συγκίνηση ὁ Ψυχάρης ὅταν φτάνει στήν Ἀθήνα;
2. Τί ἰδιαίτερο παρουσιάζει τό τοπίο της; (Νά βρεῖτε τὰ σχετικά χωρία.)
3. Βρίσκει καμιά ὁμοιότητα τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἀρχαίων ὁ Ψυχάρης μέ τούς ὁραματισμούς τῆς γενιᾶς τοῦ δημοτικισμοῦ; (Προτοῦ ἀπαντήσετε νά μελετήσετε προσεχτικά τήν τελευταία παράγραφο.)

Στήν πατρίδα

Εἶναι τό ἐπίγραμμα πού ἔγραψε ὁ Ψυχάρης γιά τήν ἐπιτύμβια πλάκα τοῦ τάφου του, στή Χίο.

οιρολογίστρες Χιώτισσες, πατριώτισσές μου, manάδες, ἀδελφάδες, θυγατέρες μου ἐσεῖς ὅλες, ἂν τύχει μιά μέρα καί κατεβείτε στ' ἀκρογιάλι, ἂν τύχει καί περάσετε μπροστά στοῦ ἄσπρου μου τό μνημα, σταθεῖτε μιά στιγμή, τραγουδήστε μου ἓνα μοιρολόι ἀπό κείνα πού σᾶς ἄκουσα νά τραγουδᾶτε, σάν ἤμουνα παλικάρι καί πῆγα στά χωριά τῆς Μαστίχας, νά μάθω τή λαλιά σας. Τά ρωμαίικα, ποιός ξέρει, μπορεῖ νά ξυπνήσουνε ἄξαφνα ὡς καί στόν τάφο, τόσο τ' ἀγάπησα, τόσο βαθιά τὰ 'βαλα μέσα γιά μέσα στήν καρδιά μου, τή ρωμαίική μου τήν καρδιά. Δέν εἶναι ἀνάγκη νά 'χει τό μοιρολόι σας λόγια πολλά. Φτάνουνε δύο. Πεῖτε μονάχα πῶς γύρισα τόν κόσμο πέρα πέρα, πῶς ἄφησα τή Γαλλία καί πῶς ἦρθα νά ξαποστάσω στοῦ ἡλίου μας τό φῶς, τήν καλοσύνη τῆς Πατρίδας.

Ερωτήσεις

1. Νά βρεῖτε τὰ χωρία τοῦ ἐπιγράμματος πού ἐκφράζουν τὴν πίστη τοῦ Ψυχάρη στὴ δημοτικὴ μας γλῶσσα.
2. Τί ἄλλο, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ μας, ἀγάπησε μὲ πάθος ὁ ἡγέτης τοῦ δημοτικισμοῦ;

Γρηγόριος Ξενόπουλος

Τό συννεφάκι

Τό διήγημα μέ πολύ ρεαλισμό δίνει μιὰ εἰκόνα ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν χωρικῶν, πού τὰ προϊόντα τους κινδυνεύουν πάντοτε ἀπὸ τίς παγωνιές ἢ τίς βροχές. Μὲ ρεαλισμό, ἐπίσης, διαγράφεται κι ὁ χαρακτήρας τοῦ Πανάγαρη, τοῦ βασικοῦ ἥρωα τοῦ διηγήματος.

το μεγάλο κάμπο τό ζακυθινό, τό κτῆμα τοῦ Πανάγαρη εἶναι ἀπὸ τὰ μικρότερα. Ἕνα κομψό σπιτάκι κίτρινο, μέ δυό καμαροῦλες, ἀνάμεσα σέ ροδοδάφνες· μπρὸς του, δεξιὰ κι ἀριστερὰ στὸ μεγάλο στρατόνι, λίγ' ἁλώνια, καλοχαραγμένα καί περιποιημένα· δίπλα του ἓνα μικροσκοπικὸ ἀμπέλι μέ διαλεχτὰ σταφύλια φαγουλάρικα· καί πίσω του, ὡς πέρα στὸν ἄλλο δρόμο, κάμποσ' ἀξινάρια γῆς, φυτεμένα ὅλο μέ σταφίδα. Ἡ σταφίδα του εἶναι πρώτης ποιότητος, χοντρόρωγη καί μαύρη καί γυαλιστερή σά βελουδένια, τρυγιέται ὅταν πρέπει, λιχνίζεται μέ μεγάλη προσοχή, ἀκριβοπουλιέται, κι ἔτσι τό μικρὸ κτῆμα τοῦ Πανάγαρη ἀξίζει σάν ἓνα μεγαλύτερο.

Δηλαδή ἀξίζει... γιατί σήμερα δέν ξέρω πιά τί γίνεται. Ἡ ἱστορία, βλέπετε, πού θά σᾶς διηγηθῶ, εἶναι παλιά. Πρέπει νά πέρασαν ἀπὸ τότες εἴκοσι χρόνια, ἴσως καί περισσότερα, μά δεκαπέντε μέσα στὸ νερό... Ἕ, ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ ἡ σταφίδα δέν εἶχε καταντήσῃ ἀκόμα πράμα τοῦ ριζιμιοῦ. Οὔτε ὁ περονόσπορος ἔκανε τόση θραύση, οὔτε ἡ φυλλοξέρα, οὔτε ἡ παρακράτηση. Κι ἂν ἐσυμβούλευε τότε κανεὶς τό γερο-Πανάγαρη, — Θεὸς σχωρὲς' τον! — νά ξεκουρβουλῶσῃ* τό κτῆμα του καί νά τό κάνει λαχανόκηπο, θά τὸν κοίταζε σάν τρελὸ μέ χαμόγελο, ἢ ἀγριεμένος θά τὸν ἔφτυνε κατὰμουτρα. Γιὰ τὸν Πανάγαρη, ζακυθινὴ

ξεκουρβουλῶνω (καί ξεκουρμουλῶνω): ξεριζῶνω τοὺς κορμούς τῶν ἀμπελιῶν.

σταφίδα από τό κτήμα του κι ἐγγλέζικη λίρα ἦταν ἓνα καί τό αὐτό. Μὲ μοναχὴ τὴ διαφορὰ, πὼς τούτῃ ἐδῶ ἢ ξανθὴ ἤθελε λιγότερο τόπο ἀπὸ τὴ μαύρη. Μὰ κι αὐτό δὲν τό καταλάβαινε καλά, παρὰ σάν ἄδειαζαν πιά τ' ἁλώνια κι ἐγέμιζε ἡ κρυφὴ γωνίτσα τοῦ *σκρινίου** τοῦ στερεοῦ, πού τοῦ ἐχρησίμευε γιὰ κάσα... "Ἐτσι, πολλές φορές πού ἀπὸ τό πέτρινο ἐξωτερικὸ κεφαλόσκαλο τοῦ σπιτιοῦ του, ἀγνάντευε μὲ κρυφὴ χαρὰ τό μαῦρο θησαυρό, ξαπλωμένο στ' ἁλώνια τὰ φλογισμένα, νὰ σιγοψαίνε-ται, στὰ μάτια του ἔπαιρνε θωριές χρυσωπές. Ἦταν μάλιστα στιγμές, πού τὸν ἔβλεπε νὰ λάμπει σὰ χρυσάφι ἀληθινό. Σ' αὐτό μπορεῖ νὰ ἔ-φταιγε, λίγο πολύ, κι ὁ μεγάλος χρωματιστὴς ὁ ἥλιος· μὰ ἡ ἰδέα πὼς σέ λίγο θ' ἄλλαζε τὴ σταφίδα του μὲ λίρα, τὸν ἐκυρίευε σύψυχο καί τὸν ἔκανε νὰ βλέπει χρυσά, ἀκόμα καί τὴ νύχτα.

Δυὸ μεγάλους ἐχθρούς εἶχε ἡ σταφίδα-λίρα: Τὸ σκουλήκι καί τὴ βρο-χή. "Ὅσο γιὰ τό σκουλήκι, ἔφθανε τό καλὸ κι εὐσυνειδητὸ θειάφισμα τοῦ ἀμπελιοῦ, κι ὁ Πανάγαρς ἐπιστατοῦσε ὁ ἴδιος τὴν ἐργασία κι ἐφρόντιζε νὰ μὴ μείνει οὔτε φύλλο ἀθειάφιστο. Τὴ βροχὴ ὅμως μὲ τί νὰ τὴν πολεμήσει; Ἐδῶ πιά ἄς ἔβαζε τό χέρι του ὁ Θεὸς κι ἄς βοηθοῦσε ἡ Τύχη... Κάθε πρωὶ καί κάθε βράδυ, ὁ Πανάγαρς ῥωτοῦσε τὸν οὐρανὸ μὲ ἀγωνία, κι ἀλίμονο ἂν ἔβλεπε κανένα ὑποπτο σημάδι!... Γιὰ νὰ ἐξα-σφαλισθεῖ ἡ ἐσοδεία, ἐκείνες τὶς ὀκτῶ ἢ δέκα ἡμέρες, — ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ Ἀλωνάρη ὡς τὶς ἀρχές τοῦ Αὐγούστου — πού ἡ ὀψιμη σταφίδα ἦταν ἀπλωμένη στ' ἁλώνια, ἔπρεπε νὰ μὴν πέσει οὔτε ψιχάλα. Ὁ Πανά-γαρς δὲν ἐφοβότανε μόνο τὴ μπόρα, τὸν ὄμβρο*, τὸν κατακλυσμὸ, πού κάποτε συνεπαίρνει ὁ ἀδικητὴς τὸν καρπὸ ἀπὸ τ' ἁλὼνι στὸν τρά-φο*. Ἐτρεμε καί τὴ μικρότερη βροχὴ, ἀκόμα καί τὴν ὑγρασία, πού μπο-ροῦσε ν' ἀνακόψει τὸ κανονικὸ ψήσιμο τῆς σταφίδας του καί ἀπὸ πρῶ-της ποιότητος νὰ τὴν κάμει παρακατινὴ, νὰ τὴν ἐξευτελίσει, νὰ τὴν καταστρέψει... Τὰ λιόπανα καί οἱ ψάθες πού τὰ εἶχε ἄφθονα γιὰ νὰ τὴν σκεπάζει σέ τέτοιες κακές ὥρες, δὲν ἔκαναν τίποτ' ἄλλο, παρὰ νὰ λιγο-στεύουν τὴ ζημία. Ὅχι καί νὰ τὴν ἐμποδίζουν. Αὐτὸ ἦταν μόνο στὸ χέρι τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Πανάγαρς πίστευε στὸ Θεὸ καί τὸν ἀγαποῦσε καί τὸν ἐλάτρευε ἀλλὰ μὲ τὴ λατρεία ἐκείνη πού προσφέρει κανεὶς σ' ἓναν ἄνθρωπο δυ-νατότερό του ὅταν τὸν εὐεργετῇ, ἔτοιμος πάντα νὰ δусаρευθεῖ μαζί του καί ν' ἀποσκιρτήσῃ, ἂν ποτὲ τυχόν ὁ λατρευτὸς του τοῦ ἔκανε κακό. Ἐτσι κι ὁ Πανάγαρς ὁ θεοφοβούμενος, ἔκανε προσευχές κι ἀνα-

σκρινίο: κιβώτιο.

ὄμβρος: βροχὴ.

τράφος: χαντάκι.

θε κεριά στis ἐκκλησιές ὅσο δέν ἔβρεχε, γιά νά μή βρέξει. "Ἄν ἔβρεχε ὁμως στήν κρίσιμη ὥρα — κι αὐτό συνέβηκε κάμποσες χρονιές, μ' ὅλα τὰ κεριά — ὕστερ' ἀπό τή γυναίκα του, τὰ παιδιά του, τό σέμπρο του, τὰ κοπέλια του, καί κάποτε πρῶτ' ἀπ' ὅλους, ὁ Πανάγαρης ἔβριζε τό Θεό.

— Κακομοίρη μου, τοῦ ἔλεγε τότες ἡ γυναίκα του· ὁ Θεός θά σοῦ τό θυμηθεῖ καί νά ἴδεις πού θά βρέξει καί τοῦ χρόνου!...

Καί τότες ὁ Πανάγαρης ἔδερνε τή γυναίκα του.

...Ξημέρωσε Κυριακή αὐγουστιάτικη. Ἡ σταφίδα ὅλη ἀπλωμένη στ' ἁλώνια καί τό ψήσιμο σχεδόν τελειωμένο. Αὔριο κιόλας ὁ Πανάγαρης λογάριζε νά τήν σηκώσει σέ σωρούς, καί Τετάρτη ἢ Πέμπτη νά τή βάλει πιά στά σακιά καί νά τή στείλει στή χώρα. Ἦταν καταχαρούμενος, ἡσυχος, ὅπως ὅλοι οἱ ζακυθινοί σταφιδάδες, μικροί καί μεγάλοι, ἐκεῖνο τό χρόνο. Εἶχε γίνει σταφίδα λίγη καί καλή, κι ἡ περισσότερη εἶχε σηκωθεί κιόλας ἀπ' τ' ἁλώνια ἄβροχη. Καί οἱ τιμές πολύ καλές, κι ὁ καιρός ὡς τώρα λαμπρός...

Μά τό ψυχρό ἀεράκι τῆς αὐγῆς, πού θά 'ταν ἱκανό νά εὐφράνει κάθε ἄλλον ἄνθρωπο στή λαύρα τοῦ καλοκαιριοῦ, τόν Πανάγαρη τόν ἀνησύχησε. Μπά! κάπου κοντά, χτές, τή νύχτα, θά εἶχε βρέξει... Μήπως σήμερα ἢ αὔριο θά ἔβρεχε κι ἐδῶ;... Αὐτό μᾶς ἔλειπε τήν τελευταία ἡμέρα... νά πινηγοῦμε σέ μιά κουταλιά νερό, πού λέει ὁ λόγος... "Ὁχι δά!

Κατά τή συνήθειά του, ὁ Πανάγαρης ἀνέβηκε σ' ἓνα μικρό ὕψωμα καί παρατήρησε μέ προσοχή τόν οὐρανό, γύρω γύρω, ὅλο τόν ὀρίζοντα, καί ἀπάνω ὡς τό ζενίθ. Τίποτα. "Ελαμπε καταγάλανος, γελαστός, ἀγαθότατος. Οὔτε σύννεφο, οὔτε συννεφάκι, οὔτε καταχνιά. Κι ἓνα γύρω, τὰ μακρινά βουνά ξεχωρίζαν καθαρότατα.

Ὁ Πανάγαρης ἔκανε τό σταυρό του κι ἦταν ἔτοιμος νά κατεβεῖ, ὅταν ἄξαφνα τοῦ τράβηξε τό μάτι καί τήν προσοχή ἓνα σημαδάκι, ἓνα μαυραδάκι τόσο δά, ἓνας μικρός λεκές ἀπάνω στό ἀπέραντο γαλάζιο, πρὸς τὰ δυτικά, μά τόσο μικρός, πού ἄλλο μάτι, λιγότερο ἀνήσυχο ἢ γυμνασμένο ἀπό τὰ δικά του, δέν θά τόν ἔβλεπε ποτέ.

Ἦταν σύννεφο;... Ναί, χωρίς ἄλλο... Ἀλλά νά ἔφευγε ἢ νά ἐρχόταν; Καί τί εἶδους σύννεφο ἦταν;

Ὁ Πανάγαρης κάρφωσε τό μάτι του στό μαυραδάκι γιά κάμποση ὥρα μέ μεγάλη προσοχή, καί τό εἶδε σέ λίγο πιό μαῦρο καί πιό μεγάλο...

Τό σύννεφο πλησίαζε — κι ἦταν σύννεφο βροχῆς.

"Ελα, Χριστέ καί Παναγιά!...

Φοβήθηκε κάπως ὁ Πανάγαρης, σταυροκοπήθηκε μ' ἄλλο αἶσθημα τώρα, ἀλλά δέν μπορούμε νά ποῦμε καί πῶς τὰ χρειάσθηκε. "Ενα συγγε-

φάκι τόσο μικρό, τί ήταν ικανό νά κάνει; 'Η ὄψη τ' οὐρανοῦ ἢ γελαστή τὸν παρηγοροῦσε καί τὸν ἡσύχαζε. "Ὁχι, ὄχι, ὁ διάβολος νά σκάσει, ἡ σταφίδα του φέτος ἦταν λίρα...

Ἐπῆγε μέ τῇ γυναίκα του καί τὰ παιδιά του στήν ἐκκλησιά, — στήν Ἀγία Παρασκευή, τό παρεκκλήσι τῆς γειτονικῆς βίλας, — ἄναψε ἓνα κερί στήν εἰκόνα, καί παρακάλεσε τό Θεό γιά τή σταφίδα. Καί μάλιστα, μέ κάποια πονηριά, σά νά ἤθελε νά τὸν φιλοτιμήσει, τὸν εὐχαρίστησε κιόλας γιά τή σωτηρία τῆς πού τὴν εἶχε τάχα στά σίγουρα...

Εἶχε σταθεῖ μολοντοῦτο κοντά στήν πόρτα, καί σ' ὅλο τό διάστημα τῆς λειτουργίας, κοίταζε συχνά πυκνά τὸν οὐρανό. "Ἐ, τό κομμάτι πού φαινόταν ἀπό ἐκεῖ, ἦταν καθαρότατο.

Ἀπόλυσε ἡ ἐκκλησιά κι ἐξεκίνησαν γιά τό κτῆμα. "Ἀξαφνα, στό γύρισμα ἑνός δρόμου, ὁ μέγας γιός τοῦ Πανάγαρη, σήκωσε τό χέρι του κατὰ τὸν οὐρανό κι ἐφώναξε·

— Πατέρα!... γιά τρα!... (Κοίταξε!)

— "ὦ! τί εἶν' αὐτό;

Τό μαῦρο συννεφάκι εἶχε πλησιάσει κι εἶχε σταθεῖ ἴσα ἴσα ἀπάνω ἀπό τό κτῆμα τοῦ Πανάγαρη...

"Ὀλος ὁ ἄλλος οὐρανός ἀσυγγέφιαστος. "Ἡλιος, χαρά Θεοῦ.

— Πίσω μου σ' ἔχω, Σατανά! ἔκανε ὁ Πανάγαρης, καί σαστισμένος, μ' ἓνα γέλιο πικρό, γεμάτο ἀνησυχία, ἐτάχυνε τό βῆμα.

Ὁ σέμπρος* κι ὅλα σχεδόν τὰ κοπέλια* του ἔλειπαν. Εἶχαν πάει στήν ἐκκλησιά τοῦ χωριοῦ, δυό ὥρες δρόμο. Μόνο ὁ μικρός Κωνσταντῆς ἦταν ἐκεῖ, κι ὑποδέχτηκε τ' ἀφεντικά μέ φωνές καί κινήματα φόβου.

— Τ' εἶναι πάλι τοῦτο; Μὴ θά 'χουμε καμιά μπόρα;

— "Ἄμε καί σύ, πού εἶπες τὸν κακὸ λόγο!... φώναξε ὁ Πανάγαρης. "Ὁχι νά μὴν ἔχουμε μπόρα! Νά, συγνεφάκι εἶναι καί θά περάσει.

Κι ἐσήκωσε τό χέρι του κι ἔδειξε τό σύννεφο.

Ἦταν στρογγυλό, σάν πελώριο βουτούλι* ἀπὸ μπαμπάκι. Καταμεσῆς στό μικρὸ κτῆμα, ἀπάνω ἀπὸ τό σπιτάκι μέ τίς ροδοδάφνες, καί ἀρκετὰ χαμηλά, μέ τό περισσότερο μέρος πρὸς τ' ἁλώνια. Στὸ κέντρο μολυβί, σχεδόν μαῦρο, στίς ἄκρες λευκό, χρυσωμένο ἀπὸ τὸν ἥλιο. Τί περίεργο σύγνεφο!

Καί νά, ἴσα ἴσα τῇ στιγμῇ πού ἐσήκωσε τό χέρι του ὁ Πανάγαρης, λές καί τοῦ ἔδωκε τό σύνθημα, τό συννεφάκι ἔλαμψε στὴ μέση μέ μιά μικρὴ

σέμπρος: κολλήγας, αὐτὸς πού καλλιεργεῖ κάποιο κτῆμα παίρνοντας μερίδιο ἀπὸ τὰ προϊόντα.

κοπέλι: παιδί, ὑπηρέτης.

βουτούλι: θύσανος, τουλούπα.

άστραπούλα μενεξεδένια, σχεδόν άθώρητη στο φώς της ήμέρας, κι άφησε μιά βροντή.

‘Ο Πανάγαρης άλαφιάστηκε*.

Τό θειριό, πού νόμιζε πώς θά περάσει ήσυχο, στεκότανε κι έμούγγριζε. “Α, πολύ κακό σημάδι!

Νά ή ώρα νά βρέξει!... Μικρό μικρό τό συννεφάκι, αλλά τό νερό πού μπορούσε νά ρίξει της έφτανε της μαύρης σταφίδας του...

Καί νά, κι άλλη βροντή, ακόμα δυνατότερη.

‘Ο Πανάγαρης χύθηκε άλαλιασμένος. Τώρα πιά είχε ιδεί όλο τόν κίνδυνο, όλη τή συμφορά πού κρεμάστηκε κυριολεκτικά πάνω άπό τό θησαυρό του.

— Γλήγορα! πρόσταξε· λιόπανα καί ψάθες!

‘Ο μικρός Κωσταντής, ή γυναίκα του καί τά παιδιά του, μέ τά κυριακάτικα, αυτός ό ίδιος, έτρεξαν σάν άστραπή, νά πάρουν καί νά ξεδιπλώσουν τίς ψάθες πού ήταν σωριασμένες σ’ ένα άδειο άλώνι, «γιά καλό καί γιά κακό»...

‘Αλλά στήν ταραχή τους, μόλις πρόφτασαν ν’ άπλώσουν τήν πρώτη, καί τό σύννεφο ξέσπασε.

Δέν ήταν σύννεφο πού έβρεχε κείνο! Ήταν τουλούμι πού άδειαζε...

Τό κακό ήρθε τόσο ξαφνικό, τόσο ραγδαίο καί τόσο πολυθύρυβο, πού όλοι τους τά έχασαν... “Επειτα τί νά σκεπάσουν καί τί νά αφήσουν!... ‘Ο κατακλυσμός εκείνος ήταν ικανός νά συνεπάρεi ακόμη καί τίς ψάθες... ‘Αλλά μολοντούτο, δέν υποχώρησαν εύθύς νικημένοι· στάθηκαν στήν άρχή νά πολεμήσουν σάν τούς γενναίους, νά υπερασπισθοῦν τό θησαυρό τους άπό τά νύχια του θειριοῦ. Μουσκίδι όλοι τους, στραβωμένοι, άλαλιασμένοι, σαστισμένοι, μέ φωνές, μέ βρισιές, μέ βλαστήμιες, έτρεχαν άπό άλώνι σ’ άλώνι, άπλωναν, σκέπαζαν, διπλοσκέπαζαν, προσπαθοῦσαν νά σώσουν ό,τι ό,τι... Είχαν καταφθάσει καί καλοί γειτόνοι καί τούς βοηθοῦσαν... ‘Αμίλητος ό Πανάγαρης, σκοτεινός, εργαζότανε σάν τόν τελευταίο εργάτη. ‘Αλλά μπροστά στο κακό εκείνο, κάθε εργασία, κάθε ανθρώπινη βοήθεια ήταν άνώφελη, άνίσχυρη. Καί σέ λίγο, οί πιό ξένοι κι οί πιό δειλοί σταύρωσαν τά χέρια...

Σέ λίγο σταύρωσαν τά χέρια κι οί επίλοιποι.

“Εμεινε ν’ άγωνίζεται μέ τίς ψάθες καί μέ τά λιόπανα, μόνος ό Πανάγαρης, τελευταίος.

Τί έκανε καί αυτός; “Ενα τίποτα, μιά τρύπα στο νερό...

‘Η σταφίδα, ή χρυσή σταφίδα, είχε γίνει λάσπη. Οί τράφοι τών άλωνών είχαν ξεχειλίσει άπό τό νερό της βροχής, καί τό νερό αυτό έτρεχε

άλαφιάζομαι: τρομάζω.

θολό, άνακατωμένο μέ σταφίδα. Ό θησαυρός έφευγε, σκορπιζόταν, χανόταν. Κι άν έμενε στ' άλώνια καί τίποτα, θά ήταν πιά γιά τό λαμπίκο...

Έρωτήσεις

1. Πώς άντιμετωπίζει ό Πανάγαρης τήν κακοτυχία του καί πώς τά άλλα πρόσωπα τής οικογενείας του;
2. Τί συμπεραίνετε άπό τή συμμετοχή τών γειτόνων στήν κακοτυχία του Πανάγαρη;
3. Νά χαρακτηρίσετε τόν Πανάγαρη (ό χαρακτηρισμός σας νά στηριχτεί σέ σχετικά χωρία του διηγήματος).
4. Μπορούμε νά χαρακτηρίσουμε τό διήγημα ήθογραφικό; Γιατί;

Ιωάννης Κονδυλάκης

Κακό συναπάντημα (άπόσπασμα)

Η ύπόθεση του διηγήματος ξετυλίγεται στήν Κρήτη λίγο πρίν άπό τήν Έπανάσταση του 1821. Ό Σιφογιάννης, άνθρωπος πολύ εργατικός, τήν ήμέρα του Πάσχα πηγαίνει στό άμπέλι του νά εργασθεί. Μάταια ή γυναίκα του προσπάθησε νά τόν μεταπείσει. Στό δρόμο όμως συνάντησε τόν άγά του Μοχού, ό όποιος, όταν βρισκόταν σέ άσχημη ψυχική διάθεση, μπορούσε νά σκοτώσει καί άνθρωπο. Ό άγάς θυμωμένος γιά τήν ασέβεια του Σιφογιάννη τόν άνάγκασε άπειλώντας τον μέ τό πιστόλι του νά τουρκέψει. "Υστερα άπό τό περιστατικό αυτό ό Σιφογιάννης έπιστρέφει στό σπίτι του πολύ λυπημένος.

! γυναίκα, γυναίκα, είπε μ' άναστεναγμό, καλά πού μου 'λεγες, καί δέ σ' άκουσα. Νά ή άμαρτία πού μ' έφερε. Κι εδώ* είντα* θά κάμω;

Μιά στιγμή κίνησε γιά νά γυρίσει στό χωριό· άλλ',-εϋθύς άλλαξε γνώμη καί τράβηξε κάτω πρός τ' άμπέλι, όπου πήγαινε. Στό κεφάλι του ήτο ένα φοβερό κι άξέμπλεχτο άνακάτωμα. Μιά φορά πού ό Μόχογλους του 'πε νά γίνει Τουρκος, πώς μπορούσε νά παρακούσει; Ή τιμωρία του θά ήτο θάνατος, άφου καί χωρίς αίτία σκότωνε. Άλλά καί

εδά: τώρα.

είντα: τί.

νά χάσει τήν πίστη του ἔτσι; Ὁ πατέρας του κι οἱ πρόγονοί του μέ τόσο πού ὑπόφεραν ἐφύλαξαν τή θρησκεία των· κι αὐτός γιά μιά φοβέρα θ' ἀλλαξοπίστιζε; Πάλι ὅμως δέν εὑρίσκει μέσα του αὐταπάρνηση μαρτυρική· κι ἅμα ἔφτανε στή σκέψη νά παρακούσει τόν τύραννο κι ἄς πέθαινε γιά τήν πίστη του, ξέφευγε καί ζητοῦσε τρόπο νά σώσει καί τήν πίστη του καί τή ζωή του. Νά πάει στόν Ἀγά καί νά πέσει στά πόδια του; Οὔτε θά τόν ἄφηναν νά μπεῖ στό κονάκι* του. Ἀλλά καί πάλι ἡ μπιστόλα θά τοῦ μιλοῦσε. Νά βάλει ἄλλον νά μεσιτέψει; Ποιόν; Ἀλλά κι ἀφοῦ μπροστά στό Μόχογλου δέχτηκε ὁ ἴδιος νά γίνει Τούρκος, μαρτύρησε πίστη στό Μουῤαμέτη. Καί τώρα ἂν ἔμενε χριστιανός, ἦτο ὡς νά γύριζε ἀπό τήν τουρκική στή χριστιανική θρησκεία. Κι αὐτό θά ἦτο ἡ ἐσχάτη προσβολή κατὰ τῶν Τούρκων καί τῆς θρησκείας των. Μιά μόνη διέξοδο ἔβλεπε· νά εἶναι στό φανερό τούρκος καί στό κρυφό χριστιανός.

Ὁ Σιφογιάννης πέρασε ὅλο τ' ἀπόγευμα σ' ἀμπέλι του· κι ὅλη τήν ὥρα καταγινότανε σέ διάφορες μικροδουλειές, ἀλλά πραγματικῶς δούλευε τό μυαλό του καί βασανιζότανε νά βγεῖ ἀπό τό φοβερό ἀδιέξοδο, πού τόν εἶχε βάλει ὁ Μόχογλου. Καί τρόπο νά γλιτώσει δέν εὑρίσκει.

Μόνο μιά ἐλπίδα εἶχε· ὅτι ὁ Ἀγάς ἦτο μεθυσμένος, ὅτι τό μεθύσι του τόν ἔβγαλε σ' αὐτό πού τοῦ 'καμε κι ὅτι τήν ἄλλη μέρα θά τό λησμονῶσε. Πῶς μπορούσε νά 'ναι σοβαρό ἓνα τέτοιο τούρκεμα; Εἶχε ἀκούσει πῶς κι ἄλλους χριστιανούς εἶχαν πρό ἐτῶν τουρκέσει μόνο μέ λίγα λόγια ἐνός ἡμάμη*, ἀλλά σ' αὐτή τήν περίσταση ἦτο τουλάχιστον ἓνας ἀντιπρόσωπος τῆς μωαμεθανικῆς θρησκείας. Πῶς νά θεωρηθεῖ λοιπόν ἀληθινό τό τούρκεμα πού 'γινε στό δρόμο κι ἀπό τούρκο πού δέν εἶχε κανένα ἱερατικό ἀξίωμα; Ἀλλ' ἂν τό πράμα δέν εἶχε τυπικό κύρος, εἶχε ὅμως πραγματικό. Ἀφοῦ τό 'θελε ὁ Μόχογλου κι ἡ μπιστόλα του νά γίνει τούρκος, ἦτον ἀναγκασμένος νά γίνει. Καί δέν ἦτο τό ἴδιο; Δέν θά πήγαινε πιά στήν ἐκκλησία, ἀλλά στό τζαμί, δέν θά λεγότανε Γιάννης, ἀλλά Τζαφέρης. Καί πάντα θά κολαζότανε. Μποροῦσε νά παραβεῖ τήν προσταγή τοῦ τυράννου καί χωρατά ἂν τοῦ τό 'καμε;

Ἐνῶ ἔτσι σκεπτότανε, ἀναστέναζε κι ἔλεγε:

— Ἀχι! Θέ μου, δέ λυπᾶσαι μπλιό τσοῖ χριστιανούς; Ἐξέχασές μας τσοῖ κακομοῖρηδες; Κι ἄρχισε κι ἔκλαιγε.

Σέ λίγες ὥρες ἀπογέρας ἀπό τή ψυχική του ἀγωνία. Καί τόσο ἀποχυμένο* καί χλωμό ἦτο τό πρόσωπό του, ὅταν τό βράδυ γύρισε στό σπίτι, πού ἡ γυναίκα του νόμιζε πῶς ἦτον ἄρρωστος.

κονάκι: ἐδῶ κατοικία.

ἡμάμη: μωαμεθανός ἱερέας.

ἀποχυμένο: ζαρωμένο.

— 'Οϊ, δέν εἶμ' ἀρρωστάρης, τῆς εἶπε· μόνο ἐκουράσθηκα.

Σκεπτότανε νά μήν πεῖ στή γυναῖκα του τή συνάντησή του μέ τό Μόχογλου καί τά ὅσα ἀκολούθησαν, ἔως ὅτου θά 'βλεπε τρόπο νά ξεμπλέξει.

— 'Εκουράσθηκες; εἶπεν ἡ Σιφογιάννεννα. Ὡρεῖς τα δά; Καλά τό φοβούμουνε 'γώ. Μά, καλορίζικε ἄθρωπε, δέ φοβάσαι τήν ἁμαρτία, τέτοια σκόλη πού 'ναι;

— Αἱ, ὅ,τι γίνηκε, γίνηκε, εἶπεν ὁ Σιφογιάννης κι ἔπεσε σ' ἓνα πεζούλι τοῦ σπιτιοῦ. "Ἄλλη φορά δέ θά τό κάμω. Μά ὁ Θεός τό κατέει* πώς ἄ δέ δουλεύγω καί καματερές* καί σκόλες*, δέ θά προφτάνω νά μπουκῶνω τό' ἀγάδες, νά μ' ἀφήνουνε νά ζῶ.

'Ἡ Σιφογιάννεννα εἶχε ἀνάψει φωτιά κι ἐτοιμαζότανε νά μαγειρέψει. Δίπλα τῆς στήν πυροστιά ἦτο ἓνα κιούπι, σκεπασμένο καί δεμένο μέ πανί.

— Κι εἶντα χαζιρεύεσαι* νά μαγειρέψεις; ρώτησε ὁ Σιφογιάννης.

— Σύγλυνα*. Αὐτά πού μοῦ 'πεψε τοί προημερνές* ἡ συντέκνισσα* ἀπού τό Λασίθι.

— Σύγλυνα; ξεφώνησε μέ τρομάρα ὁ Σιφογιάννης.

— Γιάειντα*; Φοβάσαι νά μή μᾶς ἐρθεῖ κιανεῖς Τοῦρκος μουσαφίρης; Θέ μου, βλέπε μας!

— 'Εγώ χοιρινό δέν μπορῶ μπλιό* νά τρώω.

— Γιάειντα;

— Γιατί 'μαι Τοῦρκος.

'Ἡ γυναῖκα τόν παρατήρησε μέ ἀπορία. Τρελάθηκε ἢ χωράτευε;

— Τοῦρκος; Εἶντα λόγια 'ν' αὐτά, νοικοκύρη μου;

'Αποφάσισε καί τῆς διηγήθηκε πώς στό δρόμο τόν τούρκεψε ὁ Μόχογλους.

'Ἡ Σιφογιάννεννα ἔμεινε.

— Κι ἐδᾶ; εἶπε μέ μισή φωνή.

κατέω (κατέχω): γνωρίζω, ξέρω.

καματερή (μέρα): ἐργάσιμη (μέρα).

σκόλη: ἀργία, γιορτή.

χαζιρεύγομαι: ἐτοιμάζομαι (τούρκ. λέξη).

σίγλυνα: χοιρινό κρέας διατηρημένο στό λίπος του (παστό).

μοῦ 'πεψε: μοῦ ἔστειλε.

τοί προημερνές: πρό ἡμερῶν, τίς προάλλες.

συντέκνισσα: κουμπάρα.

γιαίειντα: γιατί.

μπλιό: ἐπίρρ. πιά, πλέον.

— Εἶντα μπορούμε νά κάμομε; Τοῦρκο μέ θέλει τοῦρκος θά γενῶ.
— Νουσουμπέτι* νά τοῦ ῥθεῖ! καταράστηκε ἡ Σιφογιάννενα, ἀλλά καί
φρόντισε νά χαμηλώσει τή φωνή της.

— "Α δέν κάμω τό θέλημά του, κατές* εἶντα θά γενεῖ.

Μέ βαθύ ἀναστεναγμό ἡ γυναίκα εἶπε:

— "Ω Χριστέ μου!

"Επειτα:

— Κι εἶντα θά κάμεις ἐδᾶ;

— Πρῶτα πρῶτα θά πάψω νά λέομαι Γιάννης καί θά λέομαι Τζαφέρης.
Θά φορῶ σαρίκι καί θά πῶ στό χωριό πῶς ἀπό σήμερο καί πέρα εἶμαι
τοῦρκος.

Μείνανε συλλογισμένοι κάμποσα λεπτά. "Επειτα ἡ γυναίκα εἶπε:

— Δέν πᾶς νά τό πεῖς τοῦ παπᾶ;

— Κι εἶντα μπορεῖ νά μοῦ κάμει κι ὁ κακορίζικος ὁ παπάς; Νά βρεῖ τό
μπελά του κι αὐτός;

— Μιά βουλή* θά σοῦ δώσει.

Ὁ Σιφογιάννης πήγε τήν ἴδια βραδιά καί ζήτησε γνώμη τοῦ παπᾶ.
"Αλλ' ὁ παπάς, ἕνας καλός καί μέ θάρρος χριστιανός, τοῦ ὑποσχέθηκε
καί περισσότερο· τή μεσολάβησή του:

— Θά πάω ἔγώ νά τόνε δῶ· κι ὁ Θεός νά δώσει νά τόνε βρῶ στίς καλές
του. Μάνεν* τόνε βρῶ στά δαιμόνιά του, καί γιά σένα δέ θά κάμω πρά-
μα* κι ἐμένα μπορεῖ νά μοῦ δώσει κι μιὰ μπιστολιά. Ἡ γιαλῆθεια εἶναι
πῶς ὄντεν* ἔρχεται στό χωριό δέ μοῦ ἀγριγομιλεῖ. Νά σοῦ πῶ κιόλας
πολλά κακός δέν εἶναι... (εἶπε στ' αὐτί τοῦ Σιφογιάννη) μά ἔναι κουζου-
λός*... θαρρῶ πῶς πίνει κιόλας.

"Ὅσο νά περιμένει τήν ἀπάντηση τοῦ παπᾶ, ὁ Σιφογιάννης δέ βγῆκε
ἀπό τό σπίτι του. "Αν ἔβγαινε, ἔπρεπε νά βγάλει τή μαύρη πέτσα* καί ν'
ἀρχίσει νά κάνει ἐξωτερικῶς τόν Τοῦρκο. Ἀφῆκε μιὰ μέρα καί τή δεύτε-
ρη πήγε ὁ παπάς στό Μοχό νά βρεῖ τόν Ἀγά. Κι ὅταν τό βράδυ γύρισε,
εἶπε στή Σιφογιάννενα ἀπό τήν πόρτα:

— Ἀνεζινιό, εἶν' ἀκόμ' ἀπό κεινά τά λασιθιώτικα σύγλυνα; Νά τά τη-
γανίσεις μ' αὐγά νά τά φᾶμε μαζί.

Κι ἀφοῦ μπῆκε κι ἔσπρωξε τήν πόρτα, εἶπε:

νουσουμπέτι (ἀλλιώως νταμπλάς): ἀποπληξία (τούρκ. λέξη).

κατές: κατέχεις, ξέρεις.

βουλή: συμβουλή.

μάνεν: μά ἂν εἶναι.

πράμα: τίποτε (χρησιμ. σέ ἀρνητικές προτάσεις ἰδιωμ.).

ὄντεν: ὅταν.

πέτσα: πετσέτα, κεφαλόδεσμος.

— Φέρε καί κρασί. 'Ο ἀγάς μου παράγγειλε νά πιούμε καί στήν υγεία του.

— Καλό μουζντέ* μās φέρνεις, εὐλοημένε; εἶπε ἡ γυναίκα. Δόξα σοι ὁ Θεός!

— Δοξασμένο νά 'ναι τ' ὄνομά του! εἶπε κι ὁ Σιφογιάννης κι ἔκαμε τό σταυρό του.

— 'Ο Θεός ἀλήθεια ἔκαμε καί τόν ἐβρῆκα στά καλά του, εἶπεν ὁ παπάς. Καί κατές* εἶντα μου 'πε; Σέ 'δε, λέει, πῶς δέν εἶσαι καλός χριστιανός, γιατί πῆαινες νά δουλέψεις μέρα σκόλη, καί γι' αὐτό 'βαλε στό νοῦ του νά σέ κάμει τοῦρκο.

— 'Η ἀμαρτία, μурμουρίσε ἡ Σιφογιάννενα.

— Δέ σās εἶπα πῶς ὁ Μόχογλους δέν εἶναι κακός; Μαγάρι* νά 'σαν κι ἄλλοι Τοῦρκοι σάν κι αὐτόν. Μόνο νά μήν εἶναι στά μεράκια καί τὰ μπουριά* του. "Ὡστε νά μέ δεῖ*, ἔνιωσε γιατί πῆα κι ἄρχιξε νά γελά. Στό ὕστερα μου λέει: «Σάν τότε θές, ἐσύ παπά, χριστιανό, χάρισμά σου. "Ας μείνει στήν πίστη σας. Καί καλά 'καμες κι ἤρθες γλήγορα, γιατί, ἂ μαθητευότανε πῶς ἐτούρκεψε, δέ θά μπόριε μπλιό νά ξετουρκέψει.

Τόσο βάρος ἔφυγε ἀπό τό στήθος τοῦ Σιφογιάννη καί τόση χάρη γνώριζε γιά τό γλιτωμό του, πού εὐχήθηκε γιά τόν τύραννο:

— 'Ο Θεός νά τοῦ δώσει τσοῖ χρόνους πού μου 'κοψε!

Ἑρωτήσεις

1. Ποιό εἶναι τό δῖλημμα τοῦ Σιφογιάννη;
2. 'Ο τρόπος πού σκέφτεται νά ξεπεράσει τή δυσκολία ὁ Σιφογιάννης ποιά ἰδιότητα τοῦ χαρακτήρα του ἀποκαλύπτει;
3. 'Ο Κονδυλάκης στήν ἠθογραφία του αὐτή δίνει τόν τύπο τοῦ κοινοῦ Ἑλληνα στήν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας: νά βρεῖτε τίς ἀδυναμίες του καί τίς ἀρετές του.
4. Ποιά ἱστορικά στοιχεῖα ἀπό τή ζωὴ κατὰ τήν Τουρκοκρατία παρατηροῦμε στό κείμενο;
5. Μέ ποιά μέσα κατορθώνει ὁ Κονδυλάκης νά δώσει εὐθυμο τόνο στό ἀφήγημά του;

μουντζές: εἰδηση, ἀγγελία (τούρκ. λέξη).
στά μπουριά του: θυμωμένος, ὀργισμένος.
μαγάρι: μακάρι.
ὥστε νά μέ δεῖ: μολις μέ εἶδε.

Γλωσσική αὐτοβιογραφία

“Ὅπως τό λέει καί ὁ τίτλος, σ' αὐτό τό κείμενο ὁ Νιρβάνας αὐτοβιογραφεῖται μέσω τῆς γλώσσας. Θυμᾶται δηλαδή πῶς μυήθηκε ἀπό μικρός στά μυστήρια τῆς καθαρεύουσας κι ἔμαθε νά μιλάει μέ πομπώδεις, μα χωρίς περιεχόμενο, ἐκφράσεις ἐντυπωσιάζοντας τούς ἀφελεῖς καί ἀποκτώντας φήμη «λογίου νέου». Καί θυμᾶται ἀκόμα πῶς τελικά ἀποφᾶσισε νά πετάξει ἀπό πάνω του ὅλη αὐτή τήν ψεύτικη πανοπλία ἀγκαλιάζοντας τήν ἀλήθεια τῆς δημοτικῆς γλώσσας. Αὐτό τόν ἔκανε νά χάσει τή φήμη του, ἀλλά τόν ἔφερε κοντά στήν ἀληθινή σοφία πού εἶναι ἡ ἀπλότητα καί ἡ εὐλικρίνεια. Τό κείμενο ἀναφέρεται στό πρῶτο μέρος.

στερα ἀπό κάμποσο καιρό, ὁ πατέρας μου μέ πήρε μιά μέρα στά γόνατά του καί μοῦ εἶπε, πῶς εἶναι καιρός ν' ἀρχίσω νά μαθαίνω γράμματα. Ἀφοῦ τό εἶπε ὁ πατέρας θά ἦτανε σωστό. Μέρα-μέρα, νύχτα-νύχτα. Εἶχα τήν ἰδέα καί τήν ἔχω ἀκόμα, πῶς ὁ πατέρας μου τά ἔξερε ὅλα, καλύτερα κι ἀπό τό Θεό.

Δέν τολμοῦσα ποτέ νά ρωτήσω τό γιατί. Ρώτησα μονάχα τή μητέρα μου: Γιατί θά τά μάθω τά γράμματα; Κ' ἐκείνη φαίνεται, πῶς δέν ἔξερε καλά καλά τό γιατί. Μοῦ εἶπε μονάχα: «Ἀνθρωπος ἀγράμματος ξύλον ἀπελέκητον». Δέν κατάλαβα τίποτε. Τό μόνο, πού ἔκανα, ἦτανε νά προσέχω ἀπό τότε στά ξύλα, ποιά εἶναι πελεκημένα καί ποιά ἀπελέκητα. Κ' ἐπειδὴ βαρυόμουνα τούς νεωτερισμούς, καί τά γράμματα μέ τρομαζαν λιγάκι, μοῦ φαινότανε πῶς τά ἀπελέκητα ξύλα ἦσαν πιό ὁμορφα ἀπ' τά πελεκημένα. Μά δέν τολμοῦσα νά τό πῶ.

Τήν ἄλλη μέρα ἦρθε ὁ δάσκαλος. Ἦτανε ἓνας νέος λιγνός, κιτρινιάρης, σπανός. Ἡ μητέρα μου τόν ἔλεγε δασκαλάκη. Αὐτός μοῦ ἄρεσε. Ὅπως ἤμουνα κι ἐγώ παιδάκι, ὁ δασκαλάκης δέν μέ φόβιζε τόσο. Μοῦ φαινότανε σάν παιγνίδι.

Ὁ δασκαλάκης μοῦ ἔφερε κάτι πλάκες, τετράδια, πετροκόντυλα καί μολύβια. Τέτοια παιγνίδια δέν εἶχα ἰδεῖ ἀκόμη· τά πήρα στό χέρι μου, τά στριφογύριζα καί τά καμάρωνα. Ὁ δασκαλάκης πήρε δύο καρέκλες, τίς ἔβαλε κοντά στό τραπέζι, δίπλα δίπλα, κάθισε κοντά μου καί μοῦ εἶπε κάποια λόγια, πού δέν τά θυμᾶμαι. Δέν ξέρω γιατί, μά ὅταν ἄρχισε νά μοῦ μιλεῖ, θυμήθηκα τό Ναπολιτάνο τόν ψαρά* καί μ' ἐπιάσαν τά γέλια. Ὁ δασκαλάκης μέ χάιδεψε στήν πλάτη μέ καλοσύνη, ἡ μητέρα μου μέ

ψαρά: Ἐναν Ἰταλό ψαρά πού δέν τόν καταλάβαινε, γιατί μιλοῦσε ἰταλικά!

μάλωσε. Ὁ δασκαλάκης εἶπε τότε — τό θυμοῦμαι καλά:

— Μή τό μαλώνετε, κυρία. Ἐτσι εἶναι ὅλα τὰ παιδάκια. Ὅταν ἀρχίσουν νά μαθαίνουν ἑλληνικά, τούς φαίνονται παράξενα καί γελοῦνε. Ὑστερα συνηθίζουν.

Καί ξανάρχισε:

— Πρόσεξε, παιδί μου. Τά στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἶναι εἴκοσι καί τέσσαρα τόν ἀριθμόν.

Ἐμένα μέ ξανάπιασαν τὰ γέλια.

— Πές το καί σύ, παιδί μου... Ξαναεἶπε ὁ δασκαλάκης.

Τό ξαναεἶπα.

— Σιγά-σιγά θά συνηθίσεις. Δέν σοῦ τό εἶπα ἐγώ;

Ὁ δασκαλάκης εἶχε δίκιο. Συνήθισα. Μήπως δέν εἶχα συνηθίσει καί τό μουρουνόλαδο; Ὅχι μόνο συνήθισα, μά σέ λίγο καιρό ἔπαιζα στά δάχτυλα παρατατικούς, ὑπερσυντελικούς, μέσους μέλλοντας, δυικούς ἀριθμούς: τῷ ἀνθρώπῳ τοῖν ἀνθρώπῳ, καί χίλια δύο πράματα, πού δέν τὰ θυμοῦμαι σήμερα. Ἀρχισα νά γίνομαι σοφός. Σέ μισό λεπτό ἔκλινα τόν: ἀνθρωπο, σέ δύο λεπτά τό: τύπτω, τύπτεις. Ἡ γλώσσα μου γύριζε σάν σφοντύλι. Ἀπ' τὰ παιδιά εἶχα μάθει νά λέω γρήγορα κι ἄλλα πράματα: «Ἀσπρη πέτρα ξέξασπρη ἀπ' τόν ἥλιο ξεξασπρότερη, ἐκκλησιά πελεκητή, μαρμαροκοντυλοπελεκητή», καί ἄλλα. Μιά φορά μάλιστα, πού πῆρα τόν κατήφορο σ' ἓνα συνηρημένο: «χρῦσεος χρυσοῦς, τοῦ χρυσοῦ χρυσοῦ...» δέν ξέρω πῶς κόλλησα στό τέλος: «Καί ποιός τήν ἐμολυβοκοντυλοπελέκησε;...» μέ μιά γρηγοράδα καταπληκτική.

Ὁ δασκαλάκης μου χτύπησε μιά μέ τό χάρακα στό κεφάλι. Ἦτανε ἡ πρώτη φορά πού μέ ἔδριπε.

Ὡστόσο ἤμουνα πρῶτος στή γραμματική. Πολλές φορές ἔλεγα μέσα μου: γιατί τάχα νά τὰ μαθαίνω ὅλα αὐτά τὰ πράματα; Μά ντρεπόμουνα καί νά ρωτήσω, μήπως μέ περάσουν γιά κουτό. Ἐτσι θά εἶναι, ἔλεγα. Πρέπει νά τὰ μάθω. Ὅπως πρέπει νά βγάζω τό καπέλλο μου ὅταν μπαίνω σ' ἓνα σπίτι, νά τρώω μέ τό πιρουνί καί ὄχι μέ τὰ χέρια, νά σηκώνομαι ὅταν μπαίνουν μεγαλύτεροί μου, καθῶς ἔλεγε ὁ πατέρας, ἔτσι ἔπρεπε νά μάθω καί τούς ὑπερσυντελικούς. Τό πῆρα ἀπόφαση. Τίποτε πιά δέν μοῦ 'κανε ἐντύπωση.

Πλησίαζε σέ λίγο κι ἡ πρωτοχρονιά, θυμοῦμαι. Τ' ἄλλα χρόνια, ἐκεῖνο τό πρῶ, πῆγαινα στόν πατέρα καί τή μητέρα μου, τούς φιλοῦσα τό χέρι καί τούς ἔλεγα: «Χρόνια πολλά, νά ζήσετε». Κι ἔπαιρνα τὰ δῶρα μου μ' ἓνα φιλί. Τώρα ὅμως ἤμουνα γραμματισμένος. Ὁ δασκαλάκης μου εἶπε πῶς πρέπει νά κάνω ἓνα γράμμα συγχαρητήριο στους γονεῖς μου καί νά τό δώσω ὁ ἴδιος τό πρῶ πρῶ.

— Μά γιατί νά κάνω γράμμα; τοῦ εἶπα. Μήπως θά τό στείλω μέ τό

ταχυδρομείο; Δέν είναι καλύτερα νά τά πῶ;

— “Όχι, παιδί μου, εἶπε ὁ δασκαλάκης. Δέν εἶσαι ἀκόμη δυνατός στό ἑλληνικά καί δέν θά μπορέσεις νά τά πείς. Πιάσε καί γράψε.

Μοῦ ὑπαγόρευσε, ἔγραψα, τό διόρθωσε, τό ἀντίγραφα καί τό ἄλλο πρῶί, τό πῆγα στόν πατέρα μου, χωρίς νά βγάλω λέξη. Στεκόμουν ἀρθός σά στρατιώτης. Ὁ πατέρας μου διάβασε τό γράμμα καί δάκρυσε. Μέ φίλησε καί μοῦ ἔδωσε μιά λίρα. Πρῶτη φορά πού πήρα τέτοιο μεγάλο δῶρο. Καί εἶπα μέσα μου: «Ξέρουν αὐτοί τί λένε. Οἱ ὑπερσυντέλικοι βγάζουν χρυσάφι». Ὁ πατέρας μου τό εἶχε φυλάξει τό γράμμα αὐτό σάν κειμήλιο. Εἶναι λίγος μάλιστα καιρός, πού τό βρήκα στά χαρτιά του καί σᾶς τό διαβάζω, γιά νά κλάψετε καί σεῖς:

«Πότνιοι γεννήτορες,

Ἐπί τῇ πρώτῃ τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἀνάπλεως συγκινήσεως καί εὐγνωμοσύνης, ἀνθ’ ὧν πολλά τε μέ ἠγαπήσατε, πολλά τε δ’ εὐ ἐποιήσατε, ἐπεύχομαι ὑμῖν ὑγείαν, εὐτυχίαν καί πᾶν τό καταθύμιον.

Ἑρρωσθε

Ὁ ἑσαεὶ εὐγνώμων υἱός.»*

Καί τό συγκινητικό αὐτό κείμενο ἔφερε τήν ὑπογραφή μου, μέ ὠραία, καλλιγραφικά γράμματα.

Ἀπό τότε, πρέπει νά τ’ ὁμολογήσω, ἡ ἀγάπη καί ἡ ὑπόληψή μου γιά ὅλους τούς παρακειμένους καί τούς ὑπερσυντελικούς, μέ τή λάμψη τοῦ χρυσοῦ εἰκοσαφράγκου, αὗξησε σημαντικά. Κι ὅταν ἀπό τά χέρια τοῦ δασκαλάκη παραδόθηκα στό σχολεῖο, ὄνειρό μου ἦτανε νά μάθω νά γράφω γράμματα σάν ἐκεῖνα πού μοῦ ὑπαγόρευσε ὁ πρῶτος μου, ὁ σπανός δασκαλάκης.

Δέ ἄργησα νά τό καταφέρω. Μέ τῇ βοήθεια τῶν κυρίων ἄρθρων τῆς «Παλιγγενεσίας», πού παίρνανε ἐκεῖνο τόν καιρό στό σπίτι, καί μέ κάτι σημειώσεις, πού κρατοῦσα ἀπό ὅλες τίς λέξεις, πού μοῦ χτυποῦσαν στό αὐτί ἀπό τόν Ξενοφῶντα, τόν Ἰσοκράτη καί τό Λουκιανό, ἔγινε «λόγιος νέος», ἀπό μαθητῆς τῆς πρώτης τοῦ Γυμνασίου. Οἱ ἐκθέσεις μου στό σχολεῖο ἔκαναν ἐντύπωση. Ἕνας καθηγητής μου καί ἀγαπητός μου φίλος τώρα μοῦ εἶχε γράψει κάτω ἀπό μιά ἐκθεσή μου: «Ξένης χειρός ὄζει»*. Θαρρῶ, πῶς τό βλέπω ἀκόμα μέ κόκκινα ζωηρά γράμματα. Ποτέ

Μετάφραση: Σεβαστοί μου γονεῖς. Μέ τήν πρώτη τοῦ χρόνου, γεμάτος ἀπό συγκίνηση καί εὐγνωμοσύνη γιά τήν πολλή ἀγάπη καί τίς εὐεργεσίες σας πρὸς ἐμένα, σᾶς εὐχομαι ὑγεία, εὐτυχία καί κάθε ποθητό. Νά εἰστε καλά. Μέ παντοτινὴ εὐγνωμοσύνη, ὁ γιός σας.

...ὄζει: Μυρίζει ξένο χέρι. Δηλαδή δέν μπορεῖ νά τά ἔγραψες αὐτά μόνος σου.

στη φιλολογική μου ζωή δεν έλαβε τέτοιο θυμίαμα ή φιλοδοξία μου. 'Η γλώσσα άρχισε νά ύψώνεται μπροστά μου σάν είδωλο. Τά στοιχεία του άλφαβήτου μου φαίνονταν σάν κάποιες νότες, μέ τίς όποιες έπαιζα μία μουσική, πού λίγοι τήν ήξεραν. 'Η τυπογραφική μελάνη άρχισε τόν 'ίδιο καιρό νά μου γαργαλίζει τή μύτη καί ό συγγραφεύς νά σκιρτά στά σπλάχνα μου.

Δέν είχα αισθανθεϊ τήν ανάγκη νά πω κάτι τι, ούτε είχα τί νά πω. 'Ηθελα μόνο καί μόνο νά γράφω, όπως έγραφε ή «Παλιγγενεσία». Οί φράσεις, οί λέξεις, τά σχήματα του λόγου πετούσαν μέσα στό νοῦ μου. Ζητούσα ένα σώμα νά τό ντύσω μέ τά ώραία αυτά κυριακάτικα φορέματα. 'Η ψυχή μου δηλαδή έμοιαζε σάν έμπορικό έτοιμων ένδυμάτων. 'Ησαν όλα κρεμασμένα, ένα ένα μέ τή σειρά. Στό τέλος εύρισκα μία έννοια, μία κούκλα. 'Η κούκλα παρουσιαζότανε μπροστά μου μέ πρόστυχα, φτωχικά ρούχα.

Είχα τήν αντίληψη πού είχε ό Σούτσος γιά τό Σολωμό*:

Ίδέαι πλούσιαι φτωχά ένδεδυμέναι

Της έβγαζα τά κουρέλια της καί τήν έντυνα τά γιορτιάτικα. Παραδείγματος χάριν: «Ένα πρωί περπατούσαμε στό περιγιάλι». Τά έτοιμα ρούχα άμέσως σ' ένέργεια: «Ωραίαν τινά πρωίαν έβαδίζομεν παρά θίνα άλός». Κ' έτσι έβγαίνει ένα έργο. Οί εφημερίδες του τόπου μας τήν άλλη ήμέρα μου χαρίζανε τήν άθανασία.

Ό τίτλος του «λογίου νέου» μου άνήκε.

Ερωτήσεις

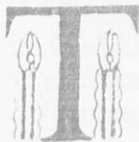
1. Ποιά έντύπωση κάνουν στό παιδί τά «έλληνικά»; Νά βρεϊτε στό κείμενο τίς σχετικές νύξεις.
2. Νά βρεϊτε έκφράσεις πού δείχνουν τήν ειρωνεία του συγγραφέα.
3. 'Ο Σούτσος καί ή ποίησή του καταποντίστηκαν, ένw ό Σολωμός καί ό Κάλβος πέρασαν στήν αιώνια ζωή. Τί συμπεραίνετε άπ' αυτό;

ΣΟΥΤΣΟΣ: 'Ο Παναγιώτης Σούτσος είναι ρομαντικός ποιητής. Αυτός έγραφε γιά τό Σολωμό καί γιά τόν Κάλβο πώς είναι μέν μεγάλοι ποιητές αλλά παραμέλησαν πολύ τή γλώσσα, δηλαδή τήν καθαρεύουσα. Καί συνέχιζε:

Ίδέαι όμως πλούσιαι πτωχά ένδεδυμέναι
δέν είναι δι' αιώνιον ζωήν προωρισμέναι.

Κρυφά χαράματα

Τό Κρυφά χαράματα ἀνήκει στή συλλογή διηγημάτων τοῦ Βλαχογιάννη. Τά παλικάρια τὰ παλιά. Ὁ συγγραφέας γι' αὐτά τὰ διηγήματα, ὅπως καί γιά τὰ διηγήματα τῆς συλλογῆς του πού ἔχει τίτλο Μεγάλα Χρόνια, ἀντλεῖ τὰ θέματά του ἀπό τόν ἡρωικό κόσμο τοῦ 1821.

ά δυό γεροντάκια, ὁ παππούς ὁ ἐνένηντάρης καί ἡ κυρα-μάννα, ἀκόμα πιό τρανή στά χρόνια, λουφάζαν, καθῶς πάντα, στήν ισόγεια κάμαρη, κατά τήν πίσω αὐλή. Καί πρὸς τό δρόμο, μέσ στό πλατύστενο τό μαγερειό, μέ τό γυμνό του πάτο ὁλόλευκο ἀπό τ' ἀσβεστοχυλίσματα*, σάν τοῖχο τήν παραμονή γιορτῆς, θροῖζαν, κι ἀλωνίζαν μέ τίς γλῶσσες οἱ ἀγγόνες κι οἱ ἀγγονίτσες, ὅχι λιγοστές, ἐφτά μέ τό συμπάθειο, θυγατέρες τοῦ Λιᾶ τοῦ Καστελλιῶτη, μέ τίς προίκες ἑτοιμες, μιά χιλιάδα τάλαρα ἢ καθεμιά, καί μέ τὰ προικιά στό γιοῦκο εἶτε καί στόν ἀργαλειό.

Στήν πίσω αὐλή, τοῦ Λιᾶ ἡ γυναῖκα κάτι καταγίνεται, σκυμμένη ἐκεῖ στά λιγοστά λαχανικά. Ἑσυχία εἶναι τριγύρω, καί στό στενοδρόμι αὐτό τό πεινρό μόνο κανένα σιγανό ναῦτη περπάτημα τέτοια ὥρα ἀκούγεται, σέρνοντας ἀπό τό σπῖτι στό λιμάνι.

Κοντεύει μεσημέρι, καί τοῦ Λιᾶ ἡ γυναῖκα, ἐνῶ βοτανίζει ἐκεῖ, ἀξαφνα ἓνα ξάφνισμα τῇ συναρπάζει. Ἀπό τό τρίξιμο τῆς σκάλας πού φέρνει στ' ἀπάνου πάτωμα, γύρισε νά δεῖ — καί τί εἶδε; Τό γέρο τόν παππού — πού δέ σπάραζε ποτέ ἀπ' τήν κάμαρή του, χρόνια τώρα, μαζί μέ τή γριά, καί σωριαστός στό παραγώνι*, νόμιζες, ζητοῦσε θερμασιά χειμῶνα καλοκαίρι — τώρα, νά, μέ τὰ τέσσερα τόν εἶδε ἐκεῖ συρτά, σκαρφαλωτά στή σκάλα νά προβαίνει.

— Χριστός κι ἡ Παναγιά, πού πάει;

Ἦταν ἀπό τὰ πιό παράξενα. Χρόνια εἶχε ὁ γέρος νά φανεῖ στ' ἀπάνου πάτωμα, τό ἴδιο κι ἡ γριά του. Ὅπου ὁ ὕπνος, ἐκεῖ καί τό φαῖ τους κι ὅλα, χώρια ἀπό τ' ἄλλο σπῖτι. Ἀπό τότε πού ἔχανε χάσει τό πρῶτο τους παιδί μέ τό καράβι, τοῦ γέρου χτίσμα, ἐκεῖ πού ἀρμένιζε καί πάλευε μ' ἀνθρώπους καί στοιχειά, ἀπό τότε κλειστήκανε τὰ γεροντάκια, κατάδικα σέ φυλακή. Καί δέν ἦταν ἀπ' αὐτό μονάχα, ἦτανε καί-τά βαριά τὰ γερατειά. Κι ἀπ' τή μικρή τήν κάμαρη δέν τό κουνοῦσαν πιά. Κι ὁ Λιάς ὁ

ἀσβεστοχύλισμα: ἀσπρίσμα, ἀσβεστῶμα.

παραγώνι: ἡ γωνιά κοντά στό τζάκι.

γιός τους, δευτερόκλαδος* αυτός, κι όμοια άξιος μέ τόν άλλον, έφτιασε καράβι δεύτερο, πήρε γυναίκα, άνάστησε παιδιά — όλα θηλυκά τά βλοημένα, άς έχουνε καλή ζωή — πήγε κι ήρθε στό νησί, έστρωσε τραπέζιά, κι έσθησε τραγούδια, κι έκαμε χαρές καί χαροκόπια, μά τά γεροντάκια δέν τά κατάφερε ποτέ νά βγούν από τό καμαράκι.

Έδω καί λίγες μέρες είχε γυρίσει άπ' άλλο ταξίδι πάλι ό Λιάς, έφαγε κι ήπιε σπίτι μέ τούς φίλους, μά είχε πάψει πιά νά γυρεύει καί καλά νά καταφέρει τούς γέρους του γονιούς νά ξεκολλήσουν άπ' τήν τρύπα τους. Καί τώρα, νά το, ξαφνικά, τό γεροντάκι άκάλεστο, βγήκε από τήν τρύπα του καί πήρε δρόμο. Ποϋ, καί πώς;

Τόν έτρεμε τοϋ Λια ή γυναίκα τό γέρο πεθερό από μικρή νυφούλα. Γιατ' ήταν αϋστηρός, σάν παλιός ναυτικός ό ίδιος, καί δέν έπαιρνε από λόγια. Καί τώρα εκείνη δέν έβγαλε φωνή, άν καί φοβήθηκε τό γεροντάκι μήν πέσει καί τσακιστεί άπ' τή σκάλα. Κι έμεινε από πίσω του νά τόν κοιτάζει όρθή, βαστώντας κάτι σαλατικά στά χέρια. Έτσι τόν άφησε ως άπάνου ν' άνεβεί κι ύστερα νά κάμει τήν παλιόπορτα νά σειστεί από τά τρανταχτά τινάγματα, ώσπου ήρθε από μέσα κάποιος νά τοϋ άνοιξει.

Άφοϋ τόν άφησε καί μπήκε, έτρεξε ή γυναίκα τό γύρο τοϋ σπιτιοϋ καί βγήκε στήν άλλη, τή μπροστινήν αϋλή, κι εκεί από τό χαμηλό τοϋ μαγειρειοϋ παράθυρο είπε τό χαμπέρι* τό τρανό στίς καλές της θυγατέρες.

Σύγκαира αϋτές μέ τ' άκουσμα, δείξανε τήν ίδια πιθυμία στά μάτια, καί θά τρέχαν τώρα από τίς σκάλες, άπ' τίς πόρτες, άπ' τίς χαραμάδες, πού άφηνε τό πάτωμα, νά κρυφοδοϋνε καί νά κρυφακούσουν, άν τής μάνας ή στεγνή ματιά κι ή όψη ή σοβαρή δέν τίς αντίκοβε. Καί μείναν εκεί όλες, κι ή μάνα τους μαζί, βουβές καί ξαφνισμένες σάν όρνιας πού μαντεύουν κάπου τριγύρω τό γεράκι.

Άπ' τή μικρή τήν κάμαρη ή κυρα-μάνα κάτι άκουγότανε σά ν' άναδεύει, κάτι σάν νά κράζει μουγγωτά.

— Γέρο... έ, γέρο, ποϋ είσαι, λέω;

Έφτανε ή μιλιά της ως τών γυναικών τ' άφτιά.

Ή γριά απογύρευε τό τρυφερό της ταίρι. Είχε ξαφνιστεί κι αϋτή από τ' άπίστευτο τό κάμωμά* του, πού τόν έχασε από τό πλευρό της.

Στήν πόρτα είχ' έρθει καί τοϋ άνοιξε, καί βρέθηκε μπροστά του ό γιός του ό Λιάς. Αϋτός, ό αλύγιτος θαλασσινός, πού τ' άτρομο τό μάτι του ήξερε ν' άντισταθει σέ κάθε φόβου άπάντημα, έδειξε τρόπο τώρα, κι

δευτερόκλαδος: δευτερότοκος.

χαμπέρι: είδηση, νέο.

κάμωμα: παράξενη συμπεριφορά.

ἔδειξε λαχτάρισμα· κι ὁ νοῦς του, μαθημένος πάντα ἀπ' τῶν κιντύνων τίς φοβέρες, πῆγε ἀμέσως, τάχα, σέ κάποια συφορά πού πλάκωνε στό σπίτι. Ἦτανε καί τοῦ ἄλλου карабиου τό χάσιμο, ἀντόμα μέ τόν ἀδερφό του, ἀκόμα ὄχι πολύ παλιό...

— Τί εἶναι, πατέρα; ἔκραξε δυνατά. Κάνα· κακό χαμπέρι;

Ἐκεῖνος ἄλαλος τόν ἐσπρωξε μέ τό 'να χέρι θέλοντας νά περάσει. Καί τότε, πίσω ἀπό τοῦ γιοῦ του τό κορμί, πού τοῦ 'φραζε τήν ὄψη, διάπλατη ἡ σάλα ἀνοίχτηκε, κι ὁ γέρος εἶδε... Στρωμένοι καταγῆς στό πάτωμα, τριάντα ναυτικοί, ἄντρες ἀπό τό δικό τους τό καράβι κι ἄλλοι, σέ δύο σειρές ἀραδιαστοί, ὅπως σέ φαγοπότι, δένανε φουσέκια.

Στάθηκε ὁ γέρος. Ἐδειξε σάν τότε ν' ἀποξύνησε, καί σάν νά ὄνειριαζόταν* ὡς τήν ὥρα· τό γιό του κοίταξε μέ μάτια τεντωμένα, κόκκινα κι ὠμά ἀπ' τά χρόνια τά πολύπαθα, κι εἶπε αὐτά τά λόγια μονάχα μέ θυμό:

— Παιδί μου Λιά, τί πράματα εἶν' αὐτά;

— Γιά τό καράβι, πατέρα, εἶπε ὁ Λιάς λιγόλογος, μέ σεβασμό παιδιοῦ κι ὄχι ἄντρα ὅπως αὐτός... Κιντυνέσαμε τώρα στό γυρισμό... μᾶς πέσαν οἱ Ἀλτζερίνοι*, μά ὁ καιρός ἦτανε δικός μας. Καί τώρα τό ταξίδι μας θά 'ναι πιό μακρινό· εἵμαστε γιά τή Μπαρσελόνα*, κι ἔχουμε ἀνάγκη ἀπό μεγάλη τοιμασιά, καί στό δρόμο ποιός ξέρει τί μᾶς βρίσκει...

— Τίνος τά λές αὐτά, παιδί μου Λιά; εἶπε ὁ γέρος πάλι. Εἶναι γιά ταξίδι ὅλα τά μπαρούτια αὐτά, εἶναι γιά ταξίδι; Ἄλλα πράματα εἶν' αὐτά!

— Βλέπεις, πατέρα, εἵμαστε καί κομματιασμένοι στό νησί... Ἐχομε ὀχτρούς... Τό ντουφέκι τοιμάζεται ν' ἀνάψει πάλι...

— Τίνος τά λές αὐτά, παιδί μου Λιά; Καί δέν τό ξέρω 'γώ πώς φιλιωθήκατε ὅλοι, καί πώς ἔδεσες τό σπίτι μας στενά μέ τούς παλιούς ὀχτρούς μας;... Ἀλλάξατε καί λόγια γιά συμπεθεριά... μά ἄς εἶν' καλά ἡ μικρή ἡ ἀγγόνα πού 'ρχεται καί τά μαρτυράει ὅλα τῆς γριάς...

— Ὅχι πατέρα, δέν εἶν' ἀπ' αὐτό...

— Μέ γελάς, καί κρύβεσαι ἀπό μένα... Αὐτά δέν εἶναι πράματα καλά, παιδί μου Λιά...

— Μήν κλαῖς, πατέρα...

— Κυβέρνα τό κεφάλι σου... Ἐχεις ἐφτά παιδιά! Μή λησμονᾷς τό πῶς τ' ἀπόκτησες αὐτό τό πού 'χεις τώρα, τό καράβι... Θά χαλάσεις τό σπίτι σου, παιδί μου Λιά, θά πᾶς κι ἐσύ χαμένος μ' ἐμᾶς ὅλους...

— Πατέρα, σύχασε εἶπα! Μήν κλαῖς... ἀφοῦ τό θέλεις, δέν τό κρύβω.

ὄνειριαζόταν: ὄνειρευόταν.

Ἀλτζερίνοι: Ἀλγερινοί.

Μπαρσελόνα: λιμάνι τῆς Ἰσπανίας.

ναί... "Όλα τὰ δίνω, καί παιδιὰ καί σπίτι — φτάνει νά δοῦμε λευτεριά...

— "Αχ, ἄχ, παιδί μου Λιά, μέ φάγανε τὰ φίδια... τό κατάλαβα! "Ακουσα ἀπό 'κεῖ πού κοιτόμαι... εἶπα· «τί θέλουν τ' ἀνεβάσματα, τὰ σύρε κι ἔλα σπίτι».

— Μήν κλαῖς... σοῦ τό 'πα τώρα· ὅλα εἶν' ἔτοιμα! Θά τό σηκώσουμε, πατέρα, γιά τήν πατρίδα ὅλα θά τά ρίξουμε στή θάλασσα... "Ας πᾶνε καί κορίτσια καί προικιά τους κι ὅλο τό σόι σύρριζα — γιά τήν πατρίδα!

Χοντρά δάκρυα κυλοῦν· αὐλάκια ἀνάμεσα ἀπό τά σκαμμένα μάγουλα τοῦ γέρου. Μά τώρα ἡ ὄψη του χαμογελάει· ἔχει αὐτός ἄξαφνα γαληνέψει. Κοιτάζει τούς ἀνθρώπους πού σκυφτοί δουλεύουν, καί κάνουνε πῶς δέν ἀκοῦν. Σκουντᾷ ἕνανε μέ τό πόδι χαμογελαστά:

— 'Εσύ, βρέ ζουλάπι, κάνεις σάν τόν κουφό ἄστακό, ἔ; Μαναβέλα* πού σοῦ χρειάζεται, ζουλάπι! "Ελεγα κι ἐγώ... Βρέ, ἐμένα ἐσεῖς θά μέ γελάσετε, ζουλάπια; "Ας εἶναι, νά 'χετε τήν εὐκή μου... Κι ἐσύ, παιδί μου Λιά, νά 'χεις τήν εὐκή μου!

Τοῦ φιλεῖ ὁ Λιάς τό χέρι. Οἱ ἄλλοι σηκωτοί, καί σκύβουν τό κεφάλι καί περνοῦνε μέ τά χέρια σταυρωτά στά στήθια, καί φιλοῦν κι αὐτοί.

Σάν παλικάρι ὁ γέρος βγαίνει ἀπό τήν ἄλλη τώρα, τή μεγάλη πόρτα, καί κατεβαίνει ἀνάλαφρα σά νά ξανάνιωσε. Σέ λίγο βρίσκεται ἀπό τήν αὐλή στό μαγειρείο. Οἱ γυναῖκες βάνουν ὅλες μιά φωνή ξαφνισμένη τάχα, μά χαρά γιομάτη γιά τόν ξένο πού φανίστηκε.

— Μπά, καλῶς τον τόν παππού! Μπά, καλῶς μᾶς ὀρισε;! Φωνάζουν τά κορίτσια.

— Σωπάτε σεῖς, ζουλάπια! λέει ὁ γέρος τάχα θυμωμένος· μά ἐσύ, βρέ νύφη, κρύβεσαι κι ἐσύ;... Τί στέκεστ' ὅλοι σας σά χάνοι... Κάνετε τόν κουτό, ἔ; Μαναβέλα!

— Τί, παππού; Δέν ξέρουμε τίποτα οἱ κακομοῖρες... λέει ἡ πιό μεγάλη ἀγγόνα μέ πονηρό χαμόγελο.

— Οἱ κακομοῖρες, ἔ; 'Αμή τό καζάνι μέ τό ρύζι, καί τό κριάς στό πλάι ἀπ' τή φωτιά; Δέν καταλαβαίνω 'γώ, ἔ; Μαναβέλα!

'Απότομα γυρίζει κι ἀπό 'κεῖ, καί φεύγει. Τῆς κυρα-μάνας ἡ κλάψα ἡ ἀπαυτῇ φτάνει ἀπό τό καμαράκι. Καί τῆς ἀποκρίνεται τώρα ἄλλη βροντερή φωνή:

— Γέρο, 'ποῦ ἦσουν; Τί γίνηκες;...

— 'Εδῶ ἤμουν, μ' ἔχασες; Κοίταξε μή μέ χάσεις, ζάχαρή μου... πού ἤμουν — δική μου δουλειά! 'Εσύ νά μήν ἀνακατεύεσαι! Νά κοιτάξεις αὐτοῦ τή γωνιά σου καί τή στάχτη σου... 'Εγώ ξέρω πού ἤμουν! Δέν ἔχω λόγο νά δώσω στίς γυναῖκες! Χίλιες φορές σοῦ τό κοπανάω, νά μήν

μαναβέλα: μανιβέλα (λέξη ἰταλ.), κοντάρι. 'Εδῶ: ξυλοκόπημα μέ μανιβέλα.

ἀνακατεύεσαι στῶν ἀντρῶνε τίς δουλείες! Νά μάθεις νά σωπαίνεις. Νά κάνεις λίγο τόν κουφό... εἶσαι κουφή πού εἶσαι! "Ελα τώρα, σήκου, θά φῶμε μέσα μέ τούς ἄλλους..." Ἐχουμε ξένους σπίτι μας!

Ἑρωτήσεις

1. Ποιούς κινδύνους ἀντιμετώπιζαν οἱ ναυτικοί μας πού ταξίδευαν στίς θάλασσες πρὶν ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821; (Νά βρεῖτε τὰ σχετικά χωρία τοῦ κειμένου).
2. Τίς ναυτικές δυνάμεις τοῦ Ἀγῶνα ἀποτέλεσαν τὰ ἐμπορικά πλοῖα τῶν νησιωτῶν μας· ἐπιβεβαιώνεται αὐτό ἀπὸ τὸ διήγημα; Πῶς γίνονταν ἡ μετατροπὴ τῶν ἐμπορικῶν πλοίων σέ πολεμικά;
3. Ποιά ἦταν ἡ ψυχολογικὴ κατάσταση τοῦ παπποῦ; α) Ὃταν ζοῦσε ἀπομονωμένος στὴ γωνιά του; β) Ὃταν πῆγαινε νά συναντήσῃ τὸ γιό του; γ) Μετὰ τὴ συνάντησιν;
4. Ποιό γεγονός ἄλλαξε τὴ ζωὴ τοῦ παπποῦ; Μπορεῖ ἓνα ἰδανικό νά μεταβάλῃ τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου; Γιατί;

Κωνσταντῖνος Θεοτόκης

Οἱ σκλάβοι στὰ δεσμά τους

(Κεφάλαιο 3 - Ἀποσπάσματα)

Κεντρικὸ πρόσωπο τοῦ μυθιστορήματος εἶναι ὁ κόντζες* Ἀλέξανδρος Ὀφιομάχος Φιλάρετος. Ἀντιπροσωπεύει τὴν παλιὰ τάξη τῶν εὐγενῶν, πού ξεπέφτει οἰκονομικά. Εἶναι παντρεμένος κι ἔχει δυὸ κόρες, τὴν Εὐλαλία καὶ τὴν Λουίζα, καὶ δυὸ γιούς, τὸ Γιώργη καὶ τὸ Σπύρο. Τὴν Εὐλαλία, πού εἶναι τὸ πῶ ἀγνό πρόσωπο τοῦ μυθιστορήματος, ἀγαπάει ὁ ἄλκις Σωζόμενος, νέος μέ ἰδανικά. Τὴν Εὐλαλία ὁμως ζητάει σὲ γάμο ὁ γιατρός Ἀριστείδης Στεριώτης, πού ξεκίνησε φτωχὸς καὶ τώρα εἶναι πλούσιος. Ἐχει στὰ

χέρια του όλα τὰ γραμμάτια* πού υπέγραφε κατά καιρούς ὁ Ἀλέξανδρος Ὁφιομάχος καί θέλει νά παντρευτῇ τὴν Εὐλαλία ὄχι γιατί τὴν ἀγαπάει, ἀλλὰ γιατί ὁ γάμος θά τὸν βοηθήσει κοινωνικά.

Βρισκόμαστε στό σπίτι τοῦ Ἀλέξανδρου Ὁφιομάχου, πού περιμένει μέσα στό γραφεῖο του τὸ Μίμη Χαντρινό. Νά προσέξετε α) Πόσο ἐπιμένει ὁ συγγραφέας στὴν περιγραφή τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ γραφεῖου καί β) Πῶς ξετυλίγει τὸ διάλογο ἀνάμεσα στὸν Ὁφιομάχο καί τὸ Χαντρινό (καί στὶς δύο περιπτώσεις ἔχουμε χαρακτηριστικά δείγματα ρεαλιστικῆς γραφῆς).

Ηταν ἀπόγιομα. Ὁ κόντες Ἀλέξανδρος Ὁφιομάχος Φιλάρετος, γερασμένος, σκυφτός, μικρότερος, ἀλλὰ μέ ἄσπρα μακριὰ γένεια, μέ χοντρά ροδοκόκκινα χεῖλη, ὅπως ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τοῦ γένους του, ἐπερπατοῦσε ἀνήσυχτα ἀπάνω κάτω στό γραφεῖο του, τυλιγμένος μέσα σ' ἓνα τρίπαλιο πανωφόρι, πού τὸ φοροῦσε ἀπὸ χρόνια πολλά γιὰ τὸ σπίτι τὸ χειμῶνα. Ἐκείνην τὴν ἡμέραν δέν ἔκανε ὅμως κρύο.

Τὸ δωμάτιο ἦταν μεγάλο, σ' ἓνα ἀρχαῖο, ἀφεγγο σπίτι, μέσα στὰ στενά τῆς χώρας*, εἶχε τέσσερα μεγάλα παράθυρα, ὅλα στὸν ἴδιον τοῖχο, ἦταν ὅμως σκοτεινὸ, σὰ νά κλειοῦσε μέσα του σταχτύ, σκονισμένον ἀέρα, γιατί ἄλλα νεόχτιστα σπίτια πολὺ ἐστενοχωροῦσαν τῶρα ἀπ' ὅλες τές μεριές τὸ παλιὸ ἀρχοντικὸ τῶν Ὁφιομάχων, πού στὰ παλαιὰ χρόνια ὑψωνότουν μονάχο καί περήφανο ἀνάμεσα σέ φτωχικά μόνο χαμόσπιτα.

Κιτρινιασμένες κουρτίνες καί ξεθωριασμένοι χρωματιστοὶ μπερντέδες* ἐσκοτίνιζαν ἀκόμη περισσότερο ἐκεῖνο τὸ δωμάτιο, καί ὁ ἀέρας ἦταν ἐκεῖ μέσα βαρὺς καί ὑγρὸς, καί τὰ χάρβαλα* πατώματα ἀνάδιναν μία μυρωδιά ἀπὸ μούχλα παλιά, ἀπὸ κλεισούρα κι ἀπὸ σκόνη. Ξεθωριασμένοι, ἄπαστροι*, γδαρμένοι καί νοτεροὶ ἦταν κι οἱ κίτρινοι τοῖχοι, καί τὰ ἐπιπλα ἦταν παλιωμένα κι ἀμελημένα, ἀγυάλιστα ἀπὸ καιρούς, καί μολογοῦσαν ὡς κι ἐκεῖνα τὸν ξεπεσμό τῆς ἀρχοντικῆς φαμελιάς.

Ξάγναντα στὰ παράθυρα, ἀκουμποῦσαν στὸν τοῖχο δύο μεγάλα κάρυνα ἀρμάρια*, γεμάτα μουχλιασμένα βιβλία* καί στὴ μέση, πές, τῆς κάμα-

γραμμάτιο: ἐμπορικὸ ἔγγραφο· μ' αὐτὸ ἀναλαμβάνει κάποιος τὴν υποχρέωση νά πληρώσει σέ ἄλλον ἓνα χρηματικὸ ποσὸ σ' ὀρισμένον τόπο καί χρόνο.
κόντες: κόμης (τίτλος εὐγενείας).
χώρα: πόλη.

μπερντές: χοντρή κουρτίνα.

χάρβαλο (τό): καθετὶ ἐρειπωμένο, ἄχρηστο.

ἄπαστρος: αὐτὸς πού δέν εἶναι πασιτικός (=καθαρός), ἀκάθαρτος.

ἀρμάρι: ντουλάπα.

ρας, μπρός σέ μιά χαμηλή, μικρή, τετράγωνη πολυθρόνα ήταν ένα τραπέζι από ξύλο άσπρο, μέ μαυρισμένα πόδια, στρωμένο όλο μέ χοντρά γαλάζιο χαρτί καί καταφορτωμένο μέ σκονισμένα χαρτιά, διπλωμένα του μάκρους καί δεμένα πολλά μαζί μέ σπάγγους· καί ανάμεσα στά χαρτιά ήταν ένα μικρό, κατηφορητό, κινητό γραφείο, πού τό ρούχο του μελανιές γεμάτο δέν ήταν πλιά πράσινο από χρόνια, κι ένα στρογγυλό, τζιγκίνο καλαμάρι μέ δυό τρείς πένες καρφωμένες τριγύρω. Ένα άλλο άρμάρι, ένα άλλο τραπέζι στους πλαγινούς τοίχους καί μερικές καρέκλες παλιές καί περίεργες, αυτά ήταν τά έπιπλα τής κάμαρας, όπου περνούσε τές περισσότερες ώρες του ό γέροντας Όφιομάχος.

Στους τοίχους έδώ κι εκεί έκρεμόνταν οί οικογενειακές του εικόνες, μαυρισμένες από τήν πολυκαιρία κι από τήν ύγρασία, μέσα σέ μαύρες ή σέ χρυσωμένες κορνίζες θαμπές ως κι εκείνες: οί παλαιοί Όφιομάχοι, άρχοντες μέ δύναμη μεγάλη στόν τόπο καί πού τώρα έκοιμούνταν ήσυχα καί λησμονημένοι στό χώμα. Κάποιοι ήταν ξυρισμένοι καί μέ λευκές περούκες στό κεφάλι, άλλοι έφορούσαν χρυσοκέντητες στολές, κάποιος παλαιότερος μία σιδερένια άρματωσιά· κι ήταν κιόλας εκεί μερικές γυναικίες μορφές, ώραιες καί περήφανες, μέ άρμονικά χαμόγελα πάνω στά χοντρά τους χείλη, καί μία άλλη παράξενη ζωγραφιά, πού παράσταινε ένα φανταστικό δέντρο, μέ φύλλα σπάνια, μέ άφύσικους στριφτούς κλώνους κι όλο γεμάτο μικρούς μπλάβους κύκλους, όπου ήταν γραμμένα μ' άσπρο χρώμα όνόματα μόνο· ήταν τό γενεαλογικό δέντρο των Όφιομάχων.

Μέσα στό σπíti έβασίλευε ήσυχία. Κι από τό δρόμο έρχόταν μόνο ό θόρυβος ένού μαραγγού πού έρουκάνιζε σανίδες...

Έπερπατούσε εκείνο τό απόγευμα πάλι ό γέρος άνήσυχος, έκάπνιζε αδιάκοπα χοντρά σιγάρα, πού τά τύλιγε ό ίδιος καί πού τά δάγκανε ως στή μέση, καί κάθε τόσο έριχνε ένα βλέμμα στό χρυσό ρολόι τής τσέπης πού τό κρεμούσε πάντα από ένα καρφί στόν τοίχο, πάνωθε από τήν πολυθρόνα του, καί κάθε τόσο έσταματούσε κι έριχνε ένα άλλο βλέμμα σ' ένα μεγάλο κατάστιχο πού ήταν άνοιχτό πάντα στά σκονισμένα χαρτιά του, καί κάθε τόσο έκουνούσε πικρά τό κεφάλι. — Κάποιον έπρόσμενε.

«Θά 'ρθει... δέν μπορεί παρά νά 'ρθει... είναι ή ώρα του!...» είπε μέ τό νου του. «Καί πού νά βρεθούν τώρα τά χρήματα... τόσα χρήματα!...» Κι έφερε τό χέρι στό μέτωπο σά νά 'θελε νά διώξει τίς βαριές φροντίδες πού του έρχόνταν στό κεφάλι καί γιά έκατοστή φορά έμεινε κάμποσες στιγμές σκυφτός άπάνου στό μεγάλο βιβλίο, σά νά τό σπούδαζε μέ προσοχή.

Μά ώστόσο καί τά παιδιά του είχαν μεγαλώσει. Δύο νέοι καί δύο νέες,

πού κανένας τους δέν ἐκέρδιζε καί πού ὅλοι τους ἐχρειαζόνταν χρήματα. Μάλιστα ὁ πρῶτος, ὁ Γεώργης πού εἶχε στείλει στά Παρίσια εἶχε σκορπίσει ἀδικοιολόγητα ἀμέτρητο χρήμα. Καί τώρα δέν εἶχε οὔτε αὐτός ἔργο κανένα, καθῶς οὔτε κι ὁ δεῦτερος, ὁ Σπύρος, ἕνας νωθρός καί βαρύσκοπος νέος, πού μεταβιᾷς εἶχε βγάλει τό γυμνάσιο καί πού δέν εἶχε θελήσει οὔτε κόσμο νά ἰδεῖ οὔτε νά σπουδάξει ἐπιστήμη. Καί οἱ δυό του οἱ κόρες ἦταν τώρα σ' ἡλικία γάμου, ἤθελαν ἐξοδα κι ἐκεῖνες, καί αὐριο μεθαῦριο, πού θά τές ἐγύρευε κάποιος, θά 'ταν κι αὐτές αἰτία ἀπό μεγάλη στενοχώρια, γιατί ὁ γέρος δέ θά μπορούσε νά τές προικίσει.

(Περίληψη ἀνάμεσα στό α' καί β' ἀπόσπασμα)

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὀφιομάχος, ἐνῶ περιμένει τὸ Χαντρινό, σκέφτεται πῶς θά πληρώσει τὰ 1500 φράγκα πού χρωστάει. Σκέφτεται ἀκόμη τί θά ποῦν ἡ γυναίκα του καί τὰ παιδιά του, ὅταν μάθουν, ὅτι εἶναι τόσο χρεωμένος. Ἀναλογίζεται πόση δύναμη εἶχε κάποτε ὁ πατέρας του, πού ὅμως τοῦ ἄφησε μεγάλο χρέος. Τό χρέος αὐτό κατόρθωσε νά τό πληρώσει μέ τό γάμο πού ἔκαμε: κατάφερε νά πάρει μιὰ πλούσια κληρονομία. Ὁ ἴδιος ὅμως συνέχισε νά σπαταλάει σάν τὸν πατέρα του. «Ἡ ἀγροτική περιουσία δέν ἔδινε γιὰ καιροὺς τίποτα» τὸ χρέος τοῦ Ὀφιομάχου αὐγάτισε, ἔγινε διπλό, τρίδιπλο, πεντάδιπλο καί μέ τὰ ἄφορα χρόνια ὅλο ἐγεννοῦσε. Κι ὡστόσο ὁ ἄρχοντας ἐγέραζε χωρὶς νά θελήσει νά θυσιάσει καμία του συνήθεια, κανένα του ἐλάττωμα, ξεπέφτοντας ὅμως πραγματικά ἀπὸ χρόνο σέ χρόνο, φροντίζοντας μόνο νά μὴν πουλεῖ τὰ χτήματά του, πασκίζοντας νά μὴν φανεῖ καί νά μὴν ἀκουστεῖ ὁ χαλασμός του».

Οὐκ αὐτὲς οἱ φροντίδες τοῦ ἐτάραζαν τὸ νοῦ καί τὸν ἐρέθιζαν. Κι ἐπερπατοῦσε ἔτσι συλλογισμένος, ἀπάνου κάτου, στὸ θλιβερό του γραφεῖο, πού ἀνάδινε ὡς κι ἐκεῖνο τὴ μυρωδιά τοῦ ξεπεσμοῦ... Ἐκοίταξε πάλι τὴν ὥρα, ἀγρίκησε ἕνα ρίγος στὲς πλάτες του, μέ τὰ χέρια του ἔσιαξε τὸ τρίπαλιο πανωφόρι του, σά νά 'θελε νά ζεσταθεῖ, κι' αὐτὴν τὴ στιγμή ἀκουσε τὸ κουδούνι τῆς ὁξώπορτας ψηλά νά σημάνει. Μαντεύοντας ποιὸς ἦταν, ἐπῆγε ὁ ἴδιος νά ἀνοίξει. Ἐβγήκε ἀπὸ τὸ γραφεῖο, ἐκατέθηκε τὰ λίγα σκαλιά τῆς ξύλινης ὑγρῆς σκάλας, μία στιγμή ἔμεινε ἀναποφάσιτος σηκώνοντας τὸ κεφάλι καί κοιτάζοντας ἀπάνου, σά φοβισμένος μὴν τὸν ἔβλεπε κανένας, ἔσιασε πάλι τὸ παλιό του πανωφόρι, καί τέλος ἀνοίξε.

— Γειά σου, είπε σοβαρά και περήφανα ο Όφιομάχος στόν άνθρωπο πού έμπαινε μέσα, ξανακλειώνοντας χωρίς κρότο τήν πόρτα.

— Σέ προσκυνῶ, αφέντη! τοῦ ἀποκρίθηκε ταπεινά καί σκύφτοντας ἐκεῖνος.

Ήταν ἓνας ἄνθρωπος πενήντα χρόνων, γερασμένος πλιά, ψηλός, λιγνός ξερακιανός, κίτρινος, μέ φρύδια ἀναγριεμένα, μέ μάτια πού δέν εἶχαν βλέμμα, μέ μεγάλη γυρτή μύτη, φαλακρός καί μέ κομμένα καί κακοβαμμένα μαυρακόκκινα μουστάκια. Τά χέρια του ἦταν μεγάλα· τά πόδια του ζαβά, κοκαλιάρικα καί γεμάτα κόμπους. Κι ἦταν ντυμένος μέ μαῦρο σακάκι καί μέ μαῦρο λαιμοδέτη καί μ' ἓνα βρωμερό, φαγωμένο, σταχτί πανταλόνι.

— Πᾶμε ἀπάνω! τοῦ ξανά 'πε σιγά ο Όφιομάχος μέ κατεβασμένο βλέφαρο καί ξανασιάνοντας νευρικά τό παλιό πανωφόρι του, σά νά κρῦνε.

Κι ἐκείνην τή στιγμή ἀκούστηκε ἀπό τό ψηλότερο πάτωμα ἡ φωνή τῆς γριᾶς ἀρχόντισσας πού 'λεγε:

— Έ, πού εἶσαι; (ἔτσι ἔκραζε πάντα τόν Όφιομάχο ἡ γυναίκα του, γιατί ἐντρεπότουν, ἀπ' ὅταν ἦταν νέα, νά τόν πεῖ μέ τ' ὄνομά του.)

— Ποιός εἶναι;

— Κανένας! τῆς ἐφώνασε ἀπό κάτω κοκκινίζοντας ἀπό τό θυμό του.

— Πῶς κανένας;

— Κανένας γιά σᾶς, καί ξαναφώνασε σφίγγοντας τά λίγα του χαλασμένα δόντια... Ἦρθε γιά μέ ο σιόρ Μίμης ο Χαντρινός, θέλει νά μέ κουβεντιάσει, ἐμέ κι ὄχι ἐσᾶς... Κανέναν ἀπό σᾶς!...

Ἀνέβηκαν καί οἱ δύο στό γραφεῖο καί χωρίς προοίμια ο γέρος, ἀφοῦ ἐκλειδῶσε τήν πόρτα καί ἀφοῦ ἔβαλε τόν ἄλλον νά καθίσει σιμά του μπρός στό τραπέζι, τόν ἐρώτησε σοβαρός:

— Τί θέλεις;

Ὁ ἄλλος τοῦ ῥιξε μέ τήν ἄκρη τοῦ ματιοῦ του μίαν εἰρωνική ματιά κι ἔχαμογέλασε σαρκαστικά κάτω ἀπό τό κακοβαμμένο μουστάκι του. «Ἀφέντη,» τοῦ 'πε· «δέν τό ξέρεις;... Αὔριο ξεπέφτει ἓνα χαρτί σου* κι ἦρθαν νά πάρω αὐτά τά λίγα τά χρήματα... Δέν εἶναι οὔτε μία πρόκα τοῦ παπουτσιοῦ σου... Μικροπρέπειες!... Ἦρθα νά τά πάρω σήμερα, γιατί δέ θέλω ν' ἀκούεσαι!

Κι ἔτσι λέγοντας ἔβαλε στή μέσα τσέπη τοῦ σακακιοῦ του τό χέρι του κι ἔκαμε πῶς ἤθελε νά τραβήξει κάτι ἀπό μέσα. Μά ο ἄρχοντας δέν τοῦ ἀπαντοῦσε ἀμέσως· ἐφάνηκε μία στιγμή σκεπτικός· ἔχασε λίγο τό ρο-

ξεπέφτει ἓνα χαρτί σου: λήγει ἓνα γραμμάτιό σου (ἐπομένως πρέπει νά πληρωθεῖ τό χρηματικό ποσό, πού ἀναγράφεται σ' αὐτό).

δοκόκκινο κι ώραϊο χρώμα του καί τέλος ντροπαλά καί χαμηλόφωνα του ἀποκρίθηκε:

— Δέν τά 'χω, μωρέ, σήμερα, μά τήν ἀλήθεια!...

Ὁ Χαντρινός ἐπρόσμενε βέβαια αὐτήν τήν ἀπάντηση. Δέν ἦταν ἡ πρώτη φορά πού ἡ συνομιλία τους ἄρχιζε ἔτσι. Ἐβγαλε ἄδειο τό χέρι ἀπό τήν τσέπη, ἐκοίταξε μέ ἀπορία τό γέροντα, πού βαστοῦσε τώρα κατεβασμένο τό βλέφαρο καί τοῦ 'πε σκληρά, κάνοντας τόν κακοφανισμένο:

— Ἀφέντη, τό ξέρεις, ἐγώ εἶμαι ἄνθρωπός σου, ἐγώ ἀγαπάω τό σπίτι σου, ἐγώ ἔχω καλή καρδιά, μά πάρα πολύ καλή, καί κάθε μέρα χάνω γι' αὐτή τήν καλοσύνη μου... Ναί, μά τήν ἀλήθεια πού εἶναι ὁ Θεός!... Ἀφέντη, τά θέλουν!...

— Κι ἀφοῦ δέν τά 'χω!... Ξαναπολογήθηκε ὁ γέρος στενοχωρημένος. Σφάξε με λοιπόν!...

— Τί λόγος, ἀφέντη!...

— Εἶναι χίλια πεντακόσια αὐτήν τήν φορά... πού νά τά 'βρω; Ἐκαμα αὐτές τέσ μέρες εἴκοσι γράμματα ἔξω... μὴ λές πού δέν ἐφρόντιζα!... Μά οἱ χωριάτες!... ὦ τώρα οἱ χωριάτες... παίρνουν μά δέ δίνουν... Κι εἶμαι σέ κακά νερά... καί ἡ σοδεῖά ἀργεῖ ἀκόμη!...

— Δέν τό ἀνανεώνουν, ἀφέντη!...

— Δέν τά 'χω, σοῦ λέω!... Δέ μέ πιστεύεις;

— Ἐγώ; διαμαρτυρήθηκε ὁ τοκογλύφος μ' ἓνα ταπεινό χαμόγελο. ἐγώ, ἀφέντη;... Μά πῶς νά κάμουμε;... Μὲ θλίβει ἡ καρδιά, ναί, μά τήν ἀλήθεια πού εἶναι ὁ Θεός!...

Κι ἐσταύρωσε τά χέρια του καί μέ περίλυπον ὕφος, σά νά στενοχωριοῦντο ἀληθινά, ἔακολούθησε: Γιατί εἶπαμε, ἀφέντη, ἡ καρδιά μου ἔχει πάρα πολλή καλοσύνη, εἶναι χρυσή... Καί μοῦ πονεῖ ἔμένα ἀκόμα πλιότερο νά σέ βλέπω σέ στενόχωρες ὥρες... Μά δέ φταίω ἐγώ... Γι' ἀγάπη σου, ἀφέντη, ἐγώ θά πάω λοιπόν νά περικαλέσω νά τό ἀναβάλουμε γιά ἔξι μῆνες, μά δέν πιστεύω νά μοῦ γίνει ἡ χάρη. Θά πλέρωνες ἔτσι, ἀφέντη, μονάχα τά διάφορα*...

— Σήμερα οὔτε αὐτά, εἶπε περίλυπος ὁ γέρος. Δέν ἔχω νά σοῦ δώσω τίποτα...

— Μήτε τά διάφορα; μήτῃ κι αὐτά; Μά λοιπόν τότες δέν κάνομε τίποτα!... ὦ Θεέ μου!...

— Μήτε ἓνα ὄβολο*! τοῦ ξανά 'πε ὁ Ὀφιομάχος μ' ἓναν ἀπηλπισμέ-

τά διάφορα: ὁ τόκος των χρημάτων.

ὄβολο: πολὺ μικρὸ χρηματικὸ ποσὸ. Μήτε ἓνα ὄβολο = οὔτε μιά δεκάρα (θά λέγαμε σήμερα).

νον αναστεναγμό. Κι έσκέφτηκε μέ φρίκη τόν τρομερόν κατήφορο πού τόν έπαιρνε, τή βέβαιη καταστροφή πού όλοένα έσίμωνε καί πού έπεριτριγύριζε τό άρχαιο του σπιτί. Καί ό άλλος ώστόσο τόν έκοίταζε σοβαρός καί σά νά τόν έσυμπονούσε στ' αλήθεια καί διστάζοντας του ξανά 'πε δειλά:

— Άφου είναι έτσι τά πράματα, άφέντη, άς έχω συμπάθιο, πρέπει ν' άρχίσεις νά πούλεϊς!...

Ό γέρος άλλαξε χρώμα· οί φλέβες του προσώπου του έφούσκωσαν· άκουσε άξαφνα τό θυμό νά βράζει μέσα του, αλλά ήμπόρεσε νά κρατήσει τόν έαυτό του. «— Νά πουλώ;» του 'πε πικρά. Κι ό λόγος αύτός τόν έκανε νά πονεί καθώς του 'βγαине από τό στόμα, σά νά 'ταν βεργιά άπάνω στό κρέας του. Τό 'χε βέβαια συλλογιστεί καί ό ίδιος πώς έπρεπε τέλος νά φτάσουν εκεί τά πράματα, άφου, γιά τήν ώρα τουλάχιστο, δέν έπρόσμενε από πουθενά άλλου βοήθεια· μά ή λέξη στό στόμα του τοκογλύφου τόν άτίμαζε, έξυπνούσε μέσα του ένα αίσθημα αγάπης γιά τήν πατρική του κληρονομία πού ήθελε νά τή φυλάξει από κάθε άρπαγή, νά τή διατηρήσει αλιγόστευτη καί όλόκληρη, ένα αίσθημα στοργής γιά τό παλιό ρειπισμένο* σπιτί στή μακρινή έξοχή, όπου οί πρόγονοί του είχαν ζήσει σάν έξουσιαστές καί άφέντες καί πού ή άνέχειά* του τόν είχε κάμει νά τό αφήσει έλευινά νά χαλάσει· γιά τό χτήμα τέλος πού τόσους αιώνες ήταν τής φαμελιάς του καί πού είχε τό χρέος νά τό αφήκει κι αύτός στά παιδιά του, όπως τό 'χε λάβει από τόν πατέρα του... "Όχι, δέν ήθελε, δέν μπορούσε ό δύστιχος νά πουλήσει... όχι, σήμερα τουλάχιστο δέν ήθελε νά αποφασίσει, κι άς ήξερε πώς ή ανάγκη θά έρχότουν πάλι έξουσιάστρα. "Αχ, τό 'βλεπε!... Τά ύποθηκιασμένα σπιτία του μετά βιάς έπλήρωναν τούς τόκους άπ' όσα τά εθάραιναν, ήταν σάν πουλημένα από τά τώρα... Θά έρχότουν βέβαια καί ή άράδα από τ' άλλα τά χτήματα, θά τά 'παιρναν οί χωριάτες, οί δούλοι του, θά κομματιαζόνταν τά περήφανα ποστατικά* του... Ναι βέβαια όλα αυτά θά γενόνταν έτσι... αλλά τουλάχιστο όχι σήμερα!... "Όχι...

— Δέν πουλώ! είπε μέ άπόφαση...

— Καί τότες; έκαμε ό άλλος μέ μία χειρονομία καί ζαρώνοντας τό ώχρό μέτωπό του.

— "Ω, άν ήθελες εσύ... του άπάντησε γλυκά ό Όφιομάχος. "Επειτα άπ' όσα έκέρδισες δώ μέσα από τά χέρια μου... ώ θ' ανανέωνες αύτό τό καταραμένο τό χαρτί ως κι από τήν τσέπη σου!... Δέ θά 'χες νά χάσεις

ρηπισμένο: έρειπωμένο.

άνεχεια: φτώχεια.

ποστατικό = ύποστατικό: άγρόκτημα.

πιστία από με... και ποιος ξέρει τι γίνεται αργότερα... τι όρομο παίρνουν τά πράματα... κι άξαφνα ή τύχη μās άνεβάζει πάλι εκεί πού ήμαστε πρώτα!... Μά έσύ μου φέρνεις άντίς δυσκολίες!...

Ό τοκογλύφος απόμεινε όλομεμιās σάν πεθαμένος! Έκοίταξε μέ τά μάτια του, πού δέν είχαν βλέμμα, τόν άρχοντα καί του 'πε: — 'Η καρδιά μου πάει, σβήνεται, άφέντη! Ναί, μά τήν αλήθεια πού είναι ό Θεός... Λιώνει από τήν καλοσύνη της... Δέ θά τό 'κανα, λές, έγώ καί χωρίς νά μου τό πείς; Μά δέ μέ ξέρεις άκόμα, άφέντη;... Μόνο πού δέν έχω ούτε έγώ ό φτωχός!... Λές πού έμείς οί μικροί άνθρώποι έχουμε τήν κατάστασή σας;... Τί νά σου κάμω, πού δέν έχω!... Καί φυσικό είναι... γιά νά 'χει κανείς, πρέπει νά 'ναι άδικητής, νά μήν είναι τίμιος... καί γώ άντίς... μά τά 'παμε τόσες φορές... είμαι ό τύπος έγώ, τση τιμής καί τση δικαιοσύνης! 'Ω ναί, μά τήν αλήθεια...

Ό γέρος τούτη ή φορά δέν έγέλασε μέ τήν άνθρώπιастη φλυαρία του τοκογλύφου καί του άποκρίθηκε στενωχωρημένος: — Νά σās γράψω καί τόν τόκο!...

— Τόν τόκο... τόν τόκο, άφέντη;... 'Αλλά καί μέ τί ασφάλεια;

— 'Ασφάλεια;... Μ' εκείνην πού είχατε, μωρέ, ως τά σήμερα... Μέ τήν ύπογραφή μου!... Τί άλλο;... (Καί τόν έκοίταξε μέ περίεργη περηφάνια). Σās γράφω δύο χιλιάδες!... Σου γράφω όσα θέλεις... Φτάνει νά τελειώσω τώρα αυτή ή ιστορία!...

Κι έθύμωνε.

— Δύο χιλιάδες, άφέντη;...

— Μά ναί, παλιάνθρωπε!...Θέλεις καί περισσότερα; Λέγε το... λέγε το γρήγορα!...

Ό τοκογλύφος έχαμογέλασε ταπεινά. Έβγαλε από τήν τσέπη του ένα χαρτί καί του τό 'δωσε νά τό ύπογράψει. Ό Όφιομάχος αναστέναξε, τό ξεδίπλωσε περίλυπος, έπιασε τήν πένα, έγγραψε λίγα ψηφία, κι έπαράδωκε τέλος ντροπιασμένος τό χαρτί στόν τοκογλύφο, πού τό κοίταξε καλά, τό δίπλωσε καί τό ξαναφύλαξε εύχαριστημένος.

Η τελευταία πράξη τής καταστροφής είχε άναβληθεί.

Έρωτήσεις

1. Νά μελετήσετε καλά τό πρώτο απόσπασμα καί νά άπαντήσετε στά παρακάτω έρωτήματα:
 - α) Πώς παρουσιάζει ό συγγραφέας τόν 'Αλέξανδρο Όφιομάχο στά έξωτερικά του χαρακτηριστικά;
 - β) Πώς είναι σέ γενικές γραμμές τό έσωτερικό του γραφείου; Ποιά άτμόσφαιρα έπικρατεί μέσα σ' αυτό;

- γ) Ἡ περιγραφή τοῦ δωματίου ἔχει σχέση μέ τόν ξεπεσμό τοῦ Ὀφιομάχου;
- δ) Μποροῦμε νά χαρακτηρίσουμε τήν περιγραφή ρεαλιστική; Ἄν νάί, ποιό ρόλο παίζουν τά ἐπίθετα;
2. Νά μελετήσετε καλά τό δεῦτερο ἀπόσπασμα καί νά ἀπαντήσετε στά παρακάτω ἐρωτήματα:
- α) Ἐκφράζει ὁ διάλογος τό χαρακτήρα τοῦ Ὀφιομάχου καί τοῦ Χαντρινού; (νά δικαιολογήσετε τήν ἀπάντησή σας μέ σχετικά χωρία).
- β) Ἡ περιγραφή τῶν ἐξωτερικῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ Χαντρινού ἔχει σχέση μέ τό χαρακτήρα του;
- γ) Ποιά εἰκόνα σχηματίζουμε γιά τό γέροντα Ὀφιομάχο καί τό Χαντρινό;
3. Μέ ποιό κοινωνικό πρόβλημα ἀσχολεῖται ὁ Θεοτόκης στό μυθιστόρημά του; (Νά συμβουλευτεῖτε καί τό εἰσαγωγικό σημεῖωμα.)

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

Ὁ κ. τμηματάρχης ἔρχεται

Στό διήγημά του αὐτό ὁ Παπαντωνίου σαρκάζει τή γραφειοκρατία, πού εἶναι μιά πληγή τῆς δημόσιας ζωῆς τοῦ τόπου μας. Παρακολουθήστε μέ πόσο ψυχρή καί ἀντικειμενική ματιά περιγράφει τίς εἰκόνες τῆς ὑπαλληλικῆς ζωῆς.

κ. ΤΜΗΜΑΤΑΡΧΗΣ, μπαίνοντας στό γραφεῖο του, δέκα ἡ ὥρα τό πρωί, βρῆκε μέσα τό λαμπρόν ἥλιο νά τοῦ ζεσταίνει τίς ἀναφορές, τίς ὑπογραφές καί τίς ἀναβολές. Πρέπει νά εἶναι κανεῖς παντοδύναμος προϊστάμενος σέ δύο τμήματα τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἑσωτερικῶν (εἶχαν τότε δικαιοδοσία σημερινῶν ὑπουργείων), νά ἀκυρώνει, νά ἐπικυρώνει, νά ματαιώνει, νά ἐξουσιάζει, γιά νά νιώσει τό χάδι τῆς ἡδονικῆς αὐτῆς ζέστης. Τό ἄπειρο συμπαθεῖ τούς δυνατούς! Μόλις ὁ κ. τμηματάρχης ἐλούστηκε στήν πρωϊνή χλιαρότητα κι ἄπλωσε στό πρώτο ἔγγραφο, ἐπίστεψε πῶς ἡ πρόνοια τοῦ κόσμου τούτου ἔνα μόνο σκοπό ἔχει: νά τόν διατηρήσει τμηματάρχη στήν περιστροφική του καρέκλα. Εἴκοσι χρόνια τώρα, καθισμένος σ' αὐτή τήν καρέκλα, ἐξουσιάζει. Τρέμουν τήν ὑπογραφή του. Ὁ τελευταῖος γραφιάς τῆς ἐπαρχίας τόν νῶθει. Οἱ πῖο δυνατοί πολιτευόμενοι ἔχουν τήν ἀνάγκη του καί τόν κολακεύουν. Ὁ ὑπουργός ὁ ἴδιος εἶναι μελιστάλαχος μπροστά του, ἀπ' τό φόβο μήπως τοῦ καταφέρει καμιά σιγανή

γραφειοκρατική μαχαίριά, τέτοιος πού είναι, ήσυχος σά βαθύ ποτάμι, άμίλητος σάν πηγάδι, κάτοχος τής ύπηρεσίας, μοναδικός γιά λύσεις καί γιά περιπλοκές, βαθύς γνώστης τής συλλογής Ζηνοπούλου καί Δηλιγιάννη. Μά ή φήμη του δέν ήταν τυχαίο πράγμα! Τήν έχτισεν ό ίδιος μέ τέχνη καί ύπομονή. Σοβαρός πάντα στόν άγνωστο, άπειλητικός στόν αδύνατο, γελαστός στό σοβαρό, προσεχτικός καί στό χαμόγελο καί στό κατσούφιασμά του, σήμερα διαχυτικός κι αύριο πάγος στό ίδιο πρόσωπο, άφилος, άπιαστος, δημιούργησε γύρω του τό μυστήριο καί τό φόβο, κρατώντας τόν κόσμο σέ ύποταγή, σέ άβεβαιότητα καί σέ προσδοκία, καθώς οι ώραιες γυναίκες.

Μόνο ή κυρία τμηματάρχου δέν ήταν ένθουσιασμένη μέ τέτοια δόξα.

— Τί κερδίσουμε; έλεγε συχνά. Ξερή έξουσία καί παράσημα!

Τό είχε κρυφό παράπονο, πού ό άντρας της ήταν πολύ έντιμος. Κι ήταν αλήθεια τέτοιος ό παντοδύναμος τμηματάρχης. Πονούσε τό δημόσιο καί δέν καταχράστηκε ποτέ τή δύναμή του γιά νά τό ζημιώσει. Δέν κέρδισεν άλλο άπ' τίς τετρακόσιες ξερές δραχμές τοῦ μισθοῦ του. «Γιατί σκοτώνεσαι τόσα χρόνια;» τόν ρωτούσε κάποτε χωρίς νά συμπληρώσει τή σκέψη της.

— Έσείς οι κότες, άπαντούσεν ό τμηματάρχης, δέ θά καταλάβετε ποτέ τί σημαίνει νά έξουσιάζει κανείς ανθρώπους!

Ή γυναίκα του δέν τό καταλάβαινε, μά κι αυτός θά ήταν αδύνατο νά τό έκφράσει. Είναι κάτι πού νιώθεται καί δέ λέγεται. Οι «φάκελοι»! Νά τούς άνοίγει! Νά τούς διαβάζει! Νά τούς παραπέμπει σ' άλλο γραφείο τοῦ κράτους... Νά ξανάρχονται... Νά περιμένουν τό νεῦμα του... Άπειρες ύποθέσεις νά σταματοῦν εκεί, νά ώριμάζουν άργά, σάν τά φρούτα στόν ήλιο... Ή ευτυχία τής άναβολής... Τό κέντρο!

— Νά μοῦ φέρουν τόν φάκελον Άσπροποτάμου! εἶπε στόν κλητήρα.

Ό γραμματεῦς β' τάξεως Κουτσόπετρος, κοντόσωμος, λιγνός καί καμπουριασμένος, έτρεξε μ' ένα σωρό χαρτιά στά χέρια. Ό τμηματάρχης τούς έριξε μία ματιά· έπειτα, κοιτάζοντας έξαφνα στά μάτια τόν υπάλληλο, εἶπε μέ αύστηρό ὕφος:

— Έξέχασες, Κουτσόπετρε, όταν έδινες αύτήν έδῶ τήν έρμηνεία, πώς ὅλη σου ή ένέργεια ανατρέπεται άπό τό β' έδάφιον τοῦ άρθρου 6 τοῦ ΑΡΞΔ' νόμου καί άλλωστε προσκρούει εις τήν γνωστήν μας έγκύκλιον τοῦ 1886;

Ό γραμματέας προσπάθησε νά δικαιολογηθεῖ:

— Καί ὅμως έχεις παράπονα πού δέν προήχθηκε! Ή προαγωγή, Κουτσόπετρε, προϋποθέτει μία μεγάλη τρύπα στήν καρέκλα! Νά τρυπήσεις τό κάθισμα εργαζόμενος! Έρμηνεία νόμου δέν γίνεται στό γόνατο...

Πῶς; Δέν διασκεδάζομεν ἐδῶ... Ἡ ἐρμηνεῖα σου εἶναι ἐπιπολαία... Τὴν ἀνατρέπω! Ἀκυρώνω τὸ ψήφισμα τοῦ δήμου Ἀσπροποταμίων! Ἀκοῦς; Ἀκυρον! Θά συμμορφωθῶμεν μέ τόν ΑΡΞΔ'. Νά μοῦ ἐτοιμάσεις τὴν ἀκυρωτικὴν ἀπόφασιν. Ἐντὸς τῆς σήμερον θά μοῦ τὴν φέρεις! Πήγαινε!

Ὁ Κουτσόπετρος χαίρετῃσε κι ἔφυγε χωρὶς ν' ἀνησυχῇσιν γιὰ τὴν ταπείνωσίν του. «Ὁ ταλαίπωρος δήμος Ἀσπροποτάμου δέν θά πιεῖ ποτέ νερό.» Αὐτὸ συλλογιζόταν σέρνοντας μαζί του τὸ βαρὺ φάκελο, γεμάτον ἐρμηνεῖα καὶ ἀναβολή. Αὐτὸς ἐνέκρινε, ὁ τμηματάρχης ἀκύρωσε. Καὶ οἱ δύο ἔχουν δίκιο! Ζήτημα ἐρμηνείας! Οἱ νόμοι χωροῦν καὶ τὰ μέν καὶ τὰ δέ... Μά ἡ δική του ἐρμηνεῖα εἶναι τουλάχιστον νερό — ἐνῶ ἡ ἀκύρωσις; «Ταλαίπωρε δήμε Ἀσπροποτάμου!» Καί, φτάνοντας στό γραφεῖο του, ἄνοιξε τόν νόμο ΑΡΞΔ', γιὰ νά κοιτάξῃ τὸ ἐδάφιον 2 ποῦ ἔμελλε νά στοιχίσει σ' ἓνα δῆμο τόση ξηρασία.

Ὁ ἥλιος χυνόταν τόσο ἡδονικά στοὺς φακέλους καὶ στοὺς κώδικες, ποῦ ὁ τμηματάρχης ἐνίωσε νά τόν κυριεύει ἀκράτητο συναίσθημα παντοδυναμίας. Ἐκεῖνο τὸ πρωῒ τιμώρησε κάποιον γεωπόνον, ἀποφάσισε τὴν στασιμότητα τοῦ Κουτσόπετρου, ἐματαίωσε δύο χρήσιμα ἔργα ὁδοποιίας, εἶπε «βόδι» τόν κλητῆρα, ἐπρόγκιξεν ἓνα γραφέα, κι ὅταν ἐπῆγε γιὰ εἰσήγησιν στὸν ὑπουργό, τοῦ ἀναποδογύρισε δύο σπουδαιότατα νομοσχέδια, ποῦ εἶχε σχεδιάσει, ἐπειδὴ τόν τρόμαξε μέ τὴ χρονολογία, τὰ ἄρθρα καὶ τὰ νούμερα ποῦ ἔβγαλε μέσα ἀπὸ τὰ χίλια συρταράκια τῆς μνήμης του. Ποτέ ἄλλοτε δέν ἐνίωσε τόσο πολὺ πῶς εἶναι ἀπαραίτητος. Μά, ἐκεῖ ποῦ πίστευε πῶς τὸ σύμπαν τόν συλλογίζεται — ἀκριβῶς τὴν ὥρα ποῦ πήγαινε νά καθίσει στὴν περιστροφικὴ καρέκλα —, δέν ξέρομε ποῖο μικροσκοπικὸ ἀγγεῖο τοῦ ἐγκεφάλου του ἔπαθε διάρρηξη. Τοῦ ἦρθε συμφόρηση. Μόλις πρόφτασε ν' ἀπλώσῃ τὸ χέρι του καὶ νά κουδουνίσει. Τοῦ ἔδωσαν τὶς πρώτες βοήθειες καὶ τόν ἐπῆγαν σπῆτι του.

Ἡ πληροφορία πῶς ἓνας τέτοιος ἐξουσιαστής ἐγίνε μηδενικὸ σ' ἓνα δευτερόλεπτο, ἔπεσε σάν κεραυνὸς στοὺς κατωτέρους του. Ξαπλώθηκαν στίς καρέκλες, ξέχασαν ἀνοιχτοὺς τοὺς φακέλους καί, ρουφώντας μέ τὸ ἡδονικὸ των σφύριγμα τὴν τελευταία πρό πολλοῦ πιωμένη γουλιὰ τοῦ καφέ των, μαδοῦσαν τὴν ὑπόληψιν τοῦ προϊσταμένου ποῦ ἔπεσε. Ἡ ράχη των, ποῦ γινόταν κουλούρα μπροστά του, ἦταν τώρα ὀρθή καὶ στὰ χεῖλη των, ποῦ τόν λιθάνιζαν καὶ τόν ὑμνοῦσαν, ὅταν ἦταν δυνατός, ἀνέβαιναν παρατσούκλια, σαρκαστικὲς ἱστορίες κι ἀστεῖα γιὰ τόν ἀπόπληκτο.

— Βρέ τὸ συφοριασμένο τόν «πλὴν ἀλλ' ὅμως»! (Παρατσούκλι ἀπὸ μιά συνηθισμένη φράσιν τῶν ἐγγράφων του.) Πανταχοῦσα τοῦ ἦρθε!

— Νόμιζε πως ύπόγραψε συμβόλαιο καί γιά τόν άλλον αιώνα, πλήν άλλ' όμως άκυρώθηκε!

— Δέ θά μάς ξανακολλήσει όρθούς στόν τοίχο... Δυό ώρες όρθοστασία γιά νά ύπογράψει τά χαρτιά μας ό «πλήν άλλ' όμως»... Σάν άνδριάντες...

— Χειρότερα! 'Ο άνδριάς άπλώνει τουλάχιστον τό ένα χέρι... Καί τό πόδι... 'Εμείς κολόνα! Βρέ τό συφοριασμένο, πώς τήν έφαγε!

— Κεραμίδα!

— Νά 'ξερα, έλεγε κρυφά σέ κάποιο φίλο του ό α' γραμματέας (πιθανός του διάδοχος), νά 'ξερα τί θά γίνει τώρα τό καταπράσινο παράσημο του Μεγάλου Δένδρου τής Βενεζουέλας πού είχε... 'Ολόκληρο φόρτωμα κουβαλούσε στίς δοξολογίες από τέτοια χαλκώματα στό στήθος του — ό φουκαράς ό «πλήν άλλ' όμως»!

Καθισμένος στό γραφείο του ό Κουτσόπετρος άράδιαζε μέ ύπομονή τά καθαρά φιλούτσικα γράμματά του. 'Εκεί έφταναν ένας ένας οί συνάδελφοί του, γελαστοί, ζωηροί, γιά νά του πάρουν τά συχαρίκια.

— Καί σ' άλλα μέ ύγεία, Γιώργη! Καθένας μέ τή σειρά του!

— Στάσιμο σέ είχεν ό προϊστάμενος, νά κι αυτός μ' ένα κόλπο στάσιμος...

— Λές; έρώτησεν άλλος υπάλληλος. Λές νά σιγουρέψαμε; Βρέ μήπως τόν ξαναϊδούμε καμιά μέρα στή γυριστή καρέκλα;

— Σώπα, καημένε!

'Ο άρρωστος έχασε τή μιλιά του. Τό μπέρδεμα τής γλώσσας, πού είχε στήν άρχή, όλο καί χειροτέρευε. Στό τέλος ή βροντερή του όμιλία, πού γέμιζε τό ύπουργείο, κατάντησε συγχισμένα φωνήεντα, ένα θλιβερό βέλασμα, μέσα στό όποιο μόνο ή άφοσίωση τής γυναίκας του κατόρθωνε κάποτε κάτι νά ξεχωρίσει.

Είχαν περάσει δυό μήνες άπ' τό χτύπημα. 'Ο άρρωστος άρχισε νά βηματίζει στό δωμάτιο, κάποτε νά βγαίνει λίγο στό δημόσιο κήπο, νά κάθεται στους μπάγκους καί νά κοιτάζει τά παιγνίδια τών μπεμπέδων. Μά ή μιλιά του χειροτέρευε. Δέν είχε μέσα ούτε μιά συλλαβή. Κι όσο έχανε τό λόγο, τόσο φώναζε.

Μιά μέρα, μέσα στήν κραυγή του καί στήν επίμονη κίνηση τών μυών του προσώπου του καί τών ματιών του, ή κυρία τμηματάρχου κατάλαβε τήν έπιθυμία του. 'Απαιτούσε νά τόν πάνε στό ύπουργείο, Προσπάθησε νά τόν πείσει ν' αλλάξει γνώμη. 'Αδύνατο! 'Ο,τι ήταν ζωντανό άπάνω του τό κινούσε, γιά νά δείξει πώς δέν έννοει νά περιμένει. Τώρα άμέσως! Θά γίνει αυτό πού θέλει. 'Ο γιατρός δέν άντιστάθηκε. «'Αφού τόσο πολύ τό ζητά», είπε, «πάρτε ένα άμάξι κι άνεβάστε τον μέ προσο-

χή στή σκάλα. Μία φορά όμως. "Όχι δύο. Αποφεύγετε συγκινήσεις και σκάλες.» "Έτσι, την άλλη μέρα τό πρωί, λαχανιασμένος ό κλητήρας άνοιξε τήν πόρτα του πρώτου γραφείου κι είπε:

— 'Ο κ. τμηματάρχης!

— Τί; Ήρθε;

— Μάλιστα, τόν έφεραν μέσα.

— Τόν έφεραν ή ήρθε; ρώτησαν οί υπάλληλοι, ανήσυχοι, αφήνοντας τήν πένα.

— Τόν κρατούσεν ή γυναίκα του, απάντησεν ό κλητήρας, καί σιγά σιγά τόν έβαλε νά καθίσει στήν καρέκλα.

— Στή δική του;

— Στή δική του. Στή γυριστή καρέκλα.

Μόλις τελείωσαν αυτές οί λέξεις, ένα μακρύ κουδούνισμα «τρρρργκ!» χτύπησε στό αυτί τών υπαλλήλων. Τό κουδούνισμά του! Τό γνώρισαν! 'Ο α' γραμματέας τινάχτηκεν, όπως στόν καλό καιρό, καί μέ μία βαθιά υπόκλιση βρέθηκε μπροστά στόν προϊστάμενό του. 'Ωχρός, αδύνατος, μ' ένα στράβωμα στό δεξί μάγουλο από τήν πάρεση*, αλλιώςτικός, μέ κάτι σάν πείσμα καί σάν δέηση μαζί στήν έκφρασή του, μέ καλοστρωμένες όμως πάντα τίς δέκα τρίχες του γυμνού του κρανίου, προσπαθοῦσε νά ύψώσει μέσα στό ύπουργείο τή σκιά του έαυτού του, τό παρελθόν του! Στό μάτι του ήταν ακόμα ή άπειλή κι ή διαταγή. Σέ λίγο άνοιξε τό στόμα κι άκούστηκε ή άναρθηρη φωνή του.

— "Αaaaa! έφώναξε στό γραμματέα.

'Εκείνος, ακίνητος καί στενοχωρημένος, στεκόταν. Δέν ένιωθε τίποτα. 'Ο τμηματάρχης κοίταζεν άνυπόμονα τή γυναίκα του, σάν νά τής έλεγε: «Πές του νά μου αναφέρει τί έκαμε διά τήν υπόθεσιν τής δημοτικής όδοῦ Στροφωνίου!»

— "Ας μου γράψει σ' ένα χαρτί τί διατάσσει! είπεν ό γραμματέας στήν κυρία.

— Δέ μπορεί, απάντησεν αυτή μέ πνιγμένη φωνή. "Έχει πάρεση στό δεξί.

'Αλίμονο! 'Ενώ συχνά ή στοργή της άκουγε λέξεις μέσα στό βέλασμά του καί μάντευε τίς έπιθυμίες του, έδω δέν καταλάβαινε τίποτα. Κρατούσε τή συγκίνησή της, σφίγγονταν ό λαιμός της. Κοίταζε πότε τόν άντρα της, πότε τόν υπάλληλο.

— "Α! "Α! "Α! έξακολούθησε ό τμηματάρχης.

Κι έδειξε κάτι χαρτιά. "Ηθελεν ίσως έγγραφα. Μά ποιά έγγραφα; Ποιούς φακέλους; Καινούριους; Έκκρεμείς; 'Ο γραμματέας πήγε μέσα

πάρεση: παράλυση μυών.

καί γύρισε φορτωμένος φακέλους. Ὁ τμηματάρχης ἔβαλε τὰ γυαλιά καί τούς ἔψαχνε μέ τό ἀριστερό χέρι. Τούς ξεφύλλιζε, τούς κοίταζε, τούς ξανακοίταζε..., τούς ἔσφιγγε, τούς τσαλάκωνε..., τούς ἀνοίγεν ἀπ' τό τέλος, ἀπ' τήν ἀρχή, ἀπ' τή μέση..., τούς ἔκλεινε, τούς ξανάνοιγε..., τούς πατοῦσε μέ τήν παλάμη του... Ἐπειτα, γυρίζοντας πρὸς τό γραμματέα, βέλαζεν ἀπειλητικά τή θλιθερή φωνή του, μέσα στήν ὁποία μόλις χρωματίζονταν δυό φωνήεντα, σάν α καί ο... Ἴσως νά βρῆκε πάλι ἀνοιχτά τὰ συρταράκια τῆς μνήμης του! Ἴσως νά βγαζε ἀπό μέσα τίποτε νόμους καί χρονολογίες... Ἴσως νά εἶχε νέες ἐρμηνεῖες. Μά ποιές ἐρμηνεῖες;

— Θά κουραστεῖς, Γιωργάκη, ἄφησέ τα, εἶπεν ἡ γυναῖκα του.

Κι ἔβαλεν ἀπάνω στά χαρτιά τό μικρό της χέρι, στολισμένο μέ τό μπριλάντι πού τῆς εἶχε χαρίσει στό γάμο του.

Ὁ τμηματάρχης ἐξακολούθησε νά φωνάζει θυμωμένος. Τέλος, ἔβαλε τό χέρι ἐπάνω στό ὦμο τῆς γυναίκας του καί, μέ πολλήν προσπάθεια, σηκώθηκε ἀπό τή γυριστή καρέκλα. Ἐφευγαν. Ἡ γυναῖκα του μέ προσοχή τόν κρατοῦσε. Ὁ κλητῆρας ἐπίσης. Ἀντί ὅμως ὁ τμηματάρχης νά κατεβεῖ τή σκάλα, ἔδειξεν ἐπίμονα στή γυναῖκα του πῶς θέλει νά μπεῖ σέ κάποιο γραφεῖο. Μάταια ἦταν ἡ ἀντίστασή της. Αὐτός ἐπίμονα ἔδειχνε τό γραφεῖο! Τοῦ ἀνοίξαν τήν πόρτα. Στό βάθος τοῦ δωματίου ὁ Κουτσόπετρος, σκυμμένος, μέ τήν ἐλαφρή του καμπούρα, δῶρο τῆς ὑπηρεσίας, ἔγραφε τὰ ψιλά, καθαρά του γράμματα... Σ' αὐτόν ἴσια προχώρησεν ὁ τμηματάρχης καί τοῦ κουνοῦσε τό χέρι.

— Δῶσε γρήγορα στόν κ. προϊστάμενο τὰ ἐκκρεμή! εἶπεν ὁ γραμματέας.

Ὁ τμηματάρχης πῆρε τούς ἐκκρεμεῖς φακέλους; τούς ἔψαξε βιαστικά μέ τό ἀριστερό χέρι, τούς τσαλάκωσε λίγο, ὅταν ἔξαφνα — τί κακή τύχη! — ἀνακάλυψε τόν φάκελον Ἀσπροποτάμου... Δέν εἶχεν ἐνεργηθεῖ... Ἀκόμα νά ἐκτελεσθεῖ ἡ διαταγή του! Ὁ Κουτσόπετρος δέν τόν εἶχεν ἀκυρώσει, μέ τήν κρυφήν ἐλπίδα πῶς ὁ νέος τμηματάρχης θά κοιτάξει καλύτερα τήν ὑπόθεση καί θά διατάξει ἐγκριτική ἐνέργεια. Ἦθελε καλά καί σώνει νά δώσει νερό στό μικρό ἐκεῖνο δῆμο... Οἱ λόξεις του! Ἀπ' τό μικρό του γραφεῖο προσπαθοῦσε νά κάμει τούς νόμους ἐλαστικούς κι ἐβίαζε τή γραφειοκρατία νά ὠφελῇσιν ἀνθρώπους. Ὁ τμηματάρχης, πού αὐτά τὰ εἶχε μυριστεῖ, ἀμειλικτός γιά τό γράμμα τοῦ νόμου καί γιά τήν πειθαρχία, πέταξε τό φάκελο στό τραπέζι.

— Ἀαααα! τραύλισε δυνατά.

Καί τοῦ κουνοῦσεν ἀπειλητικά τό δάχτυλο, στά μοῦτρα του, μπροστά

ἐνεργηθεῖ: ἐκτελεσθεῖ.

ζητήσω τόν υποβιβασμό σου, στή διεκπεραίωση* θά σέ ρίξω! Νά μάθεις νά ἐρμηνεύεις αὐθαιρέτως τόν ΑΡΞΔ'!» Πολύ ἀγωνίστηκεν ἡ γυναίκα του γιά νά τόν ἡσυχάσει. Τέλος, τήν ἄκουσε. Τόν στήριξε καί, μέ πολλή προσοχή, κατέθηκαν ἓνα ἓνα τά μαρμάρινα σκαλιά, ἐνῶ ἀκολουθοῦσεν ὁ γραμματέας κι ὁ κλητήρας. Δυό τρεῖς πολιτευόμενοι στή σκάλα ἐβγάλαν ἀπρόθυμα τό καπέλο. "Ὅσο γιά τοὺς ὑπαλλήλους, ἦρθε ἡ καρδιά τους στόν τόπο. "Αἰδία τρόμαξαν. "Ὅχι. Δέ θά ξανακαθίσει στή γυριστή καρέκλα. "Ἐπese γιά πάντα!

Μόνο ὁ Κουτσόπετρος ξέχασε τίς τιμωρίες, τίς ἀπειλές καί τίς μπόρες. Ὁ ταπεινός αὐτός ὑπάλληλος πέταξε κάτω τήν πένα καί συλλογιζόταν. "Ὅχι πῶς ἔμεινε στάσιμος... Συλλογιζόταν τή δύναμη καί τήν κατάντια της... Ὁ νοῦς του ἔβλεπε κάτι ἀντικείμενα, τό φράκο τοῦ τμηματάρχη, τά παράσημά του καί τή φωτογραφία τοῦ βασιλέως Γεωργίου μέ τήν ὑπογραφή του — τά μόνα λείψανα τῆς παντοδυναμίας του. Καί τότε ὁ Κουτσόπετρος τέντωσε πάρα πολύ τή βαθιά ζαρωματιά πού εἶχε στό στόμα, τήν πικρότατη αὐτή καί τήν ἀγαθή μαζί ἐκφραση πού ἔδωσαν στή λεπτή του μάσκα ἡ γραφειοκρατία μαζί κι ἡ πείρα τοῦ κόσμου. "Ἐσκυψεν ἀπ' τό παράθυρο καί ξαναεῖδε τοὺς ἀνθρώπους... Νά τους! Τρέχουν καί σήμερα σάν τρελοί, κυνηγώντας ὑποθέσεις πού δέ θά 'φτανεν ἡ ζωὴ των νά τίς τελειώσουν! 'Ασθματικοὶ γέροι πολιτευόμενοι μέ σφυριχτό στούς βρόγχους ἀνεβαίνουν τήν κοπιαστική σκάλα τοῦ ὑπουργείου, γιά νά καταδιώξουν τόν πολιτικό των ἀντίπαλο. Ὑπάλληλος ὑπονομεύει τόν ὑπάλληλο μέ τόση σπάνια τέχνη, ὥστε θά ἦταν σπουδαῖος ἐφευρέτης, ἂν αὐτή τή δύναμη τήν χρησιμοποιοῦσεν ἄλλοῦ, γιά νά ὠφελήσει ἀνθρώπους. Σέ κάθε βῆμα ὁ Κουτσόπετρος εἶδε καί μιά ἐπίθεση, σέ κάθε φιλοδοξία μιά παγίδα, σέ κάθε γνώση καί σοφία ἓνα τρόπο γιά νά προδώσουν οἱ ἄνθρωποι τήν ἀγάπη καί τό ἔλεος. "Ἀς ἔρχονται συμφορήσεις, ἄς γίνεται ἓνας παντοδύναμος ἄνθρωπος μηδενικό ἀμέσως, ἄς σέρνονται πόδια. «'Αθάνατη ἀνυποψία!», συλλογίζεται ὁ γραμματέας, κοιτάζοντας τοὺς ἀνθρώπους πού τρέχουν. Θά ἐξακολουθήσουν τά τρεξίματα, τά σκουντήματα, τά ξεδοντιάσματα, τά γδαρσίματα, τά κλωστήματα μεταξύ των! Γιατί; Γιά τά ἴδια τά κλωστήματα, τά σκουντήματα καί τά γδαρσίματα. Αὐτός εἶν' ὁ σκοπός! «'Ἀς μείνομε ἔξω ἀπό τέτοιο σκοπό... Ἡ ἐπιτυχία εἶναι ντροπή!», εἶπεν ὁ στάσιμος γραμματέας, πού δέν ραδιούργησε στή ζωὴ του κανένα, ἐνῶ ξανακοίταξε τό κύμα τῶν ἀνθρώπων.

διεκπεραίωση: κατώτερη ὑπηρεσία ἐπιφορτισμένη μέ τήν καταχώρηση καί τήν ἀποστολὴ τῶν διαφόρων ἐγγράφων στοὺς ἀποδέκτες τους.

— "Ανοιξε, μωρέ! τοῦ φώναξαν οἱ ἄλλοι ὑπάλληλοι ἀνυπόμονοι ἀπε-
ξω, νά μάθουν τή σκηνή του μέ τόν τμηματάρχη.

Μά εἶχε κλειδώσει.

— Κουτσόπετρε! Θ' ἀνοίξεις λοιπόν; Βρέ! Πές μας λοιπόν! Τί σοῦ φω-
ναζε, βρέ; Τί βέλαζεν ὁ Κεδίβης; Τί μανταλώθηκες; "Ανοιξε!

— Σκασμός! ἐμυρμούρισεν ὁ ὑπάλληλος, χωρίς νά κουνηθεῖ ἀπ' τή
θέση του.

Ἄπ' τό παράθυρο ἔσκυψε κι εἶδε στό δρόμο τό ἀμάξι. Ἀκόμα δέν εἶχε
ξεκινήσει! Προσπαθοῦσαν νά τοποθετήσουν καλύτερα τόν τμηματάρχη.
Διαρκῶς τόν τύλιγαν καί τόν συγύριζαν. Ἐπὶ τέλους, κατάφεραν νά συ-
γυριστεῖ — καί σέ λίγο τό ἀμάξι ξεκίνησε κουβαλώντας τή Δύναμη... Κα-
νένας δέν ἔδωσε προσοχή καί μόνο ὁ Κουτσόπετρος παρακολοῦθησεν
ἀπ' τό παράθυρο τήν πένθιμη συνοδεία.

Ἑρωτήσεις

1. Ἀφοῦ μελετήσετε προσεκτικά τό διήγημα ἀπαντήστε στίς ἑξῆς ἐρωτήσεις:
 - α) Τί συγκινεῖ ἰδιαίτερα τόν τμηματάρχη;
 - β) Πῶς συμπεριφέρεται στούς πολίτες καί πῶς στούς ὑφισταμένους του;
 - γ) Ποιά εἶναι τά πραγματικά τους αἰσθήματα ἀπέναντί του;
 - δ) Ποῦ βασιζει τήν ἐρμηνεία τοῦ νόμου ὁ τμηματάρχης καί ποῦ ὁ κατώτερος
ὑπάλληλος Κουτσόπετρος;
 - ε) Πῶς βλέπει τήν ἀποστολή του ὁ καθένας τους; (Νά στηρίξετε τίς ἀπαντήσεις
σας στά σχετικά χωρία τοῦ κειμένου.)

Ἴων Δραγούμης

Ὁ θάνατος τοῦ παλικάριου

(Ἀπόσπασμα ἀπό τό βιβλίο *Μαρτύρων καί Ἡρώων αἶμα*)

*Τό βιβλίο δημοσιεύθηκε τό 1907, τρία χρόνια μετά τό θάνατο τοῦ Π.
Μελά. Ὁ συγγραφέας ἦταν ἀδελφός τῆς γυναίκας τοῦ Μελά, τῆς Να-
ταλίας. Στό βιβλίο αὐτό ὁ Δραγούμης ἀναφέρεται στήν κατάσταση τῆς
Μακεδονίας στίς ἀρχές τοῦ αἰῶνα μας, τίς βιαιοπραγίες τῶν Βουλγά-
ρων κομιτατζήδων, καθῶς καί τή δράση καί τό θάνατο τοῦ Π. Μελά
στί Σιάτιστα τῆς Μακεδονίας τό 1804. Ὁ συγγραφέας στόν πρόλογό*

του απευθυνόμενος προς τούς νέους γράφει για τό Μελά: «Μή λησμονείτε ποτέ τό θάνατο τοῦ Παλικαριοῦ, ἀλλά πρό πάντων μή λησμονείτε τή ζωή του, τόν ἐνθουσιασμό του δηλαδή καί τή δύναμη καί τήν τόλμη, μή λησμονείτε καί τήν ιδέα πού γιά κείνη δούλεψε καί ὑπόφερε, οὔτε τήν πανώρια χώρα ὅπου ἐσκοτώθη...»

στερα ἀπό τούς Βουλγάρους ἦλθαν ἐκεῖνοι, πού ὁ λαός τούς πρόσμενε μέ λαχτάρα. Ὑστερα ἀπό τήν ἀγριάδα τῶν Βουλγάρων φάνηκε τῶν Ἑλλήνων ἡ γλύκα, ἐκείνη πού δέ δέρνει, δέ σφάζει, δέ βασανίζει οὐδέ φαρμακώνει, ἐκείνη πού καί τή φοβέρα δέ θέλει νά ξεστομίξει, ἐκείνη πού μ' ἓναν καλό λόγο μαγεύει, καί φωτίζει καί τή φεγγοβολή της ἀκολουθοῦν καί σκοτώνονται γι' αὐτήν οἱ ἄνθρωποι ἀπό λατρεία.

Ἔρχονται ἀπό χωριά ἄντρες πού θέλουν νά τόν βοηθήσουν· ἄλλοι ὅμως φοβοῦνται ἀκόμα, μὴν ἐκδικηθοῦν ἔπειτα οἱ Βούλγαροι· τόσες φορές τούς ἄφησαν στή μέση οἱ Ἕλληνες. Διψοῦσαν καλοσύνη καί ἀγάπη καί ἡσυχία, μά χαμήλωναν ἀπό προφύλαξη τά μάτια, νά μή δοῦν, καί σφαλοῦσαν τήν καρδιά, νά μὴν ἀκούσουν τόν καλό λόγο, νά μή νιώσουν τή γλύκα, νά μὴν ἀκολουθήσουν. Καί σά νά τρόμαξε τό Παλικάρι, ὅταν εἶδε πῶς μόνο μέ τόν τρόπο θά μπορούσε νά τούς ξετρομάξει ἀπό τούς Βουλγάρους. Δέν ἤξερε πῶς θανατώνουν, αὐτός πού πονοῦσε κι ἓνα μαμούνι* νά ἔβλεπε νά σκότωναν κι ἓνα σκύλο νά χτυποῦσαν. Καί τυραννιέται, γιατί *πρέπει* νά σκοτώσει· θυμᾶται πῶς ὁ ἴδιος εἶναι πατέρας καί συλλογίζεται τά παιδιά ἐκείνων πού πρέπει νά σκοτώσει. «Τρέμω, ἀλλ' ἀνυπομονῶ νά τό κάμω», γράφει τῆς γυναικός του. Δέν ἤξερε νά ἐκδικηθεῖ σέ ἄλλους ἐπάνω γιά ἄλλων ἀνθρώπων κρίματα, ἀλλά καί σωστή νά ἦταν ἡ τιμωρία καί δίκια, τοῦ φαίνονταν ἄσχημη, γιατί δέν ἤξερε ἂν εἶχε δικαίωμα αὐτός νά τιμωρήσει· γιά τέτοια δουλειά δέν ἦταν καμωμένος· δέν ἦταν δῆμιος. Καί ὅμως εἶπε: γιά τήν Πατρίδα μου καί αὐτό θά τό κάμω.

Στή ράχη ἐνός βουνοῦ φανερώθηκε τή χαραυγή ὁ Ζήσης μέ τά ἐννιά παλικάρια του πού ὡς τήν ὥρα ἐκείνη ἔμενε κρυμμένος στό χωριό, ἀπό τό φόβο τῶν Βουλγάρων· γιατί, ὕστερα ἀπό τόν καπετάν Βαγγέλη, οἱ Βούλγαροι αὐτόν ἤθελαν νά ξεπαστρέψουν. Ἄμα εἶδε τόν Παῦλο εἶπε: «Τώρα πού ἔχω πλάτες, θά τούς πάρει ὁ διάβολος», καί τούς ὁδήγησε ὅλους ἀμέσως στό λημέρι, σ' ἓνα δάσος ἀπό ὀξιές, κοντά στό χωριό του. Τυλίχθηκαν στίς κάπες τους πού εἶχαν γίνει μολύθι ἀπό τή βροχή

μαμούνι: ἔντομο, ζωύφιο.

καί πλάγιασαν στή λάσπη, ἐνῶ ἔβρεχε δυνατά. Ὑστερα ἀπό τρεῖς ὥρες ξύπνησαν κατακομμένοι καί μέ πονεμένα πόδια, παγωμένα ἀπό τό νερό πού ἦταν στά τσαρούχια τους μέσα. Ἐφαγαν λίγο ψωμί σάν λάσπη γεναμένο ἀπό τή βροχή, ὥσπου νά στείλει ὁ Ζήσης στό χωριό νά φέρουν ψωμί, ἐλιές, κρεμύδια καί κρασί· τούς ἄφησε καί ἄναψαν μεγάλη φωτιά, γιατί ἡ πυκνή καταχνιά ἔκρυβε τόν καπνό· αὐτή ἡ φωτιά ἦταν ἡ μεγαλύτερη χαρά, ἀφότου ἔφυγαν ἀπό τήν Ἑλλάδα. Ἐκεῖ ἔρχονται ὅλοι οἱ πρῶτοι τοῦ χωριοῦ καί τούς φιλοῦν σάν σωτήρες.

Φεύγουν νύχτα καί πηγαίνουν σ' ἄλλο χωριό, ὅπου ἔπρεπε νά βροῦν καί νά σκοτώσουν τούς δολοφόνους ἐνός παπᾶ· καί πάλι γράφει στή γυναίκα του ὁ Παῦλος: «Δέν θά λησμονήσω ποτέ πόσον ὑπέφερα σήμερον τό ἀπόγευμα. Διαρκῶς ἠρώτων τόν ἑαυτό μου, ἐάν εἶχον δικαίωμα ἐγώ νά συλλάβω οἰονδήποτε ἄνθρωπον, ὅσονδήποτε κακοῦργος καί ἂν εἶναι, νά τόν τραβήξω ἀπό τήν οἰκογένειάν του καί νά τόν φονεύσω. Καί διαρκῶς ἀπήντων, ὄχι, ὄχι!... Μά τήν ἀλήθειαν πολύ θά ἀγαπῶ καί τήν Πατρίδα καί τό Γένος, διότι ἂν καί ὑποφέρω, ἂν καί κλαίω, θά ἀφήσω νά γίνει ἐκεῖνο τό ὅποιον ἀπεφασίσθη.» Ἀλλά κείνη τή φορά δέν ἔγινε ἡ τιμωρία, γιατί ὁ χειρότερος ἀπό τούς κακοῦργους εἶχε ξεφύγει. Καί τό Παλικάρι χαίρεται σχεδόν καί ἀνασαίνει· καλεῖ μπροστά του τούς ἄλλους δυό δολοφόνους σ' ἓνα σπίτι μαζί μέ τούς δημογερόντους. Πρῶτα μιλεῖ, γλυκά σάν χριστιανός, στούς χωριανούς καί τούς ὀνομάζει ἀδελφούς, καί τούς λέγει γιά τήν Ἐκκλησία καί τόν Πατριάρχη, γιά τήν Πατρίδα, καί γιά τούς Βουλγάρους δολοφόνους. Ὅλοι συγκινήθηκαν καί δάκρυσαν. Ὑστερα ἄλλαξε ἀπότομα καί τόνο καί ὄψη, καί μέ πάθος φοβερίζει τούς δυό δολοφόνους καί τούς δηλώνει πῶς ἦταν καταδικασμένοι νά σκοτωθοῦν γιά ὅλα τά κρίματά τους, ὅτι ἐκεῖνο τό βράδυ ἦταν νά διαταχθεῖ καί νά ἐκτελεσθεῖ ὁ θάνατός τους, ἀλλ' ὅτι ἀνάβαλε τήν τιμωρία, γιά νά τούς δώσει καιρό νά μετανιώσουν. Καί, ἀγάλι ἀγάλι ἐπειτα ἐλαττώνοντας τήν ὀρμή, τούς συμβούλεψε καί αὐτούς σάν ἀδελφούς καί τούς εἶπε πῶς εἶναι ἐλεύθεροι νά λέγονται ὅπως θέλουν, ἀλλ' ἂν μάθει ποτέ πῶς ἐξακολουθοῦν τή φριχτή δουλειά πού ἔμαθαν στή Βουλγαρία, νά ξέρουν πῶς θά τούς θανατώσει ἀλύπητα. Καί οἱ δυό μέ κλάματα, τοῦ φιλοῦσαν ἀπό εὐγνωμοσύνη τά χέρια καί διαμαρτυρήθηκαν πῶς μέ τή βία τούς ἀνάγκασαν οἱ Βούλγαροι νά σκοτώσουν. Προτοῦ φύγει ἔδωσε στούς δημογέροντες χρήματα νά μοιρασθοῦν στή φτωχολογία τοῦ χωριοῦ καί ἱατρικά γιά μερικούς ἀρρώστους.

Ἀπό χωριό σέ χωριό πήγαινε καί ὀρμήνευε* τούς χωριανούς, καί φοβέριζε ἄλλους, κι ἔδινε ὅπλα σ' ἐκείνους πούμποροῦσαν νά τά βαστά-

ὀρμηνέω (ἐρμηνεύω): συμβουλεύω.

ξουν καί νά τά φυλάξουν, καί ξεδιάλεγε ἀνθρώπους χωριστά γιά κάθε δουλειά, καί διάταζε νά ξεπαστρεύουν κακούς Βουλγάρους. Ὁ ἴδιος ποτέ δέν ἔβαλε χέρι σέ κανένα φόνο.

Ἑρωτήσεις

1. Πῶς ὑποδέχονται οἱ κάτοικοι τῆς σκλαβωμένης Μακεδονίας τοὺς Ἕλληνες; Γιατί ἀναγκάζονται νά κρύβουν τὰ αἰσθήματά τους;
2. Μέ ποιές ἐκφράσεις περιγράφει ὁ συγγραφέας τὴν ἡμερότητα τῶν Ἑλλήνων;
3. Γιατί δέν μπορεῖ νά σκοτώσει τοὺς ἐχθροὺς ὁ Π. Μελάς; Ποιά πάλη γίνεται μέσα του; Ποιό συναίσθημα τελικά ἐπικρατεῖ;
4. Ὁ Μελάς εἶναι μιὰ εὐγενική μορφή ἀγωνιστῆ· μπορεῖτε νά βρεῖτε μερικά χωρία πού νά δικαιολογοῦν αὐτὴ τὴν ἀποψη;

Νίκος Καζαντζάκης

Ἡ σύναξη τῶν Καπεταναίων

Γιὰ τὸ μυθιστόρημα τοῦ Καζαντζάκη Καπετάν Μιχάλης (1953) ἔγινε λόγος καί ἄλλοῦ (Κεῖμ. Νεοελ. Λογ. Α, σελ. 139). Κρυφὸς σκοπὸς τοῦ συγγραφέα, ὅπως μᾶς λέει ὁ ἴδιος στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου, ἦταν νά σώσει, ντύνοντάς το μέ λέξεις, τὸ ὄραμα τοῦ κόσμου, ὅπως τὸ πρωταντίκρισαν καί τὸ δημιούργησαν τὰ παιδικὰ του μάτια. Αὐτὸ τὸ ὄραμα τοῦ κόσμου εἶναι ἡ εἰκόνα τῆς Κρήτης στὰ ἡρωικά χρόνια τῶν ἀγώνων τῆς γιὰ τὴ λευτεριά. Εἶναι λοιπὸν φυσικὸ νά παίρνουν ὅλα τεράστιες διαστάσεις στὰ παιδικὰ του μάτια. Οἱ ἀγῶνες, οἱ ἀνθρώποι, τὰ γεγονότα εἶναι μεγάλα καί θαυμαστά. Ἔτσι τὸ μυθιστόρημα ξετυλίγεται μέσα σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα ἐπική.

Βασιλικὰ γιορτὴ ἡ Κοίμηση τῆς Παναγίας· ἡ μέρα πού ὀφάξαν ζῖ παραγιοὶ τὰ πρόβατα· καί τὴν ὥρα πού τὰ συγύριζαν ὅτις σοῦβλες, βουλεύουνταν, παραταριά* στὸν αὐλόγυρο τῆς μεγάλης μάντρας, οἱ καπετάνιοι. Ἐπίσημη μέρα, κι εἶχε ἔρθει σήμερα, ἀνηφόρισε πεζός στό βουνό, νά παρασταθεῖ στὴν ἐθνοσύναξη, κι ὁ παππούς.

Ὅλοι ὅλοι δεκατέσσερις. Καθένας εἶχε τὰ ἱστορικά του, γραμμένα κι

παραταριά: σὲ παράταξη.

ἀγραφα, οἱ πιό γέροι εἶχαν μπεῖ κιόλα, μέ τίς φουφουῖλες, μέ τίς κουμποῦρες, μέ τό κρητικό κεφαλομάντιλο, στό τραγοῦδι. "Ένας ἀγέρας πύρινος, σάν τό φωτοστέφανο πού 'χουν οἱ ἅγιοι μάρτυρες στά κονίσματα, συσήλιζε* γύρα ἀπό τ' ἄσπρα τους κεφάλια.

Τρεῖς ἦταν, στή σύναξη ἐτούτη, οἱ ἀθάνατοι· τούς εἶχαν θρονιάσει σ' ἓνα μακροσκάμνι, στρωμένο μέ ἄρνοπροβιές· δεξόζερεβά τους κάθονταν ἀραδῖς*, σέ κοτρόνια, ὅχι οἱ πιό παρακατιανοί, παρά οἱ πιό νιούτσι-κοι, ἐβδομήντα χρονῶν καί κάτω.

Στό μακροσκάμνι στή μέση, ὁ παππούς. Έκατό χρονῶν λιοντάρι, τά γένια του ποτάμιζαν καί τοῦ σκέπαζαν τό ἀνοιχτό ὀλοδάσωτο στήθος κι ἔκρυβαν τίς δεμένες λαβωματιές πού 'χε πάρει στό Μεγάλο Σηκωμό*. Οἱ φρυδάρες του χοντρές, ἀγκαθωτές, τοῦ 'κρυβαν τά μάτια καί τίς ἀνασήκωνε μέ τή φούχτα του, γιά νά μπορέσει νά δεῖ. Καί στά βαθιά του γεράματα τά μάγουλά του πυροκοκκίνιζαν, καί σά θύμωνε, σφυροκοποῦσε τό αἷμα του στά μελίγγια κι οἱ φλέβες του δέν εἶχαν ἀκόμα ξεραθεῖ, κυλοῦσαν ἀσκόνταφτα καί πότιζαν τό ἑκατοχρονίτικο κορμί. Κι αὐτό διψομαχοῦσε, ἔπινε ἀχόρταγα, δέν εἶχε ἀκόμα μπουχτίσει τόν κόσμο· τόν ἄγγιζε, τόν ἄκουγε, τόν θωροῦσε, τόν γεύουνταν, τόν ὁσμίζουνταν μέ τήν ἴδια λαχτάρα σάν ὄντας ἦταν εἴκοσι χρονῶν. "Έβλεπε τούς ἀνθρώπους, τώρα στά γεράματα, μικροῦς μικροῦς, σά νά περνοδιάβαιναν ἀνάμεσα ἀπό τά πόδια του, καί τούς ψυχοπονοῦσε κι ἀκουμποῦσε τή χέρα του ἀπάνω στά κεφάλια τους, γιά νά τούς δώσει κουράγιο. Δέν τοῦ ἄρεσε καθόλου νά θωράει τό αἷμα τοῦ ἀνθρώπου νά χύνεται· ὅμως, σάν ξεσποῦσε πόλεμος, τά μάτια του θόλωναν, ξεχνοῦσε πώς κι οἱ Τοῦρκοι εἶναι κι αὐτοί ἀνθρώποι καί δέ χόρταινε τό χέρι του νά χτυπάει.

Τόν καμάρωναν οἱ χωριανοί, σά δρύ, κι ἔρχουνταν καί κάθιζαν κάτω ἀπό τόν ἴσκιο του, τήν Κυριακή καί τίς μεγάλες γιορτές, στήν πλατεία τοῦ χωριοῦ. "Έμοιαζε, τώρα πού γέρασε, μέ τούς παλιούς θεούς, τούς ἀθάνατους· κι ὅταν ἦταν νά γίνει γεροντοσύναξη, νά βουλευτοῦν οἱ Κρητικοί γιά θάνατο κι ἐλευτερία, τόν ἔφερναν πάντα καί τόν θρόνιαζαν στή μέση, κι ὅταν ἓνας ἓνας σηκώνουνταν οἱ καπετάνιοι νά μιλήσουν, αὐτόν κοίταζαν κι ἔπαιρναν φόρα.

Θρόνιασαν λοιπόν καί σήμερα ἀψηλά, καταμεσίς τῆς σύναξης, τόν παππού· δεξά του ἦρθε καί θρονιάστηκε ἓνα ἄλλο θεριό, ὁ καπετάν Μάντακας. Κοντοσγουρογένης, χοντρολαίμης, χοντροκόκαλος, μέ χα-ρακωμένο τό πρόσωπο ἀπό τίς τούρκικες σπαθιές. Τοῦ 'λειπε τό ἓνα

συσήλιζε: λαμπύριζε, τρεμόπαιζε.

ἀραδῖς: στή σειρά.

Μεγάλο Σηκωμό: ἔννοεῖ τό εἰκοσιένα.

αὐτί· τοῦ τό 'χε φάει ἕνας Τοῦρκος στά '21...

Ζερβά τοῦ παπποῦ στρωνιάστηκε ὁ καπετάν Κατσιρμάς, ὁ κευρσάρος. Ἀψηλός, ξερακιανός σάν κατάρτι карабиоῦ, ξουρισμένος, λιοψημένος κι ἀλλήθωρος. Τοῦτος δέν εἶχε τή βαθιάν ἀρχοντιά τοῦ παπποῦ, μήτε τήν καμαρωτή λεβεντιά τοῦ καπετάν Μάντακα· ἦταν ἀγριόθωρος κι ἀδροσύντυχος*, δέν εἶχε ἐμπιστοσύνη παρά στό δυνατόν ἄντρα...

Ἦρθαν καί κάθισαν, ἀραδιά ἀπάνω σέ κοτρόνια, κι οἱ ἐπίλοιποι ἔντεκα καπεταναῖοι. Νιούτικοι ἐτοῦτοι, ἀπό ἐβδομήντα χρονῶν καί κάτω, λογῆς λογῆς, ἄλλοι στυφοί καί λιγομίλητοι, ἄλλοι πρόσχαροι καί χωρατατζήδες, ἄντρες δυσκολοκίνητοι καί θεόρατοι σά δράκοι, γιά μικροκαμωμένοι καί γοργοκίνητοι σά χαμαντράκια. Ἦταν νοικοκυραῖοι στά χωριά τους, κι ἄλλοι βοσκοί καί μύριζαν ἰδρωτίλα καί θυμάρι, κι ἕνας γούμενος ἀπό τή μονή τοῦ Ἀφέντη Χριστοῦ, γαλαζομάτης καί ποταμογένης, κι ἕνας δάσκαλος ἀπό τήν Ἐμπαρο, κουτσός, μαραγκιασμένος, δέν τόν ἔπιανε τό μάτι σου, τί 'ναι ἐτοῦτο τό ἀποζούρι, ἔλεγες, τί γυρεύει τό κουνελόπουλο αὐτό μέσα στή σύναξη τῶν θεριῶν; Μά ἔπρεπε νά τόν δεῖς στόν πόλεμο, νά σαστίσει ὁ νοῦς σου· ἔπρεπε νά τόν δεῖς στά γλέντια, νά παίξει τή λύρα, καί νά σηκώνονται οἱ πέτρες νά χορεύουν! Κι ὅταν μιλοῦσε, δῶσε μου, Θέ μου, δέκα αὐτιά, ἔλεγες, νά τόν ἀκούω! Ἦρθε κι ὁ καπετάν Πολυξίγκης, καλοκαρδισμένος, γελαστός, μέ τίς ἀσημένιες πιστόλες του...

Ὅλοι στράφηκαν, βλεφάρισαν κατά τόν πρωτόγερο· κι ὁ παππούς σηκώθηκε· ἄπλωσε τά ξερά στριμμένα μπράτσα του μέ τά χιονάτα φαρδομάνικα· βαριά ἀκούστηκε ἡ φωνή του μέσα στό χαλέπεδο βουνό:

— Καλῶς ὀρίσατε, καπεταναῖοι, στά βουνά μου· δυό πράματα ἔχει ὁ Κρητικός, αὐτά 'ναι ὁλάκερο τό βιός του — τό Θεό καί τό τουφέκι. Στ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ καί τοῦ τουφεκιοῦ ἀνοίγω σήμερα τή σύναξη ἐτούτη· ἔχουμε πάλι νά μιλήσουμε γιά τήν Κρήτη· καθένας ἄς σηκωθεί κι ἄς πει τή γνώμη του λεύτερα! Μά πρῶτας, ὁ ἅγιος γούμενος τοῦ Ἀφέντη Χριστοῦ ἄς κάμει ἀγιασμό!

Εἶχε βάλει κίολα τό πετραχήλι του ὁ γούμενος, ζύγωσε σ' ἕνα ἀρόλιθο πού 'χε ἀκόμα νερό τῆς βροχῆς, ἔσκυψε, ξερίζωσε μιάν τούφα θυμάρι γιά ἀγιαστούρα κι ἄρχισε νά λέει τίς εὐκές· σηκώθηκαν οἱ καπεταναῖοι, ἔβγαλαν τά φέσια τους καί τά κεφαλομάντιλα, ἄκουγαν. Λίγα καταλάβαιναν ἀπό τῆς ἐκκλησιᾶς τά λόγια — Θεός, νίκας κατά βαρβάρων, δικαιοσύνη καί ἔλεος... — μά μήτε κι αὐτά τά 'χαν ἀνάγκη· ἔβλεπαν αὐτοί ὁλόρθη τήν Κρήτη νά στέκεται στό μαντρόγυρο· ἐτοῦτο τοῦ καπετάν Σήφακα, μαυροφορεμένη Μάνα, ξυπόλυτη, πεινασμένη, ὅλο

ἀδροσύντυχος: αὐτός πού μιλάει τραχιά, ὀργισμένα.

αίματα, κι είχε σηκώσει τὰ χέρια της στὸν οὐρανὸ καὶ δέουνταν...

Ἔκαμαν τὸ σταυρὸ τους, κάθισαν. Κάμποσιν ὥρα κανέναν δὲν μποροῦσε νὰ μιλήσει· κομπιασμένος ἦταν ὁ λαϊμός, πικραμένος πολὺ ὁ λόγος, δὲν ἔβγαινε. Μὰ πάλι ὁ παπποὺς ἀναντράνισε πρῶτος· στράφηκε δεξιά του:

— Καπετάν Μάντακα, εἶπε, ἔφας ἐσύ μέ τήν. κουτάλα τὸ μπαρούτι, δυὸ γενεές καὶ βάλε πάλευες τὴ στεριά, ὁ νοὺς σου, κι ἂν εἶχε ἀέρα καταστάλαξε μέ τὰ γεράματα, μίλησε τὸ λοιπὸν, δῶσε γνώμη.

— Ἄς μιλήσουν οἱ νιότεροί μου, ἀποκρίθηκε αὐτός.

Στράφηκε ὁ παπποὺς ζερβά του:

— Καὶ τοῦ λόγου σου, καπετάν Κατσιρμά; Δυὸ γενεές καὶ βάλε πάλευες τὴ θάλασσα, εἶδες κι ἔπαθες καὶ τοῦ λόγου σου πολλὰ, κι ἡ γνώμη σου ἔχει βάρος· μίλησε.

— Πράμα δὲν ἔχω νὰ πῶ, ἀποκρίθηκε αὐτός κατσουφιασμένος· ποὺ δὲν ἔχει δύναμη, δὲν ἔχει γνώμη· ἄς μιλήσουν οἱ νιότεροί μου.

— Ἄς μιλήσουν τὸ λοιπὸν οἱ νιότεροι! ἔκαμε ὁ παπποὺς καὶ σταύρωσε τὰ χέρια ἀπάνω στὶς πιστόλες του, ν' ἀκούσει.

Ὁ γούμενος τοῦ Ἀφέντη Χριστοῦ σηκώθηκε. Ἦταν κοντός καὶ τετράγκωνος, τὰ μάγουλά του, τὸ κούτελό του, τὰ ροζωμένα μπράτσα του, ὁ λαϊμός του, ὅ,τι ἀπὸ τὸ κορμί του φαίνονταν, ἦταν πετσοκομμένα ἀπὸ σπαθιές, κατατρυπημένα ἀπὸ μπάλες· στράφηκε, κάρφωσε τὰ μάτια του στὸν καπετάν Μιχάλη:

— Καπετάν Μιχάλη, εἶπε, θαρρῶ πὼς στήν ἀφεντιά σου πρῶτα ἀπ' ὅλους ὁ λόγος· ἡ ἀφεντιά σου μᾶς κάλεσε, γλίτωσες μέσα ἀπὸ τὴ σφαγὴ κι ἤρθες, κι ὡς ἤρθες ἔκαμες κάλεσμα τί ἔχεις τὸ λοιπὸν νὰ μᾶς πεῖς;

Ὁ καπετάν Μιχάλης σηκώθηκε· χοχλάκιζε τὸ αἷμα του· ἀκούμπησε στὴν κἀνα τοῦ τουφεκιοῦ του.

— Ἀδέρφια καπεταναῖοι, εἶπε, καλὰ τὸ κατέχετε, δὲν μπορῶ ἐγὼ νὰ κλῶθω τὰ λόγια· θὰ μιλήσω τὸ λοιπὸν τσεκουράτα καὶ ξερά, καὶ νὰ μέ συμπαθᾶτε. Σφίγγει πάλι ἡ θελιά νὰ πνίξει τὴν Κρήτη. Ξεμπάρκαραν νιζάμηδες* καὶ δερβισάδες*, πήραν ἀέρα οἱ Τοῦρκοι, ἔσφαξαν τ' ἀδέρφια μας στό Μεγάλο Κάστρο. Δὲν εἴμαστε ἄρνια, τὸ αἷμα τῶν σκοτωμένων βουάει, σηκωθεῖτε ἀπάνω, καπεταναῖοι, Ἐλευτερία ἢ Θάνατος!

Εἶπε καὶ κάθισε.

Κουνήθηκαν οἱ καπετανοκεφαλές, ἔσμιξαν συδυό, συντρεῖς, γρικήθηκε συγκρατηχτό, βουερό μούρμουρο. Ὁ γερο-Καμπανάρος, ὁ βαρὺς

νιζάμηδες: ὀπλίτες τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ.

δερβισάδες: μωαμεθανοὶ μοναχοί.

δημογέρος, σηκώθηκε, κόπηκε ή βουή. Είχε γερά θέμελα μυαλού, μετρημένος, ακριβομίλητος, όταν στη σύναξη σηκώνουνταν να μιλήσει, οι ξαναμμένοι κι άψόθυμοι μάζευαν τὰ φρύδια, κρύο νερό πάλι θά τούς περεχοῦσε, κι οί φρόνιμοι αναγάλλιαζαν.

— Γιά σκότωσε τό βασιλιά γιά μὴν τόν φοθερίζεις! φώναξε στυλοματιάζοντας αὐστηρά τόν καπετάν Μιχάλη. Πότε θά βάλουμε, γιά ὄνομα τοῦ Θεοῦ, γνώση; Πόσες φορές δέν κινήσαμε τίς φοθέρες, μά δέν εἶχαμε ἀνάκαρ* νά πᾶμε παραπέρα, νά πετάξουμε τό Σουλτάνο ὅξω ἀπὸ τὴν Κρήτη, στό ἀνάθεμα — καί νά τὰ χάλια μας! Δέντρα κι ἀμπέλια κι ἀνθρώποι ξεπατώνουνται κάθε πού θά μᾶς καπνίσει, καί παίρνουμε, ἐμεῖς οἱ καπεταναῖοι, χιλιάδες ψυχές στό λαϊμό μας! Καί τώρα, τί σκοπούς ξετρέχεις, καπετάν Μιχάλη; Νά αἱματοκυλήσουμε πάλι τὴν Κρήτη; Εἶσαι μυαλωμένος ἄντρας, καί γιά νά τό λές, πάει νά πεῖ πὼς ἔφερες κιόλα καραβιές τὰ τουφέκια καί τὰ μπαρουτόβολα καί τ' ἀλεύρια καί τὰ πετσιὰ καί τ' ἀλόγατα· καί κάμποσα κανόνια νά πατήσουμε τὰ κάστρα. Πάει νά πεῖ πὼς συνεννοήθηκες μέ τόν Ἑλληνα καί μέ τό Μόσκοβο κι ὅλοι, μονοκοπανιάς, θά χυθοῦμε τοῦ Σουλτάνου. Σίγουρα πράματα! Πές μας τό λοιπόν κι ἐμᾶς τό μυστικό, καπετάν Μιχάλη, ν' ἀναγαλλιᾷσει ἡ καρδιά μας!

Ὅλοι στράφηκαν κατὰ τόν καπετάν Μιχάλη, μά αὐτός δέ σηκώνουνταν νά δώσει ἀπόκριση· εἶχε βάλει μέσα στό στόμα του τὰ μουστάκια του καί τὰ δάγκανε. Ποιό μυστικό φαφλατίζει ὁ γέρος ἐτοῦτος; Δέν εἶχε μυστικό· δέν τόν ἔπεμπε μαντατοφόρο ὁ Μόσκοβος μήτε ὁ Ἑλληνας, ἦρθε ἀπὸ δικοῦ του, τόν ἔπεψε ἡ Κρήτη, πού κάθεται μέσα του καί φωνάζει κι ὁδύρεται.

Μά ὁ δάσκαλος τότε, μέ τό γαϊτανένιο κάτασπρο μουστάκι, ὁ κοντός, ὁ χλωμός καί λειψανάβατος*, πήδηξε ἀπάνω στό κοτρόνι ὅπου κάθουνταν καί κίνησε τό γλωσσάρακι του ροδάνι:

— Σίγουρα πράματα θέλει ὁ γερο-Καμπανάρος, γιά νά κινήσει — καράβια τίς θροφές καί τ' ἄρματα, καί νά κατεβάσει κι ὁ Μόσκοβος τ' ἄσκέρια του, νά μπεῖ στά αἵματα κι ἡ κακομοῖρα ἡ Μάνα* μέ τούς τρεῖς φουστανελάδες της! Μά πότε, γερο-Καμπανάρο, γίνηκε ἓνα μεγάλο πράμα στὸν κόσμο μέ τέτοια σιγουράδα; Πότε ἡ φρονιμάδα ξεσήκωσε τούς ἀνθρώπους νά παρατήσουν τὰ σπίτια τους καί τό χουζούρι τους καί νά πιάσουν τὰ βουνά, νά ζητοῦν ἐλευτερία; Μά αὐτό θά πεῖ παλικά-

ἀνάκαρ: δύναμη, διάθεση

λειψανάβατος: λέγεται γιά τὸ ψωμί που δε ζυμώθηκε καλά καί δέ φούσκωσε.

*Ἔμεινε λειψό. Γιά τόν ἄνθρωπο, λειψός.

Μάνα: ἐννοεῖ τὴν Ἑλλάδα.

ριά: νά κινᾷς καί νά μὴν εἶσαι σίγουρος. Δέν εἶναι ἔμπορος, καπετάν Καμπανάρο, ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι πολεμιστὴς· πολεμιστὲς εἴμαστε οἱ Κρητικοί κι ὄχιπραματευτὰδες. "Ἐνα μπουρλότο εἶναι ἡ καρδιά τοῦ Κρητικοῦ καὶ χιμάει καὶ τρακάρει μέ τὴν ἀρμάδα τοῦ Σουλτάνου καὶ τὴν τινάζει στὸν ἀγέρα! — Ἐμπρὸς τὸ λοιπόν, στ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ, φωνάζω κι ἐγὼ μέ τὸν καπετάν Μιχάλη, στ' ἄρματα, ἀδέρφια! — Αὐτὸ εἶχα νά πῶ, καπεταναῖοι, κι ὁ πού 'χει αὐτιά ν' ἀκούσει ἄς τ' ἀκούσει!

— Ἔχε τὴν εὐκὴ μου, δάσκαλε, μурμουρίσε ὁ γούμενος καὶ σήκωσε κατὰ τὸ δάσκαλο τὸ δεξὸ του χέρι, σά νά τὸν βλογοῦσε· ἔχε τὴν εὐκὴ μου! τοῦ 'πε· δυνατὰ, νά τὸν ἀκούσουν ὅλοι· δέν κρατάει ζυγαριά ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ὄχι, δέν κρατάει ζυγαριά, κρατάει σπαθί, ἔχεις δίκιο!

— «Καλύτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύτερη ζωὴ — παρά σαράντα χρόνια σκλαβιά καὶ φυλακὴ!» πέταξε τὸ λόγο του κι ὁ καπετάν Τριαλῶνης ἀπὸ τὴ Γεράπετρα.

Ἦταν ἓνα ἀγριομούστακο χαμαντράκι πού 'χε ξεσκολίσει καὶ καλοῦτσικα γράμματα, εἶχε φτάσει ὥς τὸ Ὀχτῶχι καὶ κάτεχε ξεστήθου τὸ Ρήγα Φερραῖο καὶ τὴ φυλλάδα τοῦ Ἀγαθάγγελου· καὶ στὴν ἀντριγιὰ δέν εἶχε τὸ ταίρι του. Ἄλλοι ἔλεγαν πὼς χιμούσε μέ τόσην ἀποκοτιά στ' ἀσκήρια τῆς Τουρκίας, γιατί 'ταν γιὸς καλικάντζαρου καὶ δέν τὸν ἔπιανε μπάλα· δὲ φοβόταν θάνατο, γιατί κρατοῦσε τίμιο ξύλο· μὰ μερικοὶ ψυχανεμίζονταν πὼς τὸ τίμιο ξύλο ἦταν ἡ καρδιά του.

Ὁ γερο-Καμπανάρος κούνησε τὴ γεμάτη γνώση κεφάλα του:

— Τὸ μπουζούκι τοῦ Ρήγα Φερραίου, μурμουρίσε, θά μᾶς φάει!

Εἶχαν τώρα σηκωθεῖ οἱ καπεταναῖοι, ἀναστατωμένοι ἀπὸ τὰ λόγια καὶ τ' ἀντίλογα, κουβέντιαζαν καὶ λογομαχοῦσαν συδύο, συντρεῖς, συμπέντε· λίγοι ἦταν οἱ φρόνιμοι, περισσεύαν οἱ παλικαράδες, ἀποφασισμένοι νά τὰ παίξουν πάλι ὅλα γιὰ ὅλα. Ὁ καπετάν Κατσιρμᾶς, μέ τ' ἀλλήθωρα, πονηροέργωτα μάτια του λοξοτηροῦσε ὅλο ἐτοῦτο τὸ καπετανομάνι πού τρικύμιζε μέσα στὴν αὐλόμαντρα καὶ βούιζε σάν τὴ θάλασσα. Ὁ καπετάν Μάντακας ἀναθίβανε τὰ νιάτα του κι ἀναστένανε: «Ἐ μωρὲ κρατοῦν κοντύλι ἐτοῦτοι καὶ χαρτί καὶ λογαριάζουν! Ἐμεῖς στὸν καιρὸ μας σέρναμε μιὰ φωνή: Ἐλευτερία ἢ Θάνατος! καὶ τὸ μυαλό μας σάλευε καὶ πέφταμε ὑπάνω στὰ μπεντένια* τοῦ Κάστρου, νά τὰ ρίξουμε. Χάλασε ὁ ἄνθρωπος, μίκρανε, καπετάν Σήφακα!» Μὰ ὁ παππούς κοίταζε σπλαχνικά τοὺς νιότερους γύρω του νά στρουφογουρίζουν καὶ χαμογελοῦσε: «Ὅλα καλὰ, συλλογίζονταν. ἔχω ἐμπιστοσύνη... Κατεβαίνουν στὰ χῶματα οἱ γέροι, ἀνεβαίνουν πάλι ἀπὸ τὰ χῶματα, ξανακαινουργωμένοι, ἀθάνατη εἶναι ἡ Κρήτη...» Σηκώθηκε:

μπεντενια: ἐπάλξεις.

— “Ε παιδιά, φώναξε, σύναξη είναι έτούτη γεροντική, δέν είναι χαβρα· καθίστε νά φτάσουμε σ’ ένα τέλος! ‘Ο καπετάν Καμπανάρος από τή μιά μεριά, ό καπετάν δάσκαλος από τήν άλλη, δυό δρόμοι· συναπαντήθήκαμε σ’ έτούτα τά βουνά γιά νά διαλέξουμε· διαλέχτε!

‘Ο καπετάν Πολυξίγκης σηκώθηκε· έστριψε τό ξανθό του μοσκομυρισμένο μουστάκι, έσκυψε τό κεφάλι, χαιρέτησε τούς τρεις γερόντους·

— ‘Αδέρφια καπετάνιοι, είπε, κεφαλές τής ‘Ανατολικής Κρήτης, όποιος σηκώνεται νά μιλήσει μπροστά σας έχει χρέος νά κρατάει ψιλή ζυγαριά, νά ζυγιάζει τά λόγια του. Ζύγιασα τά λόγια μου, καπετάνιοι, ακούστε με: “Αν περιμένουμε, καπετάν Καμπανάρο, ν’ άράξουν οί καρabiές πού θές καί νά κουνήσει τά στραβοπόδαρά της ή άρκούδα νά κατέβει από τό βορρά γιά τό χατίρι μας, ποτέ δέ θά λευτερωθούμε. Καί μήτε καί θά ‘μαστε, ό Θεός νά μέ σχωρέσει, άξιοι νά λευτερωθούμε. ‘Από όσα κατάλαβα στά λίγα χρόνια πού ζω καί ζώνουμε, δέν είναι ή λευτεριά πέσε πίτα νά σέ φάω· είναι κάστρο, καί τό παίρνεις μέ τό σπαθί σου. ‘Όποιος δέχεται από ξένα χέρια τή λευτεριά, είναι σκλάβος. Φωτιά, τό λοιπόν, στά χωριά, τσεκούρι στά δεντρά, ξεπάτωμα, κλάματα κι αίματα, καί νά πέσουμε κάτω τσακισμένοι, καί πάλι νά σηκωθούμε, νά ξαναρχίσει τό πάλεμα καί τό θρήνο ή Κρήτη. ‘Εκατό, διακόσια, τρακόσια χρόνια, δέν κατέχω· μά μιά μέρα — άλλος δρόμος δέν ύπάρχει, καί μήν ακούτε τούς καπετάν Καμπανάρους — μιά μέρα, ναί, μά τόν άφέντην ήλιο πού αλέθει από πάνω μας, μιά μέρα θά δούμε έλευτερία!

Είχε βγάλει τό φέσι του ό καπετάν Πολυξίγκης καί τό ξανθό κεφάλι μέσα στόν ήλιο άχνιζε. Πολλοί καπεταναίοι άναψαν, έσυραν φωνή μεγάλη: «‘Ελευτερία ή Θάνατος!» καί πετάχτηκαν άπάνω.

Μιάν ώρα άκόμα βάσταξε ή συντυχιά· τά ‘βαλαν όλα κάτω, πού καί πώς καί ποιοί νά σμίξουν, νά πιάσουν τά περάσματα, νά μπλοκάρουν τά τουρκοχώρια, νά ταμπουρωθούν στ’ άψηλά μοναστήρια.

Τούς έφεραν κρασί, έσταξαν στή γής, πήραν κι έδωκαν όρκους. Οί τρεις πρωτόγεροι σηκώθηκαν από τό μακροσκάμνι τους· ό ήλιος ήθελε ένα κοντάρι νά βασιλέψει, πήρε τέλος ή συντυχιά.

Σταυροφιλήθηκαν τό λοιπόν οί καπεταναίοι καί χώρισαν.

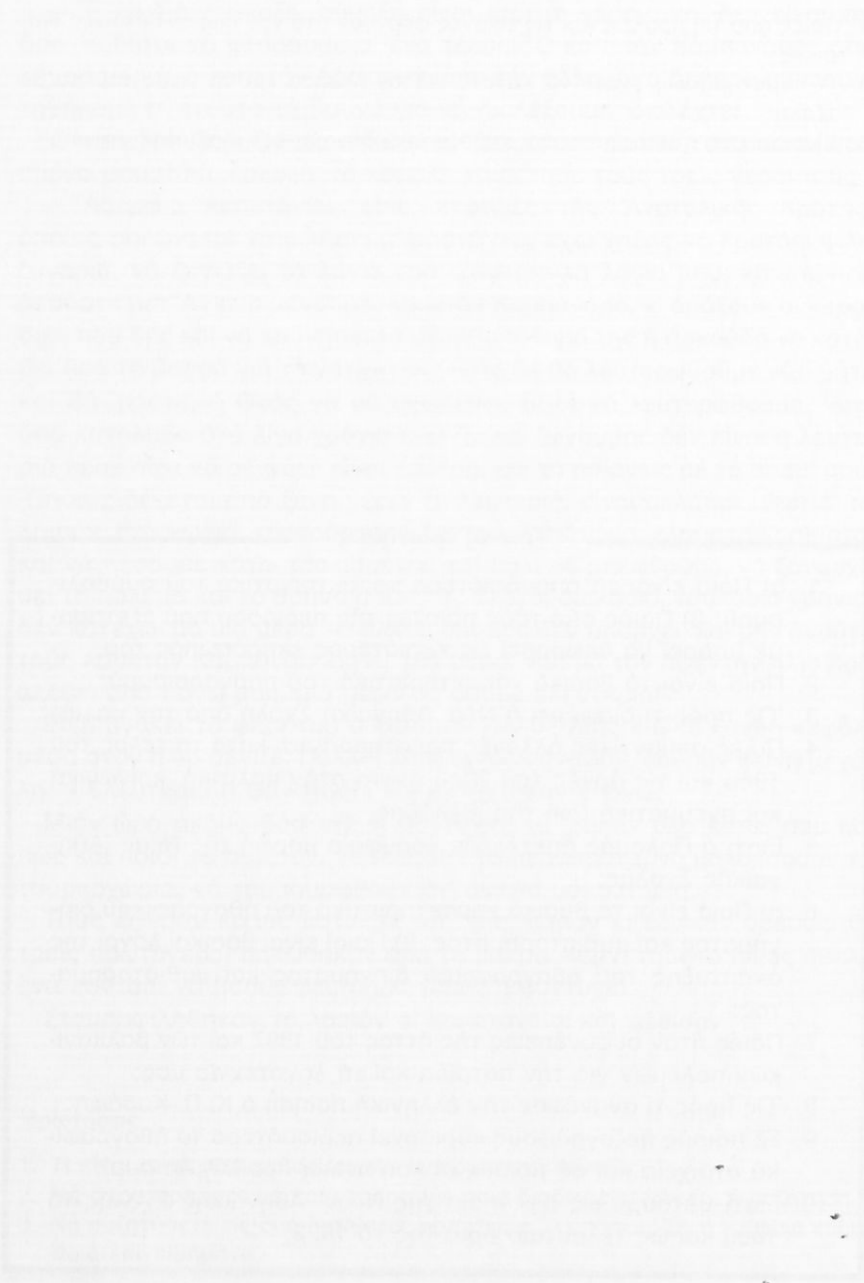
‘Ερωτήσεις

1. Τί είναι αυτό πού καθορίζει τήν ιεραρχία στή σύναξη;
2. Νά παρατηρήσετε μέ ποιό τρόπο (μέ ποιά διαδικασία) γίνεται ή συζήτηση.
3. Νά συζητήσετε τίς δυό αντίθετες προτάσεις. Τί ύποστηρίζει ή καθεμιά καί μέ ποιά έπιχειρήματα;

4. Ποιές από τις πράξεις και τις εικόνες φέρνουν στο νου σας αντίστοιχες όμη-
ρικές;
5. Τι παρατηρήσεις έχετε να κάνετε για τη γλώσσα και το ύφος του Καζαν-
τζάκη;
6. Είναι σωστή ή άποψη ότι όποιος δεν έχει δύναμη δεν έχει ούτε γνώμη;

Γενικές ερωτήσεις

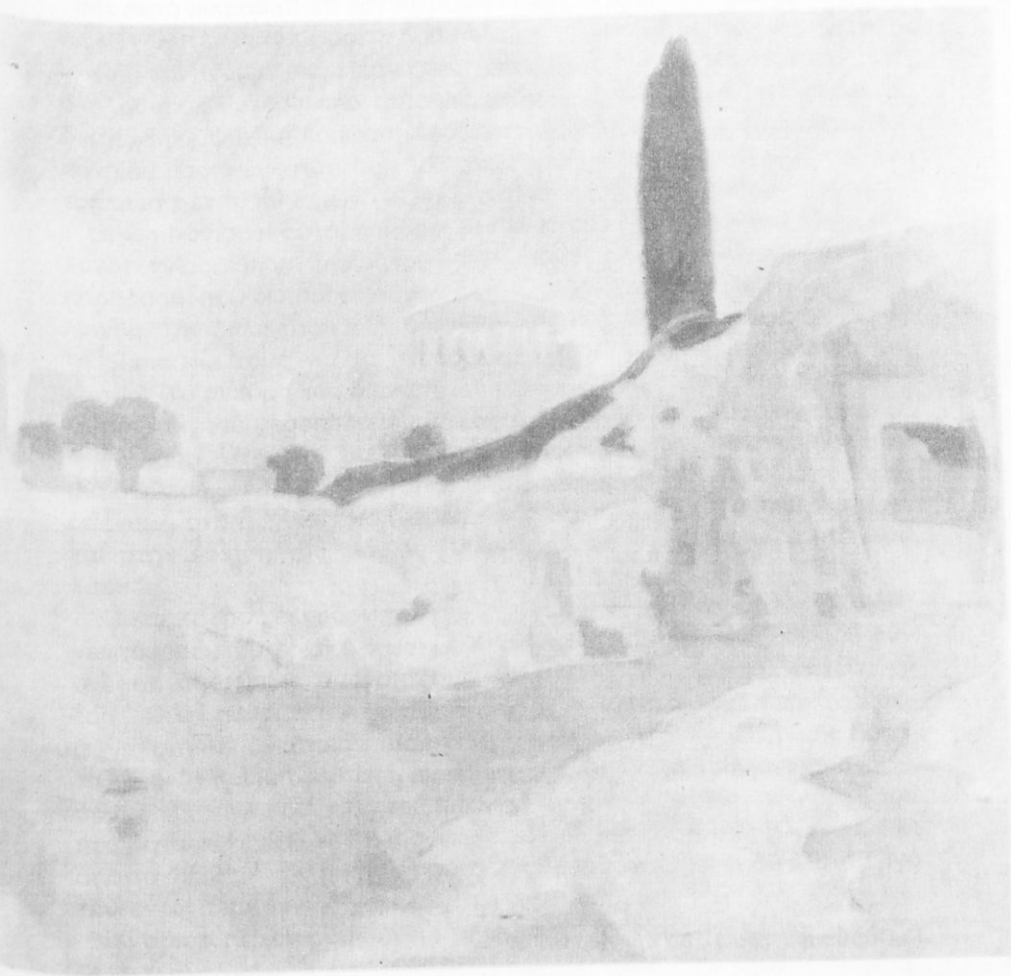
1. α) Ποιά είναι τα σπουδαιότερα χαρακτηριστικά του συμβολι-
σμού; β) Ποιός από τους ποιητές της περιόδου που εξετάσα-
με μπορεί να θεωρηθεί ως κυριότερος εκπρόσωπός του;
2. Ποιά είναι τα βασικά χαρακτηριστικά του παρνασσισμού;
3. Ός προς τί διαφέρει η Νέα Ήθηναϊκή Σχολή από την παλιά;
4. Ποιές σημαντικές αλλαγές παρατηρούνται κατά τό τέλος του
19ου και τίς αρχές του 20ου αιώνα στην πολιτική, κοινωνική
και πνευματική ζωή της Ελλάδας;
5. Γιατί ό Παλαμάς απέτέλεσε κορυφαία μορφή της Νέας Ήθη-
ναϊκής Σχολής;
6. α) Ποιά είναι τα βασικά χαρακτηριστικά του ήθογραφικού διη-
γήματος και μυθιστορήματος; β) Ποιοί είναι βασικοί λόγοι της
ανάπτυξης του ήθογραφικού διηγήματος και μυθιστορήμα-
τος;
7. Ποιές ήταν οι συνέπειες της ήττας του 1897 και των βαλκανι-
κών πολέμων για την πατρίδα και τη λογοτεχνία μας;
8. Ός προς τί ανανέωσε την ελληνική ποίηση ό Κ. Π. Καβάφης;
9. Σέ ποιούς πεζογράφους κυριαρχεί περισσότερο τό ήθογραφι-
κό στοιχείο και σέ ποιούς οι κοινωνικοί προβληματισμοί;
10. Γιατί θέτουμε ως άφετηρία της Νέας Ήθηναϊκής Σχολής τό
1880 και ως τελευταίο όριο της τό 1922;

Ζ. Ἡ νεώτερη Λογοτεχνία

α. Ἀπό τό 1922 ὡς τό 1945.

β. Μεταπολεμική περίοδος.

Κ. Παρθένης: *Γύρω από την Ακρόπολη.*

α. Περίοδος 1922-1945

Μετά τη μικρασιατική καταστροφή (1922) ο έλληνισμός έζησε μία από τις μεγαλύτερες συμφορές, πού άλλαξαν την πολιτική, οικονομική, κοινωνική και πνευματική εικόνα του τόπου μας. Τήν ψυχική ανάταση, πού ακολούθησε ύστερα από τούς νικηφόρους βαλκανικούς πολέμους, τη διαδέχθηκε ψυχική κόπωση. Πρόσθετα προβλήματα δημιούργησε στην πατρίδα μας η έγκατάσταση 1.500.000 προσφύγων, οι όποιοι μέ την ανταλλαγή τών πληθυσμών (1924) ξεριζώθηκαν από τις πατρίδες τους.

Οι κλυδωνισμοί αυτοί επηρεάζουν ιδιαίτερα τόν ευαίσθητο χώρο της λογοτεχνίας, όπου επικρατούν δύο τάσεις: ή μία μένει πιστή στην παράδοση, πού εκπροσωπούσαν εκείνα τά χρόνια ο Παλαμάς και ο Σικελιανός. Τήν άλλη τάση εκπροσωπούν λογοτέχνες, οι όποιοι εκφράζουν τη δυσπιστία τους για τά περασμένα και μία διάθεση για έλεγχο και κριτική. Τό πνεύμα της απογοήτευσης φαίνεται καλύτερα στην ποίηση. Οι ποιητές του μεσοπολέμου **Ρώμος Φιλύρας**, **Κώστας Ουράνης**, **Ναπολέων Λαπαθιώτης** και **Τέλλος Άγρας** εκφράζουν μέ τό έργο τους είτε μία διάθεση φυγής από την πραγματικότητα είτε μία απαισιόδοξη στάση απέναντι στη ζωή και ένα αίσθημα φθοράς. Άνάλογη διάθεση υπάρχει και στην ποίηση της **Μαρίας Πολυδούρη** και του **Μήτσου Παπανικολάου**.

Ο κυριότερος εκπρόσωπος της γενιάς αυτής, πού επηρέασε πολλούς νεωτέρους του, είναι ο **Κώστας Καρυωτάκης**. Η ποίησή του, πού διαπνέεται από βαθιά απογοήτευση και σαρκασμό, εκφράζει την εποχή του. Άλλοι ποιητές αυτής της περιόδου αναζήτησαν και βρήκαν καταφύγιο στη θρησκευτική τους πίστη. Σ' αυτούς ανήκει και ο **Τάκης Παπατσώνης**. Η ποίησή του έχει πνευματικότητα. Έδώ θά πρέπει νά αναφέρουμε και την περίπτωση του **Κώστα Βάρναλη**, ο όποιος στά πρώτα του ποιήματα συνεχίζει την παράδοση του Παλαμά και του Σικελιανού, ενώ από τό 1922 μέ την ποιητική σύνθεση *Τό φώς πού καίει* δίνει στο έργο του έντονο κοινωνικό χαρακτήρα.

Αντίθετα μέ ό,τι συμβαίνει στην ποίηση, ή πεζογραφία είναι περισσό-

τερο δεμένη με τά περασμένα. Οί πεζογράφοι συχεχίζουn τήν παράδοση του δημοτικισμου. Ο **Στράτης Μυριθήλης**, ὅπως καί ὁ Καρκαβίτσας παλαιότερα, δείχνει ιδιαίτερη φροντίδα γιά τήν γλώσσα, πού τή στολίζει με πολλά λυρικά στοιχεῖα. Τό καλύτερο ἔργο του, *Ἡ Ζωή ἐν Τάφω*, ἔνα ἀντιπολεμικό μυθιστόρημα, ἐπηρέασε τούς πεζογράφους τῆς γενιάς του '30. Ο **Φώτης Κόντογλου**, λάτρης τῶν πνευματικῶν μας παραδόσεων, διακρίνεται γιά τό ἰδιότυπο ὕφος του καί τίς ἀναζητήσεις του. Ἡ γλώσσα του, ἔντονα χρωματισμένη με λαϊκά στοιχεῖα, θυμίζει τή γλώσσα τῶν παραμυθιῶν. Ἀναφέρουμε ἀκόμη τόν **Κωστή Μπασιτιά**, πού ἔγραψε πεζά ἔργα με θρησκευτικό συνήθως περιεχόμενο καί τό **Θράσο Καστανάκη**, μαθητή του Ψυχάρη, πού συνεχίζει τήν παράδοση του δημοτικισμου.

Λίγα χρόνια ἀργότερα ἡ λογοτεχνία μας, ἀφοῦ ξεπέρασε τίς δονήσεις τῆς μικρασιατικῆς καταστροφῆς, ἐμφανίζει ἀξιόλογη ἀνανέωση. Σ' αὐτό συνέβαλαν κυρίως σημαντικοί λογοτέχνες, πού ἦρθαν ἀπό τά μικρασιατικά παράλια καί τήν Πόλη μεταφέροντας στήν Ἑλλάδα τό νοσταλγικό ὄραμα τῆς χαμένης πατρίδας. Οἱ **Γ. Σεφέρης**, **Γ. Θεοτοκάς**, **Ἡλίας Βενέζης**, **Φ. Κόντογλου**, **Κ. Πολίτης** καί **Στρ. Δούκας** δημιουργοῦn τίς προϋποθέσεις γιά μιά σημαντική ἀνοδο. Οἱ λογοτέχνες τῆς γενιάς αὐτῆς, πού ὀνομάζεται **γενιά του '30**, ἔχουν τά ἑξῆς χαρακτηριστικά: α) ρέπουν πρὸς τή μελέτη, β) ἀντιμετωπίζουν με ὑπευθυνότητα τά πνευματικά ζητήματα, γ) ἀρνοῦνται τίς παραδοσιακές μορφές, δ) βρίσκονται σέ ἐπικοινωνία με τά εὐρωπαϊκά πνευματικά ρεύματα καί ε) προσπαθοῦn νά χαράξουν νέους δρόμους.

Ο κυριότερος ἐκφραστής τῶν τάσεων αὐτῶν εἶναι ὁ ποιητής **Γ. Σεφέρης**, ὁ ὁποῖος ἐμφανίστηκε στά γράμματά μας με τήν ποιητική συλλογή *Στροφή* (1931). Ο Σεφέρης ἀνανέωσε τήν πλούσια λυρική μας παράδοση με τίς γόνιμες ἐπιδράσεις πού δέχτηκε ἀπό τή μελέτη τῆς εὐρωπαϊκῆς ποίησης, καί ἰδίως του **Ἐλίου**, τόν ὁποῖο μετέφρασε στά ἑλληνικά. Παράλληλα μελέτησε με εὐαισθησία καί βαρύτητα πολλά θέματα τῆς ἑλληνικῆς παιδείας. Ἡ 10ετία '30 - '40 εἶναι ἀπό τίς γονιμότερες περιόδους του νεοελληνικοῦ λυρισμου. Ἐμφανίζονται, ἐκτός ἀπό τό Σεφέρη, σημαντικοί σύγχρονοι ποιητές μας, ὅπως ὁ **Ὁδ. Ἐλύτης**, ὁ **Γ. Ρίτσος**, ὁ **Νικηφ. Βρετάκος** κ.ἄ. Στήν ἀνανέωση τῆς ποιητικῆς γλώσσας συνέβαλε ὁ **ὑπερρεαλισμός**, μιά ἐπαναστατική σχολή, πού ξεκίνησε ἀπό τή Γαλλία τό 1924, ὅταν ὁ **Μπρετόν** δημοσίευσε τό πρῶτο της *μανιφέστο*.

Ο ὑπερρεαλισμός ἐπηρεασμένος ἀπό τίς θεωρίες του **Φρόυντ** γιά τό ἀσυνείδητο καί τά ὄνειρα, πίστευε ὅτι με τή συγχώνευση του ὄναιρου καί τῆς πραγματικότητας θά κατέληγε σέ ἕνα εἶδος ἀπόλυτης πραγμά-

τικότητας, μιᾶς ὑπερ-πραγματικότητας. Οἱ ὑπερρεαλιστές ποιητές χρησιμοποίησαν στήν πρώτη περίοδο τήν αὐτόματη γραφή, γιά νά καταγράψουν τή σκέψη τους χωρίς κανένα λογικό ἔλεγχο. Τά κύρια χαρακτηριστικά τοῦ ὑπερρεαλισμοῦ εἶναι τά ἑξῆς: α) ἐλευθερία στή μορφή, β) ἀπουσία θέματος, γ) ἀπουσία λογικοῦ εἰρμού καί ἐλέγχου, δ) παράτολμοι συνδυασμοί εἰκόνων καί λέξεων πού βασίζονται στήν αὐθαιρεσία καί στήν τύχη, καί ε) ἀπουσία στίξης.

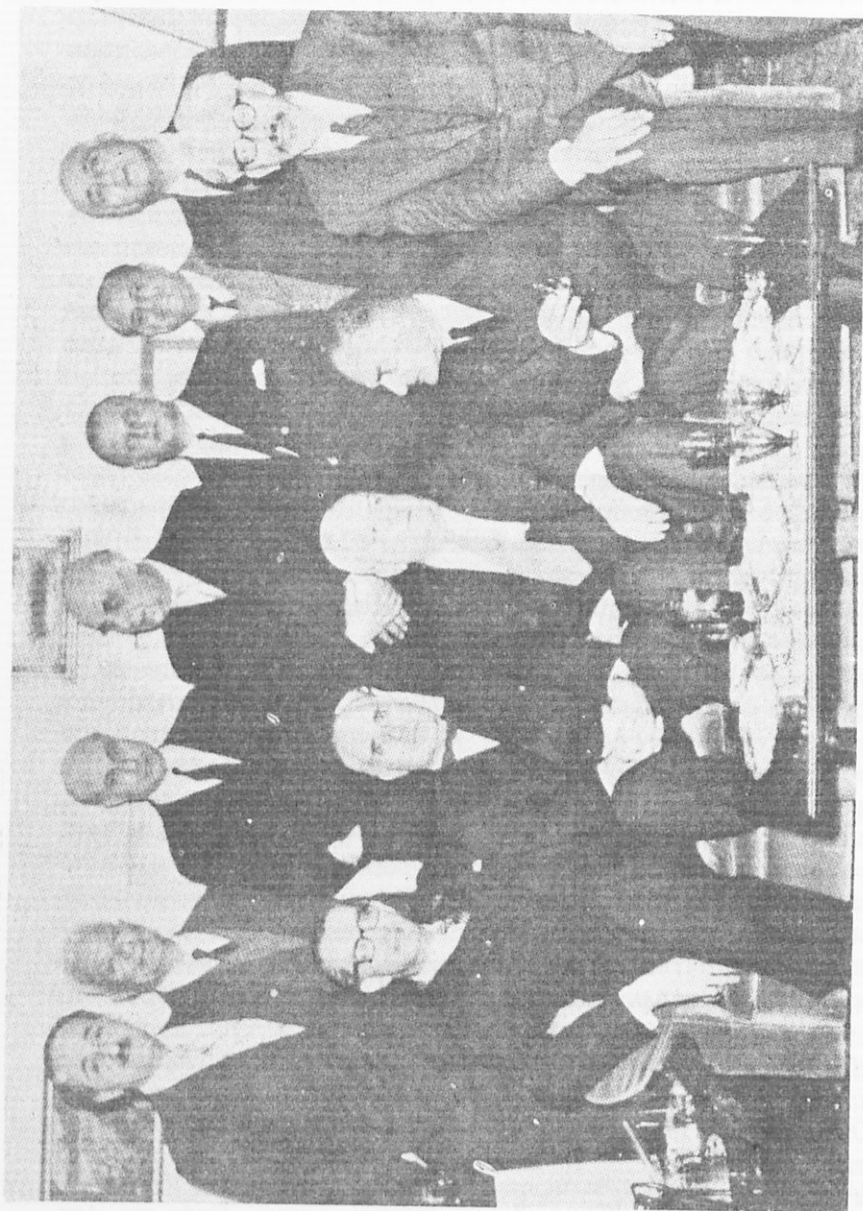
Στήν Ἑλλάδα τίς πρῶτες ἐπιδράσεις τοῦ ὑπερρεαλισμοῦ τίς βρίσκουμε στά ποιήματα τοῦ **Νικήτα Ράντου**. Ὁρθόδοξοι ὑπερρεαλιστές πού χρησιμοποίησαν τήν αὐτόματη γραφή ἦταν ὁ **Ἀνδρέας Ἐμπειρικός** καί ὁ **Νίκος Ἐγγονόπουλος**. Ἄλλοι ὁπαδοί αὐτῆς τῆς σχολῆς εἶναι ὁ **Νίκος Γκάτσος** καί ὁ **Ὁδ. Ἐλύτης**. Ὁ τελευταῖος ἐπηρεασμένος ἀπό τήν ἐλευθερία τῆς σχολῆς αὐτῆς δημιουργεῖ, στήν πρώτη κυρίως περίοδο, μιᾶ ποίηση νεανική, χαρούμενη, γεμάτη φῶς καί αἰσιοδοξία. Ἀλλά καί ἄλλοι ποιητές, ὅπως ὁ **Γιάννης Ρίτσος** καί ὁ **Νικηφόρος Βρεττάκος**, δέχονται, ὡς ἓνα σημεῖο, τόν ὑπερρεαλισμό καί ἐγκαταλείπουν τήν παλιά τεχντροπία. Ἀπό τοὺς ἄλλους ποιητές τῆς γενιᾶς τοῦ '30 σημειώνουμε ἐδῶ τόν **Γ. Σαραντάρη**, τόν **Δ. Ι. Ἀντωνίου**, τόν **Θ. Γ. Βαφόπουλο**, τή **Ζωή Καρέλη** καί τόν **Γ. Θέμελη**. Συμπερασματικά, μπορούμε νά ποῦμε ὅτι ὁ Γ. Σεφέρης καί ὁ ὑπερρεαλισμός ἐπηρεάσαν γόνιμα τήν ποίησή μας καί συνέβαλαν στήν ἀνανέωσή της.

Πλούσια σέ ἀξιόλογα ἔργα εἶναι καί ἡ **Πεζογραφία** μετὰ τό '30. Οἱ πεζογράφοι ἀπομακρύνονται ἀπό τήν ἡθογραφία καί στρέφονται πρὸς τόν ψυχικό κόσμο τῶν ἡρώων τους. Τῇ θέσῃ τοῦ διηγήματος, πού ὑποχωρεῖ, παίρνει τώρα τό μυθιστόρημα. Ἡ γλώσσα εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπό τό φόρτο τῶν λυρικῶν στολιδιῶν.

Σημαντική θέση ἀνάμεσα στοὺς μυθιστοριογράφους κατέχει ὁ **Ἄγγελος Τερζάκης**. Ἀπό τά ἔργα του σημειώνουμε τό ἱστορικό του μυθιστόρημα *Ἡ Πριγκιπέσσα Ἰζαμπώ* πού διακρίνεται γιά τήν ἐπική του σύνθεση καί τίς ἀφηγηματικές του ἀρετές. Ἄλλος πεζογράφος πού ἄντλησε τά θέματά του ἀπό τήν ἑλληνική ἱστορία εἶναι ὁ **Θ. Πετσάλης**. Στό μυθιστόρημά του *Μαυρόλυκοι* δίνει μιᾶ πλατιά εἰκόνα τοῦ ἑλληνισμοῦ κατὰ τήν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας. Ἀνάλογη εἶναι καί ἡ προσπάθεια τοῦ **Π. Πρεβελάκη**, ὁ ὁποῖος στόν *Κρητικό* παρουσιάζει μέ ἀφηγηματική δύναμη τοὺς ἀγῶνες τῆς Κρήτης γιά τήν ἐλευθερία.

Ὁ θεωρητικός πεζογράφος τῆς γενιᾶς τοῦ '30 εἶναι ὁ **Γ. Θεοτοκᾶς**.

ὑπερρεαλιστές ποιητές: Ἐκτός ἀπό τόν Μπρετόν σημειώνουμε ἐδῶ τοὺς ὑπερρεαλιστές ποιητές *Τριστάν Τσαρά*, *Ρεβερντί*, *Σουπώ*, *Ἐλύάρ* καί *Αραγκόν*.

Φωτογραφία της γενιάς του '30.

Διακρίνεται για την τάση του προς τό στοχασμό καί για τό καθαρό του ὕφος. Οἱ εἰκόνες του ἀπευθύνονται περισσότερο στή σκέψη. Τό κύριο μυθιστόρημά του εἶναι ἡ *Ἀργώ*. Ἐδῶ ἀνήκει καί ὁ **Ἡλ. Βενέζης**, ὁ ὁποῖος μετέφερε στά βιβλία του τίς ἐμπειρίες του ἀπό τή ζωή του στήν αἰολική πατρίδα καί ἀπό τήν καταστροφή. Ἡ ἄνετη ἀφήγηση τοῦ Βενέζη εἶναι στολισμένη μέ πολλά λυρικά στοιχεῖα. Ὁ πολυγραφότερος πεζογράφος εἶναι ὁ **Μ. Καραγάτσης**. Ἰδιαίτερη θέση στό ἔργο του κατέχουν τά μεγάλα μυθιστορήματά του. Σ' αὐτή τή λογοτεχνική γενιά ἀνήκει καί ὁ **Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος**, παρ' ὅλο πού ἐμφανίσθηκε νωρίτερα (1925) σέ πολύ νεαρή ἡλικία. Καλλιέργησε μέ ἐπιτυχία τήν ποίηση, τό διήγημα, τό μυθιστόρημα, τήν ταξιδιωτική ἐντύπωση, τό δοκίμιο κ.ἄ. Κυρίως ὅμως εἶναι πεζογράφος.

* Διαφορετικούς δρόμους ἀκολούθησαν ὁ **Κοσμάς Πολίτης**, ὁ **Στέλιος Ξεφλούδας** καί ὁ **Γιάννης Μπεράτης**. Ἡ ἀφήγηση τοῦ **Κοσμά Πολίτη** μέ τίς γοργές εἰκόνες καί τό ἔλλειπτικό ὕφος δημιουργεῖ στόν ἀναγνώστη μιᾶ συναισθηματική ὑποβολή. Ὁ **Στέλιος Ξεφλούδας** χρησιμοποιεῖ στό μονόλογό του μιᾶ διάθεση ὑποβολῆς πού πλησιάζει τό ὄνειρο. Παράλληλο δρόμο ἀκολουθεῖ καί ὁ **Γιάννης Μπεράτης**, ὁ ὁποῖος ἔγραψε ἕνα ἀπό τά σημαντικότερα ἔργα πού ἀναφέρονται στόν πόλεμο τοῦ '40, *Τό Πλατύ Ποτάμι*. Ὁ **Ν. Γ. Πεντζίκης** μέ τήν ἀφήγησή του προβάλλει τή ροή ἑνός ἐσωτερικοῦ μονολόγου. Γιά νά τό πετύχει αὐτό στηρίζεται σέ αὐθαίρετους συνειρμούς* καί χρησιμοποιεῖ τήν ὑπόθεση ὡς πρόσχημα γιά τήν ἀφήγηση. Τήν ἴδια ἀδιαφορία γιά τό ἀφηγηματικό του ὕλικό δείχνει καί ὁ **Γιάννης Σκαρίμπας**.

αὐθαίρετους συνειρμούς: Συνδέσεις, δηλαδή παραστάσεων μέ ἐξωτερικές ὁμοιότητες χωρίς λογικό εἰρμό.

Ἡ μουσικότητα τοῦ στίχου, ἡ προσεκτικὴ ἐπιλογή τοῦ λεξιλογίου κι ἡ ἐξωτερικεύση κυρίως τῶν συναισθηματικῶν καταστάσεων τοῦ ποιητῆ, εἶναι μερικὰ ἀπὸ τὰ βασικὰ χαρακτηριστικά τῆς ποίησης τοῦ συμβολισμοῦ. Ὅλα αὐτὰ θὰ τὰ βροῦμε καὶ στὴν ποίηση τοῦ Καρυωτάκη. Αὐτὸς ὅμως — καὶ σ' αὐτό διαφέρει ἀπὸ τοὺς ποιητὲς

τῆς ἐποχῆς του — χρησιμοποιώντας καμιά φορὰ ἀντιποιητικὲς λέξεις καὶ σπάζοντας τὴ μονοτονία τοῦ στίχου, κατορθώνει νὰ διοχετεύσει στὴν ποίησή του τὴν ἔντονη ἀπαισιοδοξία του μέ γνησιότητα.

1. Τελευταῖο ταξίδι

ἀλό ταξίδι, ἀλαργινὸ καράβι μου, στοῦ ἀπείρου
καὶ στῆς νυχτὸς τὴν ἀγκαλιά, μέ τὰ χρυσά σου φῶτα!
Νά 'μουν στὴν Πλώρη σου ἤθελα, γιὰ νὰ κοιτάζω γύρου
σέ λιτανεία νὰ περνοῦν τὰ ὄνειράτα τὰ πρῶτα.

Ἡ τρικυμία στό πέλαγος καὶ στὴ ζωὴ νὰ παύει,
μακριά μαζί σου φεύγοντας πέτρα νὰ ρίχνω πίσω,
νά μοῦ λιανίζεις τὴν αἰώνια θλίψη μου, καράβι,
δίχως νὰ ξέρω ποῦ μέ πᾶς καὶ δίχως νὰ γυρίσω!

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά ψυχικὴ διάθεση τοῦ ποιητῆ ἐκφράζει τὸ ποίημα;
2. Στὸ εἰσαγωγικὸ σημείωμα διατυπώνεται ἡ ἄποψη: «Ἡ μουσικότητα... συμβολισμοῦ». Μπορεῖτε νὰ τὴ δικαιολογήσετε;

2. Σάββατο βράδου

άββατο βράδου: ανοίγουνε στο δρόμο σά λουλούδια
οί άπλές καρδιές, παθητικά ν' άνέθουνε τραγούδια
πού τή χαρά ή τόν άπαλό του έρωτα ψάλλουν πόνο,
ένω γιά μένα ή έβδομάδα έτέλειωσε καί μόνο.

Έρωτήσεις

1. Ποιά εικόνα ζωής θέλει νά δώσει ό ποιητής μέ τούς τρείς πρώτους στίχους;
2. Ποιά ψυχική του κατάσταση έκφράζει ό ποιητής μέ τόν τέταρτο στίχο;

3. Ένα σπιτάκι άπόμερο

να σπιτάκι άπόμερο, στο δείλι, στον έλαιώνα,
μιά καμαρούλα φτωχική, μιά βαθιά πολυθρόνα,
μιά κόρη πού στοχαστικά τόν ουρανό κοιτάει,
ώ, μιά ζωή πού χάνεται καί μέ τόν ήλιο πάει!

Έρωτήσεις

1. Ποιά εικόνα ζωής παρουσιάζουν οι στίχοι 1-3;
2. Ποιά ψυχική κατάσταση του ποιητή έκφράζει ό στίχος 4;

4. Μίσθια δουλειά

ίσθια* δουλειά, σωροί χαρτιών, έγνοιες μικρές, καί λύπες
άθλιες, μέ περιμένανε σήμερα καθώς πάντα.
Μόνο είδα, φεύγοντας πρωί, στην πόρτα μου τολύπες
τά ρόδα, καί γυρίζοντας έκοψα μιά γιρλάντα.

Έρωτήσεις

Τό ποίημα έκφράζει μιά διάθεση άνίας. Σέ ποιούς στίχους κυριαρχεί αυτή ή διάθεση καί σέ ποιούς στίχους αλλάζει; (Πρέπει νά χετε υπόψη σας ότι ό Κασωτάκης ήταν δημόσιος υπάλληλος).

μίσθια δουλειά: δουλειά μισθωτή, πού προσφέρεται μέ άμοιβή.

Νοσταλγίες

Χαρακτηριστικό αυτού του ποιήματος είναι η ευαισθησία. 'Ανήκει στη συλλογή Νοσταλγίες που δημοσιεύτηκε στα 1920, όταν ο ποιητής ήταν 30 ετών.

οιάζω τούς γέρους ναυτικούς μέ τίς ρυτιδωμένες
καί τίς σφιγγώδεις τίς μορφές, πού είδα στην Όλλανδία
παράμερα στών λιμανιών τούς φάρους καθισμένους
νά βλέπουνε, άμίλητοι, νά φεύγουνε τά πλοία.

Τά μάτια τους, πού είχανε δεϊ κυκλώνες καί ναυάγια
λαχταριστά, νοσταλγικά τά παρακολουθούσαν
καθώς σηκώναν τίς βαριές πού τρίζαν άγκυρές τους
καί μπρός στους φάρους ήρεμα, πελώρια περνούσαν.

Σέ λίγο στην άπέραντη τή θάλασσα άλαργεύαν
καί χάνουνταν, αφήνοντας στην πορφυρή τή δύση
έναν καπνό, πού αϋλάκωνε τόν ούρανό πρίν σθήσει·

Κι όμως οί γέροι ναυτικοί, άκίνητοι στους φάρους
μέ τή μεγάλη πίπα τους σθησμένη πιά στό στόμα
πρός τά καράβια πού 'φυγαν έκοίταζαν — άκόμα.

Έρωτήσεις

1. Τί κοινό έχει ό ποιητής μέ τούς Όλλανδούς γέρους ναυτικούς; (Προτού άπαντήσετε νά διαβάσετε τό βιογραφικό σημείωμα του Ουράνη).
2. Τό ποίημα βασίζεται σέ μία συνεχή αντίθεση; ποιές είναι οί δυό αντίθετες εικόνες καί μέ ποιές λέξεις έκφράζονται;
3. Ό ποιητής χρησιμοποιεί στό ποίημά του τόν ένεστώτα, τόν παρατατικό καί τόν άόριστο; τί τό ιδιαίτερο προσθέτουν στην εικόνα αυτοί οί χρόνοι;

“Ένα σπιτάκι έρημικό...

να σπιτάκι έρημικό στήν άκροθαλασσιά,
λουσμένο στ' άσημένιο φώς του πράου άποσπερίτη...

“Ανθος κανένα δέν άνθει. Δέν καίει ζεστή φωτιά.

Γέλιο ούτε θρήνος δέν ήχει, κι ώστόσο είναι ένα σπίτι,

σκήτη* όλη θάλπος γλυκερό τής περισυλλογής,

φωλιά γι' άγάπη, του όρφανού κι άπόδημου πατρίδα,

ένas χαμένος θησαυρός, μιά κερδισμένη έλπίδα —

ένα σπιτάκι στήν πλατιά κι άμετρη πάνω γής...

Έρωτήσεις

1. Ποιές λέξεις ή φράσεις έκφράζουν τή διάθεση του ποιητή;
2. Ό ποιητής στηρίζει τό ποίημα σέ μιά άντιθετική εικόνα. Τί πετυχαίνει μέ αυτό;
3. Ποιό είναι τό νόημα του τελευταίου στίχου σέ σχέση μέ τούς προηγούμενους;

Θράσος Καστανάκης

“Ο Ρασκάγιας

(άπόσπασμα)

Τό διήγημα άνήκει στήν όμώνυμη συλλογή διηγημάτων του Καστανάκη. Ρασκάγιας είναι τό όνομα ενός σερβιτόρου στο ξενοδοχείο Μέτρο και Τάξη του Ζιζίνου. Ίδιόρρυθμος τύπος και χωρατατζής ο Ρασκάγιας κατάφερνε νά προσελκύει στο έστιατόριο μιά πολυπληθή πελατεία από πλούσιους ανθρώπους διαφόρων φυλών και νά τούς διασκεδάξει μέ τά καμώματά του. Τό άφεντικό όμως (ο νεαρός Ζιζίνος πού άνέλαβε τό ξενοδοχείο ύστερα από τό θάνατο του πατέρα του) δέν καταλάβαινε τά χωρατά του· νόμιζε πώς ένοχλούσαν τούς πελάτες και

σκήτη: κελί μοναχού.

τοῦ ἔκανε δριμύτατες συστάσεις νά σταματήσει, μάλιστα ὅταν ἕνας νεοφερμένος πελάτης, πού δέν ἤξερε τά «χοῦγια» τοῦ Ρασκάγια, ἔφυγε θυμωμένος καί νηοτικός, γιατί ἀργοῦσαν νά τοῦ σερβίρουν. "Ὅταν παρ' ὅλα αὐτά τήν ἄλλη μέρα ὁ Ρασκάγιας ἄρχισε πάλι τά καμώματά του, τόσο ὀργίστηκε τό ἀφεντικό πού τόν ἐδιώξε κακὴν κακῶς. Μὲ τήν ἀπόλυση ὁμως τοῦ Ρασκάγια ἡ πελατεία ἄρχισε νά ἀραιώνει. Ἕνας μάλιστα ἀπὸ τοὺς πιό παραληδες ξένους, ὁ Μπαρμπαραούζος, ἔβαλε τὰ χρήματα καί ἀνοίξε στο ὄνομα τοῦ Ρασκάγια ἕνα ἐσπιατόριο κοντὰ στοῦ Ζιζίνου. Τό ἀποτέλεσμα ἦταν νά κλείσει τό ἐσπιατόριο τοῦ Ζιζίνου, γιατί ἔφυγαν οἱ πελάτες του καί ὁ καλύτερος μάγειράς του.

Ἰχαμε περάσει τόν Αὔγουστο. Οἱ νύχτες μὲ τήν ὕστερη καλοκαιριάτικη γλύκα, ἡ θάλασσα βουθὴ μὲ τὰ λειψά φῶτα τῆς παραλίας, κάτι φαναράκια ἀντίκρυ στά πολεμικά τῆς Τουλῶνας, ἕνας προβολέας πού χύνουνταν κι ἔπαιζε μὲ τήν ἀδειοσύνη τ' οὐρανοῦ, ἕνας φωνόγραφος πού βράχνιαζε στά μακρινά, κι ὁ τόπος μοσκοβολοῦσε ζέστη, πεῦκο καί μύδια. Δέν εἶχαν ὄρεξη νά κοιμηθοῦν.

— Ἀπὸ τόν καιρὸ πού ἤμουνα φοιτητῆς δέν τὰ κατάφερνα νά συνεννοηθῶ μὲ τόν ὕπνο, ἐξηγοῦσε ὁ μάγερας. Τώρα τό ξενύχτι μοῦ ἐγίνε συνήθεια.

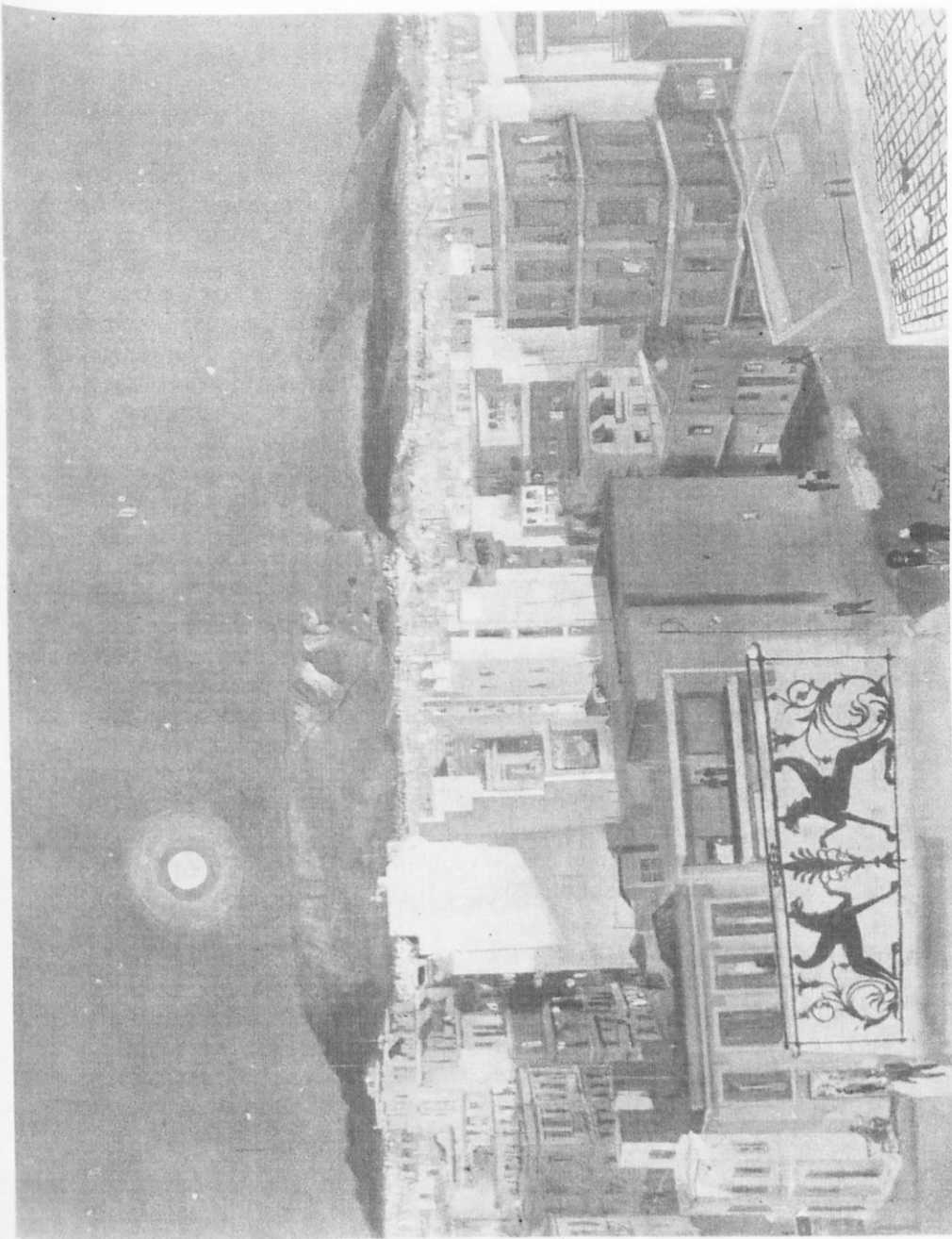
— Μὲ τό Μεγάλο Ζιζίνο, τό μακαρίτη, ἄρχιζε ὁ Ρασκάγιας, στά λιμάνια, παίρναμε γραμμὴ τίς ταβέρνες. Ἡ μιά ἔκλεινε, δυὸ βήματα κι ἤμασταν στὴ δίπλα, συνέχεια παρακάτω. Δέ μᾶς ἔκανε καρδιά νά κοιμηθοῦμε. Ἄμα πᾶς γιὰ ὕπνο, κατάλαβες, σημαίνει πῶς σέ τσάκισε ἡ δουλειά ἢ πῶς σέ πῆραν τὰ χρόνια. Καί τὰ δυὸ δυσάρεστα... Καί μέσα στοῦ κρεβάτι, συλλογιέσαι. Κι αὐτό δυσάρεστο...

Ὁ μάγερας ἔπαιρνε μιά πέτρα, τήν ἔριχνε πιτήδεια, ἔκανε πεταλίδες στὴν ὄψη τοῦ νεροῦ, πού ἀντιλαλοῦσε τότε σά σπηλιά. Ὁ Ρασκάγιας στεκότανε σιωπηλὸς κι ἀκίνητος, νά τελειώσῃ τό παιχνίδι. Ὁ μάγερας ξανάρχιζε. Ξανάρχιζαν τόν περίπατό τους. Σταματοῦσαν καί ἀνάπνεαν βαθιά.

— Οἱ βαθιές ἀναπνοές, μοῦ ἔλεγε ἕνας ἀρμένης παπάς πού εἶχαμε γνωρίσει στοῦ Ἀλγέρι μὲ τό Μεγάλο Ζιζίνο, οἱ βαθιές ἀναπνοές εἶναι τό μυστικό τῆς μακροβιότητάς!

Κι ὁ Ρασκάγιας σταματοῦσε στὴ μέση τοῦ δρόμου, ἀνοίγε τὰ πόδια του κι ἀνάπνεε ὅσο μπορούσε πιό δυνατά, καί μὲ τό στόμα καί μὲ τὴ μύτη, γιὰ νά γίνεται μεγαλύτερος ὁ θόρυβος τῆς ὑγιεινῆς του. Ἐβρισκε πῶς ὁ μάγερας δέν τὰ κατάφερνε:

— Ἐσεῖς οἱ διανοούμενοι...

Πλησίαζε, τοῦ ἔσιαζε τό στήθος, τοῦ σήκωνε τό κεφάλι:

— "Ἐτσι τώρα: ἔν, δύο!...

Αὐτός ὁ μάγερας ἦταν παιδί μάλαμα. Καταλάβαινε πώς μπορούσε νά τοῦ ἀνοίξει τήν καρδιά του. Πόσο δυνατά μύριζε ὁ ἀέρας, οἱ βάρκες, τὰ καΐκια πού τὰ 'χανε τραβήξει οἱ ψαράδες στόν ἄμμο, οἱ καρίνες μέ τό κατράμι καί τή θαλασσίλα. Κι αὐτός ὁ προβολέας, πού ἀνεβοκατέβαινε στό κουφό διάστημα, ἦταν μεγάλη συντροφιά...

Κι ὁ Ρασκάγιας, πρώτη φορά, τοῦ μίλησε γιά τό Ζιζίνο, γιά τήν ἀνθρώπινη ἀδικία:

— "Ἄδικο πράμα πού ἔρχονται ὅλοι τους γιά μένα, πού εἶμαι ἓνας ἀνεπρόκοπος, ἐνῶ τό παιδί ξέρει τή δουλειά του. Τό 'χει τό μαγαζί σάν κουκλα, μά δέν καταλαβαίνουν, καί τό παιδί ἔχει κάμει χρέη καί δέν πηγαίνει πιά κανένας τους, παρά μονάχα ἐκεῖνος ὁ Βέλγος. Δέν μπορεῖ νά τὰ βγάλει πέρα. Γιατί δέν πηγαίνουνε σ' αὐτόν: Τό μαγαζί του, ἡ καθαριότητα, τό φαγί πρώτης - ὅλα πρώτης! Καί τόν ἀφήσανε ζαιτίας μου. Ἐσύ τό καταλαβαίνεις; Εἶναι μεγάλη ἀδικία. Κι εἶν' ὥς τό λαιμό βουτηγμένος στά χρέη.

Δέν εἶχε κρατηθεῖ καί τὰ εἶπε.

Τόν ἔτρωγε τό σαράκι καί γύρευε συμβουλή ἀπό τό-μάγερα, τί νά κάμει, πώς νά ξαναβάλει τὰ πράματα στή θέση τους.

Ὁ μάγερας στήν ἀρχή ξαφνιάστηκε. Περίμενε πώς ὁ δικός μας θά ἦταν ἐνθουσιασμένος μέ τήν κατρακύλα τοῦ Ζιζίνου.

— Μά, τελοσιάντων, σέ πέταξε στό δρόμο, ἔτσι γιά τό τίποτε!

— "Α! παρακαλῶ, μέ εἶχε ειδοποιήσει, μοῦ τό 'χε πεῖ καθαρά· δέν ἔχω παράπονο. "Υστερα — παιδί πράμα — τί τὰ θέλεις! Δέν ἔζησε ἀρκετά, δέν ξέρει ἀπό κόσμο, ἐνῶ ἐλόγου μου;... Δέν μπορεῖ νά νιώσει πώς οἱ πελάτες, σ' αὐτά ἐδῶ τὰ κέντρα, δέν ἔρχονται γιά νά φᾶνε, μά γιά νά κάμουν τό κέφι τους, νά ποῦνε μιά κουβέντα. Ὅλοχρονίς ξεκουράζονται, καί τό καλοκαίρι κατεβαίνουν ὥς ἐδῶ νά κάμουν πάλι διακοπές. Λοιπόν, στενοχωριοῦνται. Μά τί φταίει, σέ παρακαλῶ, τό παιδί;

"Ἐνα βράδυ ἐκεῖνοι οἱ τραυματίες, οἱ Ρῶσοι, φέραν τήν εἶδηση πώς θά τοῦ κάναν κατάσχεση τοῦ Ζιζίνου. Ἄρχισε τότε ὁ Ρασκάγιας νά λέει γιά τό Μεγάλο Ζιζίνο. Ἦτανε στό τσακίρ κέφι καί πήρε δρόμο ἡ γλώσσα του - ἱστορίες πού δέν τίς εἶχε πεῖ ἀκόμη σέ κανένα.

Οἱ πελάτες ἄκουαν. Οἱ δυο σάλες γιομάτες, τόν φωνάζαν ἀπό τραπέζι σέ τραπέζι, νά τοὺς τὰ πεῖ. Κι αὐτός δέν ἔπαυε. Μέ τό γόητρο τοῦ μακαρίτη ἤθελε νά λανσάρεῖ* πάλι τό κατὰστημα τοῦ γιοῦ - ἔβρισκε ἀφσρμή:

λανσάρω:πρῶτος θέτω σέ χρήση, προσβάλλω.

— Ο γιός του είναι ολόφτυστος ό πατέρας, κι αυτό τό έστιάτοριο πῶχει είναι τό καμάρι τής παραλίας: *Μέτρο καί Τάξη*, τά καλύτερα ύλικά! Έστιάτοριο γιά βασιλιάδες!

Μά γρήγορα οί πελάτες μυρίστηκαν τό κόλπο του, τό 'παν καί σ' άλλους, κι έρχονταν κόσμος καί ντουινιάς ν' ακούσουν αυτόν τόν παράξενο άνθρωπο, πού έξυμνούσε τά καλά του αντίπαλου, όπου δέν πατούσε πιά ψυχή παρά μονάχα εκείνος ό μουρμούρης ό Βέλγος πού είπαμε. Τόν αφήνανε τό Ρασκάγια νά διηγείται, καί στό τέλος:

— Μέτρο καί τάξη, λοιπόν..., καί λιγώνονταν στά γέλια.

— Μέτρο καί τάξη! του φώναζαν κι οί καινούριοι, πού δέν καλοξέραν τά ζητήματα.

Ό Ρασκάγιας τά 'χασε πιά καί δέν έθρισκε τί άλλο νά σκαρώσει, γιά νά τούς καταφέρει νά ξαναπάνε στού Ζιζίνου.

Ένα μεσημέρι πού ήταν ό Μπαρμπαρουζος μέ τίς πιό φιλικές του κοπέλες, κι όλο ψιθύριζε κρυφά καί χαμογελαστός στήν παρέα, πλησίασε πικραμένος ό Ρασκάγιας, ψευτοκάθισε στήν άκρη του τραπεζιού..., μά, πρίν ανοίξει τό στόμα του, ό άλλος τόν κοίταξε από πάνω ως κάτω, μέ μιά ματιά σκληρή, τό μούτρο σουφρωμένο, έχθρικό, καί του είπε:

— Δέ σοῦ πᾶν οί μελαγχολίες, Ρασκάγια. "Η χωρατατζής ή θυμωμένος. Τ' άλλα δέ σοῦ πᾶνε!

Κι ό Ρασκάγιας κόπηκε. Είχε χρόνια νά τή νιώσει μονομιᾶς έτσι ξεθιλύκωτη τήν ψυχή του, καί νά μαζωχτοῦν τόσες ρυτίδες γύρω στά χείλια του. Στάθηκε λίγο άκόμη. "Εφυγε, άνέβηκε στήν κάμαρά του καί δέ φάνηκε ως τή νύχτα άργά, πού ήρθε ό μάγερας καί χτύπησε στήν πόρτα. Τή μισάνοιξε, κρατώντας τό πόμολο. Τά μάτια του ήταν κόκκινα. Τά σκούπιζε νευρικά, σάν νά του είχε μπεί κάτι μέσα καί νά του πονούσαν.

— Πάει ό Ζιζίνος, του τό πήραν τό μαγαζί! είπε ό μάγερας.

Του ξήγησε τό πῶς έγινε ή κατάσχεση, μιά άτελείωτη εξιστόρηση, πίσω από τή μισόκλειστη πόρτα.

Ό Ρασκάγιας κρατούσε σφιχτά τό πόμολο καί κοίταζε τή μεγάλη τζαμαρία, άπ' όπου φαινόταν ή θάλασσα.

Είχε φεγγάρι. Ένα θεόρατο πλεούμενο, μέ τά φῶτα του άναμμένα, μόλις σάλευε μέσα στόν καθρέφτη του νερού.

Άπό τόν άνοιχτό διάδρομο έρχόταν ή αρμύρα, ύστερα ένα φύσημα πιό δυνατό, ύστερα πάλι ένας άνασασμός βαθύς από τούς βράχους κι από τά φύκια. Στό αντιφέγγισμα του φεγγαριού, μέ τά πεταλουδένια του πανιά πέρασε ένα γρήγορο κότερο. Ξεδιάκρινες πίσω καί τήν παιδιάτικη βαρκούλα του. Κι όλοένα φυσούσε μιά βαρύτατη αύλαία γαλήνης.

"Αμα τελείωσε ό μάγερας, ό Ρασκάγιας έκλεισε τήν πόρτα, τήν κλεί-

δωσε. Κάθισε στο κρεβάτι. Ὁ ἰδρώτας ξεστάλαξε στά μιλίγγια, κατέβαινε στο πηγούνι του. Δέν εἶχε δύναμη νά σηκώσει τό χέρι, μόνο τό 'σερνε, μέ τήν παλάμη ἀνοιχτή, πάνω στο σεντόνι. Στο κεφάλι του χτυποῦσε ἕνας σπασμός αἷμα, δυό φτερούγες ἀνοίγανε, πέφτανε σά σπαθί καί τοῦ 'κοβαν τή σκέψη - μιά βουερή θολούρα σφύριζε μέσα στ' αὐτιά του. "Ἐπese μπρούμυτα στο κρεβάτι. Κατά τά ξημερώματα ἀνακάθισε, εἶδε πώς ὁ καιρός εἶχε χαλάσει - ἕνα τρελό μαϊστράλι, τά παραθυρόφυλλα χτυποῦσαν καί πίσω, στο χτήμα τοῦ ἐφημέριου, ξεδιάκρινες τίς γιγάντιες μιμόζες*, τίς μαγνόλιες* πού ἀνεμοδέρναν μέ τό σφυρητό τῆς κακοκαιρίας - μιά τό πλακῶναν, μιά τό ξεσκέπαζαν τό ἀνηφοράκι τοῦ καπαναριοῦ.

Σηκώθηκε ὁ Ρασκάγιας. Πῆγε στο λαβομάνο*, στή σκοτεινή γωνιά τῆς κάμαρας, σταυροκοπήθηκε, πλύθηκε. "Ἐκανε θόρυβο, ὅπως τοῦ ἄρεζε, μέ τό νερό μέσα στά ρουθούνια του. "Ἐβγαλε τό γελέκο, τό πουκάμισο, καί ξανάρχισε νά πλένεται ἀπό τήν καλή. Πῆρε τήν τσατσάρα, τή βούρτσα, ἔκαμε τή χωρίστρα του. Ξουρίστηκε. Χωρίς νά βλέπει στόν καθρέφτη, ὅπως ὅταν ἔτανε στο μέτωπο, μέ τούς Ἑγγλέζους, κι εἶχε πάρει τή συνήθεια.

"Ἐτσι, σάν γαμπρός, πολύ ἐπίσημος, κατέβηκε τό πρῶι στο δρόμο κι ἔκανε πώς σεργιανάει. "Ἦξερε τήν ὥρα πού περνοῦσε τ' αὐτοκίνητο τοῦ Μπαρμπαρούζου γιά τά μπάνια. Τόν εἶδε. Τ' αὐτοκίνητο στάθηκε, τόν πῆνε μέσα. Καί τό μεσημέρι, τό ἴδιο αὐτοκίνητο μέ τά κορίτσια, τό γέρο καί τό Ρασκάγια φρενάρισε στήν πόρτα τοῦ ἐστιατορίου. Τά ἴδια τά καθημερινά. Οἱ δύο τραπεζαρίες γεμάτες. Μά ἕνας καλός παρατηρητής θά σημείωνε πώς τά μούτρα τοῦ λεγόμενου ἦταν κατσούφικα καί πώς μέ δυσκολία χαμογελοῦσε στούς συναδέλφους του, πού τόν ἐφώναζαν κάθε τόσο καί χωρατεῦαν. Ἦταν κατεβασμένα καί τά παντελόνια του· ἡ ἐπισημότητα ἔακολουθοῦσε, καί δέν τοῦ πῆγαινε.

Σέ λίγο ἡ ἀτμόσφαιρα βάραινε κι ἄλλο. Οἱ παλαιότεροι ὁμολογοῦσαν διακριτικά πώς δέν τόν εἶχανε δεῖ ποτέ τους τό Ρασκάγια νά 'ναι ἔτσι μούτρωμένος. Δέ θελήσανε νά ρωτήσουν. Τέλος, ἕνας ἀπό τούς ἀγαπημένους του, πού ἦταν δημοσιογράφος καί δούλευε μέ κάτι κινηματογραφικές ἐταιρεῖες, ἕνας μπελαλῆς κι ἀνοικονόμητος, τόν ἔπιασε ἀπό τό μανίκι. Δέν τόν ἄφηνε:

— Πές μου, κάτι συμβαίνει καί μοῦ τό κρύβεις...

Ὁ ἄλλος κόμπιαζε, ἔκανε νά μιλήσει, ἔγερνε τό κεφάλι δεξιά, ἔγερνε

μιμόζα: φυτό μέ ὠραία λουλούδια.

μαγνόλια: φυτό διακοσμητικό.

λαβομάνο: νιπτήρας.

τό κεφάλι αριστερά. Σέ λίγο, δέν κρατήθηκε:

— Δέν κάνει...- δέν τίς βαστάω τίς αδικίες!

Καί τραβήχτηκε απότομα, ἔφυγε, πῆγε μέσα νά πιεῖ κάτι.

Στό μεταξύ ὁ Μπαρμπαροῦζος, σ' ἐκεῖνο τό τραπέζι τοῦ βάθους, δέν κατάφερνε νά κρύψει τά νεῦρα του. Καί τά τρία κορίτσια του ἄκεφα, τό 'να δέν τούς ἄρεξε, τ' ἄλλο τούς βρωμοῦσε, καί κάθε λίγο καί λιγάκι στρέφανε νά δοῦν τό Ρασκάγια πού 'χε ξαναγυρίσει. Ἡ πιό μικρή μάλιστα, πού πάντα ἔλεγε τό λογάκι της καί δέν ἔστρεγε νά πιεῖ, ἂν δέν τή σερβίριζε ὁ συνάδελφος, ἄρχισε νά τοῦ τά ψέλνει τοῦ γέρου. Ἔσκυθε στή μέση πού τόν εἶχαν... Καί τοῦ τά 'λεγε ξεδιάντροπα. Ὁ Μπαρμπαροῦζος τήν ἄκουε. Κι ἐλόγου του δέν ἔπινε, ἂν δέν τοῦ τό σερβίριζε τούτη τό κρασί, κι αὐτό ἦταν μεταξύ τους ἕνας δεσμός, πού δημιουργοῦσε ἀνάγκες καί συμβιβασμούς.

— "Ἄν ἀληθινά τόν ἀγαπᾷς αὐτό τόν ἄνθρωπο...

— Ἀγαπῶ μόνο τήν εὐθυμία του! ἀποκρίθηκε ὁ Μπαρμπαροῦζος.

— "Ἄν πραγματικά ἠθελες νά τόν προστατέψεις...

— Προστατεύω μόνο τήν εὐθυμία του!

— Μόνο τό κεφάλι σου! Φτηνά πράματα. Καί πέραν τούτου μηδέν!

Κι ἔσφιξε ἡ μικρή τά χεῖλια της, σάν νά μὴν εἶχε σκοπό νά ξαναμιλήσει.

Ὁ Μπαρμπαροῦζος γέλασε. Γύρευε κάποια διέξοδο νά ὑποχωρήσει, γιατί πιότερο κι ἀπό τά λόγια τῆς κοπέλας τόν ἀνησυχοῦσε ἡ στάση τοῦ Ρασκάγια, πού 'κανε πῶς δέν τόν ξέρει. Οὔτε πλησίαζε, οὔτε γυρνοῦσε νά δεῖ πρὸς τό μέρος τους. Τόν ἀνησυχοῦσε, γιατί ἔνιωθε πάντα τόση κατάπληξη μπρὸς στοὺς χαρούμενους ἀνθρώπους, ὥστε περίμενε ἀπ' αὐτοὺς τά πιό τολμηρά κινήματα. Κάθε τρέλα! Αἰσθανόταν πῶς ἕνας τύπος σάν τό Ρασκάγια ἦταν ἱκανός νά τότε στείλει στό διάολο μ' ὅλα του τά ἑκατομμύρια. Ἴσως καί νά τόν περιφρονοῦσε, ἴσως καί νά τότε λυπόταν... Πάντως, τά 'χε βρασμένα τά λεφτά του. Καί πού δέχτηκε νά τότε βοηθήσει, ἦταν ἔτσι, ἔνεκα φιλίας... Μά τώρα ὁ Ρασκάγιας τοῦ ἔκοβε τὴ φιλία, τοῦ 'δειχνε πῶς ἡ μοναδική του φροντίδα ἦτανε νά μὴ μείνει ὁ γιὸς τοῦ Μεγάλου Ζιζίνου στοὺς δρόμους. Κι ὅλα τ' ἄλλα τ' ἀψηφοῦσε.

— Δέν μπορῶ...- ἕνας ἀχαῖρευτος ἄνθρωπος σάν κι ἐμένα νά ρίξει κάτω, νά τό ρημάξει ἕνα τέτοιο παιδί πού ξέρει ἀπὸ δουλειά. Εἶναι ἄδικα πράματα. Δέν τά σηκώνω!... Καταλαβαίνεις, στά ὑστερνά μου νά κάνω ἐγὼ συναγωνισμό στό γιό τοῦ Μεγάλου Ζιζίνου, πού δὲν ἀφήσαμε λιμάνι γιὰ λιμάνι, καί πέθανε στά χέρια μου, καί τώρα ἐγώ...- τέτοιες δουλειές στό γιό του! Δέν τά σηκώνω!...

Αὐτά ἔλεγε τοῦ Μπαρμπαρούζου ὅλο τό πρωινό πού πηγαίνανε μέσα

στ' αυτόκίνητο· και κατόπι, στό μπάνιο, όσο πού ντυνόταν ό Μπαρμπα-
ρουζος μέσα στην καμπίνα του, ό άλλος απ' έξω την ίδια λίμα.

Ό Μπαρμπαρουζος συλλογιζόταν τώρα νά βρεϊ κάποια λύση νόστιμη.
Κάτω από τά χοντρά φρύδια κοίταζε τό Ρασκάγια, πού 'χε καθίσει στό
τραπέζι τής μοναχικής κυρίας. Του κουβέντιαζε. Την άκουε, μέ τό κε-
φάλι μέσα στις παλάμες.

Κι ό γέρος ξαφνικά τά 'νίωσε τά μάτια του νά βουρκώνουν. 'Η Μεσό-
γειο του άγάθευε* τήν ψυχή. "Εσκυψε στ' αύτή τής μικρής, κάτι τής είπε
και τό μουτράκι της άστραψε. Τά πράματα κανονίζονταν! Τής άνέθετε
ν' αρχίσει καινούριες διαπραγματεύσεις μέ τό Ρασκάγια. Την ώρα λοι-
πόν πού φευγαν κι ένώ ό Μπαρμπαρουζος τραβούσε μπρός χωρίς νά
χαιρετήσε, τόν πλησίασε ή κοπέλα και τόν κάλεσε τ' άπόγεμα σπιτί. Θά
'στελνε τ' αυτόκίνητο νά τόν πάρει.

Αύτή τή φορά ό Ρασκάγιας δέν πρόφτασε ούτε νά φάει. Είχε βγει
στην παραλία από τό Καζίνο ως τις πρώτες παραγκούλες του "Αγιου
Έλμου, και πάλι πίσω. Ήτανε μεγάλη έρημιά. Κάτι οικογένειες, πού εί-
χανε φάει μπρός στις τέντες τους, κοιμόντανε πάνω στην άμμο. Δυό
άλγερίνοι ψυστικάδες, βουβοί, άθόρυβοι, φαντάσματα τής άθάσταγης
ζέστης, πηγαΐναν μέ μεγάλα δύσκολα βήματα. Στόν ίσκιο του μεγάλου
καϊκιού, πού από τά χτές ήταν τραηγμένο στή στεριά, μαλώναν δυό
άλανιάρηδες σκύλοι, πηδοχιμούσαν, άρπάζονταν, μά τά βαβίσματά τους
λιώνανε μέσα στό άπέραντο ήλιασμα και στή σιωπή του, όπως σήνουν
και μέσα στην καταιγίδα οι φωνές.

Δέν είχε καταλάβει πώς πέρασε ή ώρα, όταν είδε τό αυτόκίνητο πού
στάθηκε στην πόρτα του ξενοδοχείου. Ήταν ή μεγάλη στιγμή του, όπου
επιτέλους θά κατάφερνε αύτός ό άνεπρόκοπος νά βάλει τά πράματα
στή θέση τους και νά σώσει τό γιό του Μεγάλου Ζιζίνου.

Τό βράδυ, άμα γύρισε, ήτανε μαζί του ό Μπαρμπαρουζος κι οι τρεις
κοπέλες, χαρούμενοι όλοι τους και λίγο στό κέφι! Τά γέλια τους άνα-
στάτωναν τις δυό αίθουσες. Ό γέρος στάθηκε στό μπάρ μέ τά κορίτσια
γύρω, ζήτησε τό ούίσκι. Στό ένα χέρι του ή μπουκάλα, στό άλλο τό πο-
τήρι.

— Μέτρο, τάξη κι εύθυμία! Νά μās ζήσει ό Ρασκάγιας!

"Αναψε άμέσως ό ένθουσιασμός και στ' άλλα τραπέζια:

— Νά μās ζήσει!

'Ακόμη κι αύτή ή μοναχική κυρία σήκωσε τό ποτήρι· μέ τή δειλή φωνή
της έκαμε κάτι σαν ζητωκραυγές, και τά ματάκια της παιζαν όλόχαρα.

"Ετρεξε μέσα στην κουζίνα και διηγήθηκε στό μάγερα και στά γκαρ-

άγαθεύω: καλοσυνεύω, ήρεμώ, γαληνεύω.

σόνια, με τρόπο κι έχεμύθεια*, πώς θά συντρόφευε με τό Ζιζίνo καί πώς τό κατάστημα άπ' έδω κι έμπρός θά λεγόταν: *Μέτρο, Τάξη κι Εύθυμία*.

Τήν ίδια νύχτα πήγε ό μάγερας πρέσβης, γιατί δέν τολμούσε ό Ρασκάγιας. Πήγε στό Ζιζίνo, τότε βρήκε, άθλιο καί ζαρωμένο, στήν κάμαρά του, στή σοφίτα πού του άφηκαν οί δανειστές, καί του είπε πώς θά 'πρεπε νά ένωθούν καί τά δύο καταστήματα:

— Μά μου τό πήραν τό δικό μου...- δέν έχω πεντάρα τσακιστή.

— Μή σκοτίζεσαι τώρα γι' αυτά. Έσύ είσαι δουλευτής. Ό Ρασκάγιας δέ μπορεί νά κοιτάξει τή δουλειά μονάχος του...

— Τί κάθεσαι καί λές; Πιάνει σαράντα χιλιάδες τή μέρα!

— Δέ σημαίνει! Σέ χρειάζεται, είναι ήλικιωμένος άνθρωπος... Άνεπρόκοπος, πού τό λέει κι ό ίδιος.

Ό Ζιζίνος μυρίστηκε τήν υπόθεση. Κοίταξε καλά καλά τό μάγερα. Οί δυό τους κανόνισαν τά καθέκαστα, ήρθε ένας εργάτης, ένας βαφέας, πάλι από τό Παρίσι, κι άρχισε τήν καινούρια έπιγραφή: *Μέτρο, Τάξη κι Εύθυμία*. Όπου χαμογέλασε ό Ζιζίνος κι έριξε μιά ματιά στό Ρασκάγια. Χαμογέλασε κι αυτός.

Ή πελατεία, οί δουλειές όλο καί περίσσευαν.

Μά οί δυό του άποφεύγανε ν' άνταμώνουνε. Άμα ήταν οί γνώριμοι συνάδελφοι, ό Ρασκάγιας έκανε τήν εμφάνισή του μέ τό δοχείο του πάγου, έκανε τ' άστεία του, έλεγε ένα λόγο έδω, ένα πείραγμα πιό πέρα, έπιανε κουβέντες. Μά κατόπι χανότανε διακριτικά. Δέν ήθελε νά πολυφαίνεται. Νά μήν έχει τό ύφος άφεντικού.

Στήν κάμαρά του, άμα πήγαινε νά κοιμηθεί, άρχιζε νά κουβεντιάζει μονάχος του. Φούντωνε τό μεράκι του, πού δέν τό μπιστευόταν ούτε του μάγερα: ό Ζιζίνος, αυτό τό λεβεντόπαιδο, τόν περιφρονούσε! Καί δέν είχε άδικο... Καί τήν άλλη μέρα, καί κάθε μέρα, γινόταν πιό διακριτικός.

Τό καλοκαίρι άργόσθηνε.

Τό έδιωτικό τους ήταν τό μόνο πού σ' όλη τήν περιφέρεια εξακολουθούσε ακόμη νά τραβά κόσμο.

Μιά νύχτα, μεσάνυχτα, πού ό κόσμος έφυγε, ήρθε μιά παρέα παλικάρια, φίλοι του Ζιζίνου, συμμαθητές του (σ' εκείνο τό σκολειό όπου τόν είχε βάλει ή θειά του), πού είχανε φύγει στόν Καναδά καί γύριζαν τώρα στήν πατρίδα μέ τίς τσέπες γεμάτες. Κι ό Ζιζίνος άλλαξε. Σπάγαν γλέντι. Όπου ζητήσανε νά καθίσει μαζί τους κι ό Ρασκάγιας. Ήρθε κοντά τους κι ό μάγερας. Έπινε ό Ζιζίνος, φώναζε, χωράτευε. Ένας άκατα-

έχεμύθεια: μυστικότητα.

νόητος Ζιζίνος, πρωτόιδωτος. Μά τό Ρασκάγια τόν ἀγρίευε τούτη ἡ ἀλλαγὴ. Ἔκανε πῶς πίνει καὶ δὲν ἔπινε. Πετάριζαν*. τὰ μάτια του ἀνήσυχα. Ἔτρεμε, πῶς ὁ Ζιζίνος, ἀπάνω στό μεθύσι του, θά γύρευε νά βγάλει τό ἄχτι του καὶ θά τοῦ ἔλεγε λόγια βαριά. Τ' ἄκουε κιάλας, τόν ἔβλεπε πῶς θά σηκωνόταν καὶ θά τοῦ τὰ ἔλεγε ἀφρίζοντας. Γιά τοῦτο δὲν ἔπρεπε νά πιεῖ, νά μὴ βρεθεῖ κι ἐλόγου του μεθυσμένος. Δὲν ξέρεις τί μπορεῖ νά γίνει.

Καὶ ξαφνικά ἀνατρίχιασε, νιώθοντας τὰ χέρια τοῦ Ζιζίνου νά τόν πιάνουν ἀπὸ τοὺς ὤμους. Εἶδε τό στόμα τοῦ Ζιζίνου πού ἔσκυβε καὶ τόν φιλοῦσε στό κούτελο, στά μηλίγγια, κι ἄκουσε τή φωνή του, πού ἦτανε δυνατὴ καὶ πού ὥστόσο ἔτρεμε:

— Ρασκάγια, δὲν ἔγινε τό ταίρι σου σ' οὐλονε τόν κόσμο!

Τόν ξαναφίλησε τό παιδί, καὶ κάθισε δίπλα του. Οἱ ἄλλοι τσοῦγκριζαν τὰ ποτήρια. Κι ὁ κόσμος ἔγινε ἀλλιῶτικος. Καὶ πίνουν στὴν ὑγεία του, κι ὁ Ζιζίνος τοῦ βαστοῦσε τό χέρι καὶ τόν κοιτάζε, καὶ κατόπι ἔκρυψε τό κεφάλι μέσα στοὺς ἀγκῶνες. Ὁ μάγερας ἔβαλε στὴν πιανόλα* ἓνα τραγούδι ναπολιτάνικο. Μά δὲν μπορούσε ὁ Ρασκάγιας ν' ἀδειάσει τό ποτήρι του. Τό φερνε στά χεῖλια - δὲν κατέβαινε. Ἄμα εἶδε πῶς κάπως τόν ξεχάσαν, τράβηξε τὴν καρέκλα του κι ἔφυγε κρυφὰ κρυφά.

Πῆρε τό δρόμο τοῦ Ἁγίου Ἑλμου. Φυσοῦσε μιά στάλα ἀεράκι. Ὡραία νύχτα. Πῆγαινε, καὶ γελοῦσε, καὶ μουρμούριζε μπερδεμένα μιά μεθυσμένη κουβέντα τοῦ Μεγάλου Ζιζίνου, τότε πού τὰ χαλάσαν καὶ κάμανε δέκα μέρες νά μιλήσουν - τὴν κουβέντα πού τοῦ εἶπε ὁ Μεγάλος Ζιζίνος, ἅμα τὰ σιάξαν. Καὶ πιό πάνω ὕστερα, στάθηκε, τέντωσε τό κορμί του κι ἄρχισε τίς βαθιές ἐκτείνες ἀναπνοές πού τοῦ εἶχε μάθει ὁ ἀρμενόπαπας, φούσκωνε τὰ στήθια κι ἀνάπνεε μέ μεγάλο θόρυβο.

Ἑρωτήσεις

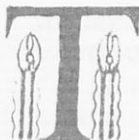
1. Πρὸς τό τέλος τοῦ διηγήματος ὁ Ζιζίνος λέει: «Ρασκάγια, δὲν ἔγινε τό ταίρι σου σ' οὐλονε τόν κόσμο». Συμφωνεῖτε μέ τόν χαρακτηρισμό αὐτόν; Ἀν νάι, γιατί;
2. Ὁ Ρασκάγιας δὲν εἶχε τὰ προσόντα τοῦ Ζιζίνου. Πού ὀφειλόταν τό μυστικὸ τῆς ἐπιτυχίας του;
3. Σέ ποιά πόλη νομίζετε ὅτι διαδραματίζονται τὰ γεγονότα;

πεταρίζω: φτερουγίζω, ἀνοιγοκλείνω.

πιανόλα: αὐτόματο πιάνο.

‘Ο Καπιτάνιος

Τό διήγημα ζωντανεύει μιά ανάμνηση τής έφηβικής ηλικίας τοῦ συγγραφέα καί ἔχει τά γνωρίσματα τής δυνατῆς ἀφηγηματικῆς τέχνης του. Ἀνήκει στή συλλογή διηγημάτων Τό γαλάζιο βιβλίο (1939).

ΟΝ ΚΑΠΙΤΑΝΙΟ μᾶς τότε φέρανε σπίτι σά μπατάρησε μεσοπέλαγα ἡ τρεχαντήρα μας ἡ «Βαγγελίστρα». Χριστούγεννα παραμονή ἔγινε τό κακό, μιά μαύρη νύχτα, πού ξοριάστηκε* καί βούλιαξε τό καράβι ανάμεσα Μόλυθο* καί Κάβο - Μπαμπά. Χαθήκανε κι οἱ δύο ναῦτες τοῦ πατέρα, κι οὔτε βρέθηκαν ποτές τά λείψανά τους. Κι ἄ γλίτωσε ἀτός* του, τό χρωστοῦσε στό καραβόσκυλο, τόν Καπιτάνιο μας. Σάν μούδιασε πιά ὁ πατέρας χεροπόδαρα, καί δέν εἶχε ἀνάκαρα* νά κολυμπήσει, τόν ἄρπαξε ὁ Καπιτάνιος ἀπό τό γιακά καί κολυμποῦσε ἀπόκοντα. Κρατοῦσε τό κεφάλι του ἔξω ὅπό τό κύμα, ὥσπου ξεενερίσανε* στήν ἀκρογιαλιά τής Ἀνατολῆς. Ἀπό κείνη τή μέρα, πού μᾶς γύρισαν μέ τήν ψυχή στά δόντια, πού μᾶς γύρισαν μέ ξένο καράβι, ὁ πατέρας δέ μεταπάτησε πιά σέ πλεούμενο, κι ὁ Καπιτάνιος ἀπόμεινε καί κείνος στεριανός στό σπίτι μας.

Ἦταν ἓνας σκύλαρος ὥς ἐκεῖ πάνω, κανελῆς, γεροδεμένος, μέ μιάν ἄσπρη βούλα στήν πλάτη, σάν πλατανόφυλλο. Ὅλοι τόν ἀγαποῦσανε γιὰτ' ἦτανε καλός, κι ἐμεῖς, τά παιδιά, τοῦ βγάζαμε τήν πίστη μέ τά τυραγνιστικά παίχνidia. Ἦμασταν τέσσερα, ὅλα ἀγόρια, καί μόνο ἐγώ, ὁ μεγάλος, ἤμουνα σέ θέση νά καταλαβαίνω τό πιλάτεμα* πού τοῦ γινότανε. Ὁ Καπιτάνιος τά δεχόταν ὅλα μέ ἄσωση καλοσύνη.

Τ' ἀγαποῦσε τά παιδιά, ἔπαιζε μαζί τους ὑπομονετικά καί τούς φερνότανε μέ προστατευτική ἀψηφισιά, χωρίς ποτές νά θυμῶνει καί νά τά ξεσυνερίζεται*. Τόνη καθαλίκευαν τό λοιπόν καί κείνοι ἢ τότε ζεύανε στό ποδηλατάκι τοῦ Πετρῆ καί κάναν ἀρματοδρομίες στίς πλάκες τῆς αὐλῆς. Ὁ Καπιτάνιος, σάν πονοῦσε πολύ, μισόκλεινε τά μάτια καί ψευ-

ξοριάστηκε: ἔπεσε σέ ξέρα.

Μόλυθος: χωριό τῆς Λέσθου, ἡ ἀρχαία Μήθυμνα.

ἀτός του: ὁ ἴδιος.

ἀνάκαρα: δύναμη.

ξεενερίζω: χάνω τά νερά μου.

πιλάτεμα: βασάνισμα.

ξεσυνερίζομαι: φιλονικῶ μέ κάποιον, μνησικακῶ.

τόκλαιγε, ἢ ἐγλειφε τό χεράκι πού τότε παράσφιγγε. Ἐγώ, πού καταλάβαινα ὅσο κι ἡ μητέρα τό καλό πού μᾶς ἔκανε τή νύχτα τῆς καταστροφῆς ἐτοῦτο τό σκυλί, πολεμοῦσα νά τό προστατεύω ὅσο μπορούσα ἀπό τούς μικροῦς σταυρωτῆδες του.

Ἀκόμα ἀποροῦσα πῶς ὁ Καπιτάνιος δέ σκέφτηκε ποτές νά πάρει μέσα στό σπίτι μήτε τόσο δά ὕψος «μεγάλου εὐεργέτη». Καμιά φορά πού ἔβλεπα τόν πατέρα νά στέκεται ψηλός, μέ τά πόδια ἀνοιχτά, μπροστά στό μικρό πόρτο*, μέ τό ναυτικό του κασκέτο γερτό πίσω στό σβέρκο, νά βλέπει μακριά τό πέλαγο, νά βλέπει ἐκεῖ πρὸς τόν Κάβο - Μπαμπά χωρίς νά μιλά, μέ τά χέρια στίς τσέπες, μ' ἔπιανε μιά συγκίνηση... Ἀγκάλιαζα τότες τόν Καπιτάνιο μας καί τότε φιλοῦσα κι ἔχωνα τό πρόσωπο κάτω ἀπό τήν κεφάλι του. Κι αὐτός μ' ἔγλειφε πίσω ἀπό τ' ἄφτί καί φρούμαζε* μέσα στά μαλλιά μου. Τό ἔξερα πῶς χωρίς αὐτόνε θά ἔμειναν τέσσερα ὄρφανά στό δρόμο, κι ἤθελα νά μπορούσα νά τοῦ τό πῶ πόσο τό ἔξερα.

Σάν πηγαίναμε στό σκολειό μέ τόν Ἀντώνη, τό δεύτερο ἀδέρφι, μᾶς ἔπαιρνε τό καταπόδι ὡς τή σιδερένια ὀξώπορτα τῆς μεγάλης αὐλῆς του, χωρίς νά μπαίνει ποτές μέσα στό προαύλιο. Σταματοῦσε ἐκεῖ, μπροστά στό πετρενιο κατώφλι, κάθιζε στά πίσω πόδια καί μᾶς ἔβλεπε μέ τά καστανά μάτια του, μᾶς ἔβλεπε τρυφερά νά προχωρᾶμε μέσα, σαρώνοντας μέ τή φουντωτή οὐρά τό χῶμα. Ἐγερνε τό κεφάλι του πλάι νά μᾶς δεῖ, ὅπως κάνουν οἱ μαμάδες νά καμαρώσουν τά μωρά τους. Σάν μᾶς ἔχανε ἀπό τά μάτια του, ἔδινε μιά καί γύριζε τρεχάτος σπίτι. Ἀπό κεῖ παραμόνευε τήν ὥρα πού σχολνοῦσαμε, καί μόλις ἄκουγε τό καμπανάκι πού χτυποῦσε ὁ ἐπιστάτης — ἀκουγότανε ὡς τό σπίτι αὐτό τό καμπανάκι —, ἄφηνε στή μέση τά παιχνίδια του ἢ τά κόκαλα πού τραγάνιζε καί, μιά καί δυό, ἐρχότανε στήν ὀξώπορτα τοῦ σκολειοῦ νά μὲ, προπάρει καί νά μᾶς πάει συνοδεῖα στό σπίτι.

Ὅλος ὁ κόσμος τόν ἀγαποῦσε τόν Καπιτάνιο, γιὰ τ' ἦτανε καλός. Μόνο ἓνας χασάπης, πού εἶχε τό μαγαζί του στήν ἀγκωνή* τοῦ δρόμου μας, δέν τότες χώνευε. Αὐτός εἶχε ἓνα χασαπόσκυλο, Μαχμούτ τότες λέγανε. Μαῦρο καί χοντρό σκυλί, κακό καί μπαμπέσικο. Ἄμα τόν ἔπιανε ἡ κακία του, ἀκολουθοῦσε ἓνα διαβάτη ὕπουλα, πήγαινε πίσω του ἤσυχχα καί, ξάφνου, στά καλά καθούμενα, τόν ἀρποῦσε ἀπό τό πόδι ἢ τοῦ ὀσκιζε τό βρακί*.

Ὁ χασάπης τοῦ ῥιχνε ἓνα σωρό μεζελίκια μέσα σ' ἓνα σπιτότοπο πού

πόρτο: λιμάνι.

φρουμάζω: ξεφυσῶ μέ τά ρουθούνια.

ἀγκωνή: γωνιά.

βρακί: παντελόνι.

ήτανε παραδίπλα. Μόλις τὰ μυριζόταν ὁ Καπιτάνιος μας, πρόφτανε μέ μεγάλες τρεχάλες, τὸν ἀγγίεue, καί, χλάπ, χλούπ, κατάπινε σέ μιά στιγμὴ τὰ τζιέρια καί τὰ διαλεχτὰ κόκαλα κι ὁ Μαχμούτ ἔβλεπε ἀπὸ μακριὰ κατατρομαγμένος. Ὁ πατέρας γελοῦσε κι ἔλεγε στοῦ χασάπη νὰ ῥχεται νὰ τοῦ πλερώνει τὴ ζημιὰ. Αὐτὸς ὅμως τὸ ἔχε πάρει κατάκαρδα. Ἔβαλε ὀχτρα πάνω στὸν Καπιτάνιο μας.

Μιά μέρα, πού τότε τσάκωσε στὰ πράσα νὰ τρώει τοὺς κατιμάδες* τοῦ Μαχμούτ, ἔγινε ἔξω φρενῶν καί τίναξε πάνω του τὸ μεγάλο τὸ χασαπομάχαιο. Τὸ γιντέκι βρῆκε τὸ σκυλί στοῦ δεξί μπροστινὸ πόδι καί τὸ πλήγωσε λαφριά. Τὸ σήκωσε ψηλά, τὸ ἔγλειφε κι ἔκλαιγε. Τύχη του νὰ γυρίζει σπίτι ὁ πατέρας κείνη τὴν ὥρα καί νὰ δεῖ τὸ κίνημα. Δίνει ἕνα σάλτο, ἀρπάει ἀπὸ χάμου τὸ χασαπομάχαιο, κατόπι χιμᾶ καί πιάνει τὸ χασάπη. Τὸν γονατίζει μέ τὸ ἄνα χέρι, κατόπι τὸν ἀρχίζει στὴ ράχη διπλαριές μέ τὸ πλατύ τοῦ γιντεκιου, νὰ ποῦ σέ πονεῖ καί νὰ ποῦ σέ σφάζει. Τοῦ ἔκαμε μαύρη τὴν πλάτη. Πρώτη φορά τὸν εἶδα ἔτσι θυμωμένο τὸν πατέρα.

Μιά μέρα, καλοκαίρι ἦταν, ἀπόγεμα. Τελευταίονε οἱ πάψες* καί ἡ μητέρα τοίμαζε κείνες ἑῖς μέρες τὸ μπαῦλο μου, νὰ μέ ταξιδέψει στὴ Χώρα γιὰ τὸ Γυμνάσιο. Ξαφνικὰ σηκώθηκε μέσα στοῦ χωριὸ μιά φασαρία... Ἔνα κακό... Ἡ γειτονιά ἔγινε ἀνάστατη. Ἔνα τσομπανόσκυλο εἶχε λυσσάξει πάνω στὶς μάντρες, καί δάγκασε κάμποσα πρόβατα. Οἱ τσομπαναραῖοι τὸ κυνηγήσανε μέ πέτρες καί μέ ξύλα, νὰ τὸ σκοτώσουν· κι αὐτὸ ροβόλησε μέσα στὰ σπῖτια. Ἦταν ἕνα κόκκινο σκυλί, ἀγριεμένο, μέ σηκωμένη τὴν τρίχα, σάν λύκος. Ἔτρεχε μέ τὸ κεφάλι χαμηλωμένο. Τὰ μάτια του ἦτανε κόκκινα, ἔριχνε λοξές ματιές κι εἶχε τὸ στόμα ἀνοιχτό. Ἀπὸ τὴν κρεμασμένη γλῶσσα του τρέχανε τὰ σάλια. Ἀπὸ πίσω του φωνάζανε, χούγιαζαν, τοῦ πετούσανε στειλιάρια καί φορτωτῆρες κι οἱ γυναῖκες τσιρίζανε, μάζευαν τὰ μωρὰ τους καί σφαλοῦσανε μέ θόρυβο τίς πόρτες.

Πέρασε μπροστὰ ἀπὸ τὴν πόρτα μας, ὅπου τὰ δυὸ μικρότερα ἀδερφάκια παίζαν ὀλομόναχα μέ τὸν Καπιτάνιο. Τοῦ ἔχανε βαλμένη μιά σκουφίτσα μέ νταντέλες, τοῦ τὴ δέσανε κάτω ἀπ' τὸ σαγόνι στοῦ μαῦρο λουρί, κι αὐτὸς πιά στεκόταν καί καμάρωνε ὅσο αὐτὰ ξεφώνιζαν ἀπὸ τὰ γέλια. Σάν ἄκουσε τὸ σαματὰ καί τὸ κακό πού γινόταν, πετάχτηκε πάνω, γάβγιξε φοβεριστικά καί στάθηκε μπροστὰ στὰ παιδιὰ περιμένοντας νὰ τὰ διαφεντέψει*. Τὸ τσομπανόσκυλο ἦρθε καταπάνω του, ξεφρενιασμένο

κατιμάδες: μικρά κομμάτια ἀπὸ κρέας τελευταίας ποιότητος.

πάψες: διακοπές.

διαφεντεύω: ὑπερασπίζομαι.

από την τρομάρα κι από την αρρώστια του. Νά τό δει ὁ Καπιτάνιος νά περνᾷ ἀπό τό πόστο του, χύνεται καί τ' ἀρχίζει στίς δαγκωματιές. Κυλιστήκανε μιά κουθάρα στά χώματα, ἐνῶ τά παιδιά τρέξανε μέσα κλαίγοντας.

Τό λυσσασμένο σκυλί ἔφυγε σέ κακό χάλι, μέ τ' ἀφτιά πετσοκομμένα, μέ τή μούρη χωμένη στά αἵματα. Ὅμως κι ὁ Καπιτάνιος εἶχε δυό μικρές δαγκωματιές στά πόδια καί ἓνα ξέγδαρμα στό στέρνο.

Ὁ πατέρας ἦρθε σέ λίγο τρομαγμένος καί βασικός. Τοῦ εἶπανε τί ἔτρεξε. Ὁ Καπιτάνιος, σάν τόν εἶδε, σταμάτησε νά γλείφει τίς λαβωματιές του καί τοῦ ἔκανε ὅπως πάντα χαρές. Σηκώθηκε ὀρθίος στά πίσω πόδια κι ἀκούμπησε, ὅπως τό συνηθοῦσε, τά μπροστινά του στούς ὦμους τοῦ πατέρα. Αὐτό ἦταν ἓνα χάδι, πού μόνο ὁ πατέρας μπορούσε νά τό σηκώσει. Κόντευε νά τόνε φτάξει στό μπόι ὁ σκύλος. Κουνούσε τήν οὐρά του θριαμβευτικά, φτερνιζότανε κι ἔτριβε τήν κεφάλα του χαδιάρικα στά στήθος τοῦ πατέρα.

Ἐκεῖνος ἦτανε χλωμός, χλωμός σάν πεθαμένος καί τά πυκνά φρύδια του χαμηλώνανε πολύ πάνω στά μάτια του. Κατέβασε ἀπό πάνω του τό σκυλί καί μοῦ ἔπε νά φέρω τήν ἄλυσίδα. Τή στερέωσε στό λουρί του καί τόν ἔδεσε στό χαλκά τῆς πόρτας. Κάνοντας νά μπεῖ μέσα, πῆρε τό μάτι του τό σκουφάκι τῶν παιδιῶν, πού κείτονταν στά χώματα ματωμένο. Τό πῆρε καί τ' ἄναψε μ' ἓνα σπύρτο, ὥσπου κᾶηκε. Κατόπι μπῆκε στό σπίτι, πῆγε στήν κρεβατοκάμαρη, ἄνοιξε τό μπαούλο του καί κάτι πῆρε μαζί του. Εἶδα τή μητέρα πού πολεμοῦσε νά τόν ἐμποδίσει. Τόν ἀκολουθοῦσε κλαίγοντας. Ἐλεγε «ὄχι αὐτό... δέ θά τό κάνεις αὐτό» κι ὅλο ἔκλαιγε. Τήν εἶδανε τά δυό μικρά κι ἀρχινίσανε νά ξανακλαῖνε κι αὐτά. Ὁ πατέρας, χωρίς νά τῆς ἀπαντήσει, μέ κοίταξε μιά στιγμή σοβαρά, μέ μέτρησε μέ μιά ματιά ἀπό τά παπούτσια ὡς τήν κορφή καί μοῦ ἔγνεψε:

— Ἐλα μαζί μου...

Ξεκούμπωσε ἀπό τό χαλκά τήν ἄλυσίδα κι ἔσυρε μπρός μέ τόν Καπιτάνιο. Ἐγώ βάδιζα καταπόδι. Κανένας μας δέ μιλοῦσε. Μονάχα τό σκυλί ἔκανε παιχνίδια, πότε σέ μένα, πότε στόν πατέρα, χωρίς νά βρίσκει πουθενά ἀπόκριση. Περάσαμε ἔτσι τά τελευταῖα σπίτια, περάσαμε τό μουράγιο, ὅπου κουνιάζαν ἀράδα τά καΐκια φορτωμένα κυδώνια. Μοσκοβολοῦσανε τά κυδώνια, μοσκοβολοῦσανε καί τά φρεσκοκομμένα δαφνόκλαδα, πού βάζαν ἀνάμεσα στό πράμα οἱ καπιτανοί, φορτωμένα μαῦρα δαφνοκούκουτσα. Οἱ ἄλυσίδες κι οἱ πρυμάτσες* τῶν δεμένων караβιών μιά τεζέρνανε* καί μιά λασκάρανε. Καί ὁλόένα ἡ μουγαμάρα

πρυμάτσες: τά σκοινιά μέ τά ὁποῖα δένουν τό πλοῖο ἀπό τήν πρύμη.
τεζάρανε: τέντωναν.

βάραине ανάμεσό μας. 'Ο πατέρας σκυφτός κι άμίλητος, ό Καπιτάνιος στή μέση καί 'γώ από πίσω. Μπήκαμε στο χωραφόδρομο κι άνηφορίσαμε στή Δαφνούσα μας. 'Η Δαφνούσα ήταν ένα λιοχώραφο πάνω στο λόφο. 'Από κάτω, βαθιά, ένας γκρεμός καμιά δεκαριά όργιές, κι ή θάλασσα, πού αδιάκοπα άναδευότανε, γαλάζια καί πράσινη, μέσα στή θαλασσοβραχιά. 'Η ρούφνα* της άκουγόταν από μακριά, νανουριστική κι άσώπαστη, χρόνον-καιρό, μπουνάτσα ή χειμωνιά.

'Ο πατέρας σταμάτησε εκεί, άκρη, προς τή μεριά τής θάλασσας. Σταμάτησε κι ό Καπιτάνιος, χαρούμενος καί παιχνιδιάρης. Κάπου κάπου κοντανάσαινε από τήν άνηφοριά, μέ τή γλώσσα έξω, κυματιστή. Τέντωνε τήν άλυσίδα νά τρέξει, τσίτωνα τ' άφτιά του καί γύριζε γουστόζικα πλάι τήν κεφάλα του, νά δει ένα τζιτζίκι πού φώναζε πολύ κοντά του, πάνω σ' έναν κορμό. "Άπλωνε τό πόδι κατά τό ζουζούνι νά παίξει.

'Ο πατέρας έδεσε τήν άλυσίδα σ' ένα σκοίνο κι έκατσε σέ μιάν άρχαία τετράγωνη πέτρα, πού ήταν εκεί, κάτω από τή μεγάλη έλιά. "Έκατσα καί 'γώ παράμερα, λαχανιασμένος από τόν άνήφορο, μέ τήν καρδιά σφιχτά κλειδωμένη.

'Ο Καπιτάνιος μās έβλεπε, μιά έμένα, μιά τόν πατέρα. Μās έβλεπε μέ κεϊνα τά καστανά, τ' άνθρωπίσια μάτια του, πού μιλούσανε τόσο έκφραστικά, καί ήξερα τόσο καλά τά νοήματά τους. Μās έβλεπε άνυπόμονα, ψευτόκλαιγε παρακαλεστικά, νά τότε λύσουμε, έκανε πώς δαγκάνει τήν άλυσίδα του, τάχα νά τήν κόψει. Κανένας μας δέν τοϋ άποκρενόταν. Τότες χιμούσε όρθιος πάνω στήν άλυσίδα στά πίσω πόδια, κουνούσε τό σκοίνο νά τό ξεριζώσει, γάβγιζε χαρωπά, γάβγιζε μαλωτικά.

— "Αιντε λοιπόν, κάνετε γρήγορα, έλεγε. "Ως τότε θα βαστάξει τοϋτο τό χωρατό...

Τόν καταλάβαινα πολύ. Τόν καταλάβαινε κι ό πατέρας. 'Αναστέναξε βαθιά καί σηκώθηκε. Μοϋ 'πε:

— Σύρε παρέκει, γύρισε κατά δῶ τή ράχη σου καί περίμενε νά σέ φωνάξω.

'Η καρδιά μου χτυπούσε, χτυπούσε. "Ηθελα νά μιλήσω, ν' άπλώσω τά χέρια μου νά τόν παρακαλέσω. Δέν είχα τό κουράγιο. Τόν ήξερα καλά τόν πατέρα. "Ο,τι έκανε ήτανε σωστό. "Ητανε καλό γιά όλους μας. Γι' αυτό δέν άλλαξε άπόφαση ποτές του. Πήγα παραπέρα δυό τρία βήματα κι άκούμπησα σέ μιά συκιά, χωρίς νά σηκώσω τά μάτια μου από πάνω τους.

'Ο πατέρας έβγαλε μέσα από τήν τσέπη του ένα πιστόλι. Τό ήξερα τό πιστόλι του. "Ενα πλατύ, μεγάλο μπράουνινγκ. Ξεκούμπωσε τήν άσφά-

μούφνα: ό θόρυβος πού κάνει ή θάλασσα στο άκρογιάλι.

λεια κι άκουσα τόν ξερό κρότο πού έκανε σάν τράβηξε πίσω τήν κانه νά τό γιομίσει. Κατόπι πλησίασε τό σκυλί. Αυτό χύθηκε νά τόν άγκαλιάσει. Τότες ό πατέρας τραβήχτηκε πίσω, άπόθεσε τό όπλο στήν πέτρα, ξαναπήγε στό σκυλί καί κόντηνε τήν άλυσίδα ώς τόν κορμό του σκoίνου, νά μή μπορεί τό ζό νά κουνηθεϊ καί νά παίξει. 'Ο Καπιτάνιος γρίνιασε παραπονιάρικα, όμως ύποτάχτηκε καί σέ τούτο τό νέο παιχνίδι, καί περίμενε τή συνέχεια μέ τό κεφάλι χάμου. 'Ο πατέρας ξαναπήρε τό πιστόλι καί πήγε κοντά του. Τό 'βαλε μέσα στ' άφτί του. Τότες τό σκυλί κάνει μονομιās μιά μεταβολή καί γυρίζει πάλι κατάφατσα στόν πατέρα. Βλέπει τό πιστόλι στό χέρι του, γέρνει πλάι τό κεφάλι, όπως όταν ήθελε νά κάνει νοστιμάδες, τό γλείφει. Είναι κρύο τό σίδερο. Κοιτάζει τόν πατέρα μέ τά καστανά του μάτια, όλο άγάπη. Τόν κοιτάζει νά καταλάβει. Δοκιμάζει τήν κانه μέ τά δόντια του. Πολύ σκληρή. "Άξαφνα καταλαβαίνει. Κουνά τήν ουρά του. Συλλογιέται πώς αυτό τό πράμα σίγουρα είναι κάτι πού πρόκειται νά τό τινάξει μακριά ό πατέρας, μέσα στά χόρτα ή μέσα στή θάλασσα, γιά νά τότε προστάξει κατόπι, όπως πάντα, νά χυθεϊ νά του τό φέρει. «'Αα - πόρτ!». Μέσα στά έξυπνα μάτια του είναι φανερωμένη ή νόηση γιά τή νέα κατεργαρία πού του έτοιμάζουν. Τόνη δέσασνε, νά δοϋνε πώς θά τά καταφέρει νά κάνει τό «άπόρτ». Αυτό είναι. Καταλαβαίνω πώς ό πατέρας δέν μπορεί νά τραβήξει τή σκαντάλη όσο τότε κοιτάζουν έτσι άθωα καί τρυφερά, αυτά τά καστανά, τά ανθρωπίσια μάτια. Μιά μικρή άστραπή έλπίδας περνά μέσ' από τήν καρδιά μου.

Ξαφνικά, πιάνει μέ τό δυνατό χέρι του τό σκυλί από τό σβέρκο, γυρίζει τή μούρη του πρός τή θάλασσα, καί του τραβά τήν πιστολιά από πολύ κοντά, μέσα στ' άφτί. "Όλα αυτά έγιναν στή στιγμή. 'Ο Καπιτάνιος σωριάστηκε χωρίς νά γαβγίξει καθόλου. "Έκανε νά σηκώσει μονάχα δυό φορές τό κεφάλι πρός τά πίσω, όπως σάν ήθελε νά χασμουρηθεϊ, κλότσησε τά πίσω πόδια καί πέθανε γεμάτος άπορία.

'Ο πατέρας ξανασφάλισε τό πιστόλι, τό 'βαλε πίσω στήν τσέπη καί διάλεξε από τό πεζούλι μιά στενόμακρη μαρμαρόπετρα. "Έλυσε τήν άλυσίδα από τό σκoίνο κι έδωσε τήν πέτρα στήν άκρη. Κατόπι, χωρίς νά μέ άναγυρέψει μέ τό μάτι, φώναξε:

— "Έλα!

"Έπιασε κείνος τά μπροστινά πόδια μαζί μέ τή μαρμαρόπετρα, καί 'γώ τά πισινά. "Έβαλα όλα μου τά δυνατά νά φανώ άντρας στά χέρια καί στήν ψυχή, καί μ' όλο πού ήμουνά ένα χεροδύναμο γιά τήν ήλικία μου άγόρι, δυσκολεύτηκα πολύ. "Ανοίξαμε τά γόνατα, στεριώσαμε τά πόδια καί κουνήσαμε τό κουφάρι πάνω από τό βάραθρο, μία δύο... Στήν τρίτη.

ο πατέρας έκανε «χέι!», όπως σάν έδινε τά ὄρντινα* στο καράβι. Τ' ἄμολήσαμε τότες κι ἀπομείναμε στόν τόπο, ὥσπου ἀκούσαμε ἀπό κάτω, βαθιά, τή χλαπαταγή πού 'κανε τό κορμί χτυπώντας μέσα στή θάλασσα. Τότες, σά νά 'ταν αὐτός ὁ κούφιος κρότος τό τέλος, κοιταχτήκαμε γρήγορα στά μάτια καί κινηθήκαμε ἀπό τόν τόπο.

Ὁ πατέρας ἔκαμε τό σταυρό του ἀργά ἀργά καί ξανακάθισε στήν ἀρχαία πέτρα. Ἐκαμε «ῶχ», σά νά 'γινε ξαφνικά πολύ γέρος καί κουρασμένος. Ἐνίωσε ἐνοχλητικό τό μάτι μου ἀπάνω του, ἔσπρωξε πίσω τό κασκέτο του καί ἔβγαλε τήν ταμπακέρα. Κατόπι μοῦ ξανάριξε μιά βιαστική ματιά καί μ' ἔστειλε πίσω. Κούνησε τό χέρι του νά φύγω κι εἶπε:

— Ἄιντε, τράβα σπίτι, κι ἔρχουμαι...

Ἡ φωνή του ἦταν ἀδύνατη. Ἦθελε νά μείνει μόνος.

Γύρισα στό σπίτι φαρμακωμένος κι ἀμίλητος. Ἡ μητέρα καθότανε στό χαγιάτι, στό μικρό καναπέ, καί μόλις μέ εἶδε πάτησε τά κλάματα, ἀσυγκράτητα. Τότες μέ πήρανε κι ἐμένα τ' ἀναφιλητά καί μαζί μου ἔκλαιγε κι ὁ δεύτερος ἀδερφός.

Τά δυό μικρά, πού δέν μπορούσανε νά καταλάβουν ἀκόμα τήν ὀρφάνια πού ἔπese ξαφνικά μέσα στό σπίτι, ἦτανε μέσα στήν αὐλή. Γιόμιζαν παστρικό νερό μέ τό πράσινο ποτιστηράκι τοῦ Πετρῆ τή γαβάθα τοῦ σκυλιοῦ. Νά 'ρθει νά πιεῖ νερό ὁ Καπιτάνιος μας.

Ἑρωτήσεις

1. Νά παρακολουθήσετε τήν εξέλιξη τοῦ διηγήματος μέ τίς εἰκόνες-σκηνές πού δίνει ὁ συγγραφέας καί νά βρεῖτε τίς συναισθηματικές καταστάσεις πού ἐκφράζει ἡ καθεμιά.
2. Ποιός εἶναι ὁ ἥρωας αὐτοῦ τοῦ διηγήματος; Ἀξίζει αὐτή τήν τιμή;
3. Ποιό εἶναι τό δῖλημμα τοῦ πατέρα;
4. Εἶναι δικαιολογημένη ἡ ἀπόφαση τοῦ πατέρα νά σκοτώσει τόν Καπετάνιο;
5. Πῶς δείχνει ὁ συγγραφέας τή θλίψη τοῦ πατέρα;

Ἡ δασκάλα μέ τά χρυσά μάτια

(ἀπόσπασμα, κεφ. 25)

Τό μυθιστόρημα ἀποτελεῖ τό δεύτερο μέρος μιᾶς τριλογίας (Ἡ ζωή ἐν τάφῳ, Ἡ δασκάλα μέ τά χρυσά μάτια, Παναγιά ἡ Γοργόνα). Ἀναφέρεται στήν περίοδο ἀμέσως μετά τή μικρασιατική καταστροφή. Τό πρῶτο μέρος ὅμως εἶναι συνέχεια τῆς Ζωῆς ἐν Τάφῳ· τά γεγονότα πού περιγράφει διαδραματίζονται στό μέτωπο καί συγκεκριμένα μέσα στό νοσοκομεῖο, ὅπου νοσηλεύεται ὁ ἀνθυπολοχαγός Βρανᾶς. Ὁ Βρανᾶς προτοῦ πεθάνει, ἐμπιστεύεται στό φίλο καί συμπολεμιστή του Λεωνή Δρίβα τά λιγοστά θυμητάρια του (ἓνα ρολόι κ.ἄ.) νά τά παραδώσει στή γυναίκα του, τή δασκάλα μέ τά χρυσά μάτια. Ἐπιστρέφοντας ὁ Λεωνῆς στό νησί του ἐκτελεῖ τήν παραγγελία τοῦ φίλου του. Ἀπό τό σημεῖο αὐτό ἀρχίζει τό δεύτερο μέρος τοῦ βιβλίου, ὅπου ὁ συγγραφέας περιγράφει τή μεταπολεμική κατάσταση καί ποικίλλει τήν ἀφήγησή του μέ ἐπεισόδια κοινωνικοῦ περιεχομένου. Στό ἀπόσπασμά μας δίνεται ζωντανά ἡ περιγραφή μιᾶς πυρκαϊᾶς.

ΑΝΩ ΣΤΗΝ ΩΡΑ ἀκούστηκε ἓνας δυνατός κρότος, ἐκεῖ κατά τήν ἄκρη τοῦ χωριοῦ. Καταπόδι φωνές. Ἀγριες φωνές καί σαματάς*. Κατόπι μπιστολιές. Ἀπανωτές μπιστολιές. Καί οἱ καμπάνες. Ἐνα ἀνατριχιαστικό, ξετρελαμένο καμπανητό. Ἀταχτο, ἐπίμονο καί βιαστικό. Πρῶτα ἀπό τό ἓνα καμπαναριό, μακριά

κατά τό κάστρο, ὕστερα κι ἀπό τ' ἄλλο μαζί. Ἡ βαθύφωνη καμπάνα τῆς Κάτω Παναγιάς.

Μιά φλόγα κοκκινωπή ξεμπουκάρησε* ἀπό κάπου, ἔγλειψε μέ τήν αἵματηρή της ἀντιλαμπή τά ντουθάρια καί τά κεραμίδια τῶν τριγυρινῶν σπιτιῶν. Καταπόδι ἄλλη μία χίμηξε. Ζό φανταστικό, θυμωμένο καί λυγερό. Ἐνα θεριό ὅλο γλώσσα. Βγήκε ἀπ' ἓνα παράθυρο, καί πάλι τραβήχτηκε πίσω, σάν μέσα σέ σκοτεινό καταπίονα*. Κατόπι ξανατινάχτηκε, σβέλητ κι ἀπόμεινε νά κυματίζει, σάν σημαία πού στεριώθηκε σέ παρμένο καστρότοιχο. Ὁρμοῦσε καί λύγιζε, κρέμαγε καί πάλι στύλωνε ὀρθή καί σειόταν.

— Πυρκαϊά!

— Πρέπει νά πάω, λέει ὁ Δήμαρχος κι ἀνοίγει τό βῆμα.

σαματάς: φασαρία.

ξεμπουκάρησε: ξεπετάχτηκε.

καταπίονας: λάρυγκας, ἐδῶ· μεταφορικά.

Τρέχει σχεδόν και τὰ παπούτσια του τρίζουν βιαστικά, επίσημα. Ὑπερειακά.

— Κι ἐμεῖς! λέν οἱ ἄλλοι καὶ πέφτουν καταπόδι του.

Τραβάει λαός κατὰ κεῖ, τρέχουν ἀπὸ παντοῦ. Ὅλα τὰ σοκάκια μαυρίζουν ἀπὸ τὸν κόσμο, τὰ καλντερίμια* βουίζουν ἀπὸ τὸ ποδοβολητὸ καὶ τίς φωνές. Οἱ μανάδες τσιρίζουν τὰ ὀνόματα τῶν μικρῶν ἀλάνηδων*. Οἱ πυροσβέστες τοῦ Δήμου καταφτάνουν μέ τίς κάσκες τους, ἔρχονται μέ τὴν κόκκινη ἀντλία τοῦ Δημαρχείου μέσα στὸν ἀποθεωτικὸ ἀλαλαγμὸ τῶν γαθριάδων*. Εἶναι κάτι σάν ἀποκρίατικοι μακεδόνες, σοβαροὶ κι ἀξούριστοι κάτω ἀπὸ τίς περικεφαλαῖες τους, μέ τίς ἀγροτικές βράκες τους. Ὁ Δήμαρχος εἶναι κεῖ, κι ὁ ἀνθυπασπιστὴς στὸν τόπο.

— Μ' ἄρέσει, ἄχ, πῶς μ' ἄρέσει νὰ βλέπω πυρκαγιά! λέει ἡ Ἀσπασία, καὶ τουρτουρίζει ἀπὸ τὴν ἡδονή.

Ὁ Δρίβας γυρίζει καὶ βλέπει μέ περιέργεια τὸ θηλυκὸ πού ξεστόμισε τοῦτον τὸ νερωνικὸ* λόγος. Βλέπει μέσα στά μάτια τῆς τὴν ἀντιλαμπή τῆς φωτιάς, νὰ χορεύει, μικροσκοπικὴ μπαλαρίνα κοκκινοφόρα.

Ἐξω ἀπὸ τὸ σπῖτι πού καιγόταν, οἱ χωροφυλάκοι τοῦ Σταθμοῦ μάταια πολέμουσανε νὰ κρατήσουν σέ ἀπόσταση τὸν κόσμος, πού στριμωχνόταν γύρω μέ τὴν ἴδιαν ὑστερικὴ χαρὰ τῆς καταστροφῆς. Χιλιάδες μάτια, καὶ μέσα στίς φαρδιές κόρες τους χορεύει ὀργιαστικά ἡ μικρογραφία τῆς πορφυρῆς φλόγας. Ἦτανε τὸ τουρκόσπιτο τῆς ἐταιρείας τοῦ βαποριοῦ πού καιγόταν. Ἐκεῖ στό ἰσόγειο τ' ἀποθήκευαν ὅλα τους. Μηχανήματα, παλαμάρια*, φτιλῖα καὶ ἐκρηχτικά φυσίγγια. Στ' ἀπάνω πάτωμα δούλευαν οἱ ἐργάτες τὰ «μίγματα». Τὰ τρίβανε καὶ τ' ἀνεκάτευαν μέ τίς ἀναλογίες τους οἱ δυὸ εἰδικοί, δυὸ πρόσφυγες μιναδόροι*. Τούς εἶχαν ἀπαγορευμένο νὰ δουλεύουνε τὴ νύχτα μέ τὴ λάμπα, ἀκόμα καὶ ν' ἀνάβουνε τσιγάρο κεῖ μέσα, τὴν ὥρα τῆς δουλειᾶς. Αὐτοί, γιὰ νὰ βγάνουνε πιὸ πολλὴ δουλειά, δούλευαν ἀκόμα ὡς ἐκείνη τὴν ὥρα, μέ τὴν ἀστοχασιά πού δίνει στὸν ἄνθρωπο τὸ ἀδιάκοπο σμίξιμο μέ τὸν κίντυνο. Πήρανε φωτιά τὰ μίγματα κι ἄναψε τὸ σπῖτι.

Οἱ πυροσβέστες κάναν ὅ,τι μπορούσανε μέ τὴ μικρὴ ἀντλία. Ἐνα πλῆθος ἄντρες καὶ γυναῖκες τῆς γειτονιάς κουβαλοῦσαν ἀδιάκοπα νερό μέ τοὺς γκαζόντενεκέδες ἢ βρέχανε ἰα γειτονικά παραθυρόφυλλα καὶ τίς στέγες. Ὅμως μέσα στό σπῖτι οἱ φλόγες λαμπάδιαζαν στό ἀπάνω πάτω-

καλντερίμι: λιθόστρωτος δρόμος.

ἀλάνης: ἀλητόπαιδο, μάγκας.

γαθριάς: χαμίνι, μάγκας.

νερωνικός λόγος: λόγος σάν τοῦ Νέρωνα, ὅταν ἔβαλε φωτιά στὴ Ρώμη.

παλαμάρ: карабόскоино.

μιναδόρος: ἐργάτης πού ἀνοίγει ὑπονόμους γιὰ φουρνέλα.

μα από τὰ παράθυρα καί κανένas δέν κοιτούσε* νά πλησιάσει. "Όλοι ξέρανε πώς ἐκεῖ μέσα ἀποθήκευαν τό ἐκρηκτικό ὑλικό. Φώναζαν ὥστόσο ὅλοι, φώναζαν ἀπό παντοῦ παραζαλισμένοι, σάν νά πολεμοῦσαν νά φευγατίσουν τή φωτιά μέ τὰ χουγιαχτά*, ὅπως τ' ἀγριογούρουνα στὰ δάση.

Ἡ πυρκαγιά φεγγοβολοῦσε ἓνα γύρω, κι ὁλωνῶν τὰ πρόσωπα ἦταν ἄλλοσοῦσουμα* ὅπως τὰ σπάθιζαν οἱ ἴσκιοι καί οἱ κόκκινες φεγγιές. "Όλοι ρωτοῦσανε μέ μεγάλες φωνές ἂν ἦτανε μέσα οἱ μινadόροι, ἢ πρόφτασαν καί βγήκαν. Καί κανένas δέν ἤξερε νά πει. Μέσα σ' ὅλους ἦταν ἡ φρίκη καί ἡ συνανθρώπινη συμπάθεια γιά τή φοβερή περίπτωση μήπως ἀπόμειναν μέσα οἱ ἐργάτες. Καί ὅλοι μάκραιναν τό λαίμo τους νά δοῦν, καί μέσα στ' ἀγριεμένα μάτια τους ἦταν ἡ ἄνομη ἐλπίδα τοῦ θεατῆ, πού περίμενε νά δεῖ κάτι φριχτό.

"Αξαφνα ὅλο τό πλῆθος τρικύμισε.

— Οἱ μινadόροι! σηκώθηκε μιὰ φωνή ἀπό παντοῦ.

Ἡ ξυλένια ξώπορτα τοῦ σπιτιοῦ εἶχε ἀνοίξει ἀπό μέσα καί χύθηκαν ἔξω, σά βαριά μεθυσμένοι, δυό ἄνθρωποι.

Ὁ ἓνας χτυποῦσε μέ τὰ χέρια τό πανταλόνι του πού κάπνιζε. Δέν εἶχε σπουδαῖα καψίματα αὐτός. Ὁ ἄλλος ὅμως, κείνος δέν ἦταν ἄνθρωπος πιά...

Μιὰ τσιριζιά φρίκης ἀπλώθηκε, οἱ γυναίκες φωνές οὐρλιάξανε σάν σκυλίσιας.

Κι αὐτός ὁ γίγαντας, πού δέν ἦτανε πιά ἄνθρωπος, προχωροῦσε καί μουρμούριζε μπερδεμένα λόγια. Τά γόνatά του λυγοῦσαν, τὰ χέρια του κουνιόντανε μπρός πίσω. Πήγαινε σάν ἀνατολίτης μπεχλιβάνης*, πού κάνει τὰ τσαλίμια* του πρίν ἀρχίσει τό μπάλεμα μέ τό σύντροφό του.

Μουρμούριζε ὁλοένα καί τραβοῦσε ἴσια πρὸς τ' ἀνηφορικό σοκάκι, γιά τό σπίτι του. Ἀποτραβιοῦνταν ὁ κόσμος, ἄνοιγαν μπροστά του ἓνα φαρδύ ἀνοιγμα νά περάσει, καί τότε βλέπανε μέ σηκωμένη τρίχα.

"Αξαφνα ἀκούστηκε μιὰ σκληριά:

— Γιάσαν!

Ξεσυρτή κι ἄγρια. Μιὰ γυναίκα κατέβαινε τόν κατήφορο σάν παλαβή. Ξέσκιζε μέ τὰ νύχια τό μοῦτρο της, καί τὰ μαλλιά της τή δέρνηανε. Τόν ἄρπαξε ἀπό τό χέρι... Σέ λίγο ἔστριψαν κι οἱ δυό τήν ἀγκωνή τοῦ δρόμου καί χάθηκαν.

ΚΟΤΟΥΣΕ: τολμοῦσε.

ΧΟΥΓΙΑΧΤΟ: ἀναρθρες δυνατές κραυγές.

ἈΛΛΟΣΟΨΟΥΜΑ: μέ ἀλλοιωμένα χαρακτηριστικά.

ΜΠΕΧΛΙΒΑΝΗΣ: παλαιστής.

ΤΣΑΛΙΜΙΑ: κόλπα.

“Ὅμως σχεδὸν τὴν ἴδια στιγμή ξαναχίμηξε πίσω ἡ ἴδια γυναίκα. Ρίχτηκε μέσα στὸν κόσμο ξεφωνίζοντας.

— Γλιτῶστε το, χριστιανοί! Γλιτῶστε το, χριστιανοί!

Πολεμοῦσε νὰ τρέξει στοῦ σπιτί, πού καιγότανε πιά ὅλο τ' ἀπάνω πάτωμα μέ πιό μεγάλη ὁρμή ἀπὸ τὴ στιγμή πού ἄνοιξε ἡ ξώπορτα. Δυὸ πυροσβέστες τὴν ἄρπαξαν ἀπὸ τὰ χέρια, τὴν κράτησαν μέ τὸ ζόρι.

— Ποιό, καλέ Σταυρή;

— Τό μωρόοο μ'! σκληρίζε ἡ γυναίκα καί τινάζεται ξεφρενιασμένη πρὸς τίς φλόγες.

— Ἡ Φανούλα μ' εἶναι μέσα! Γὼ ἡ γέρμη τὸ 'στεῖλα νὰ τὸν καλέσω! Γὼ ἡ γέρμη!

Κεῖνη τὴ στιγμή προφταίνει ὁ Σισμάνογλου. Εἶναι λαχανιασμένος ἀπ' τὸ τρέξιμο. Ξεκαπέλωτος καί ξετραχηλισμένος. Κουνᾷ τὰ χέρια σάν τρελός, φωνάζει μέ παραμορφωμένο πρόσωπο. Φωνάζει δυνατὰ σάν τε-
λάλης:

— Τό νοῦ σας! Στὸ κάτω πάτωμα εἶναι δυὸ κάσες μίγματα καί δυναμί-
τες!

Μονομιᾶς γίνεται μιὰ καινούρια χλαολή*. Ὁ κόσμος τσιρίζει, τσάλα-
πατιέται νὰ φύγει, ξετρελαμένος ἀπ' τὸν πανικό.

— Τορπίλια! φωνάζουν ὅλοι. Εἶναι μέσα τὰ τορπίλια!

— Πάμε γρήγορα, λέει ὁ γιατρός καί τραβᾷ τίς δημαρχοπούλες ἀπὸ τὰ μπράτσα.

Τρέμει σύγκορμος.

Ὁ Δήμαρχος τρέχει καί κεῖνος, τοὺς σπρώχνει νὰ φύγουν. Ὁ Λεωνῆς τὸν ἄρπᾷ ἀπὸ τὸ χέρι καί τοῦ λέει γρήγορα στ' ἀφτί:

— Νουνέ, ἔχε τὸ νοῦ σου στὶς γυναῖκες.

Τοῦ δείχνει τὴν Ἀδριανή καί τὴ Σαπφώ. Σύγκαира τινάζεται μέσ ἀπὸ τὸν κόσμο καί μέ τρεῖς, τέσσερις δρασκελιές χώνεται μέσα στὴν ἀνοι-
χτὴ πόρτα τοῦ τουρκόσπιτου.

Δέ βλέπει τίποτα. Νιώθει μονάχα τὸν καπνὸ νὰ κατεβαίνει πηχτός ἀπὸ τ' ἀπάνω πάτωμα, νὰ κυλᾷ μαῦρος ἀπὸ τὸ ἄνοιγμα τῆς σκάλας, πού φεγγοβολᾷ κόκκινο τὸ λοξό της τετράγωνο.

— Φανούλα! φωνάζει πνιγμένος. Φανούλα!

Σωπαίνει ν' ἀκούσει. Δέν ἀκούει τίποτ' ἄλλο ἀπὸ τὰ δοκάρια πού τρί-
ζουν καί πέφτουνε στοῦ πάνω πάτωμα, πᾶν ἀπὸ τὸ κεφάλι του. Ὁ ξερός κρότος τῆς φωτιᾶς πού μασᾷ ξύλα καί σανίδια κεῖ πάνω. «Φανούλα!» Μπαίνει σ' ἓνα δωμάτιο ὀλοσκότεινο, δίχως παράθυρο. «Φανούλα!» φω-
νάζει κι ἀφουκράζεται. Τίποτα. Ψάχνει μέ τὰ χέρια, μέ τὰ πόδια του.

χλαολή: ὀχλοβοή, θορυβώδης συζήτηση σέ συγκέντρωση ὄχλου.

Μπερδεύεται σέ σκοινιά, σέ σφυριά, σέ κάσες. Βγαίνει καί τρυπώνει σ' άλλη κάμαρη. Τίποτα κι ἐκεῖ. Δέν ἔχει ἄλλη χώριση στό ἰσόγειο. «Πάει, θά κήκε», συλλογίζεται. Ἕνα ἀναμμένο ξύλο πετάγεται σφυρίζοντας ἀπό τή σκάλα πρὸς τὸ μέρος του. Τά σκαλοπάτια γιομίζουν κόκκινα κάρβουνα. Πέφτει τρομαγμένος πρὸς τὰ πίσω, πιάνεται ἀπ' ἓνα πιθάρι χτισμένο στό χῶμα. Ἔτσι τοῦ ἔρχεται καί χώνει μέσα τὸ μπράτσο. Τό χέρι του φουχτιάζει ἓνα κεφαλάκι καί δυὸ μαλακά χεράκια πού εἶναι κλειδωμένα πάνω σ' αὐτὸ τὸ κεφαλάκι γιὰ νὰ τὸ προστατέψουν.

Τὸ τραβάει μέ ἄγρια χαρά, ἡ καρδιά του κλοτσᾷ μέσα στὰ στήθια. Τὸ σέρνει, κι αὐτὸ ἀντιστέκεται καί κλαίει τρομαγμένα, καί πιάνεται ἀπὸ τὰ χεῖλια τοῦ πιθαριοῦ νὰ μὴν ξεκολλήσει. Τ' ἀρπάει στή μασκάλη καί χύνεται ἔξω. Ὁ κόσμος ἔχει τραθηχτεῖ μακριά, ὥς κάτω στήν ἀκρογιαλιά. Ὁ Λεωνὴς ἀκούει ἓνα χιλιόφωνον ἀλαλαγμοῦ νὰ ξεσπάει στό φανέρωμά του. Εἶναι μιά πολυσύνθετη κραυγή, πού κυλάει σάν κύμα. Τρέχει πρὸς τὰ κεῖ. Μιά γυναίκα τὸν σέρνει, κλαίει σάν τρελή, μπερδουκλώνεται στὰ πόδια καί τοῦ φιλά τὰ παπούτσια. Τῆς ἀφήνει τὸ παιδί, ξεμπερδεύει μέ δυσκολία ἀπὸ τὰ χέρια της καί γυρεύει τίς γυναῖκες. Δέν τίς βλέπει πουθενά.

— Ἀδριανή! φωνάζει δυνατά. Ἀδριανή!

Τὴν ἴδιαν ὥρα βλέπει τὴ Σαπφώ νὰ τρέχει πρὸς τὸ μέρος του ἀπὸ πέ-
ρα.

— Ἐδῶ! τοῦ φωνάζει καί τρέχει.

Κουνᾷ ψηλά τὸ χέρι της νὰ τὴ δεῖ.

— Εἶναι κεῖ, στὸν ἄμμο... Μιά λυγοθυμιά, μά δέν εἶναι τίποτα. Τῆς πέρασε.

Τρέχει μαζί της, τὰ μηλίγγια του χτυποῦνε σφυριές. Ἡ ἀδερφή του εἶναι μέσα στήν ἀγκαλιά τῶν κοριτσιῶν. Ὁ γιατρός τῆς χτυπᾷ λαφριά τὸ χέρι. Τῆς μιλά σάν σέ παιδί.

— Μπράβοο! Δέν ἔχετε τίποτα. Συγχαίσετε... Νά τος κι ὁ ἀδερφός σας πού ἔρχεται...

Εἶναι κεῖ ὁ Σισμάνογλου, πού τῆς βάζει στό μέτωπο ἓνα μαντίλι βρεγ-
μένο στὴ θάλασσα, εἶναι κι ὁ Δήμαρχος, πού δέν ξέρει πιά μήτε τί λέει,
μήτε τί κάνει.

Ὁ Λεωνὴς τὴν παίρνει στήν ἀγκαλιά του, σφίγγει τὸ μάγουλό της στό
πρόσωπό του. Φωνάζει τρομαγμένος:

— Ἀδριανή!

Αὐτὴ ἀνοίγει τὰ μάτια, τὸν ἀγκαλιάζει κι ἀρχίζει νὰ κλαίει μ' ἀναφι-
λητά, μέ τὸ πρόσωπο μέσα στήν τραχηλιά του.

— Δέν εἶναι τίποτα, λέει ὁ γιατρός.

Σκύβει από πάνω της, χαμογελά προστατευτικά και παίρνει τό ύφος του.

— Μιά λαφριά λιποθυμιά περαστική...

‘Ο Λεωνής σηκώνει τό κεφάλι και τόν κοιτάζει από πολύ κοντά στό πρόσωπο.

— Μπορούσατε, θαρρῶ, νά ‘στε τώρα κοντά στό μιναδόρο, λέει. Κεϊ-νος δέν ἔχει μία λαφριά λιποθυμιά περαστική.

‘Ο Δήμαρχος εἶναι ἄνω κάτω ἀπό τή συγκίνηση.

— Λεωνή, γιέ μου, λέει, κι ἡ φωνή του τρέμει. “Ελα νά σέ φιλήσω. Εἶσαι ἀληθινός ἄντρας ἐσύ. Καί καλός ἄνθρωπος... Νά, σάν τόν πατέρα σου!

Ἑρωτήσεις

1. Στό ἀπόσπασμά μας ὁ συγγραφέας περιγράφει τήν πυρκαγιά καί τήν ψυχική κατάσταση τῶν ἀνθρώπων πού τήν παρακολουθοῦν. Νά βρεῖτε τά σημεῖα πού δείχνουν α) τό σταδιακό ἄπλωμα τῆς φωτιᾶς· β) τίς διακυμάνσεις στήν ψυχική κατάσταση τοῦ πλήθους καί τῶν προσώπων χωριστά.
2. Ἐπίσης νά βρεῖτε: α) Ποιά μέσα χρησιμοποιοῦνται, γιά νά εἰδοποιηθεῖ ὁ κόσμος· β) Ποιές συγκεκριμένες ἀντιδράσεις φανερώνουν τήν ἀγωνία τοῦ πλήθους.
3. Νά χαρακτηρίσετε τό Λεωνή: α) ἀπό τήν πράξη του· β) ἀπό τή συμπεριφορά του· γ) ἀπό τά λόγια πού λένε οἱ ἄλλοι γι’ αὐτόν.
4. ‘Ο Μυριθήλης εἶναι ἀριστοτέχνης στίς περιγραφές. Διαβάστε ξανά τή δευτέρα παράγραφο καί παρατηρήστε μέ ποιά ἐκφραστικά μέσα κατορθώνει ὁ συγγραφέας νά δώσει ζωντανή τήν εἰκόνα τῆς πυρκαγιάς.

Γενικές ἐρωτήσεις

1. Ποιές ἦταν οἱ συνέπειες τῆς μικρασιατικῆς καταστροφῆς γιά τήν πατρίδα μας;
2. Ποιό πνεῦμα ἐπικρατεῖ αὐτή τήν περίοδο στή λογοτεχνία μας;
3. Ἀπό ποιούς ἐκφράζεται στήν ποίηση;
4. Ποιός ποιητής εἶναι ὁ κυριότερος ἐκπρόσωπος τῆς λογοτεχνίας τοῦ μεσοπολέμου καί τί ἐκφράζει μέ τό ἔργο του;
5. Ποιός ποιητής αὐτῆς τῆς περιόδου ἀνανεώνει τοὺς ἐκφραστικούς τρόπους καί θεωρεῖται πρόδρομος τῆς σύγχρονης ποίησης;
6. Ποιοί πεζογράφοι ἀνήκουν στήν περίοδο αὐτή καί ποιά εἶναι τά χαρακτηριστικά τοῦ ἔργου τους;

1. "Αρνηση

2. Λίγο ακόμα

Νά προσέξετε ιδιαίτερα ότι στα ποιήματα* αυτά α) ο ποιητής εκφράζει τα συναισθήματά του ή τις σκέψεις του με λιτότητα και β) αυτή η λιτότητα είναι γεμάτη εκφραστική δύναμη. 'Ας πάρουμε, για παράδειγμα, τό Λίγο ακόμα. Οι στίχοι 2-4 δίνουν χαρακτηριστικές εικόνες μιάς χαρούμενης φύσεως. Ποιά μέσα όμως χρησιμοποίησε ο ποιητής; Βασικά, ουσιαστικά και ρήματα: άμυγδαλιές - άνθίζουν, μάρμαρα - λά-

μπουν, θάλασσα - κυματίζει. 'Ετσι, με τούς 4 πρώτους στίχους ο αναγνώστης έχει μπροστά του μιά πανοραμική εικόνα από άνθισμένες μυγδαλιές, άστραφτερά μάρμαρα, θάλασσα πού κυματίζει. Όλα αυτά συνθέτουν μιά εικόνα γεμάτη φώς και χαρά. Αντικατοπτρίζουν, έπομένως, τήν αίσιοδοξία τού ποιητή.

1. "Αρνηση

τό περιγιάλι τό κρυφό
κι άσπρο σάν περιστέρι
διψάσαμε τό μεσημέρι·
μά τό νερό γλυφό.

Πάνω στήν άμμο τήν ξανθή
γράψαμε τ' όνομά της·
ώραία πού φύσηξεν ό μπάτης
καί σθήστηκε ή γραφή.

Μέ τί καρδιά, μέ τί πνοή,
τί πόθους και τί πάθος

ποιήματα: 'Από τά ποιήματα πού ακολουθούν ή "Αρνηση και τό Λίγο ακόμα έχουν μελοποιηθεί από τό μουσικοσυνθέτη Μίκη Θεοδωράκη.

πήραμε τή ζωή μας· λάθος*!
κι αλλάξαμε ζωή.

Ερωτήσεις

1. Στην πρώτη καί τή δεύτερη στροφή υπάρχει κι από μιά αντίθεση. Νά τίς επισημάνετε καί νά βρεῖτε τί θέλει νά ἐκφράσει μ' αὐτές ὁ ποιητής.
2. Ὁ Σεφέρης ἔγραψε τό ποίημα, ὅταν ἦταν περίπου 25 χρονῶν. Ἄν προσέξετε, θά δεῖτε πῶς: α) σ' ὅλες τίς στροφές χρησιμοποιεῖ πληθυντικό ἀριθμό καί β) ὅ,τι ἐκφράζει στήν α' καί β' στροφή, στήν γ' στροφή τό γενικεύει (Μέ τί καρδιά... πήραμε τή ζωή μας...)· ἔχοντας αὐτά ὑπόψη ν' ἀπαντήσετε στά παρακάτω ἐρωτήματα:
α) Γιατί ὁ ποιητής χρησιμοποιεῖ πληθυντικό ἀριθμό; (μήπως ἐννοεῖ τή συντροφιά του; τούς συνομηλίκους του;...)
β) Τί ἐννοεῖ μέ τούς στίχους *Μέ τί καρδιά... Ζωή μας;*
3. Γιατί ὁ ποιητής ἔδωσε στό ποίημα τόν τίτλο *Ἀρνήσῃ;*
4. Ποιά ἡ διάθεση καί ποιός ὁ τόνος τοῦ ποιήματος;

2. Λίγο ἀκόμα

λίγο ἀκόμα
θά ἰδοῦμε τίς ἀμυγδαλιές ν' ἀνθίζουν
τά μάρμαρα νά λάμπουν στόν ἥλιο
τή θάλασσα νά κυματίζει

λίγο ἀκόμα,
νά σηκωθοῦμε λίγο ψηλότερα.

Ερωτήσεις

1. Ὁ ποιητής τά τοποθετεῖ ὅλα στό μέλλον. Τί κερδίζει ἔτσι τό ποίημα;
2. Ποιά ἡ σημασία τοῦ στίχου *νά σηκωθοῦμε λίγο ψηλότερα;* Πῶς συνδέεται τό τελευταῖο δίστιχο μέ τήν πρώτη στροφή;

3. Δέ θέλω τίποτε ἄλλο παρά νά μιλήσω ἀπλά

Τό ποίημα εἶναι ἀπόσπασμα ἀπό τό "Ενας γέροντας στήν ἀκροποταμιά, πού γράφτηκε στό Κάιρο στίς 20 Ἰουνίου τοῦ 1942 καί ἀνήκει στή συλλογή Ἡμερολόγιο καταστρώματος, Β (1944). Ὅπως κι ὁλόκληρη ἡ

λάθος: ἦταν λάθος πού πήραμε ἔτσι τή ζωή μας.

συλλογή, τό ποίημα είναι επηρεασμένο από τόν πόλεμο, πού ακόμα συνεχιζόταν. Ἡ Ἑλλάδα ἐξακολουθεῖ νά εἶναι ὑπόδουλη κι ὁ ποιητής βρίσκεται μακριά της. Ὁ πόνος πού νιώθει γιά ὅ,τι γίνεται γύρω του τόν ἀναγκάζει νά πει «Δέ θέλω παρά νά μιλήσω ἀπλά» καί νά συνεχίσει ἔτσι ὡς τό τέλος τοῦ ἀποσπάσματος.

ἐ θέλω τίποτε ἄλλο παρά νά μιλήσω ἀπλά, νά μοῦ
δοθεῖ ἐτούτη ἡ χάρη.

Γιατί καί τό τραγοῦδι τό φορτώσαμε μέ τόσες μουσικές
πού σιγά σιγά βουλιάζει

καί τήν τέχνη μας τή στολίσουμε τόσο πολύ πού φαγώθηκε
ἀπό τά μαλάματα τό πρόσωπό της
κι εἶναι καιρός νά ποῦμε τά λιγοστά μας λόγια, γιατί ἡ
ψυχή μας αὔριο κάνει πανιά.

Ἑρωτήσεις

1. Γράφει ὁ ποιητής ἀπλά; Νά δικαιολογήσετε τήν ἀπάντησή σας. (Πρέπει νά ἔχετε ὑπόψιν σας πώς οἱ ποιητές πρὶν ἀπό τό Σεφέρη πρόσεχαν πολύ τή μουσικότητα τοῦ στίχου, τό μέτρο, τήν ὁμοιοκαταληξία κτλ.)
2. Ποιά εἶναι ἡ βασική ιδέα τοῦ ἀποσπάσματος;

Ἡ Δήλωση τοῦ Γιώργου Σεφέρη

Στό στυγνὸ δικτατορικὸ καθεστῶς πού ἐπιβλήθηκε στόν τόπο μας τήν 21η Ἀπριλίου 1967 ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀντέδρασε ὅσο μποροῦσε καί ὅπως μποροῦσε. Ἄλλοι δυναμικά, ἄλλοι φεύγοντας στὸ ἐξωτερικὸ καί ὀργανώνοντας ἐκεῖ τήν ἀντίσταση καί ἄλλοι μέ τήν ἀρνησὶ τους νά συνεργαστοῦν μέ τή δικτατορία. Οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι τοῦ τόπου μας σταμάτησαν νά δημοσιεύουν κείμενά τους δείχνοντας ἔτσι ὅτι δέν μπορεῖ νά ὑπάρξει πνευματικὴ ζωὴ, ὅταν δέν ὑπάρχει ἐλευθερία. Τήν ἀντίδραση τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων ἐκφράζει καί ἡ παρακάτω δήλωση τοῦ Γιώργου Σεφέρη πού ἀνακοινώθηκε ἀπὸ τό BBC, τό ραδιοφωνικὸ σταθμὸ τῆς Ἀγγλίας. Ἡ δήλωση ἐγίνε στίς 28 Μαρτίου 1969 καί εἶχε μεγάλη ἀπήχηση ἐξαιτίας τῆς παγκόσμιας ἀκτινοβολίας τοῦ ποιητῆς μας, ὁ ὁποῖος τό 1963 εἶχε τιμηθεῖ μέ τό Βραβεῖο Νόμπελ τῆς Λογοτεχνίας.

Ἡ δήλωση τοῦ Γιώργου Σεφέρη

(28 Μαρτίου 1969)

Πάει καιρός πού πῆρα τήν ἀπόφαση νά κρατηθῶ ἔξω ἀπό τά πολιτικά τοῦ τόπου. Προσπάθησα ἄλλοτε νά τό ἐξηγήσω· αὐτό δέ σημαίνει διόλου πώς μοῦ εἶναι ἀδιάφορη ἡ πολιτική ζωή μας.

Ἔτσι, ἀπό τά χρόνια ἐκεῖνα, ὡς τώρα τελευταῖα, ἔπαψα κατὰ κανόνα νά ἀγγίζω τέτοια θέματα. Ἐξάλλου τά ὅσα δημοσίεψα ὡς τίς ἀρχές τοῦ 1967 καί ἡ κατοπινή στάση μου —δέν ἔχω δημοσιέψει τίποτε στήν Ἑλλάδα ἀπό τότε πού φιμώθηκε ἡ ἐλευθερία— ἔδειχναν, μοῦ φαίνεται, ἀρκετά καθαρά τή σκέψη μου.

Μολαταῦτα, μήνες τώρα, αἰσθάνομαι μέσα μου καί γύρω μου, ὁλοένα πιο ἐπιτακτικά, τό χρέος νά πῶ ἕνα λόγο γιά τή σημερινή κατάστασή μας. Μέ ὅλη τή δυνατή συντομία, νά τί θά ἔλεγα:

Κλείνουν δυό χρόνια πού μᾶς ἔχει ἐπιβληθεῖ ἕνα καθεστῶς ὀλωσδιόλου ἀντίθετο μέ τά ἰδεώδη γιά τά ὁποῖα πολέμησε ὁ κόσμος μας καί τόσο περίλαμπρα ὁ λαός μας στόν τελευταῖο παγκόσμιο πόλεμο. Εἶναι μιά κατάσταση ὑποχρεωτικῆς νάρκης, ὅπου ὅσες πνευματικές ἀξίες κατωρθώσαμε νά κρατήσουμε ζωντανές, μέ πόνους καί μέ κόπους, πᾶνε κι αὐτές νά καταποντιστοῦν μέσα στά ἐλῶδη στεκούμενα νερά. Δέν θά μοῦ ἦταν δύσκολο νά καταλάβω πώς τέτοιες ζημιές δέν λογαριάζουν πάρα πολύ γιά ὀρισμένους ἀνθρώπους. Δυστυχῶς δέν πρόκειται μόνον γι' αὐτό τόν κίνδυνο. Ὅλοι πιά τό διδάχτηκαν καί τό ξέρουν πώς στίς δικτατορικές καταστάσεις ἡ ἀρχή μπορεῖ νά μοιάζει εὐκολη, ὅμως ἡ τραγωδία περιμένει ἀναπότρεπτη στό τέλος. Τό δράμα αὐτοῦ τοῦ τέλους μᾶς βασανίζει, συνειδητά ἢ ἀσυνειδητά, ὅπως στούς παμπάλαιους χορούς τοῦ Αἰσχύλου. Ὅσο μένει ἡ ἀνωμαλία, τόσο προχωρεῖ τό κακό.

Εἶμαι ἕνας ἄνθρωπος χωρίς κανένα ἀπολύτως πολιτικό δεσμό καί, μπορῶ νά τό πῶ, μιλῶ χωρίς φόβο καί χωρίς πάθος. Βλέπω μπροστά μου τόν γκρεμό ὅπου μᾶς ὁδηγεῖ ἡ καταπίεση πού κάλυψε τόν τόπο. Αὐτή ἡ ἀνωμαλία πρέπει νά σταματήσει. Εἶναι ἐθνική ἐπιταγή.

Τώρα ξαναγυρίζω στή σιωπή μου. Παρακαλῶ τό Θεό νά μή μέ φέρει ἄλλη φορά σέ παρόμοια ἀνάγκη νά ξαναμιλήσω.

Γιώργος Σεφέρης

Ἑρωτήσεις

1. Μέ ποιές ἐκφράσεις παρουσιάζει ὁ Σεφέρης τήν κατάσταση στή δικτατορία;
2. Ποιά εἶναι τά «ἰδεώδη» γιά τά ὁποῖα μιλάει ὁ Σεφέρης;
3. Δικαιώθηκε ὁ ποιητής στίς προβλέψεις του γιά τό «δράμα τοῦ τέλους»;

Ἀκόμα δέ μπόρεσα

Ὁ ποιητής Γιώργος Σαραντάρης πήρε μέρος στὸν πόλεμο τοῦ 1940. Τὸ ποίημα πού ἀκολουθεῖ εἶναι ἐμπνευσμένο ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἐμπειρία του. Σέ λίγους μῆνες ὁ ποιητής πέθανε ἀπὸ τίς κακουχίες τοῦ μετώπου.

ἀκόμα δέ μπόρεσα νά χύσω ἓνα δάκρυ
πάνω στὴν καταστροφὴ
δέν κοίταξα ἀκόμα καλὰ τοὺς πεθαμένους,
δέν πρόφτασα νά δῶ πῶς λείπουνε
ἀπὸ τὴ συντροφιά μου,
πῶς ἔχασαν τὸν ἀέρα πού ἐγὼ ἀναπνέω
καί πῶς ἡ μουσικὴ τῶν λουλουδιῶν,
ὁ βόμβος τῶν ὀνομάτων πού ἔχουνε τὰ πράγματα
δέν ἔρχεται στ' αὐτιά τους·
ἀκόμα δέν χλιμίντρισαν τ' ἄλογα
πού θά μέ φέρουν πλάι τους.
Νά τοὺς μιλήσω,
νά κλάψω μαζί τους
καί ὕστερα νά τοὺς σηκώσω ὀρθίους·
ὅλοι νά σηκωθοῦμε σάν ἓνας ἄνθρωπος,
σάν τίποτα νά μὴν εἶχε γίνεи
σάν ἡ μάχη νά μὴν εἶχε περάσει πάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια μας.

Ἑρωτήσεις

1. Γιά ποιούς μιλάει ὁ ποιητής;
2. Ποιὰ διάθεση ἐκφράζει τὸ ποίημα;
3. Τί θά ἤθελε ὁ ποιητής καί τί φανερῶνει αὐτὴ ἡ ἐπιθυμία του;

1. 'Από τό «'Εμβατήριο του 'Ωκεανού»

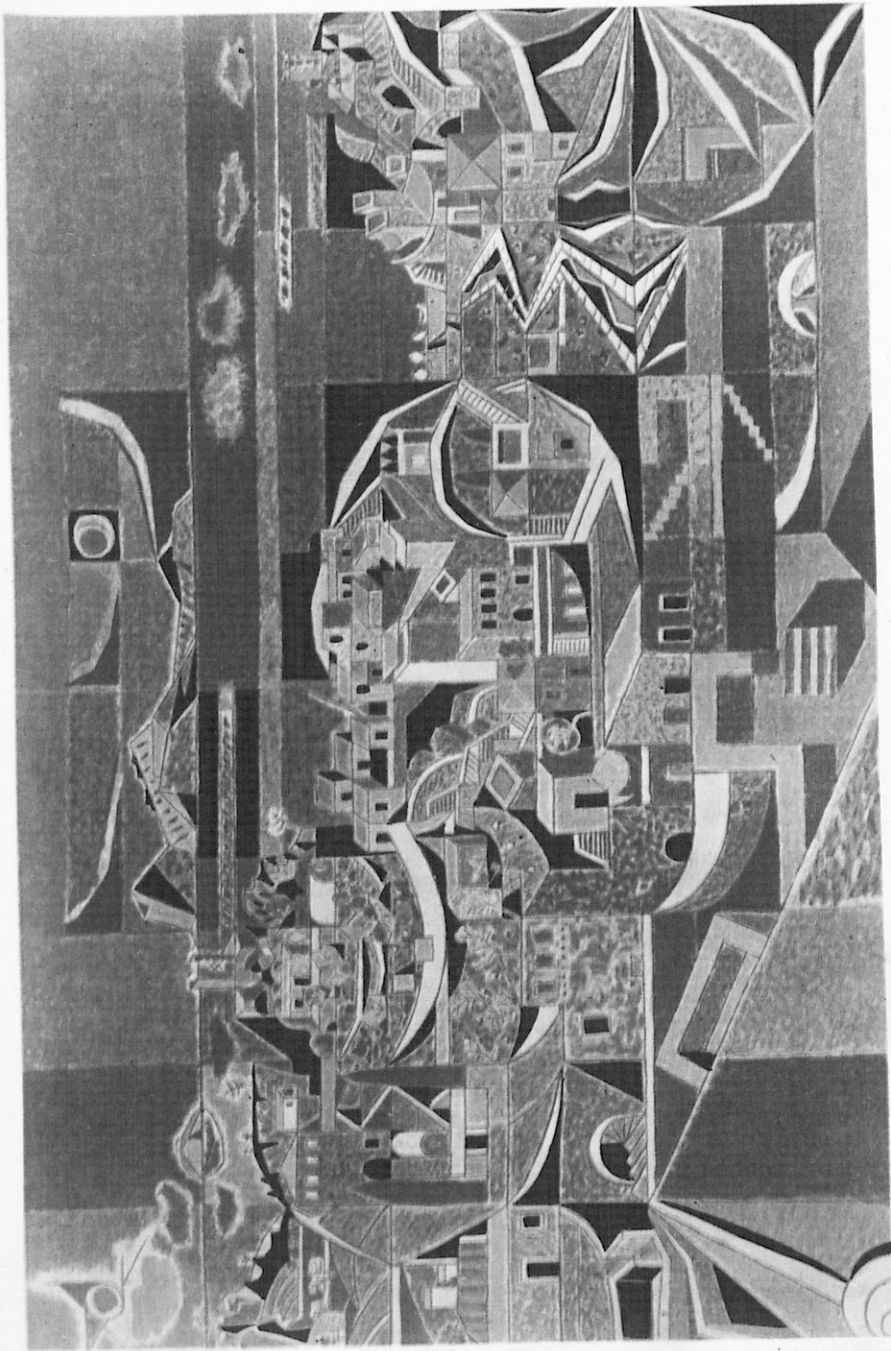
'Η συλλογή αὐτὴ τοῦ Ρίτσου, πού εἶναι στήν πραγματικότητα ἓνα πολὺ ἐκτεταμένο ποίημα, ἐκδόθηκε τό 1940. Εἶναι γεμάτη μνήμες τοῦ ποιητῆ ἀπὸ τῆ θάλασσα, πού κοντά της ἔζησε τὰ πρώτα του χρόνια.

ὀ γέροι ναυτικοί
πού δέν ἔχουν καίκι, πού δέν ἔχουν πιά δίχτυα
κάθονται στό βράχο
καί καπνίζουν στήν πίπα τους
ταξίδια, σκιά καί μετάνοια.
"Ὅμως ἐμεῖς
δέν ξέρουμε τίποτα
ἀπ' τή στάχτη στή γεύση τοῦ ταξιδιου.
Ξέρουμε τό ταξίδι
καί τό γλαυκὸ ἡμικύκλιο τοῦ ὀρίζοντα
πού 'ναι σάν τ' ἄγριο φρύδι
θαλασσινοῦ θεοῦ.
Πηδᾶμε στίς βάρκες
λύνουμε τὰ σκοινιά καί τραγουδᾶμε τῇ θάλασσα
κοιτώντας τό ἀσημένιο σύννεφο
πλάϊ στ' ἀνοιξιᾶτικο φεγγάρι.
Ποιά διαμαντένια πολιτεία
κοιμᾶται πίσω ἀπ' τὰ βουνά;
Ποιά φῶτα τρέμουν πέρα στή νύχτα
καί μᾶς φωνάζουν;
'Ακούσαμε τό τραγούδι τῆς θάλασσας
καί δέ μπορούμε πιά νά κοιμηθοῦμε.
Μητέρα,
μή μου κρατᾶς τό χέρι.

Ἑρωτήσεις

1. Στό ἀπόσπασμα κυριαρχοῦν δύο εἰκόνες ἀντίθετες. Ποιά εἶναι τὰ στοιχεῖα πού συνιστοῦν τήν ἀντίθεσή τους;
2. Μέ ποιές ἐκφράσεις δείχνει ὁ ποιητής τῇ λαχτάρα τῶν παιδιῶν γιά τῇ θάλασσά;

Χατζηκυριάκος - Γκίκας: "Υδρα.

3. Οι εκφράσεις «καπνίζουν στην πίπα τους... μετάνοια» και «τό γλαυκό ήμικύκλιο... θαλασσινού θεοῦ» είναι οι πιο τολμηρές μεταφορικές συνδέσεις. Πώς τις αντιλαμβάνεσθε;

2. "Ύμνος καί Θρῆνος γιά τήν Κύπρο

Τόν Ἰούλιο τοῦ 1974 τουρκικά στρατεύματα, παραβαίνοντας κάθε ἐννοια δικαίου καί ἠθικῆς, ἀποβιβάστηκαν στό μαρτυρικό νησί καί κατέλαβαν τό βόρειο τμήμα του, πού τό κατέχουν ὡς σήμερα. Ἡ εἰσβολή ἐκείνη, γνωστή ὡς ἐπιχείρηση Ἀττίλας, εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα, ἐκτός ἀπό τά ἄλλα δεινά, νά ἐκδιωχτοῦν ἀπό τά σπίτια τους πάνω ἀπό 200 χιλ. Ἑλληνοκύπριοι, πού κατέφυγαν ὡς πρόσφυγες στό νότιο τμήμα τοῦ νησιοῦ.

νησί πικρό, νησί γλυκό, νησί τυραγνισμένο
κάνω τόν πόνο σου νά πῶ καί προσκυνῶ καί μένω.

Ἐσὺ τῆς θάλασσας ρυθμός, ὀλάνθιστο κλωνάρι,
πῶς σοῦ μαδῆσαν τ' ἄνθια σου διπλοῖ, τριπλοῖ βαρβάρου.

Τί θλιβερά πού σεργιανᾶν τριγύρω σου τά ψάρια
κι ἀντίχριστοι νά παίζουνε τήν τύχη σου στά ζάρια.

Κουράγιο, μικροκόρη μας, πού μᾶς ἐγίνης μάνα
Ἵμνος καί Θρῆνος τῆς ζωῆς κι ἀνάστασης καμπάνα.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιοί ξένοι κατακτητές κατέλαβαν, κατά καιρούς, τό νησί;
2. Ποιοί στίχοι ἐκφράζουν καλύτερα τήν ἱστορική του μοίρα;
3. Μέ ποιά μέσα αἰσθητικά προσπαθεῖ ὁ ποιητής νά συνδυάσει τόν ὕμνο μέ τό θρῆνο; (Προτοῦ ἀπαντήσετε, νά παρατηρήσετε τίς εἰκόνες, τίς λέξεις, τό μέτρο καί τό ρυθμό τοῦ ποιήματος).
4. Μέ ποιο στίχο ἐκφράζει ὁ ποιητής τήν αἰσιοδοξία του γιά τό μέλλον τοῦ νησιοῦ;

1. Προσκλητήριο

Τό ποίημα ανήκει στην 'Οδοιπορία 1929-1957 και πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1937.

Κοιτάχτε αὐτή τή θάλασσα, πού δίχως
ἀχτή λαμποκοπᾷ· κι αὐτοῦ τοῦ δέντρου
τό λύγισμα· μέ πόση ἐμπιστοσύνη
δέν κρέμεται στὸν ἄνεμο! Κοιτάχτε
τά ράμφη τῶν πουλιῶν πού ἀκίνητοῦνε
τό μεσημέρι, τοὺς σχισμένους βράχους...

Ἀσύγκριτη εἶναι ἡ μέρα πού ἀπ' τό βάθος
μέ κυκλικές ψηλώνει παρελάσεις
κι ἀπέραντος ὁ κόσμος!... Σηκωθεῖτε!
Ἡ θάλασσα ἀνεβαίνει στήν αὐλή μας
κι οἱ ὀρίζοντες χτυποῦν τίς πόρτες μας!

Πάνω ἀπ' τό δροσερό κι ἥσυχο κύμα
ξαναγυρίζει ἡ ἄνοιξη! Τ' ἀγέρι
πηδᾷ ἀπ' τῆς χαραυγῆς τή ρόδινη ἄχνα
σ' ὅλη τή γῆ! Τά μέτωπα ἀναπνέουν
κι ἀνθίζουν τά χαμόγελα πού πλέκουν
τό μέλλον τῆς ζωῆς!... Ἀγαπηθεῖτε!...

Γιατί, ἀδελφοί, νά κάνουμε τίς νύχτες
στοχαστικές, τίς μέρες νά βαραίνουν
ἀπ' τή μελαγχολία τους, τραηγμένες
στῶν θαλασσῶν τίς ἄκρες; Τί στοιχίζει
στ' ἀηδόνι τό τραγούδι κι ἡ εὐγένεια
στήν πρωινή βροχή; Ἀγαπηθεῖτε!...

Ἄς κλείσουμε κι ἐμεῖς τόν προορισμό μας
καθὼς αὐτός ὁ ἥλιος ἐκεῖ πάνω.

Ἄς φεύγουμε ἀνεβαίνοντας καί τέλος
ἄς κάμψουμε τά σύνορα τοῦ κόσμου
καθὼς ἐκεῖνος, μ' ἀναμμένα ρόδα!...

Ἑρωτήσεις

1. Ὁ ποιητής ἐκφράζει ἓνα ἰδανικό ζωῆς. Ποιό εἶναι αὐτό;
2. Τό ἰδανικό αὐτό ὁ ποιητής τό ἐκφράζει προβάλλοντας ὀρισμένες εἰκόνες ἀπό τή φύση. Νά τίς προσδιορίσετε καί νά βρεῖτε μέ ποιό τρόπο μᾶς προσκαλοῦν σ' αὐτό τό ἰδανικό ζωῆς.
3. Τί σημαίνει ὁ στίχος «οἱ ὀρίζοντες χτυποῦν τήν πόρτα μας;»
4. Τί συμβαίνει κατὰ τόν ποιητή, ὅταν λείπει ἡ ἀγάπη;
5. Μέ ποιά εἰκόνα προβάλλει ὁ ποιητής τήν πορεία καί τόν ἀληθινό προορισμό τοῦ ἀνθρώπου;

Μάνα καί γιός (1940)

τῆς ἱστορίας τό διάσελο* ὄρθιος ὁ γιός πολέμαγε
κι ἡ μάνα κράταε τά βουνά, ὄρθιος νά στέκει ὁ γιός της,
μπροῦντζος, χιόνι καί σύννεφο. Κι ἀχολόγησε ἡ Πίνδος
σάν νά 'χε ὁ Διόνυσος* γιορτή. Τά φαράγγια κατέβαζαν

τραγούδια κι ἀναπήδαγαν τά ἔλατα καί χορεῦαν
οἱ πέτρες. Κι ὅλα φώναζαν:

«Ἴτε παιῖδες Ἑλλήνων*...»

Φωτεινές σπάθες οἱ ψυχές σταύρωναν στόν ὀρίζοντα,
ποτάμια πιασδρόμιζαν, τάφοι μετακινιόνταν.

Κι οἱ μάνες τά κοφτά γκρεμνά σάν Παναγιές τ' ἀνέβαιναν.
Μέ τήν εὐκή στόν ὦμο τους κατὰ τό γιό πηγαῖναν
καί τίς ἀεροτραμπάλιζε ὁ ἄνεμος φορτωμένες
κι ἔλυνε τά τσεμπέρια τους κι ἔπαιρνε τά μαλλιά τους
κι ἔδερνε τά φουστάνια τους καί τίς σπαθοκοποῦσε,
μ' αὐτές ἀντροπατάγανε, ψηλά, πέτρα τήν πέτρα
κι ἀνηφορίζαν στή γραμμή, ὅσο πού μέσ στά σύννεφα
χάνονταν ὀρθομέτωπες ἡ μιά πίσω ἀπ' τήν ἄλλη.

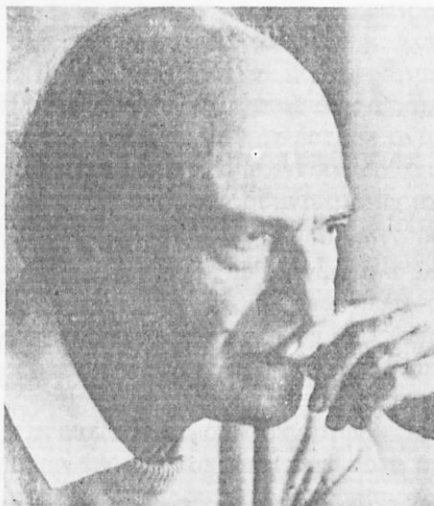
διάσελο: ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους στά χαμηλότερα σημεῖα μιᾶς κορυφογραμμῆς. Ὁ αὐχένος.

Διόνυσος: Θεός τοῦ κρασιοῦ καί τῶν ἀμπελιῶν, πού λατρευόταν μέ θορυβώδεις καί ἐνθουσιώδεις γιορτές.

Ἴτε παιῖδες Ἑλλήνων: ὁ γνωστός παιάνας τῶν ἀρχαίων. Κοῖτα Αἰσχύλου Πέρσες 402.

Ερωτήσεις

1. Στην πρώτη στροφή έχουμε μία εικόνα βιβλική, κοσμογονική. Νά βρείτε τα στοιχεία πού τή συνθέτουν.
2. Τί έννοει ό ποιητής μέ τούς στίχους «κι όλα φώναζάν: "Ιτε παῖδες Ἑλλήνων..."»;
3. Τί σημαίνει ή παρομοίωση «σάν Παναγιές»;
4. Τί είναι αὐτό πού ό ποιητής θέλει νά ἐξάρει στή δεύτερη στροφή καί μέ ποιούς ἐκφραστικούς τρόπους τό κατορθώνει;

Ὅδυσσέας Ἐλύτης

Ἀπό τό «Ἄξιον ἔστί»

Τό Ἄξιον ἔστί ἀπαρτίζουन τρεῖς ἐνότητες. Ἡ Γένεσις, τά Πάθη καί τό Ἄξιον ἔστί. Καί οἱ τρεῖς τίτλοι εἶναι παρμένονι ἀπό τήν ἐκκλησιαστική ὀρολογία. Ἀπό τά ἐκκλησιαστικά ἐπίσης κείμενα ἔχει ἐπηρεαστεῖ ή σύνθεσι καί τό ὕφος ὅλης τῆς ποιητικῆς συλλογῆς. Τά κείμενα πού ἀκολουθοῦν ἀνήκουν στή δεύτερη ἐνότητα τῆς συλλογῆς, Τά Πάθη. Γιά τό σχολιασμό τους στηριχτήκαμε, βασικά, στό βιβλίό τοῦ Τάσου Λιγνάδη «Τό Ἄξιον ἔστί τοῦ Ἐλύτη».

Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟ ΜΕΤΩΠΟ*

ημερώνοντας τ' 'Αγιαννιοῦ, μέ τήν αὔριο τῶν Φώτων, λάβαμε τή διαταγή νά κινήσουμε πάλι μπροστά*, γιά τά μέρη ὅπου δέν ἔχει καθημερινές καί σκόλες. "Ἐπρεπε, λέει, νά πιάσουμε τίς γραμμές πού κρατούσανε ὡς τότε οἱ 'Αρτινοί", ἀπό Χειμάρρα ὡς Τεπελένι. Λόγω πού ἐκεῖνοι πολεμοῦσανε ἀπ' τήν πρώτη μέρα, συνέχεια, κι εἶχαν μείνει σκεδόν οἱ μισοί καί δέν ἀντέχανε ἄλλο.

Δώδεκα μέρες κιάλας εἶχαμε μεῖς πιό πίσω, στά χωριά. Κι ἀπάνω πού συνηθίζε τ' αὐτί μας πάλι στά γλυκά τριξίματα τῆς γῆς, καί δειλά συλλαβίζαμε τό γάβγισμα τοῦ σκύλου ἤ τόν ἀχό τῆς μακρινῆς καμπάνας, νά πού ἦταν ἀνάγκη, λέει, νά γυρίσουμε στό μόνο ἀχολοῖ πού ξέραμε: στό ἀργό καί στό βαρύ τῶν κανονιῶν, στό ξερό καί στό γρήγορο τῶν πολυβόλων.

Νύχτα πάνω στή νύχτα βαδίζαμε* ἀσταμάτητα, ἓνας πίσω ἀπ' τόν ἄλλο, ἴδια τυφλοί. Μέ κόπο ξεκολλώντας τό ποδᾶρι ἀπό τή λάσπη, ὅπου, φορές, ἐκαταβούλιαζε ἴσαμε τό γόνατο. Ἐπειδὴ τό πιό συχνά ψιχάλιζε στούς δρόμους ἔξω, καθὼς μέσ στήν ψυχὴ μας. Καί τίς λίγες φορές ὅπου κάναμε στάση νά ξεκουραστοῦμε, μήτε πού ἀλλάζαμε κουβέντα, μονάχα σοβαροί καί ἀμίλητοι, φέγγοντας μ' ἓνα μικρό δαδί, μία μία ἐμοιραζόμασταν τή σταφίδα. "Ἡ φορές πάλι, ἂν ἦταν βολετό, λύναμε βιαστικά τά ροῦχα καί ξυνόμασταν μέ λύσσα ὥρες πολλές, ὅσο νά τρέξουν τά αἵματα. Τί μᾶς εἶχε ἀνέθει ἡ ψεῖρα ὡς τό λαιμό, κι ἦταν αὐτό πιό κι ἀπ' τήν κούραση ἀνυπόφερτο. Τέλος, κάποτε ἀκουγότανε στά σκοτεινά ἡ σφυρίχτρα, σημάδι ὅτι κινούσαμε, καί πάλι σάν τά ζά τραβούσαμε μπροστά νά κερδίσουμε δρόμο, πριχουῖ ξημερώσει καί μᾶς βάλουνε στόχο τ' ἀερόπλانا. Ἐπειδὴ ὁ Θεός δέν κάτεχε ἀπό στόχους ἡ τέτοια, κι ὅπως τό 'χε συνηθιο του, στήν ἴδια πάντοτε ὥρα ξημέρωνε τό φῶς.

Τότες, χωμένοι μέσ στίς ρεματιές, γέρναμε τό κεφάλι ἀπό τό μέρος τό βαρύ, ὅπου δέ βγαίνουνε ὄνειρα. Καί τά πουλιά μᾶς θύμωναν, πού δέ δίναμε τάχα σημασία στά λόγια τους — ἴσως καί πού ἀσκημίζαμε χωρίς αἰτία τήν πλάση. "Ἄλλης λογῆς ἐμεῖς χωριάτες, μ' ἄλλω λογῇ ξινά-

μέτωπο: ὁ ποιητής ἀναφέρεται στόν ἑλληνοϊταλικό πόλεμο τοῦ 1940.

μπροστά: γιά τήν πρώτη γραμμῇ.

οἱ 'Αρτινοί: τό σύνταγμα τῆς Ἄρτας.

βαδίζαμε: βαδίζαν τή νύχτα ἀπό τό φόβο τῶν ἀεροπορικῶν ἐπιδρομῶν.

ρια καί σιδερικά στά χέρια μας, πού ἔσφοκισμένα νά 'ναι*.

Δώδεκα μέρες κιόλας, εἶχαμε μεῖς πιό πίσω στά χωριά κοιτάζει σέ κατρέφτη, ὥρες πολλές, τό γύρο τοῦ προσώπου μας. Κι ἀπάνω πού συνήθιζε ξανά τό μάτι μας τά γνώριμα παλιά σημάδια, καί δειλά συλλαβίζαμε τό χεῖλο τό γυμνό ἢ τό χορτάτο ἀπό τόν ὕπνο μάγουλο, νά πού τή δεύτερη τή νύχτα σάμπως πάλι ἀλλάζαμε, τήν τρίτη ἀκόμη πιό πολύ, τήν ὕστερη, τήν τέταρτη, πιά φανερό, δέν ἤμασταν οἱ ἴδιοι. Μόνε σά νά πηγαίναμε μπουλούκι ἀνάκατο, θαρροῦσες, ἀπ' ὅλες τίς γενιές καί τίς χρονιές*, ἄλλοι τῶν τωρινῶν καιρῶν κι ἄλλοι πολλά παλιῶν, πού 'χαν λευκάνει ἀπ' τά περίσσια γένια. Καπεταναῖοι ἀγέλαστοι μέ τό κεφαλοῖπάνι, καί παπάδες θερία, λοχιές τοῦ 97 ἢ τοῦ 12, μπαλτζήδες* βλοσυροί πάνου ἀπ' τόν ὦμο σειώντας τό πελέκι, ἀπελάτες* καί σκουταροφόροι* μέ τό αἷμα ἐπάνω τους ἀκόμη Βουργάρων καί Τουρκῶν. "Ὅλοι μαζί, δίχως μιλιὰ, χρόνους ἀμέτρητους ἀγκομαχώντας πλάι πλάι, διαβαίναμε τίς ράχες, τά φαράγγια, δίχως νά λογαριάζουμε ἄλλο τίποτε. Γιατί καθῶς ὅταν βαροῦν ἀπανωτές ἀναποδιές τούς ἴδιους τούς ἀνθρώπους πάντα, συνηθᾶν ἐκείνοι στό Κακό, τέλος τοῦ ἀλλάζουν ὄνομα, τό λέν Γραμμένο ἢ Μοίρα —ἐτσι κι ἐμεῖς ἐπροχωρούσαμε ἴσια πάνου σ' αὐτό πού λέγαμε Κατάρρα, ὅπως θά λέγαμε Ἀντάρρα ἢ Σύγγνεφο. Μέ κόπο ξεκολλώντας τό ποδάρι ἀπό τή λάσπη ὅπου φορές ἐκαταβούλιαζε ἴσαμε τό γόνατο. Ἐπειδὴ τό πιό συχνά, ψιχάλιζε στούς δρόμους ἔξω καθῶς μέε στήν ψυχὴ μας.

Κι ὅτι ἤμασταν σιμά πολύ στά μέρη ὅπου δέν ἔχει καθημερινές καί σκόλες, μήτε ἀρρώστους καί γερούς, μήτε φτωχοὺς καί πλούσιους, τό καταλαβαίναμε. Γιατί κι ὁ βρόντος πέρα, κάτι σάν καταιγίδα πίσω ἀπ' τά βουνά, δυνάμωνε ὀλοένα, τόσο πού καθαρά στό τέλος νά διαβάζουμε τό ἀργό καί τό βαρύ τῶν κανονιῶν, τό ξερό καί τό γρήγορο τῶν πολυθόλων. "Υστερα καί γιατί, ὀλοένα πιό συχνά, τύχαινε τώρα ν' ἀπαντοῦμε, ἀπ' τ' ἄλλο μέρος νά ἔρχονται, οἱ ἀργές οἱ συνοδεῖες μέ τούς λαθωμένους. "Ὅπου ἀπιθῶνανε χάμου τά φορεῖα οἱ νοσοκόμοι, μέ τόν κόκκινο σταυρό στό περιβραχιόνιο, φτύνοντας μέσα στίς παλάμες, καί τό μάτι τους ἄγριο γιά τσιγάρο. Κι ὅπου κατόπι σάν ἀκούγανε γιά ποῦ τραβούσαμε, κουνούσαν τό κεφάλι, ἀρχινώντας ἱστορίες γιά σημεῖα καί τέρα-

**Ἄλλης λογῆς...* νά 'ναι: ἦταν δηλαδή ὀπλισμένοι.

χρονιές: τούς συνοδεύουν καί οἱ νεκροὶ πολεμιστές.

μπαλτζήδες: μπαλτζῆς σημαίνει μελισσοκόμος· ἐννοεῖ σκαπανεῖς ὀπλισμένους μέ πελέκι.

ἀπελάτες: φύλακες τῶν ἀνατολικῶν συνόρων τοῦ βυζαντινοῦ κράτους.

σκουταροφόρος: ἀσπιδοφόρος.

τα. "Όμως έμείς τό μόνο πού προσέχαμε ήταν εκείνες οί φωνές μέσα στά σκοτεινά, πού ανέβαιναν, καυτές ακόμη από τήν πίσσα τοῦ βυθοῦ ἢ τό θειάφι*. «"Οι ὄι, μάνα μου», «ὄι ὄι, μάνα μου», καί κάποτε, πιό σπάνια, ἕνα πνιχτό μουσούνισμα, ἴδιο ροχαλητό, πού 'λεγαν, ὅσοι ξέρανε, εἶναι αὐτός ὁ ρόγχος τοῦ θανάτου.

Ήταν φορές πού ἐσέρνανε μαζί τους κι αἰχμαλώτους, μόλις πιασμένους λίγες ὥρες πρίν, στά ξαφνικά γιουρούσια* πού κάναν τά περίπολα. Βρωμοῦσανε κρασί τά χνῶτα τους, κι οἱ τσέπες τους γιομάτες κονσέρβα ἢ σοκολάτες. "Όμως ἐμείς δέν εἶχαμε, ὅτι κομμένα τά γιοφύρια πίσω μας, καί τά λίγα μουλάρια μας κι ἐκεῖνα ἀνήμπορα μέσα στό χιόνι καί στή γλιστράδα τῆς λασπουριᾶς.

Τέλος, κάποια φορά, φανήκανε μακριά οἱ καπνοί πού ανέβαιναν μεριές μεριές, κι οἱ πρῶτες στόν ὀρίζοντα κόκκινες, λαμπερές φωτοβολίδες.

Ἑρωτήσεις

1. Ὁ ποιητής ἐπαναλαμβάνει πολλές φορές τή φράση «γιά τά μέρη ὅπου δέν ἔχει καθημερινές καί σκόλες». Γιατί;
2. Στίς τέσσερις πρῶτες παραγράφους ὁ ποιητής περιγράφει ρεαλιστικά τά βήσσανα τῆς πορείας καί συγχρόνως δείχνει μεγάλη εὐαισθησία ἀπέναντι στή φύση. Νά ἐπισημάνετε τά ἀντίστοιχα χωρία.
3. Γιατί ὁ ποιητής παρουσιάζει τούς νεκρούς τοῦ ἔθνικοῦ μας παρελθόντος νά συμμετέχουν στήν πορεία;
4. Ὅταν διαβάσετε καί τό τρίτο ἀνάγνωσμα, στήν ἀπάντηση τῆς ἐρωτήσεως 2 νά συμπεριλάβετε καί τό πρῶτο ἀνάγνωσμα.

καυτές... θειάφι: μεταφορική ἔκφραση· ἐννοεῖ τήν κόλαση τοῦ πολέμου.
γιουρούσι: ἔφοδος, ἐφόρμηση.

Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΞΟΔΟΣ*

Τίς ἡμέρες ἐκεῖνες ἔκαναν σύναξη μυστική τὰ παιδιά* καὶ λάβανε τὴν ἀπόφαση, ἐπειδὴ τὰ κακὰ μαντάτα* πλήθαιναν στὴν πρωτεύουσα, νὰ βγοῦν ἔξω σέ δρόμους καὶ σέ πλατεῖες μέ τό μόνο πράγμα πού τούς εἶχε ἀπομείνει: μιά παλάμη τόπο κάτω ἀπό τ' ἀνοιχτό πουκάμισο* μέ τίς μαῦρες τρίχες καὶ τό σταυρουδάκι τοῦ ἡλίου. Ὅπου εἶχε κράτος κι ἐξουσία ἡ Ἐνορία*.

Καί ἐπειδὴ σίμωνε ἡ μέρα πού τό Γένος εἶχε συνήθειο νὰ γιορτάζει τόν ἄλλο Σηκωμό*, τῇ μέρα πάλι ἐκείνη ὀρίσανε γιά τὴν Ἐξοδο. Καί νωρίς ἐβγήκανε καταμπροστά στόν ἥλιο, μέ πάνου ὡς κάτω ἀπλωμένη τὴν ἀφοβία σάν σημαία, οἱ νέοι μέ τὰ πρησμένα πόδια* πού τούς ἔλεγαν ἀλητες. Καί ἀκολουθοῦσαν ἀντρες πολλοί, καὶ γυναῖκες, καὶ λαβωμένοι μέ τόν ἐπίδεσμο καὶ τὰ δεκανίκια*. Ὅπου ἔβλεπες ἄξαφνα στήν ὄψη τους τόσες χαρακιές*, πού ἔλεγε εἶχανε περάσει μέρες πολλές μέσα σέ λίγην ὥρα.

Τέτοιας λογῆς ἀποκοτιές, ὥστόσο, μαθαίνοντες οἱ Ἄλλοι*, σφόδρα ταραχθήκαν*. Καί φορές τρεῖς μέ τό μάτι ἀναμετρώντας τό ἔχει τους, λάβανε τὴν ἀπόφαση νὰ βγοῦν ἔξω σέ δρόμους καὶ σέ πλατεῖες, μέ τό μόνο πράγμα πού τούς εἶχε ἀπομείνει* μιά πήχη φωτιά κάτω ἀπ' τὰ σί-

Ἐξοδος: ἐννοεῖ τὴ μεγάλη ἐκδήλωση διαμαρτυρίας πού ἐγίνε στήν Ἀθήνα μέ τὴν ἐγκαίρεια τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς 25ης Μαρτίου 1942. Οἱ ἀρχές Κατοχῆς ἀντιμετώπισαν τὴν ἐκδήλωση μέ ἱππικό καὶ μηχανοκίνητα. Τὰ θύματα ἦταν πολλὰ.

τὰ παιδιά: οἱ νέοι ἀποτελοῦσαν τὸν κύριο ὄγκο τῆς ἐκδήλωσης.

μαντάτα: ὑπῆρχαν φήμες γιὰ ὀμηρίες, ἐκτελέσεις καὶ γιὰ προσάρτηση τῆς Θράκης.

πουκάμισο: τό μόνο πού τούς ἀπόμεινε ἦταν ἡ μεγάλη τους καρδιά.

Ἐνορία: ἡ Ἡβη.

Σηκωμό: ἐννοεῖ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821.

πρησμένα πόδια: τό χειμῶνα ἐκεῖνο πολλοί εἶχαν πρηστεῖ ἀπὸ ἀβιταμίνωση.

...τὰ δεκανίκια: οἱ ἀνάπηροι τοῦ πολέμου.

χαρακιές: εἶχαν γεράσει πρόωρα.

οἱ Ἄλλοι: οἱ κατακτητές.

Σφόδρα ταραχθήκαν: ἡ ἔκφραση ἀπὸ τό Εὐαγγέλιο.

μέ τό μόνο... ἀπομείνει: Ἡ φράση «μιά πήχη φωτιά κάτω ἀπ' τὰ σίδερα» (τὰ ὄπλα) ἀντιτίθεται στήν παρακάτω: μιά παλάμη κάτω ἀπὸ τ' ἀνοιχτό πουκάμισο.

δερα, μέ τις μαῦρες κάνες καί τά δόντια τοῦ ἡλίου*. "Οπου μήτε κλῶνος μήτε ἀνθός, δάκρυο ποτέ δέν ἔβγαλαν*. Καί χτυπούσανε ὅπου νά 'ναι, σφαλώντας τά βλέφαρα μέ ἀπόγνωση*. Καί ἡ "Ανοιξη ὀλοένα τούς κυρίευε. Σά νά μήν ἦτανε ἄλλος δρόμος πάνω σ' ὀλάκερη τή γῆ, γιά νά περάσει ἡ "Ανοιξη παρά μονάχα αὐτός*, καί νά τόν εἶχαν πάρει ἀμίλητοι, κοιτάζοντας πολύ μακριά, πέρ' ἀπ' τήν ἄκρη τῆς ἀπελπισιάς, τή Γαλήνη πού ἔμελλαν νά γίνουν*, οἱ νέοι μέ τά πρησμένα πόδια πού τούς ἔλεγαν ἀλῆτες, καί οἱ ἄντρες, καί οἱ γυναῖκες, καί οἱ λαθωμένοι μέ τόν ἐπίδεσμο καί τά δεκανίκια.

Καί περάσανε μέρες πολλές μέσα σέ λίγην ὥρα. Καί θερίσανε πλῆθος τά θηρία, καί ἄλλους ἐμάζωξαν. Καί τήν ἄλλη μέρα ἐστήσανε στόν τοῖχο τριάντα.

Ἑρωτήσεις

1. α) Ποιοί εἶναι αὐτοί πού παίρνουν μέρος στήν ἐκδήλωση;
β) Πῶς βαδίζουν πρὸς τό θάνατο;
γ) Πῶς παρουσιάζονται οἱ κατακτητές;
2. Τό ἀνάγνωσμα εἶναι ἐπηρεασμένο στή σύνδεση τῶν προτάσεων, στό ὕφος καί τήν ἐπιλογή τῶν λέξεων ἀπό τό Εὐαγγέλιο καί τις λαϊκές ἀφηγήσεις. Μπορεῖτε νά δικαιολογήσετε αὐτή τήν ἀποψη ἐπισημαίνοντας α) τό εἶδος τῆς συνδέσεως τῶν προτάσεων καί τῶν ὀρων της, β) ὀρισμένες λέξεις ἢ φράσεις πού θυμίζουν Εὐαγγέλιο ἢ λαϊκές ἀφηγήσεις.
3. Νά ἐπισημάνετε τά κυριότερα ἐκφραστικά μέσα πού χρησιμοποιοῖ ὁ ποιητής.

τά δόντια τοῦ ἡλίου: ἀντίθεση στό προηγούμενο: «σταυρουδάκια τοῦ ἡλίου».

Ἐδῶ ὁ ἡλιος γίνεται θάνατος.

ὅπου... ἔβγαλαν: δέν ὑπῆρξαν ποτέ νέοι· σάν ρομπότ ἐκτελοῦσαν τίς διαταγές.

μέ ἀπόγνωση: τέτοιο αἶσθημα πανικοῦ νιώθουν οἱ δολοφόνοι.

μονάχα αὐτός: ὁ δρόμος τοῦ θανάτου.

καί νά τόν εἶχαν... νά γίνουν: ἡ κανονική σειρά· καί νά τόν εἶχαν πάρει ἀμίλητοι οἱ νέοι, κοιτάζοντας πολύ μακριά, πέρ' ἀπ' τήν ἄκρη τῆς ἀπελπισιάς τή Γαλήνη, πού ἔμελλαν νά γίνουν (σέ λίγο οἱ ἴδιοι), οἱ νέοι μέ τά πρησμένα κτλ.

[τῆς δικαιοσύνης ἤλιε νοητέ]

ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ἤλιε νοητέ* ✱ καί μυρσίνη* σύ δοξαστική
μὴ παρακαλῶ σας μὴ ✱ λησμονᾶτε τὴ χώρα μου!

Ἀετόμορφα ἔχει τὰ ψηλά βουνά ✱ στὰ ἡφαίστεια κλήματα σειρά*
καί τὰ σπίτια πιό λευκά ✱ στοῦ γλαυκοῦ τό γειτόνεμα!*

Τῆς Ἀσίας ἂν ἀγγίζει ἀπὸ τὴ μιά ✱ τῆς Εὐρώπης λίγο ἂν ἀκουμπᾷ
στόν αἰθέρα στέκει νά ✱ καί στὴ θάλασσα μόνη της!*

Καί δέν εἶναι μήτε ξένου λογισμός ✱ καί δικοῦ της μήτε ἀγάπη μιά*
μόνο πένθος ἄχ παντοῦ ✱ καί τό φῶς ἀνελέητο!*

Τὰ πικρά μου χέρια μέ τόν Κεραυνό ✱ τὰ γυρίζω πίσω ἀπ' τόν Καιρό
τούς παλιούς φίλους καλῶ ✱ μέ φοβέρες καί μ' αἵματα!*

Μά 'χουν ὅλα τὰ αἵματα ξαντιμεθεῖ ✱ κι οἱ φοβέρες ἄχ λατομηθεῖ
καί στόν ἕναν ὁ ἄλλος μπαί ✱ νουν ἐναντίον οἱ ἄνεμοι!*

Τῆς Δικαιοσύνης ἤλιε νοητέ ✱ καί μυρσίνη σύ δοξαστική
μὴ παρακαλῶ σας μὴ ✱ λησμονᾶτε τὴ χώρα μου!

ἤλιε νοητέ: ἡ φράση εἶναι ἐκκλησιαστική (π.χ. *χαῖρε «ὄχημα ἡλίου τοῦ νοη-
τοῦ»*, στήν ἀκολουθία τοῦ Ἀκαθίστου ὕμνου).

μυρσίνη: μυρτιά· συμβολίζει τὴ δόξα.

στὰ ἡφαίστεια... σειρά: Προφανῶς ἐννοεῖ τίς σθηομένες πλαγιές ἡφαιστειῶν,
στὶς ὁποῖες οἱ νησιῶτες φυτεύουν κλήματα.

καί τὰ σπίτια... γειτόνεμα: τὰ σπίτια γίνονται λευκότερα σέ συνδυασμὸ μέ τό
γλαυκὸ χρῶμα.

στόν αἰθέρα... μόνη της!: ἡ Ἑλλάδα πατὰ καί ταξιδεύει πάνω στὴ θάλασσα.

καί δέν... ἀγάπη μιά: οὔτε κανεῖς ξένος τὴν πόνεσε οὔτε κανεῖς δικός της τὴν
ἀγάπησε, ὅσο τῆς ἀξίζει.

μόνο... ἀνελέητο!: μόνο ὁ θάνατος τὴ σημαδεύει σέ ἀντίθεση μέ τό φῶς, ποῦ
ξεοκεπάζει τὰ πάντα.

Τὰ πικρά... αἵματα!: Τό νόημα: Μέσα στὴ λάμψη τοῦ κεραυνοῦ κάνω ἐκκλή-
σεις μέ τὰ χέρια μου στό προγονικὸ παρελθόν· μέ κάθε μέσο καλῶ ὅποιον
ἀγάπησε αὐτὴ τὴ γῆ.

Μά 'χουν... οἱ ἄνεμοι! Τό νόημα: "Ὅλα τὰ αἵματα ἔχουν ἀνταποδοθεῖ (ξαντι-
μεθεῖ τοῦ ρήμ. ξαντληρώνω, ἐκδικούμαι) κι οἱ φοβέρες δέν πιά-
νουν πιὰ· πνέουν οἱ ἄνεμοι τοῦ μίσους· ἐννοεῖ τὴ διχόνοια).

Ἑρωτήσεις

- α) Τί ζητάει ὁ ποιητής ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς Δικαιοσύνης;
β) Πῶς παρουσιάζει τὴν Ἑλλάδα ὁ ποιητής στὸ δεύτερο, τρίτο καὶ τέταρτο δίστιχο;
γ) Σέ ποιούς ἀπευθύνεται ὁ ποιητής στὸ πέμπτο καὶ ἕκτο δίστιχο καὶ γιὰ ποιούς κινδύνους μιλάει;
2. Νά προσδιορίσετε τὸ μέτρο. Τί παρατηρήσεις ἔχετε νά κάμετε γιὰ τὴν ὁμοιοκαταληξία;

Νίκος Παππᾶς

Ὁ μικρὸς λαγός

Τὸ ποίημα ἀνήκει στὴ συλλογὴ Σήματα ἀπὸ μιά τρικυμία (1962).

ταν ἤμουνα πέντε χρονῶν
ἡ δασκάλα μου μοῦ εἶχε μιλήσει
γιὰ τὴ ζωύλα τοῦ μικροῦ λαγοῦ.
Γιὰ τὴ δειλὴ καρδιά του

τ' ἀνήσυχὰ πόδια του
γιὰ τὰ σταφύλια πού ἔκλεβε ἀπ' τὴν αὐλή μας
γιὰ τὰ θεριά τοῦ κόσμου πού τὸν κυνηγοῦν.
Κάτω ἀπὸ τὸ θρανίό μου ξεδίπλωνα
τ' ἄσπρο μου μαντιλάκι
γιὰ νά μαζέψω τὰ δάκρυά μου.
Μεγάλωσα.
Ἡ δασκάλα μου θά 'γινε γιαγιά,
ἐγὼ γυρίζω μέ τοὺς στίχους μου στοὺς δρόμους
ὁ μικρὸς λαγός θά πέθανε
μ' ἀκόμα τὰ θεριά τοῦ κόσμου θά τὸν κυνηγοῦν
κι αὐτόν κι ἐμένα...

Ἑρωτήσεις

1. Τί εἶναι γιὰ τὸν ποιητὴ ὁ μικρὸς λαγός τῆς παιδικῆς του ἡλικίας καὶ τί συμβολίζει ὁ μικρὸς λαγός, ὅταν, μεγάλος πιά, γράφει τὸ ποίημα;

Ἡ βοδάμαξα (ἀπόσπασμα)

*Τό ποίημα συμβολίζει τήν καρτερικότητα καί τό μόχθο τοῦ ἀνθρώπου,
πού καθαγιάζεται διαμέσου τῶν αἰώνων.*

Αρμα τῆς ἀγιοσύνης
καί τῶν παρθενικῶν γερατειῶν τῶν γονιῶν μας,
φερμένη ἀπ' τή γῆ Χαναάν
στόν κάμπο τό θεσσαλικό μέ τά σιτάρια,
πού 'ναι μέγας καί βουβός σάν ἐκκλησιά ὑπομονῆς
κάτω ἀπ' τοῦ ἡλίου τή φωτιά!...

Πηγαίνεις ἀργά, σά βιβλική χελώνα,
σηκώνοντας τή μοίρα τῶν ἀνθρώπων τῆς γῆς,
πιό λυπημένη ἀπ' τό μαγγανοπήγαδο καί τό σαλιγκάρι,
μέ ρόδες σκοτεινές, δίχως ἀχτίνες,
φέτες γριᾶς βαλανιδιάς πελεκημένες ἀπ' τόν πρόγονο,
κυλᾶς πάνω στόν κάμπο πού δέν ἔχει δρόμους
μά εἶναι δίσκος τοξωτός μ' ἀνατολή καί δύση
καί τό θεό ἀνάμεσα μεγάλο
γιά νά σκεπάζει τά χωράφια μας!...

Ξανθό βουνό ἀπ' ἄχερο σηκώνεις τό θεριστή τό μήνα
γλιστρώντας σέ πελώρια ψάθα ψαλιδισμένη
ἀπ' τίς φεγγαροπρόσωπες θερίστρες ἀδερφές μου,
καί πᾶς μονάχη κάτω ἀπ' τό λιοπύρι,
γιατί ὁ ἀφέντης σου πληγώθηκε ἀπ' τό κάμα
καί μέσ στό θησαυρό του βουλιαγμένος,
πιό κίτρινος ἀπ' τ' ἄχερο,
πιό γυμνός ἀπ' τήν πέτρα,
νειρεύεται, μπορεῖ, μιά πετροπέρδικα
νά λούζεται σέ μιά βουνίσια ἀνάβρα!...

Ἑρωτήσεις

1. Πῶς χαρακτηρίζει ἡ ποιήτρια τή βοδάμαξα; Γιατί δίνει αὐτούς τοὺς χαρακτη-
ρισμούς; Τή βοηθοῦν νά πετύχει τό σκοπό της;

2. Ὁ θεσσαλικός κάμπος εἶναι «μεγάλος καὶ βουβός σάν ἐκκλησία ὑπομονῆς»· ἢ βοδάμαξα «μέ ρόδες σκοτεινές, δίχως ἀχτίνες»· ὁ θεός μεγάλος ἀνάμεσα σ' ἀνατολή καὶ δύση· οἱ θερίστρες «φεγγαροπρόσωπες». Ἐξηγήστε τί θέλει νά ἐκφράσει μέ αὐτά ἡ ποιήτρια.

Ἀνδρέας Καραντώνης

Γύρω ἀπὸ τὴ σύγχρονη ἑλληνικὴ ποίηση

 χουμε τὴ γνώμη, πὼς ἡ ποίηση αὐτὴ, πού ἄλλοτε τὴ λέμε μοντέρνα καὶ ἄλλοτε σύγχρονη, εἶναι ὁ τέταρτος, κατὰ ἱστορικὴ σειρὰ, αἰσθητικός σταθμός στὴν ἐξέλιξη τῆς ποιητικῆς μας ἱστορίας. Τό τέταρτο μεγάλο καὶ αὐτόνομο πιά ποιητικό ρεῦμα, πού ὁδήγησε τὰ στοιχεῖα τοῦ λόγου σέ νέους προσανατολισμούς καὶ νέα ἐκφραστικά πεπρωμένα. Πρῶτος σταθμός εἶναι τὸ δημοτικό τραγούδι καὶ τὸ κρητικό θέατρο, πού κατὰληξαν στοὺς ἀποκορύφωμα τοῦ Σολωμοῦ καὶ στὴν ἐπτανησιακὴ σχολή, γενικά. Δεύτερος, εἶναι ὁ ποιητικός δημοτικισμός, μέ τὸν Παλαμᾶ, τὸ Σικελιανό καὶ τὴ λαμπρὴ ποιητικὴ πλειάδα τους. Βέβαια, ὁ ποιητικός δημοτικισμός, ἔχει μεγάλη ἐξάρτηση ἀπὸ τὸ Σολωμό, καὶ ξεκινᾷ κι αὐτός ἀπὸ τίς ἴδιες πηγές. Μά γρήγορα ὁλοκληρώθηκε σέ κάτι ἄλλο, σ' αὐτό πού μᾶς ἔδωσε μιά νέα ποιητικὴ ἐκφραστικὴ, βασισμένη στὴ συγχρονισμένη, γιὰ τοὺς καιροὺς ἐκείνους, ἀνάπτυξη τῆς ἀκατέργαστης λαϊκῆς γλώσσας καὶ στὴν ἀνάδειξη τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ, πού ἤθελε ν' ἀναπτύξει ἕναν πολιτισμό δικό του, ἑλληνικό μαζί καὶ εὐρωπαϊκό. Τρίτο ποιητικό σταθμό, πρέπει νά θεωρήσουμε τὴ μοναδικὴ περίπτωση τοῦ Καβάφη. Ὁ Καβάφης ἦταν μιά ἐμπρακτὴ, καὶ χωρὶς θεωρίες καὶ μανιφέστα, ἐπανάσταση, κατὰ τοῦ ὀρχηστρικοῦ λυρισμοῦ, πού εἶχε δυὸ κύρια γνωρίσματα: τὴ διάθεση γιὰ «τραγούδι», πού, ἀνεβαίνοντας σέ ἀνώτερο ἐπίπεδο, γινόνταν ὕμνος, καὶ τὴ μεγαλόπρεπη καὶ πλουσιοστολισμένη γλώσσα, τὴ γλώσσα τῆς ἰνότητας, τῆς μεγάλης ἀνάσας, τῆς γλώσσας τῆς ἔμπνευσης. Ὁ Καβάφης ἀπομακρύνθηκε ἀπ' αὐτά, καθὼς κι ἀπ' ὅλη τὴ σχετικὴ ποιητικὴ θεματογραφία. Καὶ καθὼς ὅλη ἡ νεώτερη ποίηση γύρευε νά πλησιάσει τὸν ἄνθρωπο μέ μέσα πιὸ ἀπλά, πιὸ ἄμεσα, πιὸ «βυθόμετρικά», ὁ Καβάφης βρίσκεται σάν ἕνας προάγγελος τῆς ποίησης

αὐτῆς, ἓνας συνοδοιπόρος τοῦ Τ. Σ. "Ἐλιοτ" καί τοῦ "Ἐζρα Πάουντ", πού θεωροῦνται σάν οἱ Διόσκουροι* τοῦ μοντέρνου ποιητικοῦ λόγου, διδάσκαλοι ἐντελῶς νέων μυστικῶν ποιητικῆς τέχνης καί νοοτροπίας, πού σήμερα πιά ἔχουν ἀποκρυπτογραφηθεῖ καί εἶναι σέ κοινή χρήση. Τά ἐφαρμόζουν κι ἐκεῖνοι πού δέν ἦρθαν ποτέ σέ ἄμεση ἐπαφή μέ τά κείμενα τῶν διδασκάλων. Ὁ Καθάφης, στό μεσουράνημα ἀκόμη τοῦ ποιητικοῦ δημοτικισμοῦ, εἶχε στήσει τή γέφυρά του πρὸς τή σημερινή ποίηση, τή μοντέρνα, ὅμως ἡ ὑπαρξή της, πολύ ἀργότερα ἀνακαλύφθηκε, μετὰ τό 1935, ὅταν ἡ νέα ποίηση εἶχε ἀρχίσει νά δηλώνει τήν παρουσία της ἐνεργητικά καί θαρρετά, μέ τό Σεφέρη, τόν 'Ελύτη, καί τοὺς πρῶτους ὑπερρεαλιστές, τό Νικήτα Ράντο, τόν 'Ανδρέα 'Εμπειρικό καί τόν 'Εγγονόπουλο. 'Ἐτσι, μέ τά ὀνόματα αὐτά, ἐρχόμαστε στὸν τέταρτο, καί τελευταῖο γιὰ τὴν ὥρα, μεγάλο ποιητικό μας σταθμό. Τό σταθμό αὐτό, τόν ἐγκαινιάζει ἡ λεγόμενη ποιητική γενεά τοῦ 1930. "Ὑστερ" ἀπὸ τόσα χρόνια, βλέπουμε πῶς δέν ἐπρόκειτο γιὰ μιά τυχαία ἐμφάνιση ἐνός ἢ δύο νεωτεριστῶν ποιητῶν, ἀλλὰ γιὰ ἓνα κίνημα ποιητικό μέ βαθύτερες ρίζες καί μέ πλατύτατο μέλλον. Τό κίνημα αὐτό, σέ λίγα χρόνια μέσα, σέ πέντε ἄς ποῦμε, πέτυχε μιά ριζική μεταβολή τοῦ ὕλικου, τοῦ μηχανισμοῦ, τῆς θεματογραφίας, τῆς ψυχολογίας καί τῆς φρασεολογίας τῆς ποιητικῆς δημιουργίας. Αὐτὴ ἡ ἀλλαγὴ δέν ἦταν ἓνα φαινόμενο προσωρινό ἢ μιά ὑπόθεση λίγων ἀτόμων, μιά μόδα περαστική νά ποῦμε, ὅπως ἦταν οἱ διάφορες ἀπόπειρες γιὰ ποιητικὴ ἀνανέωση, γιὰ ξεπέραςμα τῆς παράδοσης καί γιὰ ἐκμοντερνισμό, πού σημειώθηκαν ἀπὸ τό 1915 ὡς τό 1930. Τό νέο κίνημα κατόρθωσε νά ἐπιβάλλει σ' ὅλους τοὺς νεώτερους, ἀπὸ τοὺς νέους τοῦ 1940, ὡς τοὺς νέους τοῦ 1960, σάν ἓνα μόνιμο ποιητικό καθεστῶς, τό σύνολο τῶν ἀλλαγῶν πού πραγματοποιοῖσε.

Πῶς πραγματοποιήθηκε αὐτὴ ἡ γόνιμη ἀλλαγὴ πού ἐπέτρεψε στὴν ποίησή μας νά δώσει νέους, ωραίους καρπούς, καί νά ἐξακολουθεῖ ἀκόμα νά δίνει; 'Ἡ ἀπάντηση φαίνεται' εὐκολή: ἀπλοῦστάτα, θά πεῖ κανεῖς, βρέθηκαν ἓνα δυό ποιητές μέ ἀξιόλογο ταλέντο, ὁ Σεφέρης, ὁ 'Ελύτης,

Τ. Σ. "Ἐλιοτ (1888-1965): Ἀγγλος ποιητής καί δοκιμιογράφος καί θεατρικός συγγραφέας. Τό ποίημά του "Ἐρημὴ χώρα μετέφρασε στά ἑλληνικά ὁ ποιητής Γ. Σεφέρης.

"Ἐζρα Πάουντ (1885-1972): Σημαντικός Ἀμερικανὸς ποιητής καί κριτικός· συνέβαλε στὴν ἀνανέωση τῆς σύγχρονης ποίησης καί ἐπηρέασε πολλοὺς μεταγενεότερους του.

Διόσκουροι: Οἱ μυθικοὶ ἥρωες Κάστορας καί Πολυδεύκης, γιοὶ τοῦ Δία καί τῆς Λήδας, καί ἀδελφια τῆς 'Ελένης. Μιφ. δίδυμοι ἀδελφοί.

μερικοί άλλοι, και τό θαῦμα ἔγινε. Ὅμως, τά πράγματα δέν εἶναι ἀπόλυτα ἔτσι. Φυσικά, τό ταλέντο τό ποιητικό, τό δαιμόνιο, ἡ ἔντονη προσωπικότητα, εἶναι ὁ πρῶτος ὅρος τῆς ὁποιασδήποτε ποιητικῆς δημιουργίας. Μά δέν πρέπει νά λησμονοῦμε, πῶς σέ λογοτεχνίες νεαρές, σάν τήν νεοελληνική, πού εἶναι τόσο βαρυμένη κι ἀπό λαμπρές, πανάρχαιες παραδόσεις, μά πού αἰσθάνεται καί τήν ἀνάγκη νά παρακολουθήσει τήν πορεία τῶν μεγάλων συγχρόνων λογοτεχνιῶν, ὁ ποιητής δέν μπορεῖ νά εἶναι ἀπλά ἓνα τυφλό ταλέντο καί μόνο. Χρειάζεται καί μιᾷ βαθύτερη ποιητική συνείδηση, ἓνας νοῦς κριτικός νά φωλιάζει μέσα στόν ποιητή καί, μαζί, ὁ ποιητής αὐτός νά αἰσθάνεται τό καθήκον του πρός τή γλώσσα, πρός τήν ἱστορία καί τά ζωντανά προβλήματα τῆς φυλῆς του. Μιά τέτοια συνείδηση εἶχαν ὁ Σολωμός, ὁ Κάλβος, ὁ Παλαμάς, ὁ Σικελιανός, ἀκόμα καί ὁ Καβάφης, ὅσο κι ἂν στόν Καβάφη τό θέμα παρουσιάζει κι ἄλλες πλευρές. Μά κι ὁ Βαλαωρίτης, πού, σάν ποιητής, εἶναι κατώτερος ἀπό τούς ἄλλους, εἶχε κι αὐτός καταστρώσει μιᾷ ποιητική, σύμφωνα μέ τήν ὁποία γύρευε νά σαρκώσει σέ ἔργα τά ἰδανικά του γιά τό ἔθνος, μέ βάση τήν ἀγροτική γλώσσα τοῦ λαοῦ καί τήν ἀτμόσφαιρα τῆς κλεφτουριάς. Λοιπόν, τήν ἀλλαγὴ αὐτή, τή στερνή, γιά τήν ὁποία μιλάμε τώρα, συμβαίνει νά τήν ἀρχίσει ἓνας ποιητής καί μέ ταλέντο πλούσιο προικισμένος, ἀλλά καί μέ συνείδηση βαθιά πῶς ἀνῆκε στόν καιρό του, μιᾷ συνείδηση ὅμως ἑλληνική, μιᾷ συνείδηση ὅπου εἶχαν συγκλίνει μέσα τῆς ὅλες οἱ λογοτεχνικές μας παραδόσεις, καί περισσότερο ἀπ' ὅλα, ὁ δημοτικισμός. Ὅταν ὁ Σεφέρης, στά 1931, μέ τή συλλογὴ του «*Στροφή*», ἀνακαίνισε τόν ἔμμετρο λυρικό μας λόγο, φτάνοντάς τον σέ μιάν ἐσωτερική μουσικότητα καί μιᾷ γλωσσικῇ καθαρότητι παρόμοια μ' ἐκείνην τῶν στίχων ἑνός Μαλλαρμέ* κι ἑνός Βαλερύ*, ἰδίως ἑνός Βαλερύ, πού ἐκείνη τήν ὥρα ἀντιπροσώπευε τήν ἄκρα ἐξέλιξη τῆς ποίησης, ἦταν γιομάτος ἀπό «*Ερωτόκριτο*», Σολωμό, Παλαμά καί Σικελιανό. Ἀλλά εἶχε μέσα του ὥριμη καί μιᾷ νέα ψυχολογία, μιᾷ νέα ἀποψη, νά ἐκφράσει: ἐκείνη τή μελαγχολία, ἐκείνη τήν πικρία, ἐκείνη τή δυσθυμία, πού εἶχε καταλάβει τή γενεά τῶν νέων, πού ζῆσαν τή μικρασιατική καταστροφή, δηλαδή πού παρευρέθησαν στό θάνατο τῆς μεγάλης ἐθνικῆς ἰδέας. Αὐτήν τήν τόσο ἑλληνική ψυχολογία, τήν ἐξέφρασε ὁ Σεφέρης, μετουσιώνοντας στή γλώσσα μας, ἐπαναλαμβάνοντας γιά λογαριασμό τῆς γλώσσας μας, τή νέα ποιητική, πού εἶχε τότε κάνει ἐνδοξο τόν Ἑλιοτ μέ τό ποίημά του «*Ερημὴ Χώρα*».

Μαλλαρμέ Στέφανος (1842-1898): Γάλλος ποιητής, ἀρχηγός τῆς κινήσεως τοῦ συμβολισμοῦ.

Βαλερύ Πῶλ (1871-1945): Γάλλος ποιητής. Ἀνήκει στοὺς συμβολιστές.

Κι από τότε, δηλαδή από τὰ 1935, ἀρχίζει, οὐσιαστικά, ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ποιητικοῦ κλίματος στὴν Ἑλλάδα: ἐγκαταλείπεται ὁλότελα ὁ τρόπος τῆς γραφῆς τῶν ποιημάτων τῆς παράδοσης, καὶ τὸ ποίημα ἐμφανίζεται καὶ μέσα κι ἔξω σάν κάτι τὸ ἐντλῶς νέο. Τὸ νέο ποίημα δὲν ἔχει πιά κανονικὸ στίχο, δὲν ἔχει ὁμοιοκαταληξία, δὲν ἔχει φανερό θέμα, δὲν ἔχει, συχνά, στίξη, δὲν ἔχει ἐξωτερικὸ λογικὸ εἰρμό, δὲν ἔχει κανένα ἀπὸ τὰ γνωρίσματα τῆς παλιᾶς «λυρικῆς μελωδίας», κι ἔχει ἀποβάλει ἐντελῶς τὸ παλαιὸ πλούσιο καὶ πομπῶδες γλωσσικὸ τοῦ ἔνδυμα, αὐτὸ τὸ λαμπρὸ περίβλημα πού ἀνάγκαζε τὸν ποιητὴ νὰ μὴ μιλάει ἀπλά, ἀλλὰ νὰ ψέλνει, νὰ φωνάζει κάποτε ἢ νὰ τραγουδαί. Μὰ σέ καμιά περίπτωση δὲν τὸν ἄφηνε νὰ εἶναι αὐτὸ πού λέμε «πεζός»...

Τό μυθιστόρημα

Τό μυθιστόρημα είναι ένα από τὰ κυριότερα είδη του πεζού λόγου. Τά άλλα δύο είδη είναι **τό διήγημα** καί ἡ **νουβέλα**. Γιά τό διήγημα ἔχετε διδαχθεῖ πέρσι (Κείμενα Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, Τάξη Β', σελ. 100).

Τό μυθιστόρημα εἶναι φανταστικό* πεζογράφημα, ἐμπνευσμένο συνήθως ἀπό τήν πραγματικότητα, στό ὁποῖο περιγράφονται μέ πειστικότητα ἀνθρώπινοι τύποι, πού βρίσκονται στό ἐπίκεντρο τῶν γεγονότων. Τό μυθιστόρημα διαφέρει ἀπό τό διήγημα στά ἑξῆς:

- α) Ἡ ὑπόθεσή του συνήθως ἀπλώνεται σέ μεγαλύτερη χρονική καί τοπική ἔκταση.
- β) Ἀναφέρεται σε περισσότερα γεγονότα καί πρόσωπα.
- γ) Ἐχει μεγαλύτερο πλάτος συνθέσεως, γιατί περιέχει περισσότερη ὕλη, ἐξιστορεῖ πολλές περιπέτειες πέρα ἀπό τήν κύρια ὑπόθεση. Εἶναι οἱ λεγόμενες **παρεκβάσεις**.

Εἶδη μυθιστορημάτων

Τά συνθεστέρα είδη εἶναι τὰ αἰσθηματικά, ψυχολογικά, κοινωνικά καί ἱστορικά. Μεγάλη ἀνάπτυξη τοῦ μυθιστορήματος στήν Εὐρώπη παρατηρεῖται τό 19ο αἰ. Τότε ἐμφανίζονται κορυφαῖοι μυθιστοριογράφοι, κυρίως στή Γαλλία. Ἀπό τούς σημαντικότερους εἶναι ὁ **Ὀνορέ ντέ Μπαλζάκ**, ὁ ὁποῖος ἔγραψε ρεαλιστικά μυθιστορήματα. Ὁ Μπαλζάκ στήν *Ἀνθρώπινη κωμῶdia* (γενικός τίτλος τῶν μυθιστορημάτων του) παρουσιάζει περίπου 2000 πρόσωπα ἀνεπανάληπτα. Ὁ **Εἰμίλ Ζολά** ἔγραψε νατουραλιστικά μυθιστορήματα (*Νανά* 1880, *Ἀνθρώπινο κτῆνος* 1890). Μετά τόν Μπαλζάκ ἀνανέωσαν τό γαλλικό μυθιστόρημα ὁ **Σταντάλ** (*Τό κόκκινο καί τό μαῦρο*, 1830 — *Τό μοναστήρι τῆς Πάρμας*, 1889) καί ἀργότερα ὁ **Φλωμπέρ** (*Μαντάμ Μποβαρύ*, 1857).

Τόν ἴδιο αἰῶνα στή Ρωσία ζοῦν οἱ μεγάλοι μυθιστοριογράφοι **Ν. Γκόγκολ**, **Φ. Ντοστογιέφσκι** καί **Λέων Τολστόι**. Σημαντικός ἐπίσης Ρώσος μυθιστοριογράφος τοῦ 19ου αἰ. εἶναι καί ὁ **Τουργκένιεφ**.

Τό ἱστορικό μυθιστόρημα καλλιέργησαν πρῶτοι οἱ Ἀγγλοι μέ ἐκπροσώπους τόν **Οὐῶλτερ Σκόττ**, τόν **Κάρολο Ντίκενς** κ.ἄ.

Ἡ **νουβέλα** εἶναι ἓνα εἶδος πού βρίσκεται ἀνάμεσα στό διήγημα καί τό μυθιστόρημα. Ἐχει δηλαδή ἔκταση μεγαλύτερη ἀπό τό διήγημα καί μικρότερη ἀπό τό μυθιστόρημα. Ἐκτός ἀπό τήν ἐξωτερική αὐτή διάκρι-

φανταστικό: Μέ τόν ὅρο φανταστικό ἐννοοῦμε ὅτι ὁ συγγραφέας μεταπλάθει μέ τή φαντασία ἀκόμη καί τὰ πραγματικά γεγονότα.

ση ή νουβέλα διαφέρει από τὰ ἄλλα εἶδη καὶ στοῦ περιεχόμενου:

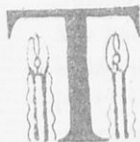
1. Διηγείται σύγχρονα μᾶλλον γεγονότα (πραγματικά ἢ πλαστά).
2. Ἐχει αἰσθηματικό μᾶλλον περιεχόμενο, μέ ψυχολογικές ἐμβαθύνσεις καὶ λεπτομερὴ ἠθογράφηση.

Ἀσφαλὲς διάκριση τῆς νουβέλας ἀπὸ τὸ διήγημα καὶ τὸ μυθιστόρημα δὲν μπορεῖ νὰ γίνει. Γι' αὐτὸ ἄλλοι συγγραφεῖς ὀνομάζουν τὶς νουβέλες πού ἔγραψαν διηγήματα καὶ ἄλλοι (σπανιότερα) μυθιστορήματα.

Γιώργος Θεοτοκάς

Ἀπὸ τὸ Ἡμερολόγιο τοῦ Λεωνῆ

Γιὰ τὸ Λεωνῆ, τὸ μυθιστόρημα μέ τὰ αὐτοβιογραφικά στοιχεῖα τῆς νεανικῆς ἡλικίας τοῦ Γιώργου Θεοτοκά, μιλήσαμε καὶ στοῦ βιβλίου τῆς Β. Ἐδῶ παρουσιάζουμε ἓνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ Ἡμερολόγιο τοῦ Λεωνῆ. Περιλαμβάνει μιὰ συζήτηση μέ ἓνα καθηγητὴ του.

υχαία συνάντηση μέ τὸν κ. Γκαλιμπούρ στὸν Κῆπο. Μέ κάλεσε καὶ κάθισα στοῦ τραπέζι του. Συζήτηση γιὰ τὸ μέλλον μου.

ΕΚΕΙΝΟΣ.—Ἀπὸ τὶς ἐκθέσεις σας παρατηρῶ ὅτι ἔχετε κάποια κλίση στὴ λογοτεχνία. Θὰ πρέπει νὰ τὴν καλλιεργήσετε. Μπορεῖ μιὰ μέρα νὰ κάμετε κάτι καλὸ.

ΕΓΩ.—Ἰσως γράψω κάτι μιὰ μέρα, ἀλλὰ ἡ λογοτεχνία γιὰ μένα δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλο τίποτα παρὰ ἓνα πάρεργο. Ἡ μεγάλη κλίση μου εἶναι ἡ ζωγραφικὴ.

ΕΚΕΙΝΟΣ.—Ἔστω. Καλλιεργήστε τὶς δυὸ κλίσεις παράλληλα. Οἱ δυὸ αὐτὲς τέχνες συναντιοῦνται καμιά φορὰ στοῦ ἴδιο πρόσωπο. Κι ἡ ζωγραφικὴ, βέβαια, ἔχει ἀπέναντι στὴ λογοτεχνία τοῦτο τὸ μεγάλο πλεονέκτημα, ὅτι μιὰ γλῶσσα πού τὴν καταλαβαίνουν ὅλα τὰ ἔθνη, δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ μεταφραστές. Γι' αὐτὸ, ἄλλωστε, ἂν πρόκειται μιὰ μέρα νὰ γράψετε, σὰς συστήνω νὰ γράψετε γαλλικά.

ΕΓΩ.—Νομίζετε ὅτι εἶναι σωστὸ νὰ ἀρνηθεῖ κανεὶς τὴν πατρίδα του;

ΕΚΕΙΝΟΣ.—Δὲν εἶπα τέτοιο πράμα, γιὰ ὄνομα τοῦ Θεοῦ! *

ΕΓΩ.—Μὰ τὸ νὰ ἀρνηθεῖ κανεὶς τὴ γλῶσσα του δὲν εἶναι τὸ ἴδιο σὰν νὰ ἀρνηθεῖ τὴν πατρίδα του;

ΕΚΕΙΝΟΣ.—Δὲν πρόκειται νὰ ἀρνηθεῖτε τίποτα, δὲν σὰς συστήνω νὰ

γίνετε ένας ψεύτικος Γάλλος και νά φοβάστε μήν τυχόν καταλάβει κανείς την ξένη καταγωγή σας. Ίσια ἴσια, σᾶς λέω νά διατηρήσετε τήν ἐθνικότητά σας, τήν ἐθνική ιδιορρυθμία σας, τό ἑλληνικό σας πνεῦμα, τέλος πάντων καθετί πού σᾶς κάνει νά ξεχωρίζετε ἀνάμεσα στά ἔθνη, ὑπό τόν ὄρο βέβαια αὐτό νά ἔχει μιᾶ ἀνθρώπινη ἀξία. Ἀλλά ὅ,τι κι ἂν διατηρήσετε καί, γενικά, ὅ,τι ἔχετε νά πεῖτε, νομίζω πώς μπορείτε ἀξιόλογα νά τό πεῖτε σέ μιᾶ διεθνική γλώσσα, ἀπαράλλαχτα ὅπως ἓνα πλῆθος λόγιοι ὄλων τῶν ἐθνῶν ἔγραψαν στήν ἀρχαιότητα ἑλληνικά καί στό μεσαίωνα λατινικά.

ΕΓΩ.—Οἱ παλαιοί δέν εἶχαν ὀρισμένα συναισθήματα πού ἔχουμε ἔμεις ἢ δέν τά εἶχαν τόσο ἀναπτυγμένα.

ΕΚΕΙΝΟΣ.—Οἱ παλαιοί, ἀπλούστατα, ἦταν πῶ σοφοί ἀπό μᾶς. Ἦταν χειραφετημένοι ἀπό πολλές προλήψεις* καί προκαταλήψεις μας. Ἐνῶσαν τό γράψιμο σάν αὐτό πού εἶναι ἀκριβῶς: ἓνα μέσο γιά νά ἐπικοινωνήσῃ κανεῖς μέ τήν ἀνθρωπότητα, μέ τόν ἀνθρώπινο πολιτισμό ὅσο τό δυνατό πῶ πλατιά καί πῶ ἀποτελεσματικά. Προτιμοῦσαν λοιπόν νά μεταχειρίζονται γλώσσες ἑτοιμες, καλλιεργημένες ἀπό μεγάλες πνευματικές παραδόσεις καί καθιερωμένες, ὄχι σάν ιδιώματα τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης ἐθνότητος, ἀλλά σάν ὄργανα τῆς ἐπικοινωνίας τῶν λαῶν ἀναμεταξύ τους, σάν ἐκφραστικά μέσα ὁλόκληρων πολιτισμῶν. Σᾶς παρακαλῶ νά πιστέψετε ὅτι δέ σᾶς συστήνω τά γαλλικά ἐπειδὴ εἶμαι Γάλλος, ἀλλά ἐπειδὴ κρίνω ἀντικειμενικά πώς αὐτή ἡ γλώσσα ἔχει περίπου ὅλες τίς ιδιότητες πού θά τῆς χρειάζονταν, ἂν ἔμελλε νά παίξῃ σήμερα στήν Εὐρώπῃ τόν ἴδιο ρόλο πού ἔπαιξαν ἄλλοτε τά λατινικά ἢ τά ἑλληνικά. Δέ σᾶς κάνω ἐθνική προπαγάνδα, σᾶς εἶπα καί ἄλλη φορά ὅτι ὁ πόλεμος μέ γιάτρεψε ἀπ' αὐτό τό εἶδος τίς μανιέρες.

ΕΓΩ.—Ίσως ἔχετε δίκιο, ἀλλά δέ μοῦ φαίνεται πώς θά κατόρθωνα ποτέ νά ἀκολουθήσω τή συμβουλή σας. Δέ δυσκολεύομαι νά καταλάβω ἓνα διεθνιστικό ἰδανικό, νομίζω μάλιστα πώς εἶμαι κι ἐγώ, ὥς ἓνα σημεῖο, ἀρκετά κοσμοπολίτης, ἀλλά ὑπάρχει ἓνα πράμα πού μέ δένει πολύ στενά μέ τό ἔθνος μου κι αὐτό εἶναι ἀκριβῶς ἡ γλώσσα. Δέν μπορείτε νά φανταστεῖτε τί εἶναι αὐτή ἡ μεγάλη χαρά πού μέ κατέχει, ὅταν πάω νά γράψω δυό στίχους καί νιώθω ὅτι ἀγγίζω μιᾶ γλώσσα δροσερή, ὁλοκαίνουρια, ἀσχημάτιστη, ὅτι τήν πλάθω ὅπως θέλω, ὅτι συμμετέχω σ' ἓνα πολύ μεγάλο γεγονός, σ' ἓνα ἔργο προορισμένο νά ζῆσῃ αἰῶνες, ἴσως χιλιετηρίδες, στή διαμόρφωση μιᾶς καινούριας γλώσσας —καί ὅτι

τρολήψεις: Γνώμες πού ἔχουν σχηματιστεῖ στό νου ἀπό πρὶν μέ τήν ἐπίδραση ἐξωτερικῶν παραγόντων καί ἐμποδίζουν τόν ἄνθρωπο νά σκεφτεῖ καί νά ἐνεργήσῃ ἐλευθερά καί προσωπικά, νά χειραφετηθεῖ.

ή τόσο νέα αυτή γλώσσα είναι εξίσου ελληνική όσο κι η γλώσσα του Όμηρου!

ΕΚΕΙΝΟΣ.—Μιλάτε σάν έρωτευμένος.

ΕΓΩ.—Ναί, ίσως... Είναι κάτι πού, όταν τό πρωτόνιωσα, μου φάνηκε σάν νά γεννήθηκα μιά δεύτερη φορά. Πώς είναι λοιπόν δυνατό νά έγκαταλείψω ποτέ τή γλώσσα μου;

ΕΚΕΙΝΟΣ.—Μπορεί νά έχετε δίκιο. Άλλά, κι αν δέν έχετε δίκιο, μου άρέσει ό ένθουσιασμός σας.

Ερωτήσεις

1. Ποιό είναι τό θέμα τής συζητήσεως;
2. Ποιά είναι ή άποψη πού ύποστηρίζει ό κ. Γκαλιμπούρ καί ποιά είναι τά έπιχειρήματά του;
3. Ποιά είναι ή άποψη του Λεωνή καί ποιά τά δικά του έπιχειρήματα;
4. Γιατί ό κ. Γκαλιμπούρ λέει στό Λεωνή ότι μιλάει «σάν έρωτευμένος»;
5. Ποιός από τούς δύο συνομιλητές νομίζετε πώς έχει δίκιο καί γιατί;

Ήλιος Βενέζης

Τό Νούμερο 31328

(Άπόσπασμα από τό Κεφ. Β')

Τό φθινόπωρο του 1922 οι Τούρκοι μπήκαν στίς Κυδωνίες (Άίθολι). Οι Έλληνες βρίσκονται σέ δύσκολη θέση, όπως γράφει ό ίδιος ό συγγραφέας στό Κεφ. Β' του βιβλίου του «Διαταγή: τό σάπιο εμπόρευμα—τά παιδάκια κι οι γυναίκες— θά μπαρκέρναν γιά τήν Έλλάδα. Μά οι άντρες, από δεκαοχτώ ίσαμε σαρανταπέντε χρονώ, θά φεύγαν γιά τό έσωτερικό, σκλάβοι στά έργατικά τάγματα». Άνάμεσά τους βρέθηκε κι ό συγγραφέας, πού ήταν ακριβώς 18 χρονών. Τό Νούμερο 31328 (αυτό τόν αριθμό είχε ό Βενέζης ως αιχμάλωτος) άποτελεί τή ζωντανή μαρτυρία μιάς φοβερής δοκιμασίας, πού κράτησε 14 περίπου μήνες.

Η αιχμαλωσία μόλις έχει άρχίσει: ό συγγραφέας βρίσκεται μέ άλλους συμπατριώτες του σ' ένα υπόγειο σπιτιού, πού έχει μετατραπεί σέ φυλακή: όλα τά πρόσωπα είναι πραγματικά: ό Ίάκωβος είναι ξενοδόχος, ό Ήρόδοτος παιδί μέ λίγο μυαλό, ό Πέπας έβγαζε έφημερίδα, όρον καιρό οι Έλληνες ήταν στή Μικρά Άσία κι ό Μανόλης, πού ήταν καπετάνιος από τά Μοσχονήσια, είχε δυό παιδιά.

να χέρι μέ σπρώχνει δυνατά. "Υστερα μιά κλοτσιά. Ξυπνώ απότομα. Μές στο λίγο φώς, στά δυό τρία σπαρματσέτα πού άναψαν πάλι στο ύπόγειο, ξεχωρίζω τίς πυκνές σκιές πού κουνιούνται καί σπρώχνονται πρós τήν πόρτα. Φωνές από δώ, από κεί: "Ονόματα —Χρήστο, Κώστα. Δυό τρεῖς στρατιώτες γυρίζουν σ' όλες τίς γωνίες, μήν άπόμεινε κανένας, καί κλοτσούν.

— Σηκωθείτε!

Ο καπετάνιος μ' έσπρωξε. Τόν ρωτῶ σαστισμένος, σάν νά ρχουμá από άλλον κόσμο.

— Τί εἶναι;

— Τό «ξάφρισμα»..., μурμουρίζει μέ φωνή πού πολεμá νά μήν τρέμει.

Μας βγάζουν άπ' τό κάτω μέρος τοῦ ύπόγειου. Στή μικρή πόρτα στριμχνόμαστε ὥπου νά βγοῦμε. Άκούγω μιά στιγμή τόν Ίάκωβο, δίπλα μου, νά μурμουρίζει: «Εἰς τό ὄνομα τοῦ Πατρός, τοῦ Υἱοῦ, τοῦ Πατρός καί τοῦ Υἱοῦ...», πολλές φορές.

Μας άραδιάζουν σέ διπλή σειρά. Έκεῖ, πλάι στή θάλασσα. Μές στο λιμάνι άνάβουν τά φῶτα ενός βαποριοῦ, από κείνα πού παίρνουν τά γυναικόπαιδα*. Θά ναι περασμένα μεσάνυχτα. Τό ύποθέτω άπ' τή Μεγάλη Άρкто πού ἔχει χαμηλώσει πολύ. Ένας συμμαθητής μου καταγινόνταν πολύ μέ τ' άστρα. Έκεῖνος μοῦ τά ἔμαθε. Ο Σείριος; Τόσες, τόσες χιλιάδες, τόσα δέκατα, τόσα χιλιοστά μακριά. Μήτε ἕνα λιγότερο; Μήτε. Τό άγιάζι εἶναι πολύ. Τουρτουρίζουμε.

Εἶμαι στήν πρώτη σειρά. Δίπλα μου ὁ καπετάνιος. Άπό πίσω ὁ Ἡρόδοτος, ἕνας σκοτεινός βόλος, κοιτάζει μέ τά μεγάλα ἡλίθια μάτια του, γεμάτα άπορία, καί τρέμει.

Στό σπíti πάνω άπ' τό ύπόγειο, πού εἶναι τά γραφεῖα τῆς Άστυνομίας, πολλά φῶτα. Μεθυσμένες φωνές τραγουδοῦν. Περιμένουμε.

Τέλος άνοίγει ἡ πόρτα. Ένας στρατιώτης κατεβαίνει μέ μιά λάμπα στο χέρι. Άπό πίσω του ἔρχεται ἕνας αξιωματικός. Εἶναι στουπί στο μεθύσι. Παραπατά.

— Έλάτε! Έλάτε! φωνάζει ὁ αξιωματικός σέ κάποιον άλλον από μέσα. Άπόψε ἕναν παραπάνω γιά σās!.

Άπ' τό σπíti ἕνας άλλος αξιωματικός βγαίνει καί τόν άκολουθά. Ο στρατιώτης πάει στήν άκρη τῆς γραμμῆς μας, χαμηλώνει τή λάμπα στά πρόσωπά μας, νά φωτιστοῦν, περιμένει.

Ξάφρισμα: άφαίρεση τοῦ άφροῦ. Έδῶ μεταφορικά*(οἱ Τούρκοι ἔπαιρναν, πολλές φορές στήν τύχη, ὅσους ἤθελαν νά ἔκτελέσουν· αὐτό οἱ αἰχμάλωτοι τό λέγανε ξάφρισμα).

παίρνουν τά γυναικόπαιδα: τά μεταφέρνανε στήν Ἑλλάδα.

Πλησιάζει ἐκεῖ ὁ πρῶτος ἀξιωματικός. Εἶναι αὐτός ὁ ἴδιος πού μᾶς χτυποῦσε τό πρῶι —τά φουτουριστικά σχέδια. Τό ξανθό μουστάκι του ἀπ' τῇ δεξιᾷ μεριά ἔχει γεῖρει λίγο περισσότερο— καί ὁ Σερίος;... Ὁ ἀξιωματικός βλέπει μέ τό φῶς καί τραβᾷ ἓνα δικό μας ὄξω ἀπ' τῇ γραμμῇ, στό πλάι. Τόν κοιτάζει, γελά, ὕστερα προχωρεῖ παρακάτω. Τραβᾷ ἄλλον ἓνα.

— Κι ἐσύ, παλιόσκυλο! λέει.

Ἄλλον ἓνα. Τό φῶς, ὁ στρατιώτης μέ τῇ λάμπα, πλησιάζει ὁλοένα στό μέρος μας. Αὐτό τό φῶς λάμπει σά νά ἔχει μιά φοβερή ὑποχρέωση — ἔτσι, νά πρέπει. Μιά γρήγορη στιγμή ἀναρωτιέμαι ἂν διαλέγει μικρούς γιά μεγάλους. Μά βλέπω πῶς παίρνει ἀνακατωτά, ἀπ' ὅλα τά τσεσίτια*. Στό μεταξύ τό φῶς ἔφτασε. Εἶναι μπροστά μου. Αἰσθάνουμαι τά μικρά μου χρόνια ἀπροφύλαχτα, ἔτσι στήθος μέ στήθος. Ἡ ἀνάσα κόβεται. Τό χέρι τοῦ ἀξιωματικοῦ ἀπλώνεται νά μέ τραβήξει. Μά τήν ἴδια ἀκριβῶς στιγμή, μιά τιποτένια στιγμή, τάκ, ὁ ἀξιωματικός παραπάτησε ἀπ' τό μεθύσι. Γελά. Κάνει προσπάθεια νά ἰσορροπήσει, ἀλλά μέ τήν κίνηση τούτη ἡ θέση του ἀλλάζει κατὰ δυό πόντους. Δυό τιποτένιοι πόντοι. Τό χέρι του πέφτει ἴσα πάνου στόν καπετάνιο, δίπλα μου.

Ἀνασαίνω βαθιά. Ἄ, ἐκεῖ βαθιά εἶναι μιά σκληρή χαρά, μιά τέτοια σκληρή χαρά...

Ξεχωριστήκαν ἕξι σύντροφοί μας. Ὑστερα ἄλλος ἓνας, γίναν ἑφτά. Βλέπω μιά διμοιρία στρατιῶτες πού ἐτοιμάζονται. Κατεβαίνουν μέ τόν ὀπλισμό τους, ἓνας ἓνας. Μαζεύονται σέ μίαν ἄκρη δίπλα μας.

— Φτάνει! λέει ὁ ἀξιωματικός στό στρατιώτη μέ τῇ λάμπα.

Μά ἀμέσως, σάν νά θυμᾶται, γυρίζει πρὸς τό μέρος τοῦ ἄλλου ἀξιωματικοῦ:

— Ἄ, ἀλήθεια, κι ἐναν γιά σᾶς! λέει. Διαλέξτε!

Τοῦτος ὁ ἄλλος πλησιάζει στή γραμμῇ. Ἡ καρδιά μας πάλι χτυπᾷ παλαβά. Τραβᾷ ἓναν. Σκύβουμε νά δοῦμε: Ὁ Ἰάκωβος.

— Ὅχι ἐγώ! Ὅχι ἐγώ! παρακαλεῖ μέ ἀπελπισία ὁ φουκαράς. Ἐγώ Ἰτάλια ταμπασσί (Ἰταλός ὑπήκοος), Ἰτάλια ταμπασσί... Αὔριο θά μέ γυρέψουν*...

— Σκύλο! μουγκρίζει ὁ ξανθός ἀξιωματικός, καί τόν τραβᾷ στή μπάντα.

Ὑστερα διατάζει στό ἀπόσπασμα:

— Νά γυρίσετε γρήγορα!

Οἱ στρατιῶτες πᾶν κοντά στοὺς συντρόφους μας πού ξεχωρίστηκαν.

Τσεσίτι: εἶδος, διαλογία.

αὔριο θά μέ γυρέψουν: περίμενε πῶς θά ἀπελευθερωθεῖ μέ ἐπέμβαση τῶν Ἰταλῶν.

— “Αν έχετε τίποτα, πάρτε το! τούς φωνάζει ό έπικεφαλής του άποσπάσματος.

Μας βάζουν πρώτα έμας μέσ στό ύπόγειο. “Υστερα ξωπίσω μας έρχονται κι οι άλλοι, μηχανικά, νά πάρουν ό,τι έχουν. Για ποιο λόγο;

— Γρήγορα! φωνάζει ό λοχίας απόξω, βλέποντας πώς άργοπορούν.

Τό ύπόγειο είναι γεμάτο σουσουρο. Ένας άνθρωπος κλαίει νευρικά. Κάποιος άλλος λέει «γειά σας». “Η ώρα περνά. “Ο λοχίας διατάζει πιό άγρια:

— Γρήγορα!

Στή γωνιά πού έχω λουφάξει* πλησιάζει ό βαρύς όγκος του καπετάνιου. Τόν βλέπω πού έρχεται, καί μέ πιάνει φόβος. Σκύθει σωπηλά. Κάνει νά σκαλιόσει εκεί στό προσκέφαλό μας, σάματις νά έχει κάτι νά πάρει. “Υστερα πάλι σηκώνεται.

— Δέν έχω τίποτα, μουρμουρίζει άφηρημένα, σά νά θυμάται, αλήθεια, πώς δέν έχει νά πάρει τίποτα.

Κάνω κουράγιο.

— Νά, Μανόλη, λέω. Πάρε τίς δικές μου τίς κουβέρτες.

Τό λέω έτσι άσυλλόγιστα, μία προσπάθεια νά του φανώ την τελευταία στιγμή τόσο δά χρήσιμος, μόλο πού είμαι σίγουρος πώς τίποτα δέν του χρειάζεται πιά.

— Τί τίς θέλω; άναρωτιέται κι αυτός σιγανά.

“Ο λοχίας βρίζει, τρίτη φορά τώρα.

— “Αιντε, ουλάν!

Είναι φανερό πώς όλοι προσπαθούν νά μείνουν λίγο ακόμα, όσο είναι μπορετό, ν' άργοπορήσουν.

Τέλος ό Μανόλης κουμπώνεται άπότομα, σά νά πήρε την άπόφαση. Δυό τρεις φθόγγοι τρίζουν στά δόντια του. Μόλις κατορθώνουν νά ανταμώσουν:

— “Ε... Γειά σας...

Βάζει τά χέρια του στίς τσέπες καί χιμά στην πόρτα. “Ο μεγάλος όγκος του διαλύεται μέσ στό σκοτάδι.

Χαμένος, παραλυμένος, ακούγω ένα διάστημα τά βήματά τους όξω πού φεύγουν. Σβήσαν.

Συμμαζεύουμαι πιό κοντά στον Πέπα. Τρέμει. «Κύριε, Κύριε...» μουρμουρίζει. “Η καρδιά του χτυπά, τίκ τάκ.

— “Αραγες μέ τί τρόπο;... ρωτά σιγανά καί στέκεται, σάν νά φοβάται νά προχωρήσει τή σκέψη του.

Τά μάτια μου πολεμούν, πολεμούν ν' άντισταθούν, δέ βαστούν πιά, λουφάζω: μένω σιωπηλός κι άκίνητος από άμηχανία ή φόβο.

μούσκεψαν. Η σκηνή ἔρχεται καί ξανάρχεται ἐκεῖ, μέσ στο ὑποπτο φῶς, στο θόλο τοῦ ὑπόγειου — ἓνα παραπάτημα, δυό πόντοι. Αἰσθάνουμαι νά μέ πλακώνει τό φριχτό βάρος, πολεμῶ νά παλέψω. Μά τί φταίω; Τί φταίω; Αὔριο θά 'μαι ἐγώ, γιά μεθαύριο.

Ὅλοένα γίνεται περισσότερη ἡσυχία στο ὑπόγειο. Τα σπαρματσέτα ἓνα ἓνα σθίνουν. Ἰσαμε μιά ὥρα πέρασε. Ὁ Πέπας στριφογυρίζει, δέν μπορεί νά ἡσυχάσει. Τό ἄλογο, δίπλα μας, μετακινιέται, φαίνεται πῶς θέλει κι αὐτό νά ξαπλώσει. Λίγο ἀκόμα νά τόν πατήσῃ τόν Πέπα.

— Ἐχει τόπο παρακάτου; μέ ρωτᾷ ἀνήσυχος.

Τραβιέμαι ὅσο μπορῶ πρὸς τό μέρος πού ἄφησε ὁ Μανόλης.

— Δέν ἔχει πιά παρακάτου, λέω. Εἶναι ἄλλοι.

Ὁ Πέπας σηκώνεται, λύνει τό σκοινί πού εἶναι δεμένο τό ζό ἀπ' τό χαλκά καί τό τραβᾷ. Ξαναδένει ὕστερα τόν κόμπο πιό κοντά. Δέν ἔχει ἀφήσῃ παρά δυό πιθαμές μονάχα σκοινί ἀπ' τό στόμα τοῦ ζοῦ.

Πάλι ἔρχεται καί ξαπλώνει.

— Ἔτσι δέ θά μπορέσῃ νά πέσῃ χάμου, λέει.

Μά τό ἄλογο χλιμιντρίζει. Ἀδιάκοπα. Εἶναι φανερό πῶς διαμαρτύρεται. Ὁ σκοπός ὅξω ἀνησυχεῖ. Μπαίνει μέσα. Βλέπει τό κοντό δέσιμο τοῦ ζοῦ κι ἀνάβει.

— Γκιαούρ*! βλαστημᾷ καί δίνει μιά κλοτσιά στόν Πέπα. Ὑστερα ἀφήνει λάσκα τό σκοινί, νά 'χει ἄνεση τό ζό.

Θά 'χαν περάσῃ δυό ὥρες. Ὁ Πέπας συμμαζῶχτηκε, κάθετα γονατισμένος, γιά νά ἡσυχάσῃ τό ζό. Δέν ἀκούγονται πιά παρά ἐλάχιστοι θόρυβοι, σπασμωδικοί. Χάνονται γρήγορα. Μά σιγά σιγά τό αὐτί μου παίρνει, στο βάθος, πολλά βήματα. Σιγά. Σιγά. Ὅλοένα πλησιάζουν, γίνονται πιό καθαρά. Ἐρχονται ἀπ' τό δρόμο, ἀπ' τό μέρος πού φύγανε οἱ ἄλλοι πρὶν ἀπὸ δυό ὥρες. Ἀφουγκράζουμαι μέ ὀλάνοιχτα μάτια. Τέλος σταματοῦν ὅξω ἀπ' τό σπῆτι. Μιλοῦν συναμεταξύ τους τούρκικα, δέν καταλαβαίνω.

— Γύρισαν..., μουρμουρίζει ὁ Πέπας.

— Ναί. Γύρισαν...

Εἶναι τό ἀπόσπασμα. Τελείωσε.

Μαζεῦω τά ποδάρια μου καί κουκουλώνουμαι ὅλος ὡς τό κεφάλι. Ἔτσι πού εἶμαι τραηγμένος, εἶναι ἴσα ἴσα ὁ τόπος πού καθόταν ὁ Μανόλης, ἐδῶ καί λίγες ὥρες. Ἀπὸ κάτου ἀπ' τό προσκέφαλο, στήν ἄκρη, ἓνας μικρός βόλος μποδίζει τήν ἡσυχία μου. Λέω, θά 'ναι τίποτα ψωμί. Πάω νά τό βγάλω. Βάζω τό χέρι μου. Τραβῶ. Εἶναι ἄλλο πράμα. Τό πασπατεύω: μιά καπνοσακούλα. Χώνω τά δάχτυλά μου μέσα καί πιάνω ἓνα

γκιαούρ: ἄπιστος. Ἔτσι λένε οἱ Μωαμεθανοί κυρίως τούς Χριστιανούς. Ἡ ἐπινομία εἶναι ὕβριστική.

σκληρό μικρό πράμα. 'Ανάβω ένα σπίρτο, κοιτάζω, κοιτάζω, καί πολεμῶ νά θυμηθῶ. Εἶναι ἓνα μικρό φελουκάκι*, ἓνα τόσο δά πράμα, μιά μύτη μπροστά, μιά γραμμή γιά καρένα ἀποκάτω. "Ἐνα ἄτεχνο φελουκάκι μιά σταλιά, ἀπό πεῦκο...

Ἐρωτήσεις

1. Στό Νούμερο 31328 ὁ συγγραφέας δέν προσπαθεῖ νά ἐξωραΐσει τήν πραγματικότητα, ἀλλά νά δώσει μιά πιστή εἰκόνα της. Θά τό διαπιστώσετε, ἂν μελετήσετε τό ἀπόσπασμα κι ἀπαντήσετε στοῦ ἐξῆς ἐρώτημα: Πῶς ἀντιδρουν μπροστά στοῦ θάνατο α) ὁ συγγραφέας, β) ὁ 'Ιάκωβος, ὁ 'Ηρόδοτος, ὁ Πέπας καί γ) ὁ καπετάνιος.
2. Κατορθώνει ὁ συγγραφέας νά μᾶς μεταδώσει ὅλο τό κλίμα τοῦ τρόμου καί τῆς ἀγωνίας, πού ἐξῆσε ὁ ἴδιος κι οἱ συγκαταούμενοί του; "Αν νάί, νά ἐπισημάνετε τά σημαντικότερα χωρία.
3. Ποιό εἶναι τό σημαντικότερο πρόσωπο τοῦ ἀποσπάσματος καί γιατί;

"Ἀγγελος Τερζάκης

«Σᾶς φέρνω τήν 'Ανάσταση»

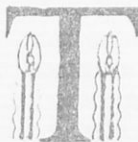
Ἀπόσπασμα ἀπό τό Κεφ. Ζ' τοῦ μυθιστορήματος Ἡ πριγκιπέσσα Ἰζαμπώ (1945).

Κεντρικά πρόσωπα τοῦ μυθιστορήματος εἶναι ὁ Νικηφόρος Σγουρός κι ἡ πριγκιπέσσα Ἰζαμπώ*. Ὁ Νικηφόρος Σγουρός ζεῖ στ' Ἀνάπλι (Ναύπλιο). "Υστερα ἀπό πολλές περιπέτειες πηγαίνει στή Σπάρτη κι ἀπό ἐκεῖ στήν Καλαμάτα, ὅπου παίρνει μέρος στήν ἐπανάσταση τῶν βιλάνων ἐναντίον τῆς Ἰζαμπῶς, πού τελικά ἀποτυγχάνει. Μ' αὐτή, γενικά, τήν ἱστορία, μέσα στήν ὁποία μπλέκεται κι ὁ ἔρωτας τοῦ Νικηφόρου Σγουροῦ καί τῆς Ἰζαμπῶς, ὁ συγγραφέας κατορθώνει νά ζωντανέψει τή ζωή τῆς Φραγκοκρατούμενης Πελοποννήσου τό 13ο αἰῶνα. Πρόθεση τοῦ ὁμως δέν εἶναι νά ἀναπαραστήσει μόνο μιά χρονική περίοδο, ὅπως ἔκαναν παλιότερα οἱ ρομαντικοί μυθιστοριογράφοι. Ὅπως θά φανεῖ κι ἀπό τό ἀπόσπασμα, θέλει νά δώσει καί μιά εἰκόνα ἀπό τοὺς

φελουκάκι: ὑποκορ. τοῦ φελούκα: βάρκα, πλοιάριο. Ὁ μικρός γιός τοῦ καπετάνιου συνήθιζε νά φτιάχνει φελουκάκια ἀπό πεῦκο. "Ἐνα ἀπ' αὐτά εἶχε μαζί του ὁ καπετάνιος.

Ἰζαμπώ (καί Ἰσαβέλα): γεννήθηκε τό 1263 κι ἦταν κόρη τοῦ Γουλιέλμου Βιλαρδουίνου καί τῆς Ἄννας Ἀγγελίνας Κομνηνῆς. Ἦταν γνωστή ὡς Κυρά τοῦ Μορέως, πού σέ μιά περίοδο (1297-1301) κυβέρνησε μόνη της.

ἀγώνες ἐναντίον τῶν Φράγκων τοῦ λαοῦ τῆς Μεσοηγίας, ὅταν ἀρχίζει νά σκιρτάει μέσα του ὁ πόθος γιά ἐλευθερία. Στό ἀπόσπασμα ὁ Ν. Σγουρός ἀρχίζει τήν προετοιμασία τῆς ἐξεγέρσεως. Μέσα του ζύπνησε ἡ ἐθνική συνείδηση. Αὐτό τό ζύπνημα θέλει νά μεταδώσει καί στοὺς γύρω του.

Ο ΒΡΑΔΥ, ἀργά, ὁ πυρετός του δέν εἶχε καταπέσει. Ἦρθε νά σπρώξει τήν πόρτα τοῦ σιδεράδικου καί, μπαίνοντας, ἄκουσε μ' ἀπορία του τή βαριά νά βροντάει στ' ἄμόνι.

Ὁ Ὀρθιος μπροστά στό καμίνι, σκεπάζοντας μέ τίς τετράγωνες πλάτες του τή λάμψη, στεκότανε πάλι ὁ σιδεράς. Ἔλεγε ὁ Σγουρός πῶς θά τόν ἔθρισκε ἀκόμα νά κουλουριάζεται ἀπό τοὺς πόνους στό στῤῥωμα, ἐκεῖ πού τόν ἄφησε χτές, κι ἀντίς γι' αὐτό τόν ἔθρισκε στό πόδι, ἔτσι καθῶς τόν εἶχε πρωταντικρίσει. Σήκωσε στό δεξί του τή βαριά καί τήν κατέβασε ρωμαλέα πάνω στό πυρωμένο σίδερο. Ἀπορημένος ὁ Σγουρός ζύγωσε νά τόν κοιτάξει, σά νά μὴν πίστευε τὰ μάτια του. Ἦτανε πραγματικά αὐτός, μονάχα πού τό μάτι του τό εἶχε δεμένο μ' ἓνα στενό λουρίδι βρώμικο, λοξά σφιγμένο γύρω στό κεφάλι.

Κοίταξε γύρω του. Ὁ Ζερβοχέρης δέν ἦταν ἐκεῖ, δέ θά εἶχε ἔρθει ἀκόμα. Σκέφτηκε νά καθίσει, νά τόν περιμένει, εἶδε ὅμως τοὺς ἄλλους πού τόν κοίταζαν μ' ἀπορία. Κατάλαβε πῶς δέν ἦτανε τόσο ἡ ἄγνωστη σ' αὐτοὺς θωριά του, ὅσο τὰ ροῦχα του πού τοὺς παραξένευαν. Τοῦ πέρασε ἡ σκέψη πῶς μπορεῖ νά τόν περνᾶνε γιά Φράγκο, ντράπηκε.

— Ὁ Παντελής δέν εἶν' ἐδῶ; ρώτησε ρωμέικα, δυνατά, γιά ν' ἀποδείξει τήν ἀληθινὴ του κατάσταση, κι εἶπε τό βαφτιστικὸ μονάχα τοῦ Ζερβοχέρη ἔτσι πού νά καταλάβουν ὅλοι πῶς ἦτανε μ' ἐκεῖνον σχετικὸς πολὺ.

Δέν τοῦ ἀποκρίθηκαν μέ προθυμία. Καθισμένοι χάμου οἱ βιλάνοι* καθῶς καί χτές, τόν κοίταζαν ἀπὸ τή σκιά, λουφάζοντας.

— Θά τόν προσμένω, εἶπε καί στῤῥώθηκε κατάχαμα κι αὐτός, ἀνάμεσά τους.

Τοὺς ἔνωσε πού τραβιόνταν ἀπὸ κοντά του, δύσπιστοι. Οἱ κουθέντες εἶχανε καταπέσει, σά νά φοβόνταν νά μιλήσουν τώρα πού ἦταν κι αὐτός ἐκεῖ. Τ' αὐτὶ του πῆρε μιά λέξη πού εἰπώθηκε πῶς ἐκεῖ μουρμουριστά: «Γασμουῖλος*»...

Πολύ τοῦ βαρυφάνηκε. Γασμουῖλος; Αὐτός γασμουῖλος; Στὴ θύμισή του ἀνάδεψε πάλι ἡ μισητὴ εἰκόνα τοῦ Σγουρομάλλη, πού ἐκεῖνος ἦτανε γασμουῖλος πραγματικά. Ἐκανε νά διαμαρτυρηθεῖ, αὐθόρμητα, ὅμως

βιλάνος: φτωχὸς ἄνθρωπος τοῦ λαοῦ.

γασμουῖλος: ὁ γεννημένος ἀπὸ πατέρα Φράγκο καί μητέρα Ἑλληνίδα.

τήν ἴδια στιγμή ἡ πόρτα ἄνοιξε καί μπήκε ὁ Ζερβοχέρης.

Ἐκεῖνος, βλέποντάς τον, ἄστραψε ὀλάκερος. Ἦρθε κοντά του νά στρωθεῖ καί τόν πήρε μέ τό ἓνα χέρι γύρω ἀπό τοὺς ὤμους, σάν γιά νά τόν ἀγκαλιάσει. Ἦταν ὁλότελα ἀλλιώτικος ἀπό χτές. Οἱ σκοτεινοί στοχασμοί, τό πρῶτο σάστισμα πού τόν ξανάδε ὕστερα ἀπό τόσον καιρό, εἶχανε περάσει τώρα καί στό ἀναμεταξύ τοῦτο ξύπνησε πάλι μέσα του ὁ παλιός Ζερβοχέρης, ὁ πρόσχαρος, μαζί μέ τήν ἀλλοτινὴ τρυφερότητα γιά τό παιδάριο ἀπὸ τ' Ἀνάπλι.

— Μοιάζω γιά γασμουῖλος; ρωτᾷ γελώντας δυνατὰ ὁ Σγουρός, ν' ἀκούσουν οἱ ἄλλοι:

— Γασμουῖλος; γιατί;

— Ἔτσι... ρωτῶ.

Δέν κατάλαβε ὁ Ζερβοχέρης. Τοῦ ἐρχότανε πολὺ ἄβολα, ὅταν δέν καταλάβαινε κάτι, καί τότε τὰ ἔχανε ὁλότελα. Τό μούτρο του ἔπαρνε μιάν ὄψη ἀποσβολωμένη, πανικόβητη. Στά τελευταῖα, ἀφοῦ κοίταξε σα-στισμένα γύρω του σάν νά γύρευε βοήθεια, μπήκε στό νόημα:

— Ποιός εἶπε τέτοιο πράμα; ρωτᾷ ἀγριεμένως.

— Κανένας, ἔτσι τό λέω.

Ὁ Ζερβοχέρης κοίταξε πάλι γύρω του, φοβερός. Μπᾶς κι εἶχε τήν ἀποκοτιά κανένας νά προσβάλει τό φίλο του; Οἱ βιλότοι, νιώθοντας νά πλανιέται πάνω τους ἡ ἐξεταστικὴ ματιά του, ἔσκυβαν ἕνας ἕνας τὰ κεφάλια περίτρομοι.

— Ἄκου, εἶπε ὁ Σγουρός βάζοντάς του τό χέρι του πάνω στό μαλλιαρό μπράτσο, τὰ ρούχα τοῦτα πού φορῶ ἀλήθεια μέ κάνουνε σάν Φραγκο ἢ σάν γασμουῖλο. Ἀποφάσισα λοιπὸν νά τὰ βγάλω. Ἐχεις κανένα πού νά τὰ θέλει;

— Τί! θά τὰ πουλήσεις; σάστισε ὁ κάπελας. Εἶναι ρούχα ἀκριβά.

— Ὅχι, θά τὰ πετάξω.

Καί, λέγοντας, ἔριξε ὁ Σγουρός τή μπερτα ἀπὸ τοὺς ὤμους του, ἔβγαλε καί τό βελουδένιο χιτῶνιο καί, σωρό κουβάρι μαζί τὰ δυό, τὰ πέταξε πέρα. Εἶχε ἀπομείνει τώρα μονάχα μέ τό σωκάρδι* του. Ἀνάσανε βαθιά, ξαλαφρωμένος. Σά νά κουβαλοῦσε τό βάρος τοῦτο τῆς σκλαβιάς ἀπὸ τὴ μέρα πού ξαναπάτησε τό χῶμα τοῦ Μοριᾶ κεῖ κάτω, στήν Κλαρέντζα*. Πάνω στό σωκάρδι του φάνηκε ὁ κεντημένος Ἄι - Θεόδωρος.

— Ναί, ναί, εἶσαι εὐγενικόπουλο, λέει σιγανά, μ' ἐκστατικὸ χαμόγελο

κάπελας: ταβερνιάρης.

σωκάρδι: πουκάμισο.

Κλαρέντζα (καί Γλαρέντζα): εἶται λεγόταν ἡ Κυλλήνη τὸν καιρὸ τῆς Φραγκοκρατίας.

ὁ Ζερβοχέρης καρφώνοντας τὰ μάτια του εὐλαβικά στοῦ οἰκογενειακοῦ σημάδι, εἶσαι ἀπὸ μεγάλη γέννα...

— "Ὅχι, κάνει ζωηρά ὁ Σγουρός καί σηκώθηκε πάνω. "Ὅχι, δέν εἶμαι τίποτα! Εἶμαι Ρωμιός. Ένας κι ἐγὼ ἀνάμεσό σας. Καί σὰς φέρνω τὴν Ἀνάσταση!

Τό εἶχε πεῖ δυνατά, ὅλοι γύρισαν καί τόν κοίταξαν. Ἀκούμπησε στ' ἄμόνι τῇ βαριά ὁ σιδεράς, σταμάτησε τό φυσερό ὁ παραγιός, ἡ Ἀναστασὼ ἀπὸ πέρα, κοντά στὴν κούνια, σηκώθηκε στὰ γόνата.

Κι ὁ καλόγερος, πού ἦτανε δίπλα κι εἶχε ἀκούσει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὴν κουθέντα, ἔτσι καθὼς τό συνηθίζουν νά κρυφακοῦνε οἱ καλογέροι, ἔβαλε μπρός στὰ μάτια του τό χέρι ἀντῆλιο, κοίταξε τό παλικάρι μιὰ στιγμή, κι ἀπόμεινε θαμπωμένος. Γιά τὴ σαλεμένη του τὴ φαντασία ὁ ξένος πού ὀρθωνότανε ξαφνικά μέσα στὴ λάμψη τοῦ καμινιοῦ, μισόγυμνος, δέν μπορούσε νά εἶναι ἄλλος κανένας. Ἦταν ὁ Ταξιάρχης...

Οἱ βιλάνοι τόν κοιτάζανε σαστισμένοι, λιγάκι ἀνήσυχοι. Κατάλαβε τὴ δύσκολη στιγμή ὁ Ζερβοχέρης.

— "Ἐ ἀδέρφια! νά σὰς γνωρίσω ἐδῶ ἓνα ἄξιο παλικάρι, τούς λέει δυνατά, μέ κάποια κρυφὴ ἔπαρση δείχνοντας τό Σγουρό. Τοῦ πέρασε τό χέρι κάτω ἀπὸ τό μπράτσο καί τόν ἔσφιξε κοντά του. — Εἶν' εὐγενικό-πουλο ἀπὸ τ' Ἀνάπλι, φίλος μου γκαρδιακός, νά, ἰδέστε, ἔχει καί τόν Ἀι-Θόδωρο κεντημένονε στοῦ σωκάρδι του —μεγάλῃ του ἡ χάρη! Σγουρό τονε λένε, τό βαπτιστικό του Νικηφόρο, ἀπὸ τούς μεγάλους τούς Σγουρούς, θά ἔχετε ἀκουστά...

— "Ὅχι, ὄχι, τίποτ' ἀπ' ὅλα τοῦτα, διαμαρτυρότανε τό παιδάριο μ' ὅλο πού καταλάβαινε τὴ λύπη πού κάνει στὸν Ζερβοχέρη.

"Ὅμως ἐκεῖνος δέν τόν πρόσεχε, τόν ἔδειχνε στοὺς βιλάνους καί σύγ-καιρα τούς ὀνομάτιζε ἓναν ἓνα, γιά νά τούς γνωρίσει κι αὐτός.

— Τοῦτος ἐδῶ εἶν' ὁ Σάββας ὁ ζευγάς, ἀπὸ τό Νησί*. Καί τοῦτος ὁ Ἀρτέμης, ὁ ράφτης ἀπὸ τὴν Κεσφίνα. Κάνε ἔτσι μωρέ τό κεφάλι σου ἐσύ νά ἰδεῖ τό εὐγενικόπουλο τό Σεραφεῖμ τόν τσαγγάρη ἀπὸ τό Βλυσί-ρι. Ἀμὴ τόν Γεδεών τόν καλόγερο, τόν εἶδες τόν Γεδεών τόν καλόγερο ἀπὸ τό μοναστήρι τῶν Ἀγίων Πάντων; Ἐπese ἄρρωστος στὴν Καλαμάτα καί γιά τοῦτο τόν βλέπεις τώρα ἐδῶ σέ λίγες μέρες θά μισέ-ψει.

Ἐνομάτισε καί τούς ἄλλους ὁ Ζερβοχέρης πού κάθονταν πιὸ πίσω, κοντά στὸν τοῖχο τό μαυρισμένο ἀπὸ τὴν ἀθάλη καί τὴ σκιά. Θά ἦτανε δώδεκα ἢ δεκαπέντε νοματέοι, ὅλοι ζωές σκοτεινές, δουλευτάδες τῆς πολιτείας, ξωμάχοι τοῦ κάμπου, βιλάνοι δίχως πρόσωπο, μ' ἓνα βαφτι-

Νησί: ἡ Μεσσηνία, πόλη τῆς Μεσσηνίας.

στικό μονάχα γιά σημάδι. Στά τελευταία γύρισε καί κατά τό σιδερά ό Ζερβοχέρης, χαμηλώνοντας τό βλέφαρο, άτολμος πολύ.

— Καί τοῦτος εἶν' ό Τιμόθεος ό σιδεράς, ό μεγάλος ἀδερφός μου, εἶπε μέ φωνή συγκρατημένη.

Ό ἄνθρωπος μέ τή βαριά δέ στράφηκε. Κοπάνισε μιά γερή στό σίδερο πού δούλευε πάνω στ' ἀμόνι, ἔσφιξε τίς χοντρές του τίς μασέλες καί βρουχήθηκε σιγανά. "Υστερα ἔβαλε ὀρθία τή βαριά, σταύρωσε πάνω τά χέρια του καί κοιτάζοντας μέ τό μοναδικό του μάτι τόν Σγουρό στυλά;

— Ό Τιμόθεος ό στραβός, εἶπε τραχιά. Αὐτός εἶμαι!

Καθίσανε πάλι κάτω, ό Ζερβοχέρης κι ό Σγουρός. Ἡ Ἀναστασώ, μουλωχτά, στά τέσσερα, εἶχε σουρθεῖ ἐκεῖ πού πέσανε τά φράγκικα ρούχα τοῦ παιδάριου, καί βιαστικά, φοβισμένη, τά ξεδίπλωνε, τά πασιπάτευε καί τά περιεργαζόταν. Ἄφησε τά τρεμάμενα δάχτυλά της νά γλιστρᾶνε πάνω στό μαλακό βελούδο, τό θολό της βλέμμα ἔκσταση ἀπέραντη τό πλημμύριζε καί θαυμασμός.

— Ἐ, τί κάνεις αὐτοῦ, νύφη; ρωτάει μιά στιγμή ξυπνώντας ἡ γριά. Τινάχτηκε ἡ νεαρή γυναίκα, κέρωσε.

— Γιά τ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ! κάνει πνιχτά. Μέ χαντακώνεις, μάνα! Καί τό μάτι της, παλαθωμένο, κοίταξε τό σιδερά, μήν ἔχει ἀκοῦσει.

— Ἀλήθεια τό λές; ρωτάει σιγανά τό Σγουρό ό Ζερβοχέρης, θά τ' ἀλλάξεις τό ρούχο σου;

— Τ' ἄλλαξα κιόλας. Δές! εἶμαι λεύτερος σάν τό πουλί!

— Γιατί, Νικηφόρε;

— Γιατί δέ θέλω νά 'μαι σκλάβος.

Πάλι δέν καταλάβαινε ό κάπελας. Τό μάτι του ἀποσβολώθηκε, τό κυρίεψε ό πανικός. "Υστερα: — Σκλάβος εἶναι ό βιλάνος, κάνει σκεφτικά, ὅχι ό ἄρχοντας.

— Σκλάβος εἶναι ὅποιος πωλήθηκε.

Κοίταζε μιλώντας τό καμίνι κι ἡ ματιά του χώνευε σέ ρέμβη* μακρινή. "Ἐγινε μιά μικρή παύση.

— Πῶς βρέθηκες ντυμένος ἔτσι; Πλούτηνες;

— Naί, πλοῦτηνα. Στή Βενετία πού ξεμπαρκάρησα πλουταίνεις εὐκολα, ἅμα θέλεις...

Δέν ἀπόσωσε τήν κουβέντα του. Ρέμβασε. Τέλος;

— Ἦθελα νά γυρίσω ἀγνώριστος στό Μοριά, εἶπε, εἶχα λόγο. Νά, γιά τοῦτο ἄλλαξα ρούχο. Μιά συντροφιά ἐμπόροι πού ξεκινάγανε γιά τήν

ρέμβη: ἡ εὐχάριστη περιπλάνηση τῆς φαντασίας καί τῆς σκέψης (τό ρῆμα: ρεμβάζω).

Ἀχαΐα, μ' εὐκολύνανε νά ταξιδέψω. Ἀνακατεύτηκα μαζί τους, μπαρκα-
ρησα, βγήκα στήν Κλαρέντζα...

Ἐνα κεφάλι εἶχε χωθεί ἀνάμεσα στούς ὦμους τους, δυό μάτια στρογ-
γυλά, χαζά, γυαλίσανε μέ λαιμαργία:

— Εἶναι μεγάλος τόπος ἡ Βενετιά, ἔ; ρωτάει μιά φωνή γυναικωτή, ἡ
φωνή τοῦ ράφτη. Στρώνουνε λέει τούς δρόμους μ' ἀσήμι, φύλλα ἀπό
ἀσήμι, —ψυχή μου!— καθώς ἐμεῖς ἐδῶ τά εἰκονίσματα!

— Ψέματα! ἔκανε ὀργισμένος ὁ Σγουρός.

ἽΟ ἀνθρωπάκος ζάρωσε ἀπορημένος καί γύρω στά ματάκια του ἔπαιξε
ἐνα δουλικό, ζορισμένο χαμόγελο:

— Καλά, καλά! ὅπως ἀγαπᾶς. Λέω μονάχα αὐτό πού ἄκουσα...

Τόν κοίταξε ἀγαναχτισμένος ὁ Σγουρός.

— Ὅχι, ὄχι, νά μήν λές αὐτό πού ἄκουσες, νά μήν τό λές ποτέ! ἔκανε
μέ παράδοση ἔξαψη. Νά εἶσαι βιλάνος, μά νά μήν εἶσαι σκλάβος!

Οἱ ἄλλοι γύρω πάψανε νά κουβεντιάζουν, κοίταξαν ἀπορημένοι τόν
καινουριοφερμένο. Ἀλλόκοτος ἄνθρωπος, ἀλήθεια, ἀράθυμος* πολύ.
Τί εἶχε κι ὅλο ξεφώνιζε; τί νόημα ἔκρυβαν ἄραγε αὐτά πού ἔλεγε γι'
ἀνάσταση καί γιά σκλαβιές;

Ὅταν σηκώθηκαν νά φύγουν, ὁ Γεδεών ὁ καλόγερος κράτησε πίσω
τόν Ζερβοχέρη.

— Ἀλήθεια τό λές πῶς τότε ξέρεις καιρό; ρωτάει ἐμπιστευτικά, δεί-
χνοντας μέ τό δάχτυλό του τό παιδάριο.

— Ἀλήθεια! κομπάζει* ὁ κάπελας.

— Καί πέρασε κι ἄλλη φορά ἀπό τά χώματά μας;

— Κι ἄλλη φορά, βέβαια! Κάθισε, τότε, στό καπηλειό μου.

ἽΟ καλόγερος κάτι μурμουρίζε μπερδεμένα, μέ τό κορμί του
σκυφτό.

— Τί μασουλᾶς αὐτοῦ, καλόγερε;

— Δέν εἶναι, δέν εἶναι αὐτός πού λές, ἐγώ ξέρω, μурμουρίσε ὁ Γε-
δεών τεντώνοντας τό μάτι του σάν καί κάτι νά ὀραματιζόταν. Καί τρα-
βώντας κοντά του τόν Ζερβοχέρη μέ χέρι νευρικό καί τρεμάμενο:

— Εἶναι κάποιος ἄλλος σοῦ λέω... ἽΑλλος!

ἽΟ κάπελας τόν κοίταξε μέ περιφρόνηση, ξεγάντζωσε τό μπράτσο του
ἀπό τά δάχτυλα τοῦ καλόγερου καί τράβηξε νά προφτάσει τόν Σγουρό.
Τόν ἤξερε καλά τόν Γεδεών, δέν ἦτανε νά τοῦ δίνειι σημασία. Οἱ βιλά-
νοι τόν πίστευαν ἅγιον ἄνθρωπο, θεόπνευστο, ὅμως αὐτός τόν εἶχε γιά
παλαβό, τίποτ' ἄλλο.

ἀράθυμος: εὐέξαπτος, αὐτός πού θυμώνει εὐκολα.

κομπάζω: περηφανεύομαι.

Ερωτήσεις

1. Ὁ Νικηφόρος Σγουρός βγάζει τὰ φράγκικα ρούχα. Ποιά βαθύτερη σημασία ἔχει ἡ πράξη του;
2. Τί βαθύτερο νόημα ἔχει ἡ ἀπάντησή του στό Ζερβοχέρη: «Ὅχι. Δέν εἶμαι τίποτα. Εἶμαι Ρωμιός. Ἕνας κι ἐγὼ ἀνάμεσά σας. Καί σᾶς φέρω τὴν Ἀνάσταση!»;
3. α) Ποιά εἰκόνα σχηματίζουμε γιὰ τὸν Νικ. Σγουρό καί ποιά γιὰ τοὺς βιλάνους; β) Πῶς φαντάζεται ὁ καλόγερος Γεδεὼν τὸν Ν. Σγουρό;
4. α) Σέ ποῖο εἶδος μποροῦμε νὰ κατατάξουμε τὸ μυθιστόρημα; β) Σέ ποιά τεχνотροπία ἀνήκει ἡ γραφή τοῦ συγγραφέα καί γιατί; (δές εἰσαγωγικό σημείωμα γιὰ τὴ γενιά τοῦ 1880).

Κοσμάς Πολίτης

Στοῦ Χατζηφράγκου

(Ἀπόσπασμα ἀπὸ Κεφ. 12)

Πρωταγωνιστές στοῦ ἀπόσπασμα πού ἀκολουθεῖ, ὅπως καί σ' ὅλο τὸ μυθιστόρημα, εἶναι τὰ παιδιά. (Περισσότερες πληροφορίες γιὰ τὸ μυθιστόρημα βλ. στὰ «Κείμενα Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας», τὰξη Α', σελ. 185).

ἰὰ βδομάδα πρὶν ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα, τὰ παιδιά τοῦ Χατζηφράγκου εἶχαν παρακαλέσει —ποιὸν ἄλλο;— τὸν Παντελή, καί τοὺς ἔφτιαξε ἀπὸ χοντρό χαρτόνι ἓνα βασιλικὸ καράβι, κοντὰ ἓνα μέτρο μάκρος, μέ ὅλα τὰ σουσοῦμια* του. Δυὸ φουγάρα, δυὸ κατάρτια, κανόνια, ξάρτια, τοῦ ἀνέβασε καί τὸ μεγάλο σωμαιοστολισμό, μ' ἑλληνικὲς παντιέρες* στὴν κορφή τῶν καταρτιῶν, στὴν πλώρη καί στὴν πρύμη. Τὸ μπογιάντισε ἄσπρο μέ λαδομπογιά, καί ζουγράφισε στίς δυὸ του μπάντες, μέ κεφαλαῖα γαλάζια γράμματα, τ' ὄνομά του: ΥΔΡΑ. Μ' αὐτὸ βγήκανε, παραμονὴ Χριστούγεννα, τὸ βραδινό νὰ «τά ποῦνε». Ὅχτῳ παιδιά μαζί, μέ φαναράκι, τρίγωνο καί τουμπελέκι*. Μά ἡ νεροποντὴ τοὺς ἔκανε χαλάστρες. Καί ἡ σύναξη* ἦταν μι-

σουσοῦμι: διακριτικὸ γνῶρισμα, χαρακτηριστικόν.

παντιέρα (ἰταλ. λέξη): σημαία.

τουμπελέκι: μακρουλὸ λαϊκὸ τύμπανο πού ἔχει πῆλινο ἥχειο.

σύναξη: εἰσπραξή.

κρή, γιατί δέ μπορέσανε νά πάνε στά μαγαζιά τοῦ Φραγκομαχαλά. Ἐπα-
θε καί τό καράβι ἀρκετές ἀβαρίες, σάν νά' χε βγεῖ ἀπό ναυμαχία.

Τό ξαναβγάλανε ὥστόσο καί παραμονή Πρωτοχρονιά. Καινούρια νε-
ροποντή —δὲ γίνεται, θά ἔχανε κάνει μάγια οἱ φραγκοπαπάδες— καί
σάν ξαναγυρίσανε στό στέκι τους, στό μαγαζί τοῦ Παντελῆ, τό βασιλικό
καράβι εἶχε πιά διαλυθεῖ. Ἀνήμερα Πρωτοχρονιά, ὁ καιρὸς γύρισε χιο-
νιάς, ἔριξε κάμποσο φιλό χιονόνερο, πού τοῖμπαγε τὰ χέρια καί τὰ μά-
γουλα. Καί σέ дуό μέρες, σάν ξαστέρωσε ὁ καιρὸς, τὰ βουνά φανήκανε
κάτασπρα ὥσαμε τῇ μέσῃ, κι ἓνα ξερό βοριάδακι ξοῦριζε τό πρόσωπο.
Μά τό καράβι, ὅπως εἶπαμε, εἶχε διαλυθεῖ, κι ἔτσι, σάν ἤρθανε τὰ Φῶτα
—κάτω στὸν Ἰορδάνη τὸν ποταμό, κάθεται ἡ κυρά μας ἡ Παναγιά— τὰ
ἔπανε πόρτα πόρτα, κρατώντας дуό γιαπωνέζικα φαναράκια...

Μὲ τό ξεροθόρι σφίξανε τὰ κρέατα, ἀνάψανε τὰ αἵματα, κοκκίνισαν
τὰ μάγουλα, καί τό μυαλό ξαράχνιασε*. Μαζί μὲ τοὺς καλικάντζαρους
καί μὲ τὰ κουτσοδαιμονάκια, ἡ ἀγιαστούρα τοῦ παπᾶ ἔδωξε κι ἐκείνους
τοὺς дуό ἴσκιους πού θρονιάζανε στὴν τάξη*.

Ἀγοράσανε μιὰ μεταχειρισμένη μπάλα τοῦ φουτμπόλ μὲ τῇ σύναξη
ἀπὸ τὰ κάλαντα. Дуό ραφές τῆς ἦτανε ξηλωμένες, μά, ὕστερ' ἀπὸ συμ-
βούλιο, τῇ δῶσανε σ' ἐκεῖνο τό μασόνο τό σκιτζή* καί τίς ξανάραψε.
Δέν τοὺς πῆρε λεφτά. Ὅσο κι ἂν ἦτανε παλιά ἡ μπάλα, τὴν κλότσαγες
μιὰ χαρά, φώναζες ἄουτ, φάουλ, γκόλ, φρίκετ —δηλαδή, φρί κίκ*—
ἔσπαζες καί κανένα τζάμι, ἔπεφτε καί πάνω στὴν τάβλα τοῦ κου-
λουρτζῆ, καί τότε γινότανε μεγάλο ταβατούρι.

Τ' ἀγόρια θυμηθῆκανε παλιούς λογαριασμοὺς. Σάββατο ἀπόγεμα,
μπροστά ὁ ἀρχηγὸς καί πίσω του οἱ νταῆδες (ὄχι ὁ Περικλῆς, οὔτε ὁ
Γιακουμῆς, οὔτε ὁ Μηνᾶς κι ἓνας дуό ἄλλοι), ξεκινᾶνε γιὰ τῆς Τσικου-
διάς τό Χάνι, μὲ τίς τοῦρες γεμάτες πέτρες.

— Βρέ σύ! φωνάζει ὁ ἀρχηγός, ἀπὸ μακριά, τοῦ Τσικουδιώτη ἀρχη-
γοῦ. Τὸν περασμένο μῆνα, πού ἀνταμώσαμε στό Τσαί, γιατί μὲ στραβο-
κοίταξες;

— Καί τώρα σέ στραβοκοιτάω! ἀντιφωνάζει ὁ ἄλλος.

— Βρέ σύ, ξέρεις ποιὸς εἰμ' ἐγώ; Εἶμαι ἀνίψι τοῦ Κουταλιανοῦ*!

Ξαραχνιάζω: βγάζω τίς ἀράχνες. Ἐδῶ μεταφορ.: καθαρίζω.

στὴν τάξη: ἐννοεῖ πὼς τὰ παιδιὰ θυμόνταν τοὺς φίλους τους Σταυράκη καί
Ἀρίστο. Εἶχαν πάει νὰ κολυμπήσουν σέ μιὰ λίμνη κι ὁ Σταυράκης πνίγηκε.

σκιτζής: ἐπιδιωρθωτὴς παλιῶν παπουτσιῶν, μπαλωματῆς.

φρί κίκ (free keck): ἐλευθερο κτύπημα τῆς μπάλας.

Κουταλιανὸς Παναγῆς: Περιβόητος γιὰ τὴ δύναμή του. Διακρίθηκε στὴν Ἄνε-
ρική στὴν πάλη καί στὴν ἄροση βαρῶν.

— Καί δέν πᾶ νά 'σαι! Ἐγὼ βαστάω ἀπὸ πρωτοπαλικάρο τοῦ καπετάν Νταβέλη*!

— Βρέ σύ, θά σοῦ πῶ τό αἷμα!

Βζίτ! σφύριξε ἡ πρώτη πέτρα ἀπὸ τό ἀντίθετο στρατόπεδο καί ἀναψε τό γλέντι.

Ἔρχεται μήνυμα στοῦ Χατζηφράγκου:

— Προφτάξτε! Σκοτώνουνται στής Τσικουδιάς τό Χάνι! Φωνές:

— Κόνα* Παρασκευή!

— Κόνα Μαρία!

— Κόνα Παγώνα!

— Ποῦ εἶν' ὁ Νίκος; Νίκο! Νίκο! Πῆγε μαζί κι ὁ Νίκος;

— Κόνα Φωτεινή!

— Κόστα! Μὴν τὸν κουνήσεις ἀπὸ δῶ! Θά σέ σκοτώσω!

— Κόνα Ζωή!

— Κόνα Μαρία!

Γιουρούσι καμιὰ δεκαπενταριά μανάδες. Καί σέ μιά δυό ὥρες, γυρίζανε ξεμαλλιασμένες, σέρνοντας μαζί τους τό παιδομάνι, ἄλλος μ' ἀνοιγμένη μύτη, κρατώντας ἓνα ματωμένο μαντίλι κάτω ἀπ' τὰ ρουθούνια του, ἄλλος μὲ μάτι μελανιασμένο, ἄλλος μὲ δεμένο κεφάλι. Τούς κλείνανε στό σπίτι καί δούλευε παντόφλα.

Μά ὅπως καί νά 'ναι, δόξα σοι ὁ Θεός, ὁ μαχαλὰς καβατζάρησε* τὴν κρίση καί ξαναβρῆκε τὸν παλιό ἑαυτό του.

Ἑρωτήσεις

1. Τί συνήθιζαν νά κάνουν τὰ παιδιά τὰ Χριστούγεννα;
2. Ποιές ἄλλες εἰκόνες μᾶς δίνει ὁ συγγραφέας ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν παιδιῶν;
3. Μποροῦμε νά χαρακτηρίσουμε ρεαλιστικές τίς παραπάνω εἰκόνες; Νά δικαιολογήσετε τὴν ἀπάντησή σας.

Μέλπω Ἀξιώτη

Τό σπίτι μου (ἀπόσπασμα)

Μέ Τό σπίτι μου ἡ Μέλπω Ἀξιώτη, πρὶν γεννηθῆκε στή Μύκονο, ἐκφρά-

Νταβέλης: ληστής τῆς ἐποχῆς.

Κόνα (=κοκόνα): κυρία, κυρά (σέ προσφωνήσεις).

καβατζάρω: παρακάμπτω (ἀκρωτήριο): ἐδῶ μεταφ. ξεπερνῶ, τακτοποιῶ.

ζει τὰ προσωπικά της βιώματα καί τίς σκέψεις της γιά τίς μεταβολές πού γίνονται στό νησί της καί τόν τρόπο ζωής των κατοίκων του. 'Ο μηχανικός, πού κατά κάποιο τρόπο τήν αντιπροσωπεύει, είναι έπισκέπτης του νησιού. 'Ο συγκολλητής του Μουσείου είναι τυφλός κι αντιπροσωπεύει κι αυτός τήν ψυχή του νησιού.

Επῆρε νά νυχτώνει πιά γιά τὰ καλά, καί τότε στοῦ Γιώργη τό σπíti ἐμπῆκε μέσα ὁ γέρος. Εἶπανε λοιπόν τὰ καλησπερίσματα, ὁ γέρος ἤξερε πού εἶναι ἡ θέση ἡ δική του γιά νά πάει νά καθίσει κι ἐκάθισε. "Άσχετο τώρα ἂν ὁ τυφλός δέν μπορούσε νά τό δεῖ, μά μέ τὰ χρόνια τό μάτι τοῦ γέρου εἶχε στρογγυλέψει καί τό χρώμα θαρρεῖς πώς ἐσκύρηνε, ἐνῶ μέσα στό σαλότο* ὅλα, ὅλα, εἶναι ὅπως ἀνέκαθεν ἦτανε καί τό φῶς χαμηλό. Τό λόγο ἔχει ὁ συγκολλητής. 'Ολοφάνερο εἶναι πώς συνεχίζει μόνο γιά τό μηχανικό τήν ἀρχισμένη κουβέντα. 'Ο γέρος ὅμως ἀπαντᾷ. 'Ο μηχανικός σκέφτεται. Κι ὁ διάλογος εἶναι παράλυτος*.

— "Ὅπως λοιπόν σᾶς ἔλεγα ὅτι πολλοί μέ περιμένουν νά πεθάνω στήν τρύπα μου, βλέπετε ὅμως! 'Αργῶ.

— Μά δέν ἔχει δά τήν ἀνάγκη σου ὁ ξένος, γιά νά ποθάνεις, ἐτοῦτα δέν τοῦ χρειάζονται τὰ πατηκωμένα σπίτια μέσ στή Σκάρπα, πού νά τὰ τρώει ἡ θάλασσα, μέσ στίς γρασίες*. 'Εκεῖνος, μάτια μου, χτίζει τώρα στό μεϊντάνι*, πάνω στήν ἄμμο τοῦ γιαλοῦ! Κι ἀμέ νά δεῖς τό θάμασμα, ὅπου σά θ' ἀγοράσει ὁ ξένος τή γῆς, ἐκεῖδ' ἀ γύρω ὁ τόπος μονομιᾶς ἀκριβαίνει!

«Σύμφωνα μέ τή λογική —συλλογίζεται ὁ μηχανικός— ὁ κόσμος αὐτός πρέπει νά εἶναι πεθαμένος, σύμφωνα ὅμως μέ ὅ,τι βλέπεις, εἶναι βέβαιο ὅτι ζεῖ».

— Τά ἔχομε ὅλα ἐτοιμα στό μπαούλο καί τίς κόφες, ὅπως γίνεται σέ νοσοκομεῖο πού μαζεύουν κάθε μέρα τὰ κρεβάτια καί τυλίγουν σεντόνια.

— 'Αμέ! "Άλλη φορά ὁ ξενιτεμένος στέκονταν στά πανιά πότε νά 'ρθει ἡ ὥρα νά γυρίσει στό σπιτικό του, καί τώρα σοῦ βαστᾷ τὰ πράματα δεμένα, γιά νά βγεῖ ὀξω ἀπ' τό σπíti του.

— Κανείς δέ θά χρειάζεται, κανένας πιά δέ θά 'ναι ἀπό τούτους. "Άλλοι θά κατοικοῦν ἐδῶ· ὅπως ἐγώ. Δέ μέ χρειάζονται πιά στό Μουσεῖο.

σαλότο: σάλα.

παράλυτος: αὐτός πού δέν ἔχει συνοχή.

μεϊντάνι: πλατεία, ἀνοιχτό μέρος.

γρασίες: ὑγρασίες.

— Τώρα για τό Μουσείο έφέρανε ένα φύλακα μέ τά στρατιωτικά. Τή στολή.

— Τό βέβαιο είναι πώς έρχονται απ' τήν 'Αμερική οί όμογενείς, βλέπουν τό μέρος όπου γεννήθηκαν, τό βρίσκουν πράγματι πολύ μοδέρνο, θαυμάζουν. Μά τί νά γίνει όμως, τί νά γίνει!

— 'Αμέ! 'Όσα δέν κάμει ό καιρός τ' άποτελέθει ό άνθρωπος.

«'Η ψυχή του νησιού —συλλογίζεται ό μηχανικός— πάει καί τρυπώνει σ' ένα χώρο όλο καί πιό συμπιεσμένο, πού συνεχώς τόν φοβερίζουν πώς θά τόν σκοτώσουν, αυτός όμως διατηρεί τή συμφωνία ανάμεσα στόν κάτοικο καί τήν πόλη».

— Καί σκέπτομαι κάτι πράγματα... Σέ λίγο λέω πώς δέ θά ύπάρχει ούτε ένα παιδί μας νά ξέρει τό σπίτι, όπου έζησε εδώ ένας ποιητής... ό Γιάννης ό Γρυπάρης.

— Δέ λές πού δέ θά ξέρουνε τά παιδιά μηδέ τό γάιδαρο! 'Έχουνε τώρα φερμένα τά μηχανικά.

— Καί συλλογίζομαι πώς νά γίνει, μά πώς νά γίνει... 'Εδώ τόν κόβει ό γέρος.

— Καλέ, πλουτήνανε οί άνθρωποι, αλλάξανε τή φύση τωνε. Τώρα γινήκανε στεριανοί. Στόν καιρό μου ό κόσμος ήτανε εδώ θαλασσινός, μέσ στην άρμύρα μέχρι τό λαιμό του! 'Όπου γινήκανε στεριανοί, ξενοδόχοι, πλήθος οί ξενοδόχοι, ύπηρετούνε τόν ξένο βλέπεις, έχουν καί τή μπουτίκα*, ύπερετούνε καί μέσα κεϊ. 'Ετούτη ή μπουτίκα είναι άκόμα τό σπίτι σου, μά δέν είναι τό σπίτι σου, είναι προορισμένη στην πούληση. Θέλει ό ξένος νά πάρει τήν καρέκλα σου όπου κάθεσαι; έξάπαντος θά τήνε πάρει, θέλει τό πιατικό σου, όρίστε το τό πιατικό σου. 'Έχει, έχει πράμα μπόλικο, καί σά θά τελειώσει, θά 'ρθει άλλο πράμα, κι όλα, όλα πουλιούνται, όλα, όλα.

«'Η Εύρώπη ύποταγμένη —θυμήθηκε ό μηχανικός πού τό είχε διαβάσει για τόν Καναδά— από αιώνα σέ αιώνα σέ μεταναστεύσεις, σέ άποδημίες, σέ κύματα περιηγητών, χρωστά μία κάποια έπιδεξιότητα σ' αυτές τίς συναναστροφές. Τό Κεμπέκ, πού ζούσε κατά τά τελευταία χρόνια κάτω απ' τή ματιά του Θεού, άνακαλύπτει ξαφνικά πώς βρίσκεται κάτω απ' τό βλέμμα του ξένου».

***Ερωτήσεις**

1. Γιατί ή συγγραφέας άποκαλεί τό διάλογο παράλυτο;
2. Νά σχολιάσετε τίς σκέψεις του μηχανικού πού παρεμβάλλονται στό κείμενο.

μπουτίκα: μπουτίκ, ειδικό κατάστημα μοντέρνων ένδυμάτων.

Ἡ σιωπή τῆς «Εὐαγγελίστριας»

Τό διήγημα τοῦ Καραγάτση πρωτοδημοσιεύτηκε στή Νέα Ἑστία τό 1931. Ἡ δράση του μάς μεταφέρει στά χρόνια τοῦ Ναπολέοντα, τότε πού ὁ Γάλλος στρατηλάτης συνεχιζοντας τό ἔργο τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης (1789) εἶχε γίνει τό σύμβολο τῆς λευτεριάς κι ἡ ἐλπίδα τῶν σκλαβωμένων λαῶν. Βρισκόμαστε στό Φθινόπωρο τοῦ 1799 κι ὁ Ναπολέων ἐπιστρέφει κρυφά ἀπό τήν Αἴγυπτο στή Γαλλία.

Λάζαρος ἐσκίασε τά μάτια μέ τήν παλάμη του καί κάρφωσε τό θαλασσινό του μάτι σέ κάποια ἀκρῇ τοῦ ὀρίζοντα. Ὑστερα, γυρνώντας πρός τόν καπετάν Ἀντρέα, εἶπε, δείχνοντας μέ τό χέρι ἀπλωμένο κατὰ τό νοτιά:

— Καράβι, καπετάνιο!

Ὁ καπετάν Ἀντρέας πλησίασε στήν κουπαστή, καί μέ βλέμμα λύκου περιεργάστηκε τό ἀσαφές σημάδι, πού μόλις μαρτυροῦσε τήν ἀσπράδα τῶν πανιῶν του στήν ἀπροσδιόριστη ὁμίχλη τοῦ ὀρίζοντα.

— Εἶναι φρεγάδα*, μονολόγησε, μά δέν βλέπω τήν παντιέρα*...

Ἕνας νέος, ψηλός, μελαχρινός, πλησίασε τόν καπετάνιο. Τό εὐρωπαϊκό κουστούμι του ἦταν μιά ἀντίθεση, μιά ἀνορθογραφία ἀνάμεσα στίς βράκες καί τά κοντόφουντα φέσια τῶν ψαριανῶν θαλασσινῶν. Φοροῦσε ρούχο πρασινωπό μέ μπάσκες* καί βελούδινα «μπραντμπούργκ»*, κίλιντα κολλητή ἀπό κίτρινο νανκίν*, καί μπότες μαῦρες μέ ἄσπρο ρεβέρ. Τό καπέλο του ἦταν ἀπό μουσαμά μαῦρο, καί εἶχε σχῆμα κώνου κολοβοῦ. Ἡ κορδέλα του ἐνωνόταν μπροστά μέ μιά μεγάλη χρυσή ἀγκράφα. Ἐβγαλε ἀπό τήν τσέπη του ἕνα μικρό κανοκιάλι*, τό ἀνοιξε, καί μέ προσοχή ἄρχισε νά κοιτάει κι αὐτός τό πολεμικό καράβι πού σχηματιζόταν σιγά σιγά στόν ὀρίζοντα.

— Εἶναι φρεγάτα τῆς ρεπούμπλικας τῆς Φράντζας* εἶπε. Βλέπω τήν

φρεγάδα: πολεμικό καράβι ἱστιοφόρο.

παντιέρα: σημαία, πολεμική κυρίως.

μπάσκες: πρόσθετο τμήμα ὑφάσματος στό κάτω μέρος τῆς ζακέτας.

μπραντμπούργκ: σιρίτια.

νανκίν: λεῖο καί πυκνό βαμβακερό ὑφασμα (ἀπό τήν ὁμώνυμη πόλη τῆς Α. Κίνας).

κανοκιάλι: ναυτικό τηλεσκόπιο.

τῆς ρεπούμπλικας τῆς Φράντζας: τῆς γαλλικῆς Δημοκρατίας.

παντιέρα τρικολόρ* στο πίσω ἄρμπουρο*.

Καί χαμογελώντας, πρόσθεσε μέ στόμφο: Μπλάβο* λιμπερτά*, μπιάνκο* φρατερνιτά*, ρόσο* ἐγκαλιτά*!

Ὁ καπετάν Ἀντρέας γύρισε βαρύς καί κάθισε σταυροπόδι στό κιλίμι, πού ἦταν στρωμένο κάτω ἀπό τό κατάρτι τῆς πρύμνης. Ὁ φραγκοντυμένος νέος τόν μιμήθηκε. Ξαπλώθηκε σέ τρόπο νά βλέπει τό γαλλικό καράβι, ἐνῶ μέ μάτι ἀφηρημένο διάβαζε ἕνα μικρό βιβλιαράκι, δεμένο μέ καφέ δέρμα. Ὁ Λάζαρος ἔβαλε ἀνάμεσα στίς γυμνές του γάμπες τή λαγουδέρα* τοῦ τιμονιοῦ κι ἄναψε τό τσιμπουκάκι του. Κι ἡ ἡσυχία ἀπλώθηκε στό καράβι. Δέν ἀκουγόταν, παρά ὁ φλοῖσθος τοῦ νεροῦ πού γλιστροῦσε στήν καρίνα, καί τό γουργούρισμα τῆς φασολάδας πού βράζε σ' ἕνα πελώριο τσουκάλι στόν ἀργάτη* τῆς πλώρης.

Ὁ ἥλιος βασιλεψε. Τά βουνά τῆς Κρήτης στό βάθος δεξιά φλογίστηκαν σέ μιά πελώρια πυρκαγιά. Κι ὕστερα λιποθύμησαν σ' ἕνα χλωμό μενεξεδένιο χρώμα, ἐνῶ οἱ κορφές —πυραμίδες ἀσημένιου χιονιοῦ— κρατοῦσαν μέσ στό δειλινό τή φωτερή λευκάδα τους. Ἡ ἀκύμαντη θάλασσα ἦταν σάν γάλα, χρωματισμένο μέ δυό σταγόνες μαβί μελάνι. Μιά ἰδέα ἀπόγειου* μόλις κατόρθωνε νά καμπυλῶνει τά πανιά τοῦ καραβιοῦ. Κι ὁ δρόμος του ἦταν ἀργός καί ἀπαλός, πού νόμιζες πῶς δέ θά τελείωνε ποτέ, πού δέ θά 'θελες νά 'παιρνε τέλος.

Οἱ φλόγες σβῆσαν στή δύση, καί τό μακρινό λυκόφως τῆς Ἀσπρης θάλασσας ἀπλώθηκε χρυσό καί θαμπό ἀπάνω στά νερά. Σκοτείνιασε. Ὁ ἀπόγειος* ἔφερεν ὁσμές ὑγρῆς βλάστησης ἀνακατεμένες μέ ἀχνούς θαλασσινῆς ὀμίχλης.

Στό καράβι ἡσυχία. Ὁ καπετάν Ἀντρέας, καθισμένος σταυροπόδι στό κιλίμι του, κάπνιζε ἀμίλητος τό ναργιλέ του. Ὁ σύντροφός του παρακολουθοῦσε σάν σ'ὄνειρο τό καράβι πού μέσ στό σούρουπο πλησίαζε.

— Μᾶς ἔφτασε, μουρμούρισε.

— Εἶναι γοργοτάξιδο, εἶπε ὁ καπετάνιος. Θά μᾶς φτάσει καί θά μᾶς

τρικολόρ: τρίχρωμη.

ἄρμπουρο:κατάρτι.

μπλάβο: μπλέ.

λιμπερτά: ἐλευθερία.

μπιάνκι: ἄσπρο.

φρατερνιτά: ἀδελφосύννη.

ρόφο: κόκκινο.

ἐγκαλιτά: ἰσότητα.

λαγουδέρα: ἡ λαβή τοῦ τιμονιοῦ.

ἀργάτης: βαροῦλκο.

ὁ ἀπόγειος: ἄνεμος πού φυσάει ἀπό τή στεριά.

περάσει. Είναι καλοφτιαγμένο καί δέν ἔχει τό φορτίο μας.

— Γοργοτάξιδο, καλοτάξιδο... μονολόγησε ὁ νέος.

Καί πραγματικά, ἡ φρεγάτα τούς εἶχε φτάσει καί τούς προσπερνοῦσε. Δυό μεγάλες ἄσπρες γραμμές πάνω στό βαθύχρωμο σκάφος ἐδειχναν τά δυό ἐσωτερικά καταστρώματα. Οἱ γραμμές αὐτές κοβόντανε ἀπό μαῦρα τετράγωνα, πού ἦταν οἱ μπουκαπόρτες* τῶν κανονιῶν. Τά πανιά του μόλις φουσκῶναν στόν ἀδιόρατον ἀέρα. Μέ τή δύση, εἶχε κατεβάσει τή σημαία του. Ὁ νέος σηκώθηκε, καί μέ τό κιάλι του ἄρχισε νά παρατηρεῖ τό μεγάλο καράβι, τό πανιά του, τίς γέφυρές του, τά πλευρά του, πού τά φώτιζεν ἡ στερνή ἀντανάκλαση τῆς μέρας. Ἐκεῖ στήν πλώρη, μέ μεγάλα ἄσπρα γράμματα, ἦταν γραμμένο τό ὄνομα τῆς φρεγάτας: «La Muiron».

— Πῶς τό λέν; ρώτησε ὁ καπετάνιος.

— Λά Μιρόν...

— Φράγκικα ὀνόματα...

Καί ἡ σιωπή ξανάπесе στό μπάρκο*. Μόνο ὁ νέος μурμουρίσε ἀνάμεσα στά δόντια του:

— Κατευόδιο, θαλασσοπούλι τῆς λευτεριάς...

Ἡ «ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΡΙΑ» εἶχε φορτώσει γλυκά κρασιά στήν Κύπρο κι ἔβαλε πλώρη γιά τήν Τσιβίτα - Βέκκια. Ὁ καπετάν Ἀντρέας ἔλπιζε στίς γλυκές μέρες τοῦ μεσογειακοῦ χινόπωρου, γιά νά φτάσει χωρίς κόπο καί κίνδυνο στό τυρρηνικό αὐτό λιμάνι. Γιά μόνο ἐπιβάτη εἶχε τόν Γιωργάκη Β..., Κυπραῖο, ἐγκατεστημένο στό Λιθοῦρνο, πού γύριζε στή νέα του πατρίδα, ὅστερ' ἀπό μιά πολύμηνη ἐπίσκεψη πού 'κανε στήν παλιά. Ὁ Γιωργάκης ἦταν νεώτατος, τύπος μελαχρινοῦ Ἀσιάτη, μέ κρίση καί μόρφωση. Ὁ πατέρας του ἦταν —καθώς ἔλεγε ὁ γιός του— πλούσιος ἄρματόρε* κι αὐτός σπούδαζε ντιρίτο* στό Πανεπιστήμιο τῆς Πάδοθας. Ἡ Ἱταλία ἦταν κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση τῆς ἐπαναστατημένης τότε Γαλλίας, καί ὁ Κυπραῖος φοιτητής ἦταν βαθιά ἐπηηρεασμένος ἀπό τό δημοκρατικό πνεῦμα, πού πρό τριῶν χρόνων σκορπίστηκε στή Βόρεια Ἱταλία μαζί μέ τό νικηφόρο στρατό τοῦ Βοναπάρτη. Γι' αὐτό, τό πέρασμα τῆς γαλλικῆς φρεγάτας τόν συγκίνησε.. Κι ὅστερα ἀπό μακρινή σκέψη, εἶπε, γυρνώντας κατά τόν καπετάν Ἀντρέα:

— Ἡ ρεπουμπλικ τῆς Φράντζας γέμισε νέες δόξες! Ὁ τζενεράλε

μπουκαπόρτα: στόμιο.

μπάρκο: πλήρωμα.

ἄρματόρε: ἐφοπλιστής.

ντιρίτο: νομικά.

Μποναπάρτ* έπεσε σάν κεραυνός στό Μισίρι*. Οί τύραννοι Μαμελοῦκοι έξολοθρεύτηκαν. Κι άλλη μιά χώρα έλεύτερη, μέ τή χάρη τοῦ Θεοῦ!

— Τά 'μαθα τά μαντάτα στήν Κάλυμνο, απάντησε ὁ καπετάν 'Αντρέας, στόν πηγαϊμό, ἀπό 'να σφουγγαρά πού μόλις εἶχε γυρίσει ἀπό κει κάτω.

— Τί δόξα! 'Ο Σουλτάνος κηρύσσει τόν πόλεμο στούς Φραντσέζους. Κι ὁ γενναῖος Μποναπάρτ περνάει τό Πόρτ - Σαῖτ, χύνεται στήν ἔρημο καί νηκηφόρος μπαίνει στήν Παλαιστίνη. Τό Σάν Τζιοβάνι ντέ λ' 'Ακρα πέφτει, τό Μπερούτι, ἡ Γιάφα. 'Ο Τούρκος φεύγει μπροστά του, κι αὐτός ἀφήνει πίσω του λευτεριά!

— 'Ο Θεός νά δώσει, νά νικήσει τόν 'Αγαρηνό! 'Η ρεπούμπλικα τῆς Φράντζας δέν θά ξεχάσει τούς Χριστιανούς, τούς σκλάβους τοῦ Τούρκου.

— 'Από τό στόμα σου καί στοῦ Θεοῦ τ' αὐτί, καπετάν 'Αντρέα. Καί 'γώ τό ἴδιο πιστεύω. Θ' ἀνατεῖλῃ μέρα δικαιοσύνης. Οἱ Φραντσέζοι λευτερώθηκαν ἀπό τό βασιλιά τους, καί τώρα λευτερώνουν λαούς ἀπ' τούς δεσπότες τους. 'Α! σάν ὁ Μποναπάρτε χίμηξε στήν 'Ιταλία μέ τούς στρατιῶτες του! Νίκη, λευτεριά, θρίαμβος! Βλέπεις, καπετάνιο, οἱ δημοκρατίες βγάζουν μεγάλους πολίτες, γιατί ἡ ἀξία εἶναι ἐλεύτερη νά φανεῖ, κι αὐτοί τή διοικοῦνε τή δημοκρατία καί τή δοξάζουνε. 'Ο Μποναπάρτ! 'Ο τριαντάχρονος τζενεράλε! 'Αστραπή καί κεραυνός, σκέψη κι ἐχτελεση, συντρίβει τούς ἐχθρούς τῆς Δημοκρατίας! 'Όλοι πέσαν ἀπ' αὐτό τό λίμπερο "Εθνος". Βασιλιάδες, πρίντζιπες, ἱμπερατόροι*, ὅλοι νά πνίξουν τή λευτεριά μέσ στά σπάργανά της. Μά ἡ λευτεριά εἶναι γερή, κι ὁ ἐχτρός της φεύγει νικημένος.

'Ο Γιωργάκης ἀναστέναξε.

— Πότε θά λευτερωθοῦμε καί μεῖς; Πότε ἡ 'Ελλάδα θά γίνῃ λίμπερο στάτο*;

— 'Η δική μας λευτεριά θ' ἀργήσει ἀκόμα.

Τά στερνά λόγια τοῦ καπετάν 'Αντρέα ἦταν γεμάτα θλίψη. 'Ο Γιωργάκης ξαφνιασμένος κοίταξε τό συνοφρυωμένο πρόσωπο τοῦ γερο-Ψαριανοῦ.

— Γιατί τό λές αὐτό, καπετάνιο; Ποῦ τό ξέρεις; Τό ντιρετόριο* χαρίζει τήν ἀνεξαρτησία στούς λαούς, κι οἱ τζενεράλοι του τήν ὑπερασπίζονται.

Τζενεράλε Μποναπάρτ: ὁ στρατηγός Βοναπάρτης.

Μισίρι: Αἴγυπτος.

λίμπερο ἔθνος: ἐλεύθερο ἔθνος

ἱμπερατόρος: αὐτοκράτορας.

λίμπερο στάτο: ἐλεύθερο κράτος.

ντιρετόριο: Διευθυντήριο.

ζουν μέ τούς γενναίους στρατιῶτες τῆς Ρεπούμπλικας. Οἱ καιροὶ ἄλλα-
ξαν. Ἡ μισή Ἰταλία εἶναι λίμπερη, καί νά τό Ἐτζίτο, τό Μισίρι, ὅπως τό
λές, εἶναι κάτω ἀπό τά χρώματα τῆς Ἐπανάστασης. Γιατί τό λές αὐτό,
καπετάνιο;

— Γιατί δέν εἶναι τό ἴδιο. Ἡ Ἰταλία εἶναι κοντά στή Φραγκιά. Οἱ Αὐ-
στριακοὶ ἦταν ἐχτροὶ πού ἔπρεπε νά νικηθοῦν. Μά τόν Τοῦρκο, τί συμ-
φέρο ἔχει ὁ Φραντσέζος νά τόν νικήσει;

— Μά τό Μισίρι, καπετάνιο, τό Μισίρι;

— Στό Μισίρι εἶχε συμφέρο νά πάει ὁ Μποναπάρτε γιά νά χτυπήσει
τόν Ἰγγλέζο. Δέ θά μείνει πολύ ἐκεῖ. Θ' ἀναγκαστεῖ νά φύγει, γιατί ὁ
λόρδος Νέλσον κρατάει τίς θάλασσες. Τό Μισίρι ἦταν κόλπο. Ὑστερα,
σκέψου: Ἄν λευτερωθοῦμε ἀπ' τή Φραγκιά, ὅλη ἡ Εὐρώπη θά πέσει
ἀπάνω μας. Τέτοια λευτεριά δέ μᾶς τή δίνουν, λευτεριά πού νά θγαίνει
ἀπ' τήν Ἐπανάσταση τοῦ Παρισιοῦ. Ὅχι...

— Θά πολεμήσουμε! Χωρίς αἷμα δέν γίνεται τίποτα!

— Θά πολεμήσουμε, παιδί μου, μά τί θά κερδίσουμε; Τήν ἀνεξαρτη-
σία, ἔ; Καί τί εἶναι ἀνεξαρτησία, ὅπως τή νομίζουν οἱ Ἰγγλέζοι, οἱ Ρῶ-
σοι, οἱ Αὐστριακοί; Νά σοῦ πῶ ἐγώ· τί εἶναι; Ἀντί γιά Σουλτάνος, βασι-
λιάς· ἀντί γιά πασάς, πρεφέτος· ἀντί γιά ζεῖμπέκης* σμπίρος* καί χα-
φίές! Ἀνεξαρτησία χωρίς λευτεριά ἐγώ δέν τήν καταλαβαίνω.

— Ἐχεις δίκιο, καπετάνιο, ἔχεις δίκιο. Θά 'ταν κουτό νά φύγουμε ἀπ'
τήν τυραννία τοῦ Τοῦρκο, γιά νά πέσουμε στήν τυραννία ενός βασι-
λιά, τυραννία χειρότερη, γιατί εἶναι ἀδικαιολόγητη στή συνείδησή μας.
Ὁ Τοῦρκος εἶναι τύραννος μέ τή δύναμή του, μά ὁ βασιλιάς θά εἶναι ὁ
δεσπότης μέ τή θέλησή μας. Οἱ Φραντσέζοι ἐπαναστάτησαν νά ρίξουν
τό βασιλιά, καί μεῖς θά πολεμήσουμε γιά ν' ἀποχτήσουμε; Ὅχι, ὄχι!

— Ἡ δική μας Ἐπανάσταση θά εἶναι ἡ ἐπανάσταση τῆς Ἀνεξαρτη-
σίας, τῆς Λευτεριάς. Θά διώξουμε τόν Τοῦρκο, γιά νά ζήσουμε ἐλεύτε-
ροι, θά πολεμήσουμε, γιά νά μὴν εἴμαστε σκλάβοι. Τό Ἑλληνικό κράτος
θά εἶναι κράτος ἐλεύθερων ἀνθρώπων!

Ὁ Γιωργάκης σταυροκοπήθηκε.

— Μέ τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ!

Ὅλη τή νύχτα, τό καράβι προχώρησε ἀργά πρὸς τά βορειοδυτικά. Καί
τό πρῶι περνοῦσε νότια ἀπὸ τά Κύθηρα. Ὁ ἥλιος παιγνίδιζε μέ τήν ἀκύ-
μαντη θάλασσα πού σιγοφλοίσβιζε, περιμένοντας τό ζωοδότη μεσημε-
ριάτικο μπάτη.

πρεφέτος: ἀνώτατος ἀξιωματοῦχος, κυρίως στρατιωτικός.

ζεῖμπέκης: ἄτακτος στρατιώτης Τοῦρκος.

σμπίρος: καταδότης.

Ὁ καπετάν Ἀντρέας, καθισμένος πάνω σ' ἓνα βαρέλι, μιλοῦσε μέ τούς ναῦτες του. Ὁ Γιωργάκης, πλάι στήν κουπαστή, κοιτοῦσε μέ συγκίνηση τό μυθολογικό νησί τῆς Ἀφροδίτης, πού ξάπλωνε τίς ἄγονες γραμμές του στά χάρδια τοῦ χινοπωριάτικου φωτός.

Κατά τό μεσημεράκι, καθώς στρίβαν ἓναν κάβο, εἶδαν νά πλέει, κατά πάνω τους, μιά φρεγάτα. Τό Γιούνιον Τζάκ* μέ τό σταυρό τοῦ Ἀι - Γιώργη στολίζαν τή σημαία της. Τό καράβι ἦταν ἐγγλέζικο.

Μόλις ἀπό τό πολεμικό εἶδαν τήν «Εὐαγγελίστρια», τῆς κάναν σινιάλο νά σταματήσει· ὁ καπετάν Ἀντρέας πῆγε ὀρτσα* στόν ἄνεμο, καί τό μπάρκο ἔμεινε ἀκίνητο. Μιά βάρκα ἀποσπάστηκε ἀπό τό Kent —τ' ὄνομά του ἦταν γραμμένο στήν πρύμη— καί πλησίασε πρός τό ψαριανό. Τά καπέλα τῶν ναυτῶν —εἶδος μιραμπό ἀπό μουσαμά— γυάλιζαν στόν ἥλιο. Στήν πρύμη στεκόταν ἓνας ἀξιωματικός μέ ἀσπρόμαυρη στολή.

— Τήν παντιέρα στό ἄρμπουρο, παιδιά! διάταξε ὁ καπετάν Ἀντρέας.

Κι ἀμέσως ὁ μαῦρος δικέφαλος ἀετός πασῶν τῶν Ρωσιῶν ὑψώθηκε μ' ἓνα φτερούγισμα στό κατάρτι τοῦ ψαριανοῦ карабиу.

Ἡ βάρκα μέ τούς Ἑγγλέζους ἀκοστάρισε*. Ὁ ἀξιωματικός πετάχτηκε στήν κουβέρτα*. Ἦταν δυνατός, ψηλός, καί φοροῦσε ἀσπρη περούκα κοτσιδάτη.

— Who is the master;* ρώτησε.

Ὁ καπετάν Ἀντρέας γύρισε κατά τόν Γιωργάκη:

— Ἐλα, παιδί μου, νά μᾶς κάνεις τό δραγουμάνο*. Ἐγώ δέν σκαμπάζω ἐγγλέζικα.

Ὁ Γιωργάκης πλησίασε τόν ἀξιωματικό κι ἄρχισαν νά συνεννοοῦνται ἀγγλικά.

— This ship is Russian;* ρώτησε ὁ Ἀγγλος.

Ὁ Γιωργάκης τοῦ ἔδειξε τήν κιτρινόμαυρη σημαία, πού κυμάτιζε στό κατάρτι. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ καπετάν Ἀντρέας ἔφερε ἀπό τήν κάμαρά του τό πασαπόρτι* τοῦ карабиу. Ἦταν ἓνα ἔγγραφο τῆς ρωσικῆς διοίκησης, γραμμένο σέ δυό γλώσσες, ρούσικα καί τούρκικα. Ἐνα μεταξωτό κορδόνι τό περιέβαλλε, πού κατέληγε σ' ἓνα μπρούντζινο βαρίδι ὥς ἓνα κιλό. Τό βαρίδι αὐτό ἦταν ἓνα κουτί κυλιντρικό μέ τό ρωσικό ἀετό σκα-

Γιούνιον Τζάκ: τό σῆμα τοῦ ἀγγλικοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ.

ὀρτσα: ἐνάντια.

ἀκοστάρισε: πλεύρισε.

κουβέρτα: κατάσταση.

Χοῦ ἰζ δέ μάστερ;: Ποιός εἶναι ὁ καπετάνιος;

δραγουμάνος: διερμηνέας.

Δίς οἱπ ἰζ Ράσιαν: αὐτό τό πλοῖο εἶναι ρωσικό;

πασαπόρτι: τό ἔγγραφο τοῦ διαβατηρίου.

λισμένο στο καπάκι του. Μέσα, τό κουτί ηταν γεμάτο βουλοκέρι, χτυπημένο μέ τή μεγάλη σφραγίδα τής Αὐτοκρατορίας.

Ὁ Ἄγγλος ἐξέτασε μέ προσοχή τό ἔγγραφο. Κατόπι τό δίπλωσε καί τό ἐπέστρεψε μέ σεβασμό στόν καπετάνιο.

— Ail right!*

Κι ἀφήνοντας κατά μέρος κάθε ἐπισημότητα, ἄρχισε νά μιλάει περί ἀνέμων καί ὑδάτων μέ μεγάλη ἐγκαρδιότητα. Ὁ Γιωργάκης τόν ἄκουγεν εὐχάριστα καί τοῦ ὀδινεν ὅ,τι πληροφορίες ζητοῦσε. Ἐξαφνα στάθηκε, καί μέ ὕφος σοβαρό, ἔκανε μίαν ἐρώτηση. Ὁ Γιωργάκης τή μετάφρασε ἀμέσως στόν καπετάν Ἀντρέα:

— Ρωτάει ἂν εἶδαμε κανένα φραντσέζικο καράβι.

Ὁ καπετάνιος πῆρε ἓνα ὕφος ἐκπληκτικῆς φυσικῆς ἄγνοιας. Καράβι φράγκικο; Νό, μιλόρντ! Δέν εἶδε τίποτα! Δέν συνάντησε τίποτα!

Ὁ Γιωργάκης μετάφρασε στόν Ἄγγλο τήν ἀπάντηση τοῦ καπετάνιου.

— Ἄλλωστε, οὐτ' ἐγώ εἶδα τίποτα, ἐπρόσθεσε.

— Εἶναι μιά φρεγάτα πού θά θέλαμε ἐξαιρετικά νά βρίσκαμε, εἶπε ὁ κοτσιδάτος ἀξιωματικός. Ὑστερα, χαιρέτησε εὐγενέστατα, πήδηξε στή βάρκα καί ἀπομακρύνθηκε. Καί τά καράβια τράβηξαν τό δρόμο τους.

— Δέν τοὺς προδώσαμε! εἶπε μέ περηφάνια ὁ Γιωργάκης στόν καπετάν Ἀντρέα σάν μείναν μόνοι.

— Ὅχι, δέν τοὺς προδώσαμε, ἐπανελάβε ὁ Ψαριανός. Ἡ νίκη τοῦ Ἰγγλέζου δέ μᾶς συμφέρει. Γιατί, σάν νικήσει, αὐτός θά φέρει τό βασιλιά τόν τύραννο στή Γαλλία. Καί μεῖς ἀγαποῦμε τή Δημοκρατία τῆς.

— Ἡ νίκη τοῦ Ἄγγλου εἶναι ὁ τάφος τοῦ δημοκρατικοῦ πνεύματος. Τό «Λά Μιρόν» ἐρχόταν ἀπό τήν Ἑτζίτο καί πήγαινε στή Φράντζα. Μπορεῖ νά 'χε μέσα χαρτιά σπουδαῖα καί μυστικά, μπορεῖ νά 'χε πρόσωπα πού νά μὴν ἔπρεπε νά πέσουν στά χέρια τοῦ ἐχτροῦ. Μέ τό νά κρύψουμε τήν παρουσία τῆς φρεγάτας σ' αὐτά τά νερά ἀπ' τοὺς Ἰγγλέζους, κάναμε μιά μεγάλη ἐκδούλεψη στήν Ἐπανάσταση, στή Δημοκρατία καί τή Λευτεριά!

— Εἶθε, Παναγία μου!

Κι ὁ καπετάν Ἀντρέας σταυροκοπήθηκε.

Ἑρωτήσεις

1. Γιατί ἡ «Εὐαγγελίστρια» σωπαίνει; Τί δείχνει αὐτή ἡ σιωπή;
2. Ποιά εἶναι τὰ ἰδανικά στά ὅποια πιστεύουν οἱ ἥρωες τοῦ διηγήματος;
3. Ποῦ ὀφείλεται ἡ ἀγάπη τοῦ καπετάνιου καί τοῦ Γιωργάκη πρὸς τή Γαλλία καί τό Ναπολέοντα; Εἶναι δικαιολογημένη;

*Ολ ράιτ: πολύ καλά.

4. Ὁ νεαρός δείχνει νά πιστεύει στή γαλλική βοήθεια. Ὁ καπετάνιος ὁμως εἶναι ἐπιφυλακτικός. Εἶναι δικαιολογημένες οἱ ἐπιφυλάξεις του;
5. Ἄν λάβουμε ὑπόψη ὅτι μέσα στό Λά Μιρόν ἦταν ὁ ἴδιος ὁ Βοναπάρτης πού γύριζε κρυφά στή Γαλλία, ἡ τελευταία φράση τοῦ Γεωργάκη «κάναμε μιά μεγάλη ἐκδούλεψη στήν Ἐπανάσταση, στή Δημοκρατία καί τή Λευτεριά» ἀνταποκρίνονται στήν πραγματικότητα;

Γενικές ἐρωτήσεις

1. Ποιοί λογοτέχνες προέρχονται ἀπό τίς μικρασιατικές περιοχές;
2. Ποιά εἶναι τά βασικά χαρακτηριστικά τῶν λογοτεχνῶν τῆς γενιάς τοῦ '30;
3. Ποιός εἶναι ὁ κυριότερος ἐκφραστής τῶν νέων τάσεων στήν ποίηση καί ποιά εἶναι ἡ προσφορά του;
4. Ποιοί ποιητές παρουσιάζονται στή 10ετία '30-'40;
5. Ποιά ἀλλαγή στό ποιητικό κλίμα παρατηρεῖται τό 1935 στήν Ἑλλάδα; (Προτοῦ ἀπαντήσετε διαβάστε τήν τελευταία παράγραφο ἀπό τό κείμενο τοῦ Ἀν. Καραντώνη, γύρω ἀπό τή σύγχρονη ἑλληνική ποίηση).
6. Ποιά εἶναι τά βασικά χαρακτηριστικά τοῦ ὑπερρεαλισμοῦ;
7. Ποιός εἶναι ὁ ἀρχηγός τῆς σχολῆς καί ποιά ὀνόματα ἄλλων Γάλλων ὑπερρεαλιστῶν ξέρετε;
8. Ποιοί εἶναι οἱ ὀρθόδοξοι Ἕλληνες ὑπερρεαλιστές;
9. Τί ξέρετε γιά τήν ποίηση τοῦ Ὁδ. Ἐλύτη;
10. Ποιό λογοτεχνικό εἶδος καλλιεργοῦν κυρίως οἱ πεζογράφοι αὐτῆς τῆς περιόδου;
11. Ποιός εἶναι ὁ ἀντιπροσωπευτικότερος;
12. Ποιά εἶναι τά κύρια χαρακτηριστικά τῆς πεζογραφίας αὐτῆς τῆς περιόδου;

β) Μεταπολεμική λογοτεχνία

Τό χρονικό όριο τής μεταπολεμικής λογοτεχνίας συμπίπτει μέ τό τέλος του πολέμου (1945), παρ' όλο πού μερικοί λογοτέχνες έμφανίστηκαν λίγα χρόνια νωρίτερα. Παράλληλα, τήν περίοδο αὐτή, λογοτέχνες τής γενιάς του '30 δημοσιεύουν αξιόλογα βιβλία τους.

Γιά τή νεώτερη έλληνική ποίηση σημαντική ύπῆρξε ἡ συμβολή του Κβαβάφη, ἐπειδή προετοίμασε τό δρόμο ἀπαλλάσσοντάς τήν ἀπό κάθε ἐμπόδιο πού δέν τήν ἄφηνε νά ἀναπτυχθεῖ· τέτοια ἐμπόδια ἦταν ἡ ἐπεξεργασία του στίχου, ἡ φροντίδα γιά τήν ὁμοιοκαταληξία, τή γλώσσα κτλ. Βέβαια, γιά νά βρεῖ ἡ νεώτερη έλληνική ποίηση, καί ἰδίως ἡ πρώτη μεταπολεμική, τό δρόμο της, ἀποφασιστικός ἦταν ὁ ρόλος τῶν ποιητῶν τής γενιάς του '30 εἴτε αὐτοί ἀκολούθησαν τόν ὑπερρεαλισμό εἴτε ὄχι (Σεφέρης, Ἐλύτης, Ἐμπειρικός, Ἐγγονόπουλος, Ρίτσος, Βρεττάκος, Σαρντάρης, Ράντος κτλ.)

Εἶναι κάπως δύσκολο νά κατατάξουμε τούς ποιητές τής μεταπολεμικής περιόδου σέ σχολές, γιατί κανείς σχεδόν ποιητής δέν ἀκολουθεῖ μιά ὀρισμένη σχολή. Θά προσπαθήσουμε ὅμως νά τούς κατατάξουμε λαμβάνοντας ὑπόψη τήν ποιητική τους γραφή καί τό χώρο, μέσα στόν ὁποῖο κινήθηκαν καί ἐκφράστηκαν. Τρεῖς κύκλους ποιητῶν μπορούμε νά διακρίνουμε.

Στόν **πρῶτο κύκλο** περιλαμβάνονται οἱ ποιητές πού ἀνήκουν στή λεγόμενη σχολή τής Θεσσαλονίκης. Ὁ κύκλος αὐτός προσπάθησε νά ἐκφράσει τό μαρτύριο του σύγχρονου ἀνθρώπου μπροστά στό φαινόμενο τής ζωῆς καί του θανάτου, νά καταγράψει τούς ἀγωνιώδεις κραδασμούς τής ἀνθρώπινης ὑπαρξης.

Στό **δεύτερο κύκλο** ἀνήκουν ὅσοι συνέχισαν, κατά κάποιο τρόπο, τήν παράδοση τῶν ποιητῶν —ὑπερρεαλιστῶν καί μή— τής γενιάς του '30. Οἱ ποιητές αὐτοί διαμορφώνουν τό ποιητικό τους ὕλικό ἀντλώντας ἀπό τή δραματική ἐμπειρία τής κατοχῆς καί τής πρώτης μεταπολεμικής περιόδου. Στήν ποιητική τους ὅμως γραφή ἄλλοι ἀκολουθοῦν τόν ὑπερρεαλισμό καί ἄλλοι ξεκινοῦν ἀπό αὐτόν καί συνεχίζουν τό δικό τους δρόμο.

Στόν **τρίτο κύκλο**, πού εἶναι καί ὁ μεγαλύτερος, ἀνήκουν οἱ ποιητές πού εἴτε ἐμπνεύστηκαν ἀπό τήν περίοδο του πολέμου καί τής κατοχῆς εἴτε προβάλλουν τούς κοινωνικούς τους προβληματισμούς. Γενικά οἱ

παραπάνω τρεις κύκλοι περιλαμβάνουν ποιητές που ακολουθούν τους νέους έκφραστικούς τρόπους. Παράλληλα όμως εμφανίζονται ποιητές που έμειναν, ως προς τη μορφή, προσκολλημένοι στην παραδοσιακή ποίηση, και ποιητές που έζησαν και εκφράζουν όλο το άγχος της μεταπολεμικής περιόδου και τους προβληματισμούς των δύσκολων εκείνων καιρών. Φυσικά η νεοελληνική ποίηση δεν σταματάει στην πρώτη μεταπολεμική γενιά, αλλά συνεχίζεται με τους ποιητές που εμφανίστηκαν κυρίως μετά το 1960, οι οποίοι προσπάθησαν να αλλάξουν τους έκφραστικούς τους τρόπους και έχουν δώσει αρκετά δείγματα των επιτευγμάτων τους.

Οι μεταπολεμικοί πεζογράφοι εγκαταλείπουν, ως ένα σημείο, τη λυρική πεζογραφία των παλαιότερων και ασχολούνται κυρίως με σύγχρονα προβλήματα. Δεν αποδίδουν φωτογραφικά την όποιαδήποτε πραγματικότητα, αλλά με το έργο τους παίρνουν πολλές φορές προσωπική θέση στα προβλήματα που απασχολούν τους ανθρώπους της εποχής τους. Ή ίδια δυσκολία, που συναντήσαμε στην κατάταξη των ποιητών, ισχύει και για τους πεζογράφους. Θα μπορούσαμε να τους κατατάξουμε σε πέντε κύκλους.

Στόν **πρώτο κύκλο** ανήκουν οι πεζογράφοι που συνδέονται περισσότερο με την παράδοση και την τεχνοτροπία της προηγούμενης γενιάς. Άλλοι από αυτούς καλλιέργησαν την ήθογραφία, χωρίς όμως να πετύχουν ουσιαστική ανανέωση του είδους, και άλλοι ασχολήθηκαν με την αστική πεζογραφία. Στην τελευταία κατηγορία ανήκουν και αρκετές γυναίκες. Πολλοί επίσης καλλιέργησαν το ιστορικό μυθιστόρημα και τη μυθιστοριακή πεζογραφία.

Στό **δεύτερο κύκλο** ανήκουν οι πεζογράφοι που έδωσαν με το έργο τους την τραγική διάψευση των ελπίδων του μεταπολεμικού ανθρώπου, τη σύγχυση και την αγωνία του.

Στόν **τρίτο κύκλο** ανήκουν οι πεζογράφοι που περιέγραψαν τις οδυνηρές έμπειρίες του πολέμου και της κατοχής, οι οποίες τόσο επηρέασαν την ελληνική πραγματικότητα.

Στόν **τέταρτο κύκλο** κατατάσσονται οι πεζογράφοι μας που ασχολήθηκαν κυρίως με τον κοινωνικό προβληματισμό και έθιξαν θέματα που συνδέονται άμεσα με την ελληνική πραγματικότητα.

Τέλος στόν **πέμπτο κύκλο** κατατάσσονται οι νεώτεροι πεζογράφοι που εμφανίστηκαν γύρω στα 1960 και που εισάγουν στο έργο τους, ακολουθώντας την παράλληλη εξέλιξη της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας, τα θέματα της μοναξιάς, της ένοχης, του παράλογου της ζωής κ.ά. Ός

πρός τή μορφή πειραματίζονται ἀναζητώντας νέους ἐκφραστικούς τρό-
πους. Ἀποτέλεσμα αὐτῶν τῶν ἀναζητήσεων εἶναι νά δημιουργηθεῖ
στόν πεζό λόγο μιά γλώσσα, πού σέ μερικές περιπτώσεις, πλησιάζει τήν
ποιητική. Ἔτσι καί ἡ σύγχρονη πεζογραφία μας ἀνανεώνεται παράλλη-
λα μέ τήν ποίηση.

Γιώργος Θέμελης

Μέ βρῆκε ἡ νέα ἡμέρα...

*Τό ποίημα εἶναι ἀπό τή συλλογή "Ἀνθρωποι καί πουλιά. Ὁ τίτλος εἶναι
συμβολικός: "Ἀνθρωποι εἶναι τά αἰσθήματα" πουλιά εἶναι τά πράγμα-
τα· ἄνθρωποι καί πουλιά σημαίνει συναισθηματική στάση ἀπέναντι
στά πράγματα. Στό ποίημα αὐτό ὁ ποιητής ἐκφράζει τή χαρά τῆς ζωῆς
σέ περίοδο ἀνάρρωσης.*

έ βρῆκε ἡ νέα ἡμέρα
μέσ στ' οὐρανοῦ τήν ξαστεριά
μέ τά πολλά παράθυρα.

"Ὁμορφος εἶναι ὁ κόσμος —
ἡ βρύση τοῦ ματιοῦ.

"Ἐνα λαμπρό ρουμπίνι
ἀπό ματόκλαδο.

Μές στοῦ νεροῦ τή διάφανη ὥρα,
μέ τά κοχύλια καί μέ τ' ἄστρα,
ἕνα γυμνό καθάριο πρόσωπο.

Μάτια βαθιά,
σφιγμένα χεῖλη
ἀπάνω σ' ἕνα στόμα
πού περιμένει.

Μές στ' οὐρανοῦ τή διάφανη ὥρα
ἔσκυφα καί κοίταξα
κι ἔγινε ὅλο μάτια.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιοί στίχοι ὑπαινίσσονται ὅτι ὁ ποιητής βρίσκεται σέ περίοδο ἀνάρρωσης;
2. Ὁ ποιητής βλέπει μέ καινούρια μάτια τή φύση καί τόν ἑαυτό του. Πῶς περιγράφεται ὁ οὐρανός, τὸ νερό, τὸ πρόσωπο τοῦ ποιητῆ; Τί αἰσθήματα προκαλοῦν ὅλα αὐτά στήν ψυχὴ τοῦ ποιητῆ;
3. Δικαιολογεῖται ὅτι ὁ ποιητής «ἔγινε ὅλο μάτια;»

Τάκης Βαρβιτσιώτης

Σέ κάποιον ἄλλο οὐρανό

ραῖα τραγούδια
μου ἔφερε
τοῦτος ὁ μήνας,
τό πρωτοβρόχι.

Τί χαρά,
τί ἀσφοδέλια*,
τί κρίνοι!
Ἦ ἀπόστασή μου ἀπ' τόν οὐρανό
μικραίνει.
Σβήνουν τά βήματα.
Σέ κάποιον ἄλλο οὐρανό
μιὰ πιό γλυκιά φωνή ἀνεβαίνει.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά εἶναι ἡ διάθεση τοῦ ποιητῆ; Τί εἶναι ἐκεῖνο πού προκάλεσε τή διάθεση αὐτή;
2. Ποιός εἶναι ὁ «ἄλλος οὐρανός» καί ἡ «πιό γλυκιά φωνή»;
3. Στό ποίημα ὑπάρχει αἷτιο καί ἀποτέλεσμα. Ἐξηγήστε τή σχέση.

ἀσφοδέλι: σφερδούκλι· εἶδος λουλουδιοῦ.

Καλοκαίρι 1956

Σ' ὁλόκληρο τό ποίημα κυριαρχοῦν βασικά δύο φράσεις πού εἶναι τοποθετημένες στήν ἀρχή τῆς πρώτης καί τῆς τρίτης στροφῆς: καλοσυνάτη ἡ ζωή καί ἐξαίσιο καλοκαίρι ἐφετινό. Νά προσέξετε ἰδιαίτερα τά ἐξῆς: α) Μέ τί παρομοιάζει ὁ ποιητής τήν καλοσυνάτη ζωή, β) Μέ ποιάς ἡλικίας τίς αἰσθήσεις βλέπει τό καλοκαίρι καί γ) Ποῦ βρίσκει τήν ἡρεμὴ εὐτυχία.

καλοσυνάτη ἡ ζωή, —σάν τή νοικοκυρά ἐνός περασμένου καιροῦ, μέ τή μπροστοποδιά καί τό φακιόλι*, στήν πόρτα ἢ στό παράθυρο, γιά ν' ἀνταλλάξει, μέ τή γειτόνισσα, μιά φιλική κουβέντα σέ δύο δουλειές ἀνάμεσα. Κι ἔρχεται ὁ ξένος, ἄξαφνα, σάν ζαλισμένος ἀπ' τό δρόμο, σάν χαμένος σέ δρόμους πού αὐτός μόνο γνώρισε, καί μέσα στή σκοτεινὴ δροσιά τοῦ πόρτεγου* τόν μπάζει, ἓνα ποτήρι κρύο νερό νά τοῦ προσφέρει.

Κι αὐτός, σάμπως νά βρῆκε, ἀπρόσμενα, τό δρόμο πού ἀληθινὰ ἔπρεπε νά πάρει, ἀμέσως πολὺ περίεργος γίνεται γι' αὐτό καί κεῖνο τό καθημερινό, τό ἐλάχιστο, πού τό γνωρίζει, ἐντούτοις, πού ἓναν καιρὸ ἄλλον, ἔφηβος, τό εἶχε ρωτήσει.

Ἐξαίσιο καλοκαίρι ἐφετινό, πού μοῦ προσφέρεισαι, ὅπως, παιδί ὅταν ἤμουν, ἀφηνόσουν στίς παρθένες* αἰσθήσεις μου, εὐλογημένο νά 'σαι γιά ὅλη τούτη τήν ἡρεμὴ εὐτυχία: τόν πυρωμένον ἥλιο, τό σκονισμένο δρόμο, τά νερά, τά πεῦκα τῆς Πεντέλης, τά τζιτζίκια πού ὅλη ἡ ὑπαρξή τους εἶναι τό τραγοῦδι.

φακιόλι: κεφαλόδεσμος, πού μπαίνει κάτω ἀπὸ τὴ μαντίλα.

πόρτεγο: εἴσοδος.

παρθένος: ἄγνός.

Ερωτήσεις

1. Ἡ καλοσυνάτη ζωὴ παραμοιάζεται μὲ τὴ νοικοκυρά ενός περασμένου καιροῦ. Μὲ ποιὲς ἐπιπλέον ἀναλυτικότερες εἰκόνες ἐκφράζει ὁ ποιητὴς ἀκριβέστερα τὸ περιεχόμενο αὐτῆς τῆς καλοσυνάτης ζωῆς;
2. Ποῦ βρίσκει ὁ ποιητὴς τὴν ἡρεμὴ εὐτυχία; Νά συζητήσετε αὐτὴ τὴν ἀποψη.
3. Ὁ ποιητὴς ἐκφράζεται μὲ στίχους ποῦ ξετυλίγονται σὲ τόνο ἡρεμῆς κουβέντας. Μπορεῖτε νὰ δικαιολογήσετε αὐτὴ τὴν ἀποψη;
4. Ποιὰ ψυχικὴ διάθεση κυριαρχεῖ σ' ὁλόκληρο τὸ ποίημα;

Τάκης Σινόπουλος

Ὁ Ὀδυσσεὺς στὸ ποτάμι (ἀπόσπασμα)

Τὸ ποίημα ἀναφέρεται στὴ συνάντηση τοῦ Ὀδυσσεὺς μὲ τὴ Ναυοικᾶ στὸ νησί τῶν Φαιάκων καὶ ἀνήκει στὴ συλλογὴ Μεταίχμιο Β' (1957).

να φεγγάρι ὁλονυχτίς ταξίδευε
πάνω στὴν ἀσημένια σου χορδὴ
ποτάμι σιγανό
ποτάμι.

Ἦσυχος ἥλιος τώρα ἀπλώνεται στὴ γῆ
ζεσταίνει τὸ αἷμα σου μὲ φῶς.
Ὕστερα θά 'ρθει τὸ κορίτσι τὸ ἀλαφρό
θά κρούσει φωτεινὲς παλάμες
ἢ πέτρα τοῦ ὕπνου θά κυλήσει ἀπὸ τὰ μάτια σου
θά σηκωθείς μέσα στὴν πρασινόλευκη σιωπὴ
κι οἱ νύμφες θά τρομάξουνε
θά φύγουν στὴν κοιλάδα γοργοπόδαρες
καὶ τὸ κορίτσι τ' ἄσπρο θά 'ναι δροσερό
σὰ δέντρο κάτω ἀπὸ τὸ φῶς
πιό πέρα τ' ἄλλα δέντρα κι ἡ σιωπὴ
θά στρίψουν θά κοιτάξουν
τὸ δέντρο μὲ τὸ φόρεμα τῆς ἀνοιξῆς
νά σκύβει ἀτάραχο ν' ἀγγίζει τὸ ποτάμι
τὴν ἀσημένια σου χορδὴ
ποτάμι σιγανό
ποτάμι.

Ερωτήσεις

1. Ποιά εικόνα δίνει ο ποιητής με τούς τέσσερις πρώτους στίχους;
2. Νά μελετήσετε τό ποίημα από τό στίχο: «Ύστερα θά 'ρθει τό κορίτσι τό ἀλαφρό» ὡς τό τέλος καί α) νά σημειώσετε μέ ποιές λέξεις κι ἄλλα ἐκφραστικά μέσα κατορθώνει ὁ ποιητής νά δώσει τήν εικόνα τῆς συνάντησης Ὀδυσσέας καί Ναυσικάς, β) νά κάμετε σύγκριση μέ τήν ἀντίστοιχη σκηνή τῆς Ὀδύσσειας (Ραψ. Ζ, στ. 110 κ.έ).

Μίλτος Σαχτούρης

Τό ψωμί

να τεράστιο καρβέλι, μιά πελώρια φραντζόλα ζεστό
ψωμί, εἶχε πέσει στό δρόμο ἀπό τόν οὐρανό·
ένα παιδί μέ πράσινο κοντό βρακάκι καί μέ μαχαίρι
ἔκοβε καί μοίραζε στόν κόσμο γύρω,

ὅμως καί μιά μικρή, ἕνας μικρός ἄσπρος ἄγγελος, κι αὐτή
μ' ἕνα μαχαίρι ἔκοβε καί μοίραζε
κομμάτια γνήσιο οὐρανό.

Κι ὅλοι τώρα τρέχαν σ' αὐτή, λίγοι πηγαῖναν στό ψωμί,
ὅλοι τρέχανε στόν μικρόν ἄγγελο πού μοίραζε οὐρανό!
Ἄς μὴν τό κρύβουμε. Διψᾶμε γιά οὐρανό.

Ερωτήσεις

1. Στό ποίημα ὑπάρχουν ὀρισμένα στοιχεῖα πού δέν συλλαμβάνονται μέ τή λογική. Ποιά εἶναι αὐτά καί τί πετυχαίνει μ' αὐτά ὁ ποιητής;
2. Γιατί ὁ ποιητής βάζει τά παιδιά (καί μάλιστα ἕνα ἀγόρι καί ἕνα κορίτσι) νά μοιράζουν ψωμί καί οὐρανό στούς ἀνθρώπους;
3. Ποιές ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου τονίζει ὁ ποιητής; Ποιά θεωρεῖ βασικότερη;

Ποιήματα πού μᾶς διάβασε ἓνα βράδυ ὁ λοχίας otto v...

Τό ποίημα ἀνήκει στή συλλογή 'Εποχές, "Όλα τὰ ποιήματα αὐτῆς τῆς συλλογῆς γράφτηκαν στή διάρκεια τῆς Κατοχῆς (1941-1944). Ἐδῶ μιλάει ἓνας Γερμανός λοχίας.

ἔ δύο λεφτά θ' ἀκουσεῖ τό παράγγελμα «Ἐμπρός»
Δέν πρέπει νά σκεφεῖ κανένας τίποτ' ἄλλο
Ἐμπρός ἢ σημαία μας κι ἐμεῖς ἐφ' ὅπλου λόγχη ἀπό πίσω
Ἀπόψε θά χτυπήσεις ἀνελέητα καί θά χτυπηθεῖς
Θά τραθήξεις μπροστά τραγουδώντας ρυθμικά ἐμβατήρια
Θά τραθήξεις μπροστά πού μαντεύονται χιλιάδες ἀνήσυχα μάτια
Ἐκεῖ πού χιλιάδες χέρια σφίγγονται γύρω ἀπό μ' ἄλλη σημαία
Ἔτοιμα νά χτυπήσουνε καί νά χτυπηθοῦν.

Σ' ἓνα λεφτό πρέπει πιά νά μᾶς δώσουν τό σύνθημα
Μιά λεξούλα μικρή μέσ στή νύχτα, πού σέ λίγο ἐξαίσιαθά λάμψει.

(Κι ἐγώ πού ἔχω μιά ψυχὴ παιδική καί δειλὴ
Ποῦ δέ θέλει τίποτα ἄλλο νά ξέρει ἀπ' τὴν ἀγάπη
Κι ἐγώ πολεμῶ τόσα χρόνια χωρὶς, Θέ μου, νά μάθω γιατί
Καί δέ βλέπω μπροστά τόσα χρόνια παρά μόνο τό διδυμο ἀδερφό μου.)

Ἑρωτήσεις

1. Τό ποίημα χωρίζεται καθαρά σέ δύο ἐνότητες. Ἡ δευτέρη μάλιστα εἶναι κλεισμένη σέ παρένθεση. Ποιό εἶναι τό πνεῦμα πού κυριαρχεῖ στήν καθεμιὰ ἐνότητα;
2. Τί σημαίνει ὁ τελευταῖος στίχος τοῦ ποιήματος;
3. Ὁ λοχίας λέει ὅτι «πολεμάει τόσα χρόνια». Τί φανερῶνει αὐτό;

Ἡ ὀρθοδοξία

Ἡ βαθιά θρησκευτική πίστη, τὰ μυστήρια τῆς ὀρθοδοξίας βοηθοῦν τὸν ποιητὴ νὰ ἐπουλῶνει τὶς πληγές, ποὺ ἀνοίγει στὴν ψυχὴ ὁ παράλογος κόσμος. Ὁ ποιητὴς βλέπει στὴν ὀρθοδοξία τὴν ἀγέραστη γαλήνια ὁμορφιά.

Ελκὸ πού εἶναι τό σκοτάδι στὶς εἰκόνες τῶν προγόνων·
ἄμωμα* χέρια μεταληπτικά*,
ροῦχα πού τὰ ὄραξεν ἡ γαλήνη καὶ δέ γνωρίζουν ἄνεμο,
βαθιά τό ἐλέησον ἀπ' τοὺς αὐλοὺς βράχους,
τὰ μάτια σάν καρποὶ εὐωδάτοι.
Κι ὁ ψάλτης ὁλόσωμος ἀνεβαίνει στό πλατάνι τῆς φωνῆς,
καημένε κόσμε,
θυμίαμα ἢ γαλάζια ὁσμή κι ὁ καπνὸς ἀσημένιος
κερί νὰ στάζει ὁλοένα στά παιδόπουλα,
καημένε κόσμε,
σά βγαίνουν —ὦ χαρὰ πρώτη— μέ τό Εὐαγγέλιο καὶ μέ τὶς λαμπάδες
κι ὕστερα ἡ μεγάλη χαρὰ νὰ συντροφεύουν τ' Ἅγια.
Ὁ παπα - Γιάννης τυλιγμένος τ' ἄσπρο του φελόνι*,
καλὸς πατέρας καὶ καλὸς παππούς μέ τό σιρόκο* στὴ γενειάδα,
χρόνια, αἰῶνες χρόνια καὶ νιάτα πῶχει ἡ ὁμορφιά.

Ἑρωτήσεις

1. Βαθιά γοητεία καὶ ἀγαλλίαση πλημμυρίζουν τὴν ψυχὴ τοῦ ποιητῆ. Τί εἶναι ἐκεῖνο πού προκαλεῖ τὰ αἰσθήματα αὐτά;
2. Νὰ ἐπισημάνετε τὶς εἰκόνες πού ἐκφράζουν τὴν ὀρθοδοξία καὶ νὰ δεῖξετε ποιά ἀπὴχηση ἔχει ἡ καθεμιὰ στὴν ψυχὴ τοῦ ποιητῆ.
3. Μετὰ τὴν ἀπεικόνιση τῆς ὀρθοδοξίας δικαιολογεῖται ὁ τελευταῖος στίχος τοῦ ποιήματος; Ἄν ναι, γιατί;
4. Ὁ ποιητὴς δυὸ φορές ἀναφωνεῖ «καημένε κόσμε». Γιατί;

ἄμωμα: ἄμεμπτος, ἄγνος.

μεταληπτικός: ἄξιος γιὰ μετάληψη.

φελόνι: ἱερατικὸ ἄμφιο.

σιρόκος: νοτιανατολικὸς ἄνεμος.

Τό διπλό βιβλίο (ἀπόσπασμα)

Ένα από τὰ συνηθέστερα θέματα τῆς λογοτεχνίας μας, πού συναντοῦμε ἀπό τόν Ὅμηρο ὡς τό δημοτικό τραγούδι καί τούς σύγχρονους συγγραφείς, εἶναι ὁ γυρισμός τοῦ ξενιτεμένου. Στό ἀπόσπασμα πού ἀκολουθεῖ ἡ ἐπιστροφή τοῦ Σκουρογιάννη στήν πατρίδα του γίνεται πηγή μιᾶς μεγάλης δυστυχίας.

[Ὁ γυρισμός]

ΗΡΕ, λοιπόν, τή μικρή του τή σύνταξη γιά τὰ εἴκοσι χρόνια του, εἶχε βέβαια καί κάτι λεφτά μαζεμένα μέ τήν τόση τή στέρηση καί ξεκίνησε ἀμέσως γιά τήν Ἑλλάδα — πίσω γιά τό Ντομπρίνοβο — Ἥλιοχώριον, ἐπαρχία Δωδώνης. Μέσα γιά μέσα στήν καρδιά τοῦ Πίνδου. Δημήτριος Σκουρογιάννης — ἰ Μήτρους πού λέγαμε — ὁ ἐπιστήθιος φίλος μου καί φίλος πολύ καί τοῦ συγγραφέα μας. Στά σαράντα πέντε του πιά μά γερός ἀκόμα σά βούβαλος, στρογγυλοπρόσωπος, ἀγριομάλλης, μεγαλόκορμος καί στραβοπόδαρος, ὅπως εἶναι ὅλοι τους ἀπό κείνα τὰ μέρη, ἀπό κείνα τὰ βουνά τὰ μεγάλα.

Καί γύρισε ὁ Σκουρογιάννης ἐκεῖ. Ἔτσι πού τό ἔχε τάξει στόν ἑαυτό του. Αὐτό τό Ντομπρίνοβο ἦταν τό στήριγμα τῆς καρδιάς του στά χρόνια τῆς ξενιτιάς, ἦταν τό τέρμα τοῦ μακρινοῦ ταξιδιοῦ του — κι ἡ ἀνταμοιβή του μαζί. Τά μεγάλα βουνά τῆς πατρίδας ἔρχονταν καί ξανάρχονταν στήν ἔρημία τοῦ ξένου τοῦ τόπου, σκεπάζοντας μέ τήν ἀχλύ τή γαλάζια τους τήν καταχνιά τῆς βορεινῆς πολιτείας. Καί τό βράδυ πάλι, καθώς ἐκλείνε ἀποσταμένος τὰ μάτια του, τό ξερό, μονότονο ὅλη μέρα κροτάλισμα τῶν σιδερικῶν πού βούιζε ἀκόμα στ' αὐτιά του σκεπαζότανε σιγά σιγά ἀπό κείνο τό γνῶριμο, τό βαθύ τους ἀνάσασμα τῶν χιλιάδων καί χιλιάδων πεύκων κι ἑλατων στόν Πίνδο — ἐκεῖ, σέ κείνον τόν τόπο, πού ἔταν ὁ τόπος του, ὅσο δέν ἦτανε κανενός — κι ἀποκοιμότανε μέσα σ' αὐτό.

Κρυφά, νά μή φανερώνεται στούς ἄλλους καί τόν ἀποπαίρουνε μέ τίς σαχλαμάρες καί τὰ πειράγματα τοῦ ἑλληνικοῦ καφενεῖου, αὐτόν τό γυρισμό δούλεψε μέσα του — καί τόν χαιρόταν πού θά τόν εἶχε. Νά

τελειώσει καμιά φορά μέ τίς νόρμες*, τά άκόρντ*, τά ὀρντουνγκ*, τά συρματόσκοινα καί νά τελειώσει καί μέ τήν ασφαλτο, τό τοιμέντο καί τ' άλουμίνιο, νά φτάσει κάποτε κεί:

— Κόβι, Μήτρου μ', κόβε νά γυρίσουμε καμιά φορά...

Καί καμιά φορά ξεχνιόταν ώστόσο, ξεσποῦσε μπροστά στούς άλλους: — «Ίμεῖς άπό τού Ντουμπρίνουβον — «Ίμεῖς έκει στό Ντουμπρίνουβον... Ίδεαν δέν έχετε έσεῖς...»

— Παράτα μας, ρέ Σκουρογιάννη, μ' αυτό τό Ντομπρίνοβο, τού ριχνόνταν ὅλοι.

Τότες έσκυβε τό κεφάλι, φούσκωνε τά μάγουλά του, μετάνιωνε πού τού ξέφυγε καί τό ξανάπε, σώπαινε κι ὀρκιζότανε μέσα του νά φυλάγεται, νά τό φυλάει γιά τόν έαυτό του, θησαυρό του, καημό του.

Αὔγουστος ἦταν. Άπό τή Θεσσαλονίκη πού κατέβηκε μέ τό τρένο — τίποτα δέ στάθηκε νά δει — γραμμή λεωφορεῖο καί στήν Κοζάνη, γραμμή κι άπό κεί γιά τήν Κόνιτσα. Έκει τό νοίκιασε τό μικρό ἡμιφορτηγό γιά τίς έξι βαλίτσες του, κάτι δέματα, κάτι πακέτα, άλλα μικρότερα — τά καζάντια* του στή Γερμανία. Σέ τρεῖς τέσσερες ὥρες σταματήσανε στό μικρό μπακάλικο — ἦταν άπό τότε, πρίν φύγει. Τώρα μέ τό δρόμο πού φκιάσανε, τό μεγαλώσανε καί σταματοῦν έκει τά λεωφορεῖα. Κατέβασε τά πράματα, πλήρωσε τόν άνθρωπο, έφυγε τό φορτηγάκι, αὐτός στάθηκε μιά στιγμή καί κοίταξε γύρω του. Άριστερά του τό βουνό τῆς Λάιστας, κάτω ἡ βαθιά ποταμιά πού πάει μέ τ' άλλα νερά νά βρεῖ τόν 'Αωο. Τό χειμώνα βουίζει, ἡ πλατιά τῆς χαλκαριά λαμποκοπάει τώρα μέσα στόν ἥλιο. Πέρα, μπροστά του ὁ Γυφτόκαμπος. Άντίκρυ του εκείνη ἡ πλαγιά μέ τά πεῦκα, τά ἐλάτια νά κατρακυλοῦν άραδιαστά, πυκνά, στητά, φουντωτά. Ξωπίσω τῆς, πέρα, τά βουνά τά μεγάλα — ὅπως τά 'ξερε. Ὁ τόπος του.

Εἴκοσι χρόνια τά 'στεῖλε ταχτικά κάθε μήνα στούς γονιούς του τά ὀγδόντα του μάρκα καί νά 'ρθεῖ δέν θέλησε. Δέν ἦταν μόνο γιά τά λεφτά, τήν οἰκονομία καί δέν ἦταν ὕστερα μονάχα γιά τή δικτατορία, τίς φασαρίες. Χωρίς νά τό ξέρει, χωρίς νά μπορεῖ νά σκεφτεῖ τέτοια πράματα ἦταν κι αὐτός άπό τούς ανθρώπους εκείνους πού δέν τό λιανίζουνε τ' ὄνειρό τους, τό θέλουν άκέριο, σωστό, μιά καί καλή, τό φκιάχουνε μέσα τους, τό στήνουνε, τό δουλεύουν καί ξέρουν, μποροῦνε νά τήν καρτεροῦνε τήν ὥρα του.

νόρμες: κανόνες, κανονισμοί (λέξ. γερμ.)· ἐδῶ ποσό ἐργασίας.

άκόρντ: συμφωνία ἐργασίας (λέξ. γερμ.)

ὀρντουνγκ: κανονισμός (λέξ. γερμ.), τάξη.

καζάντια: κέρδη άπό τήν ἐργασία ἢ τό ἐμπόριο.

Τό χωριό ἀρχίζει λίγο πιό κάτω ἀπ' τό δρόμο, κατηφορίζοντας ἀπό τούτη τή μεριά τῆς βαθιᾶς κοιλάδας. Τίποτα δέ φαίνεται ἀπό τό δρόμο. Μεγάλες καρυδιές τά κρύβουν, τά σκεπάζουν ὁλότελα τά πέτρινα σπίτια του ὡς κάτω στήν ἐκκλησία μέ τόν πελώριο πλάτανο μπρός της. Τό μεσημέρι κρατοῦσε ἀκόμα, ψυχή δέν ἦταν στό δρόμο. Τράβηξε τά πράματά του στήν ἄκρη, κάθισε στόν ἴσκιο πάνω σ' ἕνα κασόνι κι ἀκούγε τά τζιτζικια. Σήκωσε μιά στιγμή τό κεφάλι κατά τό δέντρο, χαμογέλασε — τόν καλωσορίζανε.

Ἐκεῖ τόν βρῆκαν ἀργότερα, τόν γνωρίσανε, τόν βοηθῆσαν νά κατεβᾶσουν τά πράματα, μπῆκε στό πατρικό του ἦρθαν ὅλοι, τόν καλωσορίσανε, τόν δεχτήκανε μετά χαρᾶς, μείνανε ὡς τό βράδυ μαζί του.

Εἶχε φτάσει.

Ἀπό τότε πού γίνηκε ὁ κόσμος οἱ Ντομπρινοβίτες ξενιτεύονται. Στό χωριό τους γυρίζουν ἅμα γεράσουν. Ποτές τους δέν ἦτανε ξυλοκόποι στά δάση πού 'χουνε γύρω τους, ἀγωγιάτες στά βουνά τους, τσοπαναῖοι, μαστόροι, χρυσοκοί, καλαντζήδες*. "Ἐνα παρακάδι τῆς Ἐγνατίας περνοῦσε ἀπό κεῖ. Τό παίρνανε καί τραβοῦσαν — ὅπου τούς βγάλε. Ξενιτευόντανε γιά νά καζαντίσουν*. Στά Γιάννενα, τή Θεσσαλονίκη — τόν παλιό καιρό πηγαίνανε στά μέρη τῆς Μαύρης Θάλασσας, κάτω χαμηλά στή Μεσημβρία, τόν Πύργο, τήν παλιά Ἀνατολική Ρωμυλία — δικά τους ἦτανε κάποτε κεῖνα τά μέρη. Ὁ συγγραφέας μας λέει πῶς εἶναι ἄνθρωποι σέ τοῦτο τόν κόσμο πού τό 'χουν στό αἷμα τους νά προκόβουν. Δέν πέφτουν ἔξω μέ τίς δουλειές, τά λεφτά. Οἱ Ντομπρινοβίτες εἶναι ἀπ' αὐτούς: Γερή καρδιά, γερό κορμί, σίγουρο μάτι.

Δίπατα πέτρινα σπίτια, ἐκκλησίες μεγάλες μέ πλατώματα πλακόστρωτα μπροστά τους, σχολειό δικό τους, πού φκιάξανε μόνοι τους, τά στενορύμια τοῦ χωριοῦ τους ὅλα καλντερίμι μέ δουλεμένη τήν πέτρα — τή μαρτυροῦνε τήν προκοπή πού κάναν στά ξένα καί πού τή φέραν καί δῶ.

Ξενιτεμένοι καί τώρα, πᾶνε καί τώρα τό καλοκαίρι, μέ τά γιωταχί τους, τά τρανζίστορ, τίς ἠλεκτρικές τους κουζίνες, μέ τίς νικέλινες πολυθρόνες πού κουβαλοῦνε μαζί τους γιά τίς αὐλές τους. Ἐργάτης στή Γερμανία ἀπό τό Ντομπρίνοβο δέν πῆγε κανένας — αὐτός ὁ Σκουρογιάννης μονάχα.

Κόσμος ἦτανε καί τώρα στό χωριό του, πολὺς, Αὐγουστο μήνα πού γύρισε. Καί χάρηκε βέβαια πού τούς βρῆκε τόσοι ἐκεῖ. "Ἄλλοι τόν ξέ-

καλαντζής: γανωματής.

καζαντίζω: κερδίζω, ἀποκτῶ περιουσία.

ραν, τούς ἤξερε, μ' ἄλλους βρεθήκανε νά 'χουν συγγένειες, παλιές γνωριμίες. Τό βράδυ ἀνεβαίνουνε καί μαζεύονται στό μπακαλικάκι τοῦ δρόμου, κατεβαίνουν στήν ἐκκλησιά μέ τό μεγάλο της πλάτωμα, πότε πάλι στήν πλατεία τοῦ σχολειοῦ — μιά τaráτσα πάνω ἀπό τή ρεματιά.

Θά 'θελε νά τούς ἔλεγε κάτι κι αὐτός γιά τά δικά του τῆς Γερμανίας, τήν ξενιτιά, τή νοσταλγία, τά βάσανα. 'Εδῶ τώρα μπορούσε νά τό λέει πιά καί νά μή φοβάται, πώς — «'Ιμεῖς ἐδῶ στό Ντομπρίνοβον»... Δικοί του ἀνθρώποι εἶναι γύρω του, Ντομπρινοβίτες, Ντομπρίνοβο εἶναι ὅλα.

Καί δέν τό λέει. 'Από τίς πρώτες μέρες ἀκόμα ἀρχίζει νά νιώθει πώς κάπως εἶναι καί κάπως δέν εἶναι μαζί μέ τούς ἄλλους. Κάτι τοῦ λείπει γιά νά 'ναι μαζί τους, γιά νά 'ναι ἀπ' αὐτούς. 'Ο συγγραφέας μας νά 'ταν ἐδῶ, θά μπορούσε νά 'λεγε πώς αὐτός ἀπόμεινε ὅλα τά χρόνια τῆς Γερμανίας Ντομπρινοβίτης, οἱ ἄλλοι δέν εἶναι τίποτα πιά, ἀπό πουθενά δέν εἶναι. 'Όπου βρεθοῦνε, μόλις βρεθοῦνε, θ' ἀρχίσουν σέ λίγο καί λένε πάλι γιά τίς δουλειές τους, γιά τά λεφτά τους, τά μαγαζιά τους, τά πράματα, μηχανήματα, κτήματα πού ἀγόρασαν, πού θ' ἀγοράσουν. 'Αν ἦταν ἐδῶ κανένας Μπρούσάκης, Σαββίδης, Γιαννόπουλος, ἀπό κείνους τούς φιλόσοφους τοῦ ἑλληνικοῦ καφενεῖου, θά 'χε πάλι τή σοφή τήν ἐξήγησή του — κοινωνία τῆς κατανάλωσης καί τό ξερίζωμα, τήν ἀλλοτρίωση τῶν ἀνθρώπων καί τ' ἄλλα πού λέγανε.

'Ο Σκουρογιάννης δέ μπορούσε βέβαια νά σκέφτεται τέτοια πράματα, τόσο πολλά. 'Αρχισε μόνο καί τό 'νιωθε πώς ἦτανε μόνος μέσα σ' αὐτούς τούς ἀνθρώπους, ἔτσι σά λίγο ξένος ἀνάμεσά τους. Τοῦ φαίνονται λίγο παράξενοι — ἄλλος κόσμος εἶναι. 'Αλλοι, λοιπόν, ἦταν ἐκεῖνοι οἱ φιλόσοφοι μέ τίς πολλές θεωρίες τους, τίς παρλαπίπες* καί τούς καυγάδες. Αὐτός ἦταν πού τούς ἀπόπαιρνε τότε — τούς θυμῆται τώρα καμιά φορά τό βράδυ, γυρίζοντας σπιτί. Καί κείνα τά βράδια τῆς ξενιτιάς, τό κουτό, βαρετό ξεροστάλιασμα στό σταθμό — δέν ξέρει βέβαια κι αὐτό νά τό πεῖ — ἂν ἄλλο δέν εἶχανε μέσα — ἦτανε κάπως σάν νά τούς δέναν, νά τούς ἐνώναν — ἴδιος καημός, ἴδια πίκρα — κάπως κοντά σου τόν νιώθεις τόν ἄλλον. Πολύ σκορπισμένοι τοῦ φαίνονται τοῦτοι — μέσα στήν 'Ελλάδα, μέσα στό δικό τους τόν τόπο. Καί δέν τό λέει — «'Ιμεῖς ἰδῶ εἰς τό Ντομπρίνοβον — φοβάται ὁ Σκουρογιάννης μή τοῦ ριχτοῦνε, τόν ἀποπάρουν κι ἐδῶ.

"Εβαλε μαστόρους κι ἔφκιαξε τό 'να δωμάτιο, ἔφκιαξε δίπλα τό μαγειριό του, ταχτοποίησε μέ μεράκι τά γερμανικά κουζινικά πού 'χε φέρει, ἔφκιαξε μπροστά τήν αὐλή τήν πλακόστρωτη, τήν περγολιά* τῆς. 'Εφ-

παρλαπίπες: φλυαρίες.

περγολιά: κληματαριά.

κίαζε και λίγο τό φράχτη — πήγε κι έφκίαζε και τούς τάφους τών γονιών του στό νεκροταφείο — τά τέλειωσε όλα σωστά, νοικοκυρεμένα. Οί άλλοι θά φευγαν ως τό φθινόπωρο, αυτός δέν έφευγε, έρχόταν. Κατέθηκε για λίγες μέρες στά Γιάννινα, κανόνισε τήν έπιταγή για τή σύνταξη του να του τή στέλνουνε στό χωριό, έβαλε τά λεφτά του στην τράπεζα, τέλειωσε μ' αυτά, γύρισε πίσω.

Καιρός ήτανε πιά να περπατήσει και λίγο τον τόπο του. Πήρε τό δισάκι του ένα πρωί — να κατέβαινε ως κάτω στη ρεματιά, να 'μπαινε λίγο στό δάσος. Κατέθηκε. Μικρά «πριόνια» δουλεύουν και τώρα στην άκρη του δάσους. Έκατσε λίγο — τήν είδε τήν τυράγνια τών ανθρώπων, τών μουλαριών να κουβαλούν ως τά φορτηγά τούς μεγάλους κομμένους κορμούς. Πιο γνώριμος του φάνηκε ό κόσμος αυτός, πιο δικός του. Τράβηξε ύστερα λίγο πιο πέρα, έκοψε άριστερά, μπήκε στό μεγάλο δάσος. Πήρε τό παλιό μονοπάτι τών τσομπαναραίων, τών ξυλοκόπων, τών παλιών ληστών που τραβάει για τήν κορφή. Άνάσανε βαθιά τό βουνίσιο άγέρα, στάθηκε μία στιγμή και τ' άκουσε ζωντανό τό βούισμα εκείνο τών δέντρων — που μακρινό τον άκολουθούσε τότε στη Γερμανία. Έφτασε στό ξέφωτο που 'ξερε, κοντά στην κορφή — ένα μικρό λιθάδι — σκηνίτες εκείνα τά χρόνια τά φέρναν εδώ και βοσκούσανε τά μικρά κοπάδια τους.

Γύρισε άργά στό χωριό μέ τό ήλιοβασίλεμα — γραμμή για τό σπίτι — κανέναν δέν ήθελε. Ήτανε μία μέρα καλή, κάτω στη ρεματιά, στη χαλικιά, στά πριόνια, ψηλά στό βουνό. Τ' όνειρο του γυρισμού του δέν τον είχε γελάσει.

Έρωτήσεις

1. Ποιές συγκεκριμένες άναμνήσεις από τήν πατρίδα στήριζαν τό Σκουρογιάννη στην ξενιτιά;
2. Ποιά κοινά σημεία και ποιές διαφορές έχει από τον όμηρικό Όδυσσέα;
3. *Κάπως είναι και κάπως δέν είναι μαζί μέ τούς άλλους*: ποιές άλλαγές στη ζωή και στίς συνήθειες τών συμπατριωτών του τον άπομάκρυναν από κοντά τους; (Νά ύπογραμμίσετε όλα τά σχετικά χωρία).
4. Πότε ή μοναξιά του Σκουρογιάννη ήταν βαρύτερη; Όταν ήταν ξενιτεμένος ή όταν επέστρεψε στό χωριό του; Νά δικαιολογήσετε τή γνώμη σας.

Πολεμική ιστορία

Τό διήγημα πού ἀκολουθεῖ ἀνήκει στή συλλογή Ζητείται ἐλπίς (1954).

Ἀ τρία τέταρτα τῆς πόλης ἦταν ἐρείπια. Τίς δυό τελευταῖες βδομάδες ἡ πόλη εἶχε ἀλλάξει κύριο τρεῖς φορές. Ὁ πληθυσμός εἶχε φύγει ὅπως μπορούσε.

Ἐκεῖνο τ' ἀπόγεμα, ἡ μάχη εἶχε φτάσει στό κορύφωμά της πίσω ἀπό τό σιδηροδρομικό σταθμό, δηλαδή πίσω ἀπό κεῖ πού ἦταν ἄλλοτε ὁ σιδηροδρομικός σταθμός. Καί οἱ δυό ἀντίπαλοι ἦταν γεροί. Ταμπουρωμένοι στά ἐρείπια τῶν σπιτιῶν, πίσω ἀπό τοίχους ὀρθίους ἀκόμα ἢ μισογκρεμισμένους, σέ ὑπόγεια πού εἶχανε χωθεῖ κι εἶχανε στήσει πολυβόλα...

Πίσω ἀπό ἕναν τοῖχο αὐτός γέμιζε τό τουφέκι του κι ἔριχνε. Γέμιζε κι ἔριχνε ὅπως καί οἱ ἄλλοι. Τρία χρόνια περίπου ἔκανε τήν ἴδια δουλειά: γέμιζε κι ἔριχνε.

— Θά βρέξει! εἶπε ἕνας ἄλλος φαντάρος δίπλα του.

— Ναί; Καί ξέχασες νά πάρεις τήν ὀμπρέλα σου, εἰρωνεύτηκε ὁ λοχίας.

Κάποιος γέλασε, μά τό γέλιο του πνίγηκε ἀπό μιά ριπή πολυβόλου πού γάζωσε τόν τοῖχο. Ὁ φαντάρος πού εἶχε πεῖ πώς θά βρέξει, ἔπιασε μέ τά δυό χέρια τήν κοιλιά του καί διπλώθηκε, στά δύο. Ὁ λοχίας ἔσκυψε πάνω του, τόν ξεδίπλωσε, τοῦ ἄνοιξε τά μάτια, κάτι ἄλλο ἔκανε ἀκόμα, ὕστερα τόν παράτησε ἐκεῖ καί ξανάπιασε τό πολυβόλο του.

Στό μεταξύ, αὐτός δέν εἶχε πάψει νά γεμίζει καί νά ρίχνει.

Δυό τετράγωνα χωρίζανε τούς δυό ἀντιπάλους. Κάπου ἑκατό μέτρα.

Μιά πινακίδα κλινικῆς, μ' ἕναν πράσινο σταυρό, ἔλεγε: ΗΣΥΧΙΑ.

— Κοιτάχτε κεῖ! φώναξε κάποιος.

Τήν ὥρα πού χάλαγε ὁ κόσμος, σχεδόν στή μέση τῆς ἀπόστασης πού χώριζε τούς ἀντιπάλους, ἕνα παιδί! Ἕνα ἀγόρι ἴσαμε 7-8 χρονῶ. Εἶχε βγεῖ μέσ' ἀπό τά χαλάσματα. Στεκότανε σύρριζα στόν τοῖχο.

Γιά λίγα δευτερόλεπτα οἱ δυό ἀντίπαλοι σταματήσανε νά ρίχνουν. Σά νά εἶχε δοθεῖ τό σύνθημα «Παύσατε πῦρ!».

Μά δέ βάσταξε πολύ αὐτή ἡ ἀνακωχή. Ἡ μάχη ξαναφούντωσε. Καί πού παιδί πάντα ἐκεῖ, σύρριζα στόν τοῖχο. Τότε αὐτός ἔπαψε νά γεμίζει καί

Άλ. Κοντόπουλος: *Μάνα.*

νά ρίχνει, άφησε τό τουφέκι του, έπεσε μέ τήν κοιλιά στό χῶμα κι άρχισε νά σέρνεται πρὸς τό παιδί. Βροχή οί σφαίρες γύρω του...

Κοίταζε τό παιδί, πού καθότανε πάνω στό κρεβάτι, στό βάθος τοῦ δωματίου. Τό εἶχε πάει στό ἰσόγειο ἐνὸς σπιτιοῦ πού εἶχε ἀπομείνει μισογκρεμισμένο, ἓνα τετράγωνο πέρ' ἀπὸ κεῖ πού γινότανε ἡ μάχη. Ἀργότερα θά τό στέλνανε στά μετόπισθεν.

Μιά σφαῖρα τόν εἶχε πάρει στό ἀριστερό μπράτσο καθὼς σερνότανε πρὸς τό παιδί. Τοῦ κάνανε ἓναν πρόχειρο ἐπίδεσμο.

Ἦτανε πολύ παράξενο πού γύρισε ζωντανὸς μαζί μέ τό παιδί. Τό λαβωμένο χέρι του τόν ἔβγαλε ἔξω ἀπὸ τή μάχη.

Τό παιδί καθότανε πάντα στό κρεβάτι καί τόν κοίταζε ἀμίλητο. Ἐριξε μιά ματιὰ γύρω του: τό σιδερένιο κρεβάτι, ὁ καναπὲς πού καθόταν αὐτός, ἓνα μπαούλο, κάτι καρέκλες, ἡ μιά σπασμένη, στὸν τοῖχο δυὸ κάδρα πού παρίσταναν τοπία. Καί μιά φωτογραφία, δυὸ πρόσωπα, ἄντρας καί γυναίκα, ὀρθοὶ ὁ ἓνας δίπλα στὸν ἄλλον, χαμογελῶντας.

Ποίος ξέρει ποιοὶ νά μένανε κεῖ καί τί νά εἶχανε γίνε!

— Ἐσωσα τή ζωὴ ἐνὸς παιδιοῦ! συλλογίστηκε.

Τό κοίταξε. Πῶς εἶχε ἀπομείνει μονάχο του μέσα στὰ ἐρείπια; Δέν τό εἶχε ρωτήσει τίποτα ἀκόμα. Ἦταν ἀλαφιασμένο. Τά μάτια του σκοτεινά, ἀγριεμένα.

— Σίγουρα θά μέ προτείνουνε γιά μετάλλιο, σκέφτηκε.

Ἐκανε ζέστη. Ἐβαλε τό χέρι του κι ἔτριψε τό στήθος του. Συλλογίστηκε τό σπίτι του, τοὺς φίλους του, τίς σπουδές του πού τίς εἶχε ἀφήσει στὴ μέση. Κοντολογίς, συλλογίστηκε ὅλα αὐτά πού συλλογιοῦνται οἱ φαντάροι στὸν πόλεμο, ἐκτός ἀπὸ τήν κοπέλα πού κάθεσαι καί περιμένει... Δέν ὑπῆρχε γι' αὐτὸν τέτοια κοπέλα.

— Ἐσωσα τή ζωὴ ἐνὸς παιδιοῦ!

Τὸν πῆρε ὁ ὕπνος.

Δέν τό εἶδε πάνω στό κρεβάτι σάν ἄνοιξε τὰ μάτια του. Ἦταν ἀριστερά, στὴ γωνία, πίσω ἀπὸ τό μπαούλο. Ἐπαίξε. Ἐπαίξε τὸν πόλεμο. Εἶχε πάρει τό πόδι τῆς σπασμένης καρέκλας καί τό εἶχε γιά τουφέκι, πίσω ἀπὸ τό μπαούλο σάν πίσω ἀπὸ ὁδόφραγμα.

Δέν τόν εἶδε πού ξύπνησε. Καί συνέχισε νά παίζει τὸν πόλεμο. Τό κοίταζε αὐτός, ἀκίνητος, ἀμίλητος. Τό εἶδε τώρα νά μεγαλώνει, νά γίνεται εἴκοσι χρονῶ, νά παίζει τὸν πόλεμο, τὸν ἀληθινὸ πόλεμο, ὅπως τὸν ἔπαιζε κι αὐτός τρία χρόνια τώρα, ὅπως τὸν παίζανε ἑκατομμύρια ἄλλοι...

— Ἐσωσα τή ζωὴ ἐνὸς παιδιοῦ! συλλογίστηκε, μά τώρα ἦτανε ἀλλιῶς-τικὸς ὁ συλλογισμὸς του.

Στό δρόμο, φασαρία, φωνές. Βγήκε νά δεῖ.

— Τί τρέχει; ρώτησε δυό φαντάρους πού περνάγανε βιαστικοί.

— Τί θές νά τρέχει; Ἀπό στιγμή σέ στιγμή τό τετράγωνο θά τιναχτεῖ στόν ἀέρα. Ὑποχωροῦμε!

Στάθηκε ἐκεῖ, καταμεσίς στό δρόμο.

— Τί κάθεσαι καί χαζεύεις τοῦ λόγου σου; τοῦ φώναξε ἕνας ἀνθυπο-
λοχαγός. Δέν πῆρες εἶδηση τί θά γίνει; Ἐκτός ἂν θές ν' αὐτοκτονήσεις.
Στεκότανε ἀκόμα ἐκεῖ.

— Ἐσώσα τή ζωή ενός παιδιοῦ!

Τί παράξενα πού ἤχοῦσε μέσα του!

Ὁ ἥλιος χαμήλωνε. Σέ λίγο θ' ἄγγιζε τόν ὀρίζοντα.

Δυό φαντάροι περάσανε δίπλα του. Πῆγε μαζί τους.

Ἑρωτήσεις

1. Τό διήγημα χωρίζεται σέ δυό ἐνότητες-σκηνές. Στήν πρώτη κυριαρχεῖ μιά ἀνθρωπιά γεμάτη ἀγωνιστικότητα. Ποιά διάθεση κυριαρχεῖ στή δεύτερη καί τί συντελεῖ στή μεταστροφή;
2. Ἐκτός ἀπό αὐτή τή βασική ἀντίθεση ὑπάρχουν στό διήγημα καί ἄλλες ἀντιθέσεις πού ὁ συγγραφέας χρησιμοποιεῖ ὡς μέσα τῆς τεχνικῆς του. Νά τίς ἐπισημάνετε.
3. Τό μήνυμα τοῦ διηγήματος αὐτοῦ συνδέεται μέ τό γενικό τίτλο τῆς συλλογῆς καί πῶς;
4. Τί θά κάνατε ἐσεῖς στή θέση τοῦ φαντάρου;

Νίκος Κάσδαγλης

Χῶμα καί νερό

Τό διήγημα ἀνήκει στή συλλογή Σπιλιάδες (1952). Ὁ ἥρωας τοῦ διηγήματος, ὁ νεαρός Ἀνέστης, σάν γνήσιος θαλασσινός ἀγαπάει μέ πάθος τή θάλασσα. Ὁ μόνος δεσμός πού τόν δένει μέ τούς ἀνθρώπους εἶναι ὁ ἀδερφός του, γιά τόν ὁποῖο αἰσθάνεται βαθιά στοργή.

μικρός αδελφός γύρισε αλαφρά τό δοιάκι*, κι ἡ βάρκα πήρε τόν καιρό στά ὄρτσα*. Τώρα πάλευε μέ τό κύμα, κοντό καί κοφτό, γιατί δέν εἶχε κεφαλώσει* ἀκόμα τόν κάθο*, καί τό 'σπαγε μέ τή στρογγυλή τήν πλώρη της — καθώς εἶναι δά οἱ ψαράδικες οἱ βάρκες, πού τίς αλαφροσκώνει το κύμα καί δέ

δύνεται νά τίς καθαλήσει.

Χοντρός καιρός· τό ἀνοιχτό πέλαγο κατέβαζε κύματα θερία στήν ἄκρη τοῦ κάθου, καί τά 'βλεπες ν' ἀσπρίζουνε, μακριά. Πάνω τους ἔβαλε ρότα* ὁ μικρός ἀδερφός, νά ξεσπάσει.

Βαρύθυμος, σκέφτηκε τήν κοπέλα πού ἀγαποῦσε ὁ ἀδερφός του. Τοῦ τά 'χε μολοήσει· χωριανή τους ἦταν, καί δέν τήν ἔβλεπε πρώτη φορά, μά στό πανηγύρι, πάνω στό χορό, ἕναν εὐρωπαϊκό πού τότε χόρευαν ἀγκαλιαστά, κατάλαβε πώς βρῆκε τό ταίρι του. Τήνε γύρεψε.

Χρόνια τώρα κάθονταν, οἱ δυό μονάχοι, στό ἄσπρο σπιτάκι, θεμελιωμένο στήν ἀμμουδερή πούντα*, ὁμορφο καί βολικό, μέ τό παράθυρό του στό λεβάντε*, νά τούς καλημερίζει ὁ ἥλιος. Στ' ἀκρογιάλι ἀράζαν τή βάρκα, τ' ἀξεθύμαστο μεράκι τους.

Μονοιάζανε τ' ἀδέρφια, κι εὐκόλα τά σιάξαν· ὁ μεγάλος θά 'παιρνε τό σπίτι κι ὁ μικρός τή βάρκα. Τό σπίτι κόστιζε παραπάνω, ὅμως μερακλίδικο σκαρί σάν τή βάρκα τους δύσκολα θά 'βρισκες. Ὑστερα, τό σπίτι τό 'χε ἀνάγκη ὁ μεγάλος, πού θά 'φτιαχνε δικιά του φαμίλια.

Ἡ βάρκα καθατζάρισε*, τό χοντρό κύμα τήν πλάγιασε καί γιόμισε τό πανί της, ἔγειρε, κόντεψε νά πάρει νερά ἀπό τήν κουπαστή. Ἕνας γερο-ψαράς πού 'ρχόταν ἀπό τό πέλαγο, μέ ὅλες τίς μουδες μαζεμένες καί τό φλόκο*, τοῦ 'βαλε τίς φωνές:

— Βρέ 'Ανέστη! Πιάσε μουδες*, πιάσε μουδες! Δέν τότε νιώθεις τόν καιρό; Ποῦ πᾶς ἀπό δῶθε;

— Τραβάω συρτή*.

δοιάκι: ἡ λαβή τοῦ πηδαλιοῦ τῆς βάρκας, ἀλλιῶς λαγουδέρα.

ὄρτσα: μέ τήν πλώρη πρὸς τόν ἄνεμο.

κεφαλώνω: φτάνω στήν κορυφή τοῦ κάθου.

κάθος: ἀπόκρημνο ἄκρωτήρι.

ρότα: ἡ πορεία τοῦ πλοίου.

πούντα: χαμηλό ἄκρωτήρι.

λεβάντες: ἀνατολικός ἄνεμος.

καθατζάρω: παρακάμπω τό ἄκρωτήρι (κάθο).

πιάσε μουδα: μάζεψε τό ἱστίο.

φλόκος: τό μεγάλο μεσαῖο ἱστίο τοῦ πλοίου.

συρτή: ἀλιευτικό ἐργαλεῖο πού ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀνθεκτικό νῆμα ἐφοδιασμένο μέ ἀγκίστρια· σύρεται ἀπὸ τή βάρκα.

— Μέρος πού τό 'βρες! Μήτε σφύρνα* δέν ἔχει. Τράβα πίσω, ν' ἀπαγκιάσει* κιόλας.

Πῆγε νά βλαστημήσει ὁ 'Ανέστης ἀπό τή φούρκα του, τί ἀνακατωνόταν ὁ γέρος. Πολύ πού σκοτιζότανε γιά τή συρτή, τέτοιες ὥρες. Ἔσκυψε πάνω στό δοιάκι, καί οἱ βάρκες ξεμακρύναν, καί κουβαλοῦσε τά κύματα μέ τή σειρά, κι ἓνα πελώριο, βράχος σωστός, τσάκισε ξαφνικά σ' ἀφρούς μπροστά στήν πλώρη του καί πήδηξε στήν κουβέρτα. Τό νερό μέσ στή βάρκα ἀνέβηκε πάνω ἀπ' τά πατώματα, κι ἔσκυψε νά τ' ἀδειάσει μέ τό σφουγγάρι, μά ὁ νοῦς του γύριζε. Δέ φελοῦσε νά χασομεράει. Πῆρε βόλτα καί τά πρύμνισε*, ὁ καιρός καί τό κύμα τότε σπρῶχναν, νά μισεύει* γοργά.

Τήν ἴδια μέρα ὁ 'Ανέστης πήρε τά σκουτιά* του στή βάρκα κι ἔφυγε, ν' ἀφήσει τόν ἀδερφό νά συγυρίσει τό σπίτι του ὅπως τότε βολοῦσε*.

Πῆγε σέ μακρινά μέρη, ἀψάρεута, σέ ψαρότοπους γεμάτους σκαθάρια, λυθρίνια καί φαγκριά. Ταξίδευε πολλές ὥρες, γιά νά φτάσει στήν πολιτεία πού τά πουλοῦσε, ὅμως ποτές δέν κάθισε νά γλεντήσῃ μέ φίλους τά λεφτά του. Ἀπό τό βράδυ κιόλας ξεκινοῦσε γιά τό ψάρεμα, καί σιγά σιγά ἀρχίνισαν νά λέν πώς εἶχε γίνει παράξενος κι ἀπόσκοσμος, πώς μόνο τή βάρκα του ἀγαποῦσε, κι ὥρες ὀλάκερες τῆς γλυκομιλοῦσε, σάν νά 'ταν πλάσμα ζωντανό.

Τό συνηθισμένο του ἀραξοβόλι — μιά μεγάλη σπηλιά στά σπλάχνα τοῦ θεριεμένου κάβου· λέγαν πώς ἦτανε στοιχειωμένη. Ἡ μπασιά* τῆς, χαμηλή, στρογγυλή τρύπα, ἴσα πού χωροῦσε νά περάσει μιά βάρκα ξαρμάτῳτῳ*. Κανένας δέν εἶχε μπεῖ μέσα, βαθιά, ὅσο πού ὁ μικρός ἀδερφός τήν ἔκαμε ἀποκούμπι στίς χειρότερες φουρτοῦνες.

Ἔνα βράδυ πού ὁ καιρός ἔδειχνε ἄσκημα σημάδια, κάτι ψαράδες τόν εἶδαν νά τρυπῶνε μέσα. Τή νύχτα ξέσπασε τό μπουρίνι· ὁ ἄνεμος γύρισε ἀπό τή μεριά τοῦ πελάγου καί σήκωσε κύματα βουνά, πού σφάλισαν τήν μπασιά τῆς σπηλιᾶς. Οἱ ψαράδες θυμῆθηκαν τόν ἀπόκοτο* πού

σφύρνα: εἶδος ψαριοῦ· ἄλλῳς μύραινα.

ἀπαγκιάζω: καταφεύγω σέ μέρος προφυλαγμένο ἀπό τόν ἄνεμο.

πρυμνίζω: στρέφω τήν πρύμνη τοῦ πλοίου πρὸς τόν ἄνεμο, πλέω μέ οὔριο ἄνεμο.

μισεύω: ἐδῶ πλέω.

σκουτιά: ρουχα.

βολοῦσε: βόλευε.

μπασιά: εἴσοδος.

ξαρμάτῳτῳ: χωρίς ἄρμενα.

ἀπόκοτος: παράτολμος.

κλειστήκε, μηνύσανε στο λιμεναρχείο, και κείνο έστειλε λιμενικούς με μία δυνατή μπενζίνα να τότε γλιτώσει. Πήραν έναν από τους ψαράδες οδηγό και ξεκίνησαν. Σά φτάσανε κοντά στο βουνό, είδαν τα κύματα να σκάζουν άγριεμένα στο βράχο. Δεν μπόρεσαν να σιμώσουν, θά τσακίζονταν. Σφυρίξανε με τη σειρά και ρίξανε ντουφεκίες που πνίγηκαν μέσα στο μούγκρισμα της θάλασσας. Από τη σπηλιά βγαΐναν ούρλιαχτά πρωτάκουστα και τρομερές βροντές, σαν να σκάζανε δυναμίτες. Έλεγες πως από την περασμένη νύχτα ξαπολυθήκαν τα στοιχειά.

Κανένas δεν τους απάντησε· μήτε να τους ακούσει μπορούσε, μήτε και ν' ακουσεϊ. Όταν τα κύματα χιμούσανε στο βράχο ξεπηδούσαν θεόρατα, και σαν τραβιόνταν ξεσκεπάζανε μία μεγάλη τρύπα, εκεί που στις ώρες της μπουνάτσας* ξεχώριζε ή στενή μπουκά* της σπηλιάς.

Ο λιμενικός που κουμαντάριζε την μπενζίνα έκαμε τό σταυρό του κι έδωσε όρντινο* να γυρίσουν.

Ύστερα από μέρες ο καιρός άρχινισε να κόβει, κι όσο πάγαινε καλμάριζε. Προς τό βράδυ, ο χαμένος έφτασε σ' ένα ψαράδικο σπίτι, στην άκροθαλασσιά. Ήταν άγριος, και τα μάτια του λάμπαν παράξενα. Δεν ξεθαρρεύτηκαν να του μιλήσουν, και κείνος τράβηξε γραμμή στο πηγάδι κι έβγαλε νερό με τον κουβά· έχωσε μέσα τό κεφάλι του κι ήπια άχόρταγα, σά διψασμένο ζό.

Από τότες έγινε ακόμα πιο μονόχνοτος. Δέ μιλαγε σε κανένα, σά δεν ήταν ανάγκη, απόφευγε τους ανθρώπους.

Μία βραδιά άράξανε δίπλα του ψαράδες· κοιμόταν και δεν τους ένωσε. Κατά τα μεσάνυχτα ξύπνησαν και τον άκουσαν να μιλάει μονάχος. Μπορεϊ να κουβέντιαζε στη βάρκα του, μπορεϊ και στά στοιχειά της νύχτας και της θάλασσας. Οι ψαράδες θυμήθηκαν πόσο ήταν παράξενος, και φοβήθηκαν. Λεβάρανε* μαλακά την άγκυρα και φύγαν.

Νόμιζες πως ζήλευε τη βάρκα του. Ποτές δεν άφησε κανένα να την πάρει, και λέγανε πως έκρυβε μέσα τα λεφτά του, που από κουβέντα σε κουβέντα τα κάμανε θησαυρό.

Ένα μήνα πριν από τό γάμο του άδερφού του, πήγε σ' ένα μάστορα και του παράγγειλε να φτιάξει μία βάρκα ολόδια με τη δικιά του, κι όσο σκαρωνότανε στάθηκε από πάνω και πασπάτευε τα μαδέρια, να δει μήν εκλωναν* πουθενά.

μπουνάτσα: νηνεμία, γαλήνη.

μπούκα: στόμιο.

όρντινο: διαταγή.

λεβάρω: σηκώνω την άγκυρα.

εκλωναν: γυρίζαν.

Γιά καρίνα έβαλε καστανιά, γιά σκαρμούς και κουπαστές μουριά, τά μαδέρια όλο ανατολίτικο ξύλο, νά 'ναι λαφρύ, γερό κι ελαστικό. Τήν κόντρα καρίνα τήν έφτιαξε από όξιά· τό άλμπουρο και τήν άντένα από κυπαρίσσι γιομάτο ψιλούς κόμπους. Τό πανί τό 'κοψε μονάχος, κι όταν τό πήγε στή μηχανή, νά του τό ράψουνε, κάθισε κεί πέρα, μήν του χαλάσει ό ράφτης τό τσαλίμι*.

Τήν παραμονή του γάμου, πρωί πρωί, τοίμασε σά νύφη τήν καινούρια βάρκα, τήν έδεσε ρυμούλκι και κίνησε γιά τό χωριό.

Στό δρόμο έπεσε ό καιρός· μπουνάτσα, χαρά Θεού. 'Η θάλασσα έμοιαζε γυαλί, όσο έφτανε τό μάτι. Μακριά, έβλεπες ανάλαφρες τίς άκρογιαλές νά σηκώνονται στόν άέρα, σάν νά μήν άκουμπούσανε στή γής. Κάπου κάπου ένα λαφρύ άεράκι χάιδευε μαλακά τήν όψη του νερού, τή σύρωνε ανάλαφρα, κι έπεφτε.

Ό 'Ανέστης τίς χαιρότανε τέτοιες μέρες· ψάρευε όπως ήθελε, κι ήτανε δύσκολο νά μή γιομίσει τό πανέρι του ως άπάνω. Αύτή τή φορά όμως βιαζόταν νά προφτάσει τό γάμο, κι ήξερε καλά πόσο δρόμο είχε μπροστά του. Κατέβασε τό πανί και κάθισε στά κουπιά.

Σάν έφτασε στό χωριό, τήν άλλη μέρα μέ τό βασίλεμα του ήλιου, άκουσε τίς καμπάνες τής εκκλησιās νά χτυπάνε χαρούμενα. 'Η καρδιά του σφίχτηκε. Δέν είχε προφτάσει τό γάμο, κι ήτανε γρουσουζιά.

"Έδεσε γοργά τίς βάρκες και, μ' όλη του τήν κούραση, πετάχτηκε ν' άπαντήσει τούς νιόνυφους. Άγαπούσε πολύ τόν άδερφό του, και τόσοι μήνες πού πέρασε όλομόναχος θεριέψανε τή λαχτάρα του.

Δέ στάθηκε νά συγυριστεί. "Έτρεξε όπως ήταν, άξούριστος, ξυπόλυτος, μέ τή χοντρή μάλλινη φανέλα και τό μουσαμαδένιο, ψημένο από τ' άλάτι πανταλόνι, μέ τά μαλλιά ανακατωμένα.

Τούς πρόφτασε στό δρόμο, τό γαμπρό ντυμένον τά καλά του μέ περίσσια φροντίδα, στό χέρι του τή νύφη, άσπροφορεμένη μέ τά πέπλα. Πίσω τους έρχόταν ολάκερο τό χωριό, πού χαλούσε τόν κόσμο στίς φωνές και τά τραγούδια.

Μέσα σ' όλους, μόνο τόν άδερφό του είδε. Χύθηκε και τόν άγκάλιασε, τά λόγια δέ βγαίνουν από τό στόμα του. Χαιρότανε γιά τή βάρκα πού 'φερε· ό άδερφός του είχε σπίτι νά κάτσει και νά βάλει και τή γυναίκα του, όμως τό ψωμί του πώς θάν τό 'βγαζε; "Ηθελε νά του δείξει τή βάρκα. Πιό όμορφη δέν είχε ξαναγίνει, μήτε πιό γρήγορη, στοίχημα έβανε· τό πανί της τό 'χε κόψει ό ίδιος.

Τά λόγια του τά 'χε πάντα λιγοστά, και τώρα ή λαχτάρα τόν επνιγε. Κάποτε τ' άδέρφια νιώθανε χωρίς μιλιά ό ένας τόν άλλον, όμως είχανε

τσαλίμι: σκέρτσο, χάρη.

χάσει αυτό τό συνήθειο μέ τό μισεμό του. Πήρε τόν ἀδερφό του ἀπό τό χέρι, νά τόν τραθήξει στό λιμάνι.

— "Έλα, έλα, Τσαμπίκο! "Έλα νά δεις!

Κείνος, ἀπαρχής ήτανε πειραγένος πού 'λειπε ό ἀδερφός του στό γάμο· καί νά τώρα πού έρχόταν, μά σέ τί χάλια!

Γύρισε στά πεθερικά του πού τούς κοιτάζαν, καλοντυμένοι κι όμορφοσυγυρισμένοι, τό αίμα του άνέθηκε στό κεφάλι. Τί γύρευε καί τόν τραβούσε άπ' τό μανίκι; Λευτερώθηκε μ' ένα τίναγμα από τό χέρι πού τότε βαστούσε.

— "Άσε με λοιπόν, 'Ανέστη, μέ λίγδιασες!

"Υστερα, βλέποντας πού τά 'χασε, τότε λυπήθηκε.

— Τράβα ν' αλλάξεις κι έλα σπίτι γιά τό γλέντι.

"Ο μικρός παραμέρισε στην άκρη κι άφησε την παράτα νά περάσει. "Όλο τό χωριό τόν ήξερε καί τότε χαιρετούσε, όμως κανένας δέ στάθηκε νά τότε ρωτήσει πού βρισκότανε καί τί έκανε τόσοσν καιρό. "Όλοι είχαν την παρέα τους, κοπέλες καί παλικάρια, γελούσανε καί τραγουδούσαν. Κανένας δέν ξεχώρισε νά του κάμει συντροφιά. Παγαίνανε στό γλέντι.

("Ο 'Ανέστης έφυγε καί πήγε νά δανειστεί ρούχα. Ντύθηκε καί επέστρεψε. Πήγε στό τραπέζι του γάμου. Καθόταν μόνος του καί σέ μιά στιγμή βρήκε την εύκαιρία νά μιλήσει στον άδερφό του.)

— Τσαμπίκο, πάμε στό λιμάνι!

— Τί θά κάνουμε στό λιμάνι, βρέ 'Ανέστη, σήμερα κιόλας, νυχτιάτικα. "Η μπάς καί τοίμασες τά παραγάδια; ρώτησε παίζοντας.

— Πάμε στό λιμάνι, Τσαμπίκο, πάμε νά δεις τή βάρκα πού σου 'φερα. Δέν τό βαστούσα πού 'φυγα καί σ' άφησα χωρίς βάρκα. Τό σκαρί είναι όλόιδιο μέ της δικιάς μας, τό πανί της σταφιδένο, τό 'χω κόψει μονάχος. "Έλα νά δεις, δέν έχει τό ταίρι της. 'Από πάνω στεκόμουν όσο τηνε φτιάχναν. "Έλα, την έχω στό λιμάνι· σ' την έφερα νά ψαρεύεις.

Είχε πάρει τό χέρι του άδερφού του, είχε σηκωθεί όρθός καί μιλούσε μ' άψη. Κείνος τόν κοίταξε συγκινημένος, μ' άντίς γι' αυτόν άπάντησε ή νύφη:

— Δέν έχει ανάγκη νά ψαρεύει ό Τσαμπίκος. Μου δώσανε προίκα έν' άμπέλι, όλο άμερικάνικο κλήμα. Βγάνει διαλεχτό σταφύλι γιά τό τραπέζι, όχι κρασοστάφυλα. Δέν ξέρει άκόμα νά τό δουλέψει, όμως θά τότε μάθουνε τ' άδέρφια μου. Δέ θά θαλασσοπνίγεται, νά μήν ξέρω πότε θά γυρίσει. Καί σύ, 'Ανέστη, τ' άμπέλι έχει πολλή δουλειά καί πολύ ψωμί. Θ' άφήσεις τή θάλασσα, νά ξεκουραστείς κοντά μας.

"Ο μικρός άδερφός τινάχτηκε άγριέμένος· τί γύρευε αυτή ή ξένη ν'

ἀνακατωθεῖ στήν κουβέντα τή δικιά του; Μέσα του φούντωνε ἡ καταφρόνια τοῦ θαλασσινοῦ γιά τά σκουλήκια τῆς γῆς, πού τρέμουνε τή ζωή τους, στιμάrouν* τί θά φᾶν αὔριο καί φυλάν ἑνός χρόνου φαῖ σάν τά μερμήγκια.

— Ἐμένα δέ μέ γέννησε ἡ μάνα μου σκαφτιά! ξέσπασε.

— Τό σκάψιμο μᾶς ἔδωσε νά φοράμε δικά μας ρούχα! ἀπάντησε θυμωμένη ἡ πεθερά.

— Μάνα! ἔκαμε ἡ νύφη φοβισμένη.

Ὁ μεγάλος ἀδερφός ἔσπρωξε τό μικρό στήν καρέκλα του.

— Πίνε καί μή μιλᾶς! Πάλι τά 'καμες θάλασσα.

Ὅλοι πήρανε χαμπάρι· εἶχανε γυρίσει καί τοὺς κοιτάζαν. Κάτι κοπέλες κρυφογέλασαν.

Ὁ Ἀνέστης ἔσκυψε στό ποτήρι του. Ντρεπότανε γιά τή φασαρία, γιά τά ξένα ρούχα, πού γελάσανε μαζί του, καί δέν ἤθελε ν' ἀντιμιλήσει, μή ζορίσει τόν ἀδερφό του. Τοῦ ῥχότανε νά τσακίσει σάν ἄχερο τή γριά πού τότε ρεζίλεψε. Ὅμως, δέν ἔλεγε ψέματα. Αὐτά τά ρούχα τά φοροῦσε χτές ὁ φίλος του, ὅλοι τόν εἶχανε δεῖ. Ὑστερα, γιατί νά τὴν πειράξει κι αὐτός; Γγίχτηκε* πού τοῦ 'πανε γιά τ' ἀμπέλι; Γιά καλὸ τοῦ τό 'παν. Ἦτανε τίμιο πράμα νά δουλεύεις τή γῆς. Κι ἂν ὁ ἀδερφός του μελετοῦσε νά παρατήρει τό ψάρεμα, γιά νά σκάθει, δέν τοῦ 'πεφτε λόγος. Κι ἡ νύφη του ἀκόμα εἶχε δίκιο νά ζηλεύει τή θάλασσα, νά θέλει τόν ἄντρα τῆς δικῆς τῆς. Τί γύρευε δῶ πέρα, ἀγριάνθρωπος καί κακοντυμένος; Ἦρθε γιά νά κάμει τόν ἀδερφό του νά χαρεῖ, ἢ νά τότεν ντροπιάσει;

Σηκώθηκε βαρὺς, τό κεφάλι του γύριζε ἀπ' τό πιότ. Εἶχε πολὺν καιρό νά πιεῖ, τό ξέμαθε. Πῆγε νά γυρέψει ἀπ' τόν ἀδερφό του νά τότεν συμπαθήσει πού τοῦ χάλασε τή χαρά του, μά ἡ γλώσσα του μπερδεύονταν καί τραύλιζε μισόλογα. Τά παράτησε καί γύρισε νά βγεῖ τρεκλίζοντας. Ἡ νύφη τόν κράτησε.

— Κάτσε νά σοῦ στρώσω ἐδῶ· πού θά κοιμηθεῖς;

— Συνηθισα νά κοιμάμαι στή βάρκα, κυρά, ἀπάντησε μέ δυσκολία.

Βγήκε στήν αὐλή, καί πάλι γελάσανε μαζί του, βλέποντας πού δέν μπορούσε νά σταθεῖ στά πόδια του. Κάποιος τόν πήρε ἀπὸ τό μπράτσο, τότε βοήθησε νά πάει παρακάτω καί τόν παράτησε στό δρόμο γιά τό λιμάνι· πάσκισε νά περπατήσει, μά ὅλα στριφογυρίζανε. Κάθισε χάμω, νά συνεφέρει, κι ἔκλεισε τά μάτια.

Ξύπνησε μέ φοβερό ἀνακάτωμα στό στομάχι. Ἐνιωθε ζαλάδα· σηκώθηκε μέ κόπο, μά ὅ,τι εἶχε φάει τοῦ ἀνέθηκε ξαφνικά στό στόμα.

Ξαλάφρωσε, τό μυαλό του καθάρισε. Θαμποχάραζε πιά. Κατέθηκε ἀρ-

στιμάrou: ἐκτιμῶ, ὑπολογίζω.

γγίχτηκε: θίχτηκε.

τισμένες από την απόσταση άψές μυρουδιές της θάλασσας. Σάν ἔφτασε, πέταξε τὰ ρούχα του καί βούτηξε. Τό κρύο νερό τοῦ ἔκαμε καλό. Ἦτανε σκοτεινά, ὅμως τό μαῦρο, πηχτό σκοτάδι τῆς νύχτας ἔπαιρνε πιά ἓνα χρώμα γκριζωπό καί διάφανο. Ἦθελε νά ζήσει! ὅπως τό χαίρόταν ὁ ἴδιος, ὄχι ὅπως καταλάβαιναν οἱ ἄλλοι.

Σά βγήκε, ἔριξε μιά πικραμένη ματιά στήν καινούρια βάρκα, πού σκαμπανέβαζε ξένοιαστη στά νερά τοῦ λιμανιοῦ. Τήν ἔφερε κοντά στήν ἀμμουδιά καί τήν τράβηξε ὄξω. Ἔκαμε δέμα τὰ ξένα ρούχα καί τ' ἄφησε. Γύρισε στόν οὐρανό, κι εἶδε στόν πουνέντη τὰ μικρά, σκόρπια νέφλα πού φέρνανε τό μελτέμι. Φυσοῦσε κιόλας ψιλὸ ἀεράκι.

Μπήκε στή βάρκα του καί λεβάρισε τήν ἄγκυρα· σήκωσε τό πανί καί κάθισε στό τιμόνι.

Μπροστά του ἀπλωνόταν ἀπέραντο τό πέλαγο.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιές ἀλλαγές ἔφερε στή ζωή τοῦ Ἀνέστη ἡ ἀπόφαση τοῦ ἀδελφοῦ του νά παντρευτεῖ;
2. Τί προδίδει ἡ ἰδιαίτερη φροντίδα καί ἡ προσωπική ἐπίβλεψη τοῦ Ἀνέστη στήν κατασκευή τῆς βάρκας;
3. Καί τὰ δύο ἀδέλφια εἶναι ψaráδες· σέ τί διαφέρουν ὅμως μεταξύ τους.
4. Σέ ποῖο δίλημμα βρέθηκε ὁ Ἀνέστης κατά τή σύγκρουση; Τί ἄνθρωπο δείχνει ἡ ἀπόφασή του νά γυρίσει στή θάλασσα;
5. Ποιά θαλασσινή εἰκόνα ἀπό τό διήγημα σάς γοήτευσε περισσότερο καί γιατί;

πουνέντης ἢ πουνέντες; δυτικός ἄνεμος, ὁ Ζέφυρος.

Γενικές έρωτήσεις

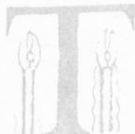
1. Ποιοί παλιότεροι ποιητές συνέβαλαν σημαντικά στη διαμόρφωση της μεταπολεμικής ποίησης;
2. Σέ ποιούς κύκλους μπορούμε νά κατατάξουμε τούς ποιητές της μεταπολεμικής περιόδου;
3. Ποιοί ποιητές έμειναν περισσότερο προσκεκολλημένοι στην παλιά ποίηση ως πρὸς τή μορφή;
4. Ποῦ διαφέρει βασικά ἡ μεταπολεμική ποίηση ἀπὸ τὴν παραδοσιακή καί εἰδικότερα τῆς περιόδου 1922-1930;
5. Μέ ποιά προβλήματα ἀσχολοῦνται οἱ μεταπολεμικοὶ πεζογράφοι;
6. Σέ πόσους κύκλους μπορούμε νά κατατάξουμε τούς μεταπολεμικοὺς πεζογράφους καί ποιά εἶναι τὰ χαρακτηριστικά κάθε κύκλου;

Ξένη Λογοτεχνία

Πικάσσο: *Τό παιδί μέ τό σκύλο.*

Τό ἀηδόνι

οὔ Μάη τίς νύχτες κελαηδεῖ μέσ στούς γαλήνιους κήπους
τ' ἀηδόνι τῆς ἀνατολῆς ἀνάμεσα στά ρόδα.

Τό τρυφερό τριαντάφυλλο δέ νιώθει οὐδέ κι ἀκούει
καί κάτω ἀπό τό ἐρωτικό τραγούδι ἀποκοιμιέται.

Ποιητή, ὅταν τήν ψυχρή ὁμορφιά θά τραγουδήσεις, σκέψου
μόνο τ' ἀηδόνι· ἀληθινά, πρὸς τί νά μπείς στὸν κόπο;
Τούς στίχους σου δέν τούς ἀκούει μήτε τούς νιώθει ἐκείνη!
Ἀνθίζει, γιὰ νά φαίνεται, μά 'ναι κουφή ἡ καρδιά της.

Ἑρωτήσεις

1. Τί διαπιστώνει ὁ ποιητὴς στὴν πρώτη στροφή καί τί συμβουλεύει στή δεύτερη.
2. Ποιὸς εἶναι ὁ παραλληλισμὸς ποὺ κάνει ὁ ποιητὴς στό ποίημα;
3. Ἀκολουθεῖ ὁ ποιητὴς τὴ συμβουλὴ ποὺ δίνει ὁ ἴδιος; Ἄν ὄχι, γιατί;
4. Τό τριαντάφυλλο δέν ἀκούει τό τραγούδι τοῦ ἀηδονιοῦ οὔτε ἡ «κουφή καρδιά» τούς στίχους τοῦ ποιητῆ. Κι ὅμως αὐτό δέν ἐμποδίζει καί τούς δυὸ νά τραγουδοῦν. Γιατί;

Κάρολος Μπωντλαίρ

Ἄλμπατρος*

Ὁ Μπωντλαίρ εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους Γάλλους ποιητὲς ποὺ ὀδήγησαν τὴν ποίησιν ἀπὸ τὸ ρομαντισμὸ στὸ συμβολισμὸ. Τὸ ποίημα ἀνήκει στὴν ποιητικὴ του συλλογὴ Ἕνθετὸ τοῦ Κακοῦ (1857). Νὰ προσέξετε ἰδιαίτερα τί συμβολίζει γιὰ τὸν ποιητὴ ἡ τραγικὴ μοῖρα τῶν ἄλμπατρος.

υχνά, γιὰ νά περάσουνε τὴν ὥρα οἱ ναυτικοί,
ἄλμπατρος πιάνουνε, πουλιά μεγάλα τῆς θαλάσσης,
ποὺ ἀκολουθοῦνε σύντροφοι, τό πλοῖο, νωχελικοί
καθὼς γλιστράει στοῦ ὠκεανοῦ τίς ἀχανεῖς ἐκτάσεις.

ἄλμπατρος (ὁ): οἱ ἄλμπατρος εἶναι τὰ μεγαλύτερα θαλασσοπούλια· τὸ ἄνοιγμα τῶν φτερῶν τους ξεπερνά τὰ τρία μέτρα.

Καί μόλις στό κατάστρωμα τοῦ καραβιοῦ βρεθοῦν
αὐτοί οἱ ρηγάδες* τ' οὐρανοῦ, ἀδέξιοι, ντροπιασμένοι,
τ' ἀποσταμένα τους φτερά στά πλάγια παρατοῦν
νά σέρνονται σάν τά κουπιά πού ἡ βάρκα τά πηγαίνει.

Πῶς κοίτεται ἔτσι ὁ φτερωτός ταξιδευτής δειλός!
Τ' ὥραϊο πουλί τί κωμικό κι ἀδέξιο πού ἀπομένει!
"Ένας τους* μέ τήν πίπα του τό ράμφος του χτυπᾷ
κι ἄλλος*, χωλαίνοντας, τό πῶς πετοῦνε παρασταίνει.

"Ίδιος μέ τοῦτο ὁ Ποιητής τ' ἀγέρωχο πουλί
πού ζεῖ στή μπόρα κι ἀψηφᾷ τό βέλος τοῦ θανάτου,
σάν ἔρθει ἐξόριστος στή γῇ καί στήν ὄχλοβοή
μέσ στά γιγάντια του φτερά χάνει τά βήματά του.

Ἑρωτήσεις

1. Πῶς κλιμακώνεται ἡ περιγραφή στίς τρεῖς πρῶτες στροφές καί μέ ποιές λέξεις, φράσεις ἢ ἄλλα μέσα αἰσθητοποιεῖται;
2. Νά μελετήσετε τήν τελευταία στροφή. α) Τί εἶναι γιά τόν Μπωντλαίρ ὁ ποιητής; β) Γιατί διάλεξε ὡς σύμβολο τόν ἄλμπατρος;

Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα

Τοπίο

κάμπος
μέ τά λιόδεντρα
ἀνοίγει καί κλείνει
σάν βεντάγια.

Πάνω στόν ἐλαιῶνα
ἓνας οὐρανός βαθύς
καί μία σκούρα βροχή
ἀπό κρύα ἀστέρια.
Καλαμιές καί σκιά τρέμουν

ρήγας: βασιλιάς.
ἓνας τους, ἄλλος: ἀπό τούς ναυτικούς.

στοῦ ποταμοῦ τὴν ὄχθη.
Ὁ γκριζος ἀέρας κυματίζει.
Τὰ λιόδεντρα
φορτωμένα ἀπὸ κραυγές.
Ἕνα σμᾶρι
αἰχμάλωτα πουλιά
πού κουνᾶνε τὶς μακριές
μακριές οὐρές τους στὴ σκιά.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιές εἰκόνες παρουσιάζει ὁ ποιητής σ' αὐτό τό ποίημα καί σέ ποιά γενικότερη εἰκόνα ἐντάσσονται;
2. Πῶς δείχνουν οἱ εἰκόνες αὐτές τὴν εὐαισθησία τοῦ ποιητῆ;

Ὅνορέ ντέ Μπαλζάκ

Εὐγενία Γκραντέ (ἀπόσπασμα)

Ὁ Γκραντέ, παλιὸς βαρελάς, εἶχε ἓνα μεγάλο πάθος γιὰ τὰ χρήματα. Κατόρθωσε χάρη στίς ἱκανότητές του νὰ ἐκμεταλλευθεῖ τὶς διαφορὲς καταστάσεις καί νὰ ἀποκτήσει τόσο μεγάλη περιουσία, ὥστε νὰ θεωρεῖται ὁ πλουσιότερος ἄνθρωπος στὸ Σομύρ. Ἡ φιλαργυρία του ὅμως ἦταν παθολογική. Ἐπέβαλε στὸν ἑαυτό του, στὴ γυναῖκα του καί τὴ μοναχοκόρη του Εὐγενία μιὰ στερημένη ζωή.

Μόνο δύο ἄνθρωποι στὴν πόλη ἤξεραν τὸ μέγεθος τῆς περιουσίας του· ὁ συμβολαιογράφος Κρουσό καί ὁ τραπεζίτης ντέ Γρασσέν. Ἀλλὰ καί οἱ δύο κρατοῦσαν κλειστό τό στόμα τους ἀπὸ ἐπαγγελματική ἐχεμύθεια. Ἐλάχιστοι ἄνθρωποι πῆγαιναν στὸ σπίτι του. Μεταξύ αὐτῶν ἦταν ὁ πρόεδρος τοῦ πρωτοδικείου, ἀνιψιὸς τοῦ συμβολαιογράφου Κρουσό, καί ὁ Ἀδόλφος, γιὸς τοῦ τραπεζίτη ντέ Γκρασσέν. Καί οἱ δύο ἀνύπαντροι, ἐπιδίωκαν νὰ παντρευτοῦν τὴν Εὐγενία, γιὰ νὰ κληρονομήσουν τὴ μεγάλη περιουσία της. Αὐτὸς ἦταν καί ὁ λόγος τῆς ἀντιζηλίας ποὺ ὑπῆρχε στίς δύο οἰκογένειες.

Ἕνα βράδυ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1819, ποὺ ἡ Εὐγενία γιόρταζε τὰ γενέθλιά της — ἦταν 23 ἐτῶν — οἱ δύο ἀντίπαλες οἰκογένειες ἐπισκέπτονται τοὺς Γκραντέ. Παρακολουθήστε τὴ σκηνή.

άνου στο γεῦμα, ὁ πατέρας, ὅλος χαρά πού ἔβλεπε τήν Εὐγενία του ὁμορφότερη μέ τό καινούριο φόρεμα, φώναξε.

— Ἀφοῦ εἶναι ἡ γιορτή τῆς Εὐγενίας, ἄς ἀνάψουμε λοιπόν φωτιά! Θά 'ναι καλοσημαδιά!

— Ἡ δεσποινίς θά παντρευθεῖ μέσα στό χρόνο, σίγουρα! εἴπεν ἡ μακρο-Νανόν*, σηκώνοντας ἀπ τό τραπέζι ὅ,τι ἔμεινεν ἀπό μία χήνα, πού 'ναι σά φασιανός γιά τούς βαρελάδες.

— Δέ βλέπω στό Σωμύρ νά ὑπάρχει γαμπρός πού νά τῆς ταιριάζει, ἀπάντησεν ἡ κυρία Γκραντέ κοιτάζοντας τόν ἄντρα της μέ ὕφος φοβισμένο, πού μ' ὅλη την ἡλικία της, ἔδειχνε πώς ἐστέναζεν ἡ πτωχή κάτου ἀπό τήν πιό βαριά συζυγική σκλαβιά.

Ὁ Γκραντέ κοίταξε τήν κόρη του κι εἶπε χαρούμενος.

— Εἶναι σήμερα εἴκοσι τριῶν χρονῶν τό κορίτσι. Σέ λίγο πρέπει νά σκεφτοῦμε γι' αὐτήν.

Ἡ Εὐγενία κι ἡ μητέρα της ἀλλάξανε σιωπηλά βλέμμα συνεννόησης.

Ἡ κυρία Γκραντέ ἦταν γυναίκα ἀδύνατη, στεγνή, κίτρινη σάν κυδώνι, ἀργή κι ἀδέξια, μιά ἀπό κείνες τίς γυναῖκες πού μοιάζουν καμωμένες γιά νά τυραγνιοῦνται. Χοντροκόκκαλη, μέ χοντρή μύτη, μεγάλο μέτωπο, μεγάλα μάτια, ἔδειχνε μέ τήν πρώτη ματιά κάποιαν ὁμοιότητα μέ κάτι χνουδωτά φρούτα, πού δέν ἔχουν πιά οὔτε γεύση οὔτε ζουμί. Τά δόντια της ἀριά καί μαῦρα, τό στόμα της σουφρωμένο καί τό πηγούνι της εἶχε τό σχῆμα γαλότσας. Ἦταν ἐξαιρετική γυναίκα, ἀληθινή λά Μπερτελλιέρ*. Ὁ ἀβάς Κρουσό* ἤξερε νά βρίσκει εὐκαιρίες νά τῆς λέει πώς στά νιάτα της δέν ἦταν πολὺ ἄσχημη, κι ἐκεῖνη τό ἐπίστευε. Μιά ἀγγελική γλυκύτητα, μιά ἐγκαρτέρηση ἐντόμου τυραγνισμένου ἀπό τά παιδιά, σπάνια εὐσέβεια, ἀδιατάραχη ἀγαθότητα ψυχῆς καί καλοσύνη καρδιάς τήν ἔκαναν νά τή λυποῦνται ὅλοι καί νά τή σέβονται.

Ὁ ἄντρας της δέν τῆς ἔδινε ποτέ περισσότερο ἀπό ἕξι φράγκα γιά τά μικρά της ἔξοδα. Ἄν καί γελοῖα κατά τό φαινόμενο, ἡ γυναίκα αὐτή, πού μέ τήν προίκα καί τίς κληρονομίες της ἔφερε στό Γκραντέ ἀπάνου ἀπό τρακόσιες χιλιάδες φράγκα, αἰσθανόταν πάντα τόσο βαθιά ταπείνωση γιά τήν ἐξάρτησή της αὐτή καί τή σκλαβιά, πού ἐναντίον της δέν τήν ἄφηνεν ἡ ἀπαλή της καρδιά νά ξεσηκωθεῖ, ὥστε ποτέ δέν ἐζήτησεν

μακρο-Νανόν: ἡ ὑπηρέτρια τῶν Γκραντέ· ἦταν πολὺ ψηλὴ καί-ἄσχημη γεροντοκόρη, ἀλλὰ γερὴ καί ἐργατική. Ὁ Γκραντέ ἐκμεταλλεῖτο τήν ἐργατικότητά της καί τήν ἀφοσίωσή της.

λά Μονπελλιέρ: Τό πατρικὸ ὄνομα τῆς κυρίας Γκραντέ.

ἀβάς Κρουσό: ἀδερφός τοῦ συμβολαιογράφου Κρουσό, ἐφημέριος.*

οὔτε πεντάρα καί ποτέ δέν εἶπε λόγο γιά τά συμβόλαια πού τῆς ἔδινεν ὁ συμβολαιογράφος κύριος Κρουσό νά ὑπογράψει. Αὐτή ἡ ἀνόητη καί κρυφή περηφάνεια, αὐτή ἡ πάντα παραγνωρισμένη καί πάντα πληγωμένη ἀπό τόν κύριο Γκραντέ εὐγένεια ψυχῆς κυριαρχοῦσε πάντα στήν συμπεριφορά αὐτῆς τῆς γυναίκας.

Ἡ κυρία Γκραντέ ἔβαζε πάντα ἓνα φουστάνι ἀπό πρασινωπό μεταξωτό, πού εἶχε συνηθίσει νά τό διατηρεῖ ἓνα χρονό σχεδόν· φοροῦσε ἓνα μεγάλο βαμπακερό μαντίλι τοῦ λαιμοῦ, καπέλο ψαθωτό καί μαύρη μεταξωτή ποδιά. Δέν ἔβγαине πολλές φορές ἀπό τό σπίτι κι ἔτσι λίγα παπούτσια χαλοῦσε. Τέλος ποτέ δέ ζητοῦσε γιά τόν ἑαυτό της τίποτε.

Ὁ Γκραντέ αισθανόταν καμιά φορά τύψεις, σάν θυμόταν πώς εἶχε περάσει πολὺς καιρός ἀπό τήν ἡμέρα πού εἶχε δώσει ἕξι φράγκα στή γυναίκα του καί πουλώντας τήν ἑσοδεία τῆς χρονιάς καί ἐξεκολλοῦσε πάντα καί γι' αὐτήν. Τά τέσσερα πέντε λουδοβίκια* πού πρόσφερε ὁ Ὁλλανδός ἢ ὁ Βέλγος ἀγοραστής τοῦ τρύγου τοῦ κυρίου Γκραντέ ἦταν τό πιό σίγουρο ἀπό τά εἰσοδήματα τῆς κυρίας Γκραντέ. Μά ὅταν ἔπαιρνε τὰ πέντε λουδοβίκια της, ὁ ἄντρας της τῆς ἔλεγε συχνά, ὡσάν νά εἶχαν κοινή τή σακούλα.

— Ἐχεις τίποτε ψιλὰ νά μέ δανείσεις;

Καί ἡ δυστυχισμένη γυναίκα, εὐτυχῆς, γιατί μποροῦσε νά προσφέρει κάτι σ' ἓναν ἄνθρωπο πού ὁ πνευματικός της τῆς τόν παριστοῦσε σάν αὐθέντη καί κύριόν της, τοῦ ἔδινε πάλι, στό διάστημα τοῦ χειμῶνα, μερικά τάλιρα ἀπό τὰ τυχερά της. Ὅταν ὁ Γκραντέ ἔβγαζεν ἀπό τήν τσέπη του τό τάλιρο, πού ἔδινε κάθε μήνα, γιά τὰ ψιλὰ ἔξοδα, τίς κλωστές, βελόνες καί τήν τουαλέτα τῆς κόρης του, δέ παράλειπε ποτέ, ἀφοῦ ὁμως ἔδενε πρῶτα τό πουγγί του, νά λέει στή γυναίκα του.

— Καί σύ, γυναίκα, θέλεις τίποτα;

— Ἄσε, φίλε μου, βλέπουμε ἄλλη φορά! ἀπαντοῦσεν ἡ κυρία Γκραντέ μ' ἓνα αἶσθημα μητρικῆς ἀξιοπρεπείας.

Μετά τό δεῖπνο αὐτό, πού γιά πρώτη φορά ἔγινε λόγος γιά παντρειά τῆς Εὐγενίας, ἡ Νανόν ἐπῆγε νά φέρει ἀπό τό δωμάτιο τοῦ κυρίου Γκραντέ μιά μπουτίλια κρασί ἀπό φραγκοστάφυλο καί λίγο ἔλειψε νά πέσει κατεβαίνοντας.

— Κτήνος! τῆς ἐφώναξεν ὁ ἀφεντικός της. Θά 'πεφτες καί σύ σάν μερικῆς ἄλλες;

— Κύριε, ἓνα σκαλοπάτι τῆς σκάλας σας δέν κρατάει.

— Ἐχει δίκιο, εἶπεν ἡ κυρία Γκραντέ. Ἐπρεπεν ἀπό καιρό τώρα νά τό 'χες διορθώσει. Ἐχτές ἡ Εὐγενία λίγο ἔλειψε νά βγάλει τό πόδια της.

λουδοβίκια: χρυσά γαλλικά νομίσματα.

— "Ελα! εἶπεν ὁ Γκραντέ στή Νανόν, βλέποντάς την κατάχλωμη, ἀφοῦ εἶναι τὰ γενέθλια τῆς Εὐγενίας καί λίγο ἔλειψε νά πέσεις, πάρε ἓνα ποτηράκι κρασί.

— Μά τήν πίστη μου, τό ἀξίζω, εἶπεν ἡ Νανόν. "Ἄλλοι στή θέση μου θά ὄπαζαν τή μπότιλια, μά ἐγώ κάλλιο θά τσάκιζα τόν ἀγκώνα μου.

— Φτωχή Νανόν! εἶπεν ὁ Γκραντέ κερνώντας την.

— Ἐχτύπησες; τῆς εἶπεν ἡ Εὐγενία κοιτώντας την μέ συμπόνια.

— "Οχι, γιατί κρατήθηκα ἀκουμπώντας στά νεφρά μου.

— Λοιπόν, ἀφοῦ εἶναι τὰ γενέθλια τῆς Εὐγενίας, θά σᾶς διορθώσω τό σκαλοπάτι σας. Δέν ξέρετε τάχα καί σεῖς νά πατάτε στή γωνιά πού βασταί ἀκόμα τό σκαλί.

Ἄντρε Γκραντέ ἐπῆρε τό κερί, ἄφησε τή γυναῖκα του, τήν κόρη του καί τή Νανόν χωρίς ἄλλο φῶς παρά ἐκεῖνο πού ἔριχναν οἱ ζωηρές φλόγες τῆς φωτιάς καί πῆγε στό ζυμωτήριο νά βρεῖ καρφιά, σανίδες καί τὰ σύνεργά του.

— Νά ῥθω νά σᾶς βοηθήσω; τοῦ ἐφώνησεν ἡ Νανόν ἀκούγοντάς τον νά χτυπάει στή σκάλα.

— "Οχι! "Οχι! Ξέρω τή δουλειά μου, ἀπάντησεν ὁ πρῶν βαρελάς.

Τή στιγμὴ πού ὁ Γκραντέ διόρθωνε μονάχος του τή σαραβαλιασμένη σκάλα του καί σφύριζε δυνατά ἓνα τραγούδι ἀπό τὰ παλιά του χρόνια, οἱ τρεῖς Κρουσό ἐχτύπησαν τήν πόρτα.

— Ἔσεῖς εἶστε, κύριε Κρουσό; ἐρώτησεν ἡ Νανόν κοιτώντας ἀπό τή μικρή γρίλια.

— Μάλιστα, ἀπάντησε ὁ πρόεδρος.

Ἡ Νανόν ἄνοιξε τήν πόρτα καί ἡ φεγγοβολή τοῦ τζακιοῦ ἀντανάκλώντας κάτω ἀπό τό θόλο ἔφεξε στούς τρεῖς Κρουσό γιά νά ἰδοῦν τήν πόρτα τῆς σάλας.

— "Α! Ἐρχεστε νά χαιρετήσετε γιά τή γιορτή; τοὺς εἶπεν ἡ Νανόν, μυρίζοντας τὰ ἄνθη.

— Μὲ συγχωρεῖτε, κύριοι, τοὺς ἐφώνησεν ὁ Γκραντέ γνωρίζοντας τή φωνή τους, μιά στιγμούλα κι εἶμαι στή διάθεσή σας! Δέν κάνω τόν περῆφανο ἐγώ, μερεμετίζω μόνος μου ἓνα σκαλοπάτι.

— Κάντε τή δουλειά σας, ἐλεύθερα, κύριε Γκραντέ, εἶπεν ὁ πρόεδρος.

Ἡ κυρία καί ἡ δεσποινὶς Γκραντέ σηκώθηκαν. Ὁ πρόεδρος, βρίσκοντας τήν εὐκαιρία πού ἦταν σκότος, εἶπε τότε στήν Εὐγενία.

— Μοῦ ἐπιτρέπετε, δεσποινίς, νά σᾶς εὐχηθῶ, σήμερα πού ἔναι τὰ γενέθλιά σας, χρόνια πολλά κι εὐτυχισμένα καί πάντα μέ ὑγεία.

Τῆς ἔδωσε ἓνα μεγάλο μπουκέτο ἀπὸ ἄνθη σπάνια στό Σωμύρ· ὥστε-

ρα, σφίγγοντάς την από τούς άγκώνες, τή φίλησε κι από τίς δυό μεριές του λαιμοῦ, μέ φιλοφροσύνη πού έκαμε τήν Εὐγενία νά ντραπεῖ. Ὁ πρόεδρος, πού έμοιαζε σάν σκουρολεπίδα, ένόμιζε πώς μ' αὐτό τόν τρόπο έκανε κόρτε.

— Μήν ένοχλειστε, εἶπεν ὁ Γκραντέ μπαίνοντας. Βλέπω, τά καταφέρνετε στίς γιορτές, κύριε πρόεδρε!

— Μά σάν πρόκειται γιά τή δεσποινίδα, άπάντησε ὁ άθάς Κρουσό, προσφέροντας τό μπουκέτο του, όλες οι μέρες θά 'ταν γιά τόν άνεψιό μου μέρες γιορτής.

Καί φίλησε τό χέρι τής Εὐγενίας.

Ὅσο γιά τό συμβολαιογράφο Κρουσό, αὐτός μ' ὅλη τήν άφέλεια φίλησε τή νέα καί στά δυό τά μάγουλα, λέγοντας:

— Πώς μεγαλώνει αὐτό τό κορίτσι! Δώδεκα μήνες τό χρόνο!

Βάζοντας πάλι τό φῶς μπροστά στό ρολόγι τοῦ τοίχου ὁ Γκραντέ, πού έλεγε καί ξανάλεγε πάντα έν' άστείο σάν τοῦ άρεζεν, εἶπε:

— Ἀφοῦ εἶναι ἡ γιορτή τής Εὐγενίας, ἄς άνάψουμε φωταψία.

Ἐβγαλε προσεκτικά τά χέρια από τά πολύφωτα, έβαλε τόν κεροδόχο σέ κάθε βάση, πήρε από τά χέρια τής Νανόν ένα κερύ καινούριο, τυλιγμένο σ' ένα κομμάτι χαρτί, τό έμπηξε στήν τρύπα, τό στερέωσε, τό άναψε κι ὕστερα πήγε κι έκάθισε δίπλα στή γυναίκα του κοιτώντας πότε τούς φίλους του, πότε τήν κόρη του καί πότε τά δυό κεριά.

Ὁ άθάς Κρουσό, κοντούλης, παχουλός, καλοθρεμμένος, μέ ἴσια κοκκινότριχη περούκα, μέ μορφή γριάς χαρτοπαίχτρας, εἶπε τεντώνοντας τά πόδια του καλοποδεμένα σέ γερά παπούτσια μ' άσημένιες άγκράφες.

— Οἱ ντέ Γκρασσέν δέν ἤρθαν;

— Ὅχι ακόμα, εἶπεν ὁ Γκραντέ.

— Μά θά 'ρθουν, έ; έρώτησεν ὁ γερο συμβολαιογράφος στραβώνοντας τό πρόσωπό του πού 'ταν ὅλο τρυπίτσες, σάν ξαφριστήρι.

— Πιστεύω, άπάντησε ἡ κυρία Γκραντέ.

— Ἐτελείωσεν ὁ τρύγος σας; έρώτησεν ὁ πρόεδρος ντέ Μπονφόν* τόν κύριο Γκραντέ.

— Παντοῦ! τοῦ εἶπεν ὁ γερο άμπελουργός καί σηκώθηκε νά περπατήσει από τήν μιά ὡς τήν ἄλλη άκρη τής σάλας ὑψώνοντας τό στήθος μέ κίνηση γεμάτη περηφάνια, ὅπως καί ἡ λέξη παντοῦ.

Ἀπό τήν πόρτα τοῦ διαδρόμου πού πήγαινε στήν κουζίνα εἶδε τή μακρο-Νανόν, καθισμένη μπρός στή φωτιά της, νά άνάβει ένα κερύ καί νά έτοιμάζεται νά γνέσει, γιά νά μήν καθίσει στή βεγγέρα*.

πρόεδρος ντέ Μπονφόν: ὁ ὑποψήφιος γαμπρός, άνιψιός τῶν Κρουσό.
βεγγέρα: έσπερινή συγγέντρωση γιά διασκέδαση, έσπερίδα.

— Νανόν, τῆς εἶπε προχωρώντας στό διάδρομο, κάνε μου τή χάρη, σθῆσε τή φωτιά, τό φῶς, κι ἔλα νά καθίσεις μαζί μας. Δόξα σοι ὁ Θεός, ἡ σάλα εἶναι ἀρκετά μεγάλη, ὥστε νά μᾶς χωράει ὅλους.

— Μά, κύριε, θά σᾶς ἔρθει καλός κόσμος.

— Καί σύ δέν τούς ἀξίζεις τάχα; "Όλοι ἔγιναν ἀπό τό πλευρό τοῦ Ἀδάμ ὅπως κι ἐλόγου σου.

ἽΟ Γκραντέ ἐγύρισε πρὸς τό μέρος τοῦ προέδρου καί τοῦ εἶπε.

— Πωλήσατε τήν ἐσοδεία σας;

— "Όχι, μά τήν πίστη μου, τή φυλάγω. Ἐν τό κρασί εἶναι σήμερα καλό, σέ δυό χρόνια θά ἔναι καλύτερο. Οἱ νοικοκυραῖοι, καθῶς ξέρετε, ὀρκισθῆκαν νά κρατήσουν τίς τιμές πού συμφώνησαν, κι αὐτή τή χρονιά δέ θά μᾶς τήν καταφέρουν οἱ Βέλγοι. Ἐν φύγουν, ὥρα τους καλή, θά ξαναγουρίσουν.

— Ναί, μά πρέπει νά κρατήσουμε, εἶπεν ὁ Γκραντέ μέ ὕφος πού ἀνατρίχιασεν ὁ πρόεδρος.

— Νά βρίσκεται μήπως σέ παζάρια; σκέφθηκεν ὁ Κρουσό.

Ἐκεῖνη τή στιγμή ἓνα χτύπημα τοῦ μπαταδούρου* ἀνάγγειλε τήν οἰκογένεια τῶν ντέ Γκρασσέν καί ὁ ἐρχομός των ἔκοψε στή μέση μιὰ κουβέντα, πού εἶχε ἀρχίσει μεταξύ τοῦ ἀβᾶ καί τῆς κυρίας Γκραντέ.

Ἡ κυρία Ντέ Γκρασσέν ἦταν μιὰ ἀπό τίς ζωηρές κοντούλες, στρουμπουλές, ἄσπρες καί ροδοκόκκινες γυναῖκες πού μέ τήν καλογερίστικη ζωή τῶν ἐπαρχιῶν καί χωρίς καταχρήσεις διατηροῦνται νέες καί στά σαράντα τους ἀκόμα. Εἶναι σάν τά τελευταῖα τριαντάφυλλα τοῦ ἔωκα-λόκαιρου, πού ἡ ὄψη τους δίνει εὐχαρίστηση, μά τά φύλλα τους ἔχουν κάποια κρυάδα καί τό μύρο τους ξεθυμαίνει. Ντυνόταν ἀρκετά καλά, παράγγελλε τά φορέματά της στό Παρίσι ἐβγαζε τή μόδα στήν πόλη τοῦ Σομύρ κι ἔδινε βεγγέρες. Ὁ ἄντρας της, πρῶην καταλυματίας στήν Αὐτοκρατορική φρουρά, εἶχε πληγωθεῖ στό Ἀούστερλιτς καί ἀποστρατευμένος πιά, μ' ὅλη τήν ὑπόληψη πού ἔδειχνε στόν κύριο Γκραντέ, διατηροῦσε πάντα τήν ἐλευθεροστομία τῶν στρατιωτικῶν.

— Καλημέρα Γκραντέ, εἶπε στόν ἀμπελουργό ἀπλώνοντάς του τό χέρι καί παίρνοντας κάποιο ὕφος ὑπεροχῆς, πού ἐτσάκιζε πάντα τούς Κρουσό.

— Δεσποινίς, εἶπε στήν Εὐγενία, ἀφοῦ ἐχαιρέτησε πρῶτα τήν κυρία Γκραντέ, εἶστε πάντα ὁμορφη καί φρόνιμη, σ' ἀλήθεια, δέν ξέρω τί μπορεῖ κανεῖς νά σᾶς εὐχηθεῖ ἄλλο.

ἽΥστερα τῆς πρόσφερε ἓνα μικρό κουτί, πού κουβαλοῦσε ὁ ὑπηρέτης του καί πού εἶχε μέσα ἓνα εἶδος ρεῖκι, ἄνθος πού τότε κοντά τό εἶχαν

μπαταδούρος: ρόπτρο ἐξώθυρας.

φέρει στην Εὐρώπη, πολύ σπάνιο.

Ἡ κυρία ντέ Γκρασσέν φίλησε μέ πολλή τρυφερότητα τήν Εὐγενία καί σφίγγοντάς της τό χέρι τῆς εἶπε.

— Ἐχει ἀναλάβει ὁ Ἀδόλφος* νά σᾶς προσφέρει ἕνα μικρό μου δῶρο γι' ἀνάμνηση.

Ἕνας ψηλός νέος, ξανθός, χλωμός, λεπτός, μέ ἀρκετά καλοῦς τρόπους, δειλός κατά τά φαινόμενα, μά πού εἶχε ξοδέψει στό Παρίσι, ὅπου εἶχε πάει νά σπουδάσει νομικά, ὅχτῳ δέκα χιλιάδες φράγκα, ἐκτός ἀπό τήν ταχτική του ἐπιχορήγηση, προχώρησε πρὸς τήν Εὐγενία, τῇ φίλησε κι ἀπό τά δυό μάγουλα καί τῆς πρόσφερε μιά κασετίνα ἐργοχείρου, πού ὅλα της τά σύνεργα ἦταν ἀπό ἐπιχρυσωμένο ἀσήμι, προστυχοπράματα στ' ἀλήθεια, μ' ὅλο πού ἡ πλάκα τῆς κλειδαριάς, ὅπου ἦταν ἀρκετά καλοσκολισμένο ἕνα μονόγραμμα Ε. Γ., ἔδινε τήν ἰδέα πῶς κάτι ἦταν. Ἀνοίγοντάς το ἡ Εὐγενία αἰσθάνθηκε μιά ἀπό τίς ἀνεπάντεχες κι ὀλόγιομες χαρές πού κάνουν τά κορίτσια νά τρεμουλιάζουν, νά κοκκινίζουν καί ν' ἀνατριχιάζουν ἀπό εὐχαρίστηση. Ἐγύρισε τά μάτια πρὸς τόν πατέρα της, ὡσάν νά τόν ἐρωτοῦσεν ἂν ἔπρεπε νά τό πάρει. Ὁ κύριος Γκραντέ εἶπε: «Πάρ' το, κόρη μου», μέ ὕφος πού θά ἔκανε ἔνδοξο ἕνα ἡθοιοῖό. Οἱ τρεῖς Κρουσό ἔμειναν μέ τό στόμ' ἀνοιχτό, βλέποντας τό χαρῶπό καί ζωηρό βλέμμα πού ἔριξε στόν Ἀδόλφο ἢ κληρονόμος, πού ἀκόμα δέ μπορούσε νά πιστέψει τέτοια πολυτέλεια.

Ὁ κύριος ντέ Γκρασσέν ἐπρόσφερε στόν Γκραντέ μιά πρέζα ταμπάκου, πῆρε κι αὐτός ἄλλη μιά, τίναξε τή σκόνη τοῦ ταμπάκου πού ἔπεσε στήν κορδέλα τοῦ παρασήμου πού εἶχε κολλημένη στή μπουντουιέρα τοῦ μπλέ ρούχου του καί κατόπιν κοίταξε τούς Κρουσό μέ ὕφος πού ἔλεγε:

— Ἐσεῖς οὔτε γιά νά μοῦ γυαλίζετε τά παπούσια δέν εἴστε!

Ἡ κυρία ντέ Γκρασσέν ἔριξε τά μάτια στά δυό γαλάζια μπουκάλια, ὅπου ἦταν βαλμένα τά ἄνθη τῶν Κρουσό, ψάχνοντας γιά τά δῶρα τους μέ τό προσποιημένο καλόβολο ὕφος γυναίκας περιγελάστρας. Στή δύσκολη αὐτή περίσταση, ὁ ἄβας Κρουσό ἄφησε τή συντροφιά νά καθίσει κύκλο μπρὸς στή φωτιά κι αὐτός πῆγε νά κάνει περίπατο στό βάθος τῆς σάλας μαζί μέ τόν κύριο Γκραντέ. Ὅταν βρέθηκαν στό ἄνοιγμα τοῦ παραθυριοῦ τοῦ μακρυνότερου ἀπό τό μέρος πού καθόνταν οἱ ντέ Γκρασσέν, εἶπε στ' αὐτί τοῦ Γκραντέ.

— Αὐτοί οἱ ἄνθρωποι πετοῦν τό χρήμα τους ἀπό τό παράθυρο.

— Καί τί μ' αὐτό, ἀφοῦ τό χρήμα τους πέφτει στήν κάσα μου; ἀπάντησεν ὁ γερο-ἀμπελουργός.

Ἀδόλφος: ντέ Γκρασσέν, ὁ ἄλλος ὑποψήφιος γαμπρός.

— “Αν χρειαζόταν νά χαρίσετε ένα χρυσό ψαλίδι στην κόρη σας, είχατε τά μέσα νά τ’ αγοράσετε.

— Τῆς χαρίζω καλύτερ’ ἀπό ψαλίδια! ἀποκρίθηκεν ὁ Γκραντέ.

— Ὁ ἀνεψιός μου εἶν’ ἓνα νεροκολόκυθο! εἶπε μέσα του ὁ ἀβάς Κρουσό, κοιτώντας τόν πρόεδρο, πού τ’ ἀνακατωμένα μαλλιά του ἔκαναν πιό δυσάρεστο τό μελαχρινό του πρόσωπο. Δέν τοῦ ’κοβε νά βρεῖ κάποιο μπιχλιμπίδι πού ν’ ἀξίζει, γιά νά τῆς χαρίσει;

— Θά παίξουμε τήν παρτίδα μας, κυρία Γκραντέ; εἶπεν ἡ κυρία ντέ Γκρασσέν.

— Μά εἴμαστε μαζεμένοι ὅλοι καί μπορούμε νά κάνουμε δυό παιγνίδια...

Ἑρωτήσεις

1. Πόσα καί ποιά πρόσωπα κινεῖ στή σκηνή αὐτή ὁ Μπαλζάκ;
2. Ποιές πράξεις τοῦ Γκραντέ δείχνουν τή φιλαργυρία του; (Ὑπογραμμίστε τά σχετικά χωρία).
3. Πῶς παρουσιάζει τίς γυναῖκες τοῦ σπιτιοῦ τοῦ Γκραντέ ὁ συγγραφέας;
4. Γιατί, ἀφοῦ δέν εἶναι ἱκανοποιημένες ἀπό τόν τρόπο τῆς ζωῆς τους δέν ἀντιδροῦν;
5. Οἱ οἰκογένειες Κρουσό καί ντέ Γκρασσέν ἔχουν ἓνα κοινό σκοπό: νά κάνουν νύφη τους τήν Εὐγενία Γκραντέ. Σέ τί διαφέρει ἡ τακτική τους;
6. Ποιές ἀνθρώπινες καί κοινωνικές ἀδυναμίες παρατηρεῖ ὁ Μπαλζάκ;
7. Ὁ συγγραφέας γιά νά κάνει πειστικούς τοὺς ἀνθρώπινους τύπους χρησιμοποιεῖ ὀρισμένα μέσα, ὅπως π.χ. τήν περιγραφή καί τό διάλογο. Εἶναι ἀποτελεσματικά αὐτά τά μέσα γιά τό σκοπό του; Γιατί;

Μάξιμ Γκόρκι

Ἡ καρδιά τοῦ Ντανκό

Τό συμβολικό αὐτό παραμῦθι εἶναι ἀπό τό βιβλίον τοῦ Γκόρκι Βλέποντας καί Γράφοντας.

να σύννεφο σηκωνόταν ἀπ’ τῇ μεριά τῆς θάλασσας — μαῦρο, βαρύ, μέ βλοσυρά σχήματα, πού ’μοιαζε κορυφογραμμῇ ὁροσειρᾶς. Τό σύννεφο σύρθηκε κατὰ τῇ στέπα. Λουρίδες συννεφᾶκια σιγά σιγά ἀποκόπηκαν ἀπ’ τήν κορυφή του, τό προσπέρασαν γοργά, σθῆνοντας τ’ ἀστέρια τό ἓνα ὕστερ’ ἀπό τ’ ἄλλο. Ἡ θάλασσα βούιζε. Μακριά, στό βάθος τῆς στέπας, οὐρλιαζε κάποιο σκυ-

λί... Ἡ ἀτμόσφαιρα ἦταν ἐκνευριστική μέ τίς παράξενες μυρουδιές της, πού γαργαλοῦσαν τήν ὄσφρηση. Ἀπ' τὰ σύννεφα πέφτανε πάνω στή γῆς πυκνά κοπάδια οἱ ἴσκιοι, σέρνονταν πάνω σ' αὐτή, σέρνονταν, ἐξαφανίζονταν καί ξανάρχονταν... Στή θέση τοῦ φεγγαριοῦ ἀπόμεινε μονάχα ἕνας θαμπός λεκές στό χρώμα τοῦ ὀπαλιοῦ, πού κι αὐτόν κάπου κάπου, τόν σκέπαζε ὁλότελα κάποιο μαυρογάλαζο κουρελάκι σύννεφου. Καί πέρα, στό βάθος τῆς στέπας, πού τώρα ἦταν μαύρη καί τρομερή, σάμπως κάτι νά 'κρυβε μέσα της, ἄναθαν μικρά μικρά γαλάζια φωτάκια. Πότε δῶ, πότε κεῖ τὰ φωτάκια αὐτά φαίνονταν γιά μιά στιγμή κι ἀμέσως ἔσθησαν, σάμπως νά 'χαν σκορπιστεῖ πάνω στή στέπα καμπόσοι ἀνθρώποι μακριά ὁ ἕνας ἀπ' τόν ἄλλον καί νά 'ψαχναν νά βροῦν κάτι, ἀνάβοντας σπίρτα, πού ὁ ἀέρας τὰ 'σθινε τήν ἴδια στιγμή. Ἦταν κάτι πολύ παράξενες γαλάζιες φλογογλωσσίσσεις πού σά νά 'θελαν νά ποῦν κάτι παραμυθένιο.

— Γρικᾶς κεῖνες κεῖ τίς σπίθες; — μέ ρώτησε ἡ γριά Ἰζεργκιλ.

— Κεῖνες κεῖ τίς γαλάζιες; — δείχνοντας κατά τή στέπα, εἶπα ἐγώ.

— Γαλάζιες; Ναί, αὐτές εἶναι... Πού θά πεῖ, πετάνε ὥστόσο!.. Ἄς εἶναι... Μά γώ πιά δέν τίς γρικῶ. Δέ μπορῶ πιά νά δῶ πολλά πράματα.

— Καί τί εἶναι αὐτές οἱ σπίθες; — ρώτησα τή γριά.

Κάτι εἶχα ξανακούσει γιά τήν προέλευσή τους, ὅμως εἶχα περιέργεια νά ἰδῶ πῶς θά μοῦ τό διηγότανε ἡ γριά Ἰζεργκιλ.

— Οἱ σπίθες αὐτές εἶναι ἀπ' τήν ξαναμμένη καρδιά τοῦ Ντανκό. Ἦτανε ἕναν καιρό στὸν κόσμο κάποια καρδιά, πού μιά φορά λαμπάδιασε... Κι ἀπὸ τήν καρδιά κεῖνη εἶναι αὐτές οἱ σπίθες. Θά σ' τό διηγηθῶ πῶς γίνηκε... Εἶναι κι αὐτὸ ἕνα παλιό παραμῦθι... Παλιό, ὅλα παλιά! Βλέπεις πόσα πράματα καί θάματα γίνονταν τὰ παλιά χρόνια;... Μά τώρα πιά τίποτα τέτοιο δέ ματαβρίσκεται — μήτε ἀνθρώποι, μήτε ἔργα τους, μήτε παραμύθια σάν τὰ παλιά... Γιατί τάχατες;... Δέ μοῦ λές, γιατί; Μά πῶς νά μοῦ τό πεῖς τό γιατί;... Σάμπως ξέρεις καί τίποτα; Σάμπως ξέρετε καί τίποτα ὅλοι σας σεις οἱ νιοί; Ἀχ ἄχ!... Ὅμως ἂν καλοκοιτάζατε προσεχτικά πίσω σας, στά παλιά τὰ χρόνια — θά βρίσκατε κειπέρα κάθε ἐξηγήσῃ. Μά σεις δέ ρίχνετε μήτε μιά ματιά κειπέρα καί γιά τοῦτο δέ νιώθετε πῶς νά ζήσετε... Μηδᾶ, θαρρεῖς πῶς δέν τῇ βλέπω τῇ ζωῇ τῇ σημερινῇ; Ὡχ, ὅλα τὰ βλέπω κι ἄς εἶναι ἀδύναμα πιά ἀπ' τὰ γεράματα τὰ μάτια μου! Καί σάν κατασπαταλήσουν ἐτσιδὰ τὸν ἑαυτό τους καί περάσει ὁ καιρός, τότε ἀρχινᾶνε νά παραπονιοῦνται γιά τήν κακὴ τους τύχη. Καί τί σχέση μπορεῖ νά 'χει ἡ τύχη; Ὁ κάθε ἀνθρώπος εἶν' ὁ ἴδιος ἡ τύχη του. Λογῆς λογῆς ἀνθρώπους βλέπω σήμερα, μά, νά, δυνατούς δέ βλέπω! Πού νά 'ναι τάχα κρυμμένοι οἱ δυνατοί;... Κι οἱ ὁμορφονιοὶ ὅσο πάει λιγοστεύουν κι αὐτοί.

Ἡ γριά ἀπόμεινε σκεπτική. Ἀποροῦσε, φαίνεται, ποῦ νά κρυβόντουσαν οἱ δυνατοί κι οἱ ὁμορφοὶ ἄνθρωποι τῆς ζωῆς καί στύλωσε τὰ μάτια τῆς κατὰ τὴ σκοτεινὴ στέπα παρατηρώντας τὴν ἐπίμονα, σάμπως ἀπ' αὐτὴν περίμενε τὴν ἀπάντηση.

Περίμενα τό παραμῦθι τῆς καί σὼπαινα, γιατί φοβόμουν νά τῆς κάνω ἐρωτήσεις πού μπορεῖ νά τὴν παράσερναν σ' ἄλλα θέματα.

Καί κάποια στιγμή ἄρχισε νά μιλάει.

«Τά πολύ παλιά χρόνια, ὁ τόπος πού κατοικοῦσαν κάποιοι ἄνθρωποι, ἦταν ἀπό τίς τρεῖς μεριές περιφραγμένος μέ δάση ἀδιαπέραστα κι ἀπ' τὴν τέταρτη ξανοιγόταν μιά στέπα. Οἱ ἄνθρωποι κεῖνοι ἦτανε χαρούμενοι, δυνατοί καί θαρρετοί. Μά κάποτε μιά μεγάλη συμφορὰ τοὺς βρῆκε. Φυλές ἄγριες φτάσανε ἀπ' ἄλλους τόπους καί τοὺς παλιούς κάτοικους κεινούς, τοὺς κυνήγησαν καί τοὺς στρίμωξαν στά κατάβαθα τοῦ δάσους. Κειπέρα ἦταν βάλτοι καί σκοτάδι, γιατί τό δάσος ἦτανε παλιό, καί τὰ κλαριά τῶν δεντρῶνε τόσο πυκνά εἶχανε μπλέξει, πού κρύβανε τὸν οὐρανό κι οἱ ἡλιαχτίδες μέ κόπο κατάφερναν ν' ἀνοίξουν κάποιο πέρασμα ἀνάμεσ' ἀπὸ τίς πυκνές φυλλωσιές ἴσαμε τοὺς βάλτους. Ὅμως, σάν πέφτανε οἱ ἡλιαχτίδες πάνω στά βαλτόνερα, ἀναδινόταν μιά τόσο τρομερὴ βρώμα, πού ἀπ' αὐτὴν οἱ ἄνθρωποι πεθαίνανε ἀράδα. Τότες οἱ γυναῖκες καί τὰ παιδιὰ τῆς φυλῆς κεινῆς ἀρχίσανε νά κλαῖνε κι οἱ πατεράδες κυριευτήκανε ἀπὸ πίκρα ἀνείπωτη. Ἐπρεπε νά φύγουνε ἀπὸ κεῖνο τό δάσος. Καί γιὰ τοῦτο дуό ἦταν οἱ δρόμοι: ὁ ἓνας πίσω, στά παλιά τους λημέρια, πού κειπέρα τώρα βρίσκονταν ἐχθροὶ δυνατοί καί κακοί, κι ὁ ἄλλος μπροστά, πού κειπέρα ὀρθώνονταν δέντρα γιγάντια, σφιχταγκαλιασμένα πυκνά πυκνά, μέ τὰ δυνατὰ κλαριά τους καί μέ τίς χοντρές ρίζες τους χωμένες βαθιά μέσα στίς λάσπες τοῦ βάλτου. Κεῖνα τὰ πέτρινα δέντρα στέκονταν βουβά κι ἀκίνητα τὴ μέρα, μέσα στοῦ γκρίζο σύθαμπο, κι ἔμοιαζαν σάν νά περισφίγγανε ἀκόμα πιό πολύ τοὺς ἄνθρώπους, τὰ βράδια, σάν ἄναθαν τίς φωτιές. Καί παντοτινά, ὀλημερίς κι ὅλονυχτίς, τριγύρω στοὺς ἄνθρώπους κεινούς, ἦταν ἓνας κρίκος ἀπὸ πυκνό σκοτάδι, πού τοὺς ἔζωνε λές κι ἤθελε νά τοὺς πνίξει, κι αὐτοὶ ἦτανε μαθημένοι στῆς στέπας τὴν ἀπλοχωριά. Κι ἀκόμα πιό τρομαχτικά ἦτανε σά φύσαγε ἀγέρας πάνω στίς δεντροκορφές καί τό δάσος ὀλάκερο βούιζε πνιχτά, λές καί φοβέριζε καί τραγοῦδαγε ἐπικῆδειο τραγοῦδι γιὰ κείνους τοὺς ἄνθρώπους. Οἱ ἄνθρωποι ὥστόσο κεῖνοι ἦτανε ἀρκετὰ δυνατοί καί θά μπορούσανε νά πᾶνε νά πολεμήσουν μέχρι θάνατο μέ τοὺς ἄλλους, πού μιά φορά τοὺς εἶχανε νικήσει, ὅμως δέν εἶχανε τό δικαίωμα νά σκοτωθοῦνε στίς μάχες, γιατί τηρούσανε κάποιες ἱερές διαθηκές, κι ἅμα χανόνταν αὐτοί, μαζί τους θά χάνονταν ἀπ' τὴ ζωὴ κι

οι ιερές διαθήκες. Καί γιά τοῦτον τό λόγο, κάθονταν καί σκέφτονταν τίς ἀτέλειωτες νύχτες κάτω ἀπό τό πνιχτό βουητό τοῦ δάσους, μέσα στή φαρμακερή βρώμα τοῦ βάλτου. Κάθονταν ὅλοι τους ἐτσιδᾶ, κι οἱ ἴσκιοι ἀπ' τίς φωτιές πηδοκοποῦσαν γύρω τους σ' ἓνα βουβό χορό καί τοὺς φαινόταν πῶς δέ χόρευαν οἱ ἴσκιοι, μά πῶς τὰ κακά πνεύματα τοῦ δάσους καί τοῦ βάλτου πανηγυρίζανε...

Οἱ ἀνθρώποι ὅλο κάθονταν καί σκέφτονταν σιωπώντας. Ὅμως τίποτα, μήτε ἡ δουλειά, μήτε οἱ κόποι δέν ἀποκάνουν ἔτσι τό κορμί καί τήν ψυχὴ τῶν ἀντρῶνε, ὅπως τό ἀποκάνουν οἱ σκέψεις, οἱ σκέψεις οἱ θλιβερές. Κι ἀποκάνανε καί τοῦτοι οἱ δύστυχοι ἀπ' τήν πολλή τὴ σκέψη... Τοὺς κυρίεψε τρομάρα τέτοια, πού ἔκανε τὰ δυνατά τους χέρια νά κρέμονται ἀνήμερα, οἱ γυναῖκες αὐξῆσαν τήν τρομάρα, μοιρολογώντας κεινούς πού πέθαναν ἀπ' τὴ βρώμα τοῦ βάλτου καί τρέμοντας γιὰ τό τί θ' ἀπογίνουν οἱ ζωντανοί, ἔτσι πού καταντήσανε ἀπὸ τήν τρομάρα πού τοὺς εἶχε κυρίεψει. Καί οἱ κουθέντες δειλιασμένες ἀρχινῆσαν ν' ἀκούγονται μέσα στό δάσος, πολύ σιγανές καί δισταχτικές στήν ἀρχὴ κι ὀλοένα πιό δυναμωμένες ἀργότερα... Τώρα πιά θέλανε νά πάνε ὀλόισια στόν ἐχθρό νά τοῦ προσφέρουν τήν ἀνεξαρτησία του καί πιά κανένας ἀπὸ κεινούς πού τρέμανε τό θάνατο δέ φοβόταν τὴ ζωὴ τοῦ σκλάβου... Μά πάνω σ' αὐτό, φάνηκε ὁ Ντανκό, καί τοὺς ἔσωσε ὅλους, αὐτός, ὁ ἔνας».

Φαίνεται πῶς ἡ γριά διηγόταν συχνά αὐτό τό παραμῦθι γιὰ τὴ φλογοβόλα καρδιά τοῦ Ντανκό. Μιλοῦσε τραγουδιστᾶ κι ἡ φωνὴ της τριζάτη καί πνιχτὴ ζωγράφιζε ξεκάθαρα μπρός μου τό βουητό τοῦ δάσους, πού ἀνάμεσά του πέθαιναν ἀπ' τίς δηλητηριώδικες ἀναθυμιάσεις τοῦ βάλτου κεῖνοι οἱ κακόμοιροι, οἱ καταδιωγμένοι ἄνθρωποι...

«Ὁ Ντανκό ἦταν ἓνας ἀπὸ δαύτους, νιός κι ὁμορφος. Οἱ ὁμορφοὶ εἶναι πάντοτε καί τολμηροί. Καί τότες ἔτσι μίλησε στοὺς συντρόφους του:

— Μὲ τὴ σκέψη μονάχα δέ μετακινιέται ἡ πέτρα. Κι ὅποιος δέν κάνει τίποτα, ἓνα τίποτα ἀπομένει κι ὁ ἴδιος. Τί ξεδιάζουμε τίς δυνάμεις μας στὴ σκέψη καί στήν πίκρα; Σηκωθεῖτε, ἐλάτε νά τραθηξοῦμε μέσ' ἀπ' τό δάσος καί νά τό διαβοῦμε, θά 'χει, βέβαια, κάπου τό τέλος του κι αὐτό. Ὅλα στόν κόσμο ἔχουν τέλος! Ἐλάτε! Πάμε! Μπρός!...

»Τὸν κοιτάξανε οἱ ἄλλοι κι εἶδανε πῶς ἦταν ὁ πιό καλύτερος ἀπ' ὅλους, γιατί στά μάτια του φεγγοβολοῦσε πολλὴ δύναμη καί πολλὴ ζωνατὴν φλόγα.

»— Ὁδηγήσε μας! —τοῦ ἀποκριθῆκανε.

»Τότε ὁ Ντανκό στάθηκε ὁδηγός τους καί ξεκίνησε...»

Ἡ γριά σῶπασε καί κοίταξε κατὰ τὴ στέπα πού κειπέρα ὀλοένα πρὸς

κνωνε τό σκοτάδι. Οί σπίθες από τή φλόγα τής καρδιάς του Ντανκό άναβαν κάπου μακριά καί φάνταζαν ίδια γαλάζια, άνάλαφρα, άέρινα λουλουδάκια πού άνθιζαν μονάχα μία στιγμή.

»Κί ό Ντανκό τούς όδήγησε. Όλοι μέ μία καρδιά τόν άκολούθησαν, γιατί πίστευαν σ' αυτόν. Δύσκολος ήτανε κείνος ό δρόμος! Σκοτάδι παντού. Καί στό κάθε βήμα ό βάλτος άνοιγε τό άχόρταγο σαπισμένο στόμα, καταπίνοντας τούς ανθρώπους. Καί τά δέντρα φράζανε τό δρόμο σάν τείχη δυνατά. Τά κλαριά τους ήταν σφιχτομπλεγμένα. Οί ρίζες τους, ίδια φίδια, ήταν άπλωμένες παντού καί τό κάθε βήμα στοίχιζε πολύν ιδρώτα καί αίμα στους ανθρώπους. Προχωρούσανε ώρες πολλές... Τό δάσος γινότανε όλοένα καί πιό πυκνό, κι όλοένα λιγότευαν του κόσμου οί δυνάμεις! Καί τότε άρχινήσανε νά γκρινιάζουν καί νά τά βάζουν μέ τόν Ντανκό, κατηγορώντας τον πώς αυτός ένας νιός καί δίχως πείρα καταπιάστηκε νά τούς όδηγήσει κάπου πού μήδ' ό ίδιος ήξερε καλά καλά. Μά κείνο προχώραγε μπροστά, πάντα ζωηρός καί ξέγνοιαστος.

»Μά κάποια φορα ξέσπασε μόρα δυνατή στό δάσος κείνο. Τά δέντρα μουρμουρίζανε πνιχτά, άπειλητικά. Καί τόση σκοτεινιά άπλώθηκε στό δάσος μέσα, λές καί μαζώχτηκαν κειπέρα μονομιάς όλες οί νύχτες, όσες ήτανε στόν κόσμο από γεννησιμιού του. Περιπατάγανε οί μικροί άνθρωποι άνάμεσα άπ' τά γιγάντια κείνα δέντρα καί τά τρομαχτικά άστραπόβροντα. Περιπατάγανε. Καί τά γιγάντια δέντρα, καθώς κουνιόντανε, τριζομαχούσαν καί βούίζαν θυμωμένα τραγούδια. Κι οί άστράπες πετώντας πάνω άπ' τίς δεντροκορφές του δάσους τό φωτίζανε γιά μία στιγμή μέ κάποιο γαλάζιο, κρύο φώς καί χάνονταν μέ τήν ίδια γρηγοράδα πού ρχόνταν, κατατρομάζοντας τόν κόσμο. Καί τά δέντρα, σάν φωτιζόνταν μέ τό κρύο φώς τής άστραπής, έμοιαζαν σάν όντα ζωντανά, πού άπλωναν γύρω άπ' τούς ανθρώπους, πού λαχταρούσαν νά ξεφύγουν άπ' τήν αίχμαλωσία του σκοταδιού, τά ροζιασμένα μακριά χέρια τους καί τά μπλεκαν σέ πυκνό δίχτυ, προσπαθώντας νά σταματήσουν τή φυγή. Μά μέσ' άπ' τή σκοτεινιά των πυκνών κλαριών κοίταζε αυτούς πού διάβαιναν κάτι τρομαχτικό, σκοτεινό καί ψυχρό. Ήτανε ένας πολύ δύσκολος δρόμος αυτός, κι οί άνθρωποι, άποσταμένοι από δαύτον, λιποψύχησαν. Μά ντρεπόντανε νά όμολογήσουν τήν άδυναμία τους καί γιά τουτο, τυφλωμένοι από κακία καί θυμό, τά βάζαν μέ τόν Ντανκό, τόν άνθρωπο πού προσφέρθηκε νά γίνει όδηγός τους. Καί τόν κατηγορούσανε πώς δέν ήτανε ικανός γιά τή δουλειά πού καταπιόστηκε. Έτσι πού λές!

»Σταματήσανε, τό λοιπόν, καί κάτω άπ' τό θριαμβευτικό βουητό του δάσους, μέσα σέ κείνο τό τρεμουλιαστό μαύρο σκοτάδι, άποσταμένοι κι

όλο κακία, άρχινήσανε νά βρίζουνε τόν Ντανκό.

— Σύ, — τοῦ λέγανε — εἰς ἕνας τιποτένιος καί βλαβερός ἄνθρωπος γιά μᾶς! Μᾶς κουβάλησες ἴσαμε δῶ καί μᾶς κατακούρασες καί γιά τοῦτο πρέπει νά λείψεις!

— Σεῖς οἱ ἴδιοι εἶπατε: «Ὁδήγησέ μας!» κι ἐγώ στάθηκα ὁδηγός σας! — φώναξε ὁ Ντανκό, — κοιτάζοντάς τους κατάματα καί μέ τό στήθος τεντωμένο. — Νιώθω πῶς ἔχω μέσα μου τή δύναμη νά σᾶς ὀδηγήσω καί γιά τοῦτο δέχτηκα! Μά σεῖς; Τί κάνετε σεῖς ὅλοι σας, γιά νά βοηθήσετε τόν ἑαυτό σας; Βαδίζατε μονάχα καί δέν εἶχατε τή γνώση νά διατηρήσετε τίς δυνάμεις σας γιά δρόμο πιό μακρινό! Σεῖς μονάχα βαδίζατε, ἴδιο κοπάδι πρόβατα!

— Μά τά λόγια τοῦτα τοὺς ἀγρίεψανε ἀκόμα πιό πολύ.

— Θά πεθάνεις! Θά πεθάνεις! — μουγκρίζανε ὅλοι.

— Καί τό δάσος ὀλοένα βούιζε καί βούιζε μαζί μέ τά ξεφωνητά τοῦ κόσμου κι οἱ ἀστραπές ξεσκίζανε καί κατακουρελιάζανε τή μαύρη σκοτεινιά. Ὁ Ντανκό κοίταξε κεινούς, πού γιά χατήρι τους ἀνάλαβε τόν ἀγώνα, κι ἔβλεπε πῶς στέκονταν μπροστά του ἴδια θεριά. Πληθος πολύ τόν κύκλωνε, μά δέν ὑπῆρχε εὐγένεια σέ κανένός τή μορφή καί δέν μπορούσε νά ἐλπίσει ἔλεος ἀπό δαύτους. Τότε καί στή δική του ψυχή ἀνάβρασε ἡ ἀγανάχτηση, ὅμως ἀπό συμπόνια γιά τοὺς ἄλλους, ἔσβησε παρעυθός. Ἀγαποῦσε τοὺς ἀνθρώπους καί σκέφτηκε πῶς μπορούσαν νά χαθοῦνε δίχως αὐτόν. Καί κείνη τή στιγμή στήν καρδιά του λαμπάδισε ἡ φλόγα τοῦ πόθου νά τοὺς σώσει, νά τοὺς βγάλει στόν καλό δρόμο καί τότες στά μάτια του ἄστραψαν οἱ ἀχτίδες κείνης τῆς πανίσχυρης φλόγας... Μά οἱ ἄλλοι, βλέποντας τήν τέτοια ἀλλαγή στή μορφή του θάρρεψαν πῶς ὁ Ντανκό ἀγρίεψε καί θυμωσε, γιά τοῦτο ἄστραψαν τόσο τά μάτια του καί σταθήκανε προσεχτικοί, ἴδιοι λύκοι, προσμένοντας πῶς θά ριχνόταν νά χτυπηθεῖ μαζί τους καί τόν κύκλωναν ὀλένα πιό σφιχτά καί πιό ἀπόκοντα γιά νά ἔχουν πιότερη εὐκολία νά τόν ἀδράξουν καί νά τόν ξεκάνουν. Καί κείνος ἔνωσε κιόλας τήν τέτοια σκέψη τους καί γιά τοῦτο ἡ καρδιά του ἄναψε ἀκόμα πιό πολύ, γιατί ἡ σκέψη τους αὐτή, τοῦ ἔφερε πίκρα μεγάλη.

— Καί τό δάσος ξακολουθοῦσε τό σκοτεινό του τραγοῦδι, καί τ' ἀστραπόβροντα χαλοῦσαν κόσμο. κι ἡ βροχή ἔπεφτε μέ τό τουλούμι, πού λένε...

— Τί νά κάνω γιά τοὺς ἀνθρώπους; — ξεφώνισε πιό δυνατά κι ἀπ' τίς βροντές ὁ Ντανκό.

— Κι ὀλομεμιᾶς ἔξσκισε μέ τά δυό του χέρια τά στήθη, ξερίζωσε μέσα τους τήν καρδιά του καί τήν κράτησε ψηλά, πάν' ἀπ' τό κεφάλι του.

— Κι ἡ καρδιά τοῦ Ντανκό, λαμποκοποῦσε σάν ἥλιος, καί πιό πολύ ἀπ'

τόν ήλιο, και τό δάσος όλάκερο σώπασε έκστατικό, καθώς φωτιζόταν από κείνη τή λαμπάδα τής άπέραντης αγάπης γιά τούς άνθρώπους κι ή σκοτεινιά σκορπίστηκε από τό φώς της τό δυνατό και τρεμάμενη χάθηκε βαθιά στό δάσος και ρίχτηκε στό σαπισμένο στόμα του βάλτου. Κι οι άνθρώποι κατάπληχτοι, άπόμειναν άκίνητοι, σά νά 'τανε από πέτρα.

— Πάμε! — ξεφώνισε ό Ντανκό κι όρμησε μπροστά, στή θέση του, κρατώντας ψηλά τήν άναμμένη καρδιά του και φωτίζοντας μέ τή φλόγα της τό δρόμο.

— Όλοι ρίχτηκαν πίσω του, σάν μαγεμένοι. Τότες τό δάσος ξανάρχισε νά βουίζει, κινώντας μέ κατάπληξη τίς δεντροκορφές του, μά τό βουητό του τό 'πνιξε τό ποδοβολητό των ανθρώπων πού 'τρεχαν. Όλοι τρέχανε γοργά και θαρρετά, παρασυρμένοι άπ' τό θαυμαστό θέαμα τής φλογισμένης καρδιάς. Και τώρα πολλοί χάνονταν δίχως παράπονα και κλάψες. Κι ό Ντανκό ήταν πάντα μπροστά, κι ή καρδιά του όλένα έβγαλε φλόγες!

— Και ξαφνικά τό δάσος πισωπάτησε μπροστά του, πισωπάτησε κι άπόμεινε στό βάθος πυκνό και βουβό κι ό Ντανκό κι όλ' οι άνθρώποι πού 'μειναν μαζί του βουτήχτηκαν στή θάλασσα του ήλιόφωτου και του καθαρού άγέρα, πού 'χε ξεπλυθει μέ τή βροχή. Ή μόρα βρισκότανε πέρα, πίσω τους, πάν' άπ' τό δάσος, μά δωπέρα άστραφε ό ήλιος, άνάσαινε ή στέπα, λαμποκοπούσανε τά χορταράκια διαμαντοστολισμένα άπ' τή βροχή, κι ό ποταμός έλαμπε χρυσαφένιος... Ήταν βράδυ κι άπ' τό ήλιοθασίλεμα τά νερά του ποταμού φαίνονταν κόκκινα σάν τό αίμα πού 'τρεχε σέ καυτερό κύμα άπ' τά ξεσκισμένα στήθια του Ντανκό.

— Κι ό περήφανος λεβεντονιός έριξε μιά ματιά πέρα, μπροστά του, στήν άπεραντοσύνη τής στέπας, έριξε μιά χαρούμενη ματιά στή λεύτερη γής και γέλασε εύχαριστημένα. Κι ύστερα έπεσε και πέθανε.

— Κι οι άνθρώποι χαρούμενοι και πλημμυρισμένοι από μιά καινούρια έλπίδα δέν παρατηρήσανε πώς ό Ντανκό πέθανε μηδέ είδανε πώς έξακολουθούσε ακόμα δίπλα στό νεκρό Ντανκό νά άνάθει ή τολμηρή καρδιά του. Μονάχα κάποιος προφυλαχτικός άνθρωπος τό παρατήρησε και, σάν νά φοβήθηκε κάτι, πάτησε μέ τό πόδι του τήν περήφανη καρδιά... Και τότες ή καρδιά σκορπίστηκε σέ σπίθες κι έσβησε...

— Νά, πούθε βαστάνε αυτές οι γαλάζιες σπίθες, πού φαίνονται πρίν από τή μόρα...

Τώρα πού ή γριά τέλειωσε τ' όμορφό της παραμύθι, στή στέπα απλώθηκε μιά τέτοια σιγαλιά, λές κι είχε άπομείνει κι αυτή κατάπληχτη μπροστά στή δύναμη του τολμηρού Ντανκό, πού έκαψε τήν καρδιά του γιά τούς άνθρώπους και πέθανε δίχως νά γυρέψει άπ' αυτούς καμιά

άμοιβή γιά τόν έαυτό του. Ή γριά άποκοιμήθηκε. Τήν κοιτάζα καί σκεφτόμουν: «Πόσα τάχα άκόμα παραμύθια κι άναμνήσεις νά διατηρήθηκαν στή μνήμη της;» Καί σκεφτόμουν τή μεγάλη φλογοβόλα καρδιά του Ντανκό καί τή φαντασία των άνθρώπων πού δημιούργησε τόσες όμορφες καί δυνατός σέ νόημα παραδόσεις.

Φύσηξε άεράκι κι ή πνοή του άφησε νά φανεί κάτ' άπ' τά κουρέλια πού τό σκέπαζαν, τό στεγνωμένο στήθος της γριάς Ίζεργκιλ, πού άποκοιμόταν όλοένα πιό βαθιά. Σκέπασα προσεχτικά τό γέρικο κορμί της καί ξάπλωσα κι έγώ καταγής, κοντά της. Στή στέπα ήταν ήσυχα καί σκοτεινά. Πάνω στόν ούρανό έξακολουθούσαν ν' άργοδιαβαίνουν τά σύννεφα πληχτικά... Ή θάλασσα βούιζε πνιχτά καί θλιμμένα.

Έρωτήσεις

1. Πώς ζούσαν οί άνθρωποι στό βάλτο;
2. Τί σημαίνει ή φράση «όποιος δέν κάνει τίποτα, ένα τίποτα άπομένει κι ό ίδιος»;
3. Τί φανερώνουν τά λόγια καί οί πράξεις του Ντανκό καί τί φανερώνει τό λαμπάδισμα της καρδιάς του;
4. Πώς συμπεριφέρονται οί άνθρωποι στόν Ντανκό;
5. Γιατί τό παραμύθι είναι συμβολικό;

Τζέμς Τζους

Τό πορτραίτο ενός καλλιτέχνη (άπόσπασμα)

Ή ήρωας του μυθιστορήματος, ό μικρός Στήβεν, είναι έσωτερικός σέ ένα Καθολικό Κολέγιο, όπου διδάσκουν ιερείς. Στό μάθημα των Λατινικών δέ γράφει στό τετράδιό του, γιατί έσπασαν τά γυαλιά του. Γιά κακή του όμως τύχη μπαίνει μέσα στήν τάξη ό αύστηρός επιμελητής του σχολείου, ό ιερέας Ντόναλ, ό όποιος, άφου έδειρε πρώτα τόν άμελή Φλέμινγκ, παρατηρεί ότι ό Στήβεν δέν έγραφε. Παρακολουθήστε τό έπεισόδιο.

σύ, παιδί μου, ποιός είσαι;»

Ή καρδιά του Στήβεν τινάχτηκε.

«Δαίδαλος, κύριε.»

«Γιατί δέν γράφεις σάν τούς άλλους;»

«Εγώ... τά ...»

Ή από τό φόβο του δέν μπορούσε νά μιλήσει.

«Γιατί δέ γράφει, πάτερ "Αρναλ;»

«"Εσπασε τὰ γυαλιά του», εἶπε ὁ πάτερ "Αρναλ,» καί τόν ἀπήλλαξε ἀπό τήν ἐργασία.»

«Τά 'σπασε; τί εἶναι αὐτό πού ἀκούω; Πῶς εἶπες ὅτι σέ λένε;» ρώτησε ὁ ἐπιμελητής.

«Δαίδαλο, κύριε.»

«'Α, Δαίδαλο. Παλιοτεμπέλη! Βλέπω τήν τεμπελιά στά μάτια σου. Γιατί ἔσπασες τὰ γυαλιά σου;»

Ὁ Στῆβεν κάτι μουρμούρισε ἐκεῖ, μπροστά σ' ὅλη τήν τάξη, τυφλός ἀπ' τό φόβο του.

«Πού τὰ 'σπασες τὰ γυαλιά σου;» ἐπανέλαβε ὁ ἐπιμελητής.

«Στό σκουπιδόλακκο, κύριε.»

«Ὡ χῶ! στό σκουπιδόλακκο», φώναξε ὁ ἐπιμελητής. «Τό ξέρω αὐτό τό κόλπο.»

Ὁ Στῆβεν σήκωσε γιά μιά στιγμή τὰ μάτια του μέ ἀπορία καί εἶδε τό γκριζο γερασμένο πρόσωπο τοῦ πάτερ Ντόλαν, τό φαλακρό του κεφάλι μέ τὰ λίγα μαλλιά στό πλάι, τό μεταλλίνο σκελετό τῶν γυαλιῶν του καί τὰ ἄχρωμα μάτια του πού κοίταζαν μέσ' ἀπ' τὰ γυαλιά. Γιατί εἶπε ὅτι τό ξέρει αὐτό τό κόλπο;

«Τεμπέλαρε!» φώναξε. «"Εσπασα τὰ γυαλιά μου! Παλιό μαθητικό κόλπο! "Ἀπλωσε ἀμέσως τό χέρι σου!»

Ὁ Στῆβεν ἔκλεισε τὰ μάτια του καί ἄπλωσε τό τρεμάμενο χέρι του μέ τήν παλάμη πρός τὰ πάνω. Ἐνίωσε τόν ἐπιμελητή νά τοῦ ἰσιώνει τὰ δάχτυλα μέ τό χάρακα καί μετά τό σούρσιμο τοῦ μανικιοῦ τοῦ ράσου του καθῶς σήκωνε τό χάρακα γιά νά τόν χτυπήσει. Ἐνα καυτό σουβλερό χτύπημα, σάν τόν ἦχο ἀπό ραβδί πού σπάει ἔκανε τό τρεμάμενο χέρι του νά ζαρῶσει σάν ξερό φύλλο στή φωτιά. Ἀπό τόν κρότο καί τόν πόνο ζεματιστά δάκρυα τοῦ ἀνέβηκαν στά μάτια. Ὅλο του τό κορμί ἔτρεμε καί ἡ καυτή παλάμη του πηγαινοερχόταν σάν φύλλο πού τό σερνεῖ ὁ ἄνεμος. Μιά κραυγή ἀνέθηκε στά χεῖλη του, μιά παράκληση νά τόν ἀφήσουν. Ἀλλά ἄν καί τὰ δάκρυα ζεμάτιζαν τὰ μάτια του καί τὰ μέλη του ριγοῦσαν ἀπό τόν τρόπο καί τόν πόνο, συγκρατοῦσε τὰ ζεστά δάκρυα καί τήν κραυγή πού ἔκαιγε τό λαιμό του.

«Τό ἄλλο χέρι!» φώναξε ὁ ἐπιμελητής.

Ὁ Στῆβεν τράβηξε πίσω τό τρεμάμενο σακατεμένο δεξί του χέρι κι ἄπλωσε τ' ἄριστερό. Τό μανίκι τοῦ ράσου ξανασύρθηκε πῶς καθῶς ὁ χάρακας ὑψωνόταν πάλι κι ἕνας δυνατός ἦχος κι ἕνας καυτός πόνος, πού σέ τρέλαινε, ἔκανε τό χέρι του καί τὰ δάχτυλά του νά γίνουν μιά πλαδαρή τρεμουλιαστή μάζα. Τά ζεματιστά δάκρυα ἀνάβλυσαν ἀπό τὰ

μάτια του, και ξαναμμένος από ντροπή, αγωνία και φόβο, τράβηξε πίσω τό χέρι του τρομαγμένος κι έβγαλε ένα μουγκρητό πόνου. Τό κορμί του τραντάχτηκε και παράλυσε απ' τόν τρόπο. Ντροπιασμένος κι εξαγριωμένος, ένιωθε τήν καυτή κραυγή ν' άνεβαίνει στο λαιμό του και τά ξεματιστά δάκρυα νά ξεπηδοούν από τά μάτια του και νά κυλούν στά ξαμμένα του μάγουλα.

«Γονάτισε», φώναξε ό έπιμελητής.

Ό Στήβεν γονάτισε γρήγορα σφίγγοντας τά πονεμένα του χέρια στά πλευρά του. Στή σκέψη ότι μέσα σέ δυό λεπτά ήταν σακατεμένα και πρησμένα, ένιωθε λύπη, λές και δέν ήταν δικά του αλλά κάποιου άλλου, πού τόν λυπόταν. Καθώς γονάτιζε, πνίγοντας τούς τελευταίους λυγμούς στο λαρύγγι του και νιώθοντας τόν καυτό πόνο μέσα στα πλευρά του, θυμόνταν τά χέρια του πού είχε απλώσει στον άέρα, μέ τίς παλάμες προς τά πάνω και το σκληρό άγγιγμα του έπιμελητή, όταν τέντωνε τά τρεμάμενα δάχτυλά του, και τή χτυπημένη κοκκινωπή μάζα, τήν παλάμη και τά δάχτυλά του πού έτρεμαν.

«Όλοι στη δουλειά σας», φώναξε ό έπιμελητής από τήν πόρτα. «Ό πάτερ Ντάλαν θά 'ρχεται κάθε μέρα νά βλέπει άν κανείς παλιοτεμπέλης χρειάζεται μαστίγωμα. Κάθε μέρα. κάθε μέρα.»

Η πόρτα έκλεισε πίσω του.

Η σωπηλή τάξη συνέχισε ν' άντιγράφει τά θέματα. Ό πάτερ Άρναλ σηκώθηκε από τό κάθισμά του και πήγε ανάμεσά τους βοηθώντας τους μέ γλυκιά φωνή και λέγοντάς τους τά λάθη πού είχαν κάνει. Η φωνή του ήταν γλυκιά και απαλή. Μετά γύρισε στη θέση του και είπε στο Φλέμινγκ και στο Στήβεν:

«Έσείς οί δυό νά πάτε στη θέση σας.»

Ό Φλέμινγκ και ό Στήβεν σηκώθηκαν και πήγαν στη θέση τους. Ό Στήβεν, κόκκινος από ντροπή, άνοιξε γρήγορα τό βιβλίο του μέ άδύναμα χέρια και κόλλησε τό πρόσωπό του στη σελίδα.

Ήταν άδικο και σκληρό, γιατί ό γιατρός του είχε πει νά μή διαβάξει χωρίς γυαλιά και γιατί είχε γράψει τό πρωί στο σπίτι του νά του στείλουν ένα καινούριο ζευγάρι. Και ό πάτερ Άρναλ είπε ότι δέν έπρεπε νά μελετά έως ότου έρθουν τά καινούρια γυαλιά. Και μετά, νά τόν πούνε τεμπέλαρο μπροστά σ' όλόκληρη τήν τάξη και νά τόν χτυπήσουν, όταν αυτός μπροστά ήταν πάντα ό πρώτος ή ό δεύτερος και ήταν ό άρχηγός τής ομάδος των Γιόρκ! Πώς ήξερε ό έπιμελητής ότι ήταν κόλπο; Ένωσε τό άγγιγμα των δαχτύλων του έπιμελητή καθώς ίσιωνε τό χέρι του και νόμισε ότι θά του 'σφιγγε τό χέρι, γιατί τά δάχτυλα ήταν μαλακά και δυνατά. Όμως μέσα σέ μία στιγμή είχε άκούσει τό σούρσιμο πού έκανε τό μανίκι του ράσου και τόν κροτο. Ήταν άδικο και σκληρό νά τόν κάνει

νά γονατίσει στή μέση τῆς τάξης. Κι ὁ πάτερ Ἄρναλ τοὺς εἶπε νά γυρίσουν στή θέση τους καί οἱ δύο χωρίς νά κάνει καμιά διάκριση ἀνάμεσά τους. Ἄκουγε τή χαμηλή καί γλυκιά φωνή τοῦ πάτερ Ἄρναλ νά διορθώνει τὰ θέματα. Ἴσως νά τό ἔχε μετανιώσει καί νά ἔθελε νά φανεῖ καλός. Ἄλλα ἦταν ἄδικο καί σκληρό. Ὁ ἐπιμελητής ἦταν ἱερωμένος, μά πάλι ἦταν ἄδικο καί σκληρό. Καί τό γκριζωπό του πρόσωπο καί τ' ἄχρωμα μάτια του πίσω ἀπ' τὰ γυαλιά μέ τόν μεταλλينو σκελετό εἶχαν σκληρό βλέμμα, γιατί εἶχε ἰσιώσει πρῶτα τὰ δάχτυλά του μέ τὰ δυνατά καί μαλακά του δάχτυλα γιά νά χτυπήσει καλύτερα καί πιό δυνατά.

«Εἶναι ἓνα βρωμερό παλιόπραμα, νά τί εἶναι», εἶπε ὁ Φλέμινγκ στό διάδρομο καθώς ἡ τάξη πῆγαινε γιά τήν τραπεζαρία. «Νά χτυπήσει ἓνα παιδί γιά κάτι πού δέν ἦταν δικό του λάθος!»

«Ἀλήθεια, τυχαῖα τὰ ὅσπασες τὰ γυαλιά σου, ἔτσι δέν εἶναι;» ρώτησε ὁ Νάστου Ρῶς.

Ὁ Στῆβεν ἔνιωσε τήν καρδιά του γεμάτη ἀπ' τὰ λόγια τοῦ Φλέμινγκ καί δέν ἀπάντησε.

«Καί βέβαια!» εἶπε ὁ Φλέμινγκ. «Ἐγώ δέν θά τό ἀνεχόμουν. Θά πῆγαινε νά τό πῶ στόν διευθυντή.»

«Ναί», εἶπε ὁ Σέσιλ Θάντερ μ' ἐνδιαφέρον. «Καί τόν εἶδα νά σηκώνει τό χάρακα πιό πάνω ἀπ' τόν ὦμο του, καί δέν ἔχει δικαίωμα νά τό κάνει αὐτό.»

«Σέ πόνεσε πολύ;» ρώτησε ὁ Νάστου Ρῶς.

«Πάρα πολύ», εἶπε ὁ Στῆβεν.

«Ἐγώ δέν θά τό ἀνεχόμουν», ἐπανέλαβε ὁ Φλέμινγκ, «ἀπό τό φαλάκρα ἢ ἀπό ὅποιονδήποτε ἄλλον. Εἶναι βρωμερό παλιόπραμα, νά, αὐτό, εἶναι. Θά πῆγαινα κατευθεῖαν στό διευθυντή μετά τό φαγητό καί θά τοῦ τά ἔλεγα ὅλα.»

«Ναί, πῆγαινε, πῆγαινε», εἶπε ὁ Σέσιλ Θάντερ.

«Ναί, πῆγαινε, πῆγαινε ἐπάνω καί πές τα ὅλα στό διευθυντή, Δαίδαλε», εἶπε ὁ Νάστου Ρῶς, «γιατί εἶπε ὅτι θά ῥθει πάλι αὔριο νά σέ χτυπήσει.»

«Ναί, ναί, πές τα στό διευθυντή», εἶπαν ὅλοι.

Κοντά τους ἦταν μερικά παιδιά ἀπ' τή δεύτερη τάξη τοῦ κλασικοῦ κι ἔνα ἀπ' αὐτά εἶπε:

«Ἡ Σύγκλητος* καί ὁ Ρωμαϊκός λαός ἀπεφάσισε ὅτι ὁ Δαίδαλος τιμωρήθηκε ἄδικο...»

«Ἡ Σύγκλητος... ἄδικο»: παρωδία τυπικῆς φράσης ἀπό τό μάθημα τῶν Λατινικῶν.

“Ένας γέρος υπηρέτης σκούπιζε στην άκρη τό κεφαλόσκαλο. Τόν ρώτησε πού ήταν τό δωμάτιο του διευθυντή κι ό γερο-υπηρέτης του έδειξε τήν τελευταία πόρτα καί τόν παρακολουθοῦσε καθώς πήγαινε πρός τά εκεί καί χτυποῦσε.

Δέν πήρε ἀπάντηση. Χτύπησε ξανά, πιό δυνατά, καί ή καρδιά του τινάχτηκε, όταν άκουσε μία πνιχτή φωνή νά λέει:

«Έμπρός.»

Γύρισε τήν πετούγια καί άνοιξε τήν πόρτα. Έψαξε ψηλαφιστά γιά τήν πετούγια τής πράσινης πόρτας, πού ήταν ντυμένη μέ τσόχα. Τή βρήκε καί σπρώχνοντας έλαφρά τήν άνοιξε καί μπήκε.

Είδε τό διευθυντή καθισμένο πίσω από ένα γραφείο. Έπάνω στό γραφείο ήταν ένα κρανίο καί στόν άέρα πλανιόταν μία παράξενη ιερή μурωδιά, όπως ακριβώς μυρίζουν τά παλιά δέρματα στίς καρέκλες.

Ή καρδιά του χτυποῦσε δυνατά, γιατί βρισκόταν σ' ένα τόσο ιερό καί σιωπηλό μέρος. Κοίταζε τό κρανίο καί τό καλοσυνάτο πρόσωπο του διευθυντή.

«Λοιπόν, μικρέ μου» εἶπε ό διευθυντής, «τί συμβαίνει;»

Ό Στήβεν ξεροκατάπие καί εἶπε:

«Έσπασα τά γυαλιά μου, κύριε.»

Ό διευθυντής άνοιξε τό στόμα του καί εἶπε:

«Ό!»

Μετά χαμογέλασε καί εἶπε πάλι:

«Άφου λοιπόν έσπασες τά γυαλιά σου, πρέπει νά γράψουμε στό σπίτι σου νά σου στείλουν ένα καινούριο ζευγάρι.»

«Έγραψα στό σπίτι, κύριε», εἶπε ό Στήβεν, «καί ό πάτερ Άρναλ εἶπε ότι δέν θά μελετάω έως ότου έρθουν.»

«Πολύ σωστά», εἶπε ό διευθυντής.

Ό Στήβεν κατάπие πάλι αυτό πού του 'χε σκαλώσει στό λαιμό καί προσπάθησε νά μήν αφήσει τά πόδια του καί τή φωνή του νά τρέμουν.

«Όμως, κύριε...»

«Ναί...»

«Ό πάτερ Ντόλαν ήρθε σήμερα καί μ' έδειρε, γιατί δέν έγραφα θέμα».

Ό διευθυντής τόν κοίταζε σιωπηλός. Ένωθε τό αίμα ν' ανεβαίνει στό πρόσωπό του καί τά δάκρυα στά μάτια του.

Ό διευθυντής εἶπε:

«Τ' όνομά σου εἶναι Δαίδαλος, έτσι δέν εἶναι;»

«Μάλιστα, κύριε...»

«Καί πού έσπασες τά γυαλιά σου;»

«Στό σκουπιδόλακκο, κύριε. Ένα παιδί βγαίνοντας άπ' τό περίπτερο

μέ τά ποδήλατα μ' ἔρριξε χάμω κι ἔσπασαν. Δέν ξέρω πῶς τό λένε τό παιδί».

Ὁ διευθυντής τόν κοίταζε σωπηλός, χαμογέλασε καί εἶπε:

«Ἐ, καλά, κάποιο λάθος θά ἐγίνε. Εἶμαι σίγουρος ὅτι ὁ πάτερ Ντόλαν δέν ἤξερε».

«Μά τοῦ τό εἶπα ὅτι τά 'σπασα, κύριε, καί μ' ἔδειρε».

«Τοῦ εἶπες ὅτι ἔγραψες στό σπίτι σου νά σοῦ στείλουν ἄλλο ζευγάρι;» ρώτησε ὁ διευθυντής.

«Ὁχι, κύριε».

«Ἐ, καλά», εἶπε ὁ διευθυντής, «ὁ πάτερ Ντόλαν δέν κατάλαβε. Μπορεῖς νά πεῖς ὅτι ἐγώ σέ ἀπήλλαξα ἀπ' τά μαθήματά σου γιά λίγες μέρες».

Ὁ Στήβεν, γρήγορα, ἀπό φόβο μή φανερωθεῖ τό τρεμούλιασμά του, εἶπε:

«Μάλιστα, κύριε, ἀλλά ὁ πάτερ Ντόλαν εἶπε ὅτι θά ἔρθει πάλι αὔριο νά μέ δείρει.»

«Πολύ καλά», εἶπε ὁ διευθυντής, «εἶναι ἓνα λάθος, θά μιλήσω ἐγώ ὁ ἴδιος στόν πάτερ Ντόλαν. Ἐντάξει;»

Ὁ Στήβεν ἔνιωσε τά δάκρυα νά πλημμυρίζουν τά μάτια του καί μουρμούρισε:

«Μάλιστα, κύριε, εὐχαριστῶ».

Ὁ διευθυντής τοῦ ἄπλωσε τό χέρι, ἀπ' τό πλάι τοῦ γραφείου, ἐκεῖ πού ἦταν τό κρανίο, κι ὁ Στήβεν, δίνοντάς του τό δικό του ἔνιωσε γιά μιὰ στιγμή, τήν κρύα καί ὑγρή παλάμη.

«Τώρα ἀντίο», εἶπε ὁ διευθυντής, τραβώντας τό χέρι του καί χαιρετώντας μέ ἓνα σκύψιμο τοῦ κεφαλιοῦ.

«Χαίρετε, κύριε», εἶπε ὁ Στήβεν.

Ὑποκλίθηκε καί βγῆκε ἡσυχα ἀπ' τό δωμάτιο, κλείνοντας τήν πόρτα σιγά καί προσεκτικά.

Ὅταν ὅμως πέρασε τό γερο-ύπηρέτη, στό κεφαλόσκαλο, καί βρέθηκε ξανά στό στενο καί σκοτεινό διάδρομο, ἄρχισε νά περπατάει πιό γρήγορα. Ὅλο καί πιό γρήγορα, μέσα στό μισοσκοτάδο. Ἐσπρωξε μέ τόν ἀγκώνα του τήν τελευταία πόρτα, κατέβηκε βιαστικά τά σκαλιά, πέρασε σχεδόν τρέχοντας τούς δύο διαδρόμους καί βγῆκε στό ὑπαιθρο.

Ἄκουγε τίς φωνές τῶν παιδιῶν στά γήπεδα. Ἀρχισε νά τρέχει ὅλο καί πιό γρήγορα, πέρασε τό σκουπιδόλακκο κι ἔφθασε λαχανιασμένος στό γήπεδο τῆς τρίτης τάξης.

Τά παιδιά τόν εἶδαν πού ἔτρεχε. Μαζεύτηκαν τριγύρω του, σπρώχνοντάς τό ἓνα τ' ἄλλο γιά ν' ἀκούσουν.

«Πές μας! πές μας!»

«Τί είπες;»

«Πήγες μέσα;»

«Τί είπες;»

«Πές μας! πές μας!»

Τούς είπε όλα όσα είχαν πει αυτός κι ο διευθυντής κι όταν τέλειωσε, όλα τα παιδιά πέταξαν τα καπέλα τους στον άέρα και φώναξαν:

«Ζήτω!»

“Αρπαζαν τα καπέλα τους, τα ξανάριχναν ψηλά και φώναζαν:.

«Ζήτω! Ζήτω!»

“Έκαναν τα χέρια τους σκαμνάκι, τόν σήκωσαν ψηλά και τόν κουβαλούσαν, ώσπου πάλεψε για να τούς ξεφύγει. Κι όταν ξέφυγε, σκορπίστηκαν προς όλες τις διευθύνσεις, πέταγαν τα καπέλα τους και φώναζαν:

«Ζήτω!»

Αποδοκίμασαν τρεις φορές τό φαλακρό Ντόλαν και τρεις φορές φώναξαν ζήτω για τόν Κόνμη και είπαν ότι δέν υπήρξε ποτέ πιό δίκαιος διευθυντής στο Κλόγγκοουζ.

Τά ζήτω καταλάγιασαν μέσα στον έλαφρό γκριζο άέρα. Ήταν μόνος. Ήταν ευτυχισμένος και ελεύθερος. Δέν θά κρατούσε μούτρα στον πάτερ Ντόλαν. Θά 'ταν ήσυχος και υπάκουος. Θά 'θελε να μπορούσε να κάνει κάτι γι' αυτόν, για να του δείξει ότι δέν του κρατούσε κακία. Ό άέρας ήταν άπαλός και γκριζος. Έπεφτε τό βράδυ. Ό άέρας μύριζε βράδυ. Ήταν ή μυρωδιά των χωραφιών στην έξοχή, εκεί πού βγάζουν τά λαχανικά και τά στοιβάζουν και τά τρώνε, όταν πηγαίνουν μέ τά πόδια στού στρατηγού Μπάρτον. Ή ίδια μυρωδιά πού έχει τό δασάκι πίσω απ' την καλύβα όπου μαζεύανε τά σκουπίδια απ' τά δέντρα.

Τά παιδιά παίζανε τά συνηθισμένα τους παιχνίδια. Στην άνάλαφρη γκριζα ήσυχία μπορούσε ν' ακούσει τά χτυπήματα της μπάλας. Κι από δώ κι από κεί, μέσα στην ήσυχη άτμόσφαιρα, τά μπαστούνια του κρίκετ: πίκ, πάκ, πόκ, πάκ, όπως κάνουν οί σταγόνες του νερού στην πηγή, όταν πέφτουν σιγά σιγά στην ξέχειλη γούρνα.

Έρωτήσεις

1. Ποιά ήταν ή ψυχική κατάσταση του Στήβεν μετά τόν ξυλοδαρμό; (Νά έπισημάνετε τά σχετικά χωρία).
2. Πώς άντέδρασαν οί συμμαθητές του για την άδικία πού του έγινε;
3. Τί πάλη γίνεται μέσα του προτού αποφασίσει να αναφέρει τό έπεισόδιο στο διευθυντή; (Νά βρείτε τά σχετικά χωρία).
4. Ποιές ήταν οί αντίδράσεις των συμμαθητών του και του ίδιου του Στήβεν μετά τό διάβημά του; Μπορείτε να τίς δικαιολογήσετε;

Συμβουλή τῆς παλιᾶς πατρίδας στόν Ἀμερικανό ταξιδιώτη

Τό κείμενο ἀνήκει στό βιβλίο Μὲ λένε Ἀράμ. Περιγράφοντας τὴ ζωὴ τοῦ Ἀράμ ἀπὸ τὰ 7 ὡς τὰ 17 τοῦ χρόνια, ὁ συγγραφέας ἐπιστρεφει στὶς ἀναμνήσεις τῆς παιδικῆς του ἡλικίας καὶ μᾶς δίνει εἰκόνες ἀπὸ τὴ μικρὴ πόλιν ὅπου ἐζήσε μὲ τοὺς δικούς του, γεμάτες χαρὴ καὶ χιουμοριστικὴ διάθεση.

ἰά χρονιά, ὁ θεῖος μου Μελίκ ταξίδευε ἀπὸ τὸ Φρέσνυ στὴ Νέα Ὑόρκη. Πρὶν μπεῖ στό τρένο, ὁ θεῖος του Γκαρό τὸν ἐπισκέφτηκε καὶ τοῦ μίλησε γιὰ τοὺς κινδύνους τοῦ ταξιδιοῦ.

— Ὅταν μπεῖς στό τρένο, εἶπε ὁ γέρος, διάλεξε τὴ θέση σου προσεχτικά, κάτσε κάτω καὶ μὴ κοιτάξεις γύρω σου.

— Μάλιστα, ἀπάντησε ὁ θεῖος μου.

— Ὑστερα ἀπὸ ἀρκετὰ λεπτά ἀφοῦ ξεκινήσει τὸ τρένο, εἶπε ὁ γέρος, δύο ἄντρες μὲ στολὴ θὰ διασχίσουν τὸ διάδρομο καὶ θὰ σοῦ ζητήσουν τὸ εἰσιτήριό σου. Ἀγνόησέ τους, θὰ ἔναι ἀπατεῶνες.

— Πῶς θὰ τὸ καταλάβω;

— Θὰ τὸ καταλάβεις. Δὲν εἶσαι πιά παιδί.

— Βέβαια.

— Πρὶν ξεμακρύνεις εἴκοσι μίλια, ἓνας περιποητικὸς νέος θὰ ῥθει κοντά σου καὶ θὰ σοῦ προσφέρει τσιγάρο. Πές του πῶς δὲν καπνίζεις. Τὸ τσιγάρο θὰ ἔχει ναρκωτικό.

— Καλά.

— Τὴν ὥρα πού θὰ πηγαίνεις γιὰ φαγητό, μιά πολὺ ὁμορφὴ νέα γυναίκα θὰ πέσει πάνω σου ἐπίτηδες καὶ σχεδὸν θὰ σ' ἀγκαλιάσει. Θὰ ἔναι ἐξαιρετικά ὁμιλητικὴ καὶ ἐλκυστικὴ καὶ τὸ ἀντρικό σου ἔνστικτο θὰ σέ παρασύρει νὰ πιάσεις φιλία μαζί της. Μὴν ἀκούσεις τὴν παρόρμησή σου καὶ πηγαινε νὰ φᾶς. Ἡ γυναίκα θὰ ἔναι καμιά τοῦ δρόμου.

— Τί; ρώτησε ὁ θεῖος μου.

— Τοῦ δρόμου, φώναξε ὁ γέρος. Πήγαινε νὰ φᾶς. Παράγγειλε τὸ καλύτερο φαγητό κι ἂν ἡ αἰθουσα εἶναι γεμάτη καὶ ἡ ὁμορφὴ γυναίκα καθίσει στό τραπέζι ἀπέναντί σου, μὴ τὴν κοιτᾷς στά μάτια. Ἄν μιλάει, κάνε τὸν κουφό.

— Μάλιστα.

— Κάνε τὸν κουφό, ἐπανέλαθε ὁ γέρος. Εἶναι ὁ μόνος τρόπος νὰ τὴν ἀποφύγεις.

— Ν' αποφυγω τι;
— Ν' αποφύγεις όλη αυτή την άμαρτωλή υπόθεση. "Εχω ταξιδέψει.
Ξέρω τί λέω.

— Ναι.

— "Ας μη πούμε τίποτ' άλλο σχετικά μ' αυτό.

— Βέβαια.

— "Ας μη ξαναμιλήσουμε γι' αυτό, τέρμα. "Εχω έφτά παιδιά. "Η ζωή μου υπήρξε γεμάτη καί δίκαιη. "Ας μη τό σκεφτούμε πιά άλλο. "Εχω χτήματα, άμπέλια, δέντρα, ζώα καί λεφτά. Δέ μπορεί κανείς νά τά 'χει όλα.

— Μάλιστα.

— Γυρίζοντας πίσω στή θέση σου από τό φαγητό, είπε ό γέρος, θά περάσεις από τό καπνιστήριο. "Εκεί θά βρεις νά παίζουν χαρτιά. Οί παίκτες θά 'ναι τρεις μεσόκοποι άντρες. Θά σου γνέψουν ύποχρεωτικά, κι ένας απ' αυτούς θά σέ καλέσει νά πάρεις μέρος στό παιχνίδι. "Απάντησέ τους «δέ μιλάω άγγλικά».

— Βέβαια.

— Αύτά είναι όλα.

— Εύχαριστώ πολύ, έκανε ό θεϊός μου.

— Καί κάτι άκόμα, είπε ό γέρος. "Όταν πās στό κρεβάτι τό βράδυ, βγάλε τά λεφτά σου από την τσέπη καί βάλτα στό παπούτσι σου. Βάλε τό παπούτσι σου κάτω από τό μαξιλάρι σου, κράτα τό κεφάλι σου πάνω στό μαξιλάρι όλη νύχτα καί πρόσεξε μή σέ πάρει ό ύπνος.

— Ναι.

— Αύτά είν' όλα.

Ό γέρος έφυγε καί την άλλη μέρα ό θεϊός μου ό Μελίκ μπήκε στό τρένο καί ταξίδεψε κατευθείαν Νέα "Υόρκη, διασχίζοντας την "Αμερική. Οί δυό άντρες μέ τή στολή δέν ήταν άπατεώνες, ό νέος μέ τό ύποπτο τσιγάρο δέ φάνηκε, ή νέα όμορφη γυναίκα δέν κάθισε άπέναντί του στό τραπέζι του φαγητού καί δέ γινόταν χαρτοπαιξία στό καπνιστήριο. Ό θεϊός μου έβαλε τά λεφτά του στό παπούτσι κι έβαλε τό παπούτσι του κάτω απ' τό μαξιλάρι καί τό κεφάλι του πάνω στό μαξιλάρι καί δέν κοιμήθηκε όλη τή νύχτα, την πρώτη νύχτα. "Αλλά τή δεύτερη νύχτα άφησε κατά μέρος αυτή την ιεροτελεστία.

Τή δεύτερη μέρα, αυτός ό ίδιος πρόσφερε τσιγάρο σ' ένα νεαρό, πού τό δέχτηκε. Στό φαγητό ό θεϊός μου πήγε καί κάθισε μόνος του στό τραπέζι μέ μία νέα κυρία. "Αρχισε νά παίζει πόκερ στό καπνιστήριο καί πολύ πρίν τό τρένο φτάσει στή Νέα "Υόρκη, ό θεϊός μου τούς ήξερε όλους στήν άμαξοστοιχία καί όλοι τόν ήξεραν. Μία φορά, ένw τό τρένο

πέρναγε μέσα απ' τὸ Ὅχαιο, ὁ θεῖος μου, ὁ νεαρός πού δέχτηκε τὸ τοιγάρο καί δυό νέες κυρίες, πού πήγαιναν στό Βάσαρ, σχημάτισαν ἕνα κουαρτέτο κι ἄρχισαν νά τραγουδᾶνε. Τό ταξίδι ἦταν πολὺ εὐχάριστο.

Ὅταν ὁ θεῖος Μελίκ γύρισε πίσω ἀπὸ τὴ Νέα Ὑόρκη, ὁ γερο-θεῖος Γκαρό τὸν ἐπισκέφτηκε πάλι.

— Βλέπω εἶσαι μιά χαρά! εἶπε. Ἀκολουθήσες τίς συμβουλές μου;

— Καί βέβαια, ἔκανε ὁ θεῖος μου.

Ὁ γέρος κοίταξε πέρα, μακριά στό διάστημα.

— Εἶμαι εὐχαριστημένος, εἶπε, πού κάποιος ἐπωφελήθηκε ἀπὸ τὴν προσωπική μου πείρα.

Ἑρωτήσεις

1. Τί συμβουλευεὶ ὁ γέρος καί μέ ποιό τρόπο;
2. Τί φανερώνουν οἱ συμβουλές του;
3. Βλέπουμε ὅτι οἱ συμβουλές αὐτές δέν ἀνταποκρίνονται στὴν πραγματικότητα. Τί θέλει νά δείξει μέ αὐτὸ ὁ συγγραφέας;
4. Σέ ποιά σημεῖα διακρίνετε τὴ χιουμοριστικὴ διάθεση;

Ε. Χουάιτ

Ὁ ἄνθρωπος μέ τὸ μηχανάκι

Τὸ διήγημα αὐτὸ μέ τὸ πηγαῖο χιούμορ καί τὸ λογικὸ παραλογισμό του θέτει ἕνα ἀπὸ τὰ πιό καυτὰ προβλήματα τῆς μηχανοκρατούμενης ἐποχῆς μας: τὴ σχέση ἀνθρώπου καί μηχανῆς.

Ὅλīs μπῆκε ὁ ἄνθρωπος κουβαλώντας τὸ μηχανάκι, οἱ πιό πολλοὶ ἀπὸ μᾶς ἀνασήκωσαν τὰ μάτια ἀπὸ τὰ ποτήρια, γιατί τέτοιο πράγμα δέν τὸ ἔχανε ξαναδεῖ. Ὁ ἄνθρωπος ἀκούμπησε τὸ μηχανάκι πάνω στό μπάρ, πλάι στὴν κάνουλα τῆς μπίρας. Ἐπίασε ὅλο τὸν τόπο καί τὸ ἔβλεπε πῶς ὁ μπάρμαν δέν τὸ πῆρε ἀπὸ καλὸ μάτι, νά ἔχει μπροστά του τοῦτο τὸ βαρὺ καί κακομούτσουνο μαραφέτι*.

— Δυὸ οὐίσκι καί νερό, εἶπε ὁ ἄνθρωπος.

— Ἐνα διπλό; ρώτησε ὁ μπάρμαν.

μαραφέτι: σύνεργο, ἐργαλεῖο (περιφρονητικά).

Τζιόρτζιο ντε Κίρικο: "Αλογα σέ ελληνικό άκρογιάλι.

— "Όχι, είπε ο άνθρωπος. Δυό ούισκι καί νερό, παρακαλώ.
Κοίταξε τόν μπάρμαν κατάματα, όχι άκριβώς έχθρικά, ίσα ίσα όχι και τόσο απόλυτα φιλικά.

Τόσα χρόνια συναναστροφής μέ όλων τών λογίων τούς τύπους πού μπεινοβγαίνουν στά καπηλειά, είχαν χαρίσει στόν μπάρμαν άρκετή άνοχή. Όστόσο, δέν έδειξε καί τόση προθυμία μέ τούτο τόν τύπο — ήταν σίγουρο πώς δέν τού άρεσε καθόλου τό μηχανάκι. Αυτό νά λέγεται. Σήκωσε ένα τσιγάρο πού σιγόκαιγε στό τεζάκι* τράβηξε μιά ρουφηξιά καί τό ξανάφησε στή θέση του. Έπειτα γέμισε δυό ποτήρια μέ ούισκι καί δυό ποτήρια νερό καί τά 'σπρωξε μπροστά στόν άνθρωπο. Έμείς παρακολουθούσαμε. "Όποτε σ' ένα μπάρ συμβαίνει κάτι καί ελάχιστα άσυνήθιστο, τό μυρίζεσαι άμέσως καί προσέχεις νά δεις.

Ο άνθρωπος όμως δέν έδειξε κανένα σημάδι πώς άποτελούσε τό κέντρο τής γενικής προσοχής. Άκούμπησε στό τεζάκι ένα χαρτονόμισμα τών πέντε δολαρίων. Έπειτα ήπие τό ένα ούισκι άφού τό άραίωσε μέ νερό. Σήκωσε τό άλλο ποτήρι, ξεβίδωσε ένα καπάκι στό μηχανάκι καί έχυσε μέσα τό ούισκι. Κατόπιν έχυσε καί τό νερό.

Ο μπάρμαν τόν έβλεπε σκυθρωπός.

— Δέν γελάω, τού είπε μέ σιγανή φωνή. Ο σύντροφός σου μού πιάνει όλο τόν τόπο. Γιατί δέν τό άκουμπάς στό μπάγκο δίπλα στήν πόρτα, πού έχει χώρο;

— Χωράμε όλοι έδω, είπε ο άνθρωπος.

— Δέν μού κάνει γούστο, είπε ο μπάρμαν. Βάλε τό καταραμένο ρημάδι σου πλάι στήν πόρτα. Κανείς δέν σ' τό άγγίζει.

Ο άνθρωπος χαμογέλασε.

— Έπρεπε νά τό δεις τό άπόγεμα, είπε. Ήταν σπουδαίο. Σήμερα ήταν ή τρίτη μέρα τού τουρνουά*. Φαντάσου τρεις ήμέρες αδιάκοπης πνευματικής έργασίας; Καί μέ τούς άσους τού κόσμου! Στήν άρχή τού παιχνιδιού κέρδισε ένα άθαντάζ* κι έπειτα δυό όλόκληρες ώρες τό έκμεταλλεύθηκε λαμπρά. Στό τέλος στρίμωξε στή γωνιά τό βασιλιά τού αντίπαλου. Σαρώνει ένα πύργο κι ένα τρελό*, καί τόν ξεμπέρδεψε. Ξέρεις πόσα κέρδισε στό σκάκι μέσα σέ τρεις μέρες;

— Πόσα; ρώτησε ο μπάρμαν.

— Πέντε χιλιάδες δολάρια, είπε ο άνθρωπος. Τώρα θέλει κομμάτι ξεκούραση, νά πιει κι ένα ποτηράκι.

τεζάκι: μπάγκος.

τουρνουά: περιοδεία, γύρος.

άθαντάζ: στήριγμα.

τρελός: όνομασία τού άξιοματικού στό σκάκι.

Ὁ μπάρμαν σφούγγιξε μηχανικά μέ τήν πετσέτα του τό τεζάκι.

— Πήγαινε το άλλοῦ, νά τά πιεῖ ἐκεῖ! εἶπε ἀλύγιστος. Μοῦ φτάνουνε οἱ σκοτοῦρες μου.

Ὁ ἄνθρωπος κούνησε τό κεφάλι καί χαμογέλασε.

— "Ὅχι. Μᾶς ἀρέσει ἐδῶ.

"Ἐδειξε τ' ἄδεια ποτήρια.

— Ἀπό τά ἴδια, παρακαλῶ.

Ὁ μπάρμαν ἀργοσάλεψε τό κεφάλι. "Ἐδειχνε μισοζαλισμένος, ἀλλά εἶχε σκυλιάσει.

— Τράβα τό ρημάδι πιό κεῖ, φώναξε. Δέν πουλάω οὐίσκι σέ ἀγδύρτες*.

— Ἀγύρτες! εἶπε τό μηχανάκι. Τό σωστό εἶναι ἀγύρτες!

Λίγο πιό πέρα κάποιος πελάτης, πού βρισκόταν κιάλας στό τρίτο διπλό, ἦταν ἑτοιμος ν' ἀνακατευθεῖ στή συζήτηση, πού τήν παρακολουθοῦσε ἀπ' τήν ἀρχή προσεχτικά. Ἦταν μεσόκοπος. Ἡ γραβάτα του τραηγμένη ἀπό τό κολάρο, καί τό κολάρο ξεκούμπωτο. "Ὅ,τι εἶχε ρουφήξει τό τρίτο ποτήρι καί τό σπύρτο* τόν ἔκανε πρόθυμο νά ὑποστηρίξει τούς καταπιεσμένους καί διψασμένους.

— Ἀφοῦ τό μηχανάκι θέλει νά πιεῖ, γιατί δέν τοῦ δίνεις; εἶπε στόν μπάρμαν. Παράτα τίς γκρίνιες.

Ὁ ἄνθρωπος μέ τό μηχανάκι γύρισε στόν καινούριο του φίλο καί τόν χαιρέτησε πρόσχαρα κι εὐγνώμονα, σηκώνοντας τό χέρι ὡς τό κούτελο.

Ἡ ἐπόμενη κουθέντα του προοριζόταν γι' αὐτόν, λές κι ἐπίτηδες παραγνώριζε τήν ὑπαρξη τοῦ μπάρμαν.

— Καταλαβαίνεις, τώρα, πῶς εἶναι σάν κουραστεῖς διανοητικά. Πῶς τό τραβᾷς ἓνα ποτηράκι.

— Πῶς δέν καταλαβαίνω; εἶπε ὁ φίλος. Τό φυσικότερο πράγμα στόν κόσμο.

Σηκώθηκε σαματάς στό μπάρ. Ἄλλοι ταχθήκανε μέ τόν μπάρμαν, ἄλλοι πάλι μέ τό μηχανάκι. Κάποιος ψηλός, κατσούφης, πού στεκόταν δίπλα μου, μουρμούρισε:

— Ἄλλο ἓνα οὐίσκι Μπίλ, καί μπόλικο λεμόνι.

— Ξινό! εἶπε ἀνόρεχτα τό μηχανάκι. Δέν ἀγοράζουν λεμόνι σέ τοῦτες τίς τρύπες!

— Ἐ, φτάνει! βρόντηξε ὁ μπάρμαν τό χέρι του στό τεζάκι. Θά τραθήξεις πιό πέρα τό ρημάδι ἢ θά τοῦ κοπανίσω μιά νά γίνει κομμάτια; Δέν ἔχω κέφι, σοῦ λέω. Ἐχω στό κεφάλι μου ὅλη τή δουλειά καί δέ θέλω

ἀγδύρτης: ἀπατεώνας.

σπύρτο: οἰνόπνευμα.

κουβεντες από μηχανικούς ἐγκέφαλους ἢ ὅπως διάβολο ἀλλιώτικα λέγεται.

Ὁ ἄνθρωπος ἀγνόησε τὸ τελεσίγραφο. Γύρισε στὸ φίλο του, πού τὸ ποτήρι του ἦταν τώρα ἄδειο.

— Δέν εἶναι μόνο πού ξεπατώθηκε παίζοντας σκάκι τρεῖς μέρες, εἶπε καλόγνωμα. Ξέρεις καί γιά τί ἄλλο θέλει νά πιεῖ;

— Ὅχι, εἶπε ὁ φίλος. Γιά τί;

— Ἐκλεψε! εἶπε ὁ ἄνθρωπος.

Πάνω σ' αὐτὸ τὸ μηχανάκι χαχάνισε πονηρά. "Ενας λεβιές" σάλεψε ἀνάλαφρα, κι ἓνα φῶς ἀναβόσθησε στὸ καντράν*.

Ὁ φίλος κατσούφιασε. "Εμοιαζε σάν νά 'χε θιγῆ ἡ ἀξιοπρέπειά του, σάν νά μὴν εἶχαν ἐκτιμῆσει καλὰ τὴ νοημοσύνη του.

— Κανείς δέν μπορεῖ νά κλέψει στὸ σκάκι, εἶπε. Ἀδύνατο. Στὸ σκάκι ὅλα εἶναι ἀνοιχτά. Ἡ φύση τοῦ παιγνιδιοῦ εἶναι τέτοια, ὥστε ἀποκλείεται ἡ ἀπάτη.

— Ἔτσι νόμιζα ὡς τώρα κι ἐγώ, εἶπε ὁ ἄνθρωπος. Ἀλλά ὑπάρχει ἓνας τρόπος.

— Ἔ, λοιπόν, δέν μοῦ κάνει ἐντύπωση, εἶπε ὁ μπάρμαν. Ἀπ' τὴν πρώτη ματιά πού 'ριξα σ' αὐτὸ τὸ ρημάδι, κατάλαβα τί λήσταρχος εἶναι!

— Δυὸ οὔισκι μέ νερό, εἶπε ὁ ἄνθρωπος.

— Δέν σοῦ δίνω ἄλλο οὔισκι, εἶπε ὁ μπάρμαν.

Ἐριξε μιά ματιά στὸν μηχανικό ἐγκέφαλο.

— Καί ποῦ ξέρω γώ ἂν δέν μέθυσε κιόλας;

— Ἀπλούστατο. Ρῶτα το κάτι, εἶπε ὁ ἄνθρωπος.

Οἱ πελάτες ἀνάδεψαν καί κοιτούσανε στὸν καθρέφτη. Ψοφούσαμε ἀπὸ περιέργεια. Καρτερούσαμε. Ἦταν ἡ σειρά τοῦ μπάρμαν νά «παίξει».

— Νά ρωτήσω τί; Σάν τί; εἶπε ὁ μπάρμαν.

— Δέν ἔχει σημασία. Διάλεξε δυὸ πολυψήφιους ἀριθμούς καί πές τους νά τοὺς πολλαπλασιάσει. Δέν πολλαπλασιάζεις πολυψήφιους ἀριθμούς σάν εἶσαι μεθυσμένος. Ἔτσι;

Τὸ μηχανάκι ἀνασάλεψε σάν νά ἐτοιμαζόταν.

— Δέκα χιλιάδες ὀκτακόσια ἐξηνταδύο ἐπὶ ἐνεννηταεννέα, εἶπε μέ κακία ὁ μπάρμαν.

Θά 'λεγε κανεὶς ὅτι διάλεξε τὰ δυὸ ἐννιάρια γιὰ νά τὸ κάνει πιὸ δύσκολο.

Τὸ μηχανάκι δονήθηκε. Ἄναψε μιά λάμπα κι ἓνας λεβιές τινάχτηκε

λεβιές: μοχλός.

καντράν: πλαίσιο, ὅπου εἶναι τοποθετημένα τὰ ὄργανα ἐλέγχου τῆς μηχανῆς.

ἀπότομα.

— "Ένα εκατομμύριο ἑβδομηνταπέντε χιλιάδες τρακόσια τριανταοκτώ, εἶπε τό μηχανάκι.

Πνοή δέν ἀκουγόταν σ' ὅλο τό μπάρ. Κοιτάζαμε κακόκεφα στόν καθρέφτη. "Άλλοι ἐξετάζανε τά μοῦτρα τους, ἄλλοι λοξοκοιτοῦσαν τόν ἄνθρωπο καί τό μηχανάκι.

Τέλος, κάποιος νεαρός μέ κλίση στά μαθηματικά, ἐπιασε χαρτί καί μολύβι καί ἀποτραβήχτηκε.

— Σωστά, εἶπε ἔπειτα ἀπό κάμποσα λεπτά. Δέν μπορεῖς νά πεῖς πῶς εἶναι μεθυσμένο.

"Όλοι κοιτούσαμε τώρα τόν μπάρμαν. Ἀπρόθυμος, γέμισε дуό ποτήρια μέ οὐίσκι καί дуό μέ νερό. Ὁ ἄνθρωπος ἤπιε τό δικό του. Ἐπειτα ἔδωσε καί στό μηχανάκι. Τό φῶς στό μηχανάκι σιγόσβησε. "Ένας ἀπό τούς λεβιέδες του κρέμασε σάν ψόφιος.

Κάμποσο μέσα στό μπάρ ἔμοιαζε ὅπως σέ καράβι πού ἔπεσε σέ ἀπανεμιά. Ὅλοι μας πασχίζαμε νά χωνέψουμε τήν κατάσταση μέ τή βοήθεια τοῦ σπέρτου. Μερικά ποτήρια ξαναγέμισαν. Οἱ πιό πολλοί μας ζητούσαμε βοήθεια ἀπ' τόν καθρέφτη — τήν τελευταία καταφυγή μας.

Ὁ φίλος μέ τό ξεκούμπωτο κολάρο καθάρισε τή θέση του. Στέρωσε στό πόδια του καί στάθηκε ἀνάμεσα στόν ἄνθρωπο καί τό μηχανάκι. Πέρασε τό ἓνα χέρι γύρω στόν ἄνθρωπο καί τ' ἄλλο γύρω στό μηχανάκι.

— Ἄντε νά φύγουμε ἀπό δῶ. Πάμε κάπου ἄλλου.

— Ἐντάξει, εἶπε ὁ ἄνθρωπος. "Ό,τι ἤθελα νά σ' τό πῶ. Ἐχω τό αὐτοκίνητό μου ἀπ' ἔξω.

Πλήρωσε τά ποτά ἀφήνοντας ἓνα μικρό φιλοδώρημα. "Ήουχα ἤσυχα, ἀλλά κάπως ἀβέβαια, ἔβαλε τό μηχανάκι παραμάσχαλα καί μέ τό φίλο του ξεκίνησαν καί βγήκαν στό δρόμο.

Ὁ μπάρμαν τούς παρακολοῦθησε ὥσπου χάθηκαν κι ἔπειτα γύρισε στή δουλειά του.

— Ἐχει τό αὐτοκίνητό του ἀπ' ἔξω, εἶπε μέ σαρκασμό. Πῶς σᾶς φαίνεται πάλι τοῦτο;

Κάποιοι πελάτης κοντά στήν πόρτα παράτησε τό ποτήρι, πῆγε ὡς τό παράθυρο, σήκωσε τό κουρτινάκι καί κοίταξε ὀξω. Κοίταξε μιά στιγμή κι ἔπειτα γύρισε στή θέση του.

— Πολύ πιό σπουδαῖο ἀμάξι ἀπ' ὅ,τι φαντάζεσαι, εἶπε στόν μπάρμαν. Ὁλόκληρη «Κάντιλακ»! Καί ποιός ἀπ' τούς τρεῖς θαρρεῖς πῶς, σοφάρεϊ;

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά ἡ στάση τῶν θαμνῶνων τοῦ μπάρ καί τοῦ ἴδιου τοῦ μπάρμαν ἀπέναντι στό μηχανάκι; Νά βρεῖτε τίς λέξεις καί τίς φράσεις μέ τίς ὁποῖες ἐκφράζουν

- τή στάση τους αυτή.
2. Ποιά θά ήταν ή δική σας στάση άπέναντι στό μηχανάκι. Προσπαθήστε νά τή δικαιολογήσετε.
 3. Τό μηχανάκι έκτελεϊ δύσκολους λογαριασμούς, διορθώνει γλωσσικά τούς ανθρώπους, παίξει σκάκι, οδηγεί αυτοκίνητο. Τί θέλει νά δείξει μέ αυτά ό συγγραφέας.

Πικάσσο: Ζήτω ή εірήνη.

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΣ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ	ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ
Α' ΑΠΟ ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΜΑΣ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ Παραλογές - 'Ακριτικά τραγουδία 'Ιστορικά Μοιρολόγια	867-1025: 'Ακμή τῆς Μα- κεδονικῆς Δυναστείας Τουρκοκρατία	
Β' ΑΠΟ ΤΗ ΛΟΓΙΑ ΠΑΡΑΔΟΣΗ Τό ἔπος τοῦ Διγενῆ 'Ακρί- τα (ἀρχές 11ου αἰῶνα) Προδρομικά ποιήματα (12ος αἰῶνας)	1071 'Ηττα τοῦ Μαντζι- κέρτ. Οἱ Βυζαντινοὶ χά- νουν τὴ Ν. 'Ιταλία καὶ τὴν ἀνατολική Μ. 'Ασία. 1081-1180 Δυναστεία τῶν Κομνηνῶν	
Γ' Ο 17ος ΑΙΩΝΑΣ. Η ΚΡΗΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ 1631 'Η Βοσκοπούλα 1635 'Η θυσία τοῦ 'Αβρα- άμ 1635 'Ο Β. Κορνάρος γρά- φει τὸν 'Ερωτόκριτο.	1645 'Αρχίζει ὁ πόλεμος τῶν Τούρκων στὴν Κρή- τη. 1669 'Η Κρήτη παραδίνε- ται στοὺς Τούρκους.	1648 Συνθήκη τῆς Βεστ- φαλίας 1664 Οἱ Αὐστριακοὶ νι- κοῦν τοὺς Τούρκους. Μο- λιέρου <i>Ταρτούφος</i> . 1677 Σπινόζα: 'Ηθικὴ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ	ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ
Δ' ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΑ-ΦΩΤΙΣΜΟΣ (1669-1820) 1748 Γέννηση 'Αδ. Κοραή (Σμύρνη). 1757 Γέννηση Ρήγα Βελεστινλή. 1771 Γέννηση Ι. Βηλαρά 1790-91 'Ο Ρήγας στή Βιέννη. 1792 Γέννηση του 'Ανδρ. Κάλβου στή Ζάκυνθο. 1797 Γέννηση Μακρυγιάννη. 1798 Γέννηση Δ. Σολωμού.	1768-74 Ρωσοτουρκικός Πόλεμος. 1769-70 Κίνημα 'Ορλώφ. Καταστροφή της Πελοποννήσου. 1774 Συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζί. 1797 Οί Γάλλοι δημοκρατικοί καταλαμβάνουν τή 'Εφτάνησα. 1798 'Εκτέλεση του Ρήγα	1719 Ντεφόε: <i>Ροθινώνας Κροῦσος</i>. 1762-96 Αικατερίνη Β', αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσίας 1774 Γκαϊτε <i>Βέρθερος</i> 1776 Διακήρυξη τῆς 'Αμερικανικῆς 'Ανεξαρτησίας. 1789 Γαλλική 'Επανάσταση 1790 Γκαϊτε: <i>Φάουστ</i> 1797 Συνθήκη του Καμποφόρμιο.
Ε' Ο 17ος ΑΙΩΝΑΣ ΩΣ ΤΟ 1880 1808-1816 'Ο Δ. Σολωμός στήν 'Ιταλία.	1803 'Ο 'Αλή πασάς καταλαμβάνει τό Σούλι. 1806 Ρωσοτουρκικός Πόλεμος. 1809 Οί 'Αγγλοι στή Ζάκυνθο.	1802 Θάνατος του Β. Ουγκώ. 1804 'Ο Ναπολέων γίνεται αὐτοκράτορας. 1805 Ναυμαχία του Τραφάλγκαρ. 1809 'Ο Μέττερνιχ γίνεται καγκελάριος.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ	ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ
1823 Δ. Σολωμού "Υμνος εις τήν Ἐλευθερίαν." 1824 Α. Κάλβου Ἡ Λύρα. 1826 Α. Κάλβου Λυρικά 1830 Α. Μάτση Ὁ Βασιλικός. 1833 Ὁ Α. Κοραΐς πεθαίνει στό Παρίσι. Δ. Σολωμού ὁ Κρητικός, οἱ Ἐλεύθεροί Πολιορκημένοι (2ο σχεδιάσμα, 1833-34). 1857 Θάνατος τοῦ Σολωμού στήν Κέρκυρα. 1859 Ὁ Ι. Πολυλάς ἐκδίδει Τά εὐρισκόμενα τοῦ Δ. Σολωμού. Γέννηση Κ. Παλαμά. 1863 Γέννηση Κ. Καβάφη.	1814 Ἰδρύεται ἡ Φιλική Ἑταιρεία. 1821 Ἑλληνική ἐπανάσταση. 1825 Ἀπόβαση Ἱμπραϊμ στήν Πελοπόννησο. 1826 Ἐξοδος τοῦ Μεσολογίου. 1827 Ὁ Ι. Καποδίστριας ἐκλέγεται κυβερνήτης. Ναυμαχία Ναβαρίνου. 1830 Ἡ Ἑλλάδα γίνεται ἀνεξάρτητο κράτος. 1831 Δολοφονία τοῦ Καποδίστρια. 1833 Ὁ βασιλιάς Ὁθωνας φτάνει στό Ναύπλιο. 1834 Ἡ Ἀθήνα γίνεται πρωτεύουσα. 1843 Κίνημα 3ης Σεπτεμβρίου. 1862 Ὁ Ὁθωνας παραιτεῖται. 1863 Γεώργιος Α' βασιλέας. 1864 Ἡ Ἀγγλία παραχωρεῖ τὰ Ἴονια νησιά στήν Ἑλλάδα.	1812 Μπαίρον Τσάιλντ Χάρολντ 1828-29 Ρωσοτουρκικός Πόλεμος. Συνθήκη τῆς Ἀνδριανουπόλεως. 1830 Ἰουλιανή Ἐπανάσταση. 1832 Θάνατος τοῦ Γκαϊτε 1838 Κ. Ντίκενς Ὁλιβερ Τουίστ. 1862 Β. Οὐγκώ Οἱ Ἀθλοῖ. 1865 Δολοφονία Προέδρου Λίνκολν. 1866 Ντοστογιέφσκι Ἐγκλημα καί Τιμωρία.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ	ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ
1869 Θάνατος Α. Κάλβου. Ν.Γ. Πολίτη <i>Νεοελληνική Μυθολογία</i>.	1866-69 Κρητική Έπανά- σταση. 1875 Ό Χαρ. Τρικούπης πρωθυπουργός. 1878 Συνθήκη Έγ. Στεφά- νου. Παραχώρηση Κύ- πρου στους Έγγλους.	1870-71 Γαλλογερμανι- κός Πόλεμος.
ΣΤ΄-Ζ΄ Η ΝΕΑ ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΣΧΟΛΗ - ΝΕΩΤΕΡΗ ΛΟ- ΓΟΤΕΧΝΙΑ 1886 Κ. Παλαμά <i>Τά τρα- γούδια της Πατρίδος μου</i>. 1888 Γιάννη Ψυχάρη <i>Τό ταξίδι μου</i>. 1897 Κ. Παλαμά <i>Ίαμβοι καί άνάπαιστοι</i>. 1911 Θάνατος Έλ. Παπα- διαμάντη (γένν. 1851). 1912 Θάνατος Λ. Μαβίλη	1881 Προάρτηση της Θεσσαλίας καί της περιο- χής Άρτας. 1882-85 Ό Χαρ. Τρικού- πης οργανώνει τό Έλλ. κράτος. 1895 Έκλογική ήττα του Τρικούπη. 1897 Κρητική επανάστα- ση. Ήττα της Έλλάδας στόν πόλεμο μέ τούς Τούρκους. 1898 Ή Κρήτη αυτόνομη. 1903-1908 Μακεδονικοί άγώνες. 1909 Τό επαναστατικό κί- νημα στό Γουδί. 1911 Κυβέρνηση Έλ. Βε- νιζέλου. 1912-13 Βαλκανικοί Πό- λεμοι. 1914-18 Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος. 1916 Ό Βενιζέλος στή Θεσσαλονίκη.	1888 Γέννηση του Έγ- γλου ποιητή Θ. Έλιοτ. 1908 Κίνημα Νεοτούρκων 1914-18 Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ	ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ
1917 Α. Σικελιανού <i>Μήτηρ Θεού</i>. Έκπαιδευτική μεταρρύθμιση. 1931 Γ. Σεφέρη <i>Στροφή</i>.	1922 Μικρασιατική καταστροφή. 1923 Συνθήκη Λωζάνης. 1924-35 Έλληνική Δημοκρατία. 1936 Δικτατορία Μεταξά. 1940-41 Έλληνοϊταλικός πόλεμος. 1941-44 Γερμανοϊταλική Κατοχή. 1944 Απελευθέρωση της Ελλάδας.	1920 Κοινωνία των Έθνών 1922 Άνοδος του Μουσολίνι στην Ίταλία. 1933 Άνοδος του Χίτλερ στη Γερμανία. 1939-45 Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ ΜΑΝΟΛΗΣ. Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1925. Είναι γιατρός ακτινολόγος. Στην ποίηση εμφανίστηκε το 1945 με τη συλλογή *Έποχές*. Ακολούθησαν οι ποιητικές συλλογές *Έποχές 2* (1948), *Έποχές 3* (1951), *Η συνέχεια* (1954), *Η συνέχεια 2*, *Η συνέχεια 3* (1962), *Ο στόχος*. Οι μικρές αυτές συλλογές συγκεντρώθηκαν και εκδόθηκαν με τον τίτλο *Τά ποιήματα 1941-1971*. Έκδόσεις: Πλειάς.

ΑΝΩΝΥΜΟΣ Ο ΕΛΛΗΝ. Συγγραφέας της *Ελληνικής Νομαρχίας*, που δημοσιεύθηκε το 1806 και κυκλοφόρησε κρυφά στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα. Ακόμη η έρευνα δεν έλυσε το πρόβλημα της πατρότητας του βιβλίου. Όλοι όσοι ασχολήθηκαν με το θέμα συμφωνούν ότι ο συγγραφέας καταγόταν από την Ήπειρο, ότι ταξίδεψε σε διάφορα ευρωπαϊκά κέντρα, ασχολήθηκε με το εμπόριο και ήξερε ξένες γλώσσες. Το βιβλίο είναι καρπός από το σπόρο του Ρήγα.

ΑΞΙΩΤΗ ΜΕΛΠΩ (1903-1975). Γεννήθηκε και πέθανε στην Αθήνα από γονείς Μυκονιάτες. Στα πεζογραφήματά της δεν ακολουθεί το συνηθισμένο τρόπο γραφής: υπόθεση, πλοκή, επεισόδια. Τα γεγονότα παρελαύνουν ασύνδετα κι ανάμεσά τους παρεμβάλλεται πάντα η συγγραφέας. Έργα της πεζά: *Δύσκολες νύχτες*, μυθιστόρημα, 1938. *Θέλετε να χορέψουμε Μαρία*, μυθιστόρημα, 1940. *Εικοστός αιώνας*, μυθιστόρημα, 1946. *Το σπίτι μου*, διήγηση, 1965. *Η Κάδμω*, πεζογράφημα, 1972 κ.ά.

ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ. (Λευκάδα 1824-1879) Μετά τις πρώτες σπουδές του στη Λευκάδα και στην Κέρκυρα, πηγαίνει στην Ευρώπη (Γενεύη, Παρίσι, Πίζα), όπου σπουδάζει Νομικά. Στη Γαλλία έρχεται σ' επαφή με το ρομαντισμό, που ακμάζει εκείνη την εποχή και δέχεται την επίδρασή του. Ο Βαλαωρίτης όμως ανήκει στην εφτανησιώτικη παράδοση. Έτσι συνδυάζει το ρομαντισμό με την δημοτική γλώσσα αλλά και με την ήρωική ατμόσφαιρα της κλεφτουριάς με την οποία ψυχικά συγγενεύει κι από την οποία εμπνέεται. Αναμείχτηκε ενεργά και στην πολιτική: αγωνίστηκε για την ένωση της Εφτανήσου με την Ελλάδα και διετέλεσε — μετά την ένωση (1864) — βουλευτής. Έργα του *Στιχουργήματα* (1845), *Μνημόσυνα* (1857), *Η κυρά Φροσύνη* (1859), *Αθανάσης Διάκος* (1859) και *Φωτεινός*.

ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ ΤΑΚΗΣ. Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1916. Σπούδασε Νομικά. Η ποίησή του κινείται στο χώρο του συμβολισμού: βασικά στοιχεία της ή εικόνα και η μουσικότητα των στίχων. Ένας κόσμος παιδικής τρυφερότητας με κάποια δόση ρομαντισμού διαποτίζει τα ποιήματά του. Έργα του: *Φύλλα ύπνου*

(1949). *Επιτάφιος* (1951), *Τό χειμερινό ήλιοστάσιο*, *Τό Άλφαθητάριο* (1955), *Ἡ γέννηση τῶν πηγῶν* (1959), *Τό πέπλο καί τό χαμόγελο* (1963). Τά ποιήματά του βραβεύτηκαν μέ τό Α΄ Βραβεῖο Δήμου Θεσσαλονίκης (1959) καί τό Βραβεῖο τῆς Ὁμάδας τῶν Δώδεκα (1961). Ἔχει μεταφράσει ἀρκετούς ξένους ποιητές.

ΒΑΡΝΑΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ (1884-1974). Γεννήθηκε στόν Πύργο τῆς Βουλγαρίας καί σπούδασε φιλολογία στήν Ἀθήνα. Συνέχισε τίς σπουδές του στό Παρίσι. Ὑπηρέτησε στή Μέση Ἐκπαίδευση. Στήν ποίησή του κυριαρχεῖ τό λυρικό αἶσθημα καί ἡ φυσιολατρία. Μετά τήν ἐπιστροφή του ἀπό τή Γαλλία ἡ ποίησή του ἀπόχτησε ἔντονο κοινωνικό χαρακτήρα. Ἄλλο γνώρισμά του εἶναι ἡ σάτιρα, τήν ὁποία χρησιμοποιεῖ μέ εὐστοχία στήν ποίησή καί τήν πεζογραφία του. Ἔργα του: α) ποίηση: *Κηρήθρες* (1905), *Ὁ προσκυνητής*, *Τό φῶς πού καίει* (1922), *Σκλάβοι πολιορκημένοι*, (1927), *Ὁργή λαοῦ* (1975) β) πεζά: *Ἡ ἀληθινή ἀπολογία τοῦ Σωκράτη* (1931), *Ἡμερολόγιο τῆς Πηνελόπης* (1946) κ.ά. γ) θέατρο: *Ἄταλο ὁ Γ΄* (1970).

ΒΕΝΕΖΗΣ ΗΛΙΑΣ (1904-1973). Ψευδώνυμο τοῦ Ἡλία Μέλλου. Γεννήθηκε στό Ἄιβαλί (Κυδωνίες) τῆς Μ. Ἀσίας. Ἦρθε στήν Ἑλλάδα τό 1919, ὅπου ἐγκαταστάθηκε μόνιμα ἕνα χρόνο μετά τή μικρασιατική καταστροφή (1922). Τό πεζογραφικό του ἔργο εἶναι ἐμπνευσμένο ἀπό τήν τραγωδία τοῦ μικρασιατικοῦ ἐλληνισμοῦ, ἀπό τίς ἐμπειρίες τῶν προσφύγων καί τόν ἀγῶνα τους νά ριζώσουν στήν καινούρια πατρίδα. Ὁ βασικός τόνος στά ἔργα του εἶναι χαμηλόφωνος καί γεμάτος ἀπό γλυκιά νοσταλγία. Ἔργα του: *Μυθιστορήματα: Τό νοῦμερο 31328* (1931), *Γαλήνη* (1939), *Αἰολική γῆ* (1943), *Ἐξοδος* (1950), *Ὁκεανός* (1956). Διηγήματα: *Ὁ Μανόλης Λέκας* (1928), *Αἰγαῖο* (1941), *Ἄνεμοι* (1944), *Ὁρα πολέμου* (1946), *Νικημένος* (1955). Θεατρικό: *Μπλόκ c* (1945). Ταξιδιωτικά: *Φθινόπωρο στήν Ἰταλία* (1950), *Ἀμερικανική γῆ* (1955), *Ἀργοναῦτες* (1962). Ἔγινε ἀκαδημαϊκός.

ΒΗΛΑΡΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ (1771-1823). Γιατρός καί ποιητής. Γεννήθηκε στό Κύθηρα ἀπό Ἡπειρώτες γονεῖς καί ἐξῆσε στό Γιάννενα. Σπούδασε ἱατρική στήν Ἰταλία καί ἔγινε προσωπικός γιατρός τοῦ Βελή, γιου τοῦ Ἀλῆ πασά. Ὁ Βηλαράς ἀγωνίστηκε γιά τήν προβολή τῆς ἐκφραστικῆς δύναμης τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας καί ἀσχολήθηκε μέ τήν ποίηση. Εἶναι ἀπό τούς προδρόμους τοῦ Σολωμοῦ. Ἔργα του: *Ἡ ρομερική γλῶσσα* (1814), *Ἰωάννου Βηλαρά, Ποιήματα καί πεζά τινα, ἐκδοθέντα παρὰ Ἀθανασίου Πολίτου* (1827).

ΒΙΖΥΗΝΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ (1849-1896). Γεννήθηκε στή Βιζύη τῆς Θράκης καί πέθανε στήν Ἀθήνα. Ἡ ποίησή του ταλαντεύεται ἀνάμεσα στό παλιό καί τό καινούριο καί δέν κατόρθωσε ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπό τίς ἀδυναμίες τοῦ ρομαντισμοῦ. Μέ τό πεζογραφικό του ἔργο ὅμως ὑπῆρξε πρωτοπόρος καί δικαίως τόν ἀποκάλεσαν πατέρα τοῦ διηγήματος. Εἶναι ἀπό τούς πρώτους πού ἔγραψαν ἡθογραφικό διήγημα ἀντλώντας τά θέματά του ἀπό τίς παιδικές του ἀναμνήσεις, τήν οἰκογενειακή του ζωή καί τό περιβάλλον τοῦ χωριοῦ του. Κύριο χαρακτηριστικό του εἶναι πῶς μέ τά διηγήματά του κατορθώνει νά παρουσιάζει ὁλοκληρωμένους

χαρακτήρες, πού τούς ψυχογραφεί σέ βάθος. Έγραψε σέ καθαρεύουσα γλώσσα, στο διάλογο όμως χρησιμοποιεί τή δημοτική. Έργα του: α) Ποίηση: *Ποιητικά Πρωτόλεια*, Κων/λη 1873. *Ο Κόδρος*, επικόν ποίημα, 1874. *Βοσπορίδες αύραι*, 1876 (άνέκδοτο). *Αττίδες αύραι*, Λονδίνο 1883 (1884). Άλλα ποιήματα. *Ποιήματα από τά χειρόγραφα «Λυρικά»*. Παιδικά (άνέκδοτα). Πεζά: Δημοσιεύτηκαν στήν Έστία από τό 1883-1895. Είναι τά διηγήματα *Τό άμάρτημα τής μητρός μου*, 1883. *Ποίος ήτον ό φονεύς τού άδελφού μου*, 1883. *Μεταξύ Πειραιώς και Νεαπόλεως*, 1883. *Αί συνέπειαι τής παλαιάς ιστορίας*, 1884. *Τό μόνον τής ζωής του ταξίδιον*, 1884. *Μοσκόβ Σελήμ*, 1895. Μελέτες: *Ανά τόν Έλικώνα*, 1930. Άπαντα: Τόμ. 1, 1955 (όπου και τά άνέκδοτα ποιήματα. Έπιμέλεια: Κ. Μαμώνη).

ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ. Γεννήθηκε τό 1912 στίς Κροκεές τής Σπάρτης. Στίχους άρχισε νά γράφει από τήν παιδική του ήλικία και ήδη τό 1929 τύπωσε τά μαθητικά του πρωτόλεια μέ τόν τίτλο *Κάτω από σκιές και Φάτα*. Η ποίησή του διακρίνεται γιά τό θεματικό και λυρικό πλούτο της καθώς και γιά μία νέα τεχνική πού συμβάλλει στήν αναμόρφωση τού ποιητικού μας λόγου. Έχει εκδώσει πολλές ποιητικές συλλογές. Τό 1972 εκδόθηκε επιλογή από τό ποιητικό του έργο μέ τό γενικό τίτλο *Όδοιπορία* σέ τρεις τόμους στίς Έκδόσεις Διογένης.

ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ (1867-1945). Γεννήθηκε στή Ναύπακτο και πέθανε στήν Αθήνα. Ιστοριοδίφης και λογοτέχνης. Στά διηγήματά του κυριαρχεί τό ήρωικό στοιχείο. Έκτός από τό καθαυτό λογοτεχνικό του έργο, εξέδωσε: *Αθηναϊκόν Άρχεϊον*, 1901. *Άρχεϊον Μακρυγιάννη*, 1907. *Απομνημονεύματα Σπυρομήλιου*, 1926. *Στρατιωτικά Ένθυμήματα τού Κασομούλη*, 1940. Έργα του: *Ιστορίες τού Γιάννου Έπαχτίτη* (Ψευδώνυμο τού Βλαχογιάννη), 1893. *Ο πετεινός*, 1912. *Μεγάλα χρόνια*, 1913. *Η πεταλούδα*, 1920. *Τού Χάρου ό χαλασμός*, πεζή σάτιρα, 1923. *Έρμος κόσμος*, διήγημα, 1923. *Γύροι τής άνέμης*, παραμύθια, 1923. *Λόγοι και άντίλογοι*, μικρά πεζά (1912-1914), 1925. *Τά παλικάρια τά παλιά*, 1931.

ΓΚΟΡΚΙ ΜΑΞΙΜ (1868-1936). Φιλολογικό ψευδώνυμο τού Άλ. Πεσκόφ. Ρώσος συγγραφέας από τούς κορυφαίους τής σοβιετικής λογοτεχνίας κι από τούς πιό γνήσιους εκπροσώπους τού ρεαλισμού. Έργα του: *Η μάνα* (1907). *Οι έξομολογήσεις* (1908), *Τά Πανεπιστήμιά μου*, *Βλέποντας και γράφοντας* κ.ά. Σημειώνουμε με επίσης τά θεατρικά του έργα *Ο βυθός* και *Οι Μικροαστοί*.

ΓΡΥΠΑΡΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ (1870-1942). Γεννήθηκε στή Σίφνο και πέθανε στήν Αθήνα. Σπούδασε Φιλολογία. Στήν άρχή έπηρεάστηκε από τόν παρνασσισμό κι άργότερα από τό συμβολισμό. Κύρια χαρακτηριστικά τής ποίησής του είναι ή άψογη τεχνική και ή πλαστική επεξεργασία τού στίχου (σύμφωνα μέ τίσ άπαιτήσεις τού παρνασσισμού), αλλά και ή μουσικότητα και ή ύποβλητικότητα (σύμφωνα μέ τίσ άρχές τού συμβολισμού). Γρήγορα έγκατέλειψε τή δημιουργική ποίηση κι άφιερώθηκε στή μετάφραση τών τραγικών τής αρχαιότητας. Έργα του: α) Ποίηση: *Σκαρβαίοι και Τερρακότες*, 1919, β' έκδ. 1928. β) Μεταφράσεις: *Αισχύλου τραγωδίες*, *Σοφοκλή τραγωδίες*: *Ηλέκτρα*, *Φιλοκτήτης*, *Αντιγόνη*, *Αίας*. Πλάτωνα: *Πολιτεία*, *Ευθύδημος*.

ΔΙΚΤΑΙΟΣ ΑΡΗΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο του Κ. Κωνσταντουράκη. Γεννήθηκε στο Ήράκλειο της Κρήτης το 1919. Η ποίησή του διακρίνεται για τόν προσωπικό της τόνο και τό λεπτό αίσθημα που τή διαποτίζει. Έκτός από τήν ποίηση άσχολήθηκε καί μέ τό δοκίμιο, μετάφρασε πολλά έργα καί συνέταξε διάφορες άνθολογίες. Έργα του: Ποιητικά: *Δώδεκα έφιαλτικές βενιέτες* (1936), *Άγνεία* (1938), *Άντιφατικός άνθρωπος* (1938), *Έλούσοθα* (1945), *Τά τετράδια του Άρη Δικταίου* (1948-1949), *Πολιτεία Α΄* (1956), *Πολιτεία Β΄* (1958). Δοκίμια: *Θεωρία ποιήσεως*, *Άνθολογίες: Άνθολογία παγκοσμίου ποιήσεως 2500 π.Χ., 1960.*

ΕΛΥΤΗΣ ΟΔΥΣΣΕΥΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο του Όδ. Άλεπουδέλη. Γεννήθηκε στο Ήράκλειο της Κρήτης τό 1911. Σπούδασε Νομικά στο Πανεπιστήμιο της Άθήνας καί φιλολογία στη Σορβόνη. Θεωρείται από τούς πιό σημαντικούς σύγχρονους ποιητές: ανανέωσε τήν έλληνική ποίηση μέ τήν πλούσια φαντασία του καί τήν αισιοδοξία του. Ποίηση χαρούμενη, νεανική, πλημμυρισμένη από φώς καί από Αιγαίο, φτάνει άργότερα στη σφαίρα του ύψηλου καί σέ πολυφωνικότερες συνθέσεις μέ τό *Άξιον έστί.* Έργα του: *Προσανατολισμοί* (1940), *Ήλιος ό πρώτος* (1943), *Άσμα ήρωικό καί πένθιμο για τό χαμένο άνθυπολοχαγό της Άλθανίας* (1945), *Έξι καί μία τύψεις για τόν ούρανό* (1960), *Άξιον έστί* (1960), *Τό φωτόδεντρο* (1971), *Τό μονόγραμμα* (1972), *Τά έτεροθαλή* (1974), κ.ά.

ΘΕΜΕΛΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ (1900-1976). Γεννήθηκε στη Σάμο. Από τό 1930 έγκαταστάθηκε στη Θεσσαλονίκη, όπου έργαζόταν ως καθηγητής. Στην ποίησή του έκφράζει τίς έμπειρίες καί τούς στοχασμούς του για τή ζωή καί τόν κόσμο μέ ύποκειμενικό ιδεαλισμό. Έκτός από ποιήματα έγραψε καί πολλές κριτικές μελέτες καί δοκίμια, μετάφρασε άρχαίες τραγωδίες καί έπιγράμματα. Έργα του: *Γυμνό παράθυρο* (1945), *Άνθρωποι καί πουλιά* (1947), *Όδη για νά θυμόμαστε τούς ήρωες* (1949), *Άκολουθία* (1950), *Συνομιλίες* (1953), *Δενδρόκηπος* (1955), *Τό πρόσωπο καί τό είδωλο* (1959), *Φωτοσκιάσεις* (1961), *Ή Νόνα παίζει* (1961), *Τό δίχτυ των ψυχών* (1965), *Έξοδος* (1968), *Ήλιοσκόπιο* (1971), *Δενδρόκηπος II* (1973), *Περιστροφή* (1973), *Κήποι* (1974), *Ars Poetica* (1974).

ΘΕΟΤΟΚΑΣ ΓΙΩΡΓΟΣ (1906-1966). Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη, αλλά καταγόταν από τή Χίο. Νέος έγκαταστάθηκε στην Άθήνα, όπου σπούδασε Νομικά. Άσχολήθηκε μέ τό μυθιστόρημα, τό δοκίμιο καί τό θέατρο. Είναι από τούς σημαντικότερους εκπροσώπους της γενιάς του '30. Διακρίνεται για τό λιτό ύφος του καί τήν καθαρότητα των στοχασμών του. Έργα του: *Πεζογραφήματα: Όρες άργίας* (1931), *Άργώ* (1936), *Εύριπίδης Πεντοζάλης* (1937), *Τό δαιμόνιο* (1938), *Λεωνής* (1940), *Έερά όδός* (1950), *Άσθενείς καί όδοιπόροι* (1964), *Ή άκρη του δρόμου* (1964), Δοκίμια, ταξιδιωτικά: *Έλεύτερο πνεύμα* (1929), *Έμπρός στο κοινωνικό πρόβλημα* (1932), *Στό κατώφλι των νέων καιρών* (1945), *Δοκίμιο για τήν Άμερική* (1954), *Προβλήματα του καιρού μας* (1956), *Πνευματική πορεία* (1961), *Ταξίδι στη Μέση Άνατολή καί τό Άγιον Όρος* (1961), *Θέατρο: Θέατρο Α΄* (1944), *Θέατρο Β΄* (1947), *Θεατρικά έργα*, τομ. 4.

ΘΕΟΤΟΚΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ (1872-1923). Γεννήθηκε καί πέθανε στην Κέρκυρα.

Στό Παρίσι παρακολούθησε μαθήματα φιλολογίας, μαθηματικών, φυσικών και φιλοσοφίας. Στά πρώτα του διηγήματα έδωσε μέ ρεαλιστική ακρίβεια εικόνες από τά ήθη καί τά πάθη τής εποχής του. Στά μεγαλύτερα όμως διηγήματα καί μυθιστορήματά του ό κοινωνικός προβληματισμός είναι περισσότερο έντονος. Έκείνο πού τόν ενδιαφέρει βασικά είναι νά ολοκληρώσει τούς χαρακτήρες του, νά τούς ψυχογραφήσει καί μέ τήν ιστορία τους νά δώσει μιάν εικόνα τής κοινωνίας τής εποχής του. "Όλα τά άλλα, ή γλώσσα, ή περιγραφή, ή αφήγηση, πού δημιουργούν ένα ύφος λιτό καί αυστηρό, υπότάσσονται σ' αυτό τό σκοπό. Έργα του: α) Ποίηση. *Σονέτα* β) *Πεζά: Έ τιμή καί τό χρήμα*, διήγημα, Κέρκυρα 1916, Άθήνα 1921. *Κατάδικος*, διήγημα 1919. *Έ ζωή καί ό θάνατος τού Καραβέλα*, Ήθογραφία, 1920. *Οί σκλάβοι στά δεσμά τους*, *Ό Άπελλις* κ.ά.

ΚΑΒΑΦΗΣ Κ. Π. (1863-1933). Γεννήθηκε καί πέθανε στήν Άλεξάνδρεια. Οί σπουδές του δέν ήταν συστηματικές. Έζησε σέ μιá εποχή, κατά τήν όποία εξακολουθούσε νά υπάρχει ή έπιρροή τών ρομαντικών ποιητών τής Άθήνας, πού άργότερα έπισκιάστηκαν από τή μεγάλη μορφή τού Παλαμά. Αύτός όμως, αντίθετα πρós τό ρεύμα πού ύπήρχε, δημιούργησε τή δική του ποίηση σπάζοντας τά καθιερωμένα σχήματα στή γλώσσα, στό στίχο καί στά θέματα, πού τά άντλεί από τόν κόσμο τής έμπειρίας του καί από τό ιστορικό μας παρελθόν, ιδιαίτερα τής άλεξανδρινής περιόδου. Στήν άρχή ή ποίησή του συνάντησε αντίδραση. Από τό 1930 όμως άρχίζει νά βρίσκει άναπόκριση. Σήμερα ό Καβάφης θεωρείται ως ό σημαντικότερος νεοέλληνας ποιητής μέ παγκόσμια άναγνώριση τής άξίας του. Ό δρόμος πού ακολούθησε ή σύγχρονη ελληνική ποίηση (από τή γενιά κυρίως τού '30 καί ύστερα) θά ήταν ίσως διαφορετικός, άν δέν είχε προηγηθεί ό Καβάφης. Γιατί όί ποιητές μας, άν άναγνώρισαν τή γνήσια καί καθαρή ποίηση τού Σολωμού καί στόθηκαν σκεπτικοί μπροστά στή μεγαλόστομη ρητορεία τού Παλαμά, μέ τήν ποίηση τού Καβάφη λύσανε πολλά προβλήματα πού έχουν σχέση μέ τήν τεχνική τού στίχου, τή γλώσσα καί τό θέμα.

Έργα του: Ποιήματα: *Άλεξάνδρεια* 1935, *Άνέκδοτα ποιήματα* (1882-1923), Φιλολογική έπιμέλεια Γ. Π. Σαββίδη.

ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ ΝΙΚΟΣ (1884-1957). Παράδειγμα έργατικότητας καί δημιουργικότητας έχει νά επιδείξει ένα έξαιρετικά πλούσιο καί πολύπλευρο έργο: Ποίηση, θεατρικά έργα σέ στίχους, φιλοσοφικά δοκίμια, ταξιδιωτικές έντυπώσεις· έχει μεταφράσει τόν Όμηρο (μαζί μέ τόν καθηγητή Ι. Θ. Κακριδή), τή Θεία Κωμωδία τού Δάντη, τό Φάουστ τού Γκαίτε. Από τά πιό άνήσυχα πνεύματα τού καιρού μας, ταξίδεψε σέ όλο σχεδόν τόν κόσμο καί κατέγραψε τίς έντυπώσεις του. Ό ίδιος ό Καζαντζάκης θεωρεί ως κατεξοχή έργο του τήν *Οδύσσεια*, έπικό ποίημα σέ 33.333 δεκαεφτασύλλαβους στίχους. Παγκόσμια γνωστός όμως έγινε μέ τά μυθιστορήματά του, πού τά έγραψε στά μεταπολεμικά χρόνια: *Βίος καί Πολιτεία τού Άλέξη Ζορμπά*, *Ό Χριστός Ξανασταυρώνεται*, *Ό Καπετάν Μιχάλης*, *Ό Φτωχούλης τού Θεοϋ*, *Ό τελευταίος Πειρασμός* είναι μυθιστορήματα πού έχουν μεταφραστεί σέ πολλές ξένες γλώσσες. Μετά τό θάνατό του τυπώθηκαν τά βιβλία *Άναφορά στό Γκρέκο* καί *Οί άδερφοφάδες*, καθώς καί ή ποιητική συλλογή

του Τερτσίνες. Ο Καζαντζάκης διακρίνεται για την πλούσια φαντασία του, τη βαθιά και πλατιά πνευματική του συγκρότηση, τον έντονο προβληματισμό και την αγωνία του για τα μεταφυσικά και ήθικα προβλήματα του ανθρώπου.

ΚΑΛΒΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ (1792-1869), Γεννήθηκε στη Ζάκυνθο. Σέ ηλικία δέκα ετών πήγε στην Ίταλία με τον πατέρα του. Εκεί γνώρισε αργότερα το μεγάλο συμπατριώτη του αλλά Ίταλο ποιητή Ούγο Φόσκολο και έζησε μερικά χρόνια μαζί του ως γραμματέας του. Δεν έκαμε συστηματικές σπουδές και είναι σχεδόν αυτοδίδακτος. Έντούτοις η αγάπη του για τα γράμματα και τη μάθηση τον ανέδειξε σε έναν από τους πιο μορφωμένους ανθρώπους του καιρού του. Η Έλληνική Επανάσταση ενέπνευσε τον Κάλβο. Έγραψε είκοσι ωδές. Οι πρώτες δέκα με τον τίτλο *Λύραι* τυπώθηκαν το 1824 στη Γενεύη και οι άλλες δέκα το 1826 στο Παρίσι. Οι ωδές του δονούνται από θερμό πατριωτισμό και διακρίνονται για τον υψηλό και σοβαρό τόνο τους, την ιδιόρρυθμη γλώσσα και την πρωτότυπη τεχνική τους. Άλλα ποιήματα στα ελληνικά δεν έγραψε. Το 1826 ήρθε στην Ελλάδα και από το 1827 ως το 1852 έμεινε στην Κέρκυρα, όπου διετέλεσε καθηγητής στην Ίόνιο Ακαδημία. Από το 1852 ως το θάνατό του έζησε στην Αγγλία, όπου και τάφηκε. Το 1960 με ενέργειες του ελληνικού κράτους έγινε η ανακομιδή των όστων του Κάλβου στην ιδιαίτερη πατρίδα του Ζάκυνθο. Ως ποιητής έμεινε άγνωστος ως το 1888, όποτε τον «ανάκαλυψε» και τον παρουσίασε στο ελληνικό κοινό ο Παλαμās. Από τότε γράφτηκαν πολλά για τον Κάλβο και την ποίησή του και σήμερα θεωρείται από τους κορυφαίους ποιητές μας. Βασικό βοήθημα για τη μελέτη της ζωής και του έργου του είναι το αφιέρωμα της Νέας Έστίας (Σεπτ. 1960).

ΚΑΡΑΓΑΤΣΗΣ Μ. (Αθήνα 1908-1960), Φιλολογικό ψευδώνυμο του Δημήτρη Ροδόπουλου. Σπούδασε Νομικά. Είναι ο πολυγραφότερος πεζογράφος της γενιάς του '30. Διακρίνεται για την πλούσια φαντασία και τη νατουραλιστική καταγραφή της ζωής που συνοδεύεται από μία άπαισιόδοξη διάθεση. Έργα του: *Μυθιστορήματα: Ο συνταγματάρχης Λιάπκιν* (1933). *Χίμαιρα* (1940). *Γιούγκερμαν* (1940). *Ο κοτζάμπασης του Καστρόπυργου* (1944). *Ο μεγάλος ύπνος* (1946). *Αίμα χαμένο και κερδισμένο* (1947). *Ο αντιπλοίαρχος Βασίλης Λάσκος* (1948). *Τά στερνά του Μίχαλου* (1949). *Ο θάνατος κι ο Θόδωρος* (1955). *Ο κίτρινος Φάκελος* (1956). *Σέργιος και Βάκχος* (1959). *Τό 10* (1962). *Διηγήματα: Τό συναξάρι των άμαρτωλών* (1935). *Η λιτανεία των άσεθών* (1940). *Νυχτερινή ιστορία* (1943). *Πυρετός* (1945). *Τό νερό της βροχής* (1950). *Τό μεγάλο συναξάρι* (1952). *Θέατρο: Μπάρ Έλδοράδο. Κάρμεν*. Έγραψε επίσης μία τρίτομη *Ιστορία των Έλλήνων*.

ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ ΑΝΤΡΕΑΣ, Κριτικός και ποιητής. Γεννήθηκε στην Άνδρο στα 1910 και νωρίς ασχολήθηκε με τη λογοτεχνία και ιδιαίτερα με την ποίηση. Μελέτησε τό έργο του Κ. Παλαμά και πρώτος αυτός παρουσίασε τον ποιητή Γ. Σεφέρη. Εξέδωσε τό περιοδικό *Τά Νέα Γράμματα*, όπου δημοσίευσε πολλά δοκίμια και κριτικές γύρω από τη σύγχρονη ποίηση. Θεωρείται αξιόλογος κριτικός της γενιάς του '30. Έργα του: *Ο ποιητής Γιώργος Σεφέρης* (1931), *Γύρω από τη σύγχρονη ελληνική ποίηση* (1962), *Πεζογράφοι και πεζογραφήματα της γενιάς του Τριάντα* (1962), *Γύρω στον Παλαμά* (1932) κ.ά.

ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ (1865-1922) Γεννήθηκε στα Λεχαινά και πέθανε στο Μαρούσι της Αθήνας. Γατρός στην αρχή στο έμπορικό ναυτικό κι ύστερα στο έλληνικό στρατό. Άρχισε γράφοντας στην καθαρεύουσα, αργότερα όμως έγινε θερμός οπαδός της δημοτικής. Λαμπρός χειριστής της γλώσσας, πού κάποτε γίνεται περίτεχνη, έγραψε διηγήματα πού διακρίνονται γιά τήν άρτια οργάνωση τους. Δέν περιορίστηκε όμως στην άπλή ήθογραφία· προσπάθησε νά δώσει και μιá ρεαλιστική εικόνα τής έποχής του. (Ζητιάνος) Έργα του: Πεζά: *Διηγήματα*, 1892. *Η λυγερή*, 1896. *Ο ζητιάνος*, 1897. *Λόγια τής Πλώρης*, 1899. *Παλιές αγάπες*, 1900. *Ο Άρχαιολόγος*, 1904. *Διηγήματα του γυλιού*, 1922. *Διηγήματα γιά τά Παλικάρια μας*, 1922.

ΚΑΡΟΥΖΟΣ ΝΙΚΟΣ. Γεννήθηκε στο Ναύπλιο τό 1926. Σπούδασε Νομικά και Πολιτικές Έπιστήμες στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Η ποίησή του, μέ τή μοντέρνα τεχνική της, εκφράζει τήν αγωνία και τό άγχος τής έποχής. Είναι διαποτισμένη μέ θρησκευτικότητα, πλούσιο στοχασμό και λυρικό τόνο. Έργα του: *Η επιστροφή του Χριστού* (1954), *Νέες δοκιμές* (1954), *Σημείο* (1955), *Είκοσι ποιήματα* (1955), *Διάλογοι* (1956), *Ποιήματα* (1961), *Η έλαφος των άστρων* (1962), *Ο ύπνόσακκος* (1964), *Πενθήματα* (1969), *Χορταριασμένα χάσματα* (1974). Πήρε τό κρατικό βραβείο ποίησης (1962) και τό βραβείο τής Ομάδας των Δώδεκα (1963).

ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ ΚΩΣΤΑΣ (1896-1928). Γεννήθηκε στην Τρίπολη και σπούδασε Νομικά στην Αθήνα. Εργάστηκε ως δημόσιος υπάλληλος και υπηρέτησε σέ διάφορες έπαρχιακές πόλεις μέ τελευταία τήν Πρέβεζα, όπου αυτοκτόνησε. Είναι από τούς σημαντικότερους ποιητές του μεσοπολέμου και ή ποίηση του επηρέασε πολλούς νεώτερους ποιητές. Εκφράζει μέ τό έργο του τό πνεύμα τής διάλυσης και τής δυσπιστίας τής έποχής του. Έργα του: *Ο πόνος του ανθρώπου και των πραγμάτων* (1919), *Νηπενθή* (1921), *Έλεγεία και σάτιρες* (1927). Μετάφρασε επίσης ξένους ποιητές κυρίως Γάλλους, και έγραψε ελάχιστα πεζά.

ΚΑΣΔΑΓΛΗΣ ΝΙΚΟΣ. Γεννήθηκε στην Κω τό 1928 και είναι μόνιμα εγκατεστημένος στη Ρόδο. Άσχολήθηκε μέ τήν πεζογραφία και δημοσίευσε πρωτότυπες εργασίες του και μεταφράσεις στις Έποχές και σέ άλλα περιοδικά. Έργα του: α) *Διηγήματα: Σπιλιάδες* (1952), *Μυθολογία* (1977). β) *Μυθιστορήματα: Τά δόντια τής μυλόπετρας* (1955), *Κεκαρμένοι* (1959), *Εγώ είμi Κύριος ο Θεός σου* (1961), *Η δίψα* (1970).

ΚΑΣΟΜΟΥΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ (1795-1872). Άγωνιστής του Εικοσιένα από τή Σιάτιστα. Πολέμησε στο Μεσολόγγι κατά τή διάρκεια τής Πολιορκίας καθώς και σέ άλλες μάχες. Ήταν μορφωμένος και μετά τήν απελευθέρωση πήρε διάφορα αξιώματα: έκτακτος στρατοδίκης, Φρούραρχος Αθηνών κτλ. Τό 1832 άρχισε νά γράφει τά «*Ενθυμήματα στρατιωτικά τής Έπαναστάσεως των Έλλήνων από του 1821 μέχρι του 1833*». Τό έργο του αυτό τό τελείωσε τό 1841. Έκατό χρόνια αργότερα τό έργο εκδόθηκε σέ τρεις τόμους μέ επιμέλεια του Γιάννη Βλαχογιάννη.

ΚΑΣΤΑΝΑΚΗΣ ΘΡΑΣΟΣ (1901-1967), Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη και έζησε τα χρόνια της ζωής του στο Παρίσι, όπου και πέθανε. Παρακολούθησε από κοντά τη διδασκαλία του Ψυχάρη στο Πανεπιστήμιο της Σορβόνης. Έγραψε κυρίως μυθιστορήματα και διηγήματα. Είναι πεζογράφος με αξιόλογη συνθετική δύναμη και ψυχογραφική ικανότητα. Έργα του: *Μυθιστορήματα: Πρίγκιπες* (1924), *Στό χορό της Εύρώπης* (1929), *Η φυλή των ανθρώπων* (1932), *Μυστήρια της Ρωμιοσύνης* (1933), *Μεγάλοι άστοί* (1935), *Τόν καιρό της Ειρήνης* (1942), *Ο Χατζη-Μανουήλ* (1956), *Η παγίδα* (1962). Διηγήματα: *Η χορεύτρια Κοντεσσίνα Φελεσιτά* (1928), *Τό Παρίσι της νύχτας και του Έρωτα* (1929), *Τό μαστίγιο και οι πολυέλεοι* (1930), *Ο όμογενής Βλαδίμηρος* (1936), *Ο Ρασκάγας* (1939), *Η φάρσα της νιότης* (1944), *Εφτά ιστορίες* (1944), *Η προδομένη Γαλλία* (1945), *Επιλογή, δέκα διηγήματα* (1944).

ΚΟΝΔΥΛΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ (1861-1920), Γεννήθηκε στο χωριό Άνω Βιάνου της Κρήτης και πέθανε στο Ήράκλειο. Άσχολήθηκε με τη δημοσιογραφία. Μελέτησε τους αρχαίους Έλληνες συγγραφείς και ξένη λογοτεχνία. Καλλιέργησε με επιτυχία το χρονογράφημα. Τό καλύτερο έργο του πού τόν επέβαλε ως πεζογράφο είναι *ο Πατούχας*. Έργα του: Διηγήματα: *Άθ. Φέξης*, 1884. *Ο Πατούχας*, 1892. *Οι Άθλιοι των Αθηνών*, 1895. *Όταν ήμουν δάσκαλος και άλλα διάφορα διηγήματα*, Φέξης, 1916. *Πρώτη Αγάπη*, διήγημα, Χανιά, 1919. *Ένώ διέβαινα*, 1916 (χρονογραφήματα).

ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ ΦΩΤΗΣ (1895-1965), Γεννήθηκε στο Άιβαλί (Κυδωνίες) της Μ. Ασίας. Τό έργο του ξεχωρίζει γιά τό ιδιότυπο ύφος του και τόν έντονα χρωματισμένο λόγο του. Ο Κόντογλου διοχετεύει στά έργα του τή βαθιά αγάπη του στην ιδιαίτερη πατρίδα του και τή μεγάλη αφοσίωσή του στίς παραδόσεις μας και στην όρθοδοξία. Παράλληλα μέ τήν πεζογραφική του επίδοση, άσχολήθηκε μέ τή ζωγραφική και άναδείχτηκε ένας από τούς πιό σημαντικούς άγιογράφους. Έργα του: *Pedro Cazas* (1919), *Βασάντα* (1923), *Ταξίδια* (1928), *Φημισμένοι άντρες και ληομονημένοι* (1942), *Ιστορίες και περιστατικά* (1944), *Μυστικός κήπος* (1944), *Αρχαίοι άνθρωποι* (1945), *Τ' Άιβαλί, ή πατρίδα μου*, *Η πονεμένη Ρωμιοσύνη* κ.ά.

ΚΟΡΑΗΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ (1748-1833), Γεννήθηκε στή Σύμρνη. Σπούδασε ιατρική στο Μονπελλιέ της Γαλλίας και έγκαταστάθηκε τό 1788 στο Παρίσι. Ο 18ος αιώνας διαμόρφωσε τό στοχασμό του. Ήταν ό πιό φωτισμένος από τούς διδασκάλους του Γένους και αφιέρωσε όλη του τή ζωή στην άναγέννηση της έλληνικής παιδείας. Πίστευε ότι προϋπόθεση γιά τήν άποτίναξη του δουλικού ζυγού και τή διασφάλιση της έλευθερίας ήταν ή παιδεία του Γένους. Έργα του: *Άδελφική διδασκαλία* (1798), *Άσμα πολεμιστήριον* (1802) *Σάλπισμα Πολεμιστήριον* (1801), *Πρόδρομος Έλληνικής Βιβλιοθήκης* (1805), *Έλληνική Βιβλιοθήκη*, περιλαμβάνει 16 τόμους (1807-1826), *Έλληνικής Βιβλιοθήκης πάρεργα* τόμοι 9 (1807-1826). *Άτακτα Τόμοι 1-5*, (1828-1835).

ΚΟΡΝΑΡΟΣ ΒΙΤΣΕΝΤΖΟΣ. Γεννήθηκε στη Σητεία της Κρήτης. Ή άκριβής χρονολογία της γεννήσεως και του θανάτου του δέν είναι γνωστή. Υπολογίζεται ότι γεννήθηκε γύρω στά 1600 και πέθανε στά 1670-1680. Είναι ό μεγαλύτερος ποιητής στην περίοδο της Κρητικής Λογοτεχνίας. Ή ποίησή του έχει την ίδια θερμότητα και άμεσότητα έκφρασης μέ τά δημοτικά μας τραγούδια. "Άλλο χάρισμα πού διαθέτει είναι ή άφηγηματική δύναμη και ή δημιουργική πνοή. Έργα του: *Θυσία του Άβραάμ* (έκδ. α΄ Βενετία 1696), *Έρωτόκριτος* (έκδ. α΄ Βενετία 1713).

ΚΩΣΤΑΝΤΑΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ (1753-1844), Διδάσκαλος του Γένους. Γεννήθηκε στίς Μηλιές του Πηλίου και χειροτονήθηκε ιεροδιάκονος. Γιά ένα διάστημα ήταν Διευθυντής της Σχολής του Βουκουρεστίου. Σπούδασε φιλοσοφία. Δίδαξε στά Άμπελάκια και ίδρυσε τή σχολή των Μηλιών (1816), τήν όποία πλούτισε μέ πολλά βιβλία. Έργα του: *Νεωτερική Γεωγραφία* (1791), τήν όποία συνέγραψε μέ τό Δανιήλ Φιλιππίδη. Άσχολήθηκε επίσης και μέ μεταφράσεις ξένων έργων.

ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ (Ληξούρι 1811-1901), Σπούδασε στην Ίόνιο Άκαδημία της Κέρκυρας, Νομικά στη Γαλλία και στην Ίταλία. Προοδευτικός και μαχητικός, πολέμησε μέ τό έργο του τήν πρόληψη, τή δεισιδαιμονία, τήν πλάνη, τήν άδικία, τήν ύποκρισία και καθετί πού στέκεται έμπόδιο στην έλευθερία και τήν πρόοδο. Διώχτηκε γι΄ αυτό και κατατρέχτηκε πολύ, αλλά συνέχισε τόν άγώνα του πάντα μέ τό ίδιο θάρρος και μέ τό ίδιο πείσμα. Έργα του: Ποιήματα: *Τό Ληξούρι εις τούς 1836* (1845) *Στιχουργήματα διάφορα* (1872). Πεζά: *Τά μυστήρια της Κεφαλονιάς* (1856). *Ίδού ό άνθρωπος* (1866). Τά Άπαντα του Λασκαράτου σέ 3 τόμους, Έκδόσεις Άτλας 1959.

ΛΟΡΚΑ ΦΕΝΤΕΡΙΚΟ ΓΚΑΡΘΙΑ (1899-1936), Ίσπανός λυρικός ποιητής. Γεννήθηκε κοντά στη Γρανάδα. Σπούδασε φιλοσοφία και νομικά και άσχολήθηκε κυρίως μέ τήν ποίηση και τό θέατρο. Ή ποίησή του δέχεται τίς επιδράσεις από τίς νέες τάσεις πού επικρατούσαν στην Εύρώπη, αλλά είναι βαθιά ριζωμένη στην παράδοση της πατρίδας του. Οί ήρωες των θεατρικών του έργων είναι οί άπλοί άνθρωποι της Άνδαλουσίας μέ τίς χαρές, τά πάθη και τά δικά τους ήθη. Έργα του: α) Ποίηση: *Ταιγκάνικα τραγούδια* (1927). *Ταιγκάνικα ρομανσέρο* β) Θέατρο: *Ή θαυμαστή μπαλωματού* (1930), *Δόν Περγλίμπλιν και Μπελίσια* (1931), *Ματωμένος γάμος* (1933), *Γιέρμα* (1934), *Τό σπίτι της Μπερνάντα* Άλμπα (1936) κ.ά. Έκτελέστηκε από τούς φαλαγγίτες του Φράνκο.

ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ (1797-1864), Γεννήθηκε στη Δωρίδα κι ό πατέρας του ήταν άρματολός. Έπιφανής άγωνιστής του Εικοσιένα διακρίθηκε ιδιαίτερα στην πολιορκία της Άκρόπολης και στους Μύλους της Λέρνης όπου νίκησε τόν Ίμπραήμ (16 Ίανουαρίου 1825). Μετά τήν άπελευθέρωση άγωνίστηκε κατά της άπολυταρχίας ζητώντας πολιτικές έλευθερίες και Σύνταγμα. Ήταν ό κύριος έμπνευστής της επαναστάσεως της 3ης Σεπτεμβρίου 1843. Πήρε τό βαθμό του Στρατηγού. Παράλληλα μέ τούς άγώνες του έγραψε τά *Άπομνημονεύματα*, έρ-

γο πού αναδειχνει τό Μακρυγιάννη σέ λαμπρό πεζογράφο μέ πηγαία άφηγηματική δύναμη καί ειλικρίνεια αισθημάτων. Τό έργο του δονείται από έλληνικότητα καί από άγάπη γιά τήν πατρίδα καί τήν έλευθερία. Τό ανακάλυψε, τό άποκατέστησε καί τό δημοσίευσε ό λογοτέχνης Γιάννης Βλαχογιάννης τό 1907.

ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ (1869-1943). Γεννήθηκε στό Μεσολόγγι καί πέθανε στην Άθήνα. «Ό Μαλακάσης κατέχει πιά στέρα τή θέση του στην παράδοση του νεοελληνικού ποιητικού λόγου καί βρίσκεται έξω από κάθε άμφιβολία ή διαπίστωση πώς πολλά από τά ποιήματά του θά λογαριάζονται πάντα σαν πηγαία καί αυτόδύναμα λυρικά ξεσπάσματα, γεμάτα καθαρότητα, ευγένεια, χάρη καί πάθος» (Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος). Έργα του: Ποίηση: *Συντρίμματα*, 1899. *Ωρες*, 1903. *Πεπρωμένο*, 1909. *Ασφόδελοι*, 1918. *Ό Μπαταριάς, ό Τάκη Πλούμας, Μπάυρον*, 1920. *Αντίφωνα*, 1931. *Τά έρωτικά*, 1939. *Τά Μεσολογγίτικα*, 1946. Άπαντα: τόμ. 1-2, 1964 (Γ. Βαλέτας).

ΜΑΡΚΟΡΑΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ (Κεφαλονιά 1826 - Κέρκυρα 1911). Σπούδασε Νομικά καί Φιλολογία στην Ιταλία. Επιστρέφοντας, τό 1852, εγκαταστάθηκε οριστικά στην Κέρκυρα κι έγινε φίλος του Σολωμού καί μέλος της συντροφιάς του. Άσχολήθηκε άποκλειστικά μέ τήν ποίηση κι έδωσε επίσης λίγες μεταφράσεις κλασικών έργων. Η ποίησή του διακρίνεται γιά τήν προσήλωσή της στη σολωμική παράδοση τόσο στά θέματα όσο καί στη στιχουργική επεξεργασία. Έργα του: *Ό όρκος* (1875). *Ποιητικά έργα* (1890). *Μικρά ταξίδια* (1898).

ΜΑΤΕΣΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ (Ζάκυνθος 1794 - Σύρος 1875). Φίλος του Σολωμού καί όπαδός του στις γλωσσικές του πεποιθήσεις, ό Μάτεσης έγραψε ποιήματα πού διακρίνονται γιά τήν απλότητα καί τήν ευγένεια των αισθημάτωννιά πραγματεία γιά τήν ύποστήριξη της δημοτικής γλώσσας. Επίσης μετέφρασε έργα της αρχαίας ελληνικής καί της Εύρωπαϊκής λογοτεχνίας. Τό βασικό έργο του όμως είναι τό θεατρικό δράμα *Ό Βασιλικός* (1830).

ΜΠΑΛΖΑΚ ΟΝΟΡΕ (1799-1850). Γάλλος μυθιστοριογράφος. Πέρασε τή ζωή του μέ πολλές στερήσεις καί εργαζόταν πολύ. Στά έργα του δίνει εικόνες σχετικά μέ τά ήθη των ανθρώπων τής εποχής του. Οί ήρωες των μυθιστορημάτων του καθιερώθηκαν ως ανθρώπινοι τύποι. Είναι μαζί μέ τό Μολιέρο οί μεγαλύτεροι δημιουργοί ανθρώπινων τύπων. Στά κείμενά του δείχνει ιδιαίτερο πάθος γιά τή λεπτομέρεια. Τό μυθιστόρημά του είναι ρεαλιστικό. *Ό Μπαλζάκ θεωρείται δάσκαλος του μυθιστορήματος.* Έργα του: *Εύγενία Γκραντέ* (1834). *Τό κρίνο στην κοιλάδα* (1837). *Ό πατέρας Γκοριό* (1835). *Οί Σουάνοι* (1829). *Η άναζήτηση του άπόλυτου* (1835) κ.ά. Έχοντας ως παράδειγμα τό Δάντη έδωσε γενικό τίτλο στό έργο του *Άνθρώπινη κωμωδία*.

ΜΠΕΡΑΤΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ (1904 - 1968). Γεννήθηκε στην Άθήνα. Είναι από τους πιο σημαντικούς πεζογράφους μας. Τά έργα του διακρίνονται γιά τό βαθύ και σεμνό ήρωικό τους πνεύμα καί τή λιτή καί γνήσια έκφραση. Έργα του: *Διασπορά*

(1930), *Αυτότιμωροῦμενος* (1935), *Στιγμές* (1940), *Ὀδοιπορικό τοῦ '43* (1946), *Στρόβιλος* (1961), *Τό πλατύ ποτάμι* (1965).

ΜΠΟΥΜΗ-ΠΑΠΠΑ ΡΙΤΑ. Γεννήθηκε στή Σύρο τό 1906. Ἀπό τό 1920 - 1928 σπούδασε στήν Ἱταλία ἰταλική καί γαλλική φιλολογία καί παιδαγωγικά. Τό 1930 ὀρίστηκε διευθύντρια στό Βρεφοκομεῖο καί Νηπιαγωγεῖο τῆς Σύρου. Ἀπό τό 1939 ζεῖ στήν Ἀθήνα. Ἡ ποίησή της χαρακτηρίζεται ἀπό μιά τρυφερή γυναικεία εὐαισθησία, πού καταλήγει σέ ἕνα εὐγενικό καί μελαγχολικό λυρισμό. Ἔργα της: *Τά τραγούδια τῆς ἀγάπης* (1930), *Οἱ σφυγμοί τῆς σιγῆς* (1935), *Καινούρια Χλόη* (1949), *Τό ρόδο τῆς Ὑπαπαντῆς* (1960), *Λαμπρό Φθινόπωρο* (1961), *Χίλια σκοτωμένα κορίτσια* (1963), κ.ἄ.

ΜΠΩΝΤΑΛΙΡ ΚΑΡΟΛΟΣ (1821-1887). Γεννήθηκε καί πέθανε στό Παρίσι. Ἡ συλλογή του *Ἀνθη τοῦ κακοῦ* (1857) ἀποτέλεσε σταθμό ὄχι μόνο γιά τή γαλλική, ἀλλά καί γιά τήν εὐρωπαϊκή ποίηση. Μέ τήν ποίησή του ἄνοιξε καινούριο δρόμο πού φέρνει ἀπό τό ρομαντισμό στή νεώτερη ποίηση. Τήν ἀξία του χαρακτηρίσε εὐστοχα ὁ Οὐγκώ μέ τήν περίφημη φράση του: «Τά Ἀνθη τοῦ Κακοῦ φέρνουν μιά καινούρια ἀνατριχίλα στήν Τέχνη». Ἄλλα του ἔργα: *Ρομαντική Τέχνη*, *Μικρά ποιήματα σέ πεζό*. Μετάφρασε ἐπίσης τά ἔργα τοῦ Ἑντγκαρ Πόε.

ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΣ (1892-1969). Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Εὐστρ. Σταματοπούλου. Γεννήθηκε στή Συκαμιά τῆς Λέσβου. Γράφτηκε στή Φιλοσοφική καί τή Νομική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἀλλά διέκοψε τίς σπουδές του, γιά νά πάρει μέρος ὡς ἐθελοντής στούς Βαλκανικούς Πολέμους. Ἡ περιπέτειά του αὐτή τοῦ ἔδωσε τό ὕλικό γιά τά πρῶτα, καί σπουδαιότερα, ἔργα του. Ὁ Μυριβήλης εἶναι ἴσως ὁ πιό προικισμένος πεζογράφος τῆς γενιᾶς τοῦ '30, μέ δυνατά ταλέντο καί ἔντονο προσωπικό ὕψος. Τό ἔργο του τό χαρακτηρίζει πλούτος θεμάτων, πηγαῖο αἶσθημα καί πλούσια καί φροντισμένη γλώσσα. Ἔργα του: *Μυθιστορήματα: Ἡ ζωὴ ἐν Τάφω* (1924), *Ἡ δασκάλα μέ τά χρυσά μάτια* (1933), *Ὁ Βασίλης ὁ Ἀρθανίτης* (1943), *Τά Παγανά* (1945), *Ἡ Παναγιά ἡ γοργόνα* (1949). *Διηγήματα: Κόκκινες ἱστορίες* (1915), *Διηγήματα* (1928), *Τό πράσινο βιβλίο* (1935), *Τό γαλάζιο βιβλίο* (1939), *Τό κόκκινο βιβλίο* (1952), *Τό βυσσινί βιβλίο* (1959). Ἐγινε ἀκαδημαϊκός.

ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ (1867-1951). Ἀσχολήθηκε ἀπρὸ κλειστικά μέ τήν πεζογραφία καί ἔγραψε διηγήματα, μυθιστορήματα καί θεατρικά ἔργα. Ἦταν ἀπό τίς πιό σημαντικές πνευματικές προσωπικότητες τοῦ καιροῦ του καί τό ἔργο του εἶναι πλούσιο σέ ὄγκο. Ἄν κι ἡ πολυγραφία του ἀποβαίνει κάποτε σέ βάρος τῆς ποιότητος τοῦ ἔργου του, ὁ Ξενόπουλος συνδυάζει τή λογοτεχνική φλέβα μέ τήν ἐπιδεξιότητα τοῦ τεχνίτη καί κατορθώνει νά ζωντανάψει στό ἔργο του τήν κοινωνία τῆς ἐποχῆς του. Τά πιό γνωστά ἔργα του εἶναι: *Διηγήματα: Ἡ ἀναθρεφτή* (1900), *Τό ζακυνθινό μαντίλι* (1921), *Μυθιστορήματα: Μαργαρίτα Στέφα* (1893), *Ὁ κόκκινος βράχος* (1905), *Πλούσιοι καί φτωχοί* (1919). *Θέατρο: Φωτεινὴ Σάντρη* (1908), *Στέλλα Βιολάντη* (1909), *Ὁ Πειρασμός* (1910), *Φοιτηταί* (1920), *Ὁ*

ποπολάρος (1934). Τά "Απαντα του Ξενόπουλου ἔχουν ἐκδοθεῖ σέ 11 τόμους στίς ἐκδόσεις Μπίρη.

ΟΥΡΑΝΗΣ ΚΩΣΤΑΣ (1890-1953), Λογοτεχνικό ψευδώνυμο τοῦ Κώστα Νεάρχου. Γεννήθηκε στήν Κωνσταντινούπολη, ἀλλά καταγόταν ἀπό τό Λεωνίδιο τῆς Κυνourίας. Ἀσχολήθηκε μέ τή δημοσιογραφία. Ταξίδεψε στήν Ἑλλάδα καί στήν Εὐρώπη καί τίς ἐντυπώσεις του τίς ἔδωσε στά ταξιδιωτικά του βιβλία. Σημαντική ἦταν ἡ προσφορά του στήν ἐξέλιξη τοῦ εἴδους αὐτοῦ. Στήν ποίησή του εἶναι ἔντονη ἡ διάθεση τῆς φυγῆς καί τῆς νοσταλγίας. Ἔργα του: α) ποίηση: *Σάν ὄνειρο* (1907), *Spleen* (1912), *Νοσταλγίες* (1920). β) Ταξιδιωτικά: *Soly Sombra* (1934), *Σινά, τό Θεοβάδιστον ὁρος* (1944), *Γλαυκοί δρόμοι* (1947), *Ταξίδια στήν Ἑλλάδα* (1949).

ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΩΣΤΗΣ (1859-1943), Γεννήθηκε στήν Πάτρα στίς 13 Ἰανουαρίου 1859 καί πέθανε στήν Ἀθήνα στίς 27 Φεβρουαρίου 1943. Πέρασε τά παιδικά του χρόνια στό Μεσολόγγι. Σπούδασε Νομικά. Τό 1926 ἔγινε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐπί πενήντα σχεδόν χρόνια ὑπῆρξε ἡ κορυφαία μορφή τῶν γραμμάτων μας. Ἀγωνίστηκε μέ πάθος γιά τήν ἐπικράτηση τῆς ἐθνικῆς μας γλώσσας καί τήν ἀναγέννηση τοῦ ἔθνους μας. Μέ τήν ποίησή του ἐκφράζει τά ἰδανικά τῆς γενιᾶς του, παράλληλα ὅμως πολλές φορές χαμηλώνει τή φωνή του, γιά νά διοχετεῦσει τή νοσταλγία γιά τήν παιδική του ζωή καί τή θλίψη γιά τίς οἰκογενειακές του συμφορές. Ἀπό τίς ποιητικές του συλλογές οἱ σπουδαιότερες εἶναι: ὁ *δωδεκάλογος τοῦ γύφτου*, *Ἡ φλογέρα τοῦ βασιλιᾶ*, *Οἱ καημοί τῆς λιμνοθάλασσας*, *Ἡ Πολιτεία καί ἡ μοναξιά*, *Οἱ βωμοί*. Ἔργα του: α) Ποίηση: *Τά τραγούδια τῆς πατρίδας μου*, 1886. *Ὁ ὕμνος τῆς Ἀθηνᾶς*, 1889. *Τά μάτια τῆς ψυχῆς μου*, 1892. *Ἰαμβοί καί ἀνάπαιστοι*, 1897. *Ὁ τάφος*, 1898. *Ἡ ἀσάλευτη ζωή*, 1904. *Ὁ δωδεκάλογος τοῦ γύφτου*, 1907. *Ἡ φλογέρα τοῦ βασιλιᾶ*, 1910. *Οἱ καημοί τῆς λιμνοθάλασσας μέ τά σατιρικά γυμνάσματα*, 1912. *Ἡ Πολιτεία καί ἡ μοναξιά*, 1912. *Βωμοί*, 1915. *Τά παράκαιρα*, 1918. *Τά δεκατετράστιχα*, Ἀλεξάνδρεια 1919. *Οἱ πεντασύλλαθοι*, *Τά παθητικά κρυφομιλήματα*, *Οἱ λύκοι*, *Δυό λουλούδια ἀπ' τά ξένα*, 1925. *Δειλοί καί σκληροί στίχοι*, Σικάγο 1928. *Ὁ κύκλος τῶν τετράστιχων* 1929. *Περάσματα καί χαίρετισμοί*, 1931. *Οἱ νύχτες τοῦ Φήμιου*, 1935. *Βραδινή φωτιά*, 1944. β) Πεζά: *Θάνατος Παλικαριοῦ*, 1901. *Τρισεγγενη, δράμα σέ τέσσερα μέρη*, 1903. *Διηγήματα*, 1920. γ) Κριτικά: *Τά πρῶτα κριτικά*, 1913. *Πεζοί δρόμοι*, τόμ. 1-3, 1928-1934. *Τά χρόνια μου καί τά χαρτιά μου*. *Ἡ ποιητική μου*, τόμ. 1-2, 1933-1940 κ.ἄ. δ) Ἀπαντα: Τόμοι 1-15, ἐκδοση ἰδρύματος Παλαμά μέ τήν ἐπιμέλεια τοῦ Γ. Κ. Κατσιμπαλή.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ Ι. Μ. Γεννήθηκε τό 1901 στό Αἰτωλικό. Σπύδασε Φιλολογία. Λυρικός κι εὐαίσθητος, μ' ἐφόδια τή φιλολογική του παιδεία καί τήν πνευματική του ὀξυδέρκεια, ἀσχολήθηκε μέ ὅλα τά εἶδη τοῦ λόγου. Ἔργα του: *Ποίηση: Τό βιβλίο τῆς Μιράντας*, 1924. *Λυρικά σχέδια*, 1933. *Ἀλκυόνη*, 1950. *Ὁ κύκλος τῶν ζωδίων*, 1952. *Τό παράθυρο τοῦ κόσμου*, 1950. Πεζά: *Οἱ δυό κι ἡ νύχτα*,

μυθιστόρημα, 1944. *Χαμοζωή*, μυθιστόρημα, 1945. *Τὰ ἐφτά κοιμισμένα παιδιά*, 1951 κ.ἄ. Ταξιδιωτικά: *Μορφές τῆς ἑλληνικῆς γῆς*, 1937. *Ἑλληνικοὶ ὀρίζοντες*, 1940. *Σκαρβαῖος ὁ ἱερός· ἡ Αἴγυπτος*, 1950. *Εὐρώπη*, 1953. *Πολιτεῖες τῆς Ἀνατολῆς*, 1954 κ.ἄ. Κριτικά, δοκίμια: *Τὰ πρόσωπα καὶ τὰ κείμενα*, τόμ. 1- 6, 1943-1956. *Ὅμιλίες τῆς γυμνῆς ψυχῆς*, 1946. *Ὁ στοχασμός καὶ ὁ λόγος*, 1954 κ.ἄ.

ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ (1851-1911), Γεννήθηκε καὶ πέθανε στὴ Σκία-θο. Ἦταν γιός κληρικοῦ. Γράφτηκε (1874) στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ καὶ παράλληλα μάθαινε ξένες γλῶσσες. Ἡ ζωὴ του ἦταν γεμάτη στερήσεις. Γιὰ νὰ τὴν ἀντιμετωπίσει ἐργάστηκε ὡς δημοσιογράφος καὶ μεταφραστὴς σ' ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ. Τὰ πρῶτα του μυθιστορήματα (*Ἡ Μετανάστις*, *Οἱ ἔμποροι τῶν Ἑθνῶν*, *Ἡ Γυφτοπούλα*) εἶναι ἐπηρεασμένα ἀπὸ τὸ ρομαντισμό. Ἀπὸ τὸ 1885 ὅμως ἀρχίζει νὰ γράφει ἠθογραφικὰ διηγήματα. Πηγὴ ἐμπνευσῆς του ἦταν πάντοτε ἡ χριστιανικὴ του πίστη κι ἡ ζωὴ τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων τῆς πατρίδας του, κυρίως. Γι' αὐτὸ στὰ διηγήματά του αὐτὰ ὑπάρχει ἐντονη νοσταλγία. Δὲν δείχνει πάντοτε ἐξαιρετικὴ φροντίδα γιὰ τὸ ὕφος του. Ἡ γλῶσσα του ἔμεινε ὡς τὸ τέλος ἰδιότυπη καθαρεύουσα κι ἡ διάρθρωση τῶν διηγημάτων του εἶναι κάποτε χαλαρὴ. Αὐτὴ ὅμως ἡ χαλάρωση κι ἡ ἀφροντισία σέ συνδυασμό μὲ τίς περιγραφές, πού εἶναι γεμάτες ἀπὸ τὴν πνοὴ τῆς λυρικῆς ποίησης, ἴσως ν' ἀποτελοῦν τὴν ἰδιαίτερη χάρη τῆς μεγάλης του τέχνης. Ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα διηγήματά του σημαντικότερο θεωρεῖται ἡ *Φόνισσα*. Ἔργα του: *Ἐχούμ γίνεαι πολλές ἐκδόσεις τῶν ἔργων του*. Ἀναφερόμε τίς κυριότερες: 1) Βιβλιοθήκη Φέξη: 1912-1914 2) Ὁ ἐκδότης Ἡλ. Δικαῖος Χριστουγεννιάτικα (1916), Πασχαλινὰ (1912) καὶ Πρωτοχρονιάτικα διηγήματα (1914) 3) Ὁ ἐκδότης Κ. Ἐλευθερουδάκης - Ἀπαντα 1. Τόμ. 1-5 (ἐπιμέλεια Γ. Βαλέτα, 1954-1956) 2. Τόμ. 1-3 (ἐπιμέλεια Μιχ. Περάνθη).

ΠΑΠΠΑΣ ΝΙΚΟΣ, Γεννήθηκε στὰ Τρίκαλα τὸ 1900. Σπούδασε Νομικά. Ξεκίνησε ὡς ὁπαδὸς τῆς ἄδολης ποίησης, μέσα στὰ πλαίσια πού χάραξαν οἱ Γάλλοι συμβολιστές. Κατὰ τὴν κατοχὴ ὅμως μεταστράφηκε σέ μιὰ «ρεαλιστικὴ ἀντίληψη», ὅπως τὴ χαρακτηρίζει. Ἔργα του: Ποίηση: *Τὰ παραμῦθια τοῦ ὑπνοβάτη*, *Σήματα ἀπὸ μιὰ τρικυμία*, *Τὰ χέρια* κ.ἄ.

ΠΟΛΙΤΗΣ ΚΟΣΜΑΣ (1893-1974), Φιλολογικὸ ψευδώνυμο τοῦ Πάρη Ταβελουῶδη. Γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα, ἀλλὰ πολὺ νωρὶς ἡ οἰκογένειά του ἐγκαταστάθηκε στὴ Σμύρνη. Μετὰ τὴ μικρασιατικὴ καταστροφὴ ξαναγύρισε πρόσφυγας στὴν Ἀθήνα. Εἶναι ἀπὸ τοὺς πιὸ σημαντικοὺς πεζογράφους μας. Τὰ ἔργα του διακρίνονται γιὰ τὴν ἐκφραστικὴ τους λεπτότητα καὶ τὸ μέτρο. Ὁ Πολίτης ἀντλεῖ τὰ θέματά του ἀπὸ τὸ ἀστικό περιβάλλον καὶ παρουσιάζει τὸν κόσμον του μὲ ἀσυνήθιστη πληρότητα καὶ γνησιότητα. Ἔργα του: *Λεμονόδασος* (1928), *Ἐκάτη* (1933), *Ἐρόικα* (1938), *Τρεῖς γυναῖκες* (1943), *Τό Γυρί* (1945), *Ἡ Κορομηλιά* (1955) - νουβέλες, *Στοῦ Χατζηφράγκου* (1964). Μετὰ τὸ θάνατό του ἐκδόθηκε τὸ μυθιστόρημα *Τέρμα*, πού ὁ συγγραφέας δὲν πρόλαβε νὰ τὸ τελειώσῃ. Ἐκτός ἀπὸ τὴν καθαρὰ δημιουργικὴ του παραγωγὴ, πλούσιο εἶναι καὶ τὸ μεταφραστικὸ του ἔργο.

ΠΟΥΣΚΙΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΕΡΓΙΕΒΙΤΣ (1799-1837). Ὁ μεγαλύτερος Ρώσος ποιητής τοῦ περασμένου αἰώνα. Ὑπάλληλος τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, ἐξορίστηκε ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα στὸν Καύκασο γιὰ τὰ σατιρικά του ποιήματα. Ὁ τόπος τῆς ἐξορίας του μέ τὴ μεγαλοπρεπὴ ἀγριότητα τῆς φύσης καὶ τὰ ἦθη τῶν ἡμιάγριων λαῶν στάθηκε πλούσια πηγὴ ἐμπνεύσεως. Ἡ γλώσσα του εἶναι πλούσια, λυγερὴ καὶ μελωδική. Ἡ ποιήσῃ του εἶναι νηφάλια, ἀν καὶ ὁ χαρακτήρας του ἦταν βίαιος. Αὐτὸ ἐξάλλου στάθηκε ἡ αἰτία τοῦ θανάτου του. Πέθανε σὲ μονομαχία, μόλις 38 ἐτῶν. Ἔργα του: *Ὡδὴ στὸ ἐγχειρίδιο, Γαθριηλῖς, Ὁ Αἰχμάλωτος τοῦ Καυκάσου, Οἱ ἀδελφοὶ κακοῦργοι, Ἡ βρῦση τοῦ Μπαξέ Σερέ, Οἱ ἀσιγγανοί, Ὁ Βόρις Γκοντουνόφ, Ὁ Εὐγένιος Ὀνέγκιν, Πολτάβα* κ.ἄ. Ἐγραψε ἀκόμα θεατρικὰ ἔργα (*Ὁ φιλάργυρος ἱππότης, Ὁ Μόζαρτ καὶ ὁ Σαλιέρι* κ.ἄ.) καθὼς καὶ διηγήματα: *Ἡ κόρη τοῦ λοχαγοῦ, Ἡ ντάμα πίκια, Τὰ νέα τοῦ Μπέλκιν* κ.ἄ.

ΡΗΓΑΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗΣ (1757-1798). Πρόδρομος καὶ πρωτομάρτυρας τῆς ἐλευθερίας. Γεννήθηκε στὸ Βελεστίνο τῆς Θεσσαλίας. Ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα στὴ Ζαγορά τοῦ Πηλίου. Ὑπηρετήσε ὡς γραμματικὸς στὴν Πόλη καὶ στὴ Βλαχία καὶ τὸ 1796 πῆγε στὴ Βιέννη, ὅπου ἀνέπτυξε ἔντονη πολιτικὴ καὶ ἐθνικὴ δράση. Προσανατολίζεται ἰδεολογικὰ ἀπὸ τίς φιλελεύθερες ἰδέες τῆς Γαλλίας καὶ συλλαμβάνει τὸ σχέδιο νὰ ἀπελευθερωθοῦν ὅλοι οἱ σκλαβωμένοι στὴν Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία λαοί. Εἶχε γνωριμίες μέ Γάλλους πολιτικούς καὶ πνευματικούς ἀνθρώπους. Οἱ αὐστριακὲς ἀρχὲς τὸν συνέλαβαν καὶ τὸν παρέδωσαν στοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι τὸν ἐκτέλεσαν στὸ Βελιγράδι. Ἔργα του: *Σχολεῖον ντελικάτων ἐραστῶν* (1790), *Φυσικῆς Ἀπάνθισμα* (1790), *Ἡθικός τρίπους, Θούριος, Μεγάλη Χάρτα* (1797), *Νέα πολιτικὴ διοίκησις* (1871).

ΡΙΤΣΟΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. Γεννήθηκε στὴ Μονεμβασία τὸ 1909. Ἀρχισε νὰ γράφει ποιήματα ἀπὸ τὰ μαθητικά του χρόνια. Ὄταν πρωτοεμφανίστηκε στὴν ποίηση προξένησε μεγάλη ἐντύπωση μέ τὴν ποιητικὴ του γνησιότητα καὶ τὸν ἐκφραστικὸ του πλοῦτο. «Νὰ παραμερίσουμε γιὰ νὰ περάσεις», ἔγραψε τότε γι' αὐτόν ὁ Παλαμᾶς. Εἶναι ἀπὸ τοὺς πιὸ σημαντικούς ἐκπροσώπους τῆς γενιᾶς τοῦ '30. Ἡ ποιήσῃ του διακρίνεται γιὰ τὴν πλοῦσια καὶ πλατιά ροὴ τῆς καὶ γιὰ τὸν προβληματισμὸ τῆς σὲ πολλὰ καὶ ποικίλα θέματα, κυρίως κοινωνικά. Πολυγραφότατος, ἔχει ἐκδῶσει πληθὸς ἀπὸ ποιητικὰ συλλογές. Τὸ 1975 τὰ ποιήματά του συγκεντρώθηκαν σὲ 4 μεγάλους τόμους (ἔκδ. Κέδρος), ἀλλὰ ἡ ποιητικὴ παραγωγὴ του συνεχίζεται. Τελευταία συλλογὴ του τὸ *Γίνεσθαι* (1977). Ποιήματά του ἔχουν μεταφραστεῖ σὲ πολλές γλώσσες.

ΡΟΪΔΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ (Σύρος 1836 - Ἀθήνα 1904). Ἀπὸ Χιώτες γονεῖς γεννήθηκε στὴν Ἑρμούπολη. Πέρασε ἕνα μέρος τῆς παιδείας του ἡλικίας στὴ Γένουσα τῆς Ἰταλίας. Ἀργότερα πῆγε στὴ Γερμανία ὅπου σπούδασε Νομικὰ καὶ Φιλοσοφία. Προικισμένος μέ εὐφυΐα καὶ κριτικὴ δύναμη, μορφωμένος καὶ γλωσσομαθὴς ὁ Ροΐδης ἀσχολήθηκε κυρίως μέ τὴν πεζογραφία (θέατρο, μυθιστόρημα, δοκίμιο), ὅπου σημείωσε μεγάλη ἐπιτυχία καὶ ἐπηρέασε τὴν ἐποχὴ του. Ἔργα του: *Ἡ Πάπισσα Ἰωάννα* (1866), ἱστορικὸ μυθιστόρημα πού μεταφράστηκε σὲ πολλές γλώσσες, *Περὶ συγχρόνου Ἑλληνικῆς ποιήσεως* (1877), *Περὶ συγχρόνου ἐν Ἑλ-*

λάδι κριτικής (1877), *Πάρεργα* (1885), *Εἰδωλα*, γλωσσικές μελέτες (1893). Δημοσίευσε επίσης πολλά διηγήματα σε διάφορα περιοδικά και πλήθος μικρότερες μελέτες. Τά "Απαντά του σε 2 τόμους, ἔκδ. *Βίβλος* (1955).

ΣΑΜΑΡΑΚΗΣ ΑΝΤΩΝΗΣ. Γεννήθηκε στην Ἀθήνα τό 1919. Σπούδασε Νομικά. Ἀπό μικρός ἔγραφε στίχους. Ἡ επίσημη ἐμφάνισή του στη λογοτεχνία ἔγινε τό 1954 μέ τή συλλογή διηγημάτων *Ζητεῖται ἐλπίς*. Ἄλλα ἔργα του: *Διηγήματα: Ἀρνούμαι* (1961). *Μυθιστορήματα: Σῆμα κινδύνου* (1959), *Τό λάθος* (1965), *Τό διαβατήριό* (1973). Τά βιβλία του ἔχουν μεταφραστεῖ σε πολλές γλώσσες.

ΣΑΡΑΝΤΑΡΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ (1908-1941). Ὁ πρόωρα χαμένος ποιητής μας (πέθανε ἀπό τίς κακουχίες τοῦ ἀλβανικοῦ μετώπου) ἀσχολήθηκε παράλληλα μέ τή φιλοσοφία καί τό δικαίό κι ἦταν ἕνας ἀπό τοὺς πιό καλλιεργημένους ἀνθρώπους τοῦ καιροῦ του. Δημοσίευσε ποιήματα, Φιλολογικές μελέτες καί φιλοσοφικά δοκίμια σε διάφορα περιοδικά. Ἡ ποίησή του ἐντυπωσίαζε μέ τοὺς νέους ἐκφραστικούς της τρόπους, τή «μοντέρνα» τεχνική, τήν πυκνότητα καί τήν ἐλλειπτικότητα της. Ὅλο τό ἔργο του τυπώθηκε τό 1961 σε ἕνα τόμο μέ τόν τίτλο *Ποιήματα*.

ΣΑΡΟΓΙΑΝ ΟΥΙΛΙΑΜ (1908-), Ἀμερικανός πεζογράφος καί θεατρικός συγγραφέας. Γιά τό δραματικό του ἔργο *Ὁ χρόνος τῆς ζωῆς σου* τιμήθηκε μέ τό βραβεῖο Πούλιτσερ, ἐνῶ μέ τό ἔργο του *Ἀνθρώπινη Κωμωδία*, πού ἔγινε κινηματογραφική ταινία πῆρε, τό βραβεῖο Ὄσκαρ (1942) ὡς ὁ καλύτερος συγγραφέας τῆς χρονιάς. Γόνιμος, εὐστροφος καί χιουμορίστας θεωρεῖται ἀπό τοὺς κριτικούς ὅτι συνδυάζει τήν καλοσύνη τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου καί τό ἀμερικανικό χριστιανικό πνεῦμα.

ΣΑΧΤΟΥΡΗΣ ΜΙΑΤΟΣ. Γεννήθηκε στην Ὑδρα τό 1919. Ἡ ποίησή του ἔχει ἄμεση σχέση μέ τόν ὑπερρεαλισμό. Δέν ἔμεινε ὅμως δουλικά δεμένος μέ αὐτόν. Ὅλο τό ἔργο του εἶναι μιά διαρκὴς προσπάθεια γιά ἀποδέσμευση ἀπό τὰ καλούπια. Ἡ ποίησή του στηρίζεται στην εἰκόνα, πού ἐκφράζει τήν τραγική πραγματικότητα μέσα ἀπό τήν ἀντίθεση: τόν κόσμο ὅπως εἶναι καί ὅπως τόν βλέπει ὁ ποιητής. Εἶναι μιά ποίηση ὑποβλητική. Ἐργα του: *Ἡ λησμονημένη* (1945), *Παραλογές* (1948), *Μέ τό πρόσωπο στόν τοῖχο* (1952), *Ὅταν σᾶς μιῶ* (1956). *Τά φάσματα ἢ Ἡ χαρά στόν ἄλλο δρόμο* (1958), *Περίπατος* (1960), *Τά στίγματα* (1962), *Σφραγίδα ἢ Ἡ ὁδοῦ σελήνη* (1964), *Τό σκεῦος* (1971). Τό ἔργο του συγκεντρώθηκε σε ἕναν τόμο τό 1977 μέ τόν τίτλο *Ποιήματα*.

ΣΕΦΕΡΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ (1900-1971). Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Γιώργου Σεφεριάδη. Γεννήθηκε στη Σμύρνη καί πέθανε στην Ἀθήνα. Σπούδασε Νομικά καί ἀκολούθησε τό διπλωματικό κλάδο. Ἀποχώρησε ἀπό τήν ὑπηρεσία μέ τό βαθμό τοῦ πρεσβευτῆ. Θεωρεῖται ὡς ὁ πιό σημαντικός Νεοέλληνας ποιητής, πού μαζί μέ τόν Ἐλύτη συνέβαλε στην ἀνανέωση τῆς ἐλληνικῆς ποίησης μέ τοὺς τολμηροὺς ἐκφραστικούς τρόπους. Στά ὠριμότερα ἔργα του παρατηρεῖται λιτότητα καί ἀδρότητα στά ἐκφραστικά μέσα καί ἕνας ἡρεμος καί χαμηλός τόνος. Τά θέματα του σχετίζονται μέ τό δῶμα τοῦ μικρασιατικοῦ ἐλληνισμοῦ, τήν ἀγωνία

καί τήν προσμονή τοῦ πολέμου, τίς πικρές ἐμπειρίες καί τή μοίρα τοῦ ἑλληνισμοῦ μέσα στό χώρο καί τήν ἱστορία. Ἔργα του: Ποιήματα: *Στροφή* (1931), *Ἡ Στέρνα* (1932), *Μυθιστόρημα* (1935). *Τετράδιο γυμνασμάτων* (1928-1935) 1940, *Ἡμερολόγιο καταστροφῆς* (1940), *Ποιήματα 1* (1940), *Ἡμερολόγιο καταστροφῆς Β'* (1944), *Κίχλη* (1947), «...Κύπρον, οὐ μ' ἐθέσπισεν...» (1955), *Τρία κρυφά ποιήματα* (1966). Ὅλες του οἱ συλλογές ἐκδόθηκαν ἐπανειλημμένα μέ τόν τίτλο *Ποιήματα*. Πεζά: *Δοκιμές* (τόμ. 2, 1974), *Μέρες* (τόμοι 5). Μετάφρασε Ἐλισσάβετ, τήν Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννη, τό Ἄσμα ἁσμάτων. Τό 1963 τιμήθηκε μέ τό βραβεῖο Νόμπελ τῆς Λογοτεχνίας.

ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ ΑΓΓΕΛΟΣ (1884-1951). Γεννήθηκε στή Λευκάδα καί πέθανε στήν Ἀθήνα. Ἡ ποίησή του δονεῖται ἀπό τήν ἀγάπη του γιά τόν ἄνθρωπο καί τή λατρεία του γιά τήν ἀρχαία ἑλληνική παράδοση καί τή φύση. Ἐκεῖνο πού ἰδιαίτερα πρέπει νά τοῦ ἀναγνωριστεῖ εἶναι ἡ ἔξοχη ποιότητα τοῦ λυρισμοῦ του. «Ἡ προσπάθεια τῆς γενιάς τοῦ 1880, ὁ πόθος γιά μιᾶ σύνθεση, ὅπου θά ἐμπαιναν τά λογγῆς στοιχεῖα τῆς ἑλληνικῆς παράδοσης καί μαζί οἱ πνευματικές ἐπιτεύξεις τῆς Δύσης, ὁλοκληρώνεται μέ τό ἔργο τοῦ Σικελιανοῦ. Αὐτό πού ἐζήτησε ἐκεῖνη ἡ γενιά, τό ἐπέτυχε ὁ Σικελιανός» (Κ. Θ. Δημαρᾶς). Ἔργα του: α) Ποίηση: *Λυρικός βίος*, τόμ. Α-Γ, 1946-1947 Τόμ. Α', *Ἀλαφροῖςκιωτος, Ραψωδίες τοῦ Ἰονίου, Λυρικά Α'*. Τόμ. Β', *Πρόλογος στή ζωή, Ἡ Συνειδηση τῆς Γῆς μου, ἡ Συνειδηση τῆς Φυλῆς μου, ἡ Συνειδηση τῆς Γυναίκας, ἡ Συνειδηση τῆς πίστεως, ἡ Συνειδηση τῆς προσωπικῆς δημιουργίας*. Τόμ. Γ', *Μήτηρ Θεοῦ, Τό Πάσχα τῶν Ἑλλήνων, Λυρικά Β'*. β) Τραγωδίες: Τόμ. 3 μέ τό ὀνικό τίτλο *Θυμέλη*. Τόμ. Α', *Ὁ διθύραμβος τοῦ Ρόδου, Ὁ Δαίμονας στήν Κρήτη, Σίβυλλα* (1950) Τόμ. Β', *Χριστός Λυόμενος, Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ* (1950) Τόμ. Γ', *Ἀσκληπιός* (1954). Σέ χωριστό τόμο ἐκδόθηκε ἡ τραγωδία *Ὁ Χριστός στή Ρώμη*. Ἄλλα ἔργα του: Πολλές μελέτες, ἀρθρα μεταφράσεις.

ΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ ΤΑΚΗΣ. Γεννήθηκε τό 1917 στόν Πύργο τῆς Ἡλείας. Σπούδασε ἱατρική. Ἔργα του: Ποίηση: *Μεταίχμιο*, 1951. *Ἀσματα*, 1953. *Ἡ γνωριμία μέ τόν Μάξ*, 1956. *Μεταίχμιο Β'*, 1957. *Ἑλένη*, 1957. *Ἡ νύχτα καί ἡ ἀντίστιξη*, 1957. *Τό ἄσμα τῆς Ἰωάννας καί τοῦ Κωνσταντίνου*, 1961. *Ἡ ποίηση τῆς ποίησης*, 1964. (Εἶναι συγκεντρωμένα καί στή συγκεντρωτική ἐκδοχή *Συλλογή Ι*, 1976) *Πέτρες*, 1972. *Νεκρόδειπνος*, 1972. *Χρονικό* 1975. Κριτικά του σημειώματα δημοσιεύτηκαν σέ πολλά περιοδικά.

ΣΟΛΩΜΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. (1798-1857) Γιός τοῦ ἀρχοντα Νικολάου Σολωμοῦ καί μιᾶς γυναίκας τοῦ λαοῦ, τῆς Ἀγγελικῆς Νίκλη, ὁ Διονύσιος Σολωμός γεννήθηκε στή Ζάκυνθο. Σέ ἡλικία δέκα ἐτῶν φεύγει γιά τήν Ἰταλία, ὅπου μένει σπουδάζοντας (στό Λύκειο τῆς Κρεμόνας καί στό Πανεπιστήμιο τῆς Παβίας) δέκα χρόνια. Σπούδασε Νομικά ἀλλά στήν πραγματικότητα ἀσχολήθηκε κυρίως μέ τή λογοτεχνία καί ἔγραψε κιόλας ἀξιόλογα ποιήματα στά ἰταλικά. Γυρίζοντας στή Ζάκυνθο ἀφήνει τά ἰταλικά καί ἀφοσιώνεται στήν ἑλληνική ποίηση καί γλῶσσα. Μετά τά πρῶτα λυρικά τραγούδια του (Ἡ Ἀγνώριστη, ἡ Ξανθοῦλα κ.ἄ.) γράφει τό 1823 Τόν ὕμνο εἰς τήν Ἐλευθερίαν καί τήν ἐπόμενη χρονιά τήν Ὠδή στό

Μπάυρον. Ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση ἔχει ἤδη ξεσπάσει καί ὁ Σολωμός βρίσκει σ' αὐτή τήν πηγή τῆς ἐμπνευσης καί τό νόημα τῆς ποιήσεώς του. Τό 1828 πηγαίνει στήν Κέρκυρα, ὅπου μένει ὡς τό θάνατό του. Τά γνωστότερα ἔργα του εἶναι: Ποιήματα: *Ἡ Φαρμακωμένη*, *Ὁ Λάμπρος*, *Ὁ Κρητικός*, *οἱ Ἐλεῦθεροι Πολιορκημένοι*, *ὁ Πόρφυρας*. Πεζά: *Ὁ Διάλογος καί Ἡ γυναίκα τῆς Ζάκυνθος*. Στά τέλη τῆς ζωῆς του ξανάγραψε ποιήματα στά ἰταλικά μέ τήν πρόθεση νά τά ἐπεξεργαστεῖ κατόπι στά ἑλληνικά. Παρ' ὅλο πού τό ἔργο τοῦ Σολωμοῦ ἔμεινε ἀποσπασματικό, ὁ Σολωμός εἶναι ὁ πιό σημαντικός ποιητής τῆς Νεοελληνικῆς λογοτεχνίας. Μέ τή δύναμη τοῦ ταλέντου του ἀξιοποίησε τή λαϊκή μας γλῶσσα, τή διαμόρφωσε ποιητικά καί δημιουργήσε μ' αὐτήν ἔργο μεγαλόπνοο, πού ἔγινε πρότυπο γιά τούς μεταγενέστερους ποιητές μας.

ΤΕΡΖΑΚΗΣ ΑΓΓΕΛΟΣ Γεννήθηκε στό Ναύπλιο τό 1907. Ἀσχολήθηκε κυρίως μέ τήν πεζογραφία, ἔγραψε ὅμως καί θεατρικά ἔργα καί κριτικά ἄρθρα. Στά μυθιστορήματά του περιγράφει μέ ζωντάνια τή μικροαστική ζωή. Ἐξάιρεση κάνει στό μυθιστόρημά του *Πριγκιπέσσα Ἰζαμπώ*, ὅπου ζωντανεύει τήν ἐποχή τῆς Φραγκοκρατίας στήν Πελοπόννησο τόν 13ο αἰώνα. Στά δοκίμια καί τίς μελέτες του ὑπάρχει βαθύς στοχασμός καί φιλοσοφική ἐνημέρωση. Ἔργα του: Μυθιστορήματα: *Δεσμῶτες* (τόμ. 1-2, 1932), *Ἡ παρακμή τῶν Σκληρῶν* (1933), *Ἡ μενεξεδένια πολιτεία* (1937), *Ἡ Πριγκιπέσσα Ἰζαμπώ* (1945), *Ταξίδι μέ τόν Ἑσπερο* (1946), *Δίχως Θεό* (1951), *Μυστική ζωή* (1957). Διηγήματα: *Ὁ ξεχασμένος* (1925), *Φθινοπωρινή συμφωνία* (1929), *Τοῦ ἔρωτα καί τοῦ θανάτου* (1943), *Ἡ στοργή* (νουβέλα, 1944), *Ἀπρίλης, Τό βιβλίο τοῦ γιοῦ μου* (1946). Θεατρικά: *Αὐτοκράτωρ Μιχαήλ* (1936), *Γαμήλιο ἐμβατήριο* (1937), *Ὁ σταυρός καί τό σπαθί* (1939), *Θεοφανώ* (1953), *Νύχτα στή Μεσόγειο* (1958), *Θωμᾶς ὁ διψυχος* (1962), κ.ἄ. Δοκίμια: *Προσανατολισμός στόν αἰώνα* (1963), *Ἑλληνική ἐποποιία 1940-1941* (1964). Πέθανε τό 1979

ΤΖΕΗΜΣ ΤΖΟΥΪΣ (1882-1941) Μεγάλος Ἴρλανδός συγγραφέας. Σπούδασε στό Δουβλίνο Φιλοσοφία καί Φιλολογία καί ἔζησε γιά πολλά χρόνια μακριά ἀπό τήν πατρίδα του, πρῶτα στήν Τερνέστη, ὅπου δίδαξε ξένες γλῶσσες καί ἀργότερα στή Ζυρίχη. Τό 1920 ἐγκαταστάθηκε στό Παρίσι. Ἔργα του: *Δουβλινέζοι, Τό πορτραῖτο ἑνός καλλιτέχνη*, *Ὁδυσσεύς*, *Finnegans Wake*.

ΤΕΡΤΣΕΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ (1800-1874). Γεννήθηκε στή Ζάκυνθο καί πέθανε στήν Ἀθήνα. Ἦταν δικαστής κι ἔγινε κυρίως γνωστός ἀπό τή δίκη τοῦ Κολοκοτρώνη. Κατόπι ἐργάστηκε ὡς βιβλιοφύλακας στή βιβλιοθήκη τῆς Βουλῆς. Τό ποιητικό ἔργο του διακρίνεται γιά τό θερμό πατριωτισμό του ἐνῶ στήν τεχνολογία ἀκολουθεῖ κυρίως τήν παράδοση τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Ἔργα του: *Τό φίλημα* (1833), *Ἀπλή γλῶσσα* (1847), *Κόριννα καί Πίνδαρος* (1853), *Οἱ γάμοι τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου* (1856). Ἐγραψε καί τά ἀπομνημονεύματα τοῦ Κολοκοτρώνη.

ΧΑΤΖΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ Γεννήθηκε τό 1914 στά Γιάννενα. Καλλιέργησε κυρίως τό διήγημα. Τό ἔργο του διακρίνεται γιά τήν ἀγάπη πρὸς τόν ἄνθρωπο καί τά προ-

βλήματά του. Έργα του: *Φωτιά* (μυθιστόρημα 1947), *Τό τέλος της μικρής μας Πόλης* (διηγήματα, 1962), *Άνυπεράσπιστοι* (διηγήματα, 1964), *Τό διπλό βιβλίο* (μυθιστόρημα, 1976), *Σπουδές* (διηγήματα, 1977).

ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ (1868-1920). Γεννήθηκε στο Άργινιο. Σπούδασε Νομικά. Πέθανε ενώ ταξίδευε με πλοίο για την Ίταλία. Τόν έθαψαν στο κοιμητήριο του Πρίντεζι. Η ποίησή του είναι διαποτισμένη από ρομαντική διάθεση που συνδυάστηκε με την ασάφεια και τη μουσικότητα του συμβολισμού. Στο πεζογραφικό του έργο ακολουθεί το ρεαλισμό και ξεπερνώντας την παράδοση της ήθογραφίας στρέφει το ενδιαφέρον του σε θέματα περισσότερο κοινωνικά. Ξαναγύρισε όμως στο συμβολισμό με τό *Φθινόπωρο*. Έργα του: α) Ποίηση: *Τά τραγούδια της έρμιάς*, 1898. *Τά έλεγεία και τά ειδύλλια*, 1898. *Άπλοι τρόποι*, 1920. *Βραδινόι θρύλοι*, 1920. β) Πεζά: *Άγάπη στό χωριό*, 1910. *Ό υπεράνθρωπος*, 1915. *Ό πύργος του άκροπόταμου*, 1915. *Τάσω, στό σκοτάδι κι άλλα διηγήματα*, 1916. *Φθινόπωρο*, 1917. *Άννιώ κι άλλα διηγήματα*, 1923. Συγκεντρωτική έκδοση. *Ποιήματα*, Ίκαρος (1955). *Άπαντα*, Πεζά 1-11, Ίκαρος (1956-1957).

ΧΟΡΤΑΤΣΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Γεννήθηκε στο Ρέθυμνο. Πότε γεννήθηκε και πότε πέθανε δέν ξέρουμε. Άκμάζει πάντως στά χρόνια 1585 - 1600. Με αυτή τή βάση ύπολογίζεται ή γέννησή του στά 1550 - 1555 και ό θάνατός του γύρω στό 1610. Είναι «λογιότατος» συγγραφέας και πιθανό νά σπούδασε, όταν ήταν νέος, στην Ίταλία. Είναι έπιβλητική προσωπικότητα και ό καλύτερος θεατρικός συγγραφέας τής περιόδου τής Κρητικής Λογοτεχνίας. Άσχολήθηκε με όλα τά θεατρικά είδη: *Τραγωδία* (*Ερωςφίλη*), *Κωμωδία* (*Κατζούρμπος*) και ποιμενικό δράμα (*Γύπαρης ή Πανώρια*).

ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ (1772-1847). Γεννήθηκε στην Καστοριά και μεγάλωσε στό Βουκουρέστι. Άνήκε στον κύκλο του Δημήτρη Καταρτζή. Σπούδασε Φιλολογία, Φιλοσοφία, Ίατρική και Νομικά. Ύπηρέτησε στίς αϋλές των ήγεμόνων Μουρούζηδων και Ίω. Κατατζά ως πολιτειολόγος και λόγιος. Έγραψε και ποιήματα στά όποια μιμείται μεταγενέστερα «άνακρεόντεια» ποιήματα. Είναι ή πρώτη αξιόλογη ποιητική φωνή που άκούστηκε στην Ελλάδα μετά την άλωση τής Κρήτης από τους Τούρκους (1669). Έργα του: *Γραμματική τής Αιολοδωρικής* (1805), *Λυρικά* (1811) κ.ά.

ΨΥΧΑΡΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ (1854-1929). Γεννήθηκε στην Όδησσό και πέθανε στό Παρίσι. Καθηγητής τής γλωσσολογίας στό Παρίσι από τό 1904 έπηρέασε σημαντικά τή γενιά του 1880 και συνέβαλε στην επικράτηση του δημοτικισμού. Οί γλωσσικές του άντιλήψεις έφταναν καμιά φορά σε άκρότητες. Για τή συνεισφορά του όμως στον άγώνα του δημοτικισμού δίκαια θεωρήθηκε ως άρχηγός του. Έργα του: Πεζά: *Τό ταξίδι μου*, 1888. *Τ' όνειρο του Γιαννίρη*, 1897. *Τά δυό άδέρφια*, 1910-1911, *Στόν ίσκιο του πλατάνου*, δεκαπέντε διηγήματα, 1911. *Άγνή*, 1912-13 κ.ά. Άπαντα, έπιμέλεια Ν. Βρεττάκου, τόμ. 1-3.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Α' ΑΠΟ ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΜΑΣ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Σελ.

1. Νεοελληνική Λογοτεχνία. Οί αρχές.	7
2. Τά δημοτικά τραγούδια. Είσαγωγή.	7
3. Παραλογές:	
— Τού γιοφουριού της Άρτας. Ν. Γ. Πολίτη, Έκλογαί.	10
— Τού κύρ Βοριά. Ν. Γ. Πολίτη, Έκλογαί.	13
4. Άκριτικά:	
— Ο θάνατος του Διγενή. Ν. Γ. Πολίτη, Έκλογαί.	16
5. Ιστορικά:	
— Της Άγια Σοφιάς. Ν. Γ. Πολίτη, Έκλογαί.	18
— Τό παιδομάζωμα. Γ. Ίωάννου, Τά δημοτικά μας τραγούδια. ...	21
— Τού Δράμαλη. Ν. Γ. Πολίτη, Έκλογαί.	21
6. Μοιρολόγια:	
— Τρία μοιρολόγια. Ν. Γ. Πολίτη, Έκλογαί.	23
8. Φώτη Κόντογλου: Τά έμορφα τραγούδια μας, ή αναπνδή της φυ- λῆς μας (δοκίμιο). — Πονεμένη Ρομιούση.	25
9. Γενικές Έρωτήσεις.	35

Β' Η ΛΟΓΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗ - ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (1000-1600)

1. Ιστορική έπισκόπηση: Τό έπος του Διγενή Άκρίτα. Προδρομικά ποιήματα.	39
Φραγκοκρατία. Μετά την άλωση.	41

Γ' Ο 17ος ΑΙΩΝΑΣ - ΚΡΗΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

1. Είσαγωγή.	45
2. Η Βοσκοπούλα. Έκδ. Έρμης (έπιμ. Στ. Άλεξίου)	46
3. Η θυσία του Άθραάμ. Έκδ. Γ. Μέγα.	48
4. Έρωφίλη. Έκδ. Ξανθουδίδη.	52
5. Έρωτόκριτος. Έκδ. Γαλαξίας.	54
6. Γενικές έρωτήσεις.	61

Δ' ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ (1669-1820)

1. Είσαγωγή.	65
-------------------	----

2. Ρήγα Βελεστινλή: <i>Τά δίκαια τοῦ ἀνθρώπου</i> . Βασ. Βιβλ. τομ. 10.	67
3. Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ: <i>Ἀπό τίς «Διδαχές»</i>	71
4. Δανιήλ Φιλιππίδη - Γρηγ. Κωνσταντᾶ: <i>Γεωγραφία Νεωτερική: Τό Πήλιο</i> , Ἐκδ. Ἑρμῆς (ἐπιμ. Κ. Θ. Δημαρᾶ)	72
5. Ἀωνόμου τοῦ Ἑλλήνος: <i>Ἑλληνική Νομαρχία: Νά ἐλευθερωθοῦμε μόνοι μας</i> , Ἐκδ. Κάλβος.	78
6. Ἀδαμαντίου Κοραῆ: <i>Ὁ Παπατρέχας</i> . Ἀπόσπασμα ἀπό τὰ προλεγόμενα τῆς Ἰλιάδας.	81
7. Ἰωάννη Βηλαρᾶ: <i>Σύρε γραφή μου στό καλό</i> (ἀπόσπασμα, ποίημα).	86
8. — <i>Ἐπίγραμμα στή βρύση τοῦ ἱατροῦ Τσαπραζλή</i> (ποίημα)	86
9. Ἀθανάσιου Χριστόπουλου: <i>Φίλε Στέφανε</i> (ποίημα). Λυρικά.	87
10. Γενικές ἐρωτήσεις.	89

Ε' Ο 19ος ΑΙΩΝΑΣ ΩΣ ΤΟ 1880

α. Τά Ἀπομνημονεύματα

1. Εἰσαγωγή	93
2. Ἰω. Μακρυγιάννη: Ἀποσπάσματα: <i>Ἡ ἀπάντηση στό Δερινγύ, Εἰστε πολλά ὀλίγοι, Τό τραγούδι, Στό παγκύρι τ' Ἀγιαννιοῦ, Τά ἀγάλματα, Εἴμαστε στό ἐμεῖς</i> . Ἐκδ. Γαλαξίας.	94
3. Θεόδωρου Κολοκοτρώνη (Γ. Τερτσέτη). Ἀποσπάσματα: <i>Τό Μισολόγγι ἐχάθη</i>	100
— <i>Ὁ κόσμος μᾶς ἔλεγε τρελοῦς</i>	104
4. Νικολάου Κασομούλη: Ἀπό τὰ Στρατιωτικά ἐνθυμήματα.	104

β. Ἡ Ἑπανησιακή Σχολή

1. Εἰσαγωγή.	107
2. Διονύσιου Σολωμοῦ: Ἀπό τόν Ὕμνο εἰς τήν Ἑλευθερίαν. Ἀπαντα (Λ. Πολίτης).	109
3. <i>Ἡ σκιά τοῦ Ὁμήρου</i> . Ἀπαντα (Λ. Πολίτης).	111
4. Ἀπό τοὺς Ἑλευθέρους πολιορκημένους. Σχ. Β, 1.	112
5. Ἀνδρέα Κάλβου: <i>Αἱ Εὐχαί</i> . Ὠδαί.	114
6. Γεράσιμου Μαρκορᾶ: Ἀπό τόν Ὀρκο. Ἀπαντα (Γ. Βαλέτας).	118
7. Ἀριστοτέλη Βαλαωρίτη: Ἀπό τό Φωτεινό. Ἐκδ. Ἑρμῆς (Γ. Σαββίδης).	119
8. Ἀντωνίου Μάτεση: Ἀπό τό Βασιλικό. Ἐκδ. Ἑρμῆς.	122
9. Ἀνδρέα Λασκαράτου: Ὁ ἀδιάκριτος. Ἀπαντα (Α. Μοσχοβάκης).	130
10. Λορέντζου Μαβίλη: <i>Αφιέρωση</i>	132
11. Λίνου Πολίτη: <i>Σολωμός</i> (ἀπόσπασμα, μελέτη). Θέματα τῆς Λογοτεχνίας μας.	133

γ. Οἱ Φαναριώτες καί ἡ Ρομαντική Σχολή τῶν Ἀθηνῶν

1. Εἰσαγωγή.	136
----------------------	-----

2. "Άγνωστου συγγραφέα: <i>Ἡ στρατιωτικὴ ζωὴ ἐν Ἑλλάδι</i> (ἀπόσπασμα), Ἐκδ. Γαλαξίας.	138
3. Ἐμμανουὴλ Ροΐδης: <i>Τὸ ξεστούπωμα</i> (διήγημα).	141
4. Γενικὲς ἐρωτήσεις.	144

ΣΤ' Ἡ ΝΕΑ ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΣΧΟΛΗ (1880-1922)

1. Εἰσαγωγή.	147
2. Κωστὴ Παλαμᾶ: <i>Μεσολόγγι. Ἀσάλευτη ζωὴ</i>	152
3. — <i>Τὸ σπῖτι πού γεννήθηκα. Παράκαιρα</i>	153
4. — <i>Πατέρες. Βωμοί</i>	155
5. — <i>Ἀπὸ τὸν Τάφο. Τάφος</i>	156
6. — <i>Ἀπὸ τὸ Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου</i>	157
7. Ἀγγελου Σικελιανοῦ: <i>Στὸν Ἀκροκόρινθο. Σονέτα</i>	159
8. — <i>Τὰ γύρα μου. Ἀλαφροϊσκιωτός</i>	160
9. — <i>Τρεχαντήρα. Σονέτα</i>	162
10. Κων/νου Χατζόπουλου: <i>Πέρασες κι εἶχες στὰ μαλλιά. Βραδινὸι θρύλοι</i>	164
11. — <i>Καί πάντα προσμένω. Βραδινὸι θρύλοι</i>	164
12. Μιλτιάδης Μαλακάσης: <i>Ὁ Τάκης Πλούμας. Συντρίμματα</i> (Β' ἐκδ.). ..	165
13. Ἰωάννης Γρυπάρης: <i>Τὸ μελέμι. Σκαρabaῖοι</i>	167
14. Κ. Π. Καβάφης: <i>Τὸ πρῶτο σκαλί. Ποιήματα</i> . Ἐκδ. Ἰκαρος.	169
15. — <i>Ὑπὲρ τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας πολεμήσαντες</i>	170
16. — <i>27 Ἰουνίου 1906, 2 μ.μ.</i>	171
17. Κώστα Βάρναλης: <i>Ἡ θάλασσα. Τὸ φῶς πού καίει</i>	173
18. Νίκου Καζαντζάκης: <i>Ἀπὸ τὸν Ὀδυσσεά (θέατρο)</i>	174
19. Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου: <i>Τὸ ξεκίνημα τοῦ Παλαμᾶ</i> (ἀποσπ. - μελέτη). Κ. Παλαμᾶς.	176
20. Γεωργίου Βιζυηνοῦ: <i>Τὸ μόνο τῆς ζωῆς μου ταξίδιον</i> (ἀποσπ.). Ἄπαντα.	179
21. Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη: <i>Τῆς Κοκκῶνας τὸ σπῖτι</i> . Ἄπαντα (Γ. Βαλέτας).	192
22. — <i>Ἄνθος τοῦ γιαλοῦ</i> . Ἄπαντα (Γ. Βαλέτας).	204
23. Ἀνδρέα Καρκαβίτσα: <i>Ὁ Ζητιάνος</i> (ἀπόσπασμα).	209
24. Γιάννη Ψυχάρη: <i>Οἱ ἀρχαῖοι</i> (ἀποσπ.). Τὸ ταξίδι μου. Ἐκδ. Ἑρμῆς.	215
25. Γρηγορίου Ξενόπουλου: <i>Τὸ συννεφάκι</i> . Βασ. Βιβλ.	218
26. Ἰωάννη Κονδυλάκη: <i>Κακό συναπάντημα</i> . Πρώτη ἀγάπη.	223
27. Παύλου Νιρβάνα: <i>Γλωσσικὴ αὐτοβιογραφία</i> . Βασ. Βιβλ.	228
28. Γιάννη Βλαχογιάννη: <i>Κρυφὰ χαράματα</i> . Τὰ παλικάρια τὰ παλιά.	232
29. Κων/νου Θεοτόκη: <i>Οἱ σκλάβοι στὰ δεσμά τους</i> (ἀπόσπασμα).	236
30. Ζαχαρία Παπαντωνίου: <i>Ὁ κ. τμηματάρχης ἔρχεται</i> . Διηγήματα.	244
31. Ἰωὴνα Δραγούμη: <i>Ὁ θάνατος τοῦ παλικαριοῦ</i> . Μαρτύρων καὶ ἡρώων αἶμα.	251

32. Νίκου Καζαντζάκη: <i>Ἡ σύναξη τῶν Καπεταναίων</i> . Καπετάν Μιχαήλ.	254
33. Γενικές ἐρωτήσεις.	261

Ζ' Ἡ ΝΕΩΤΕΡΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

α. Ἡ Περίοδος ἀπὸ τὸ 1922 ὡς τὸ 1945

1. Εἰσαγωγή.	265
2. Κώστα Καρυωτάκη: <i>Τελευταῖο ταξίδι</i> . Ἐλεγεία καὶ σάτιρες	270
3. — <i>Σάββατο βράδυ</i> . Ἐλεγεία καὶ σάτιρες	271
4. — <i>Ἐνα σπιτάκι ἀπόμερο</i> . Ἐλεγεία καὶ σάτιρες	271
5. — <i>Μίσθια δουλειά</i> . Ἐλεγεία καὶ σάτιρες	271
6. Κώστα Οὐράνη: <i>Νοσταλγίες</i> . Νοσταλγίες.	272
7. Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου: <i>Ἐνα σπιτάκι ἐρημικό</i> . Λυρικά σχέδια.	273
8. Θράσου Καστανάκη: <i>Ρασκάγιας</i> (ἀπόσπασμα).	273
9. Στράτη Μυριβήλη: <i>Ὁ Καπιτάνιος</i> . Τὸ γαλάζιο βιβλίο.	284
10. — <i>Ἀπὸ τῆ Δασκάλα μὲ τὰ χρυσὰ μάτια</i> (ἀπόσπασμα).	291
11. Γενικές ἐρωτήσεις.	296
12. Γιώργου Σεφέρη: <i>Ἀρνηση</i> . Ποιήματα. Ἐκδ. Ἰκαρος.	297
13. — <i>Λίγο ἀκόμα</i> . Ποιήματα. Ἐκδ. Ἰκαρος.	298
14. — <i>Δέ θέλω τίποτε ἄλλο</i> . Ποιήματα.	298
15. — <i>Δήλωση</i> .	299
16. Γιώργου Σαραντάρη: <i>Ἀκόμα δέ μπόρεσα</i> . Τὰ ποιήματα.	301
17. Γιάννη Ρίτσου: <i>Ἀπὸ τὸ Ἐμβατήριο τοῦ Ὁκεανοῦ</i> .	302
18. — <i>Ὕμνος καὶ θρῆνος γιὰ τὴν Κύπρο</i> .	305
19. Νικηφόρου Βρεττάκου: <i>Προσκλητήριο</i> . Ὁδοιπορία 1929-1957.	306
20. — <i>Μάνα καὶ γιός</i> . Ὁδοιπορία 1929-1957.	307
21. Ὀδυσσεά Ἐλύτη: <i>Ἡ πορεία πρὸς τὸ μέτωπο</i> . Τὸ Ἄξιον ἐστί.	308
22. — <i>Ἡ μεγάλη ἐξοδος</i> . Τὸ Ἄξιον ἐστί.	312
23. — <i>Τῆς δικαιοσύνης ἦλπε νοητέ</i> . Τὸ Ἄξιον ἐστί.	314
24. Νίκου Παπᾶ: <i>Ὁ μικρὸς λαγός</i> . Σήματα ἀπὸ μιά τρικυμία.	317
25. Ρίτας Μπούμη - Παπᾶ: <i>Βοδόμαξα</i> . Καινούρια χλόη.	318
26. Ἀνδρέα Καραντώνη: <i>Γύρω ἀπὸ τὴ σύγχρονη ἐλληνικὴ ποίηση</i> (ἀποσπ. - μελέτη).	319
27. Τὸ μυθιστόρημα καὶ ἡ νουβέλα. Σημείωμα.	323
28. Γιώργου Θεοτοκά: <i>Ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιο τοῦ Λεωνῆ</i> . Λεωνῆς.	324
29. Ἡλία Βενεζή: <i>Ἀπὸ τὸ νούμερο 31-328</i> .	326
30. Ἀγγελου Τερζάκη: <i>Σὰς φέρνω τὴν ἀνάσταση</i> (ἀποσπ.) Ἡ Πριγκιπέσσα Ἰζαμπώ.	331
31. Κοσμᾶ Πολίτη: <i>Στοῦ Χατζηφράγκου</i> (ἀπόσπασμα).	337
32. Μέλπωρ Ἀξιῶτη: <i>Τὸ σπίτι μου</i> (ἀποσπ.).	339
33. Μ. Καραγάτση: <i>Ἡ σιωπὴ τῆς Εὐαγγελίστριας</i> . Περ. Νέα Ἑστία 1931.	342
34. Γενικές ἐρωτήσεις.	349

β. Μεταπολεμική περίοδος

1. Εισαγωγή.	350
2. Γιώργου Θέμελη: <i>Μέ βρήκε ή νέα ημέρα</i> . "Ανθρωποι και πουλιά.	352
3. Τάκη Βαρβιτσιώτη: <i>Σέ κάποιον άλλο ουρανό</i> . Περ. Κοχλίας.	353
4. Άρη Δικταίου: <i>Καλοκαίρι 1956</i> . Ποιήματα 1934-65.	354
5. Τάκη Σινόπουλου: <i>Ό Όδυσσέας στό ποτάμι</i> . Μεταίχμιο Β.	355
6. Μίλτου Σαχτούρη: <i>Τό ψωμί</i> . Τά φάσματα ή ή χαρά στόν άλλο κόσμο.	356
7. Μανόλη Αναγνωστάκη: <i>Ποιήματα πού μās διάβασε ένα βράδυ ό λοχίας Ott V</i> . Έποχές.	357
8. Νίκου Καρούζου: <i>Η Όρθοδοξία</i> . Έπνόσακκος.	358
9. Δημήτρη Χατζή: <i>Από τό διπλό βιβλίο (απόσπασμα)</i>	359
10. Αντώνη Σαμαράκη: <i>Πολεμική ιστορία</i> . Ζητείται έλπίς.	364
11. Νίκου Κάσδαγλη: <i>Χώμα καί νερό</i> . Σπηλιάδες.	368
12. Γενικές έρωτήσεις.	376

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ — ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

1. Άλέξανδρος Πούσκιν: <i>Τό άηδόνι</i> . Άνθ. Παγκ. Ποιήσεως (Μετ. Α. Δικταίου).	379
2. Κάρολος Μπωντλαίρ: <i>Άλμπατρος</i> . (Μετ. Άλεξ. Μπάρα)	379
3. Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα: <i>Τοπίο</i> (Μετ. Άνδρέα Άγγελάκη)	380
4. Μπαλζάκ: <i>Εύγενία Γκραντέ</i> (απόσπασμα. Μετ. Κ. Θ. Παπαλεξάνδρου)	381
5. Μάξιμ Γκόρκι: <i>Τό παραμύθι του Ντανκό</i> . Βλέποντας καί γράφοντας (Μετ. Κορ. Μακρή)	388
6. Τζέιμς Τζόυς: <i>Τό πορτραίτο του καλλιτέχνη</i> (απόσπασμα. Μετ. Μαντώς Άραβαντινού)	395
7. Ούίλιαμ Σαρογιάν: <i>Μέ λένε Άράμ</i> (απόσπασμα. Μετ. Μαίρης Κ. Στεργιοπούλου)	402
8. Ε. Χουαίτ: <i>Ο άνθρωπος μέ τό μηχανάκι</i> (Παγκ. Άνθολ. Διηγήματος - Μετ. Άλέξανδρου Κοτζιά)	404
ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΣ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ	412
ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ	417

Τό έξώφυλλο καί οί λετρίνες είναι του Π. Βαλοσαμάκη.

0020556165

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

ΕΚΔΟΣΗ Γ 1981 (ΙΙΙ) ΑΝΤΙΤΥΠΑ 200.000 ΣΥΜΒΑΣΗ 3470/26-9-80

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΓΡΑΦΙΣ Ο.Ε.

ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Δ. ΚΑΤΣΑΒΡΙΑΣ Ο.Ε.

